

EUROPEISKA UNIONENS
DOMSTOL

ÅRSRAPPORT 2019

DEN DÖMANDE VERKSAMHETEN

EUROPEISKA UNIONENS
DOMSTOL

ÅRSRAPPORT 2019

DEN DÖMANDE VERKSAMHETEN

Översikt över den dömande verksamheten vid Europeiska unionens domstol och
Europeiska unionens tribunal

Domstolen
L-2925 Luxemburg
Luxemburg
Tfn. +352 4303-1

Tribunalen
L-2925 Luxemburg
Luxemburg
Tfn. +352 4303-1

Domstolens webbplats: curia.europa.eu

Printed by Court of Justice of the European Union in Luxembourg

Färdigställd i februari 2020

Varken institutionen eller någon person som agerar för institutionens räkning ansvarar för användningen av ovanstående information.

Luxemburg: Europeiska unionens domstol / Direktoratet för kommunikation – Enheten för elektroniska publikationer och media

© Europeiska unionen, 2020

Photos © Europeiska unionen, 2019-2020

Kopiering tillåten med angivande av källan.

All användning eller återgivning av fotografier och andra dokument till vilka Europeiska unionen inte innehar upphovsrätten är förbjuden utan upphovsrättsinnehavarens tillåtelse.

Print	QD-AP-20-001-SV-C	ISBN 978-92-829-3363-3	ISSN 2467-0979	DOI 10.2862/645238
PDF	QD-AP-20-001-SV-N	ISBN 978-92-829-3341-1	ISSN 2467-1207	DOI 10.2862/15225

Innehållsförteckning

Förord av K. Lenaerts, ordförande för Europeiska unionens domstol	10
---	----

Kapitel I | Domstolen

A Domstolens utveckling och verksamhet år 2019	13
B Rättspraxis från domstolen år 2019	16
I. Grundläggande rättigheter	16
1. Rätten till en opartisk domstol och en rättvis rättegång	16
2. Principen <i>ne bis in idem</i>	21
3. Religionsfriheten	22
II. Unionsmedborgarskap	22
1. Diskriminering på grund av nationalitet	22
2. Förlust av unionsmedborgarskapet till följd av förlusten av medborgarskapet i en medlemsstat	24
3. Härledd uppehållsrätt för tredjelandsmedborgare som är familjemedlemmar till en unionsmedborgare	25
III. Institutionella bestämmelser	27
1. Europaparlamentarikers immunitet	27
2. Europeiskt medborgarinitiativ	29
IV. Unionsrätt och nationell rätt	31
V. Unionsrättsliga förfaranden	33
1. Allmänna tvister	33
1.1. Talan om fördragsbrott	33
1.2. Talan om unionens utomobligatoriska skadeståndsansvar	36
2. Mål avseende ekonomiska, monetära och bankrelaterade frågor	37
VI. Jordbruk och fiske	41

VII. Fri rörlighet	45
1. Fri rörlighet för varor	45
2. Fri rörlighet för arbetstagare	47
3. Etableringsfrihet	50
4. Frihet att tillhandahålla tjänster	53
5. Fri rörlighet för kapital	55
VIII. Gränskontroll, asyl och invandring	59
1. Asylpolitik	59
1.1. Flyktingstatus	59
1.2. Prövning av ansökningar om internationellt skydd	62
1.3. Beslut om återvändande	70
2. Invandringspolitik	71
IX. Straffrättsligt samarbete: europeisk arresteringsorder	74
X. Transport	80
XI. Konkurrens	83
1. Artikel 101 FEUF	83
2. Artikel 102 FEUF	85
3. Statligt stöd	86
XII. Bestämmelser om skatter och avgifter	90
XIII. Tillnärmning av lagstiftning	93
1. Upphovsrätt	93
2. Industriell äganderätt	98
3. Telekommunikationer	103
4. Offentlig upphandling	104
5. Livsmedel	106
6. Motorfordonsförsäkring	109
7. Kontroll av förvärv och innehav av vapen	110
XIV. Internet och elektronisk handel	113
1. Skydd av personuppgifter	113
2. Elektronisk handel	117

XV. Socialpolitik	119
1. Likabehandling i arbetslivet och i frågor som rör social trygghet	119
2. Arbetstidens förläggning	123
3. Rätt till årlig betald semester	125
4. Skydd för arbetstagare vid arbetsgivarens insolvens	126
5. Utstationering av arbetstagare	127
XVI. Folkhälsa	128
XVII. Konsumentskydd	130
XVIII. Miljö	134
1. Försiktighetsprincipen	134
2. Skydd mot att vatten förorenas av nitrater	136
3. Livsmiljödirektivet	137
4. Bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt	138
5. Energi från förnybara energikällor	139
XIX. Energi	140
XX. Utomeuropeiska länder och territorier	141
XXI. Internationella avtal	143
XXII. EU:s offentliga förvaltning	145
C Verksamheten vid domstolens kansli år 2019	150
I. Inkomna mål	150
II. Avgjorda mål	152
III. Pågående mål	153
D Domstolens verksamhetsstatistik	154
E Domstolens sammansättning	184

Kapitel II | Tribunalen

A Tribunalens verksamhet år 2019	191
B Rättspraxis från tribunalen år 2019	193
Utvecklingstrender i rättspraxis	193
I. Processrättsliga frågor	195
1. Begreppet rättsakt mot vilken talan kan väckas	195
2. Talerätt	198
3. Tidsfrist för att väcka talan	201
4. Rättshjälp	202
II. Institutionell rätt	204
III. Konkurrensregler tillämpliga på företag	206
1. Rättspraxis på området för artikel 101 FEUF	206
2. Rättspraxis på området för koncentrationer	212
IV. Statligt stöd	213
1. Upptagande till prövning	213
2. Begreppet statligt stöd	215
a. Förekomsten av en ekonomisk fördel	215
b. Tillskrivande av ansvar – användning av statliga medel	216
3. Nationella skatteåtgärder	218
a. Åtgärder till förmån för nationella hamnar	218
b. Beskattning av bolag som ingår i en multinationell koncern	221
4. Subventioner till investeringar i kollektivtrafikföretag	226
5. Tillämpning i tiden av bestämmelser om statligt stöd	228
V. Immaterialrätt	229
1. EU-varumärken	229
a. Absoluta registreringshinder	229
b. Relativa registreringshinder	232
c. Processuella frågor	235
2. Formgivningar	236
3. Växtförädlarrätt	236

VI. Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik – Restriktiva åtgärder	238
1. Bekämpande av terrorism	238
2. Ukraina	240
VII. Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	241
VIII. Hälsoskydd	243
IX. Energi	244
X. Kemiska produkter (Reach)	245
XI. Dumpning	247
XII. Tillgång till institutionernas handlingar	252
1. Begreppet information om miljöutsläpp	252
2. Undantag avseende skydd för handlingar för internt bruk	253
3. Räckvidden av den allmänna presumtionen om sekretess för handlingar hänförliga till granskningsförfaranden avseende statligt stöd	254
XIII. Personalmål	255
1. Uppsägning av anställningsavtal	255
2. Automatisk pensionering	257
3. Social trygghet	257
4. Visselblåsare	258
5. Säkerheten för personalen i unionens tjänst	260
XIV. Talan om skadestånd	261
XV. Interimistiska åtgärder	265
C Verksamheten vid tribunalens kansli år 2019	269
I. Bidrag till arbetet med den dömande verksamheten	270
a. Hantering av akterna i målen	270
b. Bidrag till att enhetlighet uppnås	272
c. Förebyggande åtgärder knutna till risken för en avtalslös Brexit	273

II. Åtgärder inom ramen för den tredje etappen av reformen	274
a. Åtgärder i samband med att ett rekordhøgt antal domare lämnar respektive tillträder sin tjänst	274
b. Åtgärder för tribunalens organisation	275
III. Andra former av bistånd till tribunalens verksamhet	276
IV. Administrativa uppgifter	277
D Tribunalens verksamhetsstatistik	280
E Tribunalens sammansättning	306

Koen Lenaerts

Ordförande
för Europeiska unionens domstol

År 2019 har varit ett år kantat av högtidliga årsdagar.

För tio år sedan trädde Lissabonfördraget i kraft och ändrade bland annat domstolens och tribunalens namn liksom förfarandet för att utse domare. Genom Lissabonfördraget infördes en rad ändringar i domstolsförfarandet och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna gavs ställning som primärrätt.

Vidare var det femton år sedan den "stora utvidgningen" av Europeiska unionen – i sig ett resultat av att Europa inte längre var en delad kontinent vilket Berlinmurens fall den 9 november 1989 är en symbol för.

Härutöver högtidlighölls i september 2019 att det var 30 år sedan tribunalen inrättades. Detta skedde i samband med ett symposium som gav möjlighet att göra en retrospektiv tillbakablick över tribunalens värdefulla bidrag till unionsrättens utveckling och att fundera över de utmaningar tribunalen står inför med anledning av genomförandet av den tredje och sista etappen av reformen av unionens domstolsstruktur.

En annan källa till glädje är invigningen, den 19 september 2019, av domstolens nya byggnad, det tredje tornet. Vid invigningen närvarade H.K.H. Storhertigen av Luxemburg, ordföranden för Deputeradekammaren och Luxemburgs premiärminister samt ett stort antal prominenta gäster. Detta evenemang avslutade den femte utbyggnaden av domstolens Palais-byggnad och 750 kollegor kunde flytta in i domstolens byggnadskomplex. Tornet är inte bara en byggnad utan även en symbol för att hela domstolens personal för första gången på 20 år är samlad under ett och samma tak, till gagn för effektivitet i arbetet och gemyt i de dagliga kontakterna på arbetsplatsen.

År 2019 var ett händelserikt år även för Europeiska unionen. Brexit, klimatnödläge, flyktingkris, oro för att grundläggande värden som frihet, demokrati och rättsstaten inte respekteras... Alla dessa utmaningar måste hanteras på ett lämpligt sätt i överensstämmelse med de mål som eftersträvas med den europeiska integrationen; de har – eller kommer i framtiden att ha – en direkt inverkan på den dömande verksamheten vid domstolen och tribunalen.

Mer än någonsin behöver vi i denna situation mobilisera alla nödvändiga krafter för att oförtrutet fortsätta att arbeta för en rättslig union och för att göra alla medvetna om vikten av det europeiska projektet och de grundläggande värden som utgör dess byggstenar.

Jag gläder mig även över den allt större framgång som domstolens olika initiativ, såsom öppet hus-dagen, har rönt. Många medarbetare deltar varje år i detta evenemang. Likaså gläder det mig att domstolens webbsida blir allt mer innehållsrik och numera ger möjlighet att, på alla disponibla språk, få tillgång till samtliga begäranden om förhandsavgörande som framställts sedan den 1 juli 2018.

På det institutionella planet kännetecknas år 2019 av att fem domare har lämnat domstolen och att fyra domare har tillträtt. Den 9 juni 2019 avled generaladvokat Yves Bot; jag vill hylla hans minne och det intellektuella arv han efterlämnat bland annat på området som rör unionens straffrätt.

Tribunalen har å sin sida avtackat åtta av sina domare och samtidigt välkomnat fjorton nya domare som ett kombinerat resultat av den partiella ny tillsättning som sker vart tredje år och genomförandet av den tredje etappen av reformen av EU:s domstolsstruktur. Denna etapp innebär att tribunalen numera har två domare från varje medlemsstat. Jag vill ta tillfället i akt i detta förord och framföra mitt varma tack till domare Jaeger – som i september 2019 överlämnade tribunalens ordförandeklubba till domare van der Woude – för att under tolv år oförtrutet och med hängivenhet ha lett tribunalen.

I statistiskt hänseende var år 2019 exceptionellt av mer än ett skäl. Under året avgjorde domstolen och tribunalen sammanlagt 1 739 mål, vilket är nära 2018 års historiska nivå (då 1 769 mål avgjordes). Domstolen avgjorde ett rekordhøgt antal mål (865 avgjorda mål år 2019 jämfört med 760 år 2018). Måltillströmningen till domstolen och tribunalen har aldrig varit så kraftig: sammantaget 1 905 nya mål (jämfört med 1 683 mål år 2018 och 1 656 mål år 2017). Utvecklingen är särskilt spektakulär för domstolen som registrerade 966 nya mål år 2019 (jämfört med 849 nya mål år 2018 och 739 nya mål år 2017). Utvecklingen förklaras av ett rekordhøgt antal mål om förhandsavgörande (641 mål jämfört med 568 mål år 2018), men även av en betydande ökning av antalet överklaganden av tribunalens avgöranden (266 överklaganden jämfört med 199 år 2018). Ökningen är i stor utsträckning kopplad till tribunalens ökade produktionstakt under år 2018.

Sedan den 1 maj 2019 tillämpas en mekanism med prövningstillstånd för vissa överklaganden. Mekanismen är tänkt att avlasta domstolen i fråga om vissa mål för att denna ska kunna ägna sig ännu mera ingående åt sin huvudsakliga uppgift, att meddela förhandsavgörande avseende unionsrättens tolkning.

Förevarande rapport ger läsaren en fullständig översikt över institutionens verksamhet och utveckling under år 2019. I likhet med tidigare år ägnas en betydande del åt kortfattade redogørelser för huvuddragen i utvecklingen av domstolens och tribunalens praxis. Efter en kort inledning kompletteras och illustreras analysen av statistik som är specifik för varje instans.

Jag tar slutligen tillfället i akt att rikta ett innerligt tack till mina kollegor samt till hela institutionens personal för deras utomordentliga arbete under året.

Kapitel I

Domstolen

A | Domstolens utveckling och verksamhet år 2019

Av domstolens ordförande **Koen Lenaerts**

I detta första kapitel ges en översikt av verksamheten vid domstolen under år 2019. Avdelning (A) innehåller en redogörelse för institutionens utveckling under det gångna året och för dess dömande verksamhet. Därefter redovisas i avdelning (B), såsom varje år, de mest väsentliga delarna av utvecklingen av domstolens praxis, indelade efter rättsområde. I den tredje och den fjärde delen redogörs för kansliets verksamhet under den aktuella perioden (avdelning C) och för det gångna årets verksamhetsstatistik (D). Domstolens sammansättning under året presenteras slutligen i avdelning E.

Under år 2019 lämnade fyra domare domstolen: Maria Berger (domare vid domstolen 2009–2019), Egils Levits (domare vid domstolen 2004–2019) sedan han valts till president för Republiken Lettland, Allan Rosas (domare vid domstolen 2002–2019, och ordförande för en avdelning med fem domare 2004–2009) och Carl-Gustav Fernlund (domare vid domstolen 2011–2019). Året markerades sorgligt nog även av Yves Bots frånfälle (generaladvokat 2006–2019).

Under året tillträdde även Nils Wahl (Sverige, generaladvokat 2012–2019), Andreas Kumin (Österrike) och Niilo Jääskinen (Finland, generaladvokat 2009–2015) som domare medan Priit Pikamäe (Estland) trädde i tjänst som generaladvokat.

1.2. När det gäller domstolens funktionssätt genomfördes under år 2019, i stort sett fullständigt, de två första etapperna av den reform av unionens domstolsstruktur som är resultatet av Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2015/2422 av den 16 december 2015 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT L 341, 2015, s. 14).

Den första etappen av reformen, som trädde i kraft i december 2015, innebar att tolv nya domare tillträdde vid tribunalen. Denna etapp är praktiskt taget genomförd då endast en utnämning återstår innan den kan avslutas.

Den andra etappen av reformen ägde rum i september 2016 och innebar att Europeiska unionens personaldomstol upphörde att existera och att dess behörighet överfördes till tribunalen. Parallellt innebar denna etapp att ytterligare sju domare tillsattes i tribunalen, motsvarande antalet domare i personaldomstolen. Denna andra etapp är helt avslutad sedan oktober 2017.

Den tredje och sista etappen av reformen har unionens lagstiftande organ låtit sammanfalla med den partiella nytillsättning av domare i tribunalen som ägde rum i september 2019. Denna sista etapp ska utmynna i en ökning av antalet domare i tribunalen så att varje medlemsstat har två domare. Det är mot denna bakgrund som sju nya domare tillträdde sina ämbeten vid en högtidssammankomst som ägde rum den 26 september 2019.

1.3. Genom Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2019/629 av den 17 april 2019 (EUT L 111, 2019, s. 1), infördes, med verkan från och med den 1 maj 2019, två större ändringar av stadgan för Europeiska unionens domstol.

Den första ändringen motiverades av de svårigheter som tribunalen stött på när medlemsstaterna väcker talan om ogiltigförklaring av kommissionens rättsakter avseende underlåtenhet att följa en dom av domstolen i enlighet med artikel 260.2 eller 260.3 FEUF, i situationer där kommissionen och den berörda medlemsstaten

har olika uppfattning om huruvida de åtgärder den nämnda staten vidtagit för att följa domstolens dom är lämpliga. Prövning av mål som gäller förpliktigande av en medlemsstat att betala ett standardbelopp eller vite enligt dessa bestämmelser i FEUF är numera förbehållen domstolen.

Den andra ändringen föranleddes av den enorma ökning som skett de senaste åren av antalet överklaganden till domstolen av tribunalens avgöranden. Ändringen innebär att en mekanism med prövningstillstånd införts för mål som redan prövats i två instanser, först av en oberoende överklagandenämnd (ett unionsorgan eller unionsmyndighet såsom Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet, Gemenskapens växtsortsmyndighet, Europeiska kemikaliemyndigheten eller Europeiska unionens byrå för luftfartssäkerhet), och därefter av tribunalen. Mekanismen ger numera domstolen möjlighet att, helt eller delvis, endast meddela prövningstillstånd i sådana mål om överklagandet aktualiserar en fråga som är av vikt för unionsrättens enhetlighet, konsekvens eller utveckling.

1.4. Domstolen har, med rådets godkännande, vidtagit en rad ändringar av sin arbetsordning (JO L 316, 2019, s. 103). En del av dessa ändringar syftar till att beakta gjorda erfarenheter för att klargöra omfattningen av vissa bestämmelser i domstolens rättegångsregler eller i förekommande fall komplettera eller förenkla dem. Andra ändringar beaktar den senaste utvecklingen av bland annat regler för hur första generaladvokaten ska utses och det nya regelverk som är tillämpligt för att skydda personuppgifter i Europeiska unionen. Nämnda regelverk gjorde det nödvändigt att anpassa den praxis som gäller för delgivning och publicering av rättegångshandlingar.

I september 2019 antog domstolen även en förnyad version av sina rekommendationer till nationella domstolar om begäran om förhandsavgörande (EUT C 380, 2019, s. 1). Dessa rekommendationer beskriver de väsentliga särdragen i förfarandet för förhandsavgörande och vad de nationella domstolarna bör beakta innan de vänder sig till EU-domstolen. Rekommendationerna innehåller även praktiska upplysningar för de nationella domstolarna angående vilken form en begäran om förhandsavgörande ska ha och vad den ska innehålla. Med hänsyn till att en sådan begäran, efter det att den har översatts, ska delges samtliga berörda som avses i artikel 23 i protokollet om stadgan för Europeiska unionens domstol och till att domstolens slutliga avgörande i målet i princip ska offentliggöras på Europeiska unionens samtliga officiella språk, ägnar rekommendationerna särskild uppmärksamhet åt utformningen av begäran om förhandsavgörande och, i synnerhet, skyddet för de personuppgifter som begäran innehåller. Medlemsstaternas domstolar uppmanas att i sina kontakter med EU-domstolen så långt som möjligt använda applikationen e-Curia, som gör det möjligt att översända och delge rättegångshandlingar omedelbart och på ett säkert sätt.

I december 2019 godkände domstolen slutligen en rad ändringar av sina praktiska anvisningar till parterna i mål vid domstolen (EUT L 421, 2020, s. 1). Ändringarna innehåller närmare bestämmelser vad gäller begäran om konfidentialitet i mål om överklagande, sättet för översändande av inlagor och hur förhandlingen ska ske. De återspeglar även den senaste utvecklingen, till exempel den ovannämnda mekanismen med prövningstillstånd för vissa typer av överklaganden som trädde i kraft den 1 maj 2019, eller den större uppmärksamhet domstolen ger skyddet för personuppgifter.

2. I statistiskt hänseende – och utan att vilja föregripa de utförliga kommentarer som ges i avdelning C nedan – kan man ur de statistiska uppgifterna avseende det gångna året urskilja flera trender.

Den första trenden, högst tydlig, gäller måltillströmningen. Med 966 nya mål under år 2019 noterades nämligen det högsta antalet inkomna mål i domstolens historia, motsvarande en ökning med nära 14 % jämfört med antalet anhängiggjorda mål år 2018 (849 mål), vilket redan utgjorde ett rekordår i detta avseende. I likhet med de två föregående åren är det framför allt målen om förhandsavgörande som ligger bakom denna ökning (641 nya mål om förhandsavgörande jämfört med 568 år 2018), men domstolen har

även noterat en betydande ökning av antalet överklaganden, överklagande av interimistiska beslut samt överklaganden av beslut om intervention (266 mål jämfört med 199 år 2018), i motsats till mål om direkt talan där antalet sjunkit år 2019 (41 mål).

Den andra tydliga trenden i denna statistik avser antalet mål som avgjorts av domstolen under det gångna året då domstolens arbetstakt har varit mycket hög. År 2019 avgjorde domstolen 865 mål jämfört med 760 mål år 2018. Det som är slående vid en genomgång av förra årets statistiska uppgifter är den fortsatt höga andelen mål som avgjorts av domstolens stora avdelning (82 mål avgjordes av denna avdelning under år 2019), men även den allt större andelen mål som avgjorts av avdelningar med tre domare. Under det gångna året avgjordes ett något större antal mål av denna typ av avdelning än av avdelningar med fem domare (351 mål jämfört med 343 mål).

Slutligen kan det tilläggas att den genomsnittliga handläggningstiden under år 2019 har legat kvar på en mycket tillfredsställande nivå, trots den ökande måltillströmningen. Den genomsnittliga handläggningstiden i mål om förhandsavgörande var nämligen 15,5 månader medan motsvarande siffra för mål om överklagande låg på 11,1 månader. Resultatet kunde uppnås bland annat tack vare en ökad användning av beslut enligt artiklarna 53, 99, 181 eller 182 i rättegångsreglerna, men även på grund av den nya mekanismen med prövningstillstånd. Denna mekanism innebär att beslut meddelas mycket snabbt om ett överklagande inte kan upptas till prövning på grund av att klaganden inte visat att överklagandet ger upphov till en fråga som är viktig för unionsrättens enhetlighet, konsekvens och utveckling.

B | Rättspraxis från domstolen år 2019

I. Grundläggande rättigheter

Domstolen har under år 2019 vid flera tillfällen uttalat sig om de grundläggande rättigheterna i unionens rättsordning. Ett flertal avgöranden på detta område behandlas i denna rapport.¹ De avgöranden som redovisas under denna rubrik innehåller viktiga preciseringar om räckvidden av vissa rättigheter och principer som erkänns i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan), såsom rätten till en opartisk domstol och principen *ne bis in idem*.²

1. Rätten till en opartisk domstol och en rättvis rättegång

Domstolen har i tre domar haft anledning att uttala sig om följderna av de rättsliga reformerna i Polen med avseende på rätten till en opartisk domstol, rätten till en rättvis rättegång och principen om domares oavhängighet.

I domen **kommissionen/Polen (Högsta domstolens oavhängighet)** (C-619/18, [EU:C:2019:531](#)), som meddelades den 24 juni 2019, biföll EU-domstolen (stora avdelningen) kommissionens fördragsbrottstalan mot Republiken Polen om *fastställelse av att Republiken Polen har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 19.1 andra*

1] Följande domar kommer att tas upp: dom av den 26 mars 2019, **SM (Barn som omhändertagits enligt institutet kafala i algerisk rätt)** (C-129/18, [EU:C:2019:248](#)), som behandlas under rubrik II "Unionsmedborgarskap"; dom av den 19 december 2019, **Junqueras Vies** (C-502/19, [EU:C:2019:1115](#)), som behandlas under rubrik III "Institutionella bestämmelser"; dom av den 5 november 2019, **ECB m.fl./Trasta Komerbanka m.fl.** (C-663/17 P, C-665/17 P och C-669/17 P, [EU:C:2019:923](#)), som behandlas under rubrik V "Unionsrättsliga förfaranden"; dom av den 21 maj 2019, **kommissionen/Ungern (Nyttjanderätter till jordbruksmark)** (C-235/17, [EU:C:2019:432](#)), som behandlas under rubrik VII "Fri rörlighet"; dom av den 19 mars 2019, **Ibrahim m.fl.** (C-297/17, C-318/17, C-319/17 och C-438/17, [EU:C:2019:219](#)), dom av den 19 mars 2019, **Jawo** (C-163/17, [EU:C:2019:218](#)), dom av den 2 april 2019, **H. och R.** (C-582/17 och C-583/17, [EU:C:2019:280](#)), dom av den 14 maj 2019, **M m.fl. (Återkallande av flyktningstatus)** (C-391/16, C-77/17 och C-78/17, [EU:C:2019:403](#)), dom av den 23 maj 2019, **Bilali** (C-720/17, [EU:C:2019:448](#)), dom av den 29 juli 2019, **Torubarov** (C-556/17, [EU:C:2019:626](#)), dom av den 12 november 2019, **Haqbin** (C-233/18, [EU:C:2019:956](#)), och dom av den 12 december 2019, **Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Familjeåterförening – Syster till en flyktning)** (C-519/18, [EU:C:2019:1070](#)), som behandlas under rubrik VIII "Gränskontroll, asyl och invandring"; dom av den 27 maj 2019, **OG och PI (Åklagarmyndigheten i Lübeck och Zwickau)** (C-508/18 och C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#)), dom av den 27 maj 2019, **PF (Litauens riksåklagare)** (C-509/18, [EU:C:2019:457](#)), och dom av den 15 oktober 2019, **Dorobantu** (C-128/18, [EU:C:2019:857](#)), som behandlas under rubrik IX "Straffrättsligt samarbete: den europeiska arresteringsordern"; dom av den 29 juli 2019, **Bayerische Motoren Werke och Freistaat Sachsen/kommissionen** (C-654/17 P, [EU:C:2019:634](#)), som behandlas under rubrik XI "Konkurrens"; dom av den 29 juli 2019, **Funke Medien NRW** (C-469/17, [EU:C:2019:623](#)), dom av den 29 juli 2019, **Pelham m.fl.** (C-476/17, [EU:C:2019:624](#)), och dom av den 29 juli 2019, **Spiegel Online** (C-516/17, [EU:C:2019:625](#)), som behandlas under rubrik XIII "Tillnärmning av lagstiftning"; dom av den 24 september 2019, **Google (Territoriell räckvidd för borttagandet av länkar)** (C-507/17, [EU:C:2019:772](#)), och dom av den 24 september 2019, **GC m.fl. (Borttagande av länkar till känsliga uppgifter)** (C-136/17, [EU:C:2019:773](#)), som behandlas under rubrik XIV "Internet och elektronisk handel"; dom av den 22 januari 2019, **Cresco Investigation** (C-193/17, [EU:C:2019:43](#)), dom av den 14 maj 2019, **CCOO** (C-55/18, [EU:C:2019:402](#)), dom av den 19 november 2019, **TSN och AKT** (C-609/17 och C-610/17, [EU:C:2019:981](#)), och dom av den 20 juni 2019, **Hakelbracht m.fl.** (C-404/18, [EU:C:2019:523](#)), som behandlas under rubrik XV "Socialpolitik". Även yttrande 1/17 av den 30 april 2019, **Övergripande avtal om ekonomi och handel mellan EU och Kanada** ([EU:C:2019:341](#)), som behandlas under rubrik XXI "Internationella avtal" tas upp.

2] Domstolen har dessutom vid flera tillfällen uttalat sig om icke-diskrimineringsprincipen såsom den har formulerats i rådets direktiv av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling (EGT L 303, 2000, s. 16) och i Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/54/EG av den 5 juli 2006 om genomförandet av principen om lika möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet (EUT L 204, 2006, s. 23). Denna rättspraxis behandlas under rubrik XV.1, "Likabehandling i fråga om sysselsättning och social trygghet".

stycket FEU, genom att föreskriva att den sänkta pensionsåldern för domare vid Högsta domstolen ska tillämpas på domare i tjänst vilka tillsatts vid nämnda domstol före den 3 april 2018, samt genom att ge Republiken Polens president rätt att efter eget skön förlänga förordnandet för domare vid nämnda domstol efter att den nyligen fastställda pensionsåldern uppnåtts.

I målet gjorde kommissionen gällande att Republiken Polen genom dessa åtgärder – med åsidosättande av principen om domares oavhängighet, närmare bestämt principen om domares oavsättlighet – åsidosatt de skyldigheter som medlemsstaterna har enligt ovannämnda bestämmelse.

I sin dom tog EU-domstolen för det första ställning till tillämpligheten och räckvidden av artikel 19.1 andra stycket FEU. Enligt artikel 19.1 andra stycket FEU ska medlemsstaterna tillhandahålla sådana möjligheter till överklagande som behövs för att säkerställa ett effektivt domstolsskydd, i den mening som avses i bland annat artikel 47 i stadgan, inom de områden som omfattas av unionsrätten. Varje medlemsstat ska enligt artikel 19.1 andra stycket FEU säkerställa att de instanser som i egenskap av "domstol", i den mening som avses i unionsrätten, hör till dess system med rättsmedel inom de områden som omfattas av unionsrätten uppfyller kraven på ett effektivt domstolsskydd, vilket i förevarande mål gäller för Högsta domstolen i Polen. En grundförutsättning för att detta skydd ska kunna säkerställas av Högsta domstolen är att nämnda domstols oavhängighet upprätthålls, såsom detta bekräftas i artikel 47 andra stycket i stadgan. Detta krav på oavhängiga domstolar – vilket är oupplösligt förbundet med rättskipningsuppdraget – är en del av kärninnehållet i rätten till ett effektivt domstolsskydd och i den grundläggande rätten till en rättvis rättegång, och denna är av vital betydelse för att garantera att samtliga de rättigheter som enskilda tillerkänns enligt unionsrätten skyddas och att medlemsstaternas gemensamma värden som anges i artikel 2 FEU, bland annat rättsstatsprincipen, upprätthålls.

För det andra preciserade EU-domstolen räckvidden av detta krav. Skyddsreglerna för oavhängighet och opartiskhet förutsätter att det finns regler, särskilt vad gäller organets sammansättning, utnämningar, tjänsternas varaktighet och grunderna för medlemmarnas röstnedläggelse, jäv och återkallande av röst, som utesluter allt rimligt tvivel som enskilda rättssubjekt skulle kunna hysa beträffande organets pålitlighet i förhållande till yttre omständigheter och organets neutralitet i förhållande till de intressen som konfronteras. Denna absolut nödvändiga frihet för domarna i förhållande till yttre ingripanden eller påtryckningar förutsätter vissa skyddsregler för att skydda integriteten hos dem som har till uppgift att döma, såsom att de är oavsättliga. Det är utifrån principen om domares oavsättlighet bland annat påkallat att domarna kan kvarstå i tjänst så länge som de inte uppnått obligatorisk pensionsålder eller fram till dess att deras förordnande löper ut då de tjänstgör enligt ett visstidsförordnande. Denna princip är inte absolut, men avsteg från principen får göras endast om det kan anses motiverat utifrån legitima och tvingande skäl, dock med iakttagande av proportionalitetsprincipen.

EU-domstolen konstaterar att den i målet påtalade reformen innebär att dessa domare i förtid måste skiljas från sina rättskipningsuppgifter och att den får tillämpas endast om det kan anses motiverat utifrån en legitim målsättning och om det är proportionerligt i förhållande till denna målsättning och såvitt enskilda rättssubjekt inte hyser några rimliga tvivel beträffande den aktuella domstolens pålitlighet i förhållande till yttre omständigheter och organets neutralitet i förhållande till de intressen som konfronteras. Domstolen fann emellertid att tillämpningen av den sänkta pensionsåldern för domare vid Högsta domstolen på domare som är i tjänst inte uppfyller dessa krav, då det inte kan anses motiverat utifrån en legitim målsättning. Domstolen fann således att denna tillämpning strider mot principen om domares oavsättlighet, som är en del av deras oavhängighet.

Slutligen tog EU-domstolen, för det tredje, ställning till det utrymme för skönsmässig bedömning som Republiken Polens president har enligt den nya lagen om Högsta domstolen för att förlänga domarförordnandet för domare vid Högsta domstolen efter det att den i lagen fastställda nya pensionsåldern uppnåtts. Visserligen ankommer det endast på medlemsstaterna att avgöra om ett förlängt domarförordnande ska kunna beviljas

efter den dag då domarna uppnått normal pensionsålder. Om medlemsstaterna bestämmer att en sådan möjlighet ska finnas, är de emellertid skyldiga att utforma villkoren och formerna för ett sådant förlängt förordnande på så sätt att principen om domares oavhängighet inte åsidosätts. Att ett organ som Republiken Polens president ges behörighet att fatta beslut om huruvida ett eventuellt förlängt domarförordnande ska beviljas eller ej är visserligen inte i sig en tillräcklig omständighet för att det ska anses att nämnda princip har åsidosatts. Det är emellertid viktigt att försäkra sig om att de materiella rekvisit och de handläggningsregler som är tillämpliga då sådana beslut ska fattas är utformade på ett sådant sätt att de utesluter allt rimligt tvivel som enskilda rättssubjekt skulle kunna hysa beträffande de aktuella domarnas oberoende. Dessa materiella rekvisit och handläggningsregler ska därvid utformas på ett sådant sätt att de motverkar att domarna ger efter för yttre inblandning eller påtryckningar som skulle kunna äventyra deras oavhängighet. Sådana handläggningsregler ska särskilt göra det möjligt att utesluta inte bara all direkt påverkan i form av instruktioner utan även mer indirekt påverkan som kan inverka på domarnas beslutsfattande.

Vad beträffar den nya lagen om Högsta domstolen konstaterade EU-domstolen att för att ett förlängt domarförordnande ska kunna meddelas så måste Republiken Polens president hädanefter meddela beslut i frågan. Presidenten har därvid ett utrymme för eget skön eftersom presidenten inte behöver motivera sitt beslut. Dessutom går det inte att överklaga ett sådant beslut till domstol. Vad gäller de åtgärder som vidtas av Nationella domstolsrådet enligt denna lag innan presidenten meddelar sitt beslut, har EU-domstolen betonat följande. Det är visserligen riktigt att ett sådant organs deltagande i handläggningen av ett ärende om förlängt domarförordnande för en domare som uppnått normal pensionsålder i princip kan visa sig vara ägnat att främja att ärendet handläggs på ett opartiskt sätt. Detta är emellertid fallet endast om vissa villkor är uppfyllda. Ett av dessa villkor är att organet i sig är oavhängigt i förhållande till den lagstiftande och den verkställande makten och att det är oavhängigt i förhållande till den myndighet till vilken organet ska lämna sitt utlåtande. Andra villkor är att utlåtandet ska lämnas utifrån helt objektiva och relevanta kriterier och att det motiveras i vederbörlig ordning, så att utlåtandet på ett objektivet sätt är ägnat att vägleda myndigheten då den fattar sitt beslut. Det är därvid tillräckligt att konstatera att de yttranden som lämnas av Nationella domstolsrådet – mot bakgrund av att de inte är motiverade – inte på ett objektivet sätt vägleder Republiken Polens president då denne utövar sin befogenhet enligt den nya lagen, vilket är ägnat att föranleda rimligt tvivel hos bland annat enskilda rättssubjekt beträffande domarnas pålitlighet i förhållande till yttre omständigheter och beträffande domarnas neutralitet i förhållande till de intressen som konfronteras. I domen **kommissionen/Polen (Allmänna domstolars oavhängighet)** (C-192/18, [EU:C:2019:924](#)), meddelad den 5 november 2019, biföll domstolen (stora avdelningen) kommissionens fördragsbrottstalan mot Republiken Polen. *I domen fastställde domstolen att Republiken Polen underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt unionsrättens dels genom att införa olika pensionsåldrar för män och kvinnor i fråga om domare och åklagare i Polen, dels genom att sänka pensionsåldern för domare vid de allmänna domstolarna samtidigt som justitieministern tillerkänts befogenhet att besluta om tillstånd till förlängt domarförordnande.*

En polsk lag av den 12 juli 2017 sänkte pensionsåldern för domare vid de allmänna domstolarna och för åklagare samt åldern för förtidspensionering för domare vid Sąd Najwyższy (Högsta domstolen) till 60 år för kvinnor och till 65 år för män, medan pensionsåldern tidigare var 67 år för både kvinnor och män. Enligt denna lag tillerkändes dessutom justitieministern befogenhet att besluta om förlängt domarförordnande för domare vid de allmänna domstolarna efter att de uppnått den nya fastställda pensionsåldern som varierade beroende på kön. Eftersom kommissionen ansåg att dessa regler stred mot unionsrätten,³ beslutade den att väcka en fördragsbrottstalan vid domstolen.

3| Artikel 157 FEUF, artiklarna 5 a och 9.1 f i Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/54/EG av den 5 juli 2006 om genomförandet av principen om lika möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet (EUT L 204, 2006, s. 23) samt artikel 19.1 andra stycket FEU, jämförd med artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna.

Vad för det första gäller de skillnader beroende på kön som infördes genom denna lag när det gäller pensionsåldern för polska domare uttalade domstolen att pensioner för dessa domare och åklagare omfattas av artikel 157 FEUF; i denna bestämmelse föreskrivs att varje medlemsstat ska säkerställa att principen om lika lön för kvinnor och män för lika eller likvärdigt arbete tillämpas. De aktuella pensionssystemen omfattas dessutom av tillämpningsområdet för bestämmelserna i direktiv 2006/54⁴ (nedan kallat jämställdhetsdirektivet) om likabehandling i företags- eller yrkesbaserade system för social trygghet. På detta sätt inför nämnda lag i de aktuella pensionssystemen direkt diskriminerande villkor som grundas på kön, bland annat gällande den tidpunkt då den berörda personen rent faktiskt kan ta del av de förmåner som föreskrivs i systemen. Slutligen godtog domstolen inte Republiken Polens argument att de föreskrivna skillnaderna för kvinnliga och manliga domare och åklagare i fråga om pensionsålder utgör positiv särbehandling. Olika pensionsåldrar för män och kvinnor kan nämligen inte anses kompensera för de nackdelar som kvinnliga tjänstemän i yrkeslivet ställs inför genom att dessa kvinnor ges hjälp i yrkeslivet och genom att avhjälpa de problem som de kan ställas inför under arbetslivet. Domstolen slog därför fast att den aktuella lagstiftningen strider mot artikel 157 FEUF och mot jämställdhetsdirektivet.

För det andra prövade domstolen den åtgärd som består i att justitieministern tillerkänns befogenhet att besluta om förlängt förordnande för domare vid de allmänna domstolarna som uppnått den nya sänkta pensionsåldern. Med utgångspunkt i de principer som domstolen slagit fast i domen av den 24 juni 2019 **kommissionen/Polen (Högsta domstolens oavhängighet)**,⁵ fann den, inledningsvis, att artikel 19.1 andra stycket i FEU är tillämplig, eftersom de allmänna domstolarna i Polen kan ha till uppgift att tolka eller tillämpa unionsrätten. Nämnda domstolar ska följaktligen uppfylla de krav som ställs på ett effektivt domstolsskydd. En grundförutsättning för att detta skydd ska kunna säkerställas av dessa allmänna domstolar är att deras oavhängighet upprätthålls.

Att ett organ som justitieministern ges behörighet att fatta beslut om huruvida ett eventuellt förlängt domarförordnande ska beviljas eller ej efter uppnådd normal pensionsålder är visserligen inte i sig en tillräcklig omständighet för att det ska anses att principen om domares oavhängighet har åsidosatts. Domstolen konstaterade emellertid att de materiella rekvisit och handlägningsregler som gäller beträffande justitieministerns behörighet är ägnade att föranleda rimligt tvivel hos enskilda rättssubjekt beträffande domarnas pålitlighet i förhållande till yttre omständigheter och beträffande domarnas neutralitet. De kriterier mot bakgrund av vilka justitieministern fattar sina beslut framstår nämligen som alltför vaga och icke kontrollerbara. Dessutom behöver justitieministern inte motivera sitt beslut och det går inte att överklaga ett sådant beslut till domstol. Det är vidare justitieministern som har ett eget skön att avgöra hur länge domarna ska behöva vänta på ett beslut från justitieministern när de väl ansökt om förlängt domarförordnande.

Domstolen fann även att Republiken Polen har åsidosatt principen om oavsättlighet genom att sänka den normala pensionsåldern för domare vid de allmänna domstolarna samtidigt som justitieministern tillerkänts ett utrymme för eget skön för att lämna samtycke till förlängt domarförordnande för domare vid de allmänna domstolarna i Polen efter att de uppnått den nya pensionsåldern, som gäller under en period av tio år för kvinnliga domare och fem år för manliga domare. Dessa båda åtgärder kan nämligen för enskilda rättssubjekt ge upphov till rimliga tvivel beträffande det förhållandet att det nya systemet i själva verket skulle kunna ha genomförts för att göra det möjligt för justitieministern att efter eget skön få bort en viss krets av domare när de väl uppnått den nyligen fastställda normala pensionsåldern, samtidigt som vissa andra domare får

4] Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/54/EG av den 5 juli 2006 om genomförandet av principen om lika möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet (EUT L 204, 2006, s. 23).

5] Domstolens dom av den 24 juni 2019, **kommissionen/Polen (Högsta domstolens oavhängighet)** (C-619/18, [EU:C:2019:531](#)).

kvarstå i tjänst. Ett eventuellt negativt beslut från justitieministern – varvid denne inte är bunden av någon tidsfrist – kan dessutom meddelas efter att den berörda domaren fått kvarstå i tjänst efter att den nya normala pensionsåldern uppnåtts.

I domen **A. K. m.fl. (Oavhängigheten hos avdelningen för disciplinära mål vid Högsta domstolen)** (C-585/18, C-624/18 och C-625/18, [EU:C:2019:982](#)), avkunnad den 19 november 2019 efter skyndsam handläggning, slog EU-domstolen (stora avdelningen) fast att *den i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna föreskrivna och på ett specifikt rättsområde i direktiv 2000/78⁶ (nedan kallat antidiskrimineringsdirektivet) stadfästa rätten till ett effektivt rättsmedel utgör hinder för att ett organ som inte utgör en oavhängig och opartisk domstol kan tillerkännas exklusiv behörighet i mål där unionsrätten tillämpas.*

I målen vid den hänskjutande domstolen hade tre polska domare (vid Högsta förvaltningsdomstolen och vid Högsta domstolen) bland annat gjort gällande att förbudet mot diskriminering på grund av ålder i arbetslivet åsidosatts av den anledningen att de förtidspensionerats i enlighet med den nya lagen av den 8 december 2017 om Högsta domstolen. Efter en nyligen vidtagen lagändring avser nämnda lag visserligen inte längre de domare som – i likhet med de domare som var klagande i de nationella målen – redan var i tjänst vid Högsta domstolen per den dag som nämnda lag trädde i kraft, vilket innebär att dessa domare har kvarstått eller återinsatts i tjänst. Trots detta ansåg den hänskjutande domstolen emellertid sig ha att ta ställning till ett processuellt spørsmål. Trots att denna typ av mål normalt sett omfattas av behörigheten för den nyinrättade avdelningen för disciplinära mål vid Högsta domstolen, ville den hänskjutande domstolen nämligen få klarhet i huruvida den – med anledning av att det framstod som oklart om denna avdelning var att anse som oavhängig – skulle underlåta att tillämpa nationella bestämmelser om behörighetsfördelning och i förekommande fall själv pröva målen i sak.

Efter att ha funnit att såväl artikel 47 i stadgan som artikel 19.1 andra stycket FEU var tillämpliga i målen framhöll domstolen – återigen med utgångspunkt i de principer som slagits fast i domen av den 24 juni 2019 **kommissionen/Polen (Högsta domstolens oavhängighet)**,⁷ – de specifika omständigheter som ska bli föremål för den hänskjutande domstolens prövning då den bedömer om avdelningen för disciplinära mål vid Högsta domstolen kan erbjuda tillräckliga garantier med avseende på oavhängighet.

I det avseendet angav domstolen för det första att blotta omständigheten att det är Republiken Polens president som tillsätter ledamöterna vid nämnda avdelning inte i sig kan anses innebära att dessa ledamöter står i ett beroendeförhållande till den politiska makten, ej heller att det går att ifrågasätta deras opartiskhet, om ledamöterna – när de väl tillsatts – inte blir föremål för påtryckningar och inte mottar några instruktioner för sin tjänsteutövning. Att Nationella domstolsrådet – som har i uppdrag att föreslå vilka domare som ska tillsättas – deltar i handläggningen av ett ärende om tillsättning av domare kan visa sig vara ägnat att på ett objektivt sätt reglera det bedömningsutrymme som Republiken Polens president har då presidenten utövar sin behörighet i detta avseende. Detta är emellertid fallet endast om organet i sig är oavhängigt i tillräcklig utsträckning i förhållande till den lagstiftande och den verkställande makten och i förhållande till Republiken Polens president. Domstolen preciserade i detta avseende att samtliga relevanta omständigheter beaktas vid denna prövning, såväl rättsliga som faktiska, med avseende på både hur Nationella domstolsrådets ledamöter har utnämnts och hur detta råd konkret fullgör sin uppgift att värna domstolarnas och domarnas oavhängighet. Domstolen angav även att det ska göras en prövning av omfattningen av domstolsprövningen av förslag från Nationella domstolsrådet i det att de beslut som meddelas av Republiken Polens president i ärenden om tillsättning av domare vid Högsta domstolen inte kan överklagas till domstol.

6] Rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet (EGT L 303, 2000, s. 16).

7] Domstolens dom av den 24 juni 2019, **kommissionen/Polen (Högsta domstolens oavhängighet)** (C-619/18, [EU:C:2019:531](#)).

Domstolen betonade för det andra några omständigheter som mer direkt är kännetecknande för avdelningen för disciplinära mål. Bland annat angav den – mot bakgrund av de starkt kritiserade bestämmelserna i den nya lagen om Högsta domstolen som förklarats stå i strid med unionsrätten i domen av den 24 juni 2019, kommissionen/Polen (Högsta domstolens oavhängighet) (C-619/18, [EU:C:2019:531](#)) – att de omständigheterna att avdelningen för disciplinära mål tillerkänts exklusiv behörighet att pröva mål om pensionering av domare vid Högsta domstolen enligt denna lag, att denna avdelning endast ska bestå av nyligen tillsatta domare samt att denna avdelning har en särskilt omfattande autonom ställning inom Högsta domstolen är relevanta vid bedömningen.

Domstolen preciserade att även om dessa olika omständigheter, prövade var för sig, inte kan föranleda några farhågor angående oavhängigheten hos nämnda avdelning, så skulle en annan bedömning däremot kunna göras om man gör en sammantagen bedömning av dessa omständigheter. Den underströk att det ankommer på den hänskjutande domstolen att, mot bakgrund av alla relevanta omständigheter som den har kännedom om, avgöra om dessa omständigheter kan innebära att Högsta domstolens nyinrättade avdelning för disciplinära mål inte framstår som oavhängig eller opartisk på ett sätt som inverkar menligt på det förtroende som enskilda rättssubjekt ska kunna hysa för domstolsväsendet i ett demokratiskt samhälle.

Om så är fallet innebär principen om unionsrättens företräde att den hänskjutande domstolen ska underlåta att tillämpa den nationella bestämmelse som föreskriver att detta organ är exklusivt behörigt att pröva mål om pensionering av domare vid Högsta domstolen, så att målen kan avgöras av en domstol som uppfyller ovannämnda krav på oavhängighet och opartiskhet och som skulle ha varit behörig på det aktuella området om nämnda bestämmelse inte hade utgjort hinder däremot.

2. Principen *ne bis in idem*

I domen i målet **Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie** (C-617/17, [EU:C:2019:283](#)), som meddelades den 3 april 2019, uttalade sig domstolen i huvudsak om *tolkningen av principen ne bis in idem i artikel 50 i stadgan*. Domen meddelades i ett mål mellan Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie S.A. (som är ett försäkringsbolag) och den polska konkurrensmyndigheten. Målet rörde konkurrensmyndighetens beslut att – på grund av att bolaget missbrukat sin dominerande ställning – ålägga bolaget en konkurrensskadeavgift för överträdelse av de nationella konkurrensreglerna och böter för överträdelse av unionens konkurrensregler.

Domstolen uttalade i detta sammanhang att principen *ne bis in idem* inte utgör hinder för att en nationell konkurrensmyndighet i ett och samma beslut ålägger ett företag såväl en konkurrensskadeavgift för överträdelse av de nationella konkurrensreglerna som böter för överträdelse av artikel 82 EG. I en sådan situation ska den nationella konkurrensmyndigheten emellertid försäkra sig om att sanktionsåtgärderna vid en sammantagen bedömning står i proportion till den begångna överträdelsen.

Domstolen betonade att det följer av dess praxis att syftet med principen *ne bis in idem* är att förhindra att ett företag på nytt hålls ansvarigt eller att ett förfarande på nytt inleds, vilket förutsätter att företaget dömts eller frikänts genom ett tidigare beslut som inte längre kan överklagas.

Detta innebär att principen *ne bis in idem* inte är tillämplig i en sådan situation där den nationella konkurrensmyndigheten i enlighet med artikel 3.1 i förordning nr 1/2003,⁸ parallellt tillämpar de nationella konkurrensreglerna och de unionsrättsliga konkurrensreglerna och i enlighet med artikel 5 i förordningen

8| Rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna 81 och 82 i fördraget (EGT L 1, 2003, s. 1).

vidtar en sanktionsåtgärd gentemot ett företag genom att i ett och samma beslut påföra företaget konkurrensskadeavgift för överträdelse av de nationella konkurrensreglerna och böter för överträdelse av de unionsrättsliga konkurrensreglerna.

3. Religionsfriheten

Vad gäller religionsfriheten ska domen av den 22 januari 2019, **Cresco Investigation** (C-193/17, [EU:C:2019:43](#)) nämnas. Målet avgjordes av domstolens stora avdelning och rörde frågan huruvida lagstiftning som innebär att långfredagen endast är en betald helgdag för arbetstagare som är medlemmar i vissa kristna kyrkor och att endast sådana arbetstagare, om de arbetar denna dag, har rätt till ett helgdagstillägg, är oförenlig med artikel 21 i stadgan och med antidiskrimineringsdirektivet.⁹

I domen i målet **Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs** (C-497/17, [EU:C:2019:137](#)), som meddelades den 26 februari 2019, prövade domstolen (stora avdelningen) om det är tillåtet att anbringa EU:s ekologiska logotyp på produkter som kommer från djur som, med stöd av en undantagsbestämmelse i förordning nr 1099/2009¹⁰ införd för att skydda religionsfriheten, har slaktats rituellt utan föregående bedövning.¹¹

II. Unionsmedborgarskap

Domstolen har meddelat flera domar som rör unionsmedborgarskapet, däribland en dom om diskriminering på grund av nationalitet,¹² en dom som handlade om förlust av unionsmedborgarskapet till följd av förlusten av medborgarskapet i en medlemsstat, och två domar om härledd uppehållsrätt för tredjelandsmedborgare, som är familjemedlemmar till en unionsmedborgare.

1. Diskriminering på grund av nationalitet

I domen i målet **TopFit och Biffi** (C-22/18, [EU:C:2019:497](#)) som meddelades den 13 juni 2019, tolkade domstolen artiklarna 18, 21 och 165 FEUF, i ett mål mellan en amatöriddrottare som är italiensk medborgare och tyska friidrottsförbundet som rörde under vilka villkor medborgare i andra medlemsstater får delta i tyska mästerskap i amatöriddrott för seniorer.

Enligt domstolen utgör dessa bestämmelser hinder för ett nationellt idrottsförbunds regelverk, varigenom en EU-medborgare – som är medborgare i en annan medlemsstat och som sedan många år bor i den medlemsstat där det förbund är etablerat där han tränar löpning på amatörnivå i seniorklassen – inte får

9| Denna dom behandlas nedan under rubrik XV.1 "Likabehandling i arbetslivet och i frågor som rör social trygghet".

10| Rådets förordning (EG) nr 1099/2009 av den 24 september 2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning (EUT L 303, 2009, s. 1).

11| En redogörelse för denna dom finns under rubrik VI "Jordbruk och fiske".

12| I detta avseende förtjänar ytterligare en dom att nämnas, nämligen domen **Österrike/Tyskland** (C-591/17, [EU:C:2019:504](#)), i vilken domstolen uttalade sig om en infrastrukturavgift för personbilar och det undantag från denna avgift som gällde för ägare av fordon som är registrerade i Tyskland. Eftersom den ekonomiska bördan av denna avgift i praktiken endast läggs på ägare och förare av fordon som är registrerade i en annan medlemsstat än Tyskland fann domstolen att det rör sig om en skillnad i behandling på grund av nationalitet. Denna dom behandlas under rubriken VII.1 "Fri rörlighet för varor".

delta i nationella mästerskap i dessa grenar på samma sätt som medborgare i denna medlemsstat eller endast får delta "utom tävlan" eller "utan placeringsregistrering" utan att kunna tävla i finalen och utan att kunna bli nationell mästare, såvida inte detta regelverk är motiverat av objektiva skäl som står i proportion till det legitima mål som eftersträvas, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva.

Domstolen konstaterade nämligen inledningsvis att en unionsmedborgare, såsom amatöriddrottaren i det aktuella fallet, som har utnyttjat sin rätt till fri rörlighet, har rätt att åberopa artiklarna 18 och 21 FEUF när han inom ramen för den mottagande medlemsstatens samhällsliv utövar en amatöriddrott på tävlingsnivå. Domstolen framhöll bland annat idrottens roll som en faktor för integration i samhället i den mottagande medlemsstaten, vilket återspeglas i artikel 165 FEUF.

Domstolen fann vidare att regler som ett nationellt idrottsförbund har antagit, som reglerar unionsmedborgarnas tillgång till idrottstävlingar, omfattas av bestämmelserna i fördraget, särskilt artiklarna 18 och 21 FEUF. Domstolen erinrade om att de grundläggande friheterna och förbudet mot diskriminering på grund av nationalitet som fastställs i fördraget ska iakttas även i icke-statliga regler som avser att på ett kollektivt sätt reglera förvärvsarbete och tillhandahållande av tjänster. Denna princip är även tillämplig på sådana fall där en grupp eller en organisation utövar vissa befogenheter gentemot enskilda och kan föreskriva villkor för dem som inkräktar på utövandet av de grundläggande friheter som garanteras i fördraget.

Slutligen slog domstolen fast att det förelåg en skillnad i behandling i förevarande mål som kan utgöra en begränsning av den fria rörligheten för den aktuella amatöriddrottaren i den mening som avses i artikel 21 FEUF, eftersom en sådan idrottare, även om han eller hon uppnår de idrottsresultat som krävs och sedan minst ett år har rätt att delta i tävlingar för en klubb som är ansluten till det nationella friidrottsförbundet, kan vägras rätten att helt eller delvis delta i ett nationellt mästerskap för amatöriddrottare i löpning i korta distanser i seniorklassen på grund av sin nationalitet. Domstolen påpekade dessutom att ett idrottsförbunds regelverk även kan leda till att idrottare som är medborgare i en annan medlemsstat än Förbundsrepubliken Tyskland stöttas i mindre utsträckning av sina idrottsföreningar än idrottare som är medborgare i landet. Dessa idrottsföreningar har nämligen mindre intresse av att investera i en idrottare som inte har rätt att delta i nationella mästerskap, vilket skulle kunna medföra att idrottare som är medborgare i andra medlemsstater blir mindre väl integrerade i sin idrottsförening och därmed i samhällslivet i den medlemsstat där de är bosatta.

Enligt domstolen kan en begränsning av den fria rörligheten för unionsmedborgarna vara motiverad endast om den grundar sig på objektiva överväganden och står i proportion till det legitima syfte som eftersträvas med de aktuella reglerna, vilket det ankommer på den nationella domstolen att kontrollera. Det framstår visserligen som berättigat att förbehålla en nationell medborgare titeln nationell mästare inom en viss idrottsgren, då nationaliteten kan anses vara det som kännetecknar själva titeln nationell mästare. De begränsningar som följer av genomförandet av nämnda syfte måste emellertid vara förenliga med proportionalitetsprincipen. Detta syfte motiverar därför inte vilka begränsningar som helst i fråga om utländska medborgares deltagande i nationella mästerskap. Det ankommer på den nationella domstolen att kontrollera om det eventuellt föreligger skäl med beaktande av målet enligt artikel 21.1 FEUF i förening med artikel 165 FEUF att öppna upp tävlingarna i högre grad och med beaktande av vikten av att integrera de som är bosatta i landet, särskilt de som är bosatta i den mottagande medlemsstaten sedan länge. Under alla omständigheter förefaller en fullständig uteslutning av en idrottare som inte är medborgare i landet från deltagande i ett nationellt mästerskap på grund av dennes nationalitet vara oproportionerlig när det finns en mekanism för att en sådan idrottare ska kunna delta i ett sådant mästerskap, åtminstone i kvalificeringsomgångarna och/eller utom tävlan.

2. Förlust av unionsmedborgarskapet till följd av förlusten av medborgarskapet i en medlemsstat

Den 12 mars 2019, i domen **Tjebbes m.fl.** (C-221/17, [EU:C:2019:189](#)), prövade domstolen (stora avdelningen) frågan huruvida *förlusten av medborgarskapet i en medlemsstat enligt lag, vilket medför förlust av unionsmedborgarskapet, är förenlig med artikel 20 FEUF, jämförd med artiklarna 7 och 24 i stadgan*. I det nationella målet hade den nederländska utrikesministern beslutat att inte pröva de ansökningar om pass som ingetts av nederländska medborgare som även var medborgare i ett tredjeland, med motiveringen att dessa personer, varav en var underårig, enligt lag hade förlorat sitt nederländska medborgarskap. Den nederländska ministrerns beslut att inte pröva ansökningarna grundade sig på lagstiftningen om nederländskt medborgarskap, enligt vilken en myndig person förlorar detta medborgarskap om han eller hon även är medborgare i en annan stat och under en oavbruten period av tio år har varit bosatt utanför unionen. Enligt samma lagstiftning förlorar en underårig i princip sitt nederländska medborgarskap om fadern eller modern förlorar detta medborgarskap på grund av att han eller hon inte är bosatt inom unionen.

Domstolen fann att det i princip inte strider mot unionsrätten att det i en medlemsstat, med hänvisning till allmänintresset, föreskrivs att medborgarskapet i denna stat förloras, även om denna förlust medför att den berörda personen också förlorar sin ställning som unionsmedborgare. En medlemsstat har nämligen rätt att utgå från att medborgarskapet är ett uttryck för en verklig anknytning mellan staten och dess medborgare och att följaktligen knyta förlusten av medborgarskapet till att en sådan verklig anknytning inte finns eller har upphört. Det är vidare befogat för en medlemsstat att vilja främja enhetligt medborgarskap inom en och samma familj, genom att föreskriva att en underårig förlorar sitt medborgarskap om en av föräldrarna förlorar sitt.

För att en sådan lagstiftning som den aktuella nederländska lagstiftningen ska vara förenlig med artikel 20 FEUF, jämförd med artiklarna 7 och 24 i stadgan, ska de behöriga nationella myndigheterna, inklusive i förekommande fall de nationella domstolarna, emellertid kunna bedöma följderna av förlusten enligt lag av medborgarskapet i den berörda medlemsstaten och, eventuellt, med retroaktiv verkan (ex tunc) låta den berörda personen återfå sitt medborgarskap i samband med att vederbörande ansöker om en resehandling eller någon annan handling som styrker hans eller hennes medborgarskap.

I samband med denna bedömning ska de nationella myndigheterna och domstolarna kontrollera huruvida denna förlust av medborgarskap, och därmed förlusten av ställningen som unionsmedborgare, är förenlig med proportionalitetsprincipen med avseende på de följder denna förlust har för den berörda personens situation och, i förekommande fall, för dennes familjemedlemmar, från ett unionsrättsligt perspektiv. En sådan prövning kräver att det görs en bedömning av den berörda personens och dennes familjs individuella situation i syfte att utreda huruvida förlusten av medborgarskapet har följder som – mot bakgrund av den nationella lagstiftarens målsättning – på ett oproportionerligt sätt påverkar den normala utvecklingen av hans eller hennes familje- och yrkesliv, från ett unionsrättsligt perspektiv, bland annat rätten till respekt för familjelivet enligt artikel 7 i stadgan.

När det gäller omständigheter rörande den berörda personens individuella situation som kan vara relevanta vid en sådan bedömning nämnde domstolen bland annat det förhållandet att den berörda personens förlust enligt lag av sitt medborgarskap och av ställningen som unionsmedborgare innebär att denna persons rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaterna begränsas. Detta leder, i förekommande fall, till att det blir särskilt svårt för denna person att i fortsättningen bege sig till någon av medlemsstaterna i syfte att där bibehålla en verklig och regelbunden anknytning till familjemedlemmar, utöva yrkesverksamhet eller vidta nödvändiga åtgärder för att utöva en sådan verksamhet. Andra relevanta omständigheter är dels att den berörda personen inte hade kunnat avstå från medborgarskapet i en tredje stat, dels att den berörda

personen utsätts för en allvarlig risk för att hans eller hennes säkerhet eller rörelsefrihet väsentligt försämrats på grund av att vederbörande, i den tredje stat där denna person är bosatt, inte kan åtnjuta sådant konsulärt skydd som avses i artikel 20.2 c FEUF.

När det gäller underåriga personer ska de behöriga myndigheterna beakta om det finns omständigheter som tyder på att den berörda underåriga personens förlust av sitt medborgarskap i den berörda medlemsstaten, på grund av de följder en sådan förlust har för denna underåriga person, från ett unionsrättsligt perspektiv, strider mot barnets bästa i den mening som avses i artikel 24 i stadgan.

3. Härledd uppehållsrätt för tredjelandsmedborgare som är familjemedlemmar till en unionsmedborgare

I målet **SM (Barn som omhändertagits enligt institutet kafala i algerisk rätt)** (C-129/18, [EU:C:2019:248](#)), som meddelades den 26 mars 2019, prövade domstolen (stora avdelningen) *frågan huruvida ett underårigt barn där den rättsliga vårdnaden har överförts till unionsmedborgare enligt institutet kafala i algerisk rätt omfattas av begreppet "släkting i rakt nedstigande led" till en unionsmedborgare i den mening som avses i artikel 2.2 c i direktiv 2004/38*.¹³ Två makar med franskt medborgarskap som var bosatta i Förenade kungariket hade gett in en ansökan till de brittiska myndigheterna om inresetillstånd för adoptivbarn. Ansökan avsåg ett underårigt barn där den rättsliga vårdnaden hade överförts till makarna i Algeriet enligt institutet *kafala*. *Kafala* är ett familjerättsligt institut som är vanligt förekommande i vissa muslimska länder. Institutet består i att en eller flera vuxna personer åtar sig att sörja för ett barns underhåll, uppfostran och skydd samt att vara barnets rättsliga vårdnadshavare. De brittiska myndigheterna avlog ansökan om inresetillstånd.

EU-domstolen påpekade inledningsvis att även om begreppet "släkting i rakt nedstigande led" till en unionsmedborgare, i den mening som avses i artikel 2.2 c i direktiv 2004/38, i första hand avser biologiskt föräldraskap, ska detta begrepp – mot bakgrund av det krav på en vid tolkning av begreppet som följer av målet med nämnda direktiv, det vill säga att underlätta och stärka unionsmedborgares rätt till fri rörlighet och uppehåll – anses omfatta även en unionsmedborgares adoptivbarn, om det har fastställts att adoptionen ger upphov till ett rättsligt föräldra-barnförhållande mellan det berörda barnet och den berörda unionsmedborgaren. Domstolen fann däremot att eftersom institutet *kafala* i algerisk rätt inte medför att det uppkommer ett föräldra-barnförhållande mellan barnet och dess vårdnadshavare kan ett barn som enligt detta institut står under en unionsmedborgares vårdnad inte anses vara en "släkting i rakt nedstigande led" till en unionsmedborgare, i den mening som avses i artikel 2.2 c i direktiv 2004/38.

Domstolen fann emellertid att ett sådant barn omfattas av begreppet "annan familjemedlem", i den mening som avses i artikel 3.2 första stycket a i direktiv 2004/38. Detta begrepp får nämligen anses täcka in den situation som gäller för ett barn där den rättsliga vårdnaden har överförts – till exempel enligt institutet *kafala* i algerisk rätt – till unionsmedborgare, vilka har ansvar för barnets underhåll, uppfostran och skydd enligt ett åtagande som de gjort på grundval av rättsordningen i barnets ursprungsland.

I det avseendet klargjorde domstolen vilka skyldigheter de nationella myndigheterna har enligt denna bestämmelse. Domstolen anförde att det ankommer på dessa myndigheter, att underlätta inresa och uppehåll för ett sådant barn i dess egenskap av annan familjemedlem till en unionsmedborgare, i enlighet med

¹³| Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (EUT L 158, 2004, s. 77).

artikel 3.2 första stycket a i direktiv 2004/38, jämförd med artikel 7 och artikel 24.2 i stadgan, genom att göra en välvägd och rimlig bedömning av samtliga aktuella och relevanta omständigheter i det enskilda fallet, varvid de ska ta hänsyn till samtliga berörda intressen och, i synnerhet, det berörda barnets bästa. Vid bedömningen ska det även tas hänsyn till huruvida det eventuellt finns konkreta och individuella risker för att det berörda barnet utsätts för övergrepp, utnyttjande eller människohandel. Sådana risker kan emellertid inte presumeras föreligga med hänvisning till att förfarandet för omhändertagande av barn enligt institutet *kafala* i algerisk rätt grundar sig på en prövning av den vuxnes lämplighet och barnets bästa som inte är lika ingående som det förfarande som i den mottagande medlemsstaten tillämpas i samband med adoption eller familjehemsplacering.

Domstolen slog slutligen fast att om det på grundval av denna bedömning fastställs att barnet och dess vårdnadshavare, som är unionsmedborgare, kommer att leva ett verkligt familjeliv och att barnet är beroende av sin vårdnadshavare, innebär de krav som är kopplade till den grundläggande rätten till respekt för familjelivet, jämförda med skyldigheten att beakta barnets bästa, i princip att barnet ska beviljas rätt till inresa och vistelse, så att barnet kan leva tillsammans med sin vårdnadshavare i den mottagande medlemsstat där denne är bosatt.

I domen i målet **Chenchooliah** (C-94/18, [EU:C:2019:693](#)) som meddelades den 10 september 2019 tolkade domstolen (stora avdelningen) artikel 15 i direktiv 2004/38, i vilken det bland annat föreskrivs att vissa förfaranden som anges i kapitel VI i direktivet, med rubriken "Begränsningar i rätten till inresa och uppehåll med hänsyn till allmän ordning, säkerhet eller hälsa",¹⁴ ska tillämpas på motsvarande sätt på alla beslut som på andra grunder än allmän ordning, säkerhet eller hälsa begränsar unionsmedborgares och deras familjemedlemmars fria rörlighet. Domstolen fann att denna artikel är tillämplig på ett beslut om avlägsnande av en tredjelandsmedborgare på grund av att han eller hon inte längre har uppehållsrätt enligt direktivet, i en sådan situation där tredjelandsmedborgaren har ingått äktenskap med en unionsmedborgare vid en tidpunkt då unionsmedborgaren utövade sin rätt till fri rörlighet genom att bege sig till och tillsammans med tredjelandsmedborgaren uppehålla sig i den mottagande medlemsstaten, men där denna unionsmedborgare därefter har återvänt till den medlemsstat där han eller hon är medborgare. Domstolen tillade att detta innebär att vissa garantier som föreskrivs i direktivet i samband med beslut som begränsar den fria rörligheten för en unionsmedborgare och dennes familjemedlemmar med hänsyn till allmän ordning, säkerhet eller hälsa,¹⁵ är tillämpliga när det fattas ett beslut om avlägsnande, såsom det i det nationella målet. Ett sådant beslut kan inte under några omständigheter förenas med ett återreseförbud.

Denna dom är hänförlig till ett mål mellan en mauritisk medborgare, bosatt i Irland, och Minister for Justice and Equality (justitie- och likabehandlingsministern) angående ett beslut om utvisning av henne enligt artikel 3 i 1999 års irländska immigrationslag, till följd av att hennes make, som är unionsmedborgare, återvänt till den medlemsstat som han är medborgare i, nämligen Portugal, och där avtjänar ett fängelsestraff. Utvisningsbeslutet åtföljdes, enligt nationell rätt, automatiskt av ett förbud mot att åter resa in i landet på obestämd tid.

Domstolen konstaterade först att en tredjelandsmedborgare, som är make eller maka till en unionsmedborgare, – i en situation där unionsmedborgaren har återvänt till den medlemsstat som han eller hon är medborgare i och således inte längre utövar sin rätt till fri rörlighet enligt unionsrätten i den mottagande medlemsstaten – inte längre har egenskap av "förmånstagare" i den mening som avses i detta direktiv,¹⁶ när han eller hon stannar kvar i den mottagande medlemsstaten och inte längre vistas där med sin make eller maka.

14| Närmare bestämt de förfaranden som föreskrivs i artiklarna 30 och 31.

15| Närmare bestämt de relevanta garantier som föreskrivs i artiklarna 30 och 31.

16| Artikel 3.1.

Domstolen slog därefter fast att även om förlusten av denna egenskap medför att den berörda tredjelandsmedborgaren inte längre har den rätt att röra sig och uppehålla sig på den mottagande medlemsstatens territorium som han eller hon hade under en viss tid, eftersom han eller hon inte längre uppfyller de villkor som uppställs för dessa rättigheter, så innebär denna förlust emellertid inte att direktiv 2004/38 inte längre är tillämpligt på ett beslut om avlägsnande av denna tredjelandsmedborgare som av denna anledning fattas av den mottagande medlemsstaten. I artikel 15 i direktiv 2004/38,¹⁷ som ingår i kapitel III i direktivet, med rubriken "Uppehållsrätt", föreskrivs nämligen den ordning som ska tillämpas när en tillfällig uppehållsrätt enligt detta direktiv upphör att gälla, särskilt när en unionsmedborgare eller en av hans eller hennes familjemedlemmar, som tidigare har haft uppehållsrätt i högst tre månader eller i mer än tre månader, inte längre uppfyller de relevanta villkoren för uppehållsrätten och således i princip kan avlägsnas från den mottagande medlemsstaten.

I det avseende påpekade domstolen att artikel 15 i direktiv 2004/38 endast innebär att vissa bestämmelser i kapitel VI i direktivet ska tillämpas på motsvarande sätt, närmare bestämt de bestämmelser som rör delgivning av beslut och tillgång till domstolsprövning.¹⁸ Däremot ska andra bestämmelser i nämnda kapitel VI inte tillämpas i samband med att ett beslut fattas enligt artikel 15 i direktivet. Dessa bestämmelser är nämligen endast tillämpliga om den berörda personen vid tidpunkten för beslutet har en antingen tillfällig eller permanent uppehållsrätt i den mottagande medlemsstaten.

Slutligen tillade domstolen att det av artikel 15.3 i direktiv 2004/38 framgår att det beslut om avlägsnande som kan fattas i det nationella målet inte under några omständigheter får förenas med ett återreseförbud.¹⁹

III. Institutionella bestämmelser

Under denna rubrik ska två domar tas upp,²⁰ varav den ena handlar om Europaparlamentarikers immunitet och den andra om ett europeiskt medborgarinitiativ.

1. Europaparlamentarikers immunitet

I domen avseende förhandsavgörandet *Junqueras Vies* (C-502/19, [EU:C:2019:1115](#)), som meddelades den 19 december 2019, preciserade domstolen (stora avdelningen), *den personliga, tidsmässiga och materiella omfattningen av den immunitet som Europaparlamentets ledamöter beviljas*.²¹

¹⁷| Artikel 15.

¹⁸| Artiklarna 30 och 31.

¹⁹| Artikel 15.3.

²⁰| Två domar som meddelades 26 mars 2019 förtjänar också att nämnas, nämligen domen *Spanien/parlamentet* (C-377/16, [EU:C:2019:249](#)) och domen *kommissionen/Italien* (C-621/16 P, [EU:C:2019:251](#)), som rör institutionernas språkregler. Dessa domare behandlas nedan under rubriken XXII "Europeiska unionens offentliga förvaltning".

²¹| Immunitet som föreskrivs i artikel 343 FEUF och artikel 9 i protokoll (nr 7) om Europeiska unionens immunitet och privilegier (EUT C 326, 2012, s. 266) (nedan kallat protokollet).

I detta mål hade Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien) hänskjutit flera frågor till EU-domstolen om tolkningen av artikel 9 i protokollet. Dessa frågor hade ställts i samband med att en politiker som valts till Europaparlamentet vid valet den 26 maj 2019 hade överklagat ett beslut genom vilket han nekats särskilt tillstånd att lämna en anstalt där han var frihetsberövad. Före valet hade den berörde häktats i samband med ett straffrättsligt förfarande som inletts mot honom på grund av hans deltagande i anordnandet av den folkomröstning om självbestämmande som hölls den 1 oktober 2017 i den autonoma regionen Katalonien. Efter det att valresultatet hade tillkännagetts ansökte han om det tillstånd som avses ovan för att kunna uppfylla en formalitet som krävs enligt spansk rätt, som består i att vid en central valmyndighet avlägga ed eller löfte om att respektera den spanska konstitutionen och i att senare bege sig till Europaparlamentet för att delta i den konstituerande sessionen för den nya mandatperioden. Efter hänskjutandet till EU-domstolen dömde Tribunal Supremo, i dom av den 14 oktober 2019, den berörde till 13 års fängelse och, för samma period, till en påföljd genom vilken han förklarades obehörig att utöva offentliga uppdrag och ämbeten.

Domstolen slog först fast att en person som väljs till Europaparlamentet erhåller ställning som ledamot av parlamentet till följd av att och vid tidpunkten då valresultatet officiellt tillkännages, vilket innebär att personen åtnjuter den immunitet som garanteras i artikel 9 i protokollet.

Domstolen påpekade härvidlag att även om valförfarandet och tillkännagivandet av resultatet i princip regleras i medlemsstaternas lagstiftning, enligt artiklarna 8 och 12 i 1976 års valakt,²² är valet av Europaparlamentets ledamöter genom allmänna, direkta, fria och hemliga val²³ ett uttryck för den konstitutionella principen om representativ demokrati, vars omfattning definieras i själva unionsrätten. Det framgår av fördragen och 1976 års valakt att ställningen som ledamot av Europaparlamentet enbart följer av valet av den berörda personen och erhålls till följd av att medlemsstaterna officiellt har tillkännagett valresultatet. Det följer dessutom av artikel 343 FEUF att unionen, och således dess institutioner och deras medlemmar, ska åtnjuta den immunitet som krävs för deras uppgifter.

Domstolen fann därefter att personer som, i likhet med Oriol Junqueras Vies, väljs till ledamöter av Europaparlamentet ska, från den tidpunkt då resultatet tillkännages, åtnjuta den immunitet under resa som deras ställning som ledamot medför och som föreskrivs i artikel 9 andra stycket i protokollet. Syftet med denna immunitet är bland annat att de ska kunna bege sig till och delta i den konstituerande sessionen för Europaparlamentets nya mandatperiod. Till skillnad från den immunitet under sessioner som föreskrivs i första stycket, som Europaparlamentets ledamöter åtnjuter först från det att denna konstituerande session har öppnats och under hela den tid som Europaparlamentets sessioner pågår, omfattar immuniteten under resa de fall där ledamöterna beger sig till Europaparlamentets mötesplats, även för parlamentets första sammanträde.

Domstolen erinrade härvidlag om att de mål som eftersträvas med de immuniteter som föreskrivs i protokollet består i att säkerställa skyddet av institutionernas funktion och oberoende. I detta sammanhang medför den immunitet under resa som avses i artikel 9 andra stycket i protokollet att rätten till valbarhet som garanteras i artikel 39.2 i stadgan ges verkan, genom att göra det möjligt för varje ledamot att, från den tidpunkt då han eller hon har förklarats vald och oberoende av huruvida ledamoten har uppfyllt eventuella formaliteter som föreskrivs i nationell rätt, delta i Europaparlamentets konstituerande session utan att vederbörande kan hindras från att resa.

22| Akten om allmänna direkta val av ledamöter av Europaparlamentet, som utgör en bilaga till rådets beslut 76/787/EKSG, EEG, Euratom av den 20 september 1976 (EGT L 278, 1976, s. 1), senast ändrad genom rådets beslut 2002/772/EG, Euratom av den 25 juni 2002 och av den 23 september 2002 (EGT L 283, 2002, s. 1).

23| Artikel 14.3 FEU.

Domstolen slog slutligen fast att den immunitet under resa som varje ledamot av Europaparlamentet garanteras innebär att en häktning som beslutats innan ledamoten förklarats vald ska hävas, för att vederbörande ska kunna bege sig till Europaparlamentets konstituerande session. Om den behöriga nationella domstolen ansåg att det fanns skäl för fortsatt häktning, skulle det följaktligen ankomma på den att snarast ansöka om att Europaparlamentet ska upphäva denna immunitet, i enlighet med artikel 9 tredje stycket i protokollet.

2. Europeiskt medborgarinitiativ

I domen i målet **Puppinck m.fl./kommissionen** (C-418/18 P, [EU:C:2019:1113](#)) av den 19 december 2019 *ogillade domstolen (stora avdelningen) det överklagande av en dom av tribunalen, som organisatörerna av det europeiska medborgarinitiativet med titeln "En av oss" hade gett in*,²⁴ genom vilken denna hade ogillat deras talan om ogiltigförklaring av kommissionens meddelande av den 28 maj 2014 om detta europeiska medborgarinitiativ.²⁵

Enligt fördraget om Europeiska unionen²⁶ och förordning nr 211/2011,²⁷ är ett antal unionsmedborgare, som uppgår till minst en miljon personer och som kommer från åtminstone en fjärdedel av medlemsstaterna, ta initiativ till att uppmana kommissionen att inom ramen för sina befogenheter föreslå unionslagstiftaren att anta en rättsakt för att tillämpa fördragen. Innan organisatörerna av ett europeiskt medborgarinitiativ kan börja samla in det antal underskrifter som krävs, ska de registrera initiativet hos kommissionen, som särskilt ska granska ämnet för initiativet och de mål som eftersträvas med detta.

Patrick Grégor Puppinck och sex andra personer utgör medborgarkommittén för ett europeiskt medborgarinitiativ med titeln "En av oss", vilket registrerades hos kommissionen år 2012.²⁸ Det mål som eftersträvas med detta medborgarinitiativ är att unionen ska införa ett förbud mot, och upphöra med finansiering av, verksamhet som förutsätter att mänskliga embryon förstörs (speciellt inom områdena forskning, utvecklingsstöd och folkhälsa), vilket inbegriper direkt eller indirekt finansiering av aborter. Det europeiska medborgarinitiativet "En av oss" erhöll efter registreringen den miljon underskrifter som krävdes, och lades därefter officiellt fram för kommissionen i början av år 2014. Den 28 maj 2014 tillkännagav kommissionen i ett meddelande att den inte hade för avsikt att vidta några åtgärder med anledning av det europeiska medborgarinitiativet.

Organisatörerna av medborgarinitiativet väckte då talan vid Europeiska unionens tribunal om ogiltigförklaring av kommissionens meddelande och gjorde bland annat gällande att kommissionen är skyldig att lägga fram ett förslag till unionsrättsakt när ett europeiskt medborgarinitiativ har getts in. Tribunalen fastställde kommissionens beslut.

Efter det att tribunalens avgörande överklagats påpekade domstolen i sin dom att det europeiska medborgarinitiativet enligt artikel 11.4 FEU syftar till att "uppmana" kommissionen att lägga fram ett lämpligt förslag för att tillämpa fördragen, och inte till att tvinga kommissionen att vidta den eller de åtgärder som föreslås i det europeiska medborgarinitiativet. Domstolen tillade att det av olika bestämmelser i förordning

24| Tribunalens dom av den 23 april 2018, **One of Us m.fl./kommissionen** (T-561/14, [EU:T:2018:210](#)).

25| Kommissionens meddelande COM(2014) 355 final av den 28 maj 2014 om det europeiska medborgarinitiativet "En av oss".

26| Artikel 11.4 FEU.

27| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 211/2011 av den 16 februari 2011 om medborgarinitiativet (EUT L 65, 2011, s. 1, och rättelse i EUT L 94, 2012, s. 49).

28| COM(2014) 355 final.

nr 211/2011 framgår att kommissionen, när den mottar ett europeiskt medborgarinitiativ, ska redogöra för eventuella åtgärder som den avser att vidta och, i förekommande fall, skälen för att vidta eller inte vidta dessa åtgärder. Detta bekräftar enligt domstolen att kommissionen inte är skyldig att lägga fram ett förslag till unionsrättsakt med anledning av ett europeiskt medborgarinitiativ.

Domstolen erinrade därefter om att den befogenhet att ta initiativ till lagstiftning som kommissionen har enligt fördragen innebär att det ankommer på kommissionen att besluta huruvida den ska lägga fram ett förslag till rättsakt eller inte, utom i fall där den enligt unionsrätten är skyldig att lägga fram ett sådant förslag. Kommissionens befogenhet att ta initiativ till lagstiftning är ett uttryck för principen om institutionell jämvikt, som är kännetecknande för unionens institutionella uppbyggnad. Enligt denna princip ska varje institution vid utövandet av sina befogenheter respektera de övriga institutionernas befogenheter. Domstolen konstaterade i detta sammanhang att det europeiska medborgarinitiativet, enligt förordning nr 211/2011, syftar till att ge unionsmedborgare en rättighet som är jämförbar med Europaparlamentets och rådets rätt, enligt artiklarna 225 FEUF och 241 FEUF, att anmoda kommissionen att lägga fram lämpliga förslag för att genomföra fördragen. Eftersom den rätt som Europaparlamentet och rådet tillerkänns i dessa artiklar inte inkräktar på kommissionens befogenhet att ta initiativ till lagstiftning, måste detsamma även gälla i fråga om ett europeiskt medborgarinitiativ.

Domstolen underströk även att den omständigheten att kommissionen inte är skyldig att vidta åtgärder med anledning av ett europeiskt medborgarinitiativ inte innebär att ett sådant initiativ saknar all ändamålsenlig verkan, vilket klagandena hade gjort gällande. Systemet med ett europeiskt medborgarinitiativ utgör nämligen ett av de instrument för deltagandedemokrati som infördes i samband med antagandet av Lissabonfördraget, för att komplettera det system med representativ demokrati som unionens sätt att fungera bygger på, vilka syftar till att främja medborgarnas deltagande i den demokratiska processen och främja dialogen mellan medborgarna och unionsinstitutionerna. Ett europeiskt medborgarinitiativ som har registrerats i enlighet med förordning nr 211/2011 och som uppfyller samtliga relevanta förfarandekrav och andra villkor som föreskrivs i den förordningen, ger dessutom upphov till ett antal specifika skyldigheter för kommissionen, vilka anges i artiklarna 10 och 11 i denna förordning. Enligt domstolen består det europeiska medborgarinitiativets särskilda mervärde inte i att det råder visshet om dess utgång, utan i de möjligheter och tillfällen som det skapar för unionsmedborgarna att utlösa en politisk debatt inom unionsinstitutionerna utan att behöva invänta att ett lagstiftningsförfarande inleds.

Domstolen bekräftade dessutom tribunalens bedömning att ett meddelande om ett europeiskt medborgarinitiativ, såsom det omtvistade meddelandet, omfattas av kommissionens stora utrymme för skönsmässig bedömning och följaktligen ska bli föremål för en begränsad domstolsprövning, som syftar till att bland annat kontrollera att meddelandets motivering är tillräcklig och att det inte har gjorts några uppenbart oriktiga bedömningar.

Domstolen bekräftade i detta sammanhang i synnerhet tribunalens resonemang om att kommissionen, genom att grunda sig på en publikation från Världshälsoorganisationen, inte hade gjort någon uppenbart oriktig bedömning när den bedömde att unionens finansiering av ett antal säkra och effektiva hälso- och sjukvårdstjänster, bland annat på abortområdet, bidrog till en minskning av antalet osäkra aborter och följaktligen till en minskad risk för dödlighet och sjukdom bland mödrar.

IV. Unionsrätt och nationell rätt

I domen i målet **Deutsche Umwelthilfe** (C-752/18, [EU:C:2019:1114](#)), som meddelades den 19 december 2019, prövade domstolen (stora avdelningen) för första gången *huruvida de nationella domstolarna är behöriga, eller till och med skyldiga, att förordna om frihetsberövande mot ansvariga personer hos nationella myndigheter när dessa varaktigt vägrar att rätta sig efter ett domstolsavgörande som förelägger dem att fullgöra sina skyldigheter enligt unionsrätten*.

Målet vid domstolen rörde en tvist mellan Deutsche Umwelthilfe, en tysk miljöskyddorganisation, och delstaten Bayern angående delstatens varaktiga vägran att, med genomförande av direktiv 2008/50 om luftkvalitet,²⁹ vidta sådana åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att det gränsvärde iakttas som fastställts för kvävedioxid i staden München. Delstaten Bayern förelades första gången år 2012 att ändra sin handlingsplan för luftkvaliteten i denna stad och därefter en andra gång år 2016, vid äventyr av vite, för att uppfylla sina skyldigheter, inbegripet genom införande av trafikförbud för vissa dieslbilar i olika stadsområden. Delstaten Bayern vägrade emellertid att efterkomma dessa förelägganden och ålades därför en tredje gång år 2017 att betala vite på 4 000 euro, vilket delstaten betalade. Delstaten Bayern fortsatte att vägra att efterkomma dessa förelägganden och uttalade offentligt att den inte avsåg att iakttä sina skyldigheter. Deutsche Umwelthilfe väckte därför en ny talan och yrkande dels om åläggande av ett nytt vite på 4 000 euro, vilket bifölls genom beslut av den 28 januari 2018, dels om förordnande av frihetsberövande mot ansvariga personer hos delstaten Bayern (det vill säga ministern för miljö och konsumentskydd, eller, om detta inte var möjligt, delstatens ministerpresident). Detta yrkande avslogs genom beslut samma dag. Efter delstaten Bayerns överklagande till den hänskjutande domstolen, Bayerns förvaltningsöverdomstol, fastställde denna domstol betalningen av vitet och beslutade att begära ett förhandsavgörande från EU-domstolen om ett eventuellt förordnande om frihetsberövande. Bayerns förvaltningsöverdomstol konstaterade nämligen att påförande av vite inte kunde medföra en ändring av delstaten Bayerns beteende, eftersom erlagda viten bokfördes som intäkter för delstaten och därmed inte innebar någon förmögenhetsförlust, och att tillämpningen av en frihetsberövande påföljd var utesluten av interna konstitutionella skäl. Bayerns förvaltningsöverdomstol beslutade därför att ställa en fråga till EU-domstolen för att få klarhet i huruvida unionsrätten, i synnerhet rätten till ett effektivt rättsmedel som garanteras i artikel 47 i stadgan, ska tolkas så att den ger de nationella domstolarna behörighet, eller till och med förpliktar dem, att vidta en sådan åtgärd.

Domstolen slog fast att under omständigheter som kännetecknas av att en nationell myndighet varaktigt vägrar att följa ett domstolsbeslut genom vilket myndigheten föreläggs att fullgöra en klar, precis och ovillkorlig skyldighet som följer av unionsrätten, bland annat av direktiv 2008/50, ankommer det på den behöriga nationella domstolen att förordna om frihetsberövande mot de ansvariga i delstaten under förutsättning att två villkor är uppfyllda. För det första måste det i nationell rätt finnas en rättslig grund för vidtagandet av en sådan åtgärd som är tillräckligt begriplig, precis och förutsebar i sin tillämpning. För det andra måste proportionalitetsprincipen iakttas.

Domstolen erinrade inledningsvis om att det ankommer på medlemsstaterna när de genomför unionsrätten att iakttä rätten till ett effektivt domstolsskydd, vilken garanteras såväl i artikel 47 i stadgan som, på miljöskyddsområdet, i artikel 9.4 i Århuskonventionen.³⁰ Denna rätt är av än större betydelse eftersom en underlåtelse att vidta de åtgärder som krävs enligt direktiv 2008/50 innebär en fara för människors hälsa.

29| Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/50/EG av den 21 maj 2008 om luftkvalitet och renare luft i Europa (EUT L 152, 2008, s. 1).

30| Konventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor, som undertecknades i Århus den 25 juni 1998 och godkändes på Europeiska gemenskapens vägnar genom rådets beslut 2005/370/EG av den 17 februari 2005 (EUT L 124, 2005, s. 1).

En nationell lagstiftning som leder till en situation där ett domstolsavgörande blir verkningslöst strider mot det väsentliga innehållet i denna rättighet och fråntar detta dess ändamålsenliga verkan. Domstolen erinrade om att det i en sådan situation ankommer på den nationella domstolen att göra en tolkning av nationell rätt som, i möjligaste mån, är förenlig med de syften som eftersträvas med dessa bestämmelser eller, om detta inte är möjligt, att underlåta att tillämpa varje nationell bestämmelse som strider mot en unionsrättslig bestämmelse som har direkt effekt.

Domstolen preciserade även att iakttagandet av denna skyldighet inte får leda till ett åsidosättande av den andra grundläggande rättigheten, nämligen rätten till frihet som garanteras i artikel 6 i stadgan, och vilken inskränks genom en frihetsberövande åtgärd. Rätten till ett effektivt domstolsskydd är inte absolut och kan bli föremål för inskränkningar, varvid det är nödvändigt att göra en intresseavvägning av de grundläggande rättigheterna i fråga i enlighet med artikel 52.1 i stadgan. För att uppfylla kraven i denna bestämmelse måste en lag enligt vilken en domstol är behörig att frihetsberöva en person vara tillräckligt begriplig, precis och förutsebar i sin tillämpning för att undvika varje risk för godtycklighet, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att fastställa. Vidare konstaterade domstolen att eftersom förordnandet om frihetsberövande medför en frihetsinskränkning, kan den åtgärden endast användas när det med iakttagande av de krav som följer av proportionalitetsprincipen inte finns någon mindre ingripande åtgärd (såsom exempelvis viten till ett högt belopp, som utdöms upprepade gånger med kort frist, och där betalningen i slutändan inte upptas i den budget som betalningen härrör ifrån), vilket det också ankommer på den hänskjutande domstolen att undersöka. Det är endast för det fall att det skulle slås fast att den inskränkning som görs av rätten till frihet genom ett förordnande om frihetsberövande uppfyller dessa villkor som unionsrätten inte bara tillåter, utan även kräver en tillämpning av en sådan åtgärd. Domstolen framhöll dock att ett åsidosättande av direktiv 2008/50 i övrigt kan fastställas av domstolen inom ramen för en talan om fördragsbrott eller ge upphov till skadeståndsansvar för staten för den skada som vållats.

Under denna rubrik är det även lämpligt att nämna domen av den 3 oktober 2019, **Wasserleitungsverband Nördliches Burgenland m.fl.** (C-197/18), [EU:C:2019:824](#), som rörde möjligheten för fysiska och juridiska personer som direkt berörs av förorening av grundvattnet att åberopa vissa bestämmelser i direktiv 91/676 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket (nedan kallat direktivet om skydd mot nitrater) inför nationella domstolar.³¹

På konkurrensrättens område kan nämnas domen **Cogeco Communications** (C-637/17, [EU:C:2019:263](#)). Det målet rörde frågan huruvida preskriptionsregler i den portugisiska lagstiftningen om utomobligatoriskt skadeståndsansvar i samband med talan om skadestånd för överträdelser av konkurrensrätten var förenliga med artikel 102 FEUF. Domstolen slog fast att nämnda artikel och effektivitetsprincipen utgör hinder för sådana nationella bestämmelser, eftersom den preskriptionsfrist som föreskrivs däri medför att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rätten att väcka skadeståndstalan på grundval av ett slutligt beslut i vilket en överträdelse av unionens konkurrensregler konstaterats.³² Dessutom slog domstolen, i domen **Otis Gesellschaft m.fl.**, (C-435/18, [EU:C:2019:1069](#)), fast att artikel 101.1 FEUF har direkt effekt i förhållandet mellan enskilda och bland annat ger var och en som har lidit en skada som orsakats av ett avtal eller ett beteende som kan begränsa eller snedvrider konkurrensen rätt att begära ersättning om det föreligger ett orsakssamband mellan skadan och överträdelsen av konkurrensreglerna.³³

31| Denna dom behandlas nedan under rubrik XVIII.2 "Skydd mot att vatten förorenas av nitrater"

32| Denna dom behandlas under rubrik XI.2 "Artikel 102 FEUF".

33| Denna dom behandlas under rubriken XI.1 "Artikel 101 FEUF".

V. Unionsrättsliga förfaranden

Till att börja med ska två domar om fördragsbrott vad gäller införlivandet av ett direktiv nämnas under denna rubrik, liksom en dom i ett mål om överklagande rörande unionens utomobligatoriska skadeståndsansvar. Därutöver har domstolen meddelat tre domar i mål avseende ekonomiska, monetära och bankrelaterade frågor.³⁴

1. Allmänna tvister

1.1. Talan om fördragsbrott

I domen **kommissionen/Belgien (Artikel 260.3 FEUF – Höghastighetsnät)** (C-543/17, [EU:C:2019:573](#)), som meddelades den 8 juli 2019, *tolkade och tillämpade domstolen (stora avdelningen) för första gången artikel 260.3 FEUF*.³⁵ Domstolen biföll den talan om fördragsbrott som kommissionen väckt mot Belgien och förpliktade denna medlemsstat att betala ett vite på 5 000 euro per dag från och med dagen för domen, *på grund av underlåtenheten att införliva vissa delar av direktiv 2014/61*³⁶ *om höghastighetsnät för elektronisk kommunikation, och särskilt, på grund av underlåtenheten att underrätta kommissionen om sådana nationella införlivandeåtgärder.*

Medlemsstaterna skulle ha införlivat direktiv 2014/61 med sin nationella rätt senast den 1 januari 2016 och informerat kommissionen om de åtgärder som vidtagits i detta avseende.

Den 15 september 2017 väckte kommissionen talan om fördragsbrott vid domstolen, eftersom den ansåg att Belgien varken fullständigt hade införlivat direktivet eller underrättat kommissionen om sådana införlivandeåtgärder inom den angivna fristen. Kommissionen yrkade vidare att Belgien skulle åläggas att betala ett dagligt vite från och med den dag då domen meddelas för att ha underlåtit att uppfylla skyldigheten att underrätta kommissionen om de åtgärder som vidtagits för att införliva direktivet. Vitesbeloppet, som ursprungligen hade fastställts till 54 639 euro, sattes ned till 6 071 euro, med hänsyn till de framsteg som Belgien hade gjort för att införliva direktivet sedan talan väckts. Kommissionen preciserade nämligen att brister uteslutande förelåg beträffande huvudstadsregionen Bryssel.

Domstolen konstaterade inledningsvis att Belgien, vid utgången av den frist som fastställts i det motiverade yttrandet, såsom detta förlängts av kommissionen på Belgiens begäran, varken hade vidtagit nationella åtgärder för att införliva direktiv 2014/61 eller underrättat denna institution om sådana åtgärder. Belgien hade följaktligen underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt detta direktiv.

34| Dom av den 29 juli 2019, **Bayerische Motoren Werke och Freistaat Sachsen/kommissionen** (C-654/17 P, [EU:C:2019:634](#)), som rörde statligt stöd kan också nämnas under denna rubrik. I denna dom, bekräftade domstolen att ett beslut i vilket tribunalen bifaller en interventionsansökan inte kan bli föremål för vare sig ett huvudöverklagande eller ett anslutningsöverklagande. Denna dom behandlas under rubriken XI.3 "Statligt stöd".

35| Enligt artikel 260.3 FEUF får domstolen ålägga den berörda medlemsstaten en ekonomisk sanktion (standardbelopp eller vite) för det fall medlemsstaten har underlåtit att uppfylla "skyldigheten att underrätta [kommissionen] om åtgärder för införlivande av ett direktiv" som antagits av unionen.

36| Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/61/EU av den 15 maj 2014 om åtgärder för att minska kostnaderna för utbyggnad av höghastighetsnät för elektronisk kommunikation (EUT L 155, 2014, s. 1).

Domstolen prövade därefter räckvidden av artikel 260.3 FEUF och erinrade om ordalydelsen i och syftet med denna bestämmelse, vilken infördes genom Lissabonfördraget i syfte att inte bara få medlemsstaterna att införliva direktiven inom den föreskrivna tidsfristen, utan även att underlätta och påskynda förfarandet för att ålägga medlemsstater ekonomiska sanktioner då dessa inte uppfyller sin skyldighet att underrätta om nationella åtgärder för införlivande av ett direktiv.

Domstolen tolkade således denna bestämmelse som att den har dubbla syften. För det första syftar bestämmelsen till att garantera de rättigheter som kommissionen har för att säkerställa en effektiv tillämpning av unionsrätten och skydda rätten till försvar samt den processuella ställning som medlemsstaterna har enligt artikel 258 FEUF³⁷ jämförd med artikel 260.2 FEUF.³⁸ För det andra syftar den till att göra det möjligt för domstolen att utöva sin dömande verksamhet bestående i att inom ramen för ett enda förfarande kunna bedöma huruvida den berörda medlemsstaten har uppfyllt sina underrättelseskyldigheter och, i förekommande fall, bedöma hur allvarligt det fastställda fördragsbrottet är och fastställa den ekonomiska sanktion som den anser mest lämplig med hänsyn till omständigheterna i fallet.

Domstolen slog följaktligen fast att "skyldigheten att underrätta om åtgärder för införlivande" i den mening som avses i artikel 260.3 FEUF avser medlemsstaternas skyldighet att överlämna tillräckligt klara och precisa uppgifter om åtgärder för införlivande av ett direktiv. För att uppfylla kravet på rättssäkerhet och säkerställa införlivandet av samtliga bestämmelser i detta direktiv inom hela det berörda territoriet, är medlemsstaterna skyldiga att för varje bestämmelse i direktivet ange den eller de nationella bestämmelser som säkerställer införlivandet av direktivet. När denna underrättelse har skett ankommer det på kommissionen, för att begära att den berörda medlemsstaten ska påföras en ekonomisk sanktion enligt denna bestämmelse, att fastställa att det är uppenbart att vissa införlivandeåtgärder inte har vidtagits eller inte omfattar hela den berörda medlemsstatens territorium. Det ankommer därvidlag inte på domstolen att i det domstolsförfarande som inletts enligt artikel 260.3 FEUF undersöka om de nationella åtgärder som kommissionen underrättats om säkerställer ett korrekt införlivande av bestämmelserna i det aktuella direktivet.

Domstolen fann att denna bestämmelse var tillämplig i förevarande fall, eftersom Belgien till viss del hade underlåtit att uppfylla sin underrättelseskyldighet. I och med att Belgien, vid tidpunkten för domstolens prövning av de faktiska omständigheterna, inte hade vidtagit nödvändiga åtgärder för att införliva flera bestämmelser i direktiv 2014/61³⁹ med sin nationella rätt såvitt avser huvudstadsregionen Bryssel, och inte heller underrättat kommissionen om sådana införlivandeåtgärder, hade Belgien till viss del fortfarande inte uppfyllt sina skyldigheter.

Efter att ha konstaterat att åläggandet av Belgien att betala ett löpande vite utgör ett lämpligt ekonomiskt medel för att säkerställa att denna medlemsstat uppfyller sina skyldigheter enligt direktiv 2014/61 och fördragen, gjorde domstolen, inom ramen för sitt utrymme för skönsmässig bedömning, en prövning av den aktuella överträdelsens allvar och varaktighet för att fastställa vitesbeloppet. Domstolen fann efter denna bedömning att Belgien skulle åläggas att till kommissionen, från och med den dag då dom meddelades till dess att medlemsstaten fått det fastställda fördragsbrottet att upphöra, betala ett vite på 5 000 euro per dag.

37| I artikel 258 FEUF föreskrivs det fördragsbrottsförfarande som inleds av kommissionen.

38| I artikel 260.2 FEUF föreskrivs det förfarande som tillämpas om en medlemsstat underlåter att följa en dom om fördragsbrott. En ekonomisk sanktion (standardbelopp eller vite) kan åläggas av domstolen.

39| Det vill säga artikel 2.7–2.9 och 2.11 samt artiklarna 4.5 och 8 i direktivet.

I domen **kommissionen/Irland (Vindkraftspark i Derrybrien)** (C-261/18, [EU:C:2019:955](#)), som meddelades den 12 november 2019, *ålade domstolen (stora avdelningen) Irland ekonomiska påföljder, denna gång med stöd av artikel 260.2 FEUF, på grund av att medlemsstaten inte följt domen av den 3 juli 2008, kommissionen/Irland*,⁴⁰ där domstolen hade fastställt att Irland hade åsidosatt direktiv 85/337⁴¹ genom att uppföra en vindkraftspark i Derrybrien (Irland) utan att göra någon föregående miljökonsekvensbedömning.

Efter 2008 års dom införde Irland ett rättelseförfarande som skulle göra det möjligt för exploatören av vindkraftsparken i Derrybrien att uppfylla kraven i direktiv 85/337. Vindkraftsparkens exploatör ansökte dock inte om att detta förfarande skulle tillämpas och de irländska myndigheterna inledde inte heller något sådant förfarande på eget initiativ, varför kommissionen för andra gången väckte talan om fördragsbrott vid domstolen.

Domstolen undersökte först och främst vilka skyldigheter som åvilar medlemsstaterna när ett projekt har godkänts i strid med den skyldighet att göra en föregående miljökonsekvensbedömning som föreskrivs i direktiv 85/337. Domstolen erinrade om att medlemsstaterna enligt principen om lojalt samarbete är skyldiga att vidta nödvändiga åtgärder för att komma till rätta med en underlåtenhet att göra en miljökonsekvensbedömning. De är framför allt skyldiga att i legaliseringssyfte göra en miljökonsekvensbedömning, och den skyldigheten föreligger även efter det att en anläggning tagits i bruk. Vid en sådan bedömning ska inte bara anläggningens framtida miljöpåverkan beaktas, utan även den miljöpåverkan som skett sedan anläggningen uppfördes. Bedömningen kan leda till att de tillstånd som beviljats utan föregående miljökonsekvensbedömning återkallas eller ändras.

Trots att ett rättelseförfarande hade införts genom en lagstiftningsreform underlät Irland att göra en ny miljökonsekvensbedömning för vindkraftsparken, och bortsåg därigenom från rättskraften hos 2008 års dom.

Därefter underkände domstolen de olika argument som Irland hade anfört för att motivera sitt agerande. För det första kan Irland inte åberopa nationella bestämmelser som begränsar möjligheterna att inleda det rättelseförfarande som införts för att följa 2008 års dom. Domstolen erinrade om att de nationella myndigheterna är skyldiga att vidta nödvändiga åtgärder för att komma till rätta med en underlåtenhet att göra en miljökonsekvensbedömning och att de skyldigheter som följer av direktiv 85/337 även gäller för exploatören av vindkraftsparken, eftersom denne står under Irlands kontroll. För det andra slog domstolen fast att även om tillstånden för uppförandet av vindkraftsparken i Derrybrien har vunnit laga kraft kan Irland inte åberopa rättssäkerhetsprincipen och de berättigade förväntningar som den berörda exploatören har på förvärvade rättigheter för att motsätta sig följderna av ett objektivt konstaterande av att Irland inte har fullgjort sina skyldigheter enligt direktiv 85/337. Domstolen underströk att det inte är möjligt att helt sonika anse att tillstånd för projekt har beviljats lagligen, med avseende på skyldigheten att göra en miljökonsekvensbedömning, när dessa tillstånd inte längre går att överklaga direkt.

Med beaktande av fördragsbrottets svårhetsgrad och varaktighet – mer än elva år har gått sedan 2008 års dom meddelades utan att de nödvändiga åtgärderna har vidtagits för att följa domen – och med hänsyn till Irlands betalningsförmåga, ålade domstolen medlemsstaten att till Europeiska kommissionen utge ett schablonbelopp på 5 000 000 euro samt ett löpande vite på 15 000 euro per dag från och med den dag då den nu aktuella domen meddelas fram till den dag då Irland rättar sig efter 2008 års dom.

40| Domstolens dom av den 3 juli 2008, **kommissionen/Irland** (C-215/06, [EU:C:2008:380](#)).

41| Rådets direktiv 85/337/EEG av den 27 juni 1985 om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt (EGT L 175, 1985, s. 40; svensk specialutgåva, område 15, volym 6, s. 226).

1.2. Talan om unionens utomobligatoriska skadeståndsansvar

Genom dom av den 10 september 2019, **HTTS/rådet** (C-123/18 P, [EU:C:2019:694](#)), biföll domstolen (stora avdelningen) det överklagande som ingetts av bolaget HTTS Hanseatic Trade Trust & Shipping GmbH (nedan kallat klaganden) av tribunalens dom av den 13 december 2017, **HTTS/rådet** (T-692/15, [EU:T:2017:890](#), nedan kallad den överklagade domen). Genom denna dom ogillade tribunalen ett yrkande om ersättning för den skada som klaganden ansåg sig ha lidit på grund av att klaganden genom två förordningar från rådet⁴² hade upptagits i förteckningarna över personer och enheter som påverkas av åtgärder för frysning av medel och ekonomiska resurser riktade mot Iran (nedan kallade de omtvistade förteckningarna). Till skillnad från tribunalen fann domstolen att rådet, för att visa att det inte hade gjort sig skyldigt till en överträdelse av unionsrätten som kan ådra unionen utomobligatoriskt skadeståndsansvar, inte hade rätt att åberopa omständigheter som inte beaktades i samband med upptagandet av klaganden i dessa förteckningar.

Klaganden är ett bolag som bildats enligt tysk rätt och som bedriver verksamhet som fraktmäklare och tillhandahåller tekniskt underhåll av fartyg. Tvisten mellan klaganden och rådet ingår i ett antal mål angående restriktiva åtgärder som vidtagits i syfte att bekämpa spridning av kärnmaterial i Iran och som riktar sig mot ett rederi och vissa fysiska eller juridiska personer som är knutna till detta, däribland klaganden. Det ursprungliga upptagandet av klaganden i de omtvistade förteckningarna, vilket skedde i juli 2010, har inte bestritts. Det andra upptagandet av bolaget i de omtvistade förteckningarna i oktober 2010 ogiltigförklarades däremot av tribunalen (dom av den 7 december 2011, **HTTS/rådet**, T562/10, [EU:T:2011:716](#)). Genom den överklagade domen ogillade tribunalen emellertid yrkandet om ersättning för den skada som följde av upptagandet i nämnda förteckningar.

I förevarande fall fann domstolen att den överklagade domen innehåller flera fall av felaktig rättstillämpning. Domstolen framhöll bland annat att villkoret att det ska föreligga en tillräckligt klar överträdelse av en unionsrättslig bestämmelse för att unionen ska ådra sig utomobligatoriskt skadeståndsansvar hänför sig till kravet på en avvägning – som är särskilt viktig på området för restriktiva åtgärder – mellan skyddet av enskilda gentemot institutionernas rättsstridiga handlande och det handlingsutrymme som ska tillerkännas institutionerna för att inte lamslå deras handlande. Med beaktande av dessa överväganden, påpekade domstolen att inom ramen för en skadeståndstalan, liksom i andra mål, ska frågan huruvida en rättsstridighet som en rättsakt är behäftad med eller som ett beteende medför kan ådra unionen utomobligatoriskt skadeståndsansvar bedömas utifrån de rättsliga och faktiska omständigheter som förelåg vid tidpunkten för antagandet av nämnda rättsakt eller då beteendet ägde rum. Domstolen fann vidare att frågan huruvida det föreligger en tillräckligt klar överträdelse av en unionsrättslig bestämmelse ska bedömas utifrån de omständigheter med stöd av vilka institutionen agerade vid tidpunkten för åsidosättandet. Domstolen konstaterade mot denna bakgrund att den berörda institutionen, för att bestrida att en sådan överträdelse föreligger, endast har rätt att åberopa de omständigheter som den har beaktat för att anta den berörda rättsakten.

Följaktligen upphävde domstolen tribunalens dom och återförvisade målet till tribunalen för prövning av huruvida det eventuellt förelåg en tillräckligt klar överträdelse av en unionsrättslig bestämmelse, utan att ta hänsyn till de omständigheter som rådet inte beaktade i samband med upptagandet av klaganden i nämnda förteckningar men som åberopades av rådet inom ramen för en skadeståndstalan.

42| Rådets genomförandeförordning (EU) nr 668/2010 av den 26 juli 2010 om genomförande av artikel 7.2 i förordning (EG) nr 423/2007 om restriktiva åtgärder mot Iran (EUT L 195, 2010, s. 25) och rådets förordning (EU) nr 961/2010 av den 25 oktober 2010 om restriktiva åtgärder mot Iran och om upphävande av förordning nr 423/2007 (EUT L 281, 2010, s. 1).

2. Mål avseende ekonomiska, monetära och bankrelaterade frågor

I domen i målet **Rimšēvičs och ECB/Lettland** (C-202/18 och C-238/18, [EU:C:2019:139](#)), som meddelades den 26 februari 2019, biföll domstolen (stora avdelningen) talan i två mål där talan väckts med stöd av artikel 14.2 andra stycket i protokollet om stadgan för Europeiska centralbankssystemet och Europeiska centralbanken (nedan kallad stadgan för ECBS och ECB). I dessa mål, vilka var de första där talan väckts med stöd av denna bestämmelse, hade ECB och Ilmārs Rimšēvičs väckt talan mot det beslut som meddelats av Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (Byrån för förebyggande och bekämpning av korruption, Lettland) att suspendera Rimšēvičs från hans tjänst som chef för Lettlands centralbank, på grund av att denne misstänktes för att ha begärt och tagit emot en muta i egenskap av chef för nämnda bank.

Republiken Lettland gjorde gällande att domstolen inte var behörig att pröva talan i dessa mål, med motiveringen att de enda beslut som kan bli föremål för en sådan talan är beslut som slutgiltigt avslutar det juridiska och institutionella bandet mellan chefen för en nationell centralbank och nämnda bank. Domstolen underströk härvid att syftet med artikel 14.2 i stadgan för ECBS och ECB är att säkerställa de nationella centralbankschefernas oberoende. Om det, utan motivering, kunde fattas beslut om att avsätta chefer för de nationella centralbankerna från deras ämbeten, så skulle deras oberoende allvarligt undergrävas och följaktligen även ECB:s oberoende. Det här aktuella tillfälliga förbudet för chefen för en nationell centralbank att utöva sitt ämbete kan anses utgöra ett påtryckningsmedel mot denne. Dels kan ett sådant förbud vara särskilt allvarligt för den centralbankschef det är riktat mot när det inte åtföljs av en tydlig tidsbegränsning. Dels kan förbudet, genom att det är tillfälligt, fungera som ett mycket effektivt påtryckningsmedel, eftersom det kan dras tillbaka när som helst, inte bara mot bakgrund av utredningens utveckling, utan även med hänsyn till den berörda centralbankschefens beteende. Domstolen förklarade därför att den har behörighet att pröva en talan riktad mot en sådan åtgärd som det tillfälliga förbudet mot att en nationell centralbanks chef utövar sitt ämbete.

När det gäller frågan hur det rättsmedel som föreskrivs i artikel 14.2 andra stycket i stadgan för ECBS och ECB ska kvalificeras, fann domstolen att det är fråga om en talan om ogiltigförklaring av ett beslut att avsätta en chef för en nationell centralbank från sitt ämbete. Domstolen påpekade härvid att i likhet med den talan som föreskrivs i artikel 263 FEUF kan den talan som föreskrivs i artikel 14.2 andra stycket i stadgan för ECBS och ECB väckas av en enskild person, i detta fall den centralbankschef som avsatts från sitt ämbete, gentemot ett beslut som är riktat till densamme, och att talan i båda dessa måltyper måste väckas inom samma tvåmånadersfrist.

Förvisso innebär artikel 14.2 andra stycket i stadgan ett avsteg från den allmänna fördelningen av befogenheter mellan nationella domstolar och unionsdomstolen, såsom denna fastställts i fördragen, och särskilt artikel 263 FEUF, varvid en talan enligt denna artikel endast får avse rättsakter i unionslagstiftningen. Detta undantag förklaras emellertid av dess roll i det specifika institutionella förhållande som gäller för ECBS. ECBS utgör nämligen, i unionsrätten, en nydanande juridisk konstruktion som sammanbinder nationella institutioner, närmare bestämt de nationella centralbankerna, och en unionsinstitution, närmare bestämt ECB, och får dem att nära samarbeta med varandra. I detta sammanhang råder det en annan systematik och en mindre påtaglig åtskillnad mellan unionens rättsordning och de nationella rättsordningarna. Artikel 14.2 i stadgan för ECBS och ECB är en konsekvens av fördragens upphovsmäns tydliga vilja att införa ett sådant integrerat system för ECBS och i synnerhet den dubbla roll som gäller för chefen för en nationell centralbank, som visserligen är en nationell myndighet men som agerar inom ECBS och som, om det rör sig om en chef för en nationell centralbank i en medlemsstat som har euron som valuta, sitter i ECB:s främsta beslutande organ. Det är på grund av denna hybridstatus, och i syfte att säkerställa det funktionella oberoendet för de nationella centralbankscheferna inom ECBS, som ett beslut som fattats av en nationell myndighet om att avsätta en centralbankschef undantagsvis kan underställas EU-domstolens prövning.

Vad slutligen gäller sakfrågan i målet preciserade domstolen inledningsvis att det inte ankommer på domstolen att träda i stället för de nationella domstolar som är behöriga att pröva den berörde centralbankschefens straffrättsliga ansvar eller ens blanda sig i den förundersökning som inletts mot denne. Det ankommer däremot på domstolen att, inom ramen för den behörighet som den ges genom artikel 14.2 andra stycket i stadgan för ECBS och ECB, kontrollera att ett interimistiskt förbud för den berörda centralbankschefen att utöva sitt ämbete endast meddelas om det föreligger tillräckliga bevis för att denne har gjort sig skyldig till en allvarlig försummelse som kan motivera en sådan åtgärd. Domstolen konstaterade i förevarande fall att Republiken Lettland, mot bakgrund av de handlingar som denna ingett, inte hade styrkt att beslutet att avsätta Ilmārs Rimšēvičs grundade sig på sådana bevis och ogiltigförklarade följaktligen det omtvistade beslutet.

I domen **BCE m.fl./Trasta Komerbanka m.fl.** (förenade målen C-663/17 P, C-665/17 P och C-669/17 P, [EU:C:2019:923](#)) av den 5 november 2019 upphävde domstolen (stora avdelningen) ett beslut från tribunalen,⁴³ i vilket tribunalen dels hade funnit att bolaget inte längre var företrätt av en advokat med vederbörligen utfärdad fullmakt i den mening som avses i rättegångsreglerna⁴⁴ och att det därför saknades anledning att döma i saken angående klagandebolagets talan om ogiltigförklaring av Europeiska centralbankens (ECB) beslut om återkallelse av bolagets tillstånd,⁴⁵ dels hade ogillat ECB:s invändning om rättegångshinder i den del den avsåg den talan som väckts av övriga klagande, vilka utgjordes av flera aktieägare i bolaget.

Klagandebolaget, Trasta Komerbanka, är ett lettiskt kreditinstitut som tillhandahåller finansiella tjänster med stöd av ett tillstånd som Finans- och kapitalmarknadskommissionen (FKMK) beviljat. Efter att ha mottagit ett förslag från FKMK om att återkalla tillståndet för klagandebolaget och efter att ha inhämtat yttrande från FKMK, antog ECB den 3 mars 2016 det omtvistade beslutet.⁴⁶ På begäran av FKMK fattade den behöriga lettiska domstolen den 14 mars 2016 ett beslut om att inleda ett likvidationsförfarande för klagandebolaget och utsåg en likvidator. Nämda domstol ogillade, genom ett avgörande som inte kan överklagas, även detta kreditinstituts talan om att ledningsorganets behörighet att företräda kreditinstitutet skulle bestå vad gäller att lämna in en begäran om omprövning till ECB:s administrativa omprövningsnämnd⁴⁷ och att väcka talan mot det omtvistade beslutet vid unionsdomstolen. Den 17 mars 2016 offentliggjordes i Republiken Lettlands officiella tidning ett tillkännagivande om inledande av ett likvidationsförfarande för klagandebolaget samt om att dess ledning hade ersatts av likvidatorn. Samma dag fattade likvidatorn ett beslut om återkallande av samtliga fullmakter som hade utfärdats av klagandebolaget. Den 21 mars 2016 offentliggjorde en notarius publicus i den officiella tidningen ett meddelande om återkallande av samtliga fullmakter som utfärdats före den 17 mars 2016. Efter att ha fått avslag på sin ansökan om omprövning av det omtvistade beslutet, väckte klagandebolaget och flera av dess aktieägare den 13 maj 2016 talan vid tribunalen om ogiltigförklaring av det omtvistade beslutet. ECB framställde en invändning om rättegångshinder.

43| Beslut av den 12 september 2017, **Fursin m.fl./ECB** (T-247/16, ej publicerat, [EU:T:2017:623](#)).

44| Enligt artikel 51.3 i tribunalens rättegångsregler ska advokater till kansliet ge in en fullmakt från den rättegångsdeltagare som de företräder, om deltagaren är en privaträttslig juridisk person.

45| Europeiska centralbankens beslut ECB/SSM/2016 – 529900WIP0INFDAWTJ81/1 WOANCA-2016-0005 av den 3 mars 2016 om återkallelse av tillståndet för Trasta Komerbanka. Tillståndet utgörs av ett banktillstånd. Begreppet tillstånd används i rådets förordning (EU) nr 1024/2013 av den 15 oktober 2013 om tilldelning av särskilda uppgifter till Europeiska centralbanken i fråga om politiken för tillsyn över kreditinstitut (EUT L 287, 2013, s. 63).

46| Det omtvistade beslutet antogs med stöd av artikel 4.1 a och artikel 14.5 i förordning nr 1024/2013.

47| Denna nämnd är föreskriven i artikel 24 i förordning nr 1024/2013.

Beträffande klagandebolagets överklagande i mål C-669/17 P fann domstolen att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning när den slog fast att en tillämpning av lettisk rätt inte medförde en kränkning av klagandebolagets rätt till ett effektivt domstolsskydd och när den därav drog slutsatsen att den advokat som väckt talan i klagandebolagets namn inte längre hade någon lagligen utfärdad fullmakt i bolagets namn, som hade utfärdats av en person som var behörig för detta ändamål, eftersom den ursprungliga fullmakten hade återkallats av bolagets likvidator. Domstolen underströk härvidlag de band som föreligger mellan FKMK och likvidatorn, vilka bygger på förtroende samt den roll som FKMK spelat i samband med antagandet av det omtvistade beslutet. Dessa omständigheter, tillsammans med FKMK:s befogenhet att begära att likvidatorns förordnande återkallas om denne inte längre åtnjuter myndighetens förtroende, innebär att likvidatorn befinner sig i en intressekonflikt och att denne inte kan ges ansvaret för att återkalla den fullmakt att väcka talan vid unionsdomstolen mot det omtvistade beslutet som getts till klagandebolagets advokat, utan att därigenom åsidosätta bolagets rätt till ett effektivt domstolsskydd, i den mening som avses i artikel 47 i stadgan. Domstolen fann således att klagandebolagets överklagande kunde tas upp till prövning och att det skulle bifallas. Domstolen förordnade att målet skulle återförvisas till tribunalen för avgörande i sak av Trasta Komercbankas talan.

Domstolen fann beträffande ECB:s respektive kommissionens överklagande i målen C-663/17 P och C-665/17 P att tribunalen hade gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att slå fast att aktieägarna i klagandebolaget var direkt berörda av det omtvistade beslutet. Tribunalen hade för det första, genom att ge företräde åt ett felaktigt kriterium avseende "betydelsen" av verkningarna av det omtvistade beslutet, inte, såsom det ankom på den, fastställt detta besluts eventuella direkta verkningar på den rättsliga ställningen för aktieägarna i klagandebolaget. För det andra beaktade tribunalen felaktigt det omtvistade beslutets ekonomiska verkningar på den situation som aktieägarna i klagandebolaget befann sig i, och inte de rättsliga verkningarna för dem. Aktieägarnas rätt till utdelning och rätt att delta i förvaltningen av klagandebolaget, i egenskap av bolag som bildats enligt lettisk rätt, påverkades emellertid inte direkt av det omtvistade beslutet, eftersom Trasta Komercbankas försättande i likvidation var följden av ett domstolsavgörande, vilket hade meddelats med stöd av en bestämmelse i lettisk rätt som inte var föreskriven enligt unionsrätten. Domstolen fann därför att aktieägarna i klagandebolaget inte var direkt berörda av det omtvistade beslutet, i den mening som avses i artikel 263 fjärde stycket FEUF, och att ECB:s invändning om rättegångshinder följaktligen skulle bifallas i den del den avser talan som väckts av dessa aktieägare och att talan skulle avvisas i denna del.

I domen **Iccrea Banca** (C-414/18, [EU:C:2019:1036](#)), som meddelades den 3 december 2019, underströk domstolen (stora avdelningen) att *unionsdomstolarna har exklusiv behörighet att bedöma lagenligheten av beslut från Gemensamma resolutionsnämnden (SRB) och av rättsakter som antagits av en nationell resolutionsmyndighet vid förberedandet av sådana beslut, avseende bidrag som en bank som är ledande i ett nätverk av kreditinstitut ska betala till Gemensamma resolutionsfonden (SRF)*. Domstolen slog dessutom fast att en nationell domstol inte kan ogiltigförklara ett nationellt beslut som meddelar ett beslut från SRB, med hänvisning till att den nationella domstolen har gjort fel. Domstolen fann också att skulder mellan enheter i en sammanslutning av kooperativa banker, såsom den sammanslutning som Iccrea Banca bildat tillsammans med de kooperativa banker till vilka den tillhandahåller olika tjänster, utan att kontrollera dessa banker, inte är undantagna från beräkningen av bidrag till nationella resolutionsfonder.

Iccrea Banca, som är en så kallad grupp 2-bank som är ledande i ett nätverk av kreditinstitut, tillhandahåller olika tjänster till kooperativa banker i Italien och agerar som finansiell central i systemet med de kooperativa kreditkassorna. I sistnämnda egenskap erbjuder Iccrea Banca nämnda banker bland annat en strukturerad tillgång till tjänsterna hos ECB och på marknaden. Genom flera beslut krävde Italiens centralbank att Iccrea Banca skulle betala ordinarie och extraordinära bidrag samt tilläggsbidrag till den italienska nationella resolutionsfonden, för åren 2015 och 2016. Italiens centralbank krävde också att Iccrea Banca skulle betala ett förhandsbidrag till SRF för år 2016. Detta bidrag fastställdes i SRB:s beslut på grundval av uppgifter som Italiens centralbank tillsänt SRB.

Iccrea Banca överklagade dessa beslut från Italiens centralbank till Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (Regionala förvaltningsdomstolen i Lazio, Italien) och bestred formerna för beräkningen av de begärda bidragen. Iccrea Banca gjorde bland annat gällande att Italiens centralbank orsakat en felaktig beräkning hos SRB av förhandsbidragen till SRF genom att Italiens centralbank, när den lämnade uppgifter till SRB, valde att inte påpeka särdragen i det integrerade system i vilket Iccrea Banca är verksam. Tribunale amministrativo Regionale per il Lazio begärde ett förhandsavgörande från EU-domstolen angående tolkningen av unionsrätten på detta område.

Vad för det första gäller Italiens centralbanks ingripande i det skede som föregick antagandet av SRB:s beslut om beräkningen av förhandsbidragen till SRF, påminde domstolen inledningsvis om att den har exklusiv behörighet att granska lagenligheten av de rättsakter som beslutats av unionens organ eller byråer, däribland SRB. Domstolen fann vidare att SRB, vad gäller beräkningen av förhandsbidrag till FRU, är ensam behörig att fatta de slutliga besluten och att de nationella resolutionsmyndigheterna enbart kan ge operativt stöd till SRB. Följaktligen är unionsdomstolen ensam behörig, vid prövningen av lagenligheten av ett beslut som fattats av SRB om fastställande av ett instituts individuella förhandsbidrag till SRF, att bedöma huruvida en rättsakt som har antagits av en nationell resolutionsmyndighet, för att förbereda ett sådant beslut, är behäftad med oegentligheter som skulle kunna inverka på SRB:s beslut, varvid en nationell domstol inte kan utöva kontroll över denna nationella rättsakt. Denna slutsats har inspirerats av rättspraxis i domen av den 19 december 2018, **Berlusconi och Fininvest** (C-219/17 [EU:C:2018:1023](#)).

Unionsrätten utgör således hinder för att Tribunale amministrativo regionale per il Lazio uttalar sig om lagenligheten av Italiens centralbanks medverkan i det skede i förfarandet som föregår SRB:s beslut om beräkningen av förhandsbidrag till SRF för år 2016.

För det andra fann domstolen att de nationella resolutionsmyndigheterna, i det skede i förfarandet som föregår SRB:s beslut, vilket Italiens centralbank har meddelat Iccrea Banca, inte är behöriga att göra en ny bedömning av de beräkningar som gjorts av SRB och att sedan ändra storleken på dessa bidrag, och de kan således inte heller, efter det att SRB har antagit ett beslut, i detta syfte ompröva ett instituts riskexponering. På samma sätt fann domstolen att om en nationell domstol kunde upphäva en nationell resolutionsmyndighets anmälan av ett beslut från SRB avseende beräkningen av ett instituts förhandsbidrag till SRF med hänvisning till felaktigheter i bedömningen av det berörda institutets riskexponering, som denna beräkning grundar sig på, skulle detta underminera SRB:s bedömning och slutligen utgöra ett hinder mot att verkställa det beslut SRB fattat i detta ärende. Domstolen fann dessutom att Iccrea Banca, eftersom den var direkt och personligen berörd av SRB:s beslut men inte, eller för sent,⁴⁸ väckt talan om ogiltigförklaring mot dessa beslut vid tribunalen, inte anslutningsvis, efter att en talan mot nationella åtgärder väckts vid en nationell domstol, kan åberopa att nämnda beslut var ogiltiga.

Mot bakgrund av dessa avvägningar vad gäller behörigheten för Tribunale amministrativo regionale per il Lazio, fann domstolen att denna nationella domstol enbart har rätt att ställa en tolkningsfråga avseende Italiens centralbanks beslut om att Iccrea Banca ska betala bidrag till den italienska resolutionsfonden.

Vad för det tredje gäller dessa beslut tolkade domstolen artikel 103.2 i direktiv 2014/59 om inrättande av en ram för återhämtning och resolution av kreditinstitut och värdepappersföretag⁴⁹ och artikel 5.1 a och f i

48] Se Tribunalens beslut av den 19 november 2018, **Iccrea Banca/kommissionen och SRB** (T-494/17, EU:T:2018:804).

49] Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/59/EU av den 15 maj 2014 om inrättande av en ram för återhämtning och resolution av kreditinstitut och värdepappersföretag och om ändring av rådets direktiv 82/891/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/24/EG, 2002/47/EG, 2004/25/EG, 2005/56/EG, 2007/36/EG, 2011/35/EU, 2012/30/EU och 2013/36/EU samt Europaparlamentets och rådets förordningar (EU) nr 1093/2010 och (EU) nr 648/2012 (EUT L 173, 2014, s. 190).

delegerad förordning 2015/63 avseende förhandsbidrag till finansieringsarrangemang för resolution.⁵⁰ I det avseendet slog domstolen fast att de skulder som hänför sig till transaktioner mellan en grupp 2-bank och medlemmarna i en sammanslutning, som denna bank bildar tillsammans med kooperativa banker, vilka den inte utövar någon kontroll över och till vilka den tillhandahåller olika tjänster, varvid dessa skulder inte omfattar lån som beviljats på en icke-konkurrensutsatt och icke-vinstdrivande grund i syfte att främja statens allmänpolitiska mål för en medlemsstat på central eller regional nivå, inte ska undantas från beräkningen av bidrag till en sådan nationell resolutionsfond.

VI. Jordbruk och fiske

Tre domar förtjänar att omnämnas under denna rubrik,⁵¹ en dom som handlar om saluföring av nötkött med "halal"-märkning från djur som har slaktats utan föregående bedövning, en annan dom om samlad marknadsordning för jordbruksprodukter och ytterligare en dom som behandlar medlemsstaternas skyldigheter i samband med en ansökan om stöd från Europeiska havs- och fiskerifonden (EHFF).

I domen i målet *Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, [EU:C:2019:137](#)), som meddelades den 26 februari 2019, prövade domstolen (stora avdelningen) om det är tillåtet att anbringa EU:s ekologiska logotyp enligt förordningarna 834/2007⁵² och nr 889/2008⁵³ på produkter som kommer från djur som har slaktats rituellt utan föregående bedövning. Denna frågeställning uppkom till följd av att franska myndigheter avtog en begäran från den franska sammanslutningen Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs om förbud mot marknadsföring och saluföring av vissa produkter som var framställda av nötkött med halalcertifiering och märkningen "ekologiskt jordbruk". Sammanslutningen ansåg att den märkningen inte fick användas i fråga om produkter som kommer från djur som slaktats utan föregående bedövning, eftersom en sådan slaktmetod inte uppfyller de "stränga djurskyddskrav" som uppställs i förordning nr 834/2007.

Domstolen slog fast att förordning nr 834/2007, och då särskilt artikel 3 och artikel 14.1 b viii) jämförd med artikel 13 FEUF, ska tolkas så, att den inte tillåter att EU:s ekologiska logotyp anbringas på produkter som kommer från djur som har slaktats rituellt i enlighet med de villkor som uppställs i förordning nr 1099/2009,⁵⁴ särskilt artikel 4.4 i förordningen, men utan föregående bedövning.

Såsom följer av skälen 1 och 10 och ovannämnda bestämmelser i förordning nr 834/2007 utmärks ekologisk produktion nämligen av att förstärkta djurskyddskrav iakttas, inbegripet vid slakt. Mot bakgrund av att målet med förordning nr 834/2007 är att bibehålla och leva upp till konsumenternas förtroende för produkter med

50| Kommissionens delegerade förordning (EU) 2015/63 av den 21 oktober 2014 om komplettering av Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/59/EU avseende förhandsbidrag till finansieringsarrangemang för resolution (EUT L 11, 2015, s. 44).

51| En fjärde dom ska också nämnas, nämligen domen av den 1 oktober 2019, *Blaise m.fl.* (C-616/17, [EU:C:2019:800](#)), i vilken domstolen uttalade sig om unionslagstiftningen om utsläppande på marknaden av växtskyddsmedel. Denna dom behandlas under rubriken XVIII.1 "Försiktighetsprincipen".

52| Rådets förordning (EG) nr 834/2007 av den 28 juni 2007 om ekologisk produktion och märkning av ekologiska produkter och om upphävande av förordning (EEG) nr 2092/91 (EUT L 189, 2007, s. 1).

53| Kommissionens förordning (EG) nr 889/2008 av den 5 september 2008 om tillämpningsföreskrifter för rådets förordning (EG) nr 834/2007 (EUT L 250, 2008, s. 1), i dess lydelse enligt förordning (EU) nr 271/2010 av den 24 mars 2010 (EUT L 84, 2010, s. 19).

54| Rådets förordning (EG) nr 1099/2009 av den 24 september 2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning (EUT L 303, 2009, s. 1).

en märkning som anger att de är ekologiska är det dessutom viktigt att se till att konsumenterna kan vara säkra på att produkter som förses med EU:s ekologiska logotyp verkligen har framställts med iakttagande av strängast möjliga krav, bland annat vad gäller djurskydd.

Det anges inte uttryckligen vare sig i förordning nr 834/2007 eller i förordning nr 889/2008 vilken eller vilka slaktmetoder som är ägnade att minimera djurs lidande. Förordning nr 834/2007 får emellertid inte tolkas utan att hänsyn tas till förordning nr 1099/2009 vars huvudsakliga syfte är djurskyddet vid tidpunkten för avlivning, i enlighet med artikel 13 FEUF.

I det avseendet stadgar artikel 4.1 i förordning nr 1099/2009 jämförd med skäl 20 i samma förordning principen att djuret ska bedövas före avlivning och gör till och med den principen till en skyldighet. Det är förvisso riktigt att artikel 4.4 i förordning nr 1099/2009, jämförd med skäl 18 i samma förordning, tillåter rituell slakt varvid djuret kan komma att avlivas utan föregående bedövning. Denna slaktmetod, som inom unionen endast är tillåten i undantagsfall och då enbart för att garantera respekten för religionsfriheten medför dock inte att djurets smärta, plåga eller lidande lindras lika effektivt som vid slakt med föregående bedövning. Sådana särskilda slaktmetoder som påbjuds av religiösa riter kan inte likställas – vad gäller kravet på en hög djurskyddsnivå vid tidpunkten för avlivning – med den slaktmetod som i princip krävs enligt artikel 4.1 i samma förordning. Det är således inte tillåtet att anbringa EU:s ekologiska logotyp på produkter som kommer från djur som har slaktats utan föregående bedövning.

I dom av den 13 november 2019, *Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė* (C-2/18, [EU:C:2019:962](#)), slog domstolen fast att *förordning nr 1308/2013 om upprättande av en samlad marknadsordning för jordbruksprodukter*,⁵⁵ *inte utgör hinder för en nationell lagstiftning, enligt vilken det – i syfte att motverka otillbörliga handelsmetoder – är förbjudet för köpare av obehandlad mjölk att betala olika inköpspriser till producenter som anses tillhöra samma grupp med hänsyn till den kvantitet obehandlad mjölk som säljs per dag, att sammansättningen och kvaliteten på den obehandlade mjölken är densamma, samt att den obehandlade mjölken levereras på samma sätt*, i den mån nämnda lagstiftning är ägnad att säkerställa förverkligandet av det mål som eftersträvas och inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål. Domstolen preciserade även att medlemsstaterna med hänsyn till samma syfte, det vill säga syftet att motverka otillbörliga handelsmetoder, kan anta en nationell lagstiftning, enligt vilken det är förbjudet för köpare av obehandlad mjölk att utan grund sänka det pris som det överenskommits om med en producent och enligt vilken varje sänkning av priset med mer än 3 procent kräver ett godkännande av den behöriga nationella myndigheten.

Det nationella målet hade uppkommit inom ramen för ett förfarande – inlett av den grupp litauiska parlamentsledamöter – för kontroll av huruvida lagen om förbud mot att litauiska aktörer tillämpar otillbörliga metoder vid köp och försäljning av obehandlad mjölk är förenlig med grundlagen. I nämnda lag föreskrevs, utöver de bestämmelser avseende de två förbud som anges ovan, att köparna av obehandlad mjölk skulle delas in i tio grupper utifrån den kvantitet obehandlad mjölk som sålts per dag. De berörda aktörerna var i enlighet med den lagen även skyldiga att upprätta ett skriftligt avtal, såsom föreskrivs i artikel 148.1 i förordning nr 1308/2013, när de köpte obehandlad mjölk. Samtliga dessa åtgärder syftade – med hänsyn till de särskilda egenskaperna inom den aktuella sektorn – i huvudsak till att motverka de otillbörliga handelsmetoder som tillämpas av köpare av obehandlad mjölk i förhållande till den part som anses vara den svagare, det vill säga mjölkproducenterna. Den hänskjutande domstolen ville få klarhet i huruvida de två ovannämnda förbuden var förenliga med principen om fri förhandling som stadfäst i artikel 148.4 i förordning nr 1308/2013.

⁵⁵ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1308/2013 av den 17 december 2013 om upprättande av en samlad marknadsordning för jordbruksprodukter och om upphävande av rådets förordningar (EEG) nr 922/72, (EEG) nr 234/79, (EG) nr 1037/2001 och (EG) nr 1234/2007 (EUT L 347, 2013, s. 671, och rättelse i EUT L 6, 11.1.2018, s. 50), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/2393 av den 13 december 2017 (EUT L 350, 2017, s. 15).

Domstolen påpekade inledningsvis att medlemsstaterna inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken, som enligt artikel 4.2 d FEUF omfattas av delad befogenhet mellan unionen och medlemsstaterna, har en befogenhet att lagstifta som gör det möjligt för dem att utöva sin befogenhet i den mån unionen inte har utövat sin befogenhet. Domstolen betonade vidare att inrättandet av en gemensam organisation av marknaden emellertid inte hindrar medlemsstaterna från att tillämpa nationella regler vilka eftersträvar ett annat mål av allmänintresse än de mål som denna gemensamma organisation omfattar, även om reglerna kan ha en inverkan på den inre marknadens funktion på det berörda området. Domstolen preciserade i detta hänseende att unionen genom att anta förordning nr 1308/2013 och i synnerhet artikel 148 däri inte på ett uttömmande sätt har utövat sin befogenhet inom området för avtalsvillkor mellan parterna till ett leveransavtal om obehandlad mjölk och att hänvisningarna till vissa otillbörliga handelsmetoder som återfinns i nämnda förordning inte räcker för att fastställa att syftet att motverka otillbörliga metoder omfattas av den förordningen. Domstolen ansåg vidare att en tolkning av nämnda artikel som innebär att medlemsstaterna förbjuds att anta varje åtgärd som syftar till att motverka tillämpningen av otillbörliga handelsmetoder inom mjölksektorn skulle strida mot det ändamål som eftersträvas med förordning nr 1308/2013, det vill säga att säkerställa en livskraftig utveckling av produktionen och därigenom säkerställa en skälig levnadsstandard för mjölkproducenterna, i enlighet med målen för den gemensamma jordbrukspolitiken, och mot målet att upprätthålla en effektiv konkurrens på marknaden för jordbruksprodukter. Domstolen slog således fast att medlemsstaterna hade en sådan befogenhet i övriga fall så att de hade rätt att vidta åtgärder i syfte att motverka otillbörliga handelsmetoder, vilka lett till en begränsning av möjligheten att fritt förhandla om priset, även om dessa åtgärder har en inverkan på principen om fri förhandling om det pris som ska betalas för leverans av obehandlad mjölk, vilken föreskrivs i artikel 148 i förordning nr 1308/2013.

Domstolen påpekade emellertid att sådana åtgärder måste vara proportionerliga i förhållande till det ändamål som eftersträvas med dem. Domstolen slog i förevarande fall fast att den litauiska lagstiftningen framstod som ägnad att förebygga risken för att den avtalspart som anses vara den svagaste, det vill säga mjölkproducenten, tvingas acceptera prissänkningar utan grund och att motverka eventuella otillbörliga handelsmetoder och att eftersom nämnda lagstiftning beaktar målen för den gemensamma jordbrukspolitiken och behovet av en väl fungerande gemensam organisation av marknaden går den inte utöver vad som är nödvändigt för att uppnå de mål som eftersträvas med lagstiftningen, vilket det emellertid ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera.

I domen i målet **Coöperatieve Producentenorganisatie en Beheersgroep Texel** (C-386/18, [EU:C:2019:1122](#)), som meddelades den 19 december 2019, preciserade domstolen de *skyldigheter som medlemsstaterna har när det gäller en ansökan om stöd från Europeiska havs- och fiskerifonden (EHFF)*, som har ingetts av en fiskeriproducentorganisation (nedan kallad producentorganisation), och detta har skett innan medlemsstaten har föreskrivit en möjlighet att behandla en sådan ansökan men efter att organisationen utarbetat och genomfört sin produktions- och saluföringsplan.

I det aktuella fallet hade PO Texel, som är en producentorganisation, den 19 maj 2015 ingett en stödansökan till de behöriga nederländska myndigheterna, i syfte att förklaras berättigad till ekonomiskt stöd från EHFF för sina utgifter för att utarbeta och genomföra sin produktions- och saluföringsplan för år 2014. Kommissionen hade den 25 februari 2015 godkänt det operativa programmet för perioden från den 1 januari 2014 till den 31 december 2020, vilket ingetts av Konungariket Nederländerna, men det var först den 25 augusti 2016 som denna stat föreskrev en möjlighet att lämna in en stödansökan. PO Texels ansökan avslogs därför, med motiveringen att Konungariket Nederländerna, vid den tidpunkt då stödansökan ingavs, ännu inte hade föreskrivit någon möjlighet att inkomma med en sådan ansökan och PO Texel dessutom redan hade genomfört sin plan när organisationen ingav nämnda ansökan. När Appellationsdomstolen för förvaltningsrättsliga mål av ekonomisk art (Nederländerna) skulle avgöra denna tvist beslutade den att ställa tolkningsfrågor till EU-domstolen rörande vilka skyldigheter som åvilar medlemsstaterna i samband med en sådan stödansökan.

EU-domstolen framhöll för det första att det är nödvändigt att tillhandahålla producentorganisationerna nödvändigt ekonomiskt stöd, så att de kan spela en mer betydelsefull roll i att förverkliga de mål som eftersträvas med den senaste reformen av den gemensamma fiskeripolitiken, vilken trädde i kraft den 1 januari 2014.⁵⁶ Domstolen angav därefter att unionslagstiftaren, genom att i tvingande ordalag, i artikel 66.1 i förordning nr 508/2014,⁵⁷ (nedan kallad EHFF-förordningen), ange att EHFF "ska bevilja stöd" för utarbetande och genomförande av produktions- och saluföringsplaner, har avsett att införa en skyldighet för medlemsstaterna att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att producentorganisationerna kan komma i åtnjutande av stöd från EHFF för att utarbeta och genomföra sådana planer. För att uppfylla denna skyldighet är medlemsstaterna skyldiga att i sin interna rättsordning föreskriva en möjlighet för producentorganisationerna att ansöka om EHFF-stöd. De är vidare skyldiga att anta tillämpningsbestämmelser vad gäller stödberättigande utgifter, och att särskilt fastställa kriterier för från och med när dessa utgifter ska anses stödberättigande och metoden för att beräkna det belopp som ska beviljas var och en av dessa organisationer.

Med hänsyn till att Konungariket Nederländerna först den 25 augusti 2016 föreskrivit en sådan möjlighet i sin interna rättsordning, förklarade domstolen att den passivitet som de nederländska myndigheterna uppvisat inte kunde anses ingå i det utrymme för skönsmässig bedömning som tillerkänns medlemsstaterna när det gäller genomförandet av deras respektive operativa program. Domstolen slog följaktligen fast att artikel 66.1 i EHFF-förordningen ska tolkas så, att den utgör hinder för att en medlemsstat avslår en ansökan från en producentorganisation om stöd för de utgifter organisationen haft för att utarbeta och genomföra en produktions- och saluföringsplan, med motiveringen att denna stat, vid den tidpunkt då organisationen ingav sin ansökan, ännu inte hade föreskrivit någon möjlighet i den nationella rättsordningen att behandla en sådan ansökan.

Vad för det andra gäller frågan huruvida artikel 66.1 i EHFF-förordningen i förhållande till producentorganisationerna skapar en direkt rätt till ekonomiskt stöd, erinrade domstolen om att en bestämmelse i en unionsförordning endast kan ge upphov till rättigheter som enskilda kan göra gällande vid domstol om den är klar, precis och ovillkorlig. Med hänsyn till den villkorliga karaktären av artikel 66 i EHFF-förordningen ska denna bestämmelse emellertid tolkas så, att den inte ger upphov till en direkt rätt till ekonomiskt stöd från EHFF.

Vad för det tredje gäller tolkningen av artikel 65.6 i förordning nr 1303/2013,⁵⁸ (nedan kallad förordningen om den gemensamma strategiska ramen), i vilken det föreskrivs att det inte är möjligt att beviljas ekonomiskt stöd när en insats fullt ut genomförts innan ansökan om stöd inlämnats till den förvaltande myndigheten, förklarade domstolen att utarbetandet av produktions- och saluföringsplaner inte betraktas som en serie isolerade åtgärder som genomförs separat, utan som en enda fortlöpande verksamhet med löpande operationella kostnader. Utarbetandet och genomförandet av en sådan plan kan följaktligen inte anses ha "fullt ut genomförts" före slutet av programperioden, vilket inträffar den 31 december 2020. Domstolen slog följaktligen fast att artikel 65.6 i förordningen om den gemensamma strategiska ramen ska

56| Unionslagstiftaren har framhållit detta behov i skäl 7 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1379/2013 av den 11 december 2013 om den gemensamma marknadsordningen för fiskeri- och vattenbruksprodukter, om ändring av rådets förordningar (EG) nr 1184/2006 och (EG) nr 1224/2009 och om upphävande av rådets förordning (EG) nr 104/2000 (EUT L 354, 2013, s. 1)

57| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 508/2014 av den 15 maj 2014 om Europeiska havs- och fiskerifonden och om upphävande av rådets förordningar (EG) nr 2328/2003, (EG) nr 861/2006, (EG) nr 1198/2006 och (EG) nr 791/2007 och Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1255/2011 (EUT L 149, 2014, s. 1)

58| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1303/2013 av den 17 december 2013 om fastställande av gemensamma bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden, Sammanhållningsfonden, Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling och Europeiska havs- och fiskerifonden, om fastställande av allmänna bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden, Sammanhållningsfonden och Europeiska havs- och fiskerifonden samt om upphävande av rådets förordning (EG) nr 1083/2006 (EUT L 347, 2013, s. 320).

tolkas så, att den inte utgör hinder mot att det beviljas EHFF-stöd för utarbetande och genomförande av en produktions- och saluföringsplan när stödansökan ingetts efter det att en sådan plan har utarbetats och genomförts.

VII. Fri rörlighet

1. Fri rörlighet för varor

I dom av den 18 juni 2019, **Österrike/Tyskland** (C-591/17, [EU:C:2019:504](#)) slog domstolen (stora avdelningen), i ett mål om fördragsbrott där Republiken Österrike väckt talan med stöd av artikel 259 FEUF fast att *Förbundsrepubliken Tyskland åsidosatt artiklarna 18 FEUF, 34 FEUF, 56 FEUF och 92 FEUF genom att införa en infrastrukturavgift för personbilar och ett undantag från fordonsskatt med ett belopp som uppgår till minst avgiftens storlek för ägare av fordon registrerade i Tyskland*. Till stöd för sin talan hade Republiken Österrike anfört fyra invändningar. Den första och den andra invändningen avsåg åsidosättande av artikel 18 FEUF, till följd av dels den kombinerade effekten av infrastrukturavgiften och befrielsen från fordonsskatt för fordon registrerade i Tyskland, dels utformningen och tillämpningen av infrastrukturavgiften. Den tredje invändningen avsåg åsidosättande av artiklarna 34 FEUF och 56 FEUF genom alla de åtgärder som kritiserats i den första och den andra invändningen. Den fjärde invändningen avsåg åsidosättande av artikel 92 FEUF genom den kombinerade effekten av infrastrukturavgiften och befrielsen från fordonsskatt för fordon registrerade i Tyskland.

Beträffande den första invändningen, avseende åsidosättande av artikel 18 FEUF, som följde av den kombinerade effekten av de omtvistade nationella åtgärderna, fann domstolen, efter att ha slagit fast att ett så nära, såväl tidsmässigt som materiellt, samband förelåg mellan de omtvistade nationella åtgärderna, att det var motiverat att pröva dem tillsammans mot bakgrund av unionsrätten. Vad gäller uttaget av den aktuella infrastrukturavgiften anförde domstolen förvisso att alla som använder tyska motorvägar omfattas av infrastrukturavgiften, oberoende av registreringsorten för deras fordon. Ägarna till fordon som är registrerade i Tyskland omfattas dock av ett undantag från fordonsskatten på minst samma belopp som den avgift de har betalat, varför den ekonomiska bördan av denna avgift i praktiken endast läggs på ägare och förare av fordon som är registrerade i en annan medlemsstat än Tyskland. Till följd av kombinationen av de omtvistade nationella åtgärderna framgår det således att ägare och förare av fordon som är registrerade i en annan medlemsstat än Tyskland och som använder de tyska motorvägarna behandlas mindre förmånligt än ägare av fordon registrerade i Tyskland, när det gäller användningen av dessa motorvägar, trots att de befinner sig i jämförbara situationer med avseende på denna användning. Denna skillnad leder till samma resultat som en skillnad i behandling på grundval av nationalitet.

Domstolen erinrade om att medlemsstaterna, när de inför fordonsskatter, särskilt måste respektera principen om likabehandling, så att det sätt på vilket sådana skatter tillämpas inte utgör ett medel för diskriminering.

Medlemsstaterna har visserligen rätt att fritt välja hur de ska finansiera den offentliga infrastrukturen och ändra systemet för finansiering av sin väginfrastruktur, i den mån denna ändring är förenlig med unionsrätten, inklusive icke-diskrimineringsprincipen som anges i artikel 18 första stycket FEUF. Domstolen konstaterade emellertid att den aktuella kompensationsmekanismen genom nedsättning diskriminerar ägare och förare av fordon som är registrerade i andra medlemsstater än Tyskland, eftersom Förbundsrepubliken Tyskland inte har kunnat visa att kompensationsmekanismen uppfyller det mål som meddelats av den medlemsstaten

att övergå från ett system för finansiering av infrastruktur genom skatt till ett system för finansiering genom alla användare, då den nedsättning av fordonsskatten som införts av den medlemsstaten i praktiken innebär att ägare av fordon registrerade i Tyskland undantas från infrastrukturavgiften.

Beträffande den andra invändningen, avseende åsidosättande av artikel 18 FEUF till följd av utformningen och tillämpningen av infrastrukturavgiften, anger domstolen att den omständigheten att rekvisiten avseende vissa överträdelse, såsom ofullständig betalning av avgiften eller felaktigt tillhandahållande av information, endast kan fastställas vad avser ägarna och förarna av fordon som är registrerade i andra medlemsstater än Tyskland, inte stöder Republiken Österrikes påstående att dessa bestämmelser i huvudsak skulle vara riktade till dessa. Domstolen konstaterade vidare att målet att säkerställa betalningen av böter som åläggs lagöverträdare som använder ett fordon som är registrerat i en annan medlemsstat än Tyskland, som fullföljs genom möjligheten att de åläggs att ställa en säkerhet, motiverar skillnaden i behandling mellan dessa lagöverträdare och de lagöverträdare som använder ett fordon som är registrerat i Tyskland. Den åtgärden är proportionerlig med beaktande av det målet.

I fråga om den tredje invändningen, avseende åsidosättande av artiklarna 34 FEUF och 56 FEUF, fann domstolen att de omtvistade nationella åtgärderna kan hindra att varor från andra medlemsstater får tillträde till den tyska marknaden. Den infrastrukturavgift som i själva verket bara tillämpas på de fordon som transporterar dessa varor kan nämligen öka transportkostnaderna och följaktligen priset på dessa varor och därigenom påverka deras konkurrenskraft.

Domstolen angav vidare att de omtvistade nationella åtgärderna kan hindra att tjänsteleverantörer och tjänstemottagare från en annan medlemsstat än Tyskland får tillgång till den tyska marknaden. Infrastrukturavgiften kan nämligen, på grund av undantaget från fordonsskatt som ingår i de omtvistade nationella åtgärderna, antingen öka kostnaden för tjänster som tillhandahålls i Tyskland av dessa leverantörer, eller göra det dyrare för dessa mottagare att resa till den medlemsstaten för att ta del av en tjänst där.

Beträffande den fjärde invändningen, avseende åsidosättande av artikel 92 FEUF, betonade domstolen att genom att helt kompensera den nya börda som infrastrukturavgiften utgör, vilken tas ut av alla transportföretag, i form av ett undantag från fordonsskatten som uppgår till minst samma belopp som den avgift som betalats – vilket tyska transportföretag har rätt till, men inte utländska transportföretag – får de omtvistade nationella åtgärderna till följd att situationen för utländska transportföretag ändras på ett negativt sätt jämfört med situationen för de tyska transportföretagen. De omtvistade nationella åtgärderna befanns därför strida mot ovannämnda artikel 92 FEUF.

Under denna rubrik är det även lämpligt att ta upp domen av den 18 september 2019, **VIPA** (C-222/18, [EU:C:2019:751](#)). I den domen slog domstolen fast att en medlemsstat kan förbjuda apotek att lämna ut receptbelagda läkemedel på grundval av en rekvisition som utfärdats av hälso- och sjukvårdspersonal med behörighet att förskriva läkemedel och som utövar sin verksamhet i en annan medlemsstat, när sådana rekvisitioner inte innehåller namnet på den berörda patienten.⁵⁹

59| Denna dom behandlas under rubrik XVI "Folkhälsa"

2. Fri rörlighet för arbetstagare

I domen **Tarola** (C-483/17, [EU:C:2019:309](#)), som meddelades den 11 april 2019 fastställde domstolen, genom att tolka direktiv 2004/38 om unionsmedborgares rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier,⁶⁰ att en medborgare i en medlemsstat som har utövat sin rätt till fri rörlighet och som i en annan medlemsstat har förvärvat ställning som arbetstagare eller egenföretagare till följd av att personen har varit yrkesverksam i två veckor på annat sätt än inom ramen för ett tidsbegränsat anställningsavtal, och som sedan blir ofrivilligt arbetslös, behåller sin ställning som arbetstagare eller egenföretagare i ytterligare minst sex månader. Det krävs emellertid att personen har anmält sig som arbetssökande vid en behörig arbetsförmedling.

Målet vid den nationella domstolen avsåg en rumänsk medborgare som hade arbetat i Irland vid flera tillfällen under kortare perioder och bland annat under en period på två veckor i juli 2014. Han ingav senare en ansökan om arbetslöshetsersättning (jobseeker's allowance) till ministern för socialt skydd. Nämnda minister avslog ansökan på grund av att den berörda personen inte hade kunnat styrka att han hade sin stadigvarande hemvist i Irland och påpekade att hans korta anställningstid i juli 2014 inte räckte för att påverka den slutsatsen. Den berörda personen gjorde vid de irländska domstolarna gällande att han, enligt direktiv 2004/38, hade rätt att vara bosatt i Irland som arbetstagare under sex sammanhängande månader efter det att hans yrkesverksamhet hade upphört i juli 2014.

I direktivet föreskrivs⁶¹ att varje unionsmedborgare ska ha rätt att uppehålla sig inom en medlemsstats territorium som vederbörande inte är medborgare i under längre tid än tre månader om den berörda personen har ställning som arbetstagare eller egenföretagare i den mottagande medlemsstaten. Det garanteras dessutom i direktivet att varje unionsmedborgare som tillfälligt inte är yrkesverksam ska få behålla sin ställning som arbetstagare eller egenföretagare och således sin rätt att uppehålla sig i den mottagande medlemsstaten under vissa omständigheter, vilket bland annat omfattar de fall då den berörda personen blir ofrivilligt arbetslös. Klaganden i det nationella målet åberopade just den bestämmelsen i direktivet, i vilken det föreskrivs att en person ska få behålla sin ställning som arbetstagare eller egenföretagare "efter att ha blivit ofrivilligt arbetslös under de första tolv månaderna".⁶²

Domstolen preciserade innebörden av denna bestämmelse och betonade att den är tillämplig i de fall då en unionsmedborgare har blivit ofrivilligt arbetslös innan vederbörande har varit yrkesverksam i ett år. Så är fallet bland annat då en arbetstagare eller egenföretagare har varit tvungen att upphöra med sin yrkesverksamhet i den mottagande medlemsstaten innan ett år har förflutit, oberoende av det utförda arbetets art och den typ av avtal som ingåtts i detta hänseende, det vill säga oberoende av om personen har slutit ett tidsbegränsat avtal på mer än ett år, avtal om tillsvidareanställning eller någon annan typ av avtal.

Bibehållandet av ställningen som arbetstagare eller egenföretagare enligt nämnda bestämmelse förutsätter för övrigt dels att den berörda medborgaren innan denne blev ofrivilligt arbetslös faktiskt har haft ställning som arbetstagare eller egenföretagare, dels att personen har anmält sig som arbetssökande till en behörig

⁶⁰| Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (EUT L 158, 2004, s. 77, samt rättelse EUT L 229, 2004, s. 35, och EUT L 197, 2005, s. 34).

⁶¹| Artikel 7.1 a i direktiv 2004/38.

⁶²| Artikel 7.3 c i direktiv 2004/38.

arbetsförmedling. Nämda person bibehåller dessutom denna ställning endast under den tidsperiod som nämnda medlemsstat fastställer, förutsatt att den inte understiger sex månader.

Slutligen påpekade domstolen att det följer av direktiv 2004/38,⁶³ att alla unionsmedborgare som uppehåller sig i den mottagande medlemsstaten ska åtnjuta samma behandling som den medlemsstatens egna medborgare inom de områden som omfattas av fördraget om Europeiska unionens funktionssätt. När personer som har varit yrkesverksamma endast under en kort tid enligt nationell rätt undantas från rätten till sociala förmåner, så är detta undantag således tillämpligt på samma sätt på arbetstagare eller egenföretagare från andra medlemsstater. Vad gäller det nationella målet överlät EU-domstolen på den hänskjutande domstolen att fastställa huruvida klaganden med tillämpning av nationell rätt och i enlighet med principen om likabehandling, hade rätt till sådan arbetslöshetsersättning som han hade gjort anspråk på.

I domen **Krah** (C-703/17, [EU:C:2019:850](#)), som meddelades den 10 oktober 2019, slog domstolen fast att *regleringen vid ett universitet i en medlemsstat vilken, vid lönegradsplaceringen av universitetslektorer med doktorsexamen, begränsar beaktandet av tidigare likvärdiga anställningsperioder som fullgjorts av dessa i en annan medlemsstat utgör ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare, som garanteras i artikel 45 FEUF*. Däremot utgör inte artikel 45 FEUF och artikel 7.1 i förordning nr 492/2011 om arbetskraftens fria rörlighet⁶⁴ hinder för en sådan reglering om de arbetsuppgifter som arbetstagaren hade i en annan medlemsstat inte var likvärdiga, utan endast till nytta för utövandet av tjänsten som universitetslektor med doktorsexamen vid universitetet i fråga.

I det nationella målet hade en tysk medborgare, med en doktorsexamen i historia, arbetat under fem år som lärare vid Münchens universitet. Sedan slutet av år 2000 arbetade hon vid Wiens universitet, först som lärare och därefter som universitetslektor, och från och med den 1 oktober 2010 som universitetslektor med doktorsexamen. Genom beslut av den 8 november 2011 beslutade Wiens universitet att vid lönegradsplaceringen av universitetslektorer med doktorsexamen beakta tidigare relevanta anställningsperioder med en total längd på högst fyra år, utan att göra någon åtskillnad mellan de perioder som fullgjorts vid andra universitet i Österrike och de som fullgjorts utomlands. Denna gräns på fyra år är däremot inte tillämplig på den yrkeserfarenhet som förvärvats vid Wiens universitet i egenskap av universitetslektor med doktorsexamen. I enlighet med detta beslut fastställdes sökandens lönegradsplacering på grundval av tidigare yrkeserfarenhet på fyra år.

När domstolen tillfrågades om huruvida beslutet av den 8 november 2011 var förenligt med förbudet mot diskriminering på grund av nationalitet, konstaterade domstolen först att beslutet varken utgjorde diskriminering på grund av nationalitet eller indirekt diskriminering av arbetstagare som var medborgare i andra medlemsstater. Domstolen ansåg emellertid att beslutet utgjorde ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare som garanteras i artikel 45.1 FEUF, eftersom det kunde göra utövandet av denna frihet mindre attraktiv.

I det avseendet påpekade domstolen inledningsvis att beslutet av den 8 november 2011 beaktar den relevanta tidigare yrkesverksamheten upp till en period av högst fyra år. Detta begrepp omfattar inte endast arbetsuppgifter som är likvärdiga eller identiska med de som ingår i tjänsten som universitetslektor med doktorsexamen vid Wiens universitet, utan även varje annan typ av verksamhet som är till nytta för denna tjänst.

⁶³| Artikel 24.1 i direktiv 2004/38.

⁶⁴| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 492/2011 av den 5 april 2011 om arbetskraftens fria rörlighet inom unionen (EUT L 141, 2011, s. 1). Artikel 7.1 i denna förordning utgör ett särskilt uttryck för den icke-diskrimineringsprincip som slås fast i artikel 45.2 FEUF på det specifika området anställnings- och arbetsvillkor.

Domstolen slog fast att begränsningen till fyra år av beaktandet av likvärdig tidigare yrkesverksamhet utgjorde ett hinder för den fria rörligheten. Denna begränsning är nämligen av sådan art att den kan avskräcka en universitetslektor med doktorsexamen som har förvärvat likvärdig yrkeserfarenhet under en period som är längre än fyra år från att lämna sin ursprungsmedlemsstat och från att söka en sådan anställning vid Wiens universitet. Domstolen understryker i detta avseende att en sådan universitetslektor är underkastad vissa mindre förmånliga lönevillkor än dem som är tillämpliga på universitetslektorer med doktorsexamen som har innehaft samma tjänst under perioder med samma längd vid Wiens universitet.

Vad däremot gäller underlåtenheten att fullständigt beakta den erfarenhet som endast är till nytta fann domstolen att det inte förelåg något hinder för den fria rörligheten för arbetstagare, eftersom underlåtenheten att beakta sådan erfarenhet inte kan ha en avskräckande verkan på den fria rörligheten.

När det slutligen gäller motiveringen av det hinder för den fria rörligheten som följer av att likvärdig yrkeserfarenhet delvis beaktas, erinrade domstolen om att det är ett legitimt lönepolitiskt mål att belöna erfarenhet som gör det möjligt för arbetstagaren att bättre kunna utföra sina uppgifter. Med hänsyn till de konkreta omständigheterna i det nationella målet föreföll emellertid beslutet av den 8 november 2011 inte vara ägnat att säkerställa förverkligandet av detta syfte, varför domstolen slog fast att artikel 45 FEUF hade åsidosatts.

I domen ***Generálny riaditeľ Sociálnej poisťovne Bratislava*** (C-447/18, [EU:C:2019:1098](#)), avkunnad den 18 december 2019, slog domstolen fast att *artikel 7.2 i förordning nr 492/2011 om arbetskraftens fria rörlighet inom unionen – i vilken det föreskrivs att en arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat, inom en annan medlemsstats territorium, ska åtnjuta samma sociala och skattemässiga förmåner som landets medborgare* – utgör hinder för en medlemsstats bestämmelser vilka uppställer som krav för att bevilja en tilläggsförmån som inrättats till förmån för vissa elitidrottsmän som representerat denna medlemsstat, eller dess rättsliga föregångare, vid internationella idrottstävlingar att den sökande ska vara medborgare i den aktuella medlemsstaten.

En tjeckisk medborgare (som valde detta medborgarskap då Tjeckiska och slovakiska federativa republiken upplöstes) som är bosatt på det territorium som i dag är Slovakien och som erhållit guld- respektive silvermedalj i EM och VM i ishockey i egenskap av medlem av Tjeckoslovakiska socialistiska republikens landslag, nekades den tilläggsförmån som inrättats till förmån för vissa idrottsmän som representerat Slovakien med motiveringen att han inte var slovakisk medborgare. Vid Republiken Slovakiens och Republiken Tjeckiens anslutning till Europeiska unionen var han vidare anställd i en grundskola och fortsatte att tjänstgöra där efter anslutningen.

Domstolen påpekade inledningsvis att den aktuella tilläggsförmånen inte omfattas av tillämpningsområdet för förordning nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen.⁶⁵ Tilläggsförmånen omfattas enligt domstolen inte av begreppet "förmån vid ålderdom" i den mening som avses i artikel 3.1 i denna förordning som fastställer de grenar av den sociala tryggheten som nämnda förordning är tillämplig på. Domstolen påpekade härvidlag att tilläggsförmånens väsentliga syfte är att kompensera mottagarna för deras idrottsliga bedrifter när de representerat sitt land, vilket förklarar dels att den är direkt finansierad av statsmedel, och inte med hjälp av finansieringskällor för det nationella systemet för social trygghet och oberoende av de avgifter nämnda förmånstagare betalat in, dels att tilläggsförmånen endast betalas ut till en snäv krets av idrottsmän. Domstolen tillade att utbetalning av tilläggsförmånen inte är underställd något villkor om att den berörde ska ha rätt till pension utan det krävs endast att denne inger en ansökan.

⁶⁵ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (EUT L 166, 2004, s. 1, och rättelse i EUT L 200, 2004, s. 1, EUT L 201, 2005, s. 47 och EUT L 204, 2007, s. 30).

Därefter preciserade domstolen att den berörde arbetstagaren visserligen inte bytt bostadsort men, till följd av att den stat han är medborgare i och den stat han är bosatt i har anslutit sig till unionen, nu befinner sig i samma situation som en migrerande arbetstagare. Domstolen slog sedan fast att den i förevarande fall berörda tilläggsförmånen utgör en "social förmån" i den mening som avses i artikel 7.2 i förordning nr 492/2011. Möjligheten för en migrerande arbetstagare att belönas – på samma sätt som medborgare i värdmedlemsstaten – för enastående idrottsresultat som uppnåts då vederbörande representerade denna medlemsstat eller dess rättsliga föregångare, kan nämligen bidra till denna arbetstagares integration i värdmedlemsstaten och således till att uppnå målsättningen med den fria rörligheten för arbetstagare. Domstolen betonade att den förmån som är aktuell i det nationella målet inte bara bidrar till att ge mottagarna en finansiell trygghet som syftar till att kompensera för det förhållandet att en person inte kunnat delta fullt ut på arbetsmarknaden under de år han eller hon ägnade sig åt idrott på elitnivå. Den syftar även och huvudsakligen till att ge mottagarna en särskild social prestige med anledning av de idrottsliga resultat de uppnått i samband med att de representerade detta land.

Domstolen konstaterade följaktligen att en medlemsstat som beviljar sina nationella arbetstagare en dylik förmån inte kan neka arbetstagare från andra medlemsstater samma förmån utan att göra sig skyldig till diskriminering på grund av nationalitet.

3. Etableringsfrihet

I domarna **Memira Holding** (C-607/17, [EU:C:2019:510](#)) och **Holmen** (C-608/17, [EU:C:2019:511](#)), som avkunnades den 19 juni 2019, fick domstolen anledning att klargöra den rättspraxis som bygger på domstolens dom (stora avdelningen) av den 13 december 2005, **Marks & Spencer** (C-446/03, [EU:C:2005:763](#)). Domstolen ombads att tolka *artikel 49 FEUF, jämförd med artikel 54 FEUF, i två mål som gällde frågan huruvida ett moderbolag som är hemmahörande i en medlemsstat har rätt att vid inkomstbeskattningen göra avdrag för förluster som uppkommit i dotterbolag eller dotterdotterbolag som är hemmahörande i andra medlemsstater.*

Den i målen aktuella svenska skattelagstiftningen innehåller dels bestämmelser om så kallade kvalificerade fusioner, dels bestämmelser om koncernbidrag och koncernavdrag. De sistnämnda bestämmelserna innebär att ett moderbolag vid beskattningen kan utnyttja förluster som uppkommit i andra bolag än moderbolaget. I båda målen hade svenska moderbolag begärt förhandsbesked från Skatterättsnämnden för att få klarhet i vilka skattemässiga konsekvenser som avvecklingen av verksamheten i deras utländska dotterbolag skulle medföra. I målet **Memira Holding** var det fråga om att ett dotterbolag skulle upplösas utan likvidation, medan det i målet **Holmen** var fråga om två alternativ, nämligen antingen att dotterbolaget skulle likvideras eller att det skulle gå upp i ett dotterdotterbolag genom en omvänd fusion, varefter den nya enheten skulle likvideras.

Enligt bestämmelserna om kvalificerade fusioner krävs för avdragsrätt att det förlustbringande dotterbolaget är skattskyldigt i Sverige. Enligt bestämmelserna om koncernbidrag och koncernavdrag krävs för avdragsrätt att det förlustbringande dotterbolaget ägs direkt av moderbolaget. Efter att **Memira Holding** och **Holmen** hade överklagat Skatterättsnämndens förhandsbesked till Högsta förvaltningsdomstolen, beslutade den att begära förhandsavgörande från EU-domstolen. I tolkningsfrågorna hänvisade Högsta förvaltningsdomstolen till domen A⁶⁶ och anförde att det inte tydligt framgår av den domen huruvida rätten till avdrag för slutliga förluster enligt den rättspraxis som följer av domen **Marks & Spencer**,⁶⁷ förutsätter att dotterbolaget ägs

66| Domstolens dom av den 21 februari 2013, **A** (C-123/11, [EU:C:2013:84](#)).

67| Domstolens dom av den 13 december 2005, **Marks & Spencer** (C-446/03, [EU:C:2005:763](#)).

direkt av moderbolaget eller huruvida man vid bedömningen av om ett dotterbolags förluster är slutliga ska ta hänsyn till de möjligheter som reglerna i dotterbolagets hemviststat medger för andra subjekt att utnyttja förlusterna.

I målet *Memira Holding* var omständigheterna följande. Memira Holding (nedan kallat Memira) ägde ett förlustbringande dotterbolag i Tyskland i vilket det när bolaget avvecklades endast fanns kvar skulder och vissa likvida tillgångar. Memira övervägde att låta det tyska dotterbolaget gå upp i moderbolaget genom en gränsöverskridande fusion, vilket skulle innebära att dotterbolaget upplöstes utan likvidation. Efter fusionen skulle Memira inte längre bedriva någon verksamhet i Tyskland. Enligt tysk rätt är det dock inte möjligt att vid en fusion föra över förluster av nyss nämnt slag till ett företag som är skattskyldigt i Tyskland.

EU-domstolen erinrade om att den aktuella inskränkningen, enligt domstolens praxis, visserligen skulle kunna rättfärdigas, men att inskränkningen skulle vara oproportionerlig om förlusten ansågs vara slutlig och dotterbolaget med hemvist i utlandet hade uttömt de möjligheter som erbjuds i dess hemviststat att dra av förlusterna. I det avseendet fann domstolen att de aktuella förlusterna inte skulle kunna betraktas som slutliga om det fortfarande var möjligt att utnyttja dessa förluster ekonomiskt genom att föra över dem till en utomstående part. Det kan således inte på förhand uteslutas att en utomstående part skulle kunna ha möjlighet att skattemässigt utnyttja dotterbolagets förluster i det bolagets hemviststat, till exempel vid en överlåtelse av dotterbolaget till ett pris som tar hänsyn till det skattemässiga värdet av att kunna göra avdrag för förlusterna för framtiden. Domstolen fann således att såvida inte Memira visar att den nyss nämnda möjligheten inte föreligger kan enbart den omständigheten att reglerna i dotterbolagets hemviststat inte medger att förluster förs över vid en fusion inte i sig anses vara tillräcklig för att betrakta dotterbolagets förluster som slutliga.

I målet *Holmen* var omständigheterna följande. Holmen ägde i Spanien flera dotterdotterbolag, varav ett hade stora ackumulerade förluster. Holmen avsåg därför att avveckla den spanska verksamheten. Nämnda förluster fick inte dras av i Spanien, på grund av att det saknades en rättslig möjlighet att föra över förluster i ett avvecklat bolag under likvidationsåret, och inte heller i Sverige, på grund av kravet på att dotterbolaget med slutliga förluster ska vara helägt.

EU-domstolen anförde inledningsvis att ett villkor som innebär att det i vissa fall inte är möjligt att göra ett gränsöverskridande koncernavdrag kan rättfärdigas av de tvingande skäl av allmänintresse som anges i domen *Marks & Spencer*. Det krävs dock att detta villkor är ägnat att säkerställa förverkligandet av de mål som eftersträvas och inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå dessa mål. I det avseendet fann domstolen att två typfall kan urskiljas.

Det första typfallet är att det eller de dotterbolag som ligger mellan det moderbolag som begär att få göra koncernavdrag och det dotterdotterbolag där förluster som kan betraktas som slutliga har uppkommit inte hör hemma i samma medlemsstat. I det fallet kan det inte uteslutas att en koncern skulle kunna välja i vilken medlemsstat den vill utnyttja de slutliga förlusterna, det vill säga antingen i den medlemsstat där det yttersta moderbolaget hör hemma eller i den medlemsstat där det mellanliggande dotterbolaget eller de mellanliggande dotterbolagen hör hemma. En sådan valmöjlighet skulle öppna upp för strategier för att optimera koncernens skattebelastning. Dessa strategier skulle kunna undergräva den välavvägd fördelningen av beskattningsrätten mellan medlemsstaterna och medföra att medlemsstaterna löper en risk för att förluster utnyttjas flera gånger.

Det andra typfallet är att det eller de dotterbolag som ligger mellan det moderbolag som begär att få göra koncernavdrag och det dotterdotterbolag där förluster som kan betraktas som slutliga har uppkommit hör hemma i samma medlemsstat. Riskerna för att koncernen optimerar sin skattebelastning genom att välja i vilken medlemsstat den utnyttjar förlusterna och för att förlusterna beaktas flera gånger av flera medlemsstater

är vid sådana förhållanden av samma slag som de risker som domstolen konstaterade i domen **Marks & Spencer**. Det skulle då vara oproportionerligt för en medlemsstat att uppställa ett krav på direkt ägande, som det som är aktuellt i målet vid Högsta förvaltningsdomstolen, om villkoren i punkt 55 i nämnda dom är uppfyllda.⁶⁸

I dom **Comune di Bernareggio** (C-465/18, [EU:C:2019:1125](#)), meddelad den 19 december 2019, fann domstolen att artikel 49 FEUF, som säkerställer etableringsfriheten, utgör hinder för en nationell lagstiftning, enligt vilken farmaceuter som är anställda vid ett kommunalt apotek har en ovillkorlig förköpsrätt för det fall nämnda apotek överläts genom anbudsförfarande.

Bernareggio kommun utlyste år 2014 ett anbudsförfarande i syfte att överlåta ett kommunalt apotek. Det anbud som ingavs av två anbudsgivare visade sig vara det mest ekonomiskt fördelaktiga, varför dessa preliminärt utsågs till vinnande anbudsgivare. Slutligen beslutades emellertid att en farmaceut som var anställd av det kommunala företag som driver apoteket i Vimercate (Italien) skulle få förvärva apoteket. Denna farmaceut, som inte hade deltagit i anbudsförfrandet, beviljades likväl företräde med tillämpning av en bestämmelse i italiensk rätt, enligt vilken anställda farmaceuter vid ett kommunalt apotek har förköpsrätt för det fall äganderätten till apoteket överläts. De två ovan nämnda anbudsgivarna överklagade tilldelningsbeslutet till en italiensk domstol.

Domstolen fann först att den ovillkorliga förköpsrätt som tillkommer farmaceuter som är anställda vid ett kommunalt apotek för det fall apoteket överläts genom anbudsförfarande ger alla farmaceuter som är anställda vid ett kommunalt apotek en fördel och därigenom är ägnad att avskräcka eller till och med hindra farmaceuter från andra medlemsstater från att förvärva ett fast driftställe där de kan utöva sin yrkesverksamhet i Italien. Domstolen slog därför fast att en sådan förköpsrätt utgör en inskränkning av den etableringsfrihet som garanteras genom artikel 49 FEUF.

Domstolen prövade därefter huruvida denna inskränkning eventuellt var motiverad. Domstolen påpekade, med avseende på det mål som eftersträvas genom den förköpsrätt som är aktuell i det nationella målet, att denna rätt syftar till att säkerställa en bättre förvaltning av apotekstjänster dels genom att säkerställa kontinuiteten i de anställda farmaceuternas anställningsförhållande, dels genom att ta till vara de erfarenheter som dessa har förvärvat. Ett sådant syfte, som hänger samman med skyddet för folkhälsan, vilket uttryckligen anges i artikel 52.1 FEUF, kan motivera en inskränkning av etableringsfriheten.

Domstolen fann emellertid att en sådan ovillkorlig förköpsrätt, även om det antas att den verkligen eftersträvar målet att skydda folkhälsan, inte är ägnad att säkerställa att detta mål förverkligas. Domstolen konstaterade först att avsikten att säkerställa en kontinuitet i anställningsförhållandet för de anställda farmaceuterna inte är ägnad att säkerställa målet att skydda folkhälsan. Domstolen påpekade vidare, med anseende på avsikten att tillvarata farmaceuternas erfarenhet av att driva apotek, att den förköpsrätt som är aktuell i det nationella målet inte grundar sig på någon konkret bedömning av den erfarenhet som faktiskt förvärvats, kvaliteten på den tjänst som utförts eller de konkreta arbetsuppgifter som utförts inom det kommunala apoteket, och att den således inte är ägnad att uppnå det eftersträlvade målet. Domstolen betonade dessutom att denna förköpsrätt under alla omständigheter går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå målet att ta till vara

⁶⁸ Domstolen angav följande i punkt 55 i domen **Marks & Spencer**: "Domstolen anser i detta hänseende att den inskränkande åtgärden som är i fråga i målet vid den nationella domstolen i princip går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå det huvudsakliga syfte som eftersträvas i den situation där ett dotterbolag med hemvist i utlandet har uttömt de möjligheter som erbjuds i dess hemviststat att beakta förluster under det beskattningsår som avdragsyrkandet avser och beträffande tidigare beskattningsår, i förekommande fall genom en överföring av förluster till en utomstående eller genom att nämnda förluster kvittas mot vinster som uppkommit i dotterbolaget under tidigare beskattningsår, och det inte finns någon möjlighet att förlusterna i det utländska dotterbolaget skulle kunna utnyttjas i dess hemviststat för framtida beskattningsår, vare sig av dotterbolaget självt eller av en utomstående, vilket särskilt gäller vid en överlåtelse av dotterbolaget till den utomstående parten."

yrkeserfarenhet. Detta mål kan nämligen uppnås genom mindre ingripande åtgärder, såsom tilldelning av tilläggspröäng, inom ramen för anbudsförfarandet, till förmån för de anbudsgivare som lägger fram bevis för att de har erfarenhet av att driva ett apotek.

4. Frihet att tillhandahålla tjänster

I domen **kommissionen/Tyskland** (C-377/17, [EU:C:2019:562](#)), som meddelades den 4 juli 2019, slog domstolen fast att *Förbundsrepubliken Tyskland hade underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt direktiv 2006/123*⁶⁹ genom att bibehålla bindande avgifter för planeringstjänster som tillhandahålls av arkitekter och ingenjörer.

Målet rörde tysk lagstiftning som införde ett system med minimi- och maximiavgifter för planeringstjänster som tillhandahålls av arkitekter och ingenjörer. Enligt Förbundsrepubliken Tyskland syftade minimiavgifterna bland annat till att uppnå ett kvalitetsmål för dessa tjänster och att skydda konsumenterna, medan maximiavgifterna syftade till att säkerställa konsumentskyddet genom att se till att arvoden var transparenta och förhindra alltför höga priser.

Enligt domstolen omfattades de aktuella taxorna av den bestämmelse i direktiv 2006/123 enligt vilken medlemsstaterna ska undersöka om det i deras respektive rättsordningar finns några krav som består i fasta minimi- och/eller maximiavgifter som tjänsteleverantören måste tillämpa.⁷⁰ För att vara i överensstämmelse med detta direktivs mål ska sådana krav vara icke-diskriminerande, nödvändiga och proportionerliga för uppnåendet av ett mål av tvingande hänsyn till allmänintresset.⁷¹

Eftersom de mål som Förbundsrepubliken Tyskland hade åberopat har erkänts i domstolens praxis som tvingande skäl av allmänintresse, undersökte domstolen det tyska avgiftssystemets lämplighet och proportionalitet.

Vad för det första gällde minimiavgifterna konstaterade domstolen, mot bakgrund av domen av den 5 december 2006, **Cipolla m.fl.**, (C-94/04 och C-202/04), att förekomsten av minimiavgifter för planeringstjänster i princip, mot bakgrund av den tyska marknadens egenskaper, kan bidra till att säkerställa en hög kvalitet på dessa tjänster. Med hänsyn dels till det stora antalet aktörer som är inblandade på marknaden för planeringstjänster, dels den höga nivån av informationsasymmetri mellan tjänsteleverantörer och tjänstemottagare, kan det finnas en risk för att dessa tjänsteleverantörer kan komma att konkurrera på ett sätt som kan leda till att rabatter tillhandahålls eller till att aktörer som erbjuder kvalitetstjänster försvinner genom ett negativt urval. I detta sammanhang kan införandet av minimiavgifter bidra till att begränsa denna risk genom att förhindra att tjänster erbjuds till priser som är otillräckliga för att säkerställa kvaliteten på sådana tjänster på lång sikt.

Domstolen fann emellertid därefter att minimitaxorna inte var lämpliga för att säkerställa att de eftersträlvade målen uppnås. Det faktum att tillhandahållandet av planeringstjänster inte var förbehållen vissa yrken som omfattas av obligatorisk tillsyn enligt lagstiftning som rör yrkesutövning eller av hantverksskammare återspeglade enligt domstolen en inkonsekvens i de tyska reglerna med tanke på målet att bibehålla en hög

69| Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/123/EG av den 12 december 2006 om tjänster på den inre marknaden (EUT L 376, 2006, s. 36).

70| Artikel 15.2 g i direktiv 2006/123.

71| Artikel 15.3 i direktiv 2006/123.

kvalitetsnivå. Minimivgifter kan nämligen inte vara ägnade att uppnå ett sådant mål om utförandet av de tjänster som omfattas av dessa minimivgifter inte i sig är omgärdade av minimigarantier som kan säkerställa dessa tjänsters kvalitet.

Vad för det andra gäller maximivgifterna påpekade domstolen att även om dessa kan bidra till att skydda konsumenterna, hade Förbundsrepubliken Tyskland emellertid inte visat varför tillhandahållandet till kunderna av en prisvägledning för de olika kategorierna av förmåner, i egenskap av en mindre restriktiv åtgärd, inte skulle vara tillräckligt för att uppnå detta mål på ett tillfredsställande sätt. Därav följer att kravet bestående i fastställandet av maximivgifter inte kan anses stå i proportion till det målet.

I dom av den 4 juli 20149, **Baltic Media Alliance** (C-622/17, [EU:C:2019:566](#)), slog domstolen fast att *en åtgärd avseende allmän ordning, genom vilken en skyldighet införs att tillfälligt sända eller vidareända en tv-kanal från en annan medlemsstat endast i betal-tv-paket inte omfattas av artikel 3 i direktiv 2010/13*.⁷² Enligt den bestämmelsen ska medlemsstaterna säkerställa fri mottagning och får inte begränsa vidareändning inom sina territorier av tv-sändningar från andra medlemsstater av skäl som hör under områden som omfattas av det direktivet. Bland dessa återfinns åtgärder mot uppammande av hat.

NTV Mir Lithuania är en tv-kanal som är avsedd för den litauiska allmänheten och vars program huvudsakligen är på ryska. Den litauiska radio- och tv-kommissionen hade fattat beslut om att leverantörer av medietjänster under tolv månader skulle sända eller vidareända den tv-kanalen inom Litauen endast i betal-tv-paket. Beslutet hade fattats, eftersom ett av programmen på den kanalen innehöll felaktiga uppgifter som uppammade fientligheter och hat grundat på nationalitet gentemot de baltiska staterna. Baltic Media Alliance, som är ett bolag som är registrerat i Förenade kungariket och som är innehavare av ett brittiskt tillstånd för sändning av NTV Mir Lithuania, ansåg att det beslutet hade fattats med åsidosättande av direktiv 2010/13, eftersom det utgjorde hinder för vidareändning av en tv-kanal från en annan medlemsstat.

I fråga om förbudet mot vidareändning enligt artikel 3 i direktiv 2010/13, anförde domstolen, med stöd av artikelns sammanhang, syfte och ursprung, först och främst att ordet "begränsa", i samband med det direktivet har en särskild betydelse som är snävare än begreppet inskränkning i artikel 56 FEUF. Det avser inte alla inskränkningar, från den medlemsstatens sida, av fri mottagning och vidareändning. Direktiv 2010/13 utgör således i princip inte hinder för en tillämpning av nationella föreskrifter som på ett generellt sätt syftar till ett mål av allmänt intresse förutsatt att det inte införs en andra kontroll av televisionssändningar utöver den som den sändande medlemsstaten är skyldig att utföra.

Med en precisering av sin tidigare rättspraxis,⁷³ slog domstolen fast att en nationell åtgärd som allmänt sett eftersträvar ett mål avseende allmän ordning och som styr formerna för distribution av en tv-kanal till konsumenterna i den mottagande medlemsstaten inte utgör en begränsning i den mening som avses i artikel 3 i direktiv 2010/13, eftersom sådana åtgärder inte förhindrar vidareändning i egentlig mening av den kanalen. En sådan åtgärd innebär nämligen inte att det införs en andra kontroll av sändningen.

Med beaktande av vad ovan anförts fann domstolen att en sådan åtgärd som den som är i fråga i det nationella målet inte omfattas av artikel 3 i direktiv 2010/13. För det första har det aktuella beslutet nämligen ett allmänintresse, eftersom det utgör en del av bekämpningen av spridning av upplysningar som misskrediterar den litauiska staten och syftar till att skydda säkerheten i det litauiska informationsutrymmet och säkerställa och bevara allmänhetens intresse av korrekt information. För det andra utgör det aktuella beslutet inte

72] Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/13/EU av den 10 mars 2010 om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster (direktiv om audiovisuella medietjänster) (EUT L 95, 2010, s. 1).

73] Dom av den 22 september 2011, **Mesopotamia Broadcast och Roj TV** (C-244/10 och C-245/10, [EU:C:2011:607](#)).

hinder för vidareändring i egentlig mening i Litauen av tv-sändningar från en annan medlemsstat, eftersom den tv-kanal som avses fortfarande kan sändas lagenligt i landet och de litauiska konsumenterna fortfarande kan se den, under förutsättning att de tecknar sig för ett betal-tv-paket.

På området för friheten att tillhandahålla tjänster är det även lämpligt att nämna domen av den 19 december 2019, **Dobersberger** (C-16/18, [EU:C:2019:1110](#)) som rörde ett företag i en medlemsstat, vilket, i flera andra medlemsstater, ombesörjde tillhandahållandet av ombordtjänster på internationella tåg.⁷⁴

5. Fri rörlighet för kapital

I domen **X (Mellanliggande bolag med hemvist i tredjeland)** (C-135/17, [EU:C:2019:136](#)) som meddelades den 26 februari 2019 fastställde domstolen (stora avdelningen) att *artikel 63.1 FEUF om fri rörlighet för kapital* inte utgör hinder för en medlemsstats lagstiftning, enligt vilken inkomster som uppburits av ett bolag med hemvist i tredjeland och som inte härrör från bolagets egen verksamhet, såsom "CFC-inkomster av kapitalplaceringskaraktär", i den mening som avses i den lagstiftningen, tas med – i proportion till ägarandelen – i beskattningsunderlaget för en skattskyldig person med hemvist i den medlemsstaten i de fall då den skattskyldiga personen har ett innehav på minst 1 procent i det bolaget och dessa inkomster beskattas lägre i nämnda tredjeland än i den berörda medlemsstaten, förutsatt att det inte finns ett regelverk, i vilket det i synnerhet uppställs avtalsförpliktelser som ger medlemsstatens skattemyndighet möjlighet att i förekommande fall kontrollera om den information avseende bolaget i tredjeland, som lämnats in för att visa att den skattskyldiga personens innehav i det bolaget inte härrör från ett konstlat upplägg, är tillförlitlig.

Domstolen påpekade att den lagstiftningen endast var avsedd att tillämpas på gränsöverskridande situationer och fann inledningsvis att nämnda lagstiftning kan avhålla investerare som är obegränsat skattskyldiga i den berörda medlemsstaten från att investera i bolag med hemvist i tredjeland i vissa fall och att den således utgör en restriktion för den fria rörligheten för kapital, vilken i princip är förbjuden genom artikel 63.1 FEUF.

Domstolen prövade därefter huruvida denna restriktion kunde anses vara motiverad mot bakgrund av artikel 65 FEUF, enligt vilken en skattemässig skillnad i behandling kan anses vara förenlig med den fria rörligheten för kapital när den avser situationer som inte är objektivt jämförbara. Domstolen påpekade i detta hänseende att den aktuella lagstiftningen har till syfte att se till att situationen för bolag med hemvist i den berörda medlemsstaten som har investerat kapital i ett bolag hemmahörande i ett tredjeland där beskattningsnivån är "låg" i största möjliga utsträckning blir densamma som situationen för sådana bolag med hemvist i den berörda medlemsstaten som har investerat i ett annat bolag med hemvist i den medlemsstaten, och avsikten är bland annat att neutralisera de skattemässiga fördelar som sådana utlandsinvesterande bolag kan uppnå genom att investera i ett tredjeland. Härav följer att den ifrågavarande skillnaden i behandling inte kan motiveras av en objektiv skillnad mellan situationerna.

Domstolen prövade mot denna bakgrund huruvida den skattemässiga skillnaden i behandling kunde motiveras av tvingande hänsyn till allmänintresset. Eftersom domstolen fann att nämnda lagstiftning hade till syfte att motverka skatteundandragande och skatteflykt, fastställde den att denna lagstiftning var ägnad att säkerställa att det eftersträvade målet uppnås. I den aktuella lagstiftningen föreskrivs nämligen att inkomsterna för ett bolag med hemvist i ett tredjeland där skattesatsen är "låg" ska ingå i beskattningsunderlaget för ett bolag som är obegränsat skattskyldigt i den berörda medlemsstaten. En sådan lagstiftning är ägnad att neutralisera konsekvenserna av en eventuell överföring av inkomster till ett sådant tredjeland som bygger på ett konstlat upplägg.

74| Denna dom behandlas under rubrik XV.5 "Utstationering av arbetstagare".

Domstolen ansåg emellertid att lagstiftningen i princip gick utöver vad som är nödvändigt för att uppnå det angivna målet med densamma, i den del det i denna lagstiftning presumeras att ett agerande bygger på ett konstlat upplägg endast för att de villkor som uppställs i nämnda lagstiftning är uppfyllda, samtidigt som den berörda skattskyldiga personen inte ges någon möjlighet att motbevisa presumptionen.

Domstolen betonade emellertid att den aktuella lagstiftningen omfattar tredjeländer och inte medlemsstater. Domstolen påpekade i detta sammanhang att det förhållandet att en medlemsstat är skyldig att ge en skattskyldig person möjlighet att lägga fram uppgifter som kan styrka eventuella affärsmässiga skäl som föranlett innehavet i ett bolag hemmahörande i tredje land ska bedömas utifrån huruvida det finns administrativa åtgärder och lagstiftningsåtgärder som i förekommande fall gör det möjligt att kontrollera att sådana uppgifter är tillförlitliga. Det ankommer därför på den nationella domstolen att pröva om det bland annat finns någon avtalsförpliktelse mellan den aktuella medlemsstaten och det aktuella tredjelandet som fastställer ett regelverk för samarbete och bestämmelser om utbyte av information mellan de berörda nationella myndigheterna, vilka faktiskt i det aktuella fallet ger den medlemsstatens skattemyndighet möjlighet att kontrollera om den information avseende bolaget i tredjeland, som lämnats för att visa att den skattskyldiga personens innehav i det bolaget inte bygger på ett konstlat upplägg, är tillförlitlig.

Den hänskjutande domstolen hade även hänskjutit några inledande frågor till domstolen om tillämpningsområdet för *standstill-klausulen* i artikel 64.1 FEUF, enligt vilken en medlemsstat i sina relationer med tredjeland får tillämpa restriktioner för kapitalrörelser, vilka bland annat gäller direktinvesteringar, även när restriktionerna strider mot den princip om fri rörlighet för kapital som stadgas i artikel 63.1 FEUF, under förutsättning att nämnda restriktioner redan var i kraft den 31 december 1993. I målet vid den nationella domstolen hade den skattelagstiftning som utgjorde grunden för den aktuella restriktionen, efter den 31 december 1993, förändrats kraftigt på grund av antagandet av en lag som trädde i kraft men som innan den började tillämpas i praktiken ersattes av en lagstiftning som i allt väsentligt var identisk med den lagstiftning som var tillämplig den 31 december 1993. Domstolen fastställde att förbudet i artikel 63.1 FEUF ska tillämpas i ett sådant fall, förutsatt att tillämpligheten av denna lagändring har skjutits upp enligt nationell lagstiftning, så att den, trots att den trätt i kraft, inte har tillämpats på de gränsöverskridande kapitalrörelser som avses i artikel 64.1 FEUF, vilket det ankom på den hänskjutande domstolen att pröva.

I domen **kommissionen/Ungern (Nyttjanderätter till jordbruksmark)** (C-235/17, [EU:C:2019:432](#)), som meddelades den 21 maj 2019, slog domstolen (stora avdelningen) fast att Ungern hade underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 63 FEUF, jämförd med artikel 17 i stadgan, genom att upphäva nyttjanderätter till jord- och skogsbruksmark i Ungern, i den mån nämnda nyttjanderätter innehas direkt eller indirekt av medborgare i andra medlemsstater.

Ungern hade år 2013 antagit en lag (nedan kallad 2013 års lag) om upphävande av nyttjanderätter till jord- och skogsbruksmark som tidigare förvärvats av juridiska eller fysiska personer som inte kan visa att de är nära släktingar till markägaren. Det fanns i lagen inte några regler om ersättning till berörda personer. Ungern motiverade denna lag med att de nyttjanderättsavtal som berördes av lagen hade kringgått de förbud mot att förvärva jordbruksmark som gällde före Ungerns anslutning till unionen och att de dessutom stred mot den nationella lagstiftning om valutakontroll som gällde vid denna tidpunkt. Nämnda avtal var därigenom ogiltiga när de ingicks (nuls ab initio) redan före anslutningen till unionen. Ungern åberopade även olika jordbrukspolitiska mål, nämligen att se till att produktiv jordbruksmark endast ägs av de fysiska personer som brukar marken och inte i spekulativt syfte, att förhindra fragmentering av jordbruksfastigheter och att bevara en landsbygdsbefolkning och ett hållbart jordbruk, samt skapa livskraftiga och konkurrenskraftiga jordbruksföretag.

Domstolen konstaterade i sin dom inledningsvis att det saknades skäl att pröva 2013 års lag mot bakgrund av artikel 49 FEUF. Den anförde sedan att denna lag innebär upphävandet av nyttjanderätter till jordbruksmark som innehas av personer som inte kan styrka ett nära släktskap med markägaren, däribland många medborgare

i andra medlemsstater än Ungern, och att redan själva ändamålet med lagen och nyss nämnda omständighet därigenom utgör en restriktion för de berörda personernas rätt till fri rörlighet för kapital, som garanteras i artikel 63 FEUF. 2013 års lag innebär nämligen att dessa personer inte endast fråntas möjligheten att fortsätta att tillgodogöra sig sin nyttjanderätt, utan även möjligheten att avyttra nyttjanderätten. Lagen kan dessutom få den effekten att den avhåller personer som inte är hemmahörande landet från att investera i Ungern i framtiden.

Vid sådana förhållanden fann domstolen att det skulle prövas huruvida den aktuella restriktionen kunde rättfärdigas av tvingande skäl av allmänintresse eller av de skäl som anges i artikel 65 FEUF, och huruvida den kunde anses vara förenlig med proportionalitetsprincipen, vilket kunde vara fallet bland annat om den på ett sammanhängande och systematiskt sätt eftersträfvade de åberopade målen.

I det sammanhanget erinrade domstolen även om att de grundläggande rättigheter som garanteras i stadgan är tillämpliga i samtliga fall som regleras av unionsrätten och att de således måste iaktas när en nationell lagstiftning omfattas av unionsrättens tillämpningsområde. Så är exempelvis fallet när en nationell lagstiftning är ägnad att utgöra hinder för en eller flera grundläggande friheter som garanteras i EUF-fördraget och den berörda medlemsstaten åberopar de skäl som anges i artikel 65 FEUF eller tvingande skäl av allmänintresse som grund för detta hinder. I ett sådant fall kan den berörda nationella lagstiftningen endast omfattas av därigenom föreskrivna undantag om den är förenlig med de grundläggande rättigheter som domstolen ska säkerställa iakttagandet av. I det avseendet konstaterade domstolen att när en medlemsstat tillämpar undantag som föreskrivs i unionsrätten för att motivera ett hinder mot en grundläggande frihet som garanteras i fördraget, ska den anses "tillämpa unionsrätten", i den mening som avses i artikel 51.1 i stadgan.

Domstolen fann således att 2013 års lags förenlighet med unionsrätten skulle prövas mot bakgrund av såväl de i fördraget föreskrivna undantagen och domstolens praxis som de i stadgan garanterade grundläggande rättigheterna, däribland rätten till egendom enligt artikel 17 i stadgan, som enligt kommissionen hade åsidosatts i det aktuella fallet.

I fråga om artikel 17 i stadgan preciserade domstolen att det skydd som följer av punkt 1 i denna artikel avser rättigheter som kan räknas som förmögenhetsvärden, eftersom de enligt den berörda rättsordningen ger en etablerad rättslig ställning på ett sådant sätt att rättighetsinnehavaren självständigt kan utöva dessa rättigheter för egen vinning. Domstolen fann att det var uppenbart att de i målet aktuella nyttjanderätterna har ett förmögenhetsvärde samt ger innehavaren en etablerad rättslig ställning, och detta även om sådana rättigheter endast i begränsad utsträckning – eller inte alls – kan överföras enligt tillämplig nationell lagstiftning. Förvärv genom avtal av sådana nyttjanderätter till jordbruksmark sker nämligen i princip mot vederlag. Nyttjanderättshavarna har rätt att bruka marken, bland annat i ekonomiskt syfte, eller till och med, i förekommande fall, att arrendera ut den till tredje man, och de aktuella nyttjanderätterna omfattas därmed av tillämpningsområdet för artikel 17.1 i stadgan.

Domstolen fann för det andra att de nyttjanderätter som upphävts genom 2013 års lag ska anses vara "lagligen förvärvade", i den mening som avses i artikel 17.1 i stadgan. Nämnda nyttjanderätter hade nämligen upplåtits vid en tidpunkt då det enligt gällande nationell lagstiftning inte var förbjudet att upplåta sådana nyttjanderätter, och Ungern hade inte styrkt att de var ogiltiga på grund av att de stred mot den då gällande nationella lagstiftningen om valutakontroll. Samma nyttjanderätter hade dessutom systematiskt skrivits in i fastighetsregistren av de behöriga ungerska myndigheterna och deras existens hade bekräftats genom en lag som antogs år 2012.

Domstolen fann för det tredje att 2013 års lag inte medför inskränkningar i nyttjandet av egendom, utan ett berövande av egendom, i den mening som avses i artikel 17.1 i stadgan, trots att de berörda nyttjanderätterna inte överförs till det allmänna, utan att upphävandet av dem medför att markägarna åter får full äganderätt till marken.

Efter att ha gjort denna bedömning preciserade domstolen emellertid att begränsningar i utövandet av de rättigheter som anges i stadgan får göras endast under förutsättning att begränsningarna föreskrivs i lag, är förenliga med det väsentliga innehållet i dessa rättigheter och att de, med beaktande av proportionalitetsprincipen, är nödvändiga och faktiskt svarar mot mål av allmänt samhällsintresse som erkänns av unionen eller behovet av skydd för andras rättigheter och friheter. Domstolen fann därvidlag att det följer av artikel 17.1 i stadgan, jämförd med artikel 52.1 i densamma, att om det görs gällande att ett berövande av egendom är motiverat av att samhällsnyttan kräver det, ska iakttagandet av proportionalitetsprincipen enligt artikel 52.1 i stadgan säkerställas mot bakgrund av den åberopade samhällsnyttan och de mål av allmänt samhällsintresse som den omfattar. Vidare följer det av nyss angivna tolkning att om ett egendomsberövande inte kan motiveras av att samhällsnyttan kräver det, eller – även om det har styrkts att samhällsnyttan kräver det – om villkoren i artikel 17.1 andra meningen i stadgan inte är uppfyllda, ska det anses vara fråga om en kränkning av rätten till egendom som garanteras genom den bestämmelsen.

I det avseendet erinrade domstolen om att den i sin praxis visserligen har godtagit att nationella lagstiftningar kan begränsa den fria rörligheten för kapital med hänvisning till mål som de som Ungern åberopat för att rättfärdiga 2013 års lag. Den slog emellertid fast att det i avsaknad av bevis inte kunde anses att denna lag rent faktiskt eftersträvar sådana mål eller är ägnad att säkerställa förverkligandet av dem. Enligt domstolen går lagen i alla händelser utöver vad som är nödvändigt för att uppnå målen. Av samma skäl fann domstolen att det egendomsberövande som följer av att de berörda nyttjanderätterna upphävs inte kan motiveras av att samhällsnyttan kräver det.

I fråga om nyss nämnda egendomsberövande angav domstolen vidare att 2013 års lag i alla händelser inte uppfyller kravet på rättmätig ersättning i rätt tid enligt artikel 17.1 andra meningen i stadgan. Domstolen konstaterade nämligen att lagen inte innehåller någon bestämmelse där det anges att ersättning ska betalas ut till nyttjanderättshavare som berövats sin egendom och att hänvisningen till allmänna civilrättsliga bestämmelser, som Ungern anfört till sitt försvar, inte kunde anses uppfylla detta krav. Beträffande det aktuella fallet fann domstolen att en sådan hänvisning till civilrätten skulle innebära att nyttjanderättshavarna blir tvungna att genom processer som riskerar att bli långa och kostsamma utkräva den ersättning som de skulle kunnat ha rätt till av markägaren. Sådana civilrättsliga bestämmelser gör det inte möjligt att på ett enkelt och tillräckligt exakt eller förutsebart sätt avgöra huruvida ersättning rent faktiskt kan komma att erhållas när sådana processer har avslutats, och inte heller – i förekommande fall – vilken slags ersättning som kommer att betalas ut och hur stor den kommer att vara.

VIII. Gränskontroll, asyl och invandring

1. Asylpolitik

Med hänsyn till omfattningen av den migrationskris som råder i Europa sedan flera år tillbaka, med en tillströmning av ett stort antal skyddssökande till Europeiska unionen, har domstolen i likhet med föregående år prövat ett flertal mål gällande unionens asylpolitik. På detta område ska åtta domar nämnas i denna rapport. Det rör sig om två domar som behandlar frågan om flyktingstatus, fem domar rörande behandlingen av ansökningar om internationellt skydd och slutligen en dom som rör beslut om återvändande.

1.1. Flyktingstatus

I domen **M m.fl. (Återkallande av flyktingstatus)** (C-391/16, C-77/17 och C-78/17, [EU:C:2019:403](#)), som meddelades den 14 maj 2019, uttalade sig EU-domstolen (stora avdelningen) om *giltigheten av artikel 14.414.6 i direktiv 2011/95*,⁷⁵ (nedan kallat kvalifikationsdirektivet) där det *preciseras när medlemsstaterna får återkalla eller neka flyktingstatus, utifrån artikel 78.1 FEUF och artikel 18 i stadgan rättigheterna, i vilka det hänvisas till Genèvekonventionen*.⁷⁶ Denna dom meddelades inom ramen för tre mål mellan tredjelandsmedborgare och respektive nationell behörig myndighet, angående återkallande av tredjelandsmedborgarnas flyktingstatus eller beslutet att inte bevilja flyktingstatus på grund av att de dömts för synnerligen grova brott och på grund av att de utgjorde en fara för säkerheten eller samhället i den berörda medlemsstaten. EU-domstolen uttalade sig närmare bestämt om huruvida artikel 14.4–14.6 i direktivet medför att sådana tredjelandsmedborgare – som uppfyller de materiella villkoren i artikel 2 d i direktivet – förlorar ställningen som flykting, och huruvida bestämmelsen därigenom åsidosätter artikel 1 i Genèvekonventionen.

Domstolen konstaterade inledningsvis att den var behörig att pröva frågorna i de tre besluten om hänskjutande. Även om unionen inte är fördragsslutande part i Genèvekonventionen, åläggs unionen i artikel 78.1 FEUF och artikel 18 i stadgan att följa konventionens regler. Kvalifikationsdirektivet ska således enligt nämnda bestämmelser i primärrätten iakttas dessa regler. Domstolen är följaktligen behörig att pröva giltigheten av artikel 14.4–14.6 i direktivet mot bakgrund av dessa bestämmelser.

Därefter fann domstolen att den tolkning som ges artikel 14.4–14.6 i nämnda direktiv ska säkerställa att den lägsta skyddsnivå som föreskrivs i Genèvekonventionen inte åsidosätts, i överensstämmelse med vad som erfordras enligt artikel 78.1 FEUF och artikel 18 i stadgan. Mot denna bakgrund fann domstolen att bestämmelserna är giltiga.

Även om kvalifikationsdirektivet inrättar ett regelverk med begrepp och kriterier som är gemensamma för medlemsstaterna och således för unionen, grundar det sig ändå på Genèvekonventionen och syftar bland annat till att artikel 1 i denna konvention iakttas fullt ut. Vad avser begreppet "flykting" används i artikel 2 d

75| Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/95/EU av den 13 december 2011 om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att betecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehållet i det beviljade skyddet (EUT L 337, 2011, s. 9).

76| Konventionen angående flyktingars rättsliga ställning undertecknades den 28 juli 1951 i Genève och trädde i kraft den 22 april 1954 (United Nations Treaty Series, vol. 189, s.137, nr 2545 (1954)). Den har kompletterats och ändrats genom protokollet angående flyktingars rättsliga ställning, som antogs i New York den 31 januari 1967, vilket i sin tur trädde i kraft den 4 oktober 1967.

i nämnda direktiv i stort sett samma definition som i artikel 1 A i Genèvekonventionen. Definitionen av "flyktingstatus" i artikel 2 e i direktiv 2011/95 motsvarar det formella erkännandet av ställningen som "flykting". Detta erkännande är en fastställelse av redan existerande rättigheter och konstituerar inte ställningen som flykting. Detta innebär enligt artikel 13 i direktivet att en tredjelandsmedborgare eller en statslös person som uppfyller de materiella villkoren i kapitel III i direktivet redan av denna anledning är en flykting i den mening som avses i artikel 2 d i direktivet och i artikel 1 A i Genèvekonventionen. Medlemsstaterna har därvid inte något utrymme för skönsmåsig bedömning. Beviljande av flyktingstatus innebär att den berörda flyktingen, i enlighet med artikel 2 b i kvalifikationsdirektivet, beviljas internationellt skydd i den mening som avses i direktivet. Detta innebär att flyktingen kommer i åtnjutande av alla rättigheter och förmåner som föreskrivs i kapitel VII i detta direktiv. Detta kapitel innehåller både rättigheter motsvarande dem som anges i Genèvekonventionen och rättigheter som ger ett starkare skydd och som saknar motsvarighet i konventionen. Det följer av det ovan anförda att ställningen som "flykting" i den mening som avses i artikel 2 d i kvalifikationsdirektivet och artikel 1 A i Genèvekonventionen inte är avhängig ett formellt erkännande av denna ställning genom att "flyktingstatus" beviljas i den mening som avses i artikel 2 e i direktivet, jämförd med artikel 13 i samma direktiv.

Vidare konstaterade domstolen att unionsrätten ger ett mer utvidgat internationellt skydd för de flyktingar som omfattas av artikel 14.4 och 14.5 i kvalifikationsdirektivet än det som säkerställs enligt konventionen. Därefter konstaterade domstolen att artikel 14.4 och 14.5 i direktivet inte kan tolkas så, att återkallande av flyktingstatus eller nekande av denna status inom ramen för det system som inrättas genom detta direktiv medför att en tredjelandsmedborgare eller statslös person som uppfyller kraven i artikel 2 d i detta direktiv, jämförd med bestämmelserna i kapitel III i nämnda direktiv, förlorar sin ställning som flykting, i den mening som avses i artikel 2 d i direktivet och artikel 1 A i Genèvekonventionen. Den omständigheten att den berörda personen omfattas av en av de situationer som avses i artikel 14.4 och 14.5 i nämnda direktiv innebär nämligen inte att vederbörande inte längre uppfyller de materiella villkor som uppställs för att betecknas som flykting, det vill säga att det föreligger en välgrundad fruktan för förföljelse i ursprungslandet. Detta innebär visserligen att tredjelandsmedborgare eller statslösa personer berövas denna status och inte eller inte längre åtnjuter alla de rättigheter och förmåner som anges i kapitel VII i detta direktiv. Såsom uttryckligen föreskrivs i artikel 14.6 i nämnda direktiv åtnjuter emellertid dessa personer – eller fortsätter att åtnjuta – ett antal rättigheter som föreskrivs i Genèvekonventionen. Detta bekräftar att dessa personer har eller behåller sin ställning som flykting i den mening som bland annat avses i artikel 1 A i nämnda konvention, trots att flyktingstatus återkallas eller inte beviljas.

Vad beträffar nämnda artikel 14.6 fann domstolen slutligen att om en medlemsstat tillämpar någon av de möjligheter som anges i artikel 14.4 och 14.5 i kvalifikationsdirektivet, ska den tilldela den flykting som omfattas av någon av situationerna i dessa bestämmelser och som befinner sig på den medlemsstatens territorium i vart fall de rättigheter som föreskrivs i Genèvekonventionen och till vilka det uttryckligen hänvisas i nämnda artikel 14.6 samt de rättigheter som föreskrivs i denna konvention och som inte kräver en laglig hemvist. Sistnämnda bestämmelse kan på intet sätt tolkas på så sätt att den skulle uppmuntra medlemsstaterna att undandra sig sina internationella skyldigheter enligt Genèvekonventionen genom att begränsa de rättigheter som dessa personer ges enligt denna konvention. Domstolen tillade att artikel 14.4–14.6 i detta direktiv ska tillämpas utan att det påverkar den berörda medlemsstatens skyldighet att iaktta relevanta bestämmelser i stadgan.

Domstolen fann slutligen att även om det enligt Genèvekonventionen är möjligt att med stöd av artikel 33.2 i Genèvekonventionen avvisa eller utvisa de personer som omfattas av något av de fall som anges i artikel 14.4 och 14.5 i kvalifikationsdirektivet till deras ursprungsland – och detta trots att det finns ett hot för deras liv eller frihet –, så får dessa personer enligt direktivet däremot inte avvisas om detta skulle medföra en risk för att deras grundläggande rättigheter enligt artikel 4 och artikel 19.2 i stadgan kränks. Deras flyktingstatus i den mening som avses i artikel 2 e i nämnda direktiv kan visserligen återkallas av den berörda medlemsstaten, eller de kan förvägras en sådan status, men sådana beslut kan inte påverka deras ställning som flykting för

det fall de uppfyller de materiella villkoren för att betraktas som flyktingar i den mening som avses i artikel 2 d i detta direktiv, jämförd med bestämmelserna i kapitel III i direktivet och, följaktligen, i artikel 1 A i Genèvekonventionen.

I domen i målet **Bilali** (C-720/17, [EU:C:2019:448](#)), meddelad den 23 maj 2019, slog domstolen fast att *artikel 19.1 i kvalifikationsdirektivet, jämförd med artikel 16 i samma direktiv, ska tolkas så, att en medlemsstat ska återkalla status som subsidiärt skyddsbehövande när denna status har beviljats utan att villkoren för detta beviljande har uppfyllts, på grundval av uppgifter som sedermera har uppdagats vara felaktiga, även om den berörda personen inte har vilselett medlemsstaten i detta hänseende.*

I det nationella målet hade status som subsidiärt skyddsbehövande och det tillfälliga uppehållstillstånd, som beviljats den berörde, återkallats ex officio, eftersom ett misstag hade begåtts vid fastställandet av dennes förmodade nationalitet och han aldrig hade löpt en verklig risk att lida allvarlig skada, i den mening som avses i artikel 15 i kvalifikationsdirektivet, om han skulle återsändas till sitt ursprungsland eller till det land där han tidigare hade sin vanliga vistelseort.

I detta sammanhang påpekade domstolen visserligen att artikel 19.3 b i det direktivet föreskriver att status som subsidiärt skyddsbehövande ska återkallas endast om den berörda personen har förvrängt eller utelämnat uppgifter på ett sätt som har varit avgörande för beslutet att bevilja sådan status. Inte heller föreskrivs det uttryckligen i någon annan bestämmelse att denna status måste eller kan återkallas om det ifrågavarande beslutet att bevilja sådan status har antagits på grundval av felaktiga uppgifter, när den berörda personen inte har gjort sig skyldig till några förvrängningar eller utelämnanden i detta avseende.

Domstolen påpekade emellertid att det inte uttryckligen utesluts att status som subsidiärt skyddsbehövande kan förloras om den mottagande medlemsstaten inser att denna status har beviljats på grundval av oriktiga uppgifter som inte kan tillskrivas den berörda personen. I detta avseende angav domstolen att situationen för en person som har beviljats status som subsidiärt skyddsbehövande på grundval av felaktiga uppgifter utan att någonsin ha uppfyllt kraven för att erhålla sådan status saknar samband med den logiska grunden för internationellt skydd. Förlusten av status som subsidiärt skyddsbehövande är följaktligen i en sådan situation förenlig med den allmänna systematiken i och syftet med kvalifikationsdirektivet, och i synnerhet med artikel 18 i detta, där det anges att status som subsidiärt skyddsbehövande endast ska beviljas personer som uppfyller angivna villkor. Om den berörda medlemsstaten inte lagligen kunde bevilja status som subsidiärt skyddsbehövande, finns det desto större skäl att återkalla sådan status när dess misstag upptäcks.

Domstolen erinrade även om att det i artikel 19.1 i kvalifikationsdirektivet föreskrivs att medlemsstaterna, när det gäller ansökningar om internationellt skydd som lämnas in, såsom i förevarande fall efter ikraftträdandet av direktiv 2004/83,⁷⁷ ska återkalla eller vägra att förnya eller avslå en ansökan om alternativt skydd om tredjelandets medborgaren eller den statslösa personen har upphört att vara en person som kan beviljas sådan status i enlighet med artikel 16 i kvalifikationsdirektivet, det vill säga när de omständigheter som ligger till grund för beviljandet av detta skydd inte längre föreligger eller har utvecklats i sådan omfattning att det inte längre är nödvändigt att vidta sådana åtgärder. Såväl en förändring av mottagarlandets kunskapsläge vad gäller den berörda personen som en förändring av omständigheterna i tredjelandet kan leda till att den ursprungliga farhågan att den berörde drabbas av allvarlig skada, inte längre framstår som välgrundad, under förutsättning att denna förändring av kunskapsläget är tillräckligt väsentlig och varaktig vad gäller frågan huruvida den berörda personen uppfyller villkoren för att beviljas status som subsidiärt skyddsbehövande. Om den mottagande medlemsstaten får ny information som visar att personen, i motsats till medlemsstatens

77| Rådets direktiv 2004/83/EG av den 29 april 2004 om miniminormer för när tredjelandets medborgare eller statslösa personer ska betraktas som flyktingar eller som personer som av andra skäl behöver internationellt skydd samt om dessa personers rättsliga ställning och om innehållet i det beviljade skyddet (EUT L 304, 2004, s. 12).

ursprungliga bedömning, grundad på felaktiga uppgifter, av situationen för en tredjelandsmedborgare eller statslös person som har beviljats status som subsidiärt skyddsbehövande aldrig har löpt risk för allvarlig skada, ska medlemsstaten således göra bedömningen att de omständigheter som ligger till grund för beviljandet av denna status har förändrats på ett sådant sätt att det inte längre är motiverat att bibehålla denna status. Den omständigheten att den mottagande medlemsstatens misstag vid beviljandet av denna status inte kan tillskrivas den berörda personen påverkar inte bedömningen enligt vilken denne egentligen aldrig har uppfyllt de villkor som berättigar till status som subsidiärt skyddsbehövande.

En sådan tolkning av kvalifikationsdirektivet får enligt domstolen stöd av Genèvekonventionen, eftersom kraven i denna konvention ska beaktas vid tolkningen av artikel 19 i direktivet. I detta sammanhang konstaterade domstolen att de handlingar som utfärdats av Förenta nationernas höga kommissariat för flyktingar (UNHCR) har särskild relevans med hänsyn till den roll som UNHCR tilldelats genom Genèvekonventionen. Det finns visserligen ingen bestämmelse i Genèvekonventionen där det uttryckligen föreskrivs att flyktingstatusen ska gå förlorad om det senare visar sig att denna status aldrig borde ha beviljats. UNHCR anser ändå att det beslut varigenom flyktingstatus beviljats i ett sådant fall i princip bör ogiltigförklaras.

Domstolen erinrade vidare om att förlusten av status som subsidiärt skyddsbehövande enligt artikel 19.1 i kvalifikationsdirektivet inte innebär ett ställningstagande beträffande den separata frågan huruvida vederbörande förlorar all rätt att uppehålla sig i den berörda medlemsstaten och kan utvisas till sitt ursprungsland. Till skillnad från förlusten av status som subsidiärt skyddsbehövande med tillämpning av artikel 19.3 b i kvalifikationsdirektivet omfattas förlusten av denna status enligt artikel 19.1 i direktivet varken av den situation då medlemsstaterna enligt artikel 4.1a i direktiv 2003/109,⁷⁸ ska neka en person som beviljats internationellt skydd ställning som varaktigt bosatt, eller den situation då medlemsstaterna enligt artikel 9.3a i direktiv 2003/109 kan återkalla ställningen som varaktigt bosatt. I kvalifikationsdirektivet medges således att de mottagande medlemsstaterna i enlighet med nationell rätt kan bevilja ett nationellt skydd som medför rättigheter som gör det möjligt för personer som inte kan beviljas status som subsidiärt skyddsbehövande att uppehålla sig i den berörda medlemsstaten.

Domstolen erinrade även om att den berörda medlemsstaten i detta sammanhang är skyldig att bland annat iakttäta den grundläggande rätten till respekt för den berörda personens privat- och familjeliv, som säkerställs genom artikel 7 i stadgan. En relevant omständighet i detta avseende är att den person vars status som subsidiärt skyddsbehövande återkallas enligt artikel 19.1 i direktivet, jämförd med artikel 16 i samma direktiv, i motsats till vad som är fallet med en person som befinner sig i den situation som avses i artikel 19.3 i kvalifikationsdirektivet, inte avsiktligt har vilselett den behöriga nationella myndigheten vid beviljandet av denna status.

1.2. Prövning av ansökningar om internationellt skydd

De domar avseende prövningen av ansökningar om internationellt skydd som redovisas i denna rapport handlar om formerna för prövning, bedömning och omprövning av sådana ansökningar, villkoren för att ansökningarna över huvud taget ska prövas, villkoren för överföring av sökande till den medlemsstat som är ansvarig för prövningen och de åtgärder som kan vidtas mot en person som ansöker om internationellt skydd och som begår våldshandlingar.

⁷⁸| Rådets direktiv 2003/109/EG av den 25 november 2003 om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning (EUT L 16, 2004, s. 44).

Domstolen (stora avdelningen) prövade i domen **Jawo** (C-163/17, [EU:C:2019:218](#)), vilken meddelades den 19 mars 2019, *frågan under vilka omständigheter det kan konstateras att en sökande av internationellt skydd har avvikit och att den frist för att överföra vederbörande till den medlemsstat som normalt sett är ansvarig för att pröva ansökan därför kan förlängas samt frågan om lagenligheten av en sådan överföring när det föreligger en risk för att personen utsätts för omänsklig eller förnedrande behandling efter avslutat asyلفörfarande på grund av levnadsförhållandena i den medlemsstaten för personer som beviljats internationell skydd*. Dessa frågor prövades mot bakgrund av förordning nr 604/2013⁷⁹ (nedan kallad Dublin III-förordningen) och stadgan.

Målet rörde en medborgare i Gambia som hade rest in i Europeiska unionen via Italien. Han hade gett in en asylansökan i Italien innan han reste till Tyskland där han gav in en ny asylansökan. Tyska myndigheter anmodade de italienska myndigheterna att återta personen i fråga och avslog därefter asylansökan samt beslutade att han skulle avlägsnas till Italien. Ett första försök att överföra personen misslyckades på grund av att han inte var anträffbar i det boende som han hade anvisats. De tyska myndigheterna ansåg att personen i fråga hade avvikit och underrättade de italienska myndigheterna om att det var omöjligt att genomföra överföringen och att fristen i enlighet med artikel 29.2 i Dublin III-förordningen skulle förlängas. I den artikeln föreskrivs att fristen för att genomföra en överföring är sex månader, men att fristen kan förlängas till högst arton månader när sökanden avvikit. Personen i fråga uppgav senare att han hade besökt en vän och att han inte kände till att han måste anmäla sin frånvaro. Parallellt med detta överklagade han beslutet om överföring. Överklagandet av det beslutet ogillades och han vände sig då till den hänskjutande domstolen. Vid den hänskjutande domstolen gjorde han gällande att de tyska myndigheterna saknade rätt att förlänga fristen för att överföra honom till Italien, eftersom han inte hade avvikit. Han gjorde även gällande att det i Italien förelåg systembrister på området för asyl, vilka hindrade att han överfördes till den staten.

Domstolen preciserade för det första att uttrycket "hålla sig undan", i den mening som avses i artikel 29.2 Dublin III-förordningen, innebär att det finns en vilja från den berörda personens sida att undgå någon eller dra sig undan något och bestämmelsen är därför i princip endast tillämplig när personen i fråga avsiktligt drar sig undan myndigheterna i syfte att hindra överföringen. Domstolen tillade emellertid att det, för att säkerställa att Dublin III-förordningen fungerar på ett effektivt sätt och beakta de svårigheter som myndigheterna skulle ha att bevisa personens avsikt, ska anses att behöriga myndigheter har rätt att anta att den berörda personen med avsikt dragit sig undan myndigheterna i syfte att hindra överföringen av vederbörande, när överföringen av personen inte kan verkställas på grund av att han eller hon har lämnat den anvisade bosättningsorten utan att underrätta myndigheterna om sin frånvaro eller, i förekommande fall, utan att på förhand ha fått tillstånd att göra detta. Denna presumtion gäller emellertid endast under förutsättning att den berörda personen blivit vederbörligen upplyst om de skyldigheter som åvilar honom eller henne i detta avseende i enlighet med artikel 5 i direktiv 2013/33⁸⁰ (nedan kallat mottagandedirektivet). Dessutom måste den asylsökande alltså ha möjlighet att visa att det faktum att han eller hon inte har informerat myndigheterna om sin frånvaro är motiverat av giltiga skäl och inte av en avsikt att dra sig undan myndigheterna.

Domstolen bekräftade för det andra vad den redan hade slagit fast i domen *Shiri*,⁸¹ nämligen att en sökande inom ramen för ett överklagande av ett överföringsbeslut kan åberopa att fristen för överföring på sex månader i artikel 29.1 och 29.2 i Dublin III-förordningen har löpt ut eftersom han eller hon inte hållit sig undan.

79| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 604/2013 av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat (EUT L 180, 2013, s. 31).

80| Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/33/EU av den 26 juni 2013 om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd (EUT L 180, 2013, s. 96).

81| Domstolens dom av den 25 oktober 2017, *Shiri* (C-201/16, [EU:C:2017:805](#)).

Domstolen fann för det tredje att det inte krävdes något föregående samråd mellan den anmodande medlemsstaten och den ansvariga medlemsstaten för att förlänga fristen för överföring. För att förlänga överförandefristen till högst 18 månader, räcker det därför att den anmodande medlemsstaten underrättar den ansvariga medlemsstaten före utgången av sexmånadersfristen för överföring om att den berörda personen håller sig undan och samtidigt anger den nya fristen för överföring.

Domstolen prövade för det fjärde frågan huruvida artikel 4 i stadgan utgör hinder för att överföra en sökande av internationellt skydd när levnadsförhållandena för personer som beviljats sådant skydd i den medlemsstat som normalt sett är ansvarig för att pröva ansökan kan utgöra en omänsklig eller förnedrande behandling.

Domstolen preciserade först att denna fråga omfattas av unionsrättens tillämpningsområde. Domstolen underströk därefter att det gemensamma europeiska asylsystemet, och särskilt Dublin III-förordningen, grundar sig på principen om ömsesidigt förtroende och det ska därför presumeras att behandlingen av personer som beviljats internationellt skydd respekterar deras grundläggande rättigheter. Såsom domstolen redan har slagit fast i domen *N.S. m.fl.*,⁸² och vilket senare kodifierats i artikel 3.2 i Dublin III-förordningen, kan det inte uteslutas att personen i fråga riskerar att utsättas för en omänsklig eller förnedrande behandling i den medlemsstat till vilken överföringen är planerad till följd av bland annat systembrister i asylförfarandet, vilka kan vara generella eller endast drabba vissa kategorier av personer, och därför utgör hinder för överföringen. Även om artikel 3.2 i förordning i Dublin III-förordningen endast avser den situation som var för handen i domen *N.S. m.fl.*, i vilken denna risk var följden av systembrister i asylförfarandet, är det uteslutet att överföra en person när det finns välgrundade och klarlagda skäl att anta att en sådan risk föreligger, oavsett om det är i samband med överföringen, under asylförfarandet eller efter avslutat asylförfarande.

EU-domstolen fann slutligen att den nationella domstol som har att pröva ett överklagande av ett beslut om överföring är skyldig att på grundval av objektiva, trovärdiga, precisa och vederbörligen uppdaterade uppgifter och med beaktande av den norm för skydd av de grundläggande rättigheterna som garanteras i unionsrätten bedöma huruvida de påstådda bristerna föreligger. Dessa brister måste överstiga en synnerligen allvarlig nivå. Beträffande levnadsförhållandena för personer som beviljats internationellt skydd skulle denna synnerligen allvarliga nivå vara uppnådd när likgiltigheten hos myndigheterna i en medlemsstat får till följd att en person, oberoende av personens egen vilja och personliga val, befinner sig i en situation av extremt materiellt armod, vilket gör det omöjligt för honom eller henne att tillgodose sina mest grundläggande behov, vilket skadar dennes fysiska eller mentala hälsa eller kränker dennes mänskliga värdighet. Den omständigheten att personer som beviljats internationellt skydd i allmänhet saknar tillgång till de former av solidaritet inom familjen, vilka medborgarna i den berörda medlemsstaten förlitar sig på för att väga upp bristerna i det sociala trygghetssystemet, är emellertid inte tillräcklig för att kunna ligga till grund för konstaterandet att en sökande av internationellt skydd skulle hamna i en sådan situation om vederbörlig överfördes till den medlemsstaten. På samma sätt är inte den omständigheten att det finns brister i genomförandet av program för att integrera personer som beviljats internationellt skydd tillräcklig för att kunna ligga till grund för ett sådant konstaterande. Under alla omständigheter är enbart det faktum att den sociala tryggheten och/eller levnadsförhållandena är bättre i den anmodande medlemsstaten än i den medlemsstat som normalt sett är ansvarig för att pröva ansökan om internationellt skydd inte tillräcklig för att utgöra stöd för slutsatsen att det finns en risk för omänsklig eller förnedrande behandling i den andra medlemsstaten.

82| Domen av den 21 december 2011, *N. S. m.fl.* (C-411/10 och C-493/10, [EU:C:2011:865](#)).

I domen **Ibrahim m.fl.** (C-297/17, C-318/17, C-319/17 och C-438/17, [EU:C:2019:219](#)), som avkunnades den 19 mars 2019, *preciserade domstolen (stora avdelningen) skälet för den ytterligare grund för avvisning av en ansökan om internationellt skydd som föreskrivs i artikel 33.2 a i direktiv 2013/32*⁸³ (nedan kallat förfarandedirektivet). Enligt den bestämmelsen utvidgas den möjlighet som tidigare föreskrevs i direktiv 2005/85,⁸⁴ att avvisa en ansökan om flyktingstatus om en annan medlemsstat tidigare har beviljat flyktingstatus och även tillåta avvisning om subsidiärt skydd har beviljats. I de nationella målen hade flera tredjelandsmedborgare från Polen respektive Bulgarien beviljats sådant skydd. Dessa personer hade därefter begett sig till Tyskland, där de mellan år 2012 och år 2013 ansökte om asyl. Efter att förgäves ha ansökt hos de polska respektive de bulgariska myndigheterna om återtagande av dessa personer, avtog de tyska myndigheterna asylansökningarna utan att pröva ärendet i sak, vilket de berörda har motsatt sig i domstol.

I detta sammanhang uttalade sig domstolen först och främst om tillämpningen i tiden av förfarandedirektivet. I övergångsbestämmelserna som återfinns i artikel 52 första stycket i det direktivet, föreskrivs dels att nationella bestämmelser om införlivande av direktivet ska tillämpas på ansökningar om internationellt skydd som lämnats in efter den 20 juli 2015 eller vid ett tidigare datum, dels att ansökningar som lämnats in "före den 20 juli 2015" ska omfattas av de nationella lagar och andra författningar som antagits enligt direktiv 2005/85. Trots spänningen mellan dessa båda bestämmelser fann domstolen att det är tillåtet för en medlemsstat att föreskriva omedelbar tillämpning av en bestämmelse i nationell rätt genom vilken den ytterligare grunden för avvisning införlivas, på asylansökningar som ännu inte har avgjorts slutligt, vilka lämnats in före den 20 juli 2015 och före ikraftträdandet av denna bestämmelse i nationell rätt. Av rättssäkerhetsskäl och med hänsyn till likheten inför lagen, är det emellertid nödvändigt att ansökningar som lämnats in under samma period i den medlemsstaten prövas på ett förutsebart och enhetligt sätt. Domstolen har däremot angett att sådan omedelbar tillämpning inte är tillåten när både asylansökan och framställan om återtagande lämnats in före förfarandedirektivets ikraftträdande. I en sådan situation, vilken är för handen i ett av de nationella målen, omfattas denna ansökan och denna framställan, i enlighet med artikel 49 i förordning nr 604/2013 fortfarande till fullo av tillämpningsområdet för förordning nr 343/2003,⁸⁵ medan artikel 33 i förfarandedirektivet endast avser situationer som omfattas av tillämpningsområdet för förordning nr 604/2013.

Domstolen slog vidare fast att när en tredjelandsmedborgare har beviljats subsidiärt skydd och därefter ger in en asylansökan i en annan medlemsstat, får denna avvisa ansökan utan att vara tvungen att eller kunna i första hand tillämpa förfarandet för övertagande eller återtagande enligt Dublin III-förordningen.

Slutligen prövade domstolen de villkor under vilka en medlemsstat i enlighet med stadgan kan fråntas den möjlighet som anges i artikel 33.2 a i förfarandedirektivet. Domstolen angav i detta avseende, med hänvisning till domen i målet *Jawo*⁸⁶ samma dag, att när en sökande riskerar att utsättas för omänsklig eller förnedrande behandling i en medlemsstat i strid med artikel 4 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, utgör denna omständighet hinder för att sökanden överförs till denna medlemsstat, oavsett om denna risk föreligger vid tidpunkten för överföringen, under asylförfarandet eller efter utgången av detta. Domstolen fann analogt att en medlemsstat inte kan använda sig av skälet för den ytterligare grunden för avvisning av en ansökan, om de levnadsvillkor som kan förutses för den som ansöker i den medlemsstat som har beviljat ett alternativt

83] Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/32/EU av den 26 juni 2013 om gemensamma förfaranden för att bevilja och återkalla internationellt skydd (EUT L 180, 2013, s. 60).

84] Rådets direktiv 2005/85/EG av den 1 december 2005 om miniminormer för medlemsstaternas förfaranden för beviljande eller återkallande av flyktingstatus (EUT L 326, 2005, s. 13).

85] Rådets förordning (EG) nr 343/2003 av den 18 februari 2003 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som har ansvaret för att pröva en asylansökan som en medborgare i tredje land har gett in i någon medlemsstat (EUT L 50, 2003, s. 1).

86] Domstolens dom av den 19 mars 2019, *Jawo* (C-163/17, [EU:C:2019:218](#)).

skydd innebär att vederbörande, i egenskap av mottagare av detta skydd, utsätts för en allvarlig risk för att utsättas för omänsklig eller förnedrande behandling. De aktuella bristerna måste emellertid överstiga en synnerligen allvarlig nivå som kännetecknas av att den berörda personen hamnar i en situation av extremt materiellt armod.

I det avseendet är ett åsidosättande av kvalifikationsdirektivet som inte går så långt att det strider mot artikel 4 i stadgan inte tillräckligt. På samma sätt leder den omständigheten att personer som beviljats subsidiärt skydd i en medlemsstat inte får något försörjningsstöd i denna medlemsstat eller beviljas sådant stöd i mycket mindre utsträckning än i andra medlemsstater, men utan att behandlas annorlunda än medborgarna i denna medlemsstat, inte till att det ska anses att artikel 4 i stadgan ska anses ha överträtts om inte den som ansöker, på grund av sin särskilda utsatthet och oberoende av sina personliga val, skulle hamna i en situation av extremt materiellt armod.

Domstolen preciserade i övrigt att om asylförfarandet i den medlemsstat som har beviljat subsidiärt skydd systematiskt leder till att sökande som uppfyller kraven i kvalifikationsdirektivet, utan någon egentlig prövning, inte beviljas flyktingstatus, kan behandlingen av asylsökande inte anses vara förenlig med de skyldigheter som följer av artikel 18 i stadgan beträffande asylrätt. Det ankommer emellertid på denna medlemsstat att återuppta förfarandet för beviljande av flyktingstatus. Den medlemsstat i vilken en ny ansökan ingetts kan avslå denna enligt artikel 33.2 a i förfarandedirektivet, jämförd med principen om ömsesidigt förtroende.

I domen **H. och R.** (C-582/17 och C-583/17, [EU:C:2019:280](#)), som meddelades den 2 april 2019, prövade domstolen (stora avdelningen) *frågan huruvida behöriga myndigheter, innan de gör en framställan om återtagande av en sökande av internationellt skydd, är skyldiga att fastställa vilken medlemsstat som är ansvarig för prövningen av ansökan, särskilt på grundval av ansvarighetskriteriet i artikel 9 i Dublin III-förordningen*. I den artikeln anges att om en familjemedlem till sökanden har beviljats rätt att i egenskap av person som beviljats internationellt skydd vistas i en medlemsstat, ska den medlemsstaten ansvara för prövningen av ansökan. I det aktuella fallet hade de nederländska myndigheterna vänt sig till de tyska myndigheterna med en framställan om återtagande av två syriska medborgare som hade gett in en första ansökan om internationellt skydd i Tyskland innan de lämnade den staten och gav in en ny ansökan i Nederländerna. De berörda personerna hade åberopat att deras respektive makar, vilka hade beviljats internationellt skydd, befann sig i Nederländerna. De nederländska myndigheterna hade emellertid lämnat dessa påståenden utan avseende och därför beslutat att inte pröva deras ansökningar. Som skäl för detta hade myndigheterna angett att en sökande inte kan åberopa artikel 9 i Dublin III-förordningen i samband med ett återtagandeförfarande.

Domstolen erinrade i sin dom inledningsvis om att återtagandeförfarandet är tillämpligt på de personer som avses i artikel 20.5 eller i artikel 18.1 b–d i Dublin III-förordningen. Den slog sedan fast att det fallet att en tredjelandsmedborgare lämnar in en ansökan om internationellt skydd i en första medlemsstat och därefter lämnar denna stat för att lämna in en ny ansökan i en andra medlemsstat omfattas av tillämpningsområdet för detta förfarande, oberoende av huruvida ansökan som lämnades in i den första medlemsstaten har återkallats eller huruvida prövningen av den, i enlighet med förfarandedirektivet, redan har inletts i den medlemsstaten.

Domstolen påpekade därefter att även om det förhållandet att ett överföringsbeslut har fattats efter ett förfarande för övertagande eller återtagande inte påverkar omfattningen av rätten till ett effektivt rättsmedel mot ett sådant beslut, som garanteras i artikel 27.1 i Dublin III-förordningen, kvarstår det faktum att olika slags bestämmelser gäller för dessa båda förfaranden, varvid denna skillnad får återverkningar på vilka bestämmelser i förordningen som kan åberopas till stöd för ett överklagande av ett överföringsbeslut. Domstolen anförde att en central del i övertagandeförfarandet består i att – på grundval av kriterierna i kapitel III i Dublin III-förordningen – fastställa vilken medlemsstat som är ansvarig för prövningen av ansökan om internationellt skydd, och att den medlemsstat där en sådan ansökan har lämnats in endast får göra en framställan om övertagande till en annan medlemsstat om den anser att det är den andra medlemsstaten

som är ansvarig för prövningen av ansökan. Dessa ansvarighetskriterier är däremot inte relevanta för återtagandeförfarandet, eftersom det endast krävs att den anmodade medlemsstaten uppfyller de villkor som föreskrivs i artikel 20.5 (det vill säga att det är fråga om den medlemsstat där ansökan först lämnades in och där förfarandet för fastställande av vilken medlemsstat som är ansvarig för prövningen av ansökan pågår), eller i artikel 18.1 b–d i Dublin III-förordningen (det vill säga att det är fråga om den medlemsstat där den första ansökan lämnades in och som efter förfarandet för fastställande av ansvarig medlemsstat har medgett sitt eget ansvar för att pröva ansökan).

Domstolen anförde vidare att det förhållandet att ansvarighetskriterierna i kapitel III i Dublin III-förordningen inte är relevanta i ett återtagandeförfarande bekräftas av att det i artikel 22 i förordningen visserligen på ett ingående sätt anges hur dessa kriterier ska tillämpas i ett övertagandeförfarande, men att artikel 25 i förordningen, som rör återtagandeförfarandet, inte innehåller någon motsvarande bestämmelse. I den artikeln anges endast att den anmodande medlemsstaten är skyldig att utföra de kontroller som är nödvändiga för att kunna fatta beslut om en framställan om återtagande.

Domstolen erinrade dessutom om den allmänna systematiken i Dublin III-förordningen, där unionslagstiftarens avsikt har varit att införa två självständiga förfaranden (det vill säga övertagandeförfarandet och återtagandeförfarandet), som är tillämpliga i olika fall och regleras av olika slags bestämmelser, och anförde att denna systematik talar emot en motsatt tolkning, det vill säga att en framställan om övertagande får göras endast om den anmodade medlemsstaten kan utpekas som ansvarig medlemsstat enligt ansvarighetskriterierna i kapitel III i förordningen. Nyss nämnda motsatta tolkning skulle även kunna hindra att ett av Dublin III-förordningens mål uppnås, nämligen målet att förhindra att det uppstår sekundära förflyttningar av sökande av internationellt skydd. En sådan tolkning skulle nämligen innebära att de behöriga myndigheterna i den medlemsstat där den andra ansökan lämnats in i praktiken gavs möjlighet att ompröva den bedömning som de behöriga myndigheterna i den första medlemsstaten gjort – efter förfarandet för fastställande av vilken medlemsstat som är ansvarig för prövningen av ansökan – av huruvida den själv är ansvarig medlemsstat. Härtill kommer att en sådan tolkning skulle kunna medföra att den grundläggande principen i Dublin III-förordningen undergrävd, det vill säga principen om att en ansökan om internationellt skydd endast ska prövas av en enda medlemsstat.

Mot bakgrund av detta slog domstolen fast att ansvarighetskriterierna i kapitel III i Dublin III-förordningen inte får åberopas till stöd för ett överklagande av ett beslut om överföring som fattats i samband med ett återtagandeförfarande.

Domstolen erinrade dock om att de ansvarighetskriterier som anges i artiklarna 8–10 i Dublin III-förordningen syftar till att bidra till att skydda barnets bästa och de berörda personernas familjeliv, och anförde att om den berörda personen har inkommit med uppgifter till den behöriga myndigheten i den andra medlemsstaten som klart visar att den medlemsstaten ska betraktas som ansvarig medlemsstat enligt kriteriet i artikel 9 i förordningen, ankommer det i så fall på den medlemsstaten – i enlighet med principen om lojalt samarbete – att medge sitt eget ansvar i ett fall som omfattas av artikel 20.5 i förordningen (det vill säga när förfarandet för att fastställa ansvarig medlemsstat ännu inte har avslutats i den första medlemsstaten). I ett sådant fall gäller således att tredjelandets medborgaren undantagsvis får åberopa nämnda ansvarskriterium till stöd för ett överklagande av ett överföringsbeslut som fattats avseende honom eller henne.

Domstolen (stora avdelningen) gjorde i domen i målet **Torubarov** (C-556/17, [EU:C:2019:626](#)) av den 29 juli 2019 en tolkning av den *bestämmelse i förfarandedirektivet som definierar innebörden av den rätt till ett effektivt rättsmedel som personer som ansöker om internationellt skydd (flyktingstatus eller subsidiärt skydd) ska ha, bland*

annat när det har fattats ett beslut om avslag på deras ansökan.⁸⁷ Domstolen slog fast att när en domstol – efter att ha gjort en full omprövning, och prövning av det aktuella behovet, av samtliga faktiska och rättsliga omständigheter av relevans som har åberopats av den som ansöker om internationellt skydd – har konstaterat att sökanden enligt kriterierna i kvalifikationsdirektivet ska tillerkännas sådant skydd av det skäl som han eller hon har åberopat till stöd för sin ansökan, men en administrativ myndighet eller en myndighet med domstolsliknande uppgifter därefter har antagit ett beslut av motsatt innebörd, utan att i detta avseende fastställa att det har inträffat nya omständigheter som rättfärdigar en ny bedömning av sökandens behov av internationellt skydd, föreligger en skyldighet för nämnda domstol att ändra det beslut som inte överensstämmer med dess föregående avgörande och ersätta det beslutet med sitt eget beslut vad gäller ansökan om internationellt skydd samt vid behov underlåta att tillämpa nationella bestämmelser som förbjuder den att göra detta.

I förevarande fall hade den hänskjutande domstolen för tredje gången beträffande samma ärende mottagit ett överklagande från en rysk medborgare som var föremål för straffrättsliga förfaranden i sitt ursprungsland och som hade ansökt om internationellt skydd i Ungern, med motiveringen att han fruktade att bli föremål för förföljelse i Ryssland på grund av sina politiska åsikter eller utsättas för allvarlig skada där. Den ungerska myndighet som ansvarade för prövningen av ansökan hade nämligen avslagit den vid tre tillfällen, trots att den hänskjutande domstolen två gånger hade undanröjt avslagsbesluten och vid prövningen av den berörda personens andra överklagande, efter att ha gjort en bedömning av samtliga omständigheter i ärendet, hade slagit fast att ansökan om internationellt skydd var välgrundad. Den berörda personen hade i detta sammanhang genom det tredje överklagandet yrkat att den hänskjutande domstolen skulle ersätta de omtvistade besluten med sitt eget beslut vad beträffar det internationella skydd som personen i fråga skulle komma i åtnjutande av. Genom en lag från år 2015, som infördes för att hantera massinvandring, upphävdes emellertid domstolarnas rätt att ändra förvaltningsbeslut angående beviljande av internationellt skydd.

Domstolen erinrade inledningsvis, med hänvisning till domen i målet *Alheto*,⁸⁸ om att förfarandedirektivet inte syftar till att likrikta de förfaranderegler som ska tillämpas i medlemsstaterna när det gäller att anta ett nytt beslut beträffande en ansökan om internationellt skydd efter att ett första förvaltningsbeslut om avslag på en sådan ansökan upphävs. Det framgår emellertid av direktivets syfte – som är att säkerställa att denna typ av ansökningar handläggs så fort som möjligt –, av skyldigheten att säkerställa den ändamålsenliga verkan av den aktuella direktivbestämmelsen, samt av det krav att garantera att rättsmedlet är effektivt som följer av artikel 47 i stadgan, att varje medlemsstat måste utforma sin nationella rätt på ett sådant sätt att ett nytt beslut ska fattas kort tid efter det att det första beslutet har upphävs och ärendet har visats åter till den myndighet med domstolsliknande uppgifter eller den administrativa myndighet som är ansvarig för att pröva ansökan, och att detta nya beslut ska överensstämma med bedömningen i det avgörande genom vilket det första beslutet upphävdes.

Domstolen underströk framför allt att unionslagstiftarens avsikt med att föreskriva att den domstol som är behörig att pröva ett överklagande av ett beslut om avslag på en ansökan om internationellt skydd är skyldig att i förekommande fall undersöka sökandens ”behov av internationellt skydd”, var att ge denna domstol möjlighet att, när denna anser sig förfoga över samtliga i detta avseende nödvändiga uppgifter om de faktiska och rättsliga omständigheterna, och när den har gjort en ”full omprövning” och en ”prövning av det aktuella behovet” – det vill säga en fullständig och uppdaterad prövning – med avseende på dessa uppgifter, med bindande verkan avgöra frågan huruvida sökanden uppfyller de villkor som uppställs i kvalifikationsdirektivet för att tillerkännas internationellt skydd. I ett sådant fall, när den domstolen uppnår visshet om att ansökan

⁸⁷| Artikel 46.3.

⁸⁸| Domstolens dom av den 25 juli 2018, *Alheto* (C-585/16, [EU:C:2018:584](#)).

om internationellt skydd ska bifallas och den upphäver det beslut om avslag på ansökan som fattats av den behöriga nationella myndigheten, innan den visar ärendet åter till den myndigheten, så förfogar nämnda myndighet – med förbehåll för om det inträffar faktiska eller rättsliga omständigheter som objektivt sett kräver en ny och uppdaterad bedömning – inte längre över något utrymme för skönsmässig bedömning vad gäller frågan huruvida det begärda skyddet ska beviljas eller ej mot bakgrund av de skäl som åberopats i målet vid den berörda domstolen.

En nationell lagstiftning som leder fram till en situation där en nationell domstol helt saknar möjlighet att se till att dess avgörande följs, skulle således i praktiken kunna göra att en person som ansöker om internationellt skydd blir utan ett effektivt rättsmedel, eftersom ett lagakraftvunnet och bindande domstolsavgörande som rör vederbörande i en sådan situation skulle kunna förbli utan verkan.

I domen **Haqbin** (C-233/18, [EU:C:2019:956](#)), meddelad den 12 november 2019, uttalade sig domstolen (stora avdelningen) *för första gången om omfattningen av medlemsstaternas befogenhet enligt artikel 20.4 i mottagandedirektivet, att fastställa de sanktioner som ska tillämpas då en sökande av internationellt skydd allvarligt bryter mot de regler som gäller för den förläggning där han eller hon är placerad eller uppträder mycket våldsamt*. Domstolen slog fast att denna bestämmelse, jämförd med artikel 1 i stadgan, inte ger medlemsstaterna rätt att i sådana fall ålägga en sanktion som består i att, om än tillfälligt, dra in sökandens materiella mottagningsvillkor i form av inkvartering, mat och kläder.

Zubair Haqbin är en afgansk medborgare som anlände till Belgien som ensamkommande barn. Efter det att han ingett en ansökan om internationellt skydd placerades han på en förläggning. På denna förläggning var han inblandad i ett bråk mellan boende av olika etniskt ursprung. Till följd av denna händelse beslutade direktören för förläggningen att dra in hans materiella stöd på en förläggning under femton dagar. Under denna period utan stöd tillbringade Zubair Haqbin, enligt egen utsago, nätterna i en park i Bryssel eller hos vänner.

Mot denna bakgrund ställde den hänskjutande domstolen, till vilken Zubair Haqbin hade överklagat den dom som meddelats av domstolen i första instans och som innebar att hans överklagande av indragningsbeslutet hade ogillats, frågor till EU-domstolen angående de belgiska myndigheternas möjlighet att dra in eller inskränka de materiella mottagandevillkoren för en sökande av internationellt skydd i Zubair Haqbins situation. Med hänsyn till Zubair Haqbins speciella situation ställdes frågan under vilka omständigheter en sådan sanktion kan åläggas ett ensamkommande barn.

Domstolen slog först fast att de sanktioner som avses i artikel 20.4 i mottagandedirektivet i princip kan avse de materiella mottagningsvillkoren. En sådan sanktion ska emellertid, enligt artikel 20.5 i direktivet, vara objektiv, opartisk, motiverad och proportionerlig i förhållande till sökandens speciella situation och sökanden ska under alla omständigheter behålla värdiga levnadsvillkor.

Att dra in samtliga materiella mottagningsvillkor eller materiella mottagningsvillkor i form av inkvartering, mat eller kläder, om än tillfälligt, är således oförenligt med skyldigheten att säkerställa sökanden värdiga levnadsvillkor. En sådan sanktion medför nämligen att sökanden inte ges möjlighet att tillgodose sina mest grundläggande behov. Den skulle dessutom innebära ett åsidosättande av kravet på proportionalitet.

EU-domstolen tillade att medlemsstaterna är skyldiga att ständigt och utan avbrott säkerställa skäliga levnadsvillkor och att de myndigheter som ansvarar för att ta emot sökande av internationellt skydd ska säkerställa tillträdet till de materiella mottagningsvillkor som medför att dessa levnadsvillkor uppnås utifrån sina egna föreskrifter och under sitt eget ansvar. De kan inte, såsom de behöriga belgiska myndigheterna övervägde, nöja sig med att till en sökande som stängts av lämna en förteckning över de härbärgen som eventuellt kan ta emot vederbörande.

EU-domstolen påpekade, när det gäller en sanktion som består i att inskränka de materiella mottagningsvillkoren, såsom att dra in eller minska dagersättningen, att det ankommer på de behöriga myndigheterna att under alla omständigheter, med hänsyn till sökandens speciella situation och samtliga omständigheter i fallet, säkerställa att en sådan sanktion är förenlig med proportionalitetsprincipen och inte kränker sökandens värdighet. EU-domstolen erinrade i detta hänseende om att medlemsstaterna i de fall som avses i artikel 20.4 i mottagandedirektivet, får föreskriva andra åtgärder än sådana som avser de materiella mottagningsvillkoren, såsom att sökanden endast får vistas i en separat del av förläggningen eller att sökanden ska överföras till en annan förläggning. De behöriga myndigheterna kan även besluta att placera sökanden i förvar, under förutsättning att de villkor som anges i direktivet är uppfyllda.

När sökanden är ett ensamkommande barn, och således en utsatt person i den mening som avses i mottagandedirektivet, är de nationella myndigheterna skyldiga att i än högre grad beakta den underåriges speciella situation och proportionalitetsprincipen när de antar sanktioner med stöd av artikel 20.4 i direktivet. Beslut om dessa sanktioner ska, mot bakgrund av bland annat artikel 24 i stadgan, fattas med särskild hänsyn till barnets bästa. Mottagandedirektivet medför dessutom inte att myndigheterna i en medlemsstat är förhindrade att överlämna den underårige till de rättsvårdande instanser eller myndigheter som ansvarar för skyddet av ungdomar.

1.3. Beslut om återvändande

I domen **Arib m.fl.** (C-444/17, [EU:C:2019:220](#)), som meddelades den 19 mars 2019, tolkade domstolen (stora avdelningen) artikel 2.2 a i direktiv 2008/115,⁸⁹ (nedan kallat återvändandedirektivet) vilken gör det fortsatt möjligt för medlemsstaterna i de båda situationer som anges i den bestämmelsen, att tillämpa förenklade återvändandeförfaranden vid sina yttre gränser utan att behöva iaktta samtliga steg i de förfaranden som föreskrivs i direktivet, för att snabbare kunna avlägsna tredjelandsmedborgare som grips när de passerar en sådan gräns. Domstolen bedömde att denna bestämmelse, jämförd med artikel 32 i förordning 2016/399,⁹⁰ inte är tillämplig på en situation där en tredjelandsmedborgare grips i omedelbar närhet av en inre gräns och olagligen vistas på en medlemsstats territorium, även om denna medlemsstat med stöd av artikel 25 i denna kodex har återinfört kontroll av denna gräns på grund av ett allvarligt hot mot den inre säkerheten eller den allmänna ordningen i den medlemsstaten.

Efter att ha konstaterat att artikel 2.2 a i återvändandedirektivet inte ger medlemsstaterna rätt att undanta tredjelandsmedborgare som vistas där olagligt från direktivets tillämpningsområde på grund av att de har rest in olagligt via en inre gräns, prövade domstolen huruvida den omständigheten att en medlemsstat har återinfört kontroller vid sina inre gränser i enlighet med artikel 25 i förordning 2016/399, innebär att situationen för en tredjelandsmedborgare som vistas olagligt och som grips i närheten av en inre gräns omfattas av artikel 2.2 a i återvändandedirektivet.

I detta avseende underströk domstolen för det första att det undantag som föreskrivs i ovannämnda bestämmelse, i egenskap av ett undantag från tillämpningsområdet för direktivet, ska tolkas restriktivt. Denna bestämmelse avser – redan enligt dess lydelse, som är otvetydig i detta avseende – situationen för en tredjelandsmedborgare som befinner sig på en medlemsstats "yttre gräns" eller i omedelbar närhet av en sådan yttre gräns. Däri anges således inget om att en tredjelandsmedborgares situation, där vederbörande

⁸⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/115/EG av den 16 december 2008 om gemensamma normer och förfaranden för återvändande av tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i medlemsstaterna (EUT L 348, 2008, s. 98).

⁹⁰ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/399 av den 9 mars 2016 om en unionskodex om gränspassage för personer (kodex om Schengengränserna) (EUT L 77, 2016, s. 1).

befinner sig vid en inre gräns vid vilken kontroller har återinförts enligt artikel 25 i förordning 2016/399 eller i omedelbar närhet av en sådan inre gräns, ska likställas med en sådan situation, även om artiklarna 23 och 28 i förordning nr 562/2006,⁹¹ vid tidpunkten för antagandet av detta direktiv, redan föreskrev dels att medlemsstaterna undantagsvis kan återinföra kontroller vid de inre gränserna i händelse av ett allvarligt hot mot den allmänna ordningen eller den inre säkerheten, dels att de relevanta bestämmelserna i den förordningen som rör yttre gränser skulle gälla i tillämpliga delar i ett sådant fall.

Vad för det andra avser det mål som eftersträvas genom artikel 2.2 a i återvändandedirektivet fastställde domstolen att det, med beaktande av detta mål, inte finns anledning att skilja mellan situationen för en tredjelandsmedborgare som olagligen vistas i en medlemsstat, som grips i omedelbar närhet av en inre gräns, utifrån om kontroller har återinförts vid denna gräns, eftersom blott ett återinförande av kontroller vid de inre gränserna i en medlemsstat inte medför att en tredjelandsmedborgare som vistas olagligt och som grips när vederbörande passerar denna gräns eller befinner sig i dess omedelbara närhet, kan avlägsnas snabbt eller enkelt från Schengenområdet genom att omedelbart tas till en yttre gräns, på samma sätt som om vederbörande hade gripits i samband med en poliskontroll, i den mening som avses i artikel 23 a i förordning 2016/399, på samma plats, utan att dessa gränskontroller hade återinförts.

För det tredje fastställde domstolen att behovet av en restriktiv tolkning av tillämpningsområdet för artikel 2.2 a i återvändandedirektivet även stöds av en analys av det sammanhang som bestämmelsen ingår i och särskilt av en systematisk tolkning av förordning 2016/399. Enligt artikel 2 i denna förordning är nämligen begreppen "inre gränser" och "yttre gränser" ömsesidigt uteslutande och i nämnda artikel 32 föreskrivs enbart att när kontroller vid de inre gränserna återinförs av en medlemsstat, ska endast de bestämmelser i denna förordning avseende yttre gränser som är relevanta gälla i tillämpliga delar. Det föreskrivs däremot inte i nämnda artikel 32 att artikel 2.2 a i återvändandedirektivet ska tillämpas i ett sådant fall.

2. Invandringspolitik

I domen **X (Varaktigt bosatta – Stabila, regelbundna och tillräckliga försörjningsmedel)** (C-302/18, [EU:C:2019:830](#)), som meddelades den 3 oktober 2019, tolkade domstolen direktiv 2003/109, i den del det föreskrivs att medlemsstaterna ska kräva att tredjelandsmedborgare, för att erhålla ställning som varaktigt bosatta, styrker att de för egen räkning och för de familjemedlemmar gentemot vilka de har försörjningsansvar förfogar över stabila och regelbundna försörjningsmedel som är tillräckliga för att de ska kunna försörja sig själva och sina familjemedlemmar utan hjälp från systemet för socialt bistånd i den berörda medlemsstaten.⁹² Domstolen slog fast att *begreppet försörjningsmedel inte endast avser de egna medel som den som ansöker om att beviljas ställning som varaktigt bosatt har, utan även kan omfatta de medel som ställs till sökandens förfogande av en utomstående, förutsatt att de, med beaktande av den individuella situation som den berörda sökanden befinner sig i, är stabila, regelbundna och tillräckliga.*

Domen avser ett mål mellan X, en kamerunsk medborgare, och Belgische Staat (belgiska staten) angående ett avslag på en ansökan om etableringstillstånd och erhållande av ställning som varaktigt bosatt. X hade i samband med sin ansökan hänvisat till sin brors tillgångar och ingett ett skriftligt åtagande som undertecknats av brodern, i vilket denne åtog sig att se till att X och de familjemedlemmar som är beroende av honom för

⁹¹ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 562/2006 av den 15 mars 2006 om en gemenskapskodex om gränspassage för personer (kodex om Schengengränserna) (EUT L 105, 2006, s. 1).

⁹² Artikel 5.1 a.

sin försörjning förfogar över stabila, regelbundna och tillräckliga försörjningsmedel. Ansökan avslogs med motiveringen att X inte hade egna försörjningsmedel och att endast den omständigheten att X:s bror åtog sig att sörja för X inte innebar att X hade en regelbunden och stabil inkomst.

Domstolen konstaterade först att begreppet försörjningsmedel, som avses i denna bestämmelse, är ett självständigt unionsrättsligt begrepp. Den påpekade därefter att lydelsen av denna bestämmelse i sig inte är tillräcklig för att fastställa vare sig typen av eller ursprunget för de medel som där avses. I vissa språkversioner av direktiv 2003/109 används nämligen en term som motsvarar ordet "medel", medan det i andra språkversioner används termer som motsvarar begreppet "inkomster". Domstolen gjorde en tolkning som grundades på såväl direktivets mål som det sammanhang den aktuella bestämmelsen ingår i och drog bland annat slutsatsen att direktivet i princip inte medger att det görs gällande ytterligare villkor om ursprunget för de försörjningsmedel som avses i den aktuella bestämmelsen.

Domstolen slog därefter fast att det även följer av prövningen av lydelsen av och målet med nämnda bestämmelse och det sammanhang i vilket den ingår, med beaktande av bland annat de jämförbara bestämmelserna i direktiven 2004/38⁹³ och 2003/86,⁹⁴ att ursprunget för de försörjningsmedel som avses i den förstnämnda bestämmelsen inte är ett kriterium som är avgörande för den berörda medlemsstaten vid kontrollen av huruvida dessa medel är stabila, regelbundna och tillräckliga. Även om begreppen har olika räckvidd kan begreppet försörjningsmedel enligt direktiv 2003/109 och begreppet tillgångar enligt direktiv 2004/38 nämligen tolkas analogt, på så sätt att de inte utesluter att den berörda personen kan göra gällande försörjningsmedel från en utomstående, som är medlem av hans familj. Direktiv 2003/86 innebär följaktligen att det avgörande inte är försörjningsmedlens ursprung, utan huruvida dessa medel är varaktiga och tillräckliga, med beaktande av den individuella situation som den berörda personen befinner sig i.

Domstolen tillade slutligen att det ankommer på den behöriga nationella myndigheten att analysera huruvida försörjningsmedel från en utomstående eller från en av sökandens familjemedlemmar ska anses vara stabila, regelbundna och tillräckliga. I en sådan situation får beaktas huruvida ett åtagande från en sådan utomstående eller en familjemedlem att sörja för sökanden är rättsligt bindande, familjebandet mellan sökanden och den eller de familjemedlemmar som är villiga att sörja för sökanden, samt av vilken typ och hur varaktiga försörjningsmedlen från de sistnämnda är.

I domen **Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Familjeåterförening – System till en flykting)** (C-519/18, [EU:C:2019:1070](#)) som meddelades den 12 december 2019 slog domstolen fast att *en medlemsstat, som villkor för att bevilja familjeåterförening för system till en flykting, får uppställa ett krav på att systemen av hälsoskäl inte kan försörja sig själv*. Det ska emellertid göras en bedömning av denna oförmåga med beaktande av flyktingars särskilda situation och ett beslut ska fattas efter en individuell prövning. Sådan familjeåterförening får vidare endast tillåtas om det på samma sätt kan fastställas att den berörda personens materiella försörjning faktiskt tryggas av flyktingen, eller att flyktingen förefaller vara den familjemedlem som bäst kan trygga den nödvändiga materiella försörjningen.

93| Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (EUT L 158, 2004, s. 77, och rättelse i EUT L 229, 2004, s. 35)

94| Rådets direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening (EUT L 251, 2003, s. 12).

I det nationella målet hade systemen till en iransk medborgare som beviljats flyktingstatus i Ungern ansökt om uppehållstillstånd för familjeåterförening. Ansökan hade avslagits trots att hon led av depression som medförde att hon behövde regelbunden medicinsk behandling. Skälet för avslaget var bland annat att hon inte hade visat att hon av hälsoskäl inte kunde försörja sig själv, vilket var ett villkor enligt den ungerska lagstiftningen.

Domstolen ombads klargöra huruvida denna lagstiftning var förenlig med direktiv 2003/86. Den uppgav inledningsvis att flyktingar omfattas av förmånligare villkor för rätten till familjeåterförening. I synnerhet får medlemsstaterna medge en sådan rätt för andra familjemedlemmar till en flykting än de som enligt direktiv 2003/86 uttryckligen ska eller kan tillerkännas en sådan rätt till familjeåterförening. I det sammanhanget underströk domstolen således att medlemsstaterna har ett stort utrymme för skönsmässig bedömning både när det gäller att besluta om en sådan utvidgning av den personkrets som omfattas av tillämpningsområdet för direktivet och när det gäller att fastställa vilka familjemedlemmar som ska omfattas.

Detta handlingsutrymme avgränsas dock genom skyldigheten att förvissa sig om att villkoret att den berörda familjemedlemmen är "beroende av flyktingen för sin försörjning" är uppfyllt. Domstolen angav att detta villkor, som uttryckligen föreskrivs i direktiv 2003/86, ska ges en självständig och enhetlig tolkning inom hela unionen. Tolkningen ska göras med beaktande av de klargöranden som domstolen har gjort med avseende på ett motsvarande villkor enligt direktiv 2004/38, samtidigt som hänsyn ska tas till den särskilda situationen för flyktingar. Det kan således inte systematiskt krävas att flyktingen, vid den tidpunkt då ansökan om familjeåterförening lämnas in, faktiskt tryggar familjemedlemmens materiella försörjning. Det kan nämligen hända att det är praktiskt omöjligt för flyktingen att skicka nödvändiga medel eller att flyktingen är rädd för att äventyra sina familjemedlemmars säkerhet genom att kontakta dem. För att en familjemedlem till en flykting ska anses vara beroende av flyktingen för sin försörjning krävs således, enligt domstolen, att två omständigheter är för handen. För det första krävs det att familjemedlemmen, mot bakgrund av hans eller hennes ekonomiska och sociala situation, inte är i stånd att sörja för sina grundläggande behov. För det andra ska det visas att familjemedlemmens materiella försörjning faktiskt tryggas av flyktingen, eller att flyktingen – med hänsyn till samtliga relevanta omständigheter, såsom graden av släktskap mellan familjemedlemmen och flyktingen, arten av och stabiliteten i familjemedlemmens övriga familjeband samt andra släktingars ålder och ekonomiska situation – förefaller vara den familjemedlem som bäst kan trygga den nödvändiga materiella försörjningen.

Domstolen slog även fast att medlemsstaterna, mot bakgrund av deras utrymme för skönsmässig bedömning, får införa ytterligare villkor vad gäller arten av beroendeförhållandet mellan flyktingen och hans eller hennes familjemedlemmar. Medlemsstaterna får exempelvis kräva att flyktingens familjemedlemmar ska vara beroende av denne för sin försörjning av vissa skäl, såsom deras hälsotillstånd. Två begränsningar gäller emellertid för denna möjlighet. En sådan nationell lagstiftning ska iaktta såväl de grundläggande rättigheter som garanteras av stadgan, som proportionalitetsprincipen. Vidare är behöriga nationella myndigheter skyldiga att göra en individuell prövning av ansökan om familjeåterförening och av villkoret att familjemedlemmen ska vara beroende av flyktingen för sin försörjning, och därvid beakta alla relevanta omständigheter. Dessa myndigheter ska dessutom ta hänsyn till att behoven kan variera mycket mellan olika individer och till flyktingars särskilda situation, bland annat med avseende på deras särskilda svårigheter att erhålla bevismaterial i sitt ursprungsland.

IX. Straffrättsligt samarbete: europeisk arresteringsorder

På området för straffrättsligt samarbete ska åtta domar som rör den europeiska arresteringsordern behandlas, varav fyra har meddelats enligt förfarandet för brådskanie mål om förhandsavgörande (PPU). I fem domar är det särskilt begreppet "utfärdande rättslig myndighet" enligt rambeslut 2002/584/RIF⁹⁵ om den europeiska arresteringsordern som är föremål för domstolens bedömning.

I de förenade mål som avgjorts genom domen **OG och PI (Åklagarmyndigheten i Lübeck och Zwickau)** (C-508/18 och C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#)), som meddelades den 27 maj 2019, slog EU-domstolen (stora avdelningen) fast att *begreppet "[d]en utfärdande rättsliga myndigheten" i artikel 6.1 i rambeslut 2002/584/RIF, det vill säga den myndighet som är behörig att utfärda en europeisk arresteringsorder, ska tolkas så, att begreppet inte omfattar åklagarmyndigheten i en medlemsstat som direkt eller indirekt kan påtvingas påbud eller anvisningar i ett enskilt ärende från den verkställande makten – såsom från en justitieminister – i samband med att beslut fattas om att utfärda en europeisk arresteringsorder.* På motsatt sätt slog EU-domstolen (stora avdelningen) i domen **PF (Litauens riksåklagare)** (C-509/18, [EU:C:2019:457](#)), som meddelades samma dag, fast att *begreppet omfattar riksåklagaren i en medlemsstat som – samtidigt som riksåklagaren i organisatoriskt hänseende är oavhängig i förhållande till den dömande makten – är behörig att väcka åtal och vars ställning i medlemsstaten säkerställer att riksåklagaren är oavhängig i förhållande till den verkställande makten då beslut fattas om att utfärda en europeisk arresteringsorder.*

Dessa olika mål handlade om verkställigheten i Irland av en europeisk arresteringsorder som utfärdats av tyska åklagarmyndigheter för lagföring av en litauisk medborgare (målet OG) och mot en rumänsk medborgare (målet PI) samt av en europeisk arresteringsorder som utfärdats av Litauens riksåklagare för lagföring av en litauisk medborgare (målet PF).

I dessa domar erinrade EU-domstolen inledningsvis om att begreppet "rättslig myndighet" i artikel 6.1 i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder ska ges en självständig tolkning, och att detta begrepp inte endast pekar ut domstolarna i en medlemsstat, utan att det kan täcka in de myndigheter som deltar i rättskipningen i straffrättsliga förfaranden i medlemsstaten i en vidare bemärkelse, till skillnad från bland annat ministerier eller polismyndigheten vilka är hänförliga till den verkställande makten. Begreppet kan således omfatta de myndigheter i en medlemsstat som – utan att det nödvändigtvis måste vara fråga om domare eller domstolar – deltar i rättskipningen i straffrättsliga förfaranden i den medlemsstaten. Den europeiska arresteringsordern underlättar den fria rörligheten för rättsliga avgöranden som meddelats före domen och som avser åtgärder i samband med lagföring. Mot denna bakgrund fann EU-domstolen att de myndigheter som enligt nationell rätt är behöriga att meddela sådana avgöranden kan omfattas av rambeslutets tillämpningsområde. En myndighet (såsom en åklagarmyndighet) – som i ett straffrättsligt förfarande är behörig att vidta åtgärder i samband med lagföring av en brottsmisstänkt person så att åtal kan väckas vid domstol – ska anses delta i rättskipningen i den berörda medlemsstaten. Detta fann EU-domstolen vara fallet i fråga om åklagarmyndigheten i Tyskland (målen OG och PI) och Litauens riksåklagare (målet PF).

EU-domstolen erinrade därefter om att systemet med en europeisk arresteringsorder innehåller två nivåer av skydd för de processuella rättigheter och grundläggande rättigheter som den eftersökta personen ska åtnjuta. Det rättsliga skyddet på den första nivån, det vill säga vid antagandet av ett nationellt rättsligt

95| Rådets rambeslut 2002/584/RIF av den 13 juni 2002 om en europeisk arresteringsorder och överlämning mellan medlemsstaterna (EGT L 190, 2002, s. 1).

avgörande, såsom en nationell arresteringsorder, kompletteras nämligen av skyddet på den andra nivån, det vill säga när den europeiska arresteringsordern utfärdas. Vad gäller en åtgärd, såsom en europeisk arresteringsorder, som kan begränsa den rätt till frihet som den berörda personen har och som har stadfästs i artikel 6 i stadgan, innebär detta skydd att ett avgörande ska meddelas på i vart fall den ena av dessa båda skyddsnivåer för att det ska kunna anses uppfylla de krav som uppställs inom ramen för ett effektivt domstolsskydd.

När behörigheten att utfärda en europeisk arresteringsorder enligt lagstiftningen i den utfärdande medlemsstaten tillkommer en myndighet som deltar i rättskipningen i medlemsstaten men som varken är en domare eller en domstol, ska således det nationella rättsliga avgörande – såsom en nationell arresteringsorder – som den europeiska arresteringsordern hänför sig till uppfylla dessa krav. När dessa krav är uppfyllda så utgör det en garanti för den verkställande rättsliga myndigheten att beslutet att utfärda en europeisk arresteringsorder för lagföring har meddelats inom ramen för ett nationellt förfarande som står under domstolskontroll, och att den som är föremål för den nationella arresteringsordern har kommit i åtnjutande av alla de skyddsregler som gäller för detta slags beslut.

Den andra skyddsnivån för den berördes rättigheter innebär att den rättsliga myndighet som enligt nationell rätt är behörig att utfärda en europeisk arresteringsorder särskilt kontrollerar att erforderliga villkor för utfärdandet är uppfyllda och prövar huruvida utfärdandet är proportionerligt mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i varje enskilt fall. Den utfärdande rättsliga myndigheten ska dessutom kunna garantera för den verkställande rättsliga myndigheten att den – mot bakgrund av de skyddsregler som föreskrivs i den utfärdande medlemsstatens rättsordning – agerar på ett oavhängigt sätt då den utfärdar en europeisk arresteringsorder. Det är med tanke på denna oavhängighet påkallat att det finns föreskrifter och organisatoriska bestämmelser som säkerställer att den utfärdande rättsliga myndigheten, då den beslutar att utfärda en europeisk arresteringsorder, inte riskerar att påtvingas bland annat anvisningar i ett enskilt ärende från den verkställande makten. När behörigheten att utfärda en europeisk arresteringsorder enligt lagstiftningen i den utfärdande medlemsstaten tillkommer en myndighet som deltar i rättskipningen i medlemsstaten men som inte är en domstol, ska beslutet att utfärda en sådan arresteringsorder – bland annat vad avser frågan om beslutet är proportionerligt eller ej – kunna överklagas till domstol i den medlemsstaten på ett sätt som till fullo uppfyller de krav som uppställs inom ramen för ett effektivt domstolsskydd.

Domarna i målen **Parquet général du Grand-Duché de Luxembourg och Openbaar Ministerie (Åklagarmyndigheten i Lyon och i Tours)** (C-566/19 PPU och C-625/19 PPU, [EU:C:2019:1077](#)), **Openbaar Ministerie (Åklagarmyndigheten i Sverige)** (C-625/19 PPU, [EU:C:2019:1078](#)) och **Openbaar Ministerie (Åklagarmyndigheten i Bryssel)** (C-627/19 PPU, [EU:C:2019:1079](#)) meddelades den 12 december 2019 med tillämpning av förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande. I dessa mål *kompletterade domstolen sin senare praxis*⁹⁶ om rambeslutet om en europeisk arresteringsorder, genom att klargöra innebörden av kravet på att den "utfärdande rättsliga myndigheten" ska vara oavhängig och kravet på att personer som omfattas av en europeisk arresteringsorder ska garanteras ett effektivt domstolsskydd.

I de nationella målen hade åklagarmyndigheten i Frankrike (målen C-566/19 PPU och C-626/19 PPU), i Sverige (mål C-625/19 PPU) respektive i Belgien (mål C-627/19 PPU) utfärdat europeiska arresteringsorder. I de tre förstnämnda målen avsåg arresteringsorderna lagföring och i det sistnämnda verkställighet av ett straff. I målen uppkom frågan huruvida arresteringsorderna kunde verkställas. Svaret på den frågan berodde bland annat på huruvida dessa olika åklagarmyndigheter skulle anses utgöra en "utfärdande rättslig myndighet".

96| Se, bland annat, dom av den 27 maj 2019, **OG och PI (Åklagarmyndigheten i Lübeck och Zwickau)** (C-508/18 och C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#)), dom av den 27 maj 2019, **PF (Litauens riksåklagare)** (C-509/18, [EU:C:2019:457](#)), och dom av den 9 oktober 2019, **NJ (Åklagarmyndigheten i Wien)** (C-489/19 PPU, [EU:C:2019:849](#)).

Inledningsvis prövade domstolen huruvida den franska åklagarmyndigheten har en ställning som säkerställer att den är tillräckligt oberoende för att kunna utfärda en europeisk arresteringsorder. Domstolen kom fram till att så var fallet.

Den angav nämligen att det av bevisningen framgick att åklagarna i Frankrike har befogenhet att självständigt – särskilt i förhållande till den verkställande makten – bedöma huruvida det är nödvändigt och proportionerligt att utfärda en europeisk arresteringsorder och att de utövar denna befogenhet på ett objektivet sätt, med beaktande av samtliga omständigheter som är till den berörda personens för- och nackdel. Åklagarnas oavhängighet påverkas inte av den omständigheten att de ansvarar för lagföring och inte heller av den omständigheten att justitieministern kan ge dem allmänna kriminalpolitiska anvisningar eller att de står under ledning och kontroll av sina överordnade, som själva är åklagare, och således är skyldiga att följa anvisningar från dem.

Därefter förtydligade domstolen det krav den uppställt i senare praxis, nämligen att ett beslut att utfärda en europeisk arresteringsorder som fattas av en myndighet som deltar i rättskipningen men som inte är en domstol ska kunna överklagas till domstol i den utfärdande medlemsstaten på ett sätt som uppfyller de krav som uppställs inom ramen för ett effektivt domstolsskydd.

Domstolen betonade att möjligheten till ett sådant överklagande inte utgör ett villkor för att myndigheten i fråga ska kunna anses vara en utfärdande rättslig myndighet i den mening som avses i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder.

Vidare angav domstolen att det ankommer på medlemsstaterna att se till att deras rättsordningar på ett effektivt sätt säkerställer ett domstolsskydd på den nivå som krävs med hjälp av de processrättsliga regler som de inför och som kan skilja sig från ett system till ett annat. Införandet av en rätt att separat överklaga ett beslut att utfärda en europeisk arresteringsorder utgör endast en möjlighet i detta avseende. Domstolen slog sålunda fast att de krav som uppställs för att en person mot vilken en europeisk arresteringsorder för lagföring har utfärdats av en annan myndighet än en domstol ska anses åtnjuta ett effektivt domstolsskydd är uppfyllda om villkoren för att utfärda denna order, och i synnerhet dess proportionalitet, kan bli föremål för domstolsprövning i den utfärdande medlemsstaten.

Det franska och det svenska systemet uppfyller dessa krav eftersom frågan huruvida ett beslut från åklagarmyndigheten att utfärda en europeisk arresteringsorder är proportionerligt, de nationella processrättsliga reglerna, kan bli föremål för en domstolsprövning före eller i anslutning till att beslutet fattas och även i efterhand. En sådan proportionalitetsprövning görs bland annat, på förhand, av den domstol som meddelar det nationella avgörande som sedermera kan komma att ligga till grund för den europeiska arresteringsordern.

För det fall den europeiska arresteringsordern som har utfärdats av åklagarmyndigheten inte avser lagföring utan verkställighet av en frihetsberövande påföljd i en lagakraftvunnen dom fann domstolen att de krav som följer av ett effektivt domstolsskydd inte heller i den situationen innebär att det måste finnas en möjlighet att väcka en separat talan mot åklagarmyndighetens beslut. Den omständigheten att det belgiska systemet inte innehåller bestämmelser om någon sådan talan innebär således inte att systemet inte uppfyller dessa. Domstolen framhöll i det avseendet att när en europeisk arresteringsorder avser verkställighet av ett straff görs domstolskontrollen genom den verkställbara dom som ligger till grund för arresteringsordern. Den verkställande rättsliga myndigheten kan nämligen presumera att beslutet att utfärda en sådan arresteringsorder har fattats efter ett domstolsförfarande under vilket den eftersökta personen har kommit i åtnjutande av alla de skyddsregler som gäller för hans eller hennes grundläggande rättigheter. Arresteringsorderns proportionalitet följer dessutom av den fällande domen, eftersom denna enligt rambeslutet om en europeisk arresteringsorder ska innebära ett fängelsestraff eller en annan frihetsberövande åtgärd i minst fyra månader.

I domen **Popławski** (C-573/17, [EU:C:2019:530](#)), av den 24 juni 2019, prövade domstolen (stora avdelningen) frågan huruvida den rättsliga myndighet som ska verkställa en europeisk arresteringsorder, i enlighet med principen om unionsrättens företräde, är skyldig att inte tillämpa nationella bestämmelser som är oförenliga med bestämmelserna i ett rambeslut. Den preciserade även rättsverkningarna av en förklaring som en medlemsstat har avgett enligt artikel 28.2 i rambeslut 2008/909⁹⁷ efter det rambeslutets antagande. Medlemsstaterna "får dock, när rådet antar detta rambeslut, avge en förklaring, där de anger att de, i de fall då den lagakraftvunna domen utfärdats före en av medlemsstaten angiven tidpunkt, som utfärdande och verkställande stat kommer att fortsätta att tillämpa de rättsliga instrument om överförande av dömda personer som är i kraft före den 5 december 2011. ..."

Det nationella målet avsåg ett förfarande i Nederländerna om verkställighet av en europeisk arresteringsorder som i oktober 2013 utfärdats av en polsk domstol beträffande en polsk medborgare, som var bosatt i Nederländerna, för verkställighet av ett fängelsestraff i Polen. När denna europeiska arresteringsorder skulle verkställas framställde den hänskjutande domstolen, i oktober 2015, en första begäran om förhandsavgörande, vilken EU-domstolen besvarade genom dom av den 29 juni 2017, **Popławski**.⁹⁸ I den domen slog EU-domstolen fast att artikel 4.6 i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder, som anger ett skäl till att verkställighet av en europeisk arresteringsorder får vägras, ska tolkas så, att den utgör hinder för en medlemsstats lagstiftning om genomförande av den bestämmelsen, när – i ett fall där en utlänning med permanent uppehållstillstånd i den medlemsstaten begärs överlämnad av en annan medlemsstat för verkställighet av ett fängelsestraff som denna medborgare har ålagts genom en lagakraftvunnen dom – den lagstiftningen för det första inte tillåter ett sådant överlämnande, och för det andra endast föreskriver en skyldighet för de rättsliga myndigheterna i den första medlemsstaten att underrätta de rättsliga myndigheterna i den andra medlemsstaten om att de är beredda att överta verkställigheten av domen, utan att det faktiska övertagandet av verkställigheten är garanterat vid tidpunkten för vägran att överlämna och dessutom utan att det är möjligt att ifrågasätta denna vägran för det fall övertagandet av verkställigheten i ett senare skede visar sig vara omöjligt.

I den andra **Popławski**-domen fann domstolen inledningsvis, med hänvisning till lydelsen av artikel 28.2 i rambeslut 2008/909 och rambeslutets systematik, att en förklaring som en medlemsstat har avgett i enlighet med denna bestämmelse, vid en senare tidpunkt än den då rambeslutet antogs, inte har rättsverkningar.

Domstolen erinrade därefter om räckvidden av den skyldighet som, enligt principen om unionsrättens företräde, åligger en nationell domstol i en situation där en nationell bestämmelse är oförenlig med sådana bestämmelser i unionsrätten som, i likhet med rambeslutet om en europeisk arresteringsorder och rambeslut 2008/909, saknar direkt effekt. I en sådan situation är en nationell domstol inte skyldig att, enbart med stöd av unionsrätten, underlåta att tillämpa en bestämmelse i nationell rätt som strider mot en unionsrättslig bestämmelse.

Domstolen erinrade emellertid även om att rambeslut visserligen inte kan ha direkt effekt, men deras tvingande karaktär medför icke desto mindre en skyldighet för nationella myndigheter att göra en konform tolkning av nationell rätt från det att fristen för att införliva dessa rambeslut har löpt ut, såvitt denna tolkning inte är contra legem och är förenlig med allmänna rättsprinciper, däribland principerna om rättssäkerhet och icke-retroaktivitet. Angående skyldigheten att tolka nederländsk rätt konformt med rambeslutet om en europeisk arresteringsorder, erinrade domstolen om att den i domen av den 29 juni 2017, **Popławski**, hade konstaterat att skyldigheten för den nationella domstolen att säkerställa att detta rambeslut ges full verkan

97| Rådets rambeslut 2008/909/RIF av den 27 november 2008 om tillämpning av principen om ömsesidigt erkännande på brottmålsdomar avseende fängelse eller andra frihetsberövande åtgärder i syfte att verkställa dessa inom Europeiska unionen (EUT L 327, 2008, s. 27).

98| Domstolens dom av den 29 juni 2017, **Popławski** (C-579/15, [EU:C:2017:503](#)).

innebär en skyldighet för den nederländska staten att verkställa den aktuella europeiska arresteringsordern eller, vid en eventuell vägran, en skyldighet att garantera den faktiska verkställigheten i Nederländerna av det fängelsestraff som utdömts i Polen mot Daniel Adam Popławski.

Därefter klargjorde domstolen dessutom hur artikel 4.6 i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder ska tolkas. Vad först och främst beträffar den verkställande medlemsstatens skyldighet att enligt denna bestämmelse faktiskt överta verkställigheten av fängelsestraffet som den eftersökta personen har dömts till för det fall att den vägrar att verkställa den europeiska arresteringsordern, påpekade domstolen att denna skyldighet förutsätter ett verkligt åtagande från den verkställande medlemsstatens sida att verkställa detta straff. Således kan enbart den omständigheten att denna stat har förklarat sig vara "beredd" att låta verkställa straffet inte anses motivera en sådan vägran. Följaktligen ska varje vägran att verkställa en europeisk arresteringsorder föregås av en kontroll, från den verkställande rättsliga myndighetens sida, av möjligheten att faktiskt verkställa straffet i enlighet med nationell lagstiftning. Under dessa omständigheter ankommer det således uteslutande på den hänskjutande domstolen att i det aktuella fallet bedöma huruvida den nederländska lagstiftningen, utan att göra en tolkning contra legem, kan tolkas så att rambeslutet om en europeisk arresteringsorder kan likställas med ett konventionsstöd vid tillämpningen av den aktuella nationella bestämmelsen. I detta avseende underströk domstolen att den hänskjutande domstolen inte anses ha fog för uppfattningen att den i det nationella målet inte kunde tolka den nationella bestämmelsen konformt med unionsrätten enbart av det skälet att en minister – som anmodats att intervensera i målet när överlämnande vägrats – hade tolkat denna bestämmelse på ett sätt som inte var konformt med unionsrätten. Härav följer att för det fall att den hänskjutande domstolen kommer till slutsatsen att i enlighet med de tolkningsmetoder som erkänns enligt nederländsk rätt kan rambeslutet om en europeisk arresteringsorder likställas med en konvention vid tillämpningen av den aktuella nationella bestämmelsen, är den domstolen skyldig att tillämpa den bestämmelsen, tolkad i enlighet med vad som nyss sagts, på tvisten i det nationella målet, utan hänsyn till den omständigheten att ministern har invänt mot en sådan tolkning.

Vad därefter gäller det utrymme för skönsmässig bedömning som enligt artikel 4.6 i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder tillkommer den verkställande rättsliga myndigheten vid tillämpningen av det fakultativa skäl till att vägra att verkställa en europeisk arresteringsorder som föreskrivs i den bestämmelsen, erinrade domstolen om att nämnda myndighet måste kunna beakta syftet med detta skäl för att vägra verkställighet, vilket består i att den verkställande rättsliga myndigheten ska kunna fästa särskild vikt vid möjligheterna att underlätta den eftersökta personens återanpassning till samhället efter det att vederbörande har avtjänat sitt straff. Rätten för den verkställande rättsliga myndigheten att med stöd av nyssnämnda bestämmelse vägra att överlämna den eftersökta personen kan följaktligen endast utövas om den myndigheten – efter att ha kontrollerat dels att personen uppehåller sig i den verkställande medlemsstaten, där vederbörande är medborgare eller bosatt, dels att det fängelsestraff som ådömts denna person av den utfärdande medlemsstaten faktiskt kan verkställas i den verkställande medlemsstaten – bedömer att det finns ett berättigat intresse som motiverar att det straff som utdömts i den utfärdande medlemsstaten verkställs i den verkställande medlemsstaten. I första hand ankommer det således på den hänskjutande domstolen att så långt det är möjligt tolka sin nationella rätt konformt, så att den kan uppnå ett resultat som är förenligt med det ändamål som eftersträvas genom rambeslutet om en europeisk arresteringsorder. För det fall att detta visar sig vara omöjligt bör den hänskjutande domstolen åtminstone tolka sin nationella rätt så, att det är möjligt att komma till en lösning som inte strider mot det ändamål som eftersträvas med rambeslutet om en europeisk arresteringsorder och som säkerställer att Daniel Adam Popławski inte undgår sitt straff. Så vore fallet om den hänskjutande domstolen tolkade sin nationella rätt så, att vägran att verkställa den europeiska arresteringsorder som utfärdats av Republiken Polen mot Daniel Adam Popławski åtföljs av en garanti för att det fängelsestraff som han har ådömts i Polen faktiskt kommer att verkställas i Nederländerna, även om en sådan vägran ska ske automatiskt.

I domen **Dorobantu** (C-128/18, [EU:C:2019:857](#)), vilken meddelades den 15 oktober 2019, tolkade domstolen (stora avdelningen), mot bakgrund av förbudet mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning i artikel 4 i stadgan, *den bestämmelse i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder*⁹⁹ i vilken föreskrivs att detta instrument inte påverkar skyldigheten att respektera de grundläggande rättigheterna och de grundläggande rättsliga principerna i artikel 6 i fördraget om Europeiska unionen.

Twisten vid den nationella domstolen gällde verkställighet, i Tyskland, av en europeisk arresteringsorder som en rumänsk domstol hade utfärdat mot en av sina medborgare. I egenskap av den myndighet som skulle verkställa denna europeiska arresteringsorder undrade en tysk domstol vilka kriterier som ska beaktas vid bedömningen av om denna medborgares förhållanden under frihetsberövandet, för det fall han eller hon överlämnades till de rumänska myndigheterna, uppfyller de krav som följer av artikel 4 i stadgan. Förevarande mål har gett domstolen tillfälle att precisera sin rättspraxis från bland annat domarna i målen *Aranyosi och Căldăraru*¹⁰⁰ och *Generalstaatsanwaltschaft (Villkor för frihetsberövande i Ungern)*.¹⁰¹

För det första uttalade domstolen sig om hur ingripande och omfattande den verkställande rättsliga myndighetens kontroll av förhållandena under frihetsberövanden i den utfärdande medlemsstaten ska vara. Domstolen fastställde att när denna myndighet har tillgång till objektiva, tillförlitliga, exakta och vederbörligen aktualiserade uppgifter som visar att det finns systematiska eller allmänna brister i förhållandena under frihetsberövanden på anstalter i den utfärdande medlemsstaten, måste den – för att bedöma om det finns grundad anledning att anta att den person som är föremål för en europeisk arresteringsorder löper en verklig risk att efter ett överlämnande till nämnda medlemsstat utsättas för omänsklig eller förnedrande behandling – beakta samtliga relevanta materiella omständigheter avseende förhållandena under frihetsberövanden på den anstalt där nämnda medlemsstat konkret överväger att placera personen. Med beaktande av att förbudet mot omänsklig eller förnedrande behandling är absolut är denna bedömning inte begränsad till att kontrollera uppenbara brister.

För övrigt kan den verkställande rättsliga myndigheten inte, med beaktande dels av att en sådan prövning ska vara konkret och precis, dels av de tidsfrister som föreskrivs i rambeslutet, inte undersöka de rådande förhållandena under frihetsberövanden på samtliga de anstalter i den utfärdande medlemsstaten där den berörda personen kan komma att placeras. I syfte att kontrollera de rådande förhållandena under frihetsberövanden på den anstalt där nämnda medlemsstat konkret överväger att placera personen ska den verkställande rättsliga myndigheten begära att den utfärdande rättsliga myndigheten lämnar de uppgifter som den anser vara nödvändiga och ska i princip förlita sig på de försäkringar som den senare myndigheten har tillhandahållit, i avsaknad av precisa uppgifter som gör det möjligt att anse att förhållandena under frihetsberövanden strider mot artikel 4 i stadgan.

Bland de materiella omständigheter som den verkställande rättsliga myndigheten ska bedöma ingår den intagna personens personliga utrymme i en cell på anstalten, hygienförhållanden och omfattningen av den intagna personens rörelsefrihet inom anstalten.

Vad för det andra särskilt gäller den frihetsberövade personens personliga utrymme påpekade domstolen att den verkställande rättsliga myndigheten, eftersom unionsrätten i nuläget saknar minimiregler på detta område, ska ta hänsyn till de minimikrav som följer av artikel 3 i Europeiska konventionen om skydd för de

99| Artikel 1.3 i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder.

100| Domstolens dom av den 5 april 2016, *Aranyosi och Căldăraru* (C-404/15 och C-659/15 PPU, [EU:C:2016:198](#)).

101| Domstolens dom av den 25 juli 2018, *Generalstaatsanwaltschaft (Villkor för frihetsberövande i Ungern)* (C-220/18 PPU, [EU:C:2018:589](#)).

mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, (Europakonventionen),¹⁰² eftersom den rättighet som föreskrivs i denna bestämmelse motsvarar den rättighet som garanteras i artikel 4 i stadgan. Med hänvisning till rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna bedömde EU-domstolen bland annat att den omständigheten att den yta som varje frihetsberövad person förfogar över i en gemensam cell är mindre än 3 kvadratmeter ger upphov till en stark presumtion för att artikel 3 i Europakonventionen åsidosätts. Denna presumtion kan bara kullkastas om inskränkningen av det personliga utrymmet är kortvarig, tillfällig och av ringa betydelse, om den frihetsberövade i tillräcklig utsträckning kan röra sig och sysselsätta sig utanför cellen på lämpligt sätt samt om anstalten rent allmänt erbjuder drägliga vistelseförhållanden. Domstolen preciserade vidare att beräkningen av det personliga utrymmet inte ska inkludera den yta som upptas av sanitära utrymmen, men däremot den yta som upptas av möbler. De intagna måste emellertid kunna röra sig på ett normalt sätt i cellen.

Domstolen slog för det tredje fast att förekomsten av åtgärder för att kontrollera förhållanden under frihetsberövanden i den utfärdande medlemsstaten, inklusive en domstolsprövning i efterhand, kan tas i beaktande av de verkställande rättsliga myndigheterna vid helhetsbedömningen av de förhållanden under vilka den som är föremål för en europeisk arresteringsorder kommer att vara frihetsberövad. Denna myndighet får emellertid inte utesluta att det finns en verklig risk för omänsklig eller förnedrande behandling enbart av det skälet att den berörda personen, i den utfärdande medlemsstaten, förfogar över ett rättsmedel som gör det möjligt för vederbörande att bestrida förhållandena under frihetsberövandet eller att det i den medlemsstaten finns lagstiftningsåtgärder eller strukturella åtgärder som syftar till att stärka kontrollen av förhållandena under frihetsberövanden.

För det fjärde slog domstolen fast att den verkställande rättsliga myndighetens fastställande av att det finns grundad anledning att anta att den berörda personen, efter det att han eller hon överlämnats till den utfärdande medlemsstaten, löper en sådan risk på grund av förhållandena under frihetsberövandet på den anstalt på vilken nämnda medlemsstat konkret överväger att placera personen, inte kan – då beslut fattas om överlämnande – vägas mot överväganden som rör funktionsdugligheten hos det straffrättsliga samarbetet och principerna om ömsesidigt förtroende och erkännande. Den absoluta karaktären av förbudet mot omänsklig eller förnedrande behandling utgör nämligen hinder för att den grundläggande rättigheten att inte utsättas för sådan behandling på något sätt kan begränsas av sådana överväganden. Nödvändigheten av att garantera att den berörda personen inte utsätts för omänsklig eller förnedrande behandling motiverar sålunda att principerna om ömsesidigt förtroende och erkännande undantagsvis begränsas.

X. Transport

På detta område ska två domar omnämnas. En första dom avser tolkningen av begreppet "extraordinära omständigheter" i den mening som avses i förordning nr 261/2004 om kompensation och assistans till passagerare vid nekad ombordstigning och inställda eller kraftigt försenade flygningar. En andra dom rör tolkningen av begreppet transportavtal i den mening som avses i förordning nr 1371/2007 om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer.

102| Konventionen undertecknades i Rom den 4 november 1950.

I domen **Germanwings** (C-501/17, [EU:C:2019:288](#)), meddelad den 4 april 2019, *tolkade domstolen begreppet "extraordinär omständighet" i den mening som avses i förordning nr 261/2004*,¹⁰³ och ansåg att en skada på ett flygplansdäck som orsakats av att det låg en skruv på start- eller landningsbanan utgör en sådan omständighet. För det fall en flygning medför att ankomsten försenas med tre timmar eller mer på grund av denna omständighet, ska lufttrafikföretaget emellertid betala kompensation till passagerarna om det inte använt alla tillgängliga resurser för att begränsa den kraftiga förseningen av flygningen.

Det nationella målet avsåg en tvist mellan en passagerare och lufttrafikföretaget Germanwings och rörde företagets beslut att inte betala kompensation till denna passagerare vars flygning blivit kraftigt försenad. Lufttrafikföretaget hade avslagit ansökan om kompensation med motiveringen att förseningen av den berörda flygningen berodde på att ett flygplansdäck hade skadats av en skruv som låg på start- eller landningsbanan och att detta utgjorde en omständighet som skulle betraktas som "extraordinär",¹⁰⁴ i den mening som avses i förordning nr 261/2004, och att företaget därför inte var skyldigt att betala kompensation enligt denna förordning.¹⁰⁵

Den regiondomstol vid vilken talan väckts ville få klarhet i huruvida den aktuella skadan utgör en "extraordinär omständighet" i den mening som avses i förordning nr 261/2004.

Domstolen påpekade först att ett lufttrafikföretag inte är skyldigt att betala kompensation till passagerarna om det kan visa att den inställda flygningen eller den försenade ankomsttiden med tre timmar eller mer beror på "extraordinära omständigheter" som inte skulle ha kunnat undvikas även om alla rimliga åtgärder hade vidtagits och att företaget, för det fall en sådan omständighet har inträffat, har vidtagit åtgärder som är anpassade efter situationen och har använt alla tillgängliga resurser i form av personal och utrustning samt alla tillgängliga ekonomiska resurser för att undvika att den berörda flygningen ställs in eller blir kraftigt försenad, utan att det kan krävas att företaget gör orimliga uppoffringar med hänsyn till företagets kapacitet vid den relevanta tidpunkten.

Domstolen erinrade således om att "extraordinära omständigheter", i den mening som avses i förordning nr 261/2004, omfattar händelser som till sin art eller sitt ursprung faller utanför det berörda lufttrafikföretagets normala verksamhet och som ligger utanför dess faktiska kontroll.

Domstolen ansåg att lufttrafikföretagen visserligen regelbundet konfronteras med skador på däck på deras flygplan, men att en skada på ett däck som enbart beror på en kollision med ett främmande föremål på banan på en flygplats ändå inte på grund av sin art eller sitt ursprung kan anses utgöra en del av det berörda lufttrafikföretagets normala verksamhet. Denna omständighet faller dessutom utanför företagets faktiska kontroll och ska följaktligen kvalificeras som en "extraordinär omständighet" i den mening som avses i förordning nr 261/2004.

För att befria sig från sin skyldighet att betala kompensation enligt förordning nr 261/2004, åligger det emellertid det berörda lufttrafikföretaget att visa att det har använt sig av alla tillgängliga resurser för att undvika att bytet av det däck som skadats av ett främmande föremål på banan på en flygplats leder till att

¹⁰³ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 261/2004 av den 11 februari 2004 om fastställande av gemensamma regler om kompensation och assistans till passagerare vid nekad ombordstigning och inställda eller kraftigt försenade flygningar och om upphävande av förordning (EEG) nr 295/91 (EUT L 46, 2004, s. 1).

¹⁰⁴ Artikel 5.3 i förordning nr 261/2004.

¹⁰⁵ Artiklarna 5.1 och 7 i förordning nr 261/2004.

den berörda flygningen kraftigt försenas, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera. Domstolen påpekade i detta hänseende att lufttrafikföretagen, när det gäller skador på däck, kan ingå avtal om däckbyten på de flygplatser som de trafikerar, som säkerställer att deras däckbyten sker med förtur.

I domen **Kanyeba m.fl.** (C-349/18–C-351/18, [EU:C:2019:936](#)), som meddelades den 7 november 2019, prövade domstolen dels *tolkningen av begreppet transportavtal i den mening som avses i artikel 3 led 8 i förordning nr 1371/2007 om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer*,¹⁰⁶ dels *den nationella domstolens befogenheter då den konstaterar att ett avtalsvillkor är oskäligt i den mening som avses i direktiv 93/13 om oskäliga villkor*.¹⁰⁷

Domen har meddelats med anledning av tre mål mellan Société nationale des chemins de fer belges (SNCB) (Nationella belgiska järnvägsbolaget) och tre resenärer beträffande tilläggsavgifter de avkrävs för att ha åkt tåg utan biljett. Sedan dessa personer vägrat att rätta till sin situation genom att antingen omedelbart betala priset för resan, jämte tillägg, eller senare betala ett schablonbelopp väckte SNCB talan mot dem med yrkande om att de skulle förpliktas att betala de aktuella beloppen på grund av att de åsidosatt bolagets transportvillkor. Inom ramen härför gjorde SNCB gällande att rättsförhållandet mellan SNCB och de nämnda resenärerna inte är av avtalsmässig karaktär, utan baserat på bestämmelser i lagar och förordningar, eftersom de inte har köpt någon biljett. Vid sin prövning av målet hade den hänskjutande domstolen frågat EU-domstolen dels hur rättsförhållandet mellan ett transportföretag och en resenär ska uppfattas när resenären använder sig av transportörens tjänster utan att ha köpt någon biljett, dels huruvida de av SNCB begärda tilläggstarifferna eventuellt inte ska tillämpas, med hänvisning till det skydd är som en sådan resenär ges i bestämmelserna om oskäliga villkor.

Domstolen preciserade inledningsvis begreppet "transportavtal" i den mening som avses i artikel 3 led 8 i förordning nr 1371/2007. Domstolen påpekade först att ett dylikt avtal, med hänsyn till ordalydelsen i denna bestämmelse, huvudsakligen medför en skyldighet för järnvägsföretaget att tillhandahålla resenären en eller flera transporttjänster och en skyldighet för resenären att betala priset härför, såvida inte transporttjänsten tillhandahålls kostnadsfritt. Genom att å ena sidan lämna fritt tillträde till sina tåg och genom att å andra sidan stiga ombord på tåget i syfte att utföra en resa har såväl järnvägsföretaget som resenären följaktligen visat sin samstämmiga vilja att ingå ett avtalsförhållande. De nödvändiga villkoren för att fastställa att ett transportavtal föreligger är således i princip uppfyllda. Domstolen tittade därefter på det sammanhang som bestämmelsen ingår i och konstaterade, mot bakgrund av denna lydelse och detta sammanhang, att begreppet "transportavtal" är oberoende av huruvida resenären innehar en biljett. Begreppet omfattar således en situation där en resande stiger ombord på ett tåg till vilket tillträdet är fritt i syfte att genomföra en resa utan att ha någon biljett. Slutligen betonade domstolen att det skulle strida mot syftet att skydda tågresenärer, som eftersträvas med förordning nr 1371/2007, att anse att en sådan resande, enbart på grund av att han eller hon inte förfogar över en biljett när han eller hon stiger ombord på tåget, inte kan anses vara part i ett avtalsförhållande med ett järnvägsföretag till vars tåg det är fritt tillträde. I en sådan kontext skulle resenären nämligen, på grund av omständigheter som inte kan tillskrivas denne, berövas de rättigheter som enligt förordningen är kopplade till ingåendet av ett transportavtal. Då det saknas bestämmelser i detta avseende i förordning nr 1371/2007 påverkar en sådan tolkning av begreppet "transportavtal" i artikel 3 led 8 i nämnda förordning inte giltigheten av detta avtal eller de följder som kan uppstå om en av parterna underlåter att fullgöra sina skyldigheter enligt avtalet, vilka i avsaknad av bestämmelser i detta avseende i förordningen regleras av tillämplig nationell rätt.

¹⁰⁶ | Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1371/2007 av den 23 oktober 2007 om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer (EUT L 315, 2007, s. 14).

¹⁰⁷ | Rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169).

Därefter erinrade domstolen för det första om att avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter enligt artikel 1.2 i direktiv 93/13 inte är underkastade bestämmelserna i direktivet och att det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva om det aktuella avtalsvillkoret omfattas av detta undantag från nämnda direktivs tillämpningsområde. Med utgångspunkt i antagandet att avtalsvillkoret emellertid omfattas av nämnda tillämpningsområde, gjorde domstolen en prövning av den nationella domstolens befogenheter¹⁰⁸ då denna slår fast att ett avtalsvillkor är oskäligt i den mening som avses i direktiv 93/13. Vad gäller en straffklausul i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument fann domstolen att artikel 6.1 i detta direktiv utgör hinder för att en nationell domstol, som konstaterar att en dylik straffklausul är oskälig, ändrar den straffavgift som konsumenten ska erlägga enligt detta avtalsvillkor. Vidare slog domstolen fast att nämnda bestämmelse även utgör hinder för att en nationell domstol, med tillämpning av nationella avtalsrättsliga principer, ersätter detta avtalsvillkor med en bestämmelse i nationell rätt av utfyllnadskaraktär med undantag för det fall att avtalet i fråga inte kan bestå om det oskäliga villkoret upphävs och en ogiltigförklaring av avtalen i sin helhet utsätter konsumenten för mycket negativa konsekvenser.

Under denna rubrik ska det vidare påpekas att domstolen i domen **Österrike/Tyskland** (C-591/17) uttalade sig om Tysklands införande av en avgift för användningen av motorvägar och ett undantag som enbart gäller för fordon som är registrerade i Tyskland. Denna dom behandlades ovan under rubriken VII.1 "Fri rörlighet för varor".

XI. Konkurrens

1. Artikel 101 FEUF

I domen **Skanska Industrial Solutions m.fl.** (C-724/17, [EU:C:2019:204](#)), meddelad den 14 mars 2019, prövade domstolen en begäran om förhandsavgörande som rörde de bestämmelser i fördraget som avser konkurrensbegränsande samverkan. Domstolen fann att det, i en sådan situation där alla aktierna i de bolag som har deltagit i en kartell har förvärvats av andra bolag, vilka upplöst de förstnämnda bolagen och fortsatt deras affärsverksamhet, är de förvärvande bolagen som är ansvariga för den skada som kartellen har orsakat.

I detta fall verkade en kartell i Finland mellan åren 1994 och 2002. Denna kartell, som innebar en uppdelning av marknaden, samordnade priser och samordnad inlämning av anbud, täckte hela medlemsstaten och kunde även påverka handeln mellan medlemsstaterna. Mellan år 2000 och år 2003 förvärvade de i det nationella målet aktuella bolagen alla aktierna i flera bolag som deltog i kartellen, som de sedan upplöste efter frivilliga likvidationsförfaranden. I beslut av den 29 september 2009 fann Högsta förvaltningsdomstolen (Finland) att deltagarna i kartellen hade åsidosatt den finländska konkurrenslagen och bestämmelserna i fördraget om konkurrensbegränsande samverkan. Med stöd av detta beslut väckte Vanda stad talan och yrkade att de förvärvande bolagen skulle betala skadestånd för att ersätta den skada som kartellen hade orsakat. Talan ogillades med motiveringen att det i bestämmelserna om skadestånd i finländsk rätt föreskrivs att det endast är den juridiska enheten som har orsakat skadan som är ansvarig.

Den hänskjutande domstolen ställde den första och den andra frågan för att få klarhet i huruvida bestämmelserna i fördraget om konkurrensbegränsande samverkan ska tolkas så, att de förvärvande bolagen, i en sådan situation som var aktuell i det nationella målet, kan hållas ansvariga för den skada som orsakats av kartellen.

¹⁰⁸ Vilka framgår av artikel 6.1 i direktiv 93/13.

Domstolen fann att frågan om vem som ska ersätta den skada som orsakats av en kartell regleras direkt i unionsrätten. Eftersom ansvaret för skada till följd av överträdelse av unionens konkurrensregler har en personlig karaktär, åligger det företaget som bryter mot dessa regler att ansvara för den skada som överträdelsen har orsakat. De enheter som ska ersätta den skada som orsakas av en kartell eller av ett förfarande som är förbjudet enligt artikel 101 FEUF är de företag, i den mening som avses i denna bestämmelse, som har deltagit i denna kartell eller i detta förfarande.

Begreppet företag, i den mening som avses i artikel 101 FEUF, omfattar emellertid varje enhet som bedriver ekonomisk verksamhet, oavsett enhetens rättsliga form och oavsett hur den finansieras, och avser en ekonomisk enhet oavsett om denna ur rättslig synvinkel består av flera fysiska eller juridiska personer.

Då en enhet som har överträtt konkurrensreglerna ändras i rättsligt eller organisatoriskt avseende, medför denna ändring således inte nödvändigtvis att det bildas ett nytt företag som är befriat från ansvar för den tidigare enhetens överträdelser av konkurrensreglerna, om det i ekonomiskt hänseende föreligger identitet mellan de båda enheterna. Om företag som är ansvariga för en skada som har orsakats av en sådan överträdelse skulle kunna undgå ansvar av den enkla anledningen att deras identitet har ändrats till följd av omstruktureringar, överlåtelser eller andra ändringar i rättsligt eller organisatoriskt avseende, skulle den målsättning som detta system syftar till att uppnå och den ändamålsenliga verkan av dessa regler äventyras.

I förevarande fall tycks det finnas en ekonomisk kontinuitet mellan de förvärvande bolagen och de bolag som deltagit i den aktuella kartellen. De förvärvande bolagen har således övertagit dessa sistnämnda bolags ansvar för den skada som orsakats av den aktuella kartellen.

I domen **Otis Gesellschaft m.fl.** (C-435/18, [EU:C:2019:1069](#)), som meddelades den 12 december 2019, gjorde domstolen viktiga preciseringar av förhållandet mellan de unionsrättsliga bestämmelserna och nationella bestämmelser rörande möjligheten att väcka talan om ersättning för skada som orsakats av en kartell. Domstolen slog fast att artikel 101 FEUF ska tolkas så, att ett offentligt organ som har beviljat stimulanslån till köpare av produkter som omfattas av kartellen, kan väcka talan om ersättning för den skada som kartellen orsakat.

Målet vid Oberster Gerichtshof (Högsta domstolen, Österrike) rörde en skadeståndstalan som väcktes av bland annat Land Oberösterreich (nedan kallad käranden) mot fem företag verksamma på marknaden för installation och underhåll av hissar och rulltrappor, vars deltagande i konkurrensbegränsande beteenden inom ramen för en kartell hade fastställts i ett tidigare skede. Käranden hade inte lidit någon skada i egenskap av köpare av de produkter som berördes av kartellen. Däremot medförde de ökade byggkostnaderna som kartellen medfört att käranden hade beviljat stöd, i form av stimulanslån för finansiering av byggprojekt som påverkades av kartellen, som var större än vad som skulle ha varit fallet utan kartellen. Käranden berövades därmed möjligheten att använda denna mellanskillnad för andra mer lönsamma syften. Enligt Oberster Gerichtshof innebär de principer som enligt nationell rätt reglerar ersättning för ren förmögenhetsskada att ersättningen begränsas till att enbart avse skada vars uppkomst den åsidosatta bestämmelsen hade till syfte att förhindra, vilket skulle kunna utesluta möjligheten att få ersättning för skada som rättssubjekt lidit som varken agerar som leverantör eller som köpare på den marknad som berörs av kartellen.

Oberster Gerichtshof önskade få klarhet i huruvida en sådan begränsning är förenlig med artikel 101 FEUF. Domstolen erinrade inledningsvis om att artikel 101.1 FEUF har direkt effekt i förhållandet mellan enskilda och bland annat ger var och en som har lidit en skada som orsakats av ett avtal eller ett beteende som kan begränsa eller snedvrider konkurrensen rätt att begära ersättning om det föreligger ett orsakssamband mellan skadan och överträdelsen av konkurrensreglerna. Domstolen angav även att de nationella reglerna med föreskrifter om villkoren för att utöva rätten att begära skadestånd inte får undergräva en effektiv tillämpning av artikel 101 FEUF.

Domstolen fann att ett effektivt skydd mot skadliga följder av en överträdelse av konkurrensrätten allvarligt skulle äventyras om möjligheten att begära ersättning för den skada som vållats genom en kartell endast gällde leverantörer och köpare på den marknad som berörs av kartellen. I det nationella målet skulle den begränsning som föreskrivs i nationell rätt vad gäller ersättningsbar skada just kunna medföra att den skada som käranden påstår sig ha lidit inte kan ersättas, eftersom käranden inte är leverantör eller köpare på den marknad som berörs av kartellen. Domstolen angav i detta avseende att det inte är nödvändigt att den skada som det berörda rättssubjektet lidit har ett specifikt samband med det skyddssyfte som eftersträvas med artikel 101 FEUF, eftersom deltagarna i en kartell annars inte blir skyldiga att ersätta alla de skador som de har kunnat orsaka.

Domstolen slog fast att artikel 101 FEUF innebär att var och en som inte agerar som leverantör eller köpare på den marknad som berörs av en kartell, men som har beviljat stöd i form av stimulanslån till köpare av produkter som erbjuds på denna marknad, kan begära ersättning för den skada som vederbörande har lidit på grund av att stödet varit större än vad som skulle ha varit fallet utan kartellen, vilket medfört att det aktuella rättssubjektet inte har kunnat använda denna mellanskillnad för andra mer lönsamma syften. Slutligen angav domstolen att det ankom på den nationella domstolen att avgöra om käranden hade eller inte hade möjlighet att genomföra mer lönsamma placeringar och om käranden hade visat att det förelåg ett orsakssamband mellan denna skada och den aktuella kartellen.

2. Artikel 102 FEUF

Vad gäller dominerande ställning ska det erinras om en dom om bestämmelserna om skadeståndstalan för överträdelser av konkurrensrätten.

I domen i målet **Cogeco Communications** (C-637/17, [EU:C:2019:263](#)), som meddelades den 28 mars 2019, uttalade sig domstolen om en begäran om förhandsavgörande avseende *direktiv 2014/104*¹⁰⁹ om vissa regler som styr skadeståndstalan enligt nationell rätt för överträdelser av medlemsstaternas och Europeiska unionens konkurrensrättsliga bestämmelser, artikel 102 FEUF och principerna om likvärdighet och effektivitet.

Målet vid den nationella domstolen avsåg en talan om ersättning för den skada som Cogeco Communications Inc. ansåg sig ha lidit till följd av de konkurrensbegränsande förfaranden som bolaget Sport TV Portugal SA ägnat sig åt. Talan väcktes den 27 februari 2015, efter det att konkurrensmyndigheten fattat ett beslut i vilket Sport TV Portugal ålades böter för att ha missbrukat sin dominerande ställning på marknaden för betalkanaler med sportsändningar mellan år 2006 och år 2011.

I den portugisiska lagstiftningen om utomobligatoriskt skadeståndsansvar, som var tillämplig i det nationella målet, föreskrevs emellertid en preskriptionsfrist på tre år som, enligt Sport TV Portugal, började löpa vid den tidpunkt då Cogeco Communications förfogade över nödvändiga uppgifter för att kunna bedöma huruvida bolaget hade rätt till ersättning eller inte, vilket enligt Sport TV Portugal innebar att talan i det aktuella fallet var preskriberad. Direktiv 2014/104 innehåller visserligen en del bestämmelser om preskription i mål om skadestånd på grund av konkurrensbegränsande samverkan, men detta direktiv hade ännu inte införlivats med portugisisk rätt när talan väcktes. Eftersom tvistens lösning således berodde på tillämpligheten av direktiv 2014/104, framställde den hänskjutande domstolen en begäran om förhandsavgörande i detta avseende.

¹⁰⁹ | Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/104/EU av den 26 november 2014 om vissa regler som styr skadeståndstalan enligt nationell rätt för överträdelser av medlemsstaternas och Europeiska unionens konkurrensrättsliga bestämmelser (EUT L 349, 2014, s. 1).

Vad gäller tillämpningen i tiden (*ratione temporis*) av direktiv 2014/104 slog domstolen fast att när medlemsstaterna beslutat att bestämmelserna i deras nationella lagstiftning som införlivar de processuella bestämmelserna i detta direktiv inte är tillämpliga på en skadeståndstalan som väckts före dagen för ikraftträdandet av dessa nationella bestämmelser, så regleras en talan som väckts efter den 26 december 2014, men före utgången av fristen för att införliva nämnda direktiv, fortfarande enbart av nationella procedurregler som redan var i kraft före direktivets införlivande. Detta gäller i än högre grad för nationella bestämmelser som antagits av medlemsstaterna med tillämpning av artikel 21 i direktiv 2014/104 i syfte att följa de materiella bestämmelserna i detta direktiv, eftersom, såsom framgår av lydelsen av artikel 22.1 i direktivet, sådana nationella bestämmelser inte får tillämpas retroaktivt. Under dessa omständigheter ansåg domstolen att direktiv 2014/104 ska tolkas så, att det inte är tillämpligt i det nationella målet.

I avsaknad av unionsbestämmelser som rör mål om skadestånd på grund av konkurrensbegränsande samverkan ankommer det på varje medlemsstat att i sin rättsordning fastställa de processuella regler som gäller för talan om ersättning för en skada som orsakats genom ett missbruk av dominerande ställning, inbegripet bestämmelser om preskription, under förutsättning att principerna om likvärdighet och effektivitet iakttas. Dessa regler får inte undergräva en effektiv tillämpning av artikel 102 FEUF.

Härvid ska hänsyn tas till särdragen i konkurrensrättsliga mål och i synnerhet det faktum att det vanligtvis krävs en komplicerad faktaanlys och ekonomisk analys innan den drabbade kan avgöra om den bör väcka skadeståndstalan för överträdelser av unionens konkurrensregler.

Domstolen förklarade, med tillämpning av effektivitetsprincipen, att om en preskriptionsfrist, som börjar löpa före avslutandet av de förfaranden som utmynnar i ett slutligt beslut fattas av den nationella konkurrensmyndigheten eller av en överprövningsdomstol, är för kort med tanke på förfarandenas längd och den inte kan upphöra att löpa tillfälligt eller avbrytas under sådana förfaranden, så är det inte uteslutet att denna preskriptionsfrist löper ut redan innan nämnda förfaranden har avslutats. En sådan frist medför således att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rätten att väcka skadeståndstalan på grundval av ett slutligt beslut i vilket en överträdelse av unionens konkurrensregler konstaterats. Domstolen fann således att artikel 102 FEUF och effektivitetsprincipen ska tolkas så, att de utgör hinder för en nationell bestämmelse i vilken det dels föreskrivs att preskriptionsfristen för skadeståndstalan ska vara tre år och börja löpa från den dag då den skadelidande fått kännedom om sin rätt att begära skadestånd, även om den ansvarige inte är känd, dels inte tillåter att det förklaras att denna tidsfrist tillfälligt ska upphöra att löpa eller avbrytas under förfarandet vid den nationella konkurrensmyndigheten.

Även en annan dom, som meddelades i mål C-617/17, **Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie**, angående tolkningen av principen *ne bis in idem* i samband med förfaranden som inletts, såväl i nationell rätt som inom unionsrätten, på grund av åsidosättande av konkurrensrätten, förtjänar att uppmärksammas. Denna dom behandlades ovan under rubriken I.2 "Principen *ne bis in idem*".

3. Statligt stöd

Tre domar bör uppmärksammas i fråga om statligt stöd. Den första domen avsåg åtgärder som Tyskland hade vidtagit till förmån för producenter av el från förnybara energikällor och gruvgas, den andra domen rörde regionala investeringsstöd till stora projekt och den tredje domen rörde statliga åtgärder som vidtagits för att hantera de ekonomiska svårigheterna för ett offentligt företag inom järnvägssektorn.

I domen i målet **Tyskland/kommissionen** (C-405/16 P, [EU:C:2019:268](#)), som meddelades den 28 mars 2019, biföll domstolen Tysklands överklagande av tribunalens dom av den 10 maj 2016, **Tyskland/kommissionen** (T-47/15, [EU:T:2016:281](#)), i vilken tribunalen hade ogillat Tysklands talan om ogiltigförklaring av kommissionens

beslut (EU) 2015/1585 av den 25 november 2014.¹¹⁰ Domstolen ogiltigförklarade även det omtvistade beslutet. Till skillnad från kommissionen och tribunalen fann domstolen att *de åtgärder som Tyskland vidtagit till förmån för producenter av el från förnybara energikällor och gruvgas (nedan kallad EEG-el)*¹¹¹ inte kunde kvalificeras som statligt stöd, eftersom de inte inbegrep statliga medel.

2012 års EEG-lag, som hade till syfte att säkerställa att EEG-elproducenterna fick ett högre pris än marknadspriset, innebar bland annat en skyldighet för alla systemansvariga att köpa EEG-el till de taxor som fastställts i lag och att sälja elen på elbörstens spotmarknad. Om det pris som erhöles inte gjorde det möjligt för de systemansvariga att täcka kostnaden för köpet till de taxor som fastställts i lag, gjorde en mekanism kallad "EEG-tilläggsavgiften" det möjligt för dem att kräva att de leverantörer som levererar till slutkonsumenterna betalade skillnaden i förhållande till de sålda mängderna. Dessa leverantörer hade å sin sida möjligheten, men inte skyldigheten, att övervältra EEG-tilläggsavgiften på slutförbrukarna.

I det omtvistade beslutet ansåg kommissionen bland annat att de vidtagna åtgärderna, vilka var olagliga eftersom de inte hade anmälts till kommissionen¹¹², utgjorde statligt stöd, men att de ändå var förenliga med den inre marknaden, under förutsättning att Tyskland genomförde ett åtagande. I sin dom slog tribunalen bland annat fast att kommissionen gjorde en riktig bedömning när den fann att 2012 års EEG-lag omfattade statliga medel. Enligt tribunalen var nämligen mekanismerna i 2012 års EEG-lag i första hand resultatet av genomförandet av en offentlig politik för stöd till EEG-elproducenter. De medel som genererades av EEG-tilläggsavgiften, vilka alltså stod under myndigheternas dominerande inflytande och var att likställas med en skatt, innebar vidare att statliga medel togs i anspråk. Slutligen agerade de enheter som skulle förvalta nämnda mekanismer inte fritt och för egen räkning, utan som förvaltare av ett stöd som beviljats av statliga medel.

I förevarande fall ansåg domstolen att såväl tribunalen, i den överklagade domen, som kommissionen, i det omtvistade beslutet, hade gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning när de fann att de aktuella åtgärderna omfattade statliga medel.

Härvidlag konstaterade domstolen för det första att tribunalen, eftersom 2012 års EEG-lag inte medförde någon skyldighet att övervältra EEG-tilläggsavgiften på slutförbrukarna, inte med fog kunde anse att denna avgift "till sin verkan [kunde] likställas med en skatt på konsumtionen". Domstolen fann därefter att det varken hade visats att staten hade en rätt att förfoga över de medel som genererades av EEG-tilläggsavgiften eller att staten utövade statlig kontroll över de enheter som ansvarade för förvaltningen av dessa medel. Tribunalen begränsade sig nämligen till att visa att de offentliga myndigheterna hade ett dominerande inflytande över de medel som genererats av avgiften, utan att dra slutsatsen att staten kunde förfoga över dessa medel, det vill säga bestämma om en annan användning än den som föreskrivs i 2012 års EEG-lag. Vidare gällde att även om de omständigheter som tribunalen fastställt förvisso gjorde det möjligt att dra slutsatsen att de offentliga myndigheterna utövade kontroll över att 2012 års EEG-lag tillämpades korrekt, kunde dessa omständigheter däremot inte föranleda slutsatsen att det förelåg en statlig kontroll över själva medlen som genererades av EEG-tilläggsavgiften.

110| Kommissionens beslut (EU) 2015/1585 av den 25 november 2014 om stödordningen SA.33995 (2013/C) (f.d. 2013/NN) som Tyskland har genomfört till stöd för el från förnybara energikällor och energiintensiva användare (EUT L 250, 2015, s. 122) (nedan kallat det omtvistade beslutet).

111| Gesetz zur Neuregelung des Rechtsrahmens für die Förderung der Stromerzeugung aus erneuerbaren Energien (lag om nya bestämmelser om den rättsliga ramen till stöd för produktion av el från förnybara energikällor) (BGBl. 2011 I, s. 1634) (nedan kallad 2012 års EEG-lag). Denna lag tillämpades endast från och med den 1 januari 2012 till och med den 31 juli 2014, innan den ersattes av 2014 års EEG-lag, som godkändes genom kommissionens beslut av den 27 juli 2014.

112| Artikel 108.3 FEUF.

Av samma skäl fann domstolen att kommissionen inte hade visat att de förmåner som föreskrevs i 2012 års EEG-lag omfattade statliga medel och därmed utgjorde statligt stöd. Följaktligen ogiltigförklarade domstolen det omtvistade beslutet.

I sin dom av den 29 juli 2019, *Bayerische Motoren Werke och Freistaat Sachsen/kommissionen* (C-654/17 P, [EU:C:2019:634](#)) fastställde domstolen den överklagade domen¹¹³ och gjorde vissa preciseringar gällande *förfarandet samt kriterierna för att bedöma huruvida regionala stöd för stora investeringsprojekt är förenliga med den inre marknaden*. Genom att ogilla kommissionens anslutningsöverklagande bekräftade domstolen dessutom att *ett beslut varigenom tribunalen godtar en interventionsansökan varken kan bli föremål för ett huvudöverklagande eller ett anslutningsöverklagande*.

Den 30 november 2010 ingav Förbundsrepubliken Tyskland en anmälan enligt artikel 6.2 i förordning nr 800/2008¹¹⁴ av ett stöd på det nominella beloppet 49 miljoner euro som Tyskland avsåg att bevilja för uppförande av en produktionsanläggning i Leipzig (Tyskland) för Bayerische Motoren Werke AG:s (nedan kallat BMW) tillverkning av elfordon. Efter ett formellt granskningsförfarande enligt artikel 108.2 FEUF beslutade kommissionen att det anmälda stödet endast var förenligt med den inre marknaden om det begränsades till 17 miljoner euro (enligt 2009 års priser) och att det belopp som gick utöver detta var oförenligt med den inre marknaden. BMW:s överklagande av detta beslut ogillades genom den dom som var föremål för huvudöverklagandet.

BMW:s huvudöverklagande åtföljdes av ett anslutningsöverklagande från kommissionen varigenom denna institution yrkade ogiltigförklaring av tribunalens beslut att godta Freistaat Sachsens ansökan om att få intervensera till stöd för BMW:s yrkanden.¹¹⁵ Domstolen avvisade emellertid anslutningsöverklagandet med motiveringen att unionsrätten inte innehåller någon rättslig grund som ger en part rätt att vid domstolen överklaga ett beslut genom vilket tribunalen har bifallit en interventionsansökan. Domstolen erinrade om att unionsrätten, särskilt artikel 47 i stadgan, mot bakgrund av garantierna i artikel 18 och artikel 19.2 i densamma, inte kräver prövning i flera instanser. Det enda som krävs är att det finns möjlighet till domstolsprövning. Principen om ett effektivt rättsmedel ger således den enskilde tillgång till en prövning i tribunalen men inte till flera instanser. I det aktuella fallet hade kommissionen emellertid haft möjlighet att göra gällande sina argument avseende huruvida interventionsansökan kan tas upp till sakprövning inom ramen för förfarandet vid tribunalen.

Vad gällde målet i sak, och särskilt bedömningen av huruvida det stöd som anmälts av Förbundsrepubliken Tyskland var förenligt med den inre marknaden, konstaterade domstolen att det aktuella stödet överskred tröskelvärdet på 22,5 miljoner euro för individuell anmälningsskyldighet enligt artikel 6.2 i förordning nr 800/2008 och att ett sådant stöd, som enbart av detta skäl inte omfattas av förordningens tillämpningsområde, inte omfattas av det undantag från anmälningsskyldighet som anges bland annat i artiklarna 3 och 13.1 i förordningen. Domstolen preciserade i detta avseende att ett stöd som överstiger tröskelvärdet för individuell anmälan måste bedömas för hela dess belopp, inklusive den del som inte överstiger tröskelvärdet, som "nytt stöd" i den mening som avses i artikel 1 c i förordning nr 659/1999,¹¹⁶ inom ramen för en individuell bedömning enligt artikel 107.3 FEUF. Domstolen påpekade särskilt att denna del av stödet inte kunde anses förenlig med

113| Dom av den 12 september 2017, *Bayerische Motoren Werke/kommissionen* (T-671/14, [EU:T:2017:599](#)).

114| Kommissionens förordning (EG) nr 800/2008 av den 6 augusti 2008 genom vilken vissa kategorier av stöd förklaras förenliga med den (inre) marknaden enligt artiklarna (107 och 108 FEUF) (allmän gruppundantagsförordning) (EUT L 214, 2008, s. 3).

115| Beslut meddelat av ordföranden på tribunalens femte avdelning den 11 maj 2015, *Bayerische Motoren Werke/kommissionen* (T-671/14, ej publicerat, [EU:T:2015:322](#)).

116| Rådets förordning (EG) nr 659/1999 av den 22 mars 1999 om tillämpningsföreskrifter för artikel [108 EG] (EGT L 83, 1999, s. 1).

den inre marknaden enligt förordning nr 800/2008. Bortsett från den omständigheten att denna förordning inte innehåller någon konkret bedömning av särskilda stöds förenlighet i förhållande till de villkor som anges i den, är det tröskelvärde för individuell anmälan som föreskrivs i artikel 6.2 i denna av rent processuell karaktär. Domstolens prövning av om ett stöd är förenligt med den inre marknaden inom ramen för en individuell bedömning kan för övrigt inte variera beroende på om bedömningen görs mot bakgrund av de villkor som anges i förordning nr 800/2008 eller i kommissionens meddelande av år 2009 om kriterier för en ingående bedömning av regionalstöd till stora investeringsprojekt,¹¹⁷ utan att det skulle strida mot artikel 107.3 FEUF, som utgör den rättsliga grunden för både förordningen och 2009 års meddelande.

Domstolen erinrade om kommissionens exklusiva befogenhet att bedöma huruvida stödåtgärder är förenliga med den inre marknaden enligt artikel 107.3 FEUF och betonade att denna exklusiva befogenhet inte påverkas av förordning nr 800/2008. Det är således enbart kommissionen som har rätt att förklara sådant stöd förenligt med den inre marknaden enligt den bestämmelsen, oavsett om stödbeloppet överstiger det tröskelvärde för individuell anmälan som anges i artikel 6.2 i den förordningen eller inte.

I domen avseende förhandsavgörande **Arriva Italia m.fl.** (C-385/18, [EU:C:2019:1121](#)), meddelad den 19 december 2019, preciserade EU-domstolen *hur de unionsrättsliga reglerna om statligt stöd ska tillämpas på nationella statliga åtgärder som vidtagits och genomförts med anledning av finansiella svårigheter som ett offentligt järnvägsföretag ställts inför.*

Målet vid Consiglio di Stato (Högsta förvaltningsdomstolen, Italien) avsåg två åtgärder som vidtogs av italienska staten under åren 2015 och 2016. Dessa åtgärder vidtogs med anledning av finansiella svårigheter som uppkommit för ett företag som ombesörjer drift och förvaltning av lokal järnvägsinfrastruktur och som även ombesörjer passagerartrafik. Åtgärderna utgjordes dels av ett godkännande av ett tillskott av budgetmedel på 70 miljoner euro som skulle täcka företagets finansiella behov (nedan kallad den finansiella åtgärden), dels en avyttring av statens samtliga aktier i nämnda företag till en offentligägad koncern som ombesörjer drift och förvaltning av det nationella järnvägsnätet och som även ombesörjer passagerartrafik; denna avyttring genomfördes utan vederlag och utan att något auktionsförfarande anordnades, men i utbyte mot att nämnda offentligägda koncern åtog sig att bringa det aktuella företagets finansiella ställning i balans (nedan kallad avyttringsåtgärden).

Consiglio di Stato hade att ta ställning till en dom där en domstol hade ogillat överklaganden som getts in av olika järnvägsoperatörer gentemot ett ministerdekret angående avyttringsåtgärden. Klagandena gjorde gällande att dekretet var rättsstridigt i det att de båda åtgärderna inte först hade anmälts till kommissionen i egenskap av statligt stöd.

Consiglio di Stato ställde tolkningsfrågor till EU-domstolen om hur man skulle tillämpa kriterierna för statligt stöd i artikel 107.1 FEUF med avseende på nationella åtgärder. EU-domstolen erinrade om att såvitt gällde den finansiella åtgärden är det fråga om användning av statliga medel då mottagaren fått en rätt till det aktuella beloppet, varvid det inte krävs att medlen faktiskt har överförts. Enligt EU-domstolen ankom det emellertid på den hänskjutande domstolen att företa denna prövning. EU-domstolen påpekade vidare att italienska staten måste styrka att den agerat i egenskap av aktieägare i företaget i svårigheter och med beaktande av om den finansiella åtgärden kan komma att bli lönsam, för att det inte ska vara fråga om en selektiv förmån. EU-domstolen fann slutligen att det räckte att det stödmottagande företaget kunnat fortsätta vara verksamt tack vare den finansiella åtgärden för att det skulle anses vara fråga om en risk för snedvridning av konkurrensen, även då företagets verksamhet tidigare inte varit konkurrensutsatt.

117| EUT C 223, 2009, s. 3.

Vad för det andra gällde kvalificeringen av avyttringsåtgärden, fann EU-domstolen följande. Utifrån vad som exakt kännetecknade åtgärden kunde det inte uteslutas att avyttringsåtgärden kunde gynna antingen det förvärvande offentliga företaget, eller företaget i svårigheter, eller båda dessa företag. EU-domstolen preciserade att det i artikel 345 FEUF föreskrivna iakttagandet av egendomsordningar inte innebär något undantag för offentliga egendomsordningar, och därmed de ändringar som var en följd av den aktuella åtgärden, från reglerna om statligt stöd. Vad avsåg frågan om avyttringen utgjorde en selektiv förmån, påpekade EU-domstolen att italienska staten inte hade företagit någon lönsamhetsanalys innan åtgärden vidtogs. Således framgick det inte av utredningen i målet att det stödmottagande företaget med tillämpning av "privat investerare"-kriteriet hade kunnat få samma fördel som den som företaget fått genom statliga medel under förhållanden som motsvarar normala marknadsvillkor. Enligt EU-domstolen ankom det emellertid på den hänskjutande domstolen att företa denna prövning.

Slutligen tog EU-domstolen ställning till vilka åtgärder som ska vidtas med anledning av att en åtgärd kvalificerats som statligt stöd; detta spörsmål var föremålet för den andra tolkningsfrågan från Consiglio di Stato. EU-domstolen erinrade om att det, för det fall de aktuella åtgärderna kvalificerades som statligt stöd, ankom på den hänskjutande domstolen att vidta samtliga åtgärder med anledning av att någon förhandsanmälan av åtgärderna inte getts in till kommissionen i strid med artikel 108.3 FEUF och med anledning av att åtgärderna därmed är att anses som olagliga.

XII. Bestämmelser om skatter och avgifter

I domarna **N Luxembourg 1 m.fl.** (förenade målen C-115/16, C-118/16, C-119/16 och C-299/16, [EU:C:2019:134](#)) och **T Danmark och Y Danmark** (C-116/16 och C-117/16, [EU:C:2019:135](#)), meddelade den 26 februari 2019, fick domstolen tillfälle att uttala sig angående *tolkningen av den allmänna unionsrättsliga princip som innebär att enskilda inte får missbruka unionsrätten eller åberopa den i bedrägligt syfte* och tolkningen av begreppet "den som har rätt till" å ena sidan räntor eller royalties och å andra sidan utdelning, i den mening som avses i direktiv 2003/49¹¹⁸ respektive direktiv 90/435,¹¹⁹ i dess lydelse enligt direktiv 2003/123.¹²⁰

I dessa mål ombads domstolen att pröva räckvidden av förbudet mot rättsmissbruk med anledning av ett undantag från skatteplikt enligt dessa två direktiv som gällde källskatt, med avseende på gränsöverskridande betalningar av utdelning eller ränta mellan närstående bolag i olika medlemsstater. I detta hänseende konstaterades det att den enhet som tar emot utdelning eller ränta ska uppfylla vissa villkor för att ha rätt till undantaget, bland annat vara "den som har rätt till" dessa utbetalningar. I de nationella målen uppkom frågan hur utbetalningar inom en bolagskoncern skulle behandlas när det bolag som visserligen utbetalar utdelningen eller räntan till ett eller flera bolag som formellt uppfyller de krav som ställs i de relevanta direktiven, men dessa sistnämnda själva i sin helhet eller nästan i sin helhet överför de mottagna beloppen till en faktisk mottagare, som däremot inte omfattas av undantagsordningen eftersom denne har hemvist utanför unionen.

118| Rådets direktiv 2003/49/EG av den 3 juni 2003 om ett gemensamt system för beskattning av ränta och royalties som betalas mellan närstående bolag i olika medlemsstater (EUT L 157, 2003, s. 49).

119| Rådets direktiv 90/435/EEG av den 23 juli 1990 om ett gemensamt beskattningssystem för moderbolag och dotterbolag hemmahörande i olika medlemsstater (EGT L 225, 1990, s. 6; svensk specialutgåva, område 9, volym 2, s. 25).

120| Rådets direktiv 2003/123/EG av den 22 december 2003 om ändring av direktiv 90/435/EEG om ett gemensamt beskattningssystem för moderbolag och dotterbolag hemmahörande i olika medlemsstater (EGT L 7, 2003, s. 41).

Vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna i det nationella målet hade Danmark inte införlivat några särskilda bestämmelser för att bekämpa rättsmissbruk, utan endast de undantagsregler som föreskrivs i de aktuella direktiven. I dessa nationella bestämmelser föreskrevs således att källskatt inte skulle innehållas med avseende på gränsöverskridande betalningar mellan bolag som uppfyllde de villkor som angavs i direktiven. I de nationella målen hade den danska skattemyndigheten emellertid nekat att tillämpa detta undantag på den aktuella skatten på utdelning och ränta. Skattemyndigheten gjorde gällande att de bolag som hade hemvist i andra medlemsstater än Danmark och som mottagit räntor eller utdelning från danska bolag i själva verket inte var de som hade rätt till dessa betalningar i den mening som avses i direktiven 2003/49 och 90/435. Till följd av detta konstaterande ålade nämnda skattemyndighet de danska utbetalande bolagen att innehålla källskatten. De rättsliga invändningar som denna beskattning gav upphov till väckte flera frågor som avsåg begreppet "den som har rätt till", kravet på en rättslig grund i nationell rätt för att neka att tillämpa undantaget med hänvisning till rättsmissbruk och, för det fall en sådan rättslig grund finns, kriterierna för att det ska föreligga rättsmissbruk och bevisningen för detta.

När det gäller begreppet "den som har rätt till", som används särskilt i direktiv 2003/49, fann domstolen, med hänvisning inte endast till direktivets syfte utan även till kommentarerna till OECD:s modellavtal för att undvika dubbelbeskattning av inkomst och förmögenhet, att begreppet inte avser en formellt identifierad betalningsmottagare, utan snarare den enhet som åtnjuter den ekonomiska nyttan av den uppburna räntan och således har rätt att fritt bestämma hur medlen ska användas. Även om direktiv 90/435 inte formellt hänvisar till begreppet "den som har rätt till", slog domstolen fast att även det undantag från att innehålla källskatt som föreskrivs i detta direktiv är förbehållet de mottagare med hemvist i en medlemsstat inom unionen som faktiskt har rätt till utdelningen.

När det gäller frågan vilka villkor som ska vara uppfyllda för att de aktuella undantagen från skatteplikt ska kunna nekas med motiveringen att de utgör rättsmissbruk erinrade domstolen om att det i unionsrätten finns en allmän rättsprincip som skattskyldiga måste följa och enligt vilken dessa inte får åberopa unionsbestämmelser på ett sätt som innebär bedrägeri eller missbruk. En medlemsstat ska således inte bevilja förmåner enligt bestämmelser i unionsrätten om dessa bestämmelser inte åberopas i syfte att uppnå bestämmelsernas ändamål, utan i stället i syfte att åtnjuta en förmån enligt unionsrätten trots att villkoren för att åtnjuta denna förmån endast formellt sett är uppfyllda och tillämpningen av nämnda bestämmelser inte är förenlig med deras ändamål.

Domstolen konstaterade att de aktuella transaktionerna, som den danska skattemyndigheten ansåg utgjorde rättsmissbruk och således kunde vara oförenliga med det mål som eftersträvas med direktiven i fråga, omfattas av unionsrättens tillämpningsområde. Domstolen preciserade att det inte är förenligt med sådana mål att tillåta finansiella upplägg vars enda syfte är att få del av de skatteförmåner som följer av tillämpningen av direktiv 2003/49 eller direktiv 90/435. Den rätt att dra nytta av den konkurrens som finns mellan medlemsstaterna eftersom inkomstbeskattningen inte är harmoniserad utgör inte hinder för att tillämpa denna allmänna princip. Ett försök att finna det mest gynnsamma skattesystemet kan visserligen inte i sig grunda någon allmän presumtion för bedrägeri eller missbruk. En rättighet eller fördel enligt unionsrätten ska emellertid inte beviljas när den aktuella transaktionen är rent konstlad ekonomiskt sett och görs i syfte att kringgå lagstiftningen i den berörda medlemsstaten. Det ankommer på nationella myndigheter och domstolar att inte bevilja förmånen av de rättigheter som slås fast i de berörda direktiven om de gjorts gällande på ett sätt som är bedrägligt eller utgör missbruk. Skyldigheten att inte bevilja denna förmån påverkas inte av att det inte finns några anti-missbruksbestämmelser i nationell rätt eller i avtal.

Domstolen fann att nationella myndigheter och domstolar ska neka en skattskyldig de undantag som föreskrivs i direktiven 2003/49 och 90/435 från källskatt på den ränta eller utdelning som ett dotterbolag betalar till sitt moderbolag, om det förekommit bedrägeri eller missbruk, i enlighet med den allmänna princip som förbjuder sådana förfaranden, även om ett sådant avslag inte följer av bestämmelser i nationell rätt eller i avtal.

Domstolen prövade även vilka kriterier som ska vara uppfyllda för att det ska föreligga rättsmissbruk och hur det kan bevisas att dessa kriterier föreligger. Domstolen konstaterade med hänvisning till sin fasta praxis att det, för att ett missbruk ska anses vara styrkt, krävs dels att det föreligger vissa objektiva förhållanden, dels att det föreligger en subjektiv faktor, nämligen en avsikt att erhålla en förmån som följer av unionsrätten genom att på ett konstlat sätt konstruera de omständigheter som krävs för att erhålla förmånen. Det kan betraktas som ett konstlat upplägg när en bolagskoncern inte upprättats av skäl som återspeglar den ekonomiska verkligheten, när den har en rent formell struktur och när dess huvudsakliga mål eller ett av dess huvudsakliga mål är att uppnå en skattefördel som står i strid med målet eller syftet med den gällande skattelagstiftningen. Detta är fallet bland annat när ett bolag undviker att betala skatt på ränta eller utdelning genom att foga in en transitenhet i koncernstrukturen mellan det bolag som lämnar räntan eller utdelningen och det koncernbolag som har rätt till räntan eller utdelningen. Det utgör ett indicium för att det gjorts ett upplägg i syfte att otillbörligen dra nytta av det undantag från skatteplikt som föreskrivs i artikel 1.1 i direktiv 2003/49 eller artikel 5 i direktiv 90/435, att dessa räntor eller denna utdelning i sin helhet eller nästan i sin helhet och kort tid efter det att de mottagits vidareförmedlas av det bolag som mottagit dem till enheter som inte uppfyller villkoren för att direktiv 2003/49 eller direktiv 90/435 ska vara tillämpligt.

Slutligen prövade domstolen reglerna om vem som har bevisbördan för att missbruk föreligger. I detta sammanhang konstaterade domstolen, i sin dom rörande direktiv 2003/49, att det av detta direktiv framgår att källmedlemsstaten kan ålägga det bolag som uppburit räntorna att visa att bolaget är den som har rätt till räntorna. Det finns i detta hänseende inget som hindrar de berörda skattemyndigheterna från att kräva att den skattskyldige ska förete den bevisning som myndigheterna anser är nödvändig för att de i det konkreta fallet ska kunna påföra berörda skatter och avgifter samt, i förekommande fall, att neka det begärda undantaget från skatteplikt om denna bevisning inte företes. Domstolen konstaterade, i sin dom rörande direktiv 90/435, att detta direktiv inte innehåller några bestämmelser angående bevisbördan för rättsmissbruk. Domstolen fann emellertid att om en skattemyndighet i källmedlemsstaten, med motiveringen att det föreligger förfarandemissbruk, avser att neka ett bolag den befrielse från källskatt som föreskrivs i direktiv 90/435, så ankommer det på den skattemyndigheten att styrka att rekvisiten för ett sådant förfarandemissbruk är uppfyllda. I detta sammanhang ska en sådan myndighet inte identifiera den eller dem som har rätt till dessa räntor, utan styrka att den som påstås ha rätt till räntorna endast är ett transitbolag som använts för ett rättsmissbruk.

Under denna rubrik ska även domen av den 26 februari 2019, **X (mellanliggande bolag med hemvist i tredjeland)** (C-135/17, [EU:C:2019:136](#)), angående en medlemsstats lagstiftning enligt vilken inkomster som genererats av ett bolag med hemvist i tredjeland och som inte härrör från bolagets egen verksamhet ska inkluderas i beskattningsunderlaget för en skattskyldig person med hemvist i den medlemsstaten,¹²¹ samt domen av den 19 juni 2019, **Memira Holding** (C-607/17, [EU:C:2019:510](#)), och domen av den 19 juni 2019, **Holmen** (C-608/17, [EU:C:2019:511](#)) angående möjligheten för ett moderbolag att göra avdrag vad gäller bolagsskatt för förluster i dotterbolag med hemvist i andra medlemsstater.¹²²

121| Denna dom behandlas under rubriken VII.5 "Fri rörlighet för kapital".

122| Dessa domar behandlas under rubriken VII.3 "Etableringsfrihet".

XIII. Tillnärmning av lagstiftning

1. Upphovsrätt

I fråga om upphovsrätt bör tre domar som meddelades samma dag av domstolens stora avdelning uppmärksammas. De två första domarna avsåg upphovsmännens ensamrätt till mångfaldigande och överföring till allmänheten av deras verk, bland annat via internet, samt undantag från och inskränkningar av dessa rättigheter. Den tredje domen rörde fonogramframställarnas ensamrätt till mångfaldigande och spridning av deras fonogram samt undantag och inskränkningar från dessa rättigheter. En fjärde dom rörde frågan huruvida åtgärden att via en nedladdningslänk tillhandahålla allmänheten en e-bok för permanent bruk omfattas av begreppet "överföring till allmänheten" i den mening som avses i direktiv 2001/29¹²³ (nedan kallat upphovsrättsdirektivet).

Domstolen (stora avdelningen) tolkade i dom av den 29 juli 2019, *Funke Medien NRW* (C-469/17, [EU:C:2019:623](#)), *upphovsmännens ensamrätter till mångfaldigande respektive överföring till allmänheten av deras verk samt de undantag och inskränkningar av dessa rättigheter som är föreskrivna i upphovsrättsdirektivet. Målet avsåg offentliggörandet på en dagstidnings webbportal av sekretessbelagda militära lägesrapporter som upprättats av en medlemsstat.*

Det nationella målet rörde en begäran om förhandsavgörande som framställdes i ett mål mellan Funke Medien, som driver den tyska dagstidningen *Westdeutsche Allgemeine Zeitungs* webbportal, och Bundesrepublik Deutschland (Förbundsrepubliken Tyskland). Målet rörde Funke Mediens offentliggörande av vissa handlingar som av den tyska regeringen klassats som handlingar med "begränsad distribution". Förbundsrepubliken Tyskland ansåg att Funke Medien begått intrång i upphovsrätten till dessa rapporter och väckte talan om förbuds föreläggande mot bolaget. Denna talan bifölls av en regiondomstol och den domen fastställdes av en regionöverdomstol. Funke Medien *överklagade* den domen till Bundesgerichtshof (Federala högsta domstolen) och vidhöll sina yrkanden att talan om förbuds föreläggande skulle ogillas.

Domstolen erinrade inledningsvis om att militära lägesrapporter endast kan vara skyddade av upphovsrätten under förutsättning att rapporterna utgör deras upphovsmans intellektuella skapelse som avspeglar vederbörandes personlighet och uttrycker hans eller hennes fria och kreativa val i samband med upprättandet av rapporterna. Det ankom på den nationella domstolen att i varje enskilt fall pröva om detta villkor är uppfyllt.

Domstolen hade först att pröva frågan huruvida upphovsrättsdirektivet lämnar medlemsstaterna något utrymme för skönmässig bedömning vid införlivandet av direktivets bestämmelser med nationell rätt. Domstolen fann att de bestämmelser i vilka det föreskrivs ensamrättigheter för upphovsmän att mångfaldiga¹²⁴ och överföra sina verk till allmänheten¹²⁵ fullständigt harmoniserar det materiella innehållet i de rättigheter som är föreskrivna i dessa bestämmelser. Domstolen ansåg däremot att de bestämmelser i upphovsrättsdirektivet enligt vilka det är möjligt att göra undantag från eller inskränka dessa rättigheter vid nyhetsrapportering

123| Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (EGT L 167, 2001, s. 10).

124| Artikel 2 a i upphovsrättsdirektivet.

125| Artikel 3.1 i upphovsrättsdirektivet.

och citat¹²⁶ inte utgör åtgärder som fullständigt harmoniserar räckvidden av de undantag eller inskränkningar som ingår i dessa bestämmelser. Medlemsstaternas utrymme för skönsässig bedömning vid genomförandet av dessa bestämmelser ska emellertid utövas inom de gränser som uppställs i unionsrätten för att upprätthålla en skälig avvägning mellan rättsinnehavares intresse av skydd för sina immateriella rättigheter,¹²⁷ garanterad i stadgan, och rättigheterna och intressena hos användarna av skyddade alster, särskilt deras yttrandefrihet och informationsfrihet,¹²⁸ som även garanteras i stadgan, liksom allmänintresset.

Domstolen slog därefter fast att yttrandefriheten och informationsfriheten inte, utöver de undantag och inskränkningar som är föreskrivna i upphovsrättsdirektivet,¹²⁹ kan motivera ett undantag från de ensamrätter i fråga om mångfaldigande och överföring till allmänheten som upphovsmannen har enligt samma direktiv. Domstolen erinrade härvidlag om att förteckningen över undantag och inskränkningar i upphovsrättsdirektivet är uttömmande.

Enligt EU-domstolen ska den nationella domstolen inom ramen för den intresseavvägning som den domstolen – med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet – ska göra mellan, å ena sidan, de ensamrätter angående mångfaldigande och överföring till allmänheten som upphovsmannen har och, å andra sidan, de rättigheter för användare av skyddade alster som avses i undantagsbestämmelserna i upphovsrättsdirektivet angående nyhetsrapportering och citat, grunda sig på en tolkning av dessa bestämmelser som är fullständigt förenlig med de grundläggande rättigheter som är garanterade i stadgan, samtidigt som den respekterar bestämmelsernas ordalydelse och bibehåller deras ändamålsenliga verkan.

Domstolen (stora avdelningen) tolkade i dom av den 29 juli 2019, **Spiegel Online** (C-516/17, [EU:C:2019:625](#)) *de ensamrätter som upphovsmän har att tillåta mångfaldigande och överföring till allmänheten av deras verk samt de undantag från och inskränkningar i dessa rättigheter som föreskrivs i upphovsrättsdirektivet. Målet avsåg offentliggörande på en nyhetssajt av ett manuskript och en artikel som publicerats i ett samlingsverk, vilka allmänheten kunde ladda ner via hyperlänkar.*

Det nationella målet avsåg en tvist mellan Spiegel Online, som driver en nyhetswebbportal med samma namn, och Volker Beck, tidigare ledamot i förbundsdagen (Federala parlamentet, Tyskland). Målet rörde Spiegel Onlines offentliggörande på sin webbplats av ett manuskript av Volker Beck och av en artikel som Volker Beck publicerat i ett samlingsverk. Volker Beck motsatte sig, genom en talan vid en regiondomstol, tillgängliggörandet av den fullständiga texten av manuskriptet respektive artikeln på Spiegel Onlines webbplats och gjorde gällande att detta utgjorde ett intrång i hans upphovsrätt. Den domstolen biföll Volker Becks talan. Spiegel Onlines överklagande av regiondomstolens avlogs och företaget *överklagade* därför till den hänskjutande domstolen.

Domstolen hade att pröva frågan huruvida de bestämmelser i upphovsrättsdirektivet enligt vilka det är möjligt att göra undantag från upphovsmannens ensamrätter vad gäller nyhetsrapportering¹³⁰ och citat¹³¹ lämnade medlemsstaterna något utrymme för skönsässig bedömning vid införlivandet i nationell rätt. Domstolen fann att dessa bestämmelser inte utgjorde åtgärder som innebär fullständig harmonisering.

126| Artikel 5.3 c andra typfallet och artikel 5.3 d i upphovsrättsdirektivet.

127| Artikel 17.2 i stadgan.

128| Artikel 11 i stadgan.

129| Artikel 5.2 och 5.3 i upphovsrättsdirektivet.

130| Artikel 5.3 c andra typfallet i upphovsrättsdirektivet.

131| Artikel 5.3 d i upphovsrättsdirektivet.

Medlemsstaternas utrymme för skönsmässig bedömning vid genomförandet av dessa bestämmelser ska emellertid utövas inom de gränser som uppställs i unionsrätten för att upprätthålla en skäligen avvägning mellan rättsinnehavares intresse av skydd för sina immateriella rättigheter,¹³² garanterad i stadgan, och rättigheterna och intressena hos användarna av skyddade alster, särskilt deras yttrandefrihet och informationsfrihet,¹³³ som även garanteras i stadgan, liksom allmänintresset.

Beträffande yttrandefriheten och informationsfriheten fann domstolen att de inte, utöver de undantag och inskränkningar som är föreskrivna i upphovsrättsdirektivet,¹³⁴ kan motivera ett undantag från de ensamrätter i fråga om mångfaldigande och överföring till allmänheten som upphovsmannen har. Domstolen erinrade härvidlag om att förteckningen över undantag och inskränkningar i direktivet är uttömmande.

Enligt EU-domstolen ska den nationella domstolen inom ramen för den intresseavvägning som den domstolen – med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet – ska göra mellan, å ena sidan, de ensamrätter som upphovsmannen har till mångfaldigande¹³⁵ och överföring till allmänheten av sina verk¹³⁶ och, å andra sidan, de rättigheter för användare av skyddade alster som avses i undantagsbestämmelserna i upphovsrättsdirektivet, grunda sig på en tolkning av dessa bestämmelser som är fullständigt förenlig med de grundläggande rättigheter som är garanterade i stadgan, samtidigt som den respekterar bestämmelsernas ordalydelse och bibehåller deras ändamålsenliga verkan.

Domstolen tog för det första ställning till undantagsbestämmelsen om nyhetsrapportering i upphovsrättsdirektivet och fann att den bestämmelsen utgör hinder för en nationell regel som begränsar tillämpningen av det undantag eller den inskränkning som är föreskriven i den bestämmelsen till fall där det saknas rimlig möjlighet att begära förhandssamtycke att använda ett skyddat verk för nyhetsrapporteringsändamål. Inträffandet av en nyhetshändelse kräver nämligen som huvudregel, och i synnerhet i informationssamhället, att information om händelsen kan kommuniceras snabbt, något som är svårt att förena med kravet på att upphovsmannen på förhand ska lämna sitt samtycke, eftersom ett sådant krav skulle kunna göra det orimligt svårt att tillhandahålla allmänheten relevant information i tid, eller till och med hindra detta.

Domstolen tog för det andra ställning till undantagsbestämmelsen i upphovsrättsdirektivet om citat och fann att begreppet citat i den bestämmelsen omfattar en referens via en hyperlänk till en fil som är tillgänglig på ett fristående sätt. Domstolen erinrade om rättspraxis enligt vilken hyperlänkar bidrar till ett väl fungerande internet, vilket är särskilt betydelsefullt beträffande yttrande- och informationsfriheten, vilka är garanterade i stadgan, samt för åsikts- och informationsutbytet på detta nätverk som kännetecknas av tillgången till obegränsade mängder information. Domstolen fann vidare att ett verk redan har gjorts lagligen tillgängligt för allmänheten när allmänheten – med stöd av en icke frivillig licens eller med stöd av tillstånd enligt lag – tidigare har fått tillgång till verket, i sin konkreta form, med rättsinnehavarens samtycke. Det ankommer på den nationella domstolen att avgöra huruvida ett verk lagligen har gjorts tillgängligt för allmänheten, mot bakgrund av det konkreta fall som den domstolen har att pröva och omständigheterna i målet.

132| Artikel 17.2 i stadgan.

133| Artikel 11 i stadgan.

134| Artikel 5.2 och 5.3 i upphovsrättsdirektivet.

135| Artikel 2 a i upphovsrättsdirektivet.

136| Artikel 3.1 i upphovsrättsdirektivet.

Genom dom av den 29 juli 2019, **Pelham m.fl.** (C-476/17, [EU:C:2019:624](#)), har domstolen (stora avdelningen) även tolkat *fonogramframställarnas ensamrätt till mångfaldigande och spridning av deras fonogram samt de undantag och inskränkningar i dessa rättigheter som föreskrivs i upphovsrättsdirektivet och direktiv 2006/115*,¹³⁷ denna gång i samband med hämtningen av ett ljudavsnitt (*sampling*) från ett musikstycke i syfte att skapa ett nytt musikstycke.

R. Hütter och F. Schneider-Esleben (nedan kallade Hütter m.fl.) är medlemmar i musikgruppen "Kraftwerk". Kraftwerk gav år 1977 ut ett fonogram som innehöll ett musikstycke med titeln Metall auf Metall. Moses Pelham och Martin Haas är kompositörer till musikstycket Nur mir som gavs ut på ett fonogram som bolaget Pelham framställde år 1997. Hütter m.fl. hävdade att Pelham i elektronisk form hade kopierat ett avsnitt (sample) på cirka två sekunder av en rytmsekvens ur musikstycket Metall auf Metall och fört in detta avsnitt i musikstycket Nur mir i form av på varandra följande upprepningar. Hütter m.fl. ansåg i första hand att Pelham hade åsidosatt den till upphovsrätten närstående rättighet som de är innehavare av i deras egenskap av framställare av fonogram.

Domstolen konstaterade för det första att en användares mångfaldigande av även ett mycket kort ljudavsnitt från ett fonogram i princip måste anges utgöra ett "delvist" mångfaldigande av fonogrammet, i den mening som avses i den bestämmelsen, och att ett sådant mångfaldigande således omfattas av fonogramframställarens ensamrätt som avses i upphovsrättsdirektivet.

Domstolen erinrade emellertid om att rätten till immateriell egendom¹³⁸ ska vägas mot andra grundläggande rättigheter, bland vilka återfinns friheten för konsten,¹³⁹ som är garanterade i stadgan och som – såvitt den omfattas av yttrandefriheten¹⁴⁰ – gör det möjligt att delta i det offentliga utbytet av kulturella, politiska och sociala upplysningar och idéer av alla slag. Domstolen fann, mot bakgrund av stadgan, att en fonogramframställares ensamrätt att tillåta eller förbjuda mångfaldigande av framställarens fonogram¹⁴¹ ger vederbörande rätt att motsätta sig att en utomstående använder även ett mycket kort ljudavsnitt från framställarens fonogram i syfte att låta ljudavsnittet ingå i ett annat fonogram, såvida ljudavsnittet inte ingår i det andra fonogrammet i en ändrad form som inte är igenkännbar vid lyssning.

Domstolen preciserade vidare beträffande denna ensamrätt att artikel 2 c i upphovsrättsdirektivet fullständigt harmoniserar det materiella innehållet i den rättighet som är föreskriven i den bestämmelsen. Den ensamrätt till mångfaldigande som fonogramframställare i unionen har är nämligen definierad i upphovsrättsdirektivet på ett otvetydigt sätt. Denna bestämmelse är inte försedd med något villkor och kräver inte – för sitt genomförande eller verkan – att någon rättsakt antas.

Domstolen fann beträffande fonogramframställarens ensamrätt att göra fonogram tillgängliga, inbegripet exemplar av fonogrammen,¹⁴² att begreppet exemplar, vilket även används i Genèvekonventionen¹⁴³ och

137| Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/115/EG av den 12 december 2006 om uthyrnings- och utlåningsrättigheter avseende upphovsrättsligt skyddade verk och om upphovsrätten närstående rättigheter (EUT L 376, 2006, s. 28).

138| Artikel 17.2 i stadgan.

139| Artikel 13 i stadgan.

140| Artikel 11 i stadgan.

141| Artikel 2 c i upphovsrättsdirektivet.

142| Artikel 9.1 b i direktiv 2006/115.

143| Konventionen rörande skydd för framställare av fonogram mot olovlig kopiering av deras fonogram, vilken undertecknades i Genève den 29 oktober 1971, artikel 1 c och artikel 2.

därför måste tolkas på ett sätt som stämmer överens med den konventionen, ska tolkas så, att ett fonogram som innehåller musikavsnitt som överförts från ett annat fonogram inte utgör ett "exemplar", såvida det inte återger hela fonogrammet eller en väsentlig del av detta.

Beträffande möjligheten att göra undantag från fonogramframställarnas ensamrätt att mångfaldiga sina fonogram fann domstolen att en medlemsstat inte i sin nationella rätt får föreskriva andra undantag från eller inskränkningar av fonogramframställarens rätt än dem som är föreskrivna i upphovsrättsdirektivet.¹⁴⁴ Domstolen erinrade om att direktivets förteckning över undantag och inskränkningar är uttömmande.

Beträffande begreppet citat i upphovsrättsdirektivet¹⁴⁵ fann domstolen att det begreppet inte omfattar en situation i vilken det inte är möjligt att identifiera det citerade verket. När skaparen av ett nytt verk använder ett ljudavsnitt (*sample*) som hämtats från ett fonogram, vilket gör det möjligt för den genomsnittliga lyssnaren att identifiera det verk från vilket avsnittet hämtats, kan användningen av ljudavsnittet beroende på omständigheterna i det enskilda fallet utgöra ett citat, i den mening som avses i upphovsrättsdirektivet jämförd med stadgan, förutsatt att syftet med användningen är att ingå en dialog med det verk från vilket ljudavsnittet hämtats samt att rekvisiten i upphovsrättsdirektivet är uppfyllda.

I domen i målet **Nederlands Uitgeversverbond och Groep Algemene Uitgevers** (C-263/18, [EU:C:2019:1111](#)) som meddelades den 19 december 2019 slog domstolen (stora avdelningen) fast att *åtgärden att via en nedladdningslänk tillhandahålla allmänheten en e-bok för permanent bruk omfattas av begreppet "överföring till allmänheten" i den mening som avses i upphovsrättsdirektivet.*

Nederlands Uitgeversverbond (nedan kallad NUV) och Groep Algemene Uitgevers (nedan kallad GAU) är två upphovsrättsorganisationer som tillvaratar nederländska förläggares intressen. De väckte talan vid Rechtbank Den Haag (Domstolen i Haag, Nederländerna) och yrkade bland annat att Tom Kabinet skulle förbjudas att tillgängliggöra e-böcker för medlemmarna i den "läsklubb" som bolaget skapat på sin webbplats samt förbjudas att mångfaldiga dessa böcker. NUV och GAU gjorde gällande att nämnda åtgärder gör intrång i NUV- och GAU-medlemmarnas rättigheter till dessa e-böcker. Enligt NUV och GAU hade Tom Kabinet genom utbudandet av "begagnade" e-böcker till försäljning inom ramen för sin läsklubb gjort sig skyldigt till en otillåten överföring av dessa böcker till allmänheten. Tom Kabinet hävdade däremot att dessa åtgärder omfattades av spridningsrätten, vilken enligt en regel i direktivet konsumeras när det aktuella alstret – i förevarande fall e-böckerna – har sålts i unionen av upphovsrättsinnehavaren eller med dennes samtycke. Tom Kabinet menade att den regeln innebar att NUV och GAU efter försäljningen av de aktuella e-böckerna hade förlorat ensamrätten att tillåta eller förbjuda spridningen av dessa till allmänheten.

Domstolen fann att åtgärden att via en nedladdningslänk tillhandahålla allmänheten en e-bok för permanent bruk inte omfattas av rätten till "spridning till allmänheten" enligt artikel 4.1 i upphovsrättsdirektivet, utan av rätten till "överföring till allmänheten" enligt artikel 3.1 i nämnda direktiv, som enligt vad som anges i artikel 3.3 inte kan konsumeras.

Till stöd för detta konstaterande lyfte domstolen bland annat fram att det framgår av fördraget om upphovsrätt från Wipo (Världsorganisationen för den intellektuella äganderätten), som låg till grund för nämnda direktiv, och av direktivets förarbeten att unionslagstiftarens avsikt var att konsumtionsregeln endast skulle gälla spridningen av fysiska föremål, såsom exempelvis böcker på fysiska medier. Om konsumtionsregeln tillämpades på e-böcker skulle risken för att skada upphovsrättsinnehavarnas intresse av att erhålla skälig ersättning

144| Artikel 5 i upphovsrättsdirektivet.

145| Artikel 5.3 d i upphovsrättsdirektivet.

vara betydligt större än i fallet med böcker på fysiska medier, eftersom icke-materiella digitala kopior av e-böcker inte försämras av användning och således, på en eventuell begagnatmarknad, är helt likvärdiga med nya exemplar.

Vad närmare bestämt gäller begreppet "överföring till allmänheten" angav domstolen att detta ska förstås i vid mening och anses omfatta all överföring till allmänheten som inte är närvarande på den plats varifrån överföringen sker och, således, all sådan sändning eller vidaresändning av ett verk till allmänheten på trådbunden eller trådlös väg. Begreppet innehåller två kumulativa rekvisit: det krävs att det föreligger en form av överföring av ett verk samt att det sker en överföring av detta verk till allmänheten.

Vad gäller det första rekvisitet framgår det av motiveringen i förslaget till upphovsrättsdirektivet att "den avgörande handlingen" är "tillhandahållandet av verket till allmänheten", och således utbudandet av det på en allmänt tillgänglig plats, "som föregår det skede då det överförs på beställning". Det anges även att det "inte [är] relevant om någon faktiskt har hämtat verket eller ej". Enligt domstolen ska således tillgängliggörandet av verken för var och en som registrerar sig på läsklubbens webbplats betraktas som en "överföring" av ett verk, utan att det krävs att personen i fråga använder sig av möjligheten att faktiskt ladda ned e-boken från webbplatsen.

Beträffande det andra rekvisitet ska man ta hänsyn inte bara till hur många personer som kan få tillgång till ett och samma verk parallellt, utan även till hur många av dessa som kan få tillgång till verket i följd efter varandra. I det aktuella fallet fann domstolen att det är ett stort antal personer som kan få tillgång till ett och samma verk, parallellt eller i följd efter varandra, via läsklubbens plattform. EU-domstolen slog således fast, med förbehåll för vad den hänskjutande domstolen kan komma fram till vid sin prövning med hänsyn till samtliga relevanta omständigheter, att det ska anses att det aktuella verket överförs till allmänheten.

Vidare slog EU-domstolen fast att ett skyddat verk, för att kvalificeras som överföring till allmänheten, ska ha överförts genom en särskild teknik som skiljer sig från den teknik som fram till dess har använts eller åtminstone ha överförts till en "ny publik", det vill säga en publik som upphovsrättsinnehavarna inte redan beaktade när de lämnade sitt tillstånd till den ursprungliga överföringen av deras verk till allmänheten. Domstolen konstaterade i det förevarande fallet att eftersom tillhandahållandet av en e-bok i allmänhet åtföljs av en användarlicens som inte ger den användare som laddat ned e-boken några andra rättigheter än rätten att läsa boken med hjälp av sin egen utrustning, så ska en sådan överföring som den som bolaget Tom Kabinet gör anses ske till en publik som upphovsrättsinnehavarna inte redan hade beaktat och således till en ny publik.

2. Industriell äganderätt

På området för unionens varumärkesrätt ska fyra domar uppmärksammas. Den första domen avser den territoriella behörigheten för medlemsstaternas domstolar i fråga om intrång och giltighet. I den andra domen fick domstolen anledning att förtydliga begreppet "ond tro" vid ansökan om registrering av ett EU-varumärke. Genom den tredje domen gav domstolen förtydliganden angående den befogenhet Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) har att återkalla sina beslut som är behäftade med ett uppenbart handläggningsfel. Slutligen avsåg den fjärde och sista domen verkligt bruk av ett EU-kollektivmärke.

I domen **AMS Neve m.fl.** (C-172/18, [EU:C:2019:674](#)), meddelad den 5 september 2019, klargjorde EU-domstolen – inom ramen för en begäran om förhandsavgörande – *innebörden av uttrycket "i den medlemsstat i vilken*

intrång redan förekommer” i artikel 97.5 i förordning nr 207/2009¹⁴⁶ om EU-varumärken (nedan kallad varumärkesförordningen) avseende territoriell behörighet för medlemsstaternas domstolar vad avser tvister om intrång och giltighet. Det nationella målet avsåg en talan om intrång i ett EU-varumärke som väckts mot tredje man som i reklam och försäljningserbjudanden på en webbplats eller i sociala medier använt kännetecken som är identiska med eller som liknar EU-varumärket. Talan hade väckts vid en domstol i Förenade kungariket som ansåg sig sakna behörighet att pröva målet med motiveringen att territoriellt behörig domstol är domstolen på den ort där tredje man fattat beslut om att publicera reklam och göra försäljningserbjudanden på webbplatsen eller i sociala medier och vidtagit åtgärder för att genomföra nämnda beslut.

EU-domstolen konstaterade inledningsvis att den möjlighet som käranden ges att välja behörig domstol på grundval av antingen artikel 97.1 i varumärkesförordningen utifrån svarandens hemvist eller på grundval av artikel 97.5 utifrån den ort där intrång förekommit, inte kan förstås på så sätt att käranden, med avseende på samma varumärkesintrång, får kumulera rättsliga åtgärder som vidtas med stöd av artikel 97.1 och 97.5. Denna möjlighet ger endast uttryck för att den behöriga domstol som anges i artikel 97.5 är alternativ i förhållande till de behöriga domstolar som anges i de andra punkterna i denna artikel 97. Genom att föreskriva en sådan alternativ behörig domstol, möjliggör unionslagstiftaren för EU-varumärkesinnehavaren att vidta riktade rättsliga åtgärder där varje sådan åtgärd avser varumärkesintrång i en enda medlemsstat. Då flera intrångsmål mellan samma parter avser användningen av samma kännetecken men inte avser samma territorium så handlar dessa mål inte om samma sak och de faller därför inte under bestämmelserna om litispendens. De domstolar i olika medlemsstater vid vilka talan väckts under sådana omständigheter kan således inte anses meddela ”motstridiga avgöranden” i den mening som avses i skäl 17 i varumärkesförordningen, eftersom de käromål som anhängiggjorts av käranden avser olika territorier.

En domstol för EU-varumärken, vid vilken en intrångstalan väckts med artikel 97.5 i varumärkesförordningen som rättslig grund, ska – då den prövar om den är behörig att pröva ett mål om varumärkesintrång i den medlemsstat där domstolen är belägen – försäkra sig om att de omständigheter som läggs svaranden till last verkligen har ägt rum i nämnda medlemsstat. När dessa åtgärder består i reklam och försäljningserbjudanden som publicerats i elektronisk form utan EU-varumärkesinnehavarens medgivande beträffande varor som försetts med ett kännetecken som är identiskt med eller liknar EU-varumärket, så ska det anses att dessa åtgärder har ägt rum på det territorium där de konsument eller näringsidkare som är målet för denna reklam och dessa försäljningserbjudanden befinner sig, trots att svaranden är etablerad på ett annat territorium, att den elektroniska nätverksserver som svaranden använder sig av finns på ett annat territorium och att de varor som är föremål för denna reklam och dessa försäljningserbjudanden finns i ett annat territorium. Det ska förhindras att den som gör intrång i ett EU-varumärke kan bestrida tillämpningen av nämnda artikel och på detta sätt menligt påverka den ändamålsenliga verkan hos nämnda bestämmelse genom att göra gällande den ort där reklamen och försäljningserbjudandena har publicerats på internet för att på så sätt förhindra behörighet för någon annan domstol än den där denna ort är belägen eller den där tredje man är etablerad. Om begreppet ”i den medlemsstat i vilken intrång redan förekommer” tolkades på så sätt att det avser den medlemsstat i vilken den som vidtagit nämnda kommersiella åtgärder har organiserat sin webbsida och låtit publicera sin reklam och sina försäljningserbjudanden, så skulle det vara tillräckligt för de intrångsgörare som är etablerade i unionen och som idkar näring elektroniskt och som önskar förhindra innehavarna av de EU-varumärken som blivit föremål för intrång att ha tillgång till en alternativ behörig domstol att låta den plats där publiceringen på internet ombesörjs sammanfalla med den plats där de är etablerade. Det kan dessutom visa sig vara orimligt svårt eller till och med omöjligt för käranden att ha vetskap om var den ort där svaranden fattat beslut om och vidtagit tekniska åtgärder för att ombesörja publicering på internet är belägen.

146| Rådets förordning (EG) nr 207/2009 av den 26 februari 2009 om EU-varumärken (EUT L 78, 2009, s. 1).

Sådana kommersiella åtgärder som de som är aktuella i det nationella målet ska således anses ha "förekommit" på det territorium där de fått sin karaktär av reklam och försäljningserbjudande, det vill säga det territorium där det kommersiella innehållet faktiskt gjorts tillgängligt för de konsumenter och näringsidkare som innehållet riktar sig till. Det är däremot ovidkommande om denna reklam och dessa försäljningserbjudanden medfört att svarandens varor införskaffats.

I domen **Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret/EUIPO** (C-104/18 P, [EU:C:2019:724](#)), som meddelades den 12 september 2019, upphävde domstolen tribunalens dom¹⁴⁷ och *preciserade begreppet "ond tro" vid ansökan om registrering av ett EU-varumärke*.

Joaquín Nadal Esteban och Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret, som är ett företag som innehar figurmärkena KOTON, hade affärsförbindelser fram till år 2004. Joaquín Nadal Esteban ansökte den 25 april 2011 om registrering av figurmärket STYLO & KOTON som EU-varumärke för varor och tjänster i klasserna 25, 35 och 39 i Niceöverenskommelsen.¹⁴⁸ Till följd av ett partiellt bifall av den invändning som framställdes av Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret och som grundades på det företagets varumärken KOTON som registrerats för varor och tjänster i klasserna 18, 25 och 35, registrerades varumärket STYLO & KOTON för tjänster i klass 39. Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret framställde därför en begäran om ogiltighetsförklaring på grundval av artikel 52.1 b i varumärkesförordningen, enligt vilken sökandens onda tro när ansökan om varumärkesregistrering gavs in är en absolut ogiltighetsgrund.

Tribunalen fastställde det beslut om att avslå begäran om ogiltighetsförklaring som fattats av Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) och fann att det inte kunde vara fråga om ond tro, eftersom det varken förelåg identitet eller likhet som orsakade en risk för förväxling mellan de varor eller tjänster för vilka varumärkena hade registrerats. Domstolen fick, med anledning av detta överklagande, tillfälle att klargöra begreppet "ond tro".

För det första preciserade domstolen att även om begreppet "ond tro", i enlighet med dess normala betydelse i vanligt språkbruk, förutsätter att det föreligger en ohederlig inställning eller avsikt, ska detta begrepp dessutom tolkas mot bakgrund av det sammanhang i vilket varumärkesrätten tillämpas, vilket är affärslivet. Bestämmelserna om EU-varumärken syftar särskilt till att bidra till systemet med en icke snedvriden konkurrens inom unionen, i vilket företagen, för att kunna locka till sig kunder genom kvaliteten på sina varor eller tjänster, måste ha möjlighet att såsom varumärken registrera kännetecken som gör det möjligt för konsumenten att utan risk för förväxling särskilja dessa varor eller tjänster från varor eller tjänster med ett annat ursprung. Domstolen slog följaktligen fast att ett varumärke ska ogiltigförklaras på grund av ond tro om det framgår av relevanta och samstämmiga uppgifter att innehavaren av varumärket inte har ingett en ansökan om registrering av detta varumärke i syfte att på ett lojalt sätt delta i konkurrensen, utan med avsikten att, på ett sätt som inte är förenligt med god affärssed, skada tredje mans intressen eller med avsikten, utan att avse en särskild tredje man, att erhålla en ensamrätt för andra ändamål än de som omfattas av ett varumärkes funktion, till exempel den grundläggande funktionen att ange ursprung.

Vidare slog domstolen fast att det inte framgick av domen av den 11 juni 2009, **Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli** (C-529/07, [EU:C:2009:361](#)), att förekomsten av ond tro endast kunde konstateras när ett identiskt eller liknande kännetecken användes på den inre marknaden för identiska eller liknande varor, vilket innebar en risk för förväxling med det kännetecken som avsågs i registreringsansökan. Det kan nämligen finnas situationer där en ansökan om registrering av ett varumärke kan anses ha ingetts i ond tro, trots att det vid

147| Tribunalens dom av den 30 november 2017, **Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret/EUIPO – Nadal Esteban (STYLO & KOTON)** (T-687/16, ej publicerad, [EU:T:2017:853](#)).

148| Niceöverenskommelsen om internationell klassificering av varor och tjänster vid varumärkesregistrering av den 15 juni 1957, med ändringar och tillägg.

tidpunkten för ansökan inte fanns något identiskt eller liknande kännetecken som användes av en tredje part på den inre marknaden för varor som var identiska eller av liknande slag. När det gäller en ansökan om ogiltighetsförklaring med stöd av artikel 52.1 b i varumärkesförordningen krävs det inte på något sätt att sökanden är innehavare av ett äldre varumärke för identiska eller liknande varor eller tjänster. Om det visar sig att en tredje part, vid tidpunkten för ansökan om registrering av det omtvistade varumärket, i minst en medlemsstat använde ett kännetecken som var identiskt med eller liknar det omtvistade varumärket, måste det inte nödvändigtvis fastställas att det föreligger en risk för att allmänheten förväxlar dem. I avsaknad av risk för förväxling mellan det kännetecken som används av tredje man och det omtvistade varumärket eller om tredje man inte använder ett kännetecken som är identiskt med eller liknar det omtvistade varumärket, kan andra faktiska omständigheter, i förekommande fall, utgöra relevanta och samstämmiga uppgifter som visar att sökanden varit i ond tro.

Slutligen konstaterade domstolen att tribunalen i sin helhetsbedömning underlät att beakta samtliga relevanta faktiska omständigheter som rådde vid *ingivandet av ansökan*, trots att denna tidpunkt var avgörande. Eftersom klaganden hade begärt att det omtvistade varumärket ska ogiltigförklaras i sin helhet skulle ansökan således bedömas mot bakgrund av Joaquín Nadal Estebans avsikt vid den tidpunkt då denne ansökte om registrering av varumärket. Följaktligen upphävde domstolen den överklagade domen.

Genom domen **Repower/EUIPO** (C-281/18 P, [EU:C:2019:916](#)), som meddelades den 31 oktober 2019, ogillade domstolen överklagandet av tribunalens dom¹⁴⁹ och gav *förtydliganden angående den befogenhet Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) har att återkalla sina beslut som är behäftade med ett uppenbart handläggningsfel*.

I förevarande fall hade bolaget Repower registrerat ordmärket REPOWER vid EUIPO. På begäran av intervenienten, repowermap.org, biföll annulleringsenheten vid EUIPO delvis ansökan om ogiltighetsförklaring av detta varumärke med avseende på vissa varor och tjänster. EUIPO:s överklagandenämnd avlog överklagandet av detta beslut. Sedan intervenienten väckt talan om ogiltigförklaring vid tribunalen återkallade överklagandenämnden, genom ett nytt beslut, sitt avslagsbeslut, av det skälet att avslagsbeslutet var behäftat med en bristfällig motivering och därmed ett sådant "uppenbart handläggningsfel" som avses i artikel 80.1 i varumärkesförordningen.

Inom ramen för Repowers överklagande av återkallelsebeslutet fann Tribunalen att EUIPO inte kunde anta det beslutet med stöd av artikel 80.1 i varumärkesförordningen, eftersom en bristfällig motivering inte utgör ett "uppenbart handläggningsfel" i den mening som avses i denna bestämmelse.¹⁵⁰ Tribunalen slog emellertid fast att återkallelsebeslutet kunde grundas på den allmänna rättsprincipen om att rättsstridiga administrativa rättsakter får återkallas. Sedan tribunalen konstaterat att detta fel beträffande valet av rättslig grund inte kunde motivera att återkallelsebeslutet skulle ogiltigförklaras, ogillade tribunalen Repowers talan.

För att tolka begreppet "uppenbart handläggningsfel" i den mening som avses i artikel 80.1 i varumärkesförordningen erinrar domstolen om att inte bara dess lydelse ska beaktas, utan också sammanhanget och de mål som eftersträvas med de föreskrifter som det ingår i.

I detta avseende ansåg domstolen att det framgår av systematiken i varumärkesförordningen att de handläggningsfel som avses i dess artikel 80.1 bland annat hänför sig till de förfaranderegler som föreskrivs i förordningen, såsom regeln om motiveringsskyldighet. Denna tolkning styrks av det mål som eftersträvas

149| Dom av den 21 februari 2018, **Repower/EUIPO – repowermap.org (REPOWER)** (T-727/16, [EU:T:2018:88](#)).

150| I artikel 80.1 första meningen i förordning nr 207/2009 föreskrivs att om EUIPO har fört in en uppgift i registret eller fattat ett beslut som är behäftat med ett uppenbart handläggningsfel som EUIPO har gjort, ska EUIPO se till att den införda uppgiften tas bort eller att beslutet återkallas.

genom artikel 80.1 i nyssnämnda förordning, som syftar till att ålägga EUIPO en skyldighet att återkalla beslut som är behäftade med ett uppenbart handläggningsfel, i syfte att säkerställa god förvaltning och processekonomi. Denna tolkning återspeglar även domstolens fasta praxis enligt vilken motiveringsskyldigheten utgör en väsentlig formföreskrift som ska särskiljas från frågan huruvida motiveringen är välgrundad, och som ska hänföras till frågan huruvida den omtvistade rättsakten är lagenlig i materiellt hänseende.

I motsats till tribunalen fann domstolen således att ett åsidosättande av motiveringsskyldigheten, såsom avsaknad av eller bristfällig motivering, utgör ett sådant handläggningsfel som avses i artikel 80.1 i varumärkesförordningen och som ska medföra att EUIPO återkallar sitt beslut, för det fall att fråga är om ett tydligt fel.

Detta gav vid handen att nämnda bestämmelse var tillämplig i förevarande fall och att tribunalen hade gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning. Domstolen fann emellertid att denna felaktiga rättstillämpning inte kunde leda till att den överklagade domen skulle upphävas, eftersom domslutet i den domen, varigenom Repowers överklagande av återkallelsebeslutet ogillades, framstod som riktigt enligt andra rättsliga grunder.

I domen i målet **Der Grüne Punkt/EUIPO** (C-143/19 P, [EU:C:2019:1076](#)), som meddelades den 12 december 2019, *upphävde domstolen tribunalens dom¹⁵¹ på grund av att tribunalen hade gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning vid tillämpningen av begreppet "verkligt bruk" av ett EU-kollektivmärke.*

I förevarande fall hade klaganden, Der Grüne Punkt, erhållit registrering av ett kollektivfigurmärke som återger en cirkel med två pilar och som avser ett system för insamling och återvinning av förpackningsmaterial. Till följd av en ansökan om upphävande hade Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) delvis bifallit denna begäran, med motiveringen att varumärket inte hade varit föremål för verkligt bruk för alla de varor för vilka det hade registrerats, med undantag för varor som bestod av förpackningar.

Klaganden överklagade det beslut som hade meddelats av EUIPO:s överklagandenämnd. Tribunalen ogillade överklagandet.

Till stöd för sitt överklagande till domstolen gjorde klaganden gällande att tribunalen hade gjort en felaktig tolkning av begreppet "verkligt bruk" i den mening som avses i artikel 15.1 i varumärkesförordningen och underlåtit att ta vederbörlig hänsyn till särdragen hos kollektivmärken som anges i artikel 66 i denna förordning.

För det första erinrade domstolen om att den grundläggande funktionen hos ett kollektivmärke är att särskilja de varor eller tjänster som härrör från medlemmarna i den sammanslutning som innehar märket från de varor eller tjänster som härrör från andra företag. Till skillnad från ett individuellt varumärke har ett kollektivmärke inte till syfte att ange för konsumenten vilket ursprung de varor eller tjänster för vilka det är registrerat har. Domstolen framhöll i detta avseende att det enligt artikel 66 i varumärkesförordningen inte alls krävs att tillverkare, producenter, leverantörer eller handelsmän som ansluter sig till en sammanslutning som är innehavare av ett EU-kollektivmärke ingår i samma koncern som tillverkar eller tillhandahåller varor eller tjänster under tillsyn av ett enda företag. Domstolen slog dessutom fast att kollektivmärken, i likhet med individuella varumärken, används i näringsverksamhet. För att användningen av sådana varumärken ska kunna anses utgöra verkligt bruk i den mening som avses i artikel 15.1 i varumärkesförordningen ska den således rent faktiskt ske inom ramen för de berörda företagens målsättning att skapa eller bibehålla avsättningsmöjligheter för sina varor och tjänster.

151| Dom av den 12 september 2018, **Der Grüne Punkt/EUIPO – Halston Properties (Återgivning av en cirkel med två pilar)** (T-253/17, [EU:T:2018:909](#)).

Domstolen slog därefter fast att ett kollektivmärke ska anses användas i enlighet med dess grundläggande funktion så snart användningen gör det möjligt för konsumenten att uppfatta att de aktuella varorna eller tjänsterna härrör från företag som är anslutna till sammanslutningen, som är innehavare av varumärket, och därigenom särskilja dessa varor eller tjänster från varor och tjänster som härrör från företag som inte är anslutna till den sammanslutningen. I förevarande fall fann domstolen att det framgick av tribunalens konstateranden att kollektivmärket användes i enlighet med dess grundläggande funktion, med hänsyn till att tillverkaren eller distributören av de omtvistade produkterna ingick i klagandens licensieringssystem.

Domstolen påpekade slutligen att bedömningen av huruvida varumärket i fråga har varit föremål för verkligt bruk ska göras i synnerhet på grundval av användning som anses motiverad i den aktuella branschen för att bibehålla eller skapa marknadsandelar för de varor och tjänster som skyddas av varumärket, dessa varors eller tjänsters art, de särskilda förhållandena på marknaden samt i vilken omfattning och hur ofta varumärket har använts. Domstolen konstaterade i detta avseende att tribunalen hade underlåtit att tillämpa dessa kriterier i förevarande fall. Domstolen ansåg bland annat att det ankommer på tribunalen att pröva huruvida den i förevarande fall på vederbörligt sätt styrkt användningen, det vill säga anbringandet av det aktuella varumärket på förpackningarna för de varor som härrör från de företag som är anslutna till systemet för insamling i närområdet och ekologiskt bortskaffande av förpackningsmaterial, inom de berörda ekonomiska sektorerna, ska anses vara motiverad för att bibehålla eller skapa marknadsandelar för varorna. Enligt domstolen kan det inte uteslutas att den omständigheten att tillverkaren eller distributören på förpackningen till gängse konsumentvaror upplyser om att den är ansluten till ett sådant återvinningssystem kan påverka konsumenternas köpbeslut och således bidra till att skapa eller bibehålla marknadsandelar med avseende på dessa varor.

Eftersom tribunalen hade gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning vid tillämpningen av begreppet "verkligt bruk", upphävde domstolen den överklagade domen och ogiltigförklarade EUIPO:s överklagandenämnds beslut.

3. Telekommunikationer

På detta område ska särskilt två domar lyftas fram. Den första är domen av den 1 oktober 2019 i mål C-673/17, **Planet49**, angående samtycke från webbplatsanvändaren till lagring av information eller tillgång till information via kakor (cookies). En redogörelse för den domen finns under rubriken XIV.1 "Skydd av personuppgifter".

Den andra domen är AW m.fl. (Samtal till 112) (C-417/18, [EU:C:2019:671](#)), som meddelades den 5 september 2019, i vilken domstolen fastställde att *medlemsstaterna är skyldiga att, i den mån det är tekniskt genomförbart, se till att telekommunikationsföretag avgiftsfritt tillhandahåller information om varifrån samtalet kommer för den myndighet som handhar larmsamtal till 112, vilket även omfattar samtal från en mobiltelefon utan SIM-kort*. Lokaliseringen ska dessutom vara tillräckligt tillförlitlig och korrekt för att larmtjänsterna ska kunna ingripa. Domstolen preciserade slutligen de förutsättningar som ska vara uppfyllda för att staten ska ådra sig skadeståndsansvar vid en överträdelse av unionsrätten.

En 17-årig flicka hade kidnappats i en förort till Panevėžys (Litauen) och därefter våldtagits och bränts levande i bagageutrymmet på en bil. Flickan som var inlåst i bagageutrymmet ringde till den litauiska alarmeringscentralen från en mobiltelefon genom det gemensamma europeiska larmnumret 112 ett tiotal gånger för att be om hjälp. Alarmeringscentralens utrustning visade emellertid inte numret på den mobiltelefon som användes, vilket hindrade alarmeringscentralens personal från att lokalisera henne. Det har inte gått att fastställa huruvida den mobiltelefon som brottsoffret använde hade ett SIM-kort eller varför hennes nummer inte var synligt för alarmeringscentralen.

Brottsoffrets närstående väckte talan och yrkade att litauiska staten skulle förpliktas att ersätta deras ideella skada. De gjorde gällande att Republiken Litauen i praktiken inte hade säkerställt ett korrekt genomförande av artikel 26.5 i direktiv 2002/22,¹⁵² i vilket medlemsstaterna åläggs att se till att berörda företag avgiftsfritt tillhandahåller information om varifrån samtalet kommer för den myndighet som handhar larmsamtal så snart som samtalet når den myndigheten.

Förvaltningsdomstolen i Vilnius (Litauen), vid vilken målet hade anhängiggjorts, begärde att EU-domstolen skulle meddela ett förhandsavgörande avseende omfattningen av skyldigheten att förmedla information om varifrån samtalet kommer till 112.

Domstolen preciserade inledningsvis att den skyldighet som föreskrivs i artikel 26.5 i direktiv 2002/22 är tillämplig på medlemsstaterna, i den mån det är tekniskt genomförbart, vilket även omfattar samtal från en mobiltelefon utan SIM-kort.

Domstolen betonade därefter att artikel 26.5 sista meningen i direktiv 2002/22 ger medlemsstaterna ett visst utrymme för skönsmässig bedömning vid fastställandet av kriterier för korrekthet och tillförlitlighet när det gäller informationen om varifrån samtalet till 112 kommer. De kriterier som medlemsstaterna fastställer ska emellertid, i den mån det är tekniskt genomförbart, säkerställa att lokaliseringen av uppringarens position är så tillförlitlig och korrekt som krävs för att larmtjänsterna ska kunna hjälpa vederbörande på ett lämpligt sätt. Det ankommer på den nationella domstolen att göra en sådan bedömning, som i hög grad är teknisk och har ett nära samband med särdragen i det nationella mobila telekommunikationsnätverket.

Vad slutligen gäller de förutsättningar som ska vara uppfyllda för att en stat ska ådra sig skadeståndsansvar för skada som har vållats genom en överträdelse av unionsrätten konstaterade domstolen visserligen att bland dessa förutsättningar ingår att det ska finnas ett direkt orsakssamband mellan överträdelsen av unionsrätten och den skada som de enskilda har lidit. Det är emellertid inom ramen för den nationella skadeståndsrätten som staten ska ersätta följderna av den vållade skadan, förutsatt att de villkor som fastställs i nationell lagstiftning i fråga om skadeståndsansvar inte är mindre förmånliga än de som avser liknande ersättningsanspråk som grundas på nationell rätt. Härav följer att ett indirekt orsakssamband mellan en överträdelse av unionsrätten som kan tillskrivas en medlemsstat och den skada som en enskild har lidit – när det i enlighet med den medlemsstatens nationella lagstiftning räcker att det finns ett sådant indirekt orsakssamband mellan den rättsstridiga handlingen som de nationella myndigheterna har gjort sig skyldiga till och den skada som en enskild har lidit för att staten ska ådra sig skadeståndsansvar – även ska anses räcka för att den medlemsstaten, i enlighet med likvärdighetsprincipen, ska ådra sig skadeståndsansvar för nämnda överträdelse av unionsrätten.

4. Offentlig upphandling

I domen **Telecom Italia** (C-697/17, [EU:C:2019:599](#)), som meddelades den 11 juli 2019, gjorde domstolen vissa preciseringar inom ramen för ett selektivt förfarande för tilldelning av ett offentligt kontrakt avseende varor och bygg- och anläggningsarbeten, som regleras av direktiv 2014/24,¹⁵³ rörande de villkor på vilka de ekonomiska aktörerna får lämna ett anbud. Domstolen fann i detta sammanhang att med beaktande av kravet på att de

152| Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/22/EG av den 7 mars 2002 om samhällsomfattande tjänster och användares rättigheter avseende elektroniska kommunikationsnät och kommunikationstjänster (direktiv om samhällsomfattande tjänster) (EGT L 108, 2002, s. 51), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/136/EG av den 25 november 2009 (EUT L 337, 2009, s. 11)

153| Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/24/EU av den 26 februari 2014 om offentlig upphandling och om upphävande av direktiv 2004/18/EG (EUT L 94, 2014, s. 65).

ekonomiska aktörer som valts ut för att lämna anbud och de ekonomiska aktörer som lämnar anbud ska vara identiska i rättsligt och materiellt hänseende, får en utvald anbudssökande lämna anbud, då den aktuella sökanden i enlighet med ett fusionsavtal som ingåtts under perioden mellan urvalsfasen och anbudsfasen, och som verkställts efter anbudsfasen, åtagit sig att absorbera en annan utvald anbudssökande.

I maj 2016 inledde bolaget Infratel, på uppdrag av italienska ministeriet för ekonomisk utveckling, ett selektivt förfarande för tilldelning av offentliga kontrakt för att bygga, underhålla och förvalta ett offentligt passivt ultra-snabbt bredbandsnät i flera regioner i Italien. Inom ramen för detta förfarande för tilldelning av fem delkontrakt ingavs ansökningar om att få delta i förfarandet av bolaget Telecom Italia samt bland annat av bolagen Metroweb Sviluppo och OpEn Fiber. Trots att Metroweb Sviluppo valdes ut, lämnade bolaget slutligen inte något anbud.

I januari 2017 offentliggjorde Infratel förteckningen över de anbudsgivare som inbjudits att lämna anbud samt en provisorisk rangordning av anbudsgivarna. Enligt rangordningen var OpEn Fiber på första plats för var och en av de fem delkontrakten, medan Telecom Italia var på andra plats, utom för delkontrakt 4 där det var på tredje plats. Telecom Italia var inte nöjt med resultatet av det aktuella förfarandet och ingav i ett första skede en begäran om tillgång till handlingarna i ärendet rörande detta anbuds förfarande. Av dessa handlingar framgick i huvudsak att OpEn Fiber under perioden mellan urvalsfasen och fristen för att lämna anbud, hade absorberat Metroweb SpA, utan att Europeiska kommissionen haft några invändningar emot detta. I ett andra skede bestred Telecom Italia tilldelningen av de fem berörda delkontrakten genom att väcka talan vid italienska domstolar.

EU-domstolen erinrade inledningsvis om att enligt artikel 28.2 första meningen i direktiv 2014/24 får endast de ekonomiska aktörer lämna anbud som inbjuds att delta av den upphandlande myndigheten efter det att den bedömt de inlämnade upplysningarna. Domstolen framhöll att denna bestämmelse förutsätter att de utvalda ekonomiska aktörerna och de ekonomiska aktörer som lämnar anbud är identiska i rättsligt och materiellt hänseende. Denna regel gäller det selektiva förfarandet, som sker i flera etapper, och särskilt urvalsfasen och anbudsfasen. Domstolen påpekade emellertid att denna bestämmelse inte innehåller några föreskrifter om eventuella förändringar i den utvalda anbudssökandens struktur eller ekonomiska och tekniska förmåga.

Domstolen erinrade om att den, i ett liknande sammanhang enligt direktiv 2004/17,¹⁵⁴ prövat frågan om inverkan av sådana förändringar under ett förhandlat förfarande för tilldelning av ett offentligt kontrakt i domen i målet *MT Højgaard och Züblin*¹⁵⁵. Domstolen fastslog i det målet, beträffande ett upphandlat förfarande, att för det fall en företagsgrupp som valts ut för att delta i denna egenskap upplöses, är det möjligt för en av de två ekonomiska aktörerna som var medlemmar i gruppen att ersätta företagsgruppen och fullfölja förfarandet, utan att principen om likabehandling åsidosätts. Det måste dock fastställas att den kvarvarande ekonomiska aktören på egen hand uppfyller de krav som ursprungligen uppställts av den upphandlande myndigheten (det första kriteriet) och att dess fortsatta deltagande i förfarandet inte leder till att konkurrenssituationen för övriga anbudsgivare försämras (det andra kriteriet).

När det gäller iakttagandet av det första kriteriet, konstaterade domstolen att OpEn Fiber fortsätter att uppfylla de krav som ursprungligen angavs av den upphandlande myndigheten, eftersom bolagets materiella kapacitet hade ökat till följd av att Metroweb Sviluppo absorberats.

¹⁵⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/17/EG av den 31 mars 2004 om samordning av förfarandena vid upphandling på områdena vatten, energi, transporter och posttjänster (EUT L 134, 2004, s. 1). Detta direktiv har upphört att gälla.

¹⁵⁵ Dom av den 24 maj 2016, *MT Højgaard och Züblin* (C-396/14, [EU:C:2016:347](#)).

Vad gäller det andra kriteriet måste en sådan absorption som den av Metroweb Sviluppo enligt domstolen genomföras i enlighet med unionslagstiftningen, bland annat förordning nr 139/2004.¹⁵⁶ Domstolen påpekade att kommissionen den 15 december 2016 beslutat att i enlighet med nämnda förordning inte motsätta sig fusionen mellan OpEn Fiber och Metroweb Sviluppo. I detta sammanhang framhöll domstolen att andra unionsrättsliga bestämmelser än dem som reglerar offentlig upphandling är särskilt avsedda att säkerställa att en fri och icke snedvriden konkurrens på den inre marknaden inte hotas av sådana sammanslagningar som den som är i fråga i förevarande fall. Under förutsättning att en ekonomisk aktörs beteende är förenligt med dessa specifika regler kan dess deltagande i en sådan transaktion inte i sig anses kunna leda till en försämring av konkurrenssituationen för de andra anbudsgivarna enbart på grund av att den sammanslagna enheten kommer att ha stärkt ekonomisk och teknisk kapacitet.

5. Livsmedel

Domstolen (stora avdelningen) slog i domen **Organisation juive européenne och Vignoble Psagot** (C-363/18, [EU:C:2019:954](#)), vilken meddelades den 12 november 2019 och som avsåg tolkningen av förordning (EU) nr 1169/2011,¹⁵⁷ fast att *livsmedel från territorier som ockuperas av Staten Israel måste vara försedda med uppgift om deras ursprungsterritorium som, när livsmedlen kommer från en israelisk bosättning belägen inom ockuperat territorium, ska vara åtföljd av uppgift om denna härkomst*.

Parter i de nationella målen var Organisation juive européenne och Vignoble Psagot Ltd, å ena sidan, och ministre de l'Économie et des Finances (Frankrikes ekonomi- och finansminister), å andra sidan. Målen gällde lagenligheten av ett meddelande till näringsidkare angående ursprungsmärkning av varor från de territorier som ockuperats av Israel sedan juni 1967 och enligt vilken det krävs att livsmedel ska vara försedda med ovannämnda uppgifter. Meddelandet följde Europeiska kommissionens offentliggörande av ett tillkännagivande om ursprungsmärkning av varor från dessa territorier.¹⁵⁸

Domstolen påpekade för det första att uppgift om ett livsmedels ursprungsland eller härkomstplats enligt artiklarna 9 och 26 i förordning nr 1169/2011 ska anges om underlåtenhet att lämna denna uppgift skulle kunna vilseleda konsumenten genom att det skulle antyda för dem att livsmedlet har ett annat ursprungsland eller en annan härkomstplats än dess rätta ursprungsland eller härkomstplats. Domstolen påpekade vidare att när uppgift om ursprungsland eller härkomstplats anges får den inte vara vilseledande.

Domstolen preciserade för det andra tolkningen av begreppet "ursprungsland"¹⁵⁹ samt tolkningen av uttrycken "land" och "territorium", i den mening som avses i förordning nr 1169/2011. Domstolen påpekade härvidlag att begreppet "ursprungsland" är definierat i artikel 2.3 i samma förordning genom hänvisning till tullkodexen

156| Rådets förordning (EG) nr 139/2004 av den 20 januari 2004 om kontroll av företagskoncentrationer (EUT L 24, 2004, s. 1).

157| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1169/2011 av den 25 oktober 2011 om tillhandahållande av livsmedelsinformation till konsumenterna, och om ändring av Europaparlamentets och rådets förordningar (EG) nr 1924/2006 och (EG) nr 1925/2006 samt om upphävande av kommissionens direktiv 87/250/EEG, rådets direktiv 90/496/EEG, kommissionens direktiv 1999/10/EG, Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/13/EG, kommissionens direktiv 2002/67/EG och 2008/5/EG samt kommissionens förordning (EG) nr 608/2004 (EUT L 304, 2011, s. 18).

158| Tillkännagivande om ursprungsmärkning för varor från de territorier som ockuperats av Israel sedan juni 1967 (EUT C 375, 2015, s. 4).

159| Artiklarna 9.1 i och 26.2 a i förordning nr 1169/2011.

för unionen.¹⁶⁰ Enligt tullkodexen för unionen ska varor som antingen är helt framställda i ett enda "land" eller "territorium" eller som genomgått sin sista väsentliga bearbetning eller behandling där anses ha sitt ursprung i det landet eller territoriet.¹⁶¹

Vad gäller begreppet "land" påpekade domstolen att detta begrepp används ett mycket stort antal gånger i EU-fördraget och i EUF-fördraget som en synonym för begreppet "stat". För att säkerställa en enhetlig tolkning av unionsrätten ska begreppet därför ges samma betydelse i tullkodexen för unionen och i förordning nr 1169/2011. Begreppet "stat" ska förstås som en suverän enhet som inom sina geografiska gränser utövar samtliga de befogenheter som erkänns av folkrätten. Vad beträffar uttrycket "territorium", följer det av själva ordalydelsen i tullkodexen för unionen¹⁶² att det avser andra enheter än "länder" och följaktligen andra enheter än "stater". I detta sammanhang skulle det kunna vilseleda konsumenterna att på livsmedel anbringa en uppgift som anger att Staten Israel är deras "ursprungsland", när dessa livsmedel i själva verket härrör från ett av de territorier som har en internationell status som är åtskild och avgränsad i förhållande till denna stat, men som är ockuperade av Staten Israel och över vilka Staten Israel enligt internationella humanitärrättsliga regler, i egenskap av ockupationsmakt, har en begränsad jurisdiktion. Domstolen slog därför fast att för livsmedel såsom dem som var aktuella i de nationella målen är angivande av uppgift om ursprungsterritorium obligatoriskt enligt förordning nr 1169/2011 för att förhindra att konsumenterna skulle kunna vilseledas vad gäller det faktum att Staten Israel är närvarande i dessa territorier i egenskap av ockupationsmakt, och inte i egenskap av suverän enhet.

Beträffande för det tredje begreppet "härkomstplats"¹⁶³ fann domstolen att det hänvisar till ett visst geografiskt område beläget i ett livsmedels ursprungsland eller ursprungsterritorium, dock ej en livsmedelsföretagares adress. Uppgiften att ett livsmedel kommer från en "israelisk bosättning" som är belägen inom ett territorium som "ockuperas av Staten Israel" kan således anses som en uppgift om "härkomstplats", under förutsättning att uttrycket "bosättning" hänvisar till en geografiskt bestämd plats.

Beträffande frågan huruvida angivandet av uppgiften "israelisk bosättning" är obligatorisk, såsom hänvisning till härkomstplatsen, underströk domstolen för det första att de bosättningar som upprättats i vissa av de territorier som ockuperas av Staten Israel kännetecknas av att de konkretiserar en befolkningsförflyttningspolitik som, i strid med internationella humanitärrättsliga regler, förs av denna stat utanför dess territorium.¹⁶⁴ Domstolen fann därefter att underlåtenhet att ange denna uppgift, och endast ange ursprungsterritoriet, skulle kunna vilseleda konsumenterna. Det går nämligen inte att förvänta sig att konsumenterna, i avsaknad av uppgifter som är ägnade att klargöra detta förhållande, själva räknar ut att ett sådant livsmedel kommer från ett samhälle eller en grupp av samhällen som utgör en bosättning upprättad i något av dessa territorier i strid med internationella humanitärrättsliga regler. Enligt bestämmelserna i förordning nr 1169/2011,¹⁶⁵ ska informationen till konsumenterna ge dessa möjlighet att göra informerade val, inte enbart utifrån hälsomässiga,

¹⁶⁰| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 952/2013 av den 9 oktober 2013 om fastställande av en tullkodex för unionen (EUT L 269, 2013, s. 1 och rättelse i EUT L 287, 2013, s. 90, EUT L 267, 2016, s. 2, och EUT L 173, 2018, s. 35).

¹⁶¹| Artikel 60 i förordning nr 952/2013.

¹⁶²| Artikel 60 i förordning nr 952/2013.

¹⁶³| Artiklarna 9.1 i och 26.2 a i förordning nr 1169/2011.

¹⁶⁴| Artikel 49 sjätte stycket i Genèvekonventionen angående skydd för civilpersoner under krigstid, vilken undertecknades den 12 augusti 1949.

¹⁶⁵| Skälen 3 och 4 samt artikel 3.1 i förordning nr 1169/2011.

ekonomiska, miljömässiga eller sociala överväganden, utan även utifrån etiska överväganden avseende iakttagandet av internationell rätt. Domstolen underströk att sådana överväganden kan inverka på konsumenternas inköpsbeslut.

I domen **Exportslachterij J. Gosschalk m.fl.** (C-477/18 och C-478/18, [EU:C:2019:1126](#)), som meddelades den 19 december 2019, hade domstolen tillfälle att utveckla sin praxis avseende avgifter som slakterier betalar för offentliga veterinärkontroller som utförs av behöriga myndigheter. Som svar på en fråga om tolkningen av förordning nr 882/2004¹⁶⁶ fann domstolen att *myndigheterna har rätt att på slakterierna övervältra sina löne- och andra personalkostnader för personal som inte konkret utför kontrollerna, i proportion till den tid som denna administrativa personal objektivt behöver för uppgifter som är oupplösligt förbundna med genomförandet av de offentliga kontrollerna*. Den fann vidare att myndigheterna under vissa villkor får fakturera avgifter för kontrolltid som slakterierna begärt av behörig myndighet men som inte faktiskt har utförts, även om dessa kontroller skulle ha utförts av tillfälligt anlitade veterinärer som för sin del inte får betalt för icke utförda kontroller.

I målet vid den nationella domstolen bestred flera nederländska slakterier fakturor från de nederländska myndigheterna för veterinära inspektioner vid företagens anläggningar. Sådana inspektioner utförs av veterinärer och assistenter som arbetar för den behöriga myndigheten eller av tillfälligt anlitade assistenter från ett privat bolag. I praktiken ger slakteriet in en begäran till myndigheten och anger hur många kontrollanter som behövs och hur lång tid som behövs för att utföra kontrollen. Om inspektionen blir klar tidigare än beräknat, måste slakteriet likväl betala för den tid som begärts men inte utnyttjats.

Enligt slakterierna skulle de inte faktureras för tid som inte utnyttjats, och löner och andra kostnader för myndighetens administrativa personal och stödpersonal skulle inte räknas in i de avgifter som tas ut. Slakterierna ifrågasatte även de tariffer som tillämpas för arbete med tillfälligt anlitade veterinärer, som myndigheten avlönar annorlunda. Slutligen hyste den hänskjutande domstolen tvivel om huruvida kostnaderna för att upprätta en avsättning för det privata bolag som tillhandahåller assistenter kan beaktas i avgifterna, en avsättning avsedd att betala personalen vid en hälsokris för att kunna återuppta arbetet efter att krisen är avslutad.

Merparten av dessa frågor rörde den nederländska lagstiftningens förenlighet med kravet i förordning nr 882/2004 att avgifter endast får tas ut för att finansiera kostnader som den behöriga myndigheten faktiskt har med anledning av den offentliga kontrollen¹⁶⁷. Domstolen erinrade i detta sammanhang om att kravet på en effektiv offentlig kontroll utgör ett centralt intresse för unionslagstiftaren. Mot bakgrund av detta krav på effektivitet påpekade den att även den administrativa personalen och stödpersonalen bidrar till kontrollernas effektivitet. De avlastar nämligen veterinärerna ansvaret för att organisera den logistik som krävs för inspektionsarbetet och bidrar till kartläggningen av kontrollen. Löner och andra kostnader för denna personal kan således beaktas vid beräkningen av avgifterna, men bara i proportion till den arbetstid som krävs för uppgifter som är oupplösligt förbundna med genomförandet av de offentliga kontrollerna.

Domstolen slog vidare fast att det är tillåtet att fakturera för kontrolltid som inte faktiskt har utnyttjats om det skulle kunna påverka kontrollsystemets effektivitet om sådana avgifter inte togs ut. Slakterierna måste dock ha möjlighet att informera den behöriga myndigheten om sin avsikt att förkorta tiden för en kontroll jämfört med vad som ursprungligen begärts, om detta framförs inom en rimlig tidsfrist som myndighet har angett.

¹⁶⁶| Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 882/2004 av den 29 april 2004 om offentlig kontroll för att säkerställa kontrollen av efterlevnaden av foder- och livsmedelslagstiftningen samt bestämmelserna om djurhälsa och djurskydd (EUT L 165, 2004, s. 1, och rättelse i EUT L 191, 2004, s. 1).

¹⁶⁷| Artikel 27.1 och 27.4 a i förordning nr 882/2004.

Domstolen tillade att för att kontrolltid som inte utnyttjats ska få faktureras gäller ytterligare villkor om inspektionen utförs av tillfälligt anlitade veterinärer, som inte får betalt för kontrolltid som inte utförs. I det fallet kan myndigheten på sin höjd fakturera ett belopp motsvarande avgiften med avdrag för lönekostnaderna för de tillfälligt anlitade veterinärerna. Det på detta sätt beräknade restbeloppet måste dessutom faktiskt svara mot allmänna kostnader som anges i förordningen.

Vad gäller möjligheterna att allmänt beakta lönerna för tillfälligt anlitade veterinärer, vilka har lägre lön än veterinärer anställda vid den behöriga myndigheten, preciserade domstolen att schablonavgifter, som i princip är tillåtna enligt förordning nr 882/2004, också kan tillämpas när tillfälligt anlitade veterinärer utför kontrollen. Dessa avgifter får emellertid generellt inte överstiga myndighetens kostnader. Om den konstaterar att den har gjort en vinst under en bestämd period, ska den således sänka schablonavgifterna för påföljande period.

Slutligen fann domstolen att det inte var möjligt att vid beräkningen av avgifterna beakta avsättningskostnader för ett privat bolag som myndigheten använder sig av för att rekrytera assistenter. Avgifter kan endast tas ut för att täcka de faktiska kostnaderna för att utföra kontroller av företag inom livsmedelssektorn.

6. Motorfordonsförsäkring

I domen i målet *Línea Directa Aseguradora* (C-100/18, [EU:C:2019:517](#)), som meddelades den 20 juni 2019, tolkade domstolen *begreppet användning av fordon i den mening som avses i direktiv 2009/103*¹⁶⁸ *om ansvarsförsäkring för motorfordon*, och bedömde att en situation i vilken ett fordon som stått parkerat på en privatparkering i en fastighet mer än 24 timmar fattade eld, vilket orsakade en brand, som uppstod i fordonets elektriska system, och skadade fastigheten, omfattas av detta begrepp.

I augusti 2013 började ett fordon som stått parkerat på en privatparkering i en fastighet mer än 24 timmar brinna och skadade fastigheten. Branden uppstod i fordonets elektriska system. Fordonets ägare hade tecknat en ansvarsförsäkring för motorfordon hos försäkringsbolaget Línea Directa. Fastigheten var försäkrad genom bolaget Segurcaixa som betalade ut sammanlagt 44 704,34 euro till det bolag som ägde fastigheten för den skada som branden hade orsakat.

I mars 2014 väckte Segurcaixa talan mot Línea Directa och yrkade återbetalning av den utbetalda ersättningen på den grunden att skadan hade sitt ursprung i en "trafikhändelse" i den mening som avses i spansk lag, vilken täcks av ansvarsförsäkringen för motorfordonet. Segurcaixas talan avslogs i första instans. I överklagandeförfarandet förpliktades Línea Directa att betala ut den ersättning som Segurcaixa hade yrkat. Línea Directa överklagade denna dom till Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien). Eftersom den var osäker på hur begreppet användning av fordon i direktiv 2009/103 skulle tolkas beslutade denna domstol att ställa flera tolkningsfrågor till EU-domstolen.

Domstolen erinrade inledningsvis om att begreppet användning av fordon, i den mening som anses i nämnda direktiv,¹⁶⁹ utgör ett självständigt unionsrättsligt begrepp och att tolkningen av det inte kan lämnas åt varje medlemsstats bedömning. Domstolen betonade också att målet att skydda offer för olyckor som orsakas av motorfordon alltid har eftersträövats och stärkts av unionslagstiftaren.

¹⁶⁸ | Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/103/EG av den 16 september 2009 om ansvarsförsäkring för motorfordon och kontroll av att försäkringsplikten fullgörs beträffande sådan ansvarighet (EUT L 263, 2009, s. 11).

¹⁶⁹ | I artikel 3 första stycket i direktiv 2009/103 föreskrivs att varje medlemsstat, om inte annat följer av artikel 5, ska vidta de åtgärder som är lämpliga för att fordon som är normalt hemmahörande inom dess territorium ska omfattas av ansvarsförsäkring

Med hänvisning till rättspraxis¹⁷⁰ erinrade domstolen om att begreppet användning av fordon inte är begränsat till vägtrafiksituationer, utan omfattar all typ av användning av ett fordon inom ramen för dess sedvanliga funktion, bland annat all användning av ett fordon såsom transportmedel. I detta sammanhang anförde domstolen, för det första, att den omständigheten att det fordon som var inblandat i olyckan var stillastående vid olyckstillfället inte i sig utesluter att det, just vid det tillfället, användes som transportmedel. Huruvida dess motor var av- eller påslagen vid olyckstillfället är inte heller avgörande i det avseendet. Domstolen konstaterade, för det andra, att det inte finns någon bestämmelse i direktiv 2009/103 som begränsar försäkringsskyldighetens omfattning och det skydd som denna skyldighet är avsedd att ge offer för olyckor som motorfordon orsakat, till fall där sådana fordon används på en viss typ av underlag eller på vissa vägar.

Domstolen drog härav slutsatsen att begreppet användning av fordon, i den mening som avses i direktiv 2009/103, inte är avhängig egenskaperna hos den terräng på vilken motorfordonet används, och inte heller av den omständigheten att fordonet i fråga vid tidpunkten för olyckan var stillastående och befann sig på en parkeringsplats. Mot denna bakgrund bedömde domstolen att parkering och tidpunkter där fordonet är stillastående ska betraktas som naturliga och nödvändiga delar som ingår i användningen av fordonet som transportmedel. Ett fordon används således i princip i enlighet med sin funktion som transportmedel också under den tid det står parkerat mellan två förflyttningar.

I förevarande fall konstaterade domstolen att parkering av ett fordon på en privatparkering utgör en användning av fordonet som är förenlig med dess funktion som transportmedel. Denna slutsats påverkades inte av den omständigheten att fordonet hade stått parkerat i mer än 24 timmar i detta garage.

Vad slutligen gäller den omständigheten att olyckan i det nationella målet berodde på en brand som orsakats av ett fordons elektriska system, bedömde domstolen att det, eftersom det fordon som orsakade olyckan i fråga motsvarar definitionen av fordon, i den mening som avses i direktiv 2009/103¹⁷¹, inte fanns någon anledning att ange vilken del av fordonet som orsakade skadan eller att fastställa vilken funktion nämnda del hade.

7. Kontroll av förvärv och innehav av vapen

I domen *Tjeckien/parlamentet och rådet* (C-482/17, [EU:C:2019:1035](#)), som avkunnades den 3 december 2019, ogillade domstolen *talán om ogiltigförklaring av hela eller delar av direktiv 2017/853*¹⁷² (nedan kallat *det angripna direktivet*) genom vilket Europaparlamentet och rådet hade ändrat rådets direktiv 91/477/EEG om kontroll av förvärv och innehav av vapen¹⁷³ (nedan kallat *skjutvapensdirektivet*). Domstolen fann att de åtgärder som Europaparlamentet och rådet hade vidtagit genom det angripna direktivet inte stred mot principerna om tilldelade befogenheter, proportionalitet, rättssäkerhet, skydd för berättigade förväntningar och icke-diskriminering, vilket Tjeckien hade åberopat till stöd för sin talan.

170| Se bland annat dom av den 20 december 2017, *Núñez Torreiro*, (C-334/16, [EU:C:2017:1007](#)) och dom av den 15 november 2018, *BTA Baltic Insurance Company* (C-648/17, [EU:C:2018:917](#)).

171| Artikel 1 led 1 i direktiv 2009/103.

172| Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2017/853 av den 17 maj 2017 om ändring av rådets direktiv 91/477/EEG om kontroll av förvärv och innehav av vapen (EUT L 137, 2017, s. 22).

173| Rådets direktiv 91/477/EEG av den 18 juni 1991 om kontroll av förvärv och innehav av vapen (EGT L 256, 1991, s. 51; svensk specialutgåva, område 15, volym 10, s. 145)

För att avskaffa gränskontrollerna inom Schengenområdet gjordes genom skjutvapensdirektivet en minimiharmonisering av bestämmelserna om innehav och förvärv av skjutvapen och om överföring av skjutvapen mellan medlemsstaterna. I direktivet föreskrevs för detta ändamål bestämmelser om de villkor under vilka skjutvapen får förvärvas och innehas samtidigt som det föreskrevs att vissa typer av skjutvapen, av skäl hänförliga till allmän säkerhet, skulle förbjudas.

Efter det att vissa terrordåd ägt rum antog Europaparlamentet och rådet år 2017 det angripna direktivet, för att införa strängare bestämmelser om de farligaste skjutvapnen samt deaktiverade och halvautomatiska skjutvapen. Direktivet hade samtidigt till syfte att underlätta den fria rörligheten för vissa vapen genom att införa bland annat bestämmelser om märkning.

Vad gäller automatiska skjutvapen som omvandlats till halvautomatiska skjutvapen, vilka i princip är förbjudna, innehåller det angripna direktivet ett undantag vars tillämpningsvillkor inte uppfylls av något annat land än Schweiz, som är en del av Schengenområdet och på vilket skjutvapensdirektivet är tillämpligt. Det rör sig särskilt om villkoret att det ska finnas ett militärt system som grundar sig på allmän värnplikt och som innebär att militära skjutvapen under de senaste 50 åren har överförts till personer som lämnar armén.

Tjeckien väckte talan vid domstolen om ogiltigförklaring av hela eller delar av det angripna direktivet. Tjeckien stöddes i detta mål av Ungern och Polen, medan Europaparlamentet och rådet stöddes av Frankrike och Europeiska kommissionen.

Vad gäller det påstådda åsidosättandet av principen om tilldelade befogenheter erinrade domstolen för det första om att unionslagstiftaren, även när en rättsakt som antagits med stöd av artikel 114 FEUF, såsom skjutvapensdirektivet, redan har undanröjt alla handelshinder på det område som harmoniseras genom rättsakten, måste ha möjlighet att med stöd av denna bestämmelse anpassa rättsakten till alla förändringar av omständigheterna, med beaktande av unionslagstiftarens uppgift att säkerställa skyddet av de allmänna intressen som erkänns i fördragen. Till dessa allmänna intressen hör bekämpandet av internationell terrorism och grov brottslighet samt upprätthållandet av den allmänna säkerheten.

Vad därefter gäller bestämmelser som ändrar befintliga bestämmelser, erinrade domstolen om att man vid fastställandet av den rättsliga grunden för ändringsbestämmelserna ska beakta de befintliga bestämmelser som ändras, och särskilt deras syfte och innehåll. En isolerad prövning av en ändringsrättsakt skulle nämligen riskera att leda till det paradoxala resultatet att denna rättsakt inte skulle kunna antas med stöd av artikel 114 FEUF, trots att det skulle vara möjligt för unionslagstiftaren att uppnå samma normativa resultat genom att upphäva den ursprungliga rättsakten och göra en fullständig omarbetning av denna i en ny rättsakt som antas med stöd av denna bestämmelse. Domstolen konstaterade därför att den korrekta rättsliga grunden för det angripna direktivet skulle fastställas med beaktande av både det sammanhang som utgörs av skjutvapensdirektivet och de bestämmelser som följer av de ändringar som gjorts i detta genom det angripna direktivet.

Efter en jämförelse av syftet med och innehållet i skjutvapensdirektivet och i det angripna direktivet konstaterade domstolen slutligen att de båda direktiven syftar till att tillnärma medlemsstaternas bestämmelser om fri rörlighet för skjutvapen för civilt bruk, samtidigt som denna frihet begränsas av säkerhetsgarantier som är anpassade till dessa varors beskaffenhet, och att det angripna direktivet i detta hänseende begränsar sig till att justera den balans mellan dessa båda syften som etablerats genom skjutvapensdirektivet, för att anpassa den till de förändrade omständigheterna.

Domstolen erinrade härvid om att harmoniseringen av olika säkerhetsaspekter beträffande varor är en väsentlig åtgärd för att säkerställa att den inre marknaden fungerar väl, eftersom skillnader i lagstiftningen på detta område kan ge upphov till handelshinder. Det som är utmärkande för skjutvapen är att de utgör

en fara inte bara för användarna utan även för den breda allmänheten. Domstolen framhöll därför att det framstår som oundgängligt att ta hänsyn till den allmänna säkerheten i samband med antagandet av bestämmelser om förvärv och innehav av sådana varor.

Domstolen fann att unionslagstiftaren under dessa omständigheter inte kunde anses ha överskridit sitt utrymme för skönsässig bedömning enligt artikel 114 FEUF genom att anta det angripna direktivet med stöd av denna bestämmelse.

Vad gäller det påstådda åsidosättandet av proportionalitetsprincipen, prövade domstolen huruvida det interinstitutionella avtalet om bättre lagstiftning¹⁷⁴ formellt krävde att kommissionen skulle göra en konsekvensbedömning av de åtgärder som var avsedda att införas genom det angripna direktivet, för att kunna bedöma huruvida dessa åtgärder var proportionerliga. Domstolen påpekade i detta sammanhang att utarbetandet av konsekvensbedömningar utgör ett steg i lagstiftningsprocessen som i allmänhet ska genomföras när ett lagstiftningsinitiativ kan få betydande ekonomiska, miljömässiga eller sociala konsekvenser. Av ordalydelsen i det interinstitutionella avtalet kan emellertid inte utläsas att det finns en skyldighet att under alla omständigheter göra en konsekvensbedömning.

Underlåtenheten att göra en konsekvensbedömning kan således inte anses utgöra ett åsidosättande av proportionalitetsprincipen när unionslagstiftaren befinner sig i en särskild situation som gör det nödvändigt att göra avkall på en sådan bedömning, under förutsättning att denne förfogar över tillräckliga uppgifter för att kunna bedöma huruvida de tilltänkta åtgärderna är proportionerliga.

Domstolen konstaterade därefter i domen att unionslagstiftaren hade tillgång till ett stort antal analyser och rekommendationer, vilka berörde alla de frågor som Tjeckien hade tagit upp, och att de kritiserade åtgärderna, i motsats till vad denna medlemsstat påstått, utifrån de nämnda analyserna och rekommendationerna inte framstod som uppenbart olämpliga i förhållande till målen att säkerställa unionsmedborgarnas säkerhet respektive att främja en väl fungerande inre marknad för skjutvapen för civilt bruk.

Domstolen fann därför att unionsinstitutionerna i förevarande fall inte hade överskridit det stora utrymme för skönsässig bedömning som de förfogar över när de har att göra komplicerade bedömningar av politisk, ekonomisk eller social karaktär. Domstolen avfärdade slutligen de argument som Tjeckien mer specifikt hade anfört beträffande vissa bestämmelser i det angripna direktivet, vilka denna medlemsstat ansåg vara oförenliga med principerna om proportionalitet, rättssäkerhet och skydd för berättigade förväntningar hos vissa ägare eller innehavare av vapen som potentiellt skulle kunna omfattas av strängare bestämmelser till följd av det angripna direktivet samt, slutligen, principen om icke-diskriminering.

Vad gäller sistnämnda princip konstaterade domstolen att det undantag som Schweiz omfattas av innebär ett beaktande av både detta lands kultur och traditioner och den omständigheten att det, på grund av dessa traditioner, har erfarenhet av och påvisad förmåga att spåra och övervaka de berörda personerna och vapnen, varför det kan antas att de mål avseende allmän säkerhet som eftersträvas med det angripna direktivet kommer att uppnås trots detta undantag. Då ingen medlemsstat i Europeiska unionen förefaller befinna sig i en situation som kan jämföras med den som Schweiz befinner sig i, föreligger det inte någon diskriminering.

¹⁷⁴ Interinstitutionellt avtal mellan Europaparlamentet, Europeiska unionens råd och Europeiska kommissionen om bättre lagstiftning av den 13 april 2016 (EUT L 123, 2016, s. 1).

XIV. Internet och elektronisk handel

Ett antal olika domar ska uppmärksammas under denna rubrik, varav tre domar på området för skydd av personuppgifter och en dom på området elektronisk handel. Vidare rörde de två domarna *Funke Medien NRW* (C-469/17) och *Spiegel Online* (C-516/17), vilka båda meddelades den 29 juli 2019, skydd för upphovsmännens ensamrätt vid mångfaldigande och överföring till allmänheten av deras verk på internet. Sistnämnda domar har behandlats under rubriken XIII.1 "Upphovsrätt".

1. Skydd av personuppgifter

I fråga om skydd av personuppgifter har domstolen (stora avdelningen) meddelat tre särskilt viktiga domar. Domstolen har i två domar preciserat dels en sökmotorleverantörs skyldigheter vid borttagandet av länkar till känsliga uppgifter, dels det territoriella tillämpningsområdet för borttagandet av länkar. En tredje dom avsåg samtycke från webbplatsanvändaren till lagring av information eller tillgång till information via kakor (cookies).

Genom dom av den 24 september 2019, **GC m.fl. (Borttagande av länkar till känsliga uppgifter)** (C-136/17, [EU:C:2019:773](#)) preciserade domstolen (stora avdelningen) vilka skyldigheter en sökmotorleverantör har vid en begäran om borttagande av länkar till känsliga uppgifter.

Google hade vägrat att bifalla fyra personers begäran om att, från den lista över sökresultat som visas av sökmotorn efter en sökning på personernas respektive namn, ta bort olika länkar som ledde till webbsidor publicerade av tredje man, med bland annat tidningsartiklar. De fyra personerna gav in klagomål till Commission nationale de l'informatique et des libertés (CNIL) (Frankrike), som dock inte ålade Google att ta bort länkarna i fråga. Efter överklagande till Conseil d'État (Högsta förvaltningsdomstolen, Frankrike) begärde den domstolen att EU-domstolen skulle precisera vilka skyldigheter som åligger en sökmotorleverantör vid en begäran om borttagande enligt direktiv 95/46.¹⁷⁵

EU-domstolen erinrade för det första om att behandling av personuppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse, medlemskap i fackförening samt uppgifter som rör hälsa och sexualliv¹⁷⁶ är förbjuden, med vissa undantag. När det gäller behandling av uppgifter om lagöverträdelse, brottmålsdomar eller säkerhetsåtgärder kan den i princip endast utföras under kontroll av en myndighet eller om lämpliga och specifika garantier föreskrivs i nationell rätt.¹⁷⁷

Domstolen har slagit fast att förbudet mot och begränsningarna av behandlingen av dessa särskilda kategorier av uppgifter är tillämpliga på en sökmotorleverantör i likhet med alla andra ansvariga för behandling av personuppgifter. Syftet med dessa förbud och begränsningar är nämligen att säkerställa ett utökat skydd

¹⁷⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter (EGT L 281, 1995, s. 31). Det direktivet upphävdes, med verkan från den 25 maj 2018, genom Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning) (EUT L 119, 2016, s. 1).

¹⁷⁶ Artikel 8.1 i direktiv 95/46 och artikel 9.1 i förordning 2016/679.

¹⁷⁷ Artikel 8.5 i direktiv 95/46 och artikel 10 i förordning 2016/679.

mot sådan behandling som, på grund av att uppgifterna är särskilt känsliga, kan utgöra ett särskilt allvarligt ingrepp i den grundläggande rätten till respekt för privatlivet och skydd för personuppgifter.¹⁷⁸

Sökmotorleverantören är emellertid inte ansvarig för den omständigheten att personuppgifter återfinns på en webbsida som publicerats av tredje man, utan för hänvisningen till den sidan. Förbudet mot och begränsningarna av behandlingen av känsliga uppgifter gäller således endast sökmotorleverantören vad beträffar hänvisningen, och därmed i samband med den prövning som sökmotorleverantören, under tillsyn av behöriga nationella myndigheter, gör när den har mottagit en begäran från den berörda personen.

För det andra slog domstolen fast att när en sökmotorleverantör har mottagit en begäran om borttagande som avser känsliga uppgifter är denne, med vissa undantag, i princip skyldig att efterkomma denna begäran. När det gäller dessa undantag kan sökmotorleverantören bland annat vägra att efterkomma en sådan begäran när denne konstaterar att länkarna leder till uppgifter som offentliggjorts av den berörda personen själv,¹⁷⁹ förutsatt att hänvisningen till länkarna uppfyller övriga villkor för att behandling av personuppgifter ska vara tillåten och såvida inte personen i fråga av skäl som hänför sig till hans eller hennes specifika situation har rätt att göra invändningar mot hänvisningen.¹⁸⁰

I alla händelser ska en sökmotorleverantör som mottar en begäran om borttagande pröva om det är strikt nödvändigt att inkludera en länk till en webbsida med känsliga uppgifter som redovisas efter en sökning på den registrerades namn för att skydda informationsfriheten för de internetanvändare¹⁸¹ som eventuellt är intresserade av att få tillgång till den webbsidan genom en sådan sökning. Domstolen har betonat att även om rätten till respekt för privatlivet och skydd för personuppgifter i allmänhet har företräde framför internetanvändarnas informationsfrihet, kan denna avvägning i det enskilda fallet vara beroende av uppgifternas art och hur känsliga de är beträffande den berörda personens privatliv samt allmänhetens intresse av att få tillgång till denna information, vilket kan variera bland annat med hänsyn till personens roll i det offentliga livet.

För det tredje slog domstolen fast att det vid en begäran om borttagande av länkar till uppgifter om ett straffrättsligt förfarande mot den berörda personen, som hänför sig till ett tidigare skede i förfarandet och inte längre motsvarar den aktuella situationen, ankommer på sökmotorleverantören att bedöma om nämnda person, med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet, har rätt att kräva att uppgifterna i det aktuella skedet inte längre kopplas till dennes namn genom en lista över sökresultat som visas efter en sökning på dennes namn. Även om så inte skulle vara fallet, av den anledningen att det är strikt nödvändigt att inkludera länken för att förena rätten till respekt för privatlivet och till skydd för den registrerades personuppgifter med eventuellt intresserade internetanvändares informationsfrihet, måste sökmotorleverantören i alla händelser, senast i samband med begäran om borttagande av länkar, ordna listan över sökresultat på ett sådant sätt att det helhetsintryck som listan ger internetanvändarna återspeglar den aktuella rättsliga situationen, vilket bland annat fordrar att länkar till webbsidor med information om detta redovisas överst på listan.

Genom domen av den 24 september 2019, **Google (Territoriell räckvidd för borttagandet av länkar)** (C-507/17, [EU:C:2019:772](#)), slog domstolen (stora avdelningen) fast att *en sökmotorleverantörs skyldighet att ta bort länkar i princip endast omfattar de versioner av dess sökmotor som motsvarar medlemsstaternas landsdomäner.*

¹⁷⁸| Rätten till respekt för privatlivet och skydd för personuppgifter garanteras genom artiklarna 7 och 8 i stadgan.

¹⁷⁹| Artikel 8.2 e i direktiv 95/46 och artikel 9.2 e i förordning 2016/679.

¹⁸⁰| Artikel 14 första stycket a i direktiv 95/46 och artikel 21.1 i förordning 2016/679.

¹⁸¹| Yttrande- och informationsfriheten är stadfäst i artikel 11 i stadgan.

Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés (CNIL) (Frankrike) utfärdade ett föreläggande mot Google. Föreläggandet innebar att när en person har begärt att länkar till vissa webbsidor som innehåller personuppgifter om honom eller henne ska tas bort från den träfflista som visas vid en sökning på personens namn, och Google efterkommer denna begäran, så är bolaget skyldigt att se till att länkarna tas bort oavsett vilken toppdomän som har använts vid sökningen i Googles sökmotor. Efter Googles vägran att rätta sig efter föreläggandet beslutade CNIL att påföra bolaget en sanktionsavgift om 100 000 euro. Google överklagade beslutet till Conseil d'État, (Högsta förvaltningsdomstolen, Frankrike) som ansökte om att EU-domstolen närmare skulle precisera den territoriella räckvidden för sökmotorleverantörens skyldighet att genomföra rätten till borttagande av länkar med tillämpningen av direktiv 95/46.

Först och främst erinrade EU-domstolen om att fysiska personer har möjlighet att med stöd av unionsrätten göra gällande sin rätt till borttagande av länkar mot en sökmotorleverantör som förfogar över ett eller flera verksamhetsställen inom unionen oavsett om behandlingen av personuppgifter (i det aktuella fallet länkningen till webbsidor som innehåller personuppgifter om den person som gör denna rätt gällande) utförs inom unionen eller inte.¹⁸²

När det gäller räckvidden för rätten till borttagande av länkar fann domstolen att sökmotorleverantörens skyldighet att ta bort länkarna inte omfattar samtliga versioner av dess sökmotor, men däremot samtliga de versioner av sökmotorn som motsvarar medlemsstaternas landsdomäner. Domstolen framhöll i detta avseende att ett universellt borttagande visserligen, med hänsyn till internets och sökmotorernas egenskaper, kan leda till att unionslagstiftarens syfte att säkerställa en hög skyddsnivå för personuppgifter i hela unionen uppfylls. Det framgår dock inte på något sätt av unionsrätten¹⁸³ att lagstiftaren, i syfte att säkerställa att detta syfte uppfylls, skulle ha valt att tillerkänna rätten till borttagande av länkar räckvidd utöver medlemsstaternas territorier. Domstolen angav särskilt att medan unionsrätten har inrättat mekanismer för samarbete mellan medlemsstaternas tillsynsmyndigheter för att dessa ska kunna nå fram till ett gemensamt beslut, grundat på en avvägning mellan å ena sidan rätten till respekt för privatlivet och till skydd för personuppgifter och å andra sidan det intresse som allmänheten i olika medlemsstater har av att få tillgång till viss information, så är några sådana mekanismer i nuläget inte planerade vad gäller borttagande av länkar utanför unionen.

Den skyldighet att ta bort länkar som sökmotorleverantören har enligt unionsrätten omfattar i nuläget inte endast den version av sökmotorn som motsvarar landsdomänen för den medlemsstat där den person som har rätt till borttagandet av länkar är bosatt, utan samtliga versioner som motsvarar medlemsstaternas landsdomäner. Syftet med detta är bland annat att säkra en enhetlig och hög skyddsnivå i hela unionen. Dessutom åligger det sökmotorleverantören att vid behov vidta åtgärder som är tillräckligt effektiva för att hindra, eller åtminstone i betydande utsträckning avhålla, unionens internetanvändare från att, i förekommande fall med användning av en version av sökmotorn som motsvarar landsdomänen för en stat utanför unionen, skaffa sig tillgång till de länkar som borttagandet avser, och det ankommer på den nationella domstolen att pröva huruvida de åtgärder som vidtagits av sökmotorleverantören uppfyller detta krav.

Slutligen underströk EU-domstolen att även om unionsrätten inte kräver att ett borttagande av länkar ska omfatta samtliga versioner av sökmotorn, så innehåller den inte heller något förbud mot detta. Medlemsstaternas myndigheter och domstolar förblir således behöriga att tillämpa de nationella normerna för skydd av grundläggande rättigheter för att göra en avvägning mellan den registrerades rätt till respekt för sitt privatliv

¹⁸²| Artikel 4.1 a i direktiv 95/46 och artikel 3.1 i förordning 2016/679.

¹⁸³| Artikel 12 b och artikel 14 första stycket a i direktiv 95/46 och artikel 17.1 i förordning 2016/679.

och till skydd för personuppgifter som rör honom eller henne, och å andra sidan rätten till informationsfrihet, och de behåller sin behörighet att efter denna avvägning, i förekommande fall, förelägga sökmotorleverantören att ta bort länkarna från samtliga versioner av sökmotorn.

I dom av den 1 oktober 2019 i mål **Planet49** (C-673/17, [EU:C:2019:801](#)) slog domstolen (stora avdelningen) fast att samtycket till lagring av information eller tillgång till information genom kakor som redan är lagrade i webbplatsanvändarens terminalutrustning inte är giltigt när samtycket är resultatet av en på förhand ikryssad ruta, och detta oberoende av om informationen i fråga utgör personuppgifter eller inte. Domstolen har dessutom slagit fast att *tjänsteleverantören ska upplysa webbplatsanvändaren om kakornas funktionstid samt om möjligheten för tredje part att få tillgång till dessa kakor*.

Det nationella målet avsåg en reklamtävling som anordnats av Planet49 på webbplatsen [www.dein-macbook.de](#). De internetanvändare som önskade delta behövde uppgive namn och adress på en webbsida med kryssrutor. Den ruta som tillåter installationen av kakor hade kryssats i på förhand. Bundesgerichtshof (Federala högsta domstolen, Tyskland), vid vilken talan hade väckts av den tyska sammanslutningen av konsumentskyddsorganisationer, hyste tvivel om huruvida ett samtycke som en användare lämnar genom den på förhand ikryssade rutan var giltigt, samt omfattningen av den informationsskyldighet som åligger tjänsteleverantören.

Begäran om förhandsavgörande avsåg i huvudsak tolkningen av begreppet samtycke i direktivet om integritet och elektronisk kommunikation,¹⁸⁴ jämförd med direktiv 95/46,¹⁸⁵ och med den allmänna dataskyddsförordningen.¹⁸⁶

För det första påpekade domstolen att artikel 2 h i direktiv 95/46, till vilket artikel 2 f i direktivet om integritet och elektronisk kommunikation hänvisar, definierar samtycke som "varje slag av frivillig, särskild och informerad viljeyttring genom vilken den registrerade godtar behandling av personuppgifter som rör honom". Domstolen påpekade att kravet på att den berörda personen ska avge en "viljeyttring" tydligt pekar på ett aktivt och inte ett passivt beteende. Ett samtycke som lämnas genom en på förhand ikryssad ruta innebär emellertid inte något aktivt beteende från webbplatsanvändarens sida. Vidare tyder förberedelsearbetet inför antagandet av artikel 5.3 i direktivet om integritet och elektronisk kommunikation – som sedan ändringen genom direktiv 2009/136 föreskriver att användaren ska ha "gett sitt samtycke" till lagringen av kakor – på att användarens samtycke inte längre kan presumeras utan måste följa av användarens aktiva beteende. Slutligen föreskrivs ett aktivt samtycke i den allmänna dataskyddsförordningen,¹⁸⁷ där det i artikel 4 led 11 krävs en viljeyttring i form av bland annat "en entydig bekräftande handling" och där skäl 32 i denna förordning uttryckligen anger att "[t]ystnad, på förhand ikryssade rutor eller inaktivitet inte bör utgöra samtycke".

Domstolen slog således fast att ett samtycke inte är giltigt om lagring av information eller tillgång till information som redan är lagrad i en webbplatsanvändares terminalutrustning tillåts genom en på förhand ikryssad ruta som användaren måste avmarkera för att vägra samtycke. Domstolen tillade att det inte är tillräckligt att en sådan användare trycker på knappen för att delta i den aktuella pristävlingen för att det ska anses att användaren har lämnat ett giltigt samtycke till lagring av kakor.

¹⁸⁴| Artiklarna 2 f och 5.3 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/58/EG av den 12 juli 2002 om behandling av personuppgifter och integritetsskydd inom sektorn för elektronisk kommunikation (direktiv om integritet och elektronisk kommunikation) (EGT L 201, 2002, s. 37), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/136/EG av den 25 november 2009 (EUT L 337, 2009, s. 11).

¹⁸⁵| Artikel 2 h.

¹⁸⁶| Artikel 6.1 a i förordning nr 2016/679.

¹⁸⁷| Artikel 6.1 a i förordning nr 2016/679.

För det andra slog domstolen fast att artikel 5.3 i direktivet om integritet och elektronisk kommunikation har till syfte att skydda användaren från intrång i dennes privatliv, oavsett om intrånget rör personuppgifter eller inte. Av detta följer att begreppet samtycke inte ska tolkas olika beroende på om den lagrade eller hämtade informationen i webbplatsanvändarens terminalutrustning utgör personuppgifter eller inte.

För det tredje påpekade domstolen att nämnda bestämmelse kräver att användaren har lämnat sitt samtycke efter att ha fått tillgång till tydlig och fullständig information, bland annat om ändamålet med behandlingen av uppgifterna. Tydlig och fullständig information innebär att en användare enkelt måste kunna avgöra följderna av ett eventuellt samtycke och säkerställa att ett välgrundat samtycke lämnas. Domstolen slog i detta avseende fast att information om kakornas funktionstid och om huruvida tredje parter ges tillgång till kakorna eller inte utgör en del av den tydliga och fullständiga information som tjänsteleverantören ska lämna till webbplatsanvändaren.

2. Elektronisk handel

I dom av den 19 december 2019, **Airbnb Ireland** (C-390/18, [EU:C:2019:1112](#)) slog domstolen (stora avdelningen) fast att *en förmedlingstjänst som, med hjälp av en elektronisk plattform, har till syfte att mot ersättning föra samman potentiella hyresgäster med yrkesmässiga eller icke-yrkesmässiga uthyrare som erbjuder kortvariga inkvarteringstjänster, samtidigt som även ett antal tjänster som är accessoriska till förmedlingstjänsten tillhandahålls, ska kvalificeras som en av "informationssamhällets tjänster" vilken omfattas av direktiv 2000/31 om elektronisk handel*.¹⁸⁸ Vidare ansåg domstolen att en enskild i ett straffrättsligt förfarande, där det har framställts ett enskilt anspråk, kan motsätta sig tillämpningen på vederbörande av en medlemsstats åtgärder som begränsar den fria rörligheten för en sådan tjänst som den enskilde tillhandahåller från en annan medlemsstat, när nämnda åtgärder inte har anmälts i enlighet med artikel 3.4 b andra strecksatsen i nämnda direktiv.

Twisten i det nationella målet ingår i ett straffrättsligt förfarande som inletts i Frankrike efter det att Association pour un hébergement et un tourisme professionnels (Föreningen för yrkesmässig logi och turism) gjort en anmälan om brott med framställande av enskilt anspråk gentemot Airbnb Ireland. Airbnb Ireland är ett irländskt företag som driver en elektronisk plattform som gör det möjligt att, mot ersättning, i flera länder, bland annat i Frankrike, sammanföra såväl yrkesmässiga uthyrare som privatpersoner som erbjuder kortvariga inkvarteringstjänster med personer som söker sådan inkvartering. Airbnb Ireland erbjuder vidare nämnda uthyrare accessoriska tjänster, såsom en mall som definierar innehållet i erbjudandet, en ansvarsförsäkring, ett verktyg för att uppskatta priset för att hyra den bostad de erbjuder samt betaltjänster avseende dessa tjänster.

Den förening som gjort en anmälan gentemot Airbnb Ireland gjorde i samband med denna gällande att detta bolag inte endast sammanförde två parter med hjälp av plattformen Airbnb, utan även bedrev verksamhet som fastighetsmäklare utan att inneha yrkeslegitimation, och därmed bröt mot den så kallade Hoguet-lagen, som är tillämplig i Frankrike på den verksamhet som bedrivs av yrkesverksamma i fastighetsbranschen. Airbnb Ireland gjorde för sin del gällande att direktiv 2000/31 under alla omständigheter utgjorde hinder för denna lagstiftning.

¹⁸⁸ | Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/31/EG av den 8 juni 2000 om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt den elektroniska handeln, på den inre marknaden ("Direktiv om elektronisk handel") (EGT L 178, 2000, s. 1).

Vad gällde kvalificeringen av den förmedlingstjänst som tillhandahålls av Airbnb Ireland erinrade domstolen, med hänvisning till domen *Asociación Profesional Elite Taxi*,¹⁸⁹ om att om en förmedlingstjänst uppfyller de villkor som anges i artikel 1.1 b i direktiv 2015/1535,¹⁹⁰ till vilken artikel 2 a i direktiv 2000/31 hänvisar, det vill säga utförs mot ersättning på distans, på elektronisk väg och på individuell begäran av en tjänstemottagare, utgör den i princip en av "informationssamhällets tjänster" som är skild från den efterföljande tjänst som den är hänförlig till. Det förhåller sig emellertid på ett annat sätt om det visar sig att denna förmedlingstjänst utgör en integrerad del av en helhetstjänst som huvudsakligen består av en tjänst som omfattas av en annan rättslig kvalificering.

I förevarande fall ansåg domstolen att en förmedlingstjänst såsom den som Airbnb Ireland tillhandahåller uppfyllde ovannämnda villkor, samtidigt som de kopplingar som finns mellan förmedlingstjänsten och inkvarteringstjänsten inte medförde att det var uteslutet att kvalificera nämnda förmedlingstjänst som en av "informationssamhällets tjänster", och följaktligen inte medförde att det var uteslutet att tillämpa direktiv 2000/31 på nämnda tjänst.

För att understryka att en sådan förmedlingstjänst är avskiljbar i förhållande till de inkvarteringstjänster som den är hänförlig till påpekade domstolen att den inte enbart syftar till ett omedelbart tillhandahållande av inkvartering, utan i huvudsak består av tillhandahållandet av ett verktyg för presentation och sökning av bostäder för uthyrning, som underlättar ingåendet av framtida avtal om uthyrning. Denna typ av tjänster kan således inte anses endast utgöra en accessorisk del av en helhetstjänst avseende inkvartering. Dessutom underströk domstolen att en sådan förmedlingstjänst som den som Airbnb Ireland tillhandahåller, inte på något sätt är oundgänglig för tillhandahållandet av inkvarteringstjänster. Både hyresgäster och uthyrare förfogar nämligen över ett stort antal andra kanaler för detta ändamål, varav vissa har funnits under lång tid. Vidare påpekade domstolen att det inte fanns någon uppgift i handlingarna i målet som tydde på att Airbnb, vad gällde de hyror som begärs av de uthyrare som använder Airbnbs plattform, fastställde dessa hyror eller satte ett tak för dem.

Domstolen gjorde också förtydligandet att de andra tjänster som tillhandahålls av Airbnb Ireland inte påverkade denna slutsats, eftersom dessa tjänster endast var accessoriska till den förmedlingstjänst som bolaget tillhandahåller. Vidare angav domstolen att, till skillnad från de förmedlingstjänster som var aktuella i domarna *Asociación Profesional Elite Taxi* och *Uber France*,¹⁹¹ gör varken denna förmedlingstjänst eller de accessoriska tjänster som tillhandahålls av Airbnb Ireland det möjligt att fastställa att detta bolag utövar ett bestämmande inflytande över de inkvarteringstjänster som bolagets verksamhet hänför sig till, såväl när det gäller att fastställa de hyror som begärs eller urvalet av uthyrare eller av de bostäder som erbjuds till uthyrning via bolagets plattform.

Domstolen prövade även huruvida Airbnb Ireland, i det nationella målet, kan motsätta sig tillämpningen på vederbörande av en lag, såsom Hogue-lagen, som inskränker friheten för en aktör att från en annan medlemsstat tillhandahålla informationssamhällets tjänster, på grund av att denna lag inte har anmälts av Frankrike i enlighet med artikel 3.4 b andra strecksatsen i direktiv 2000/31. Härvidlag påpekade domstolen att den omständigheten att nämnda lag antogs innan direktiv 2000/31 trädde i kraft inte kan medföra att Frankrike har befriats från sin anmälningsskyldighet. Därefter fann domstolen, med utgångspunkt i

189| Dom av den 20 december 2017, *Asociación Profesional Elite Taxi* (C-434/15, [EU:C:2017:981](#)), punkt 40.

190| Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/1535 av den 9 september 2015 om ett informationsförfarande beträffande tekniska föreskrifter och beträffande föreskrifter för informationssamhällets tjänster (EUT L 241, 2015, s. 1).

191| Dom av den 10 april 2018, *Uber France* (C-320/16, [EU:C:2018:221](#)).

resonemanget i domen *CIA Security International*¹⁹² att nämnda skyldighet, som utgör en väsentlig formföreskrift, har direkt effekt. Domstolen drog av detta slutsatsen att en medlemsstats åsidosättande av sin skyldighet att anmäla en sådan åtgärd kan åberopas av en enskild, inte endast i samband med lagföringen av denne, utan även vad gäller ett skadeståndsyrkande som en målsägande framställt som enskilt anspråk.

XV. Socialpolitik

På det socialpolitiska området förtjänar flera domar att tas upp. De rör såväl principen om likabehandling i arbetslivet och i frågor om social trygghet som arbetstidens förläggning, rätten till årlig betald semester eller arbetstagarnas skydd vid arbetsgivarens insolvens.

1. Likabehandling i arbetslivet och i frågor som rör social trygghet

Fyra domar bör uppmärksammas, vilka på ett eller annat sätt rör särbehandling på grund av kön eller sexuell läggning eller på grund av religion. I en femte dom, **kommissionen/Polen (Allmänna domstolars oavhängighet)** (C-192/18, [EU:C:2019:924](#)), meddelad den 5 november 2019, biföll domstolen kommissionens fördragsbrottstalan mot Republiken Polen. I domen fastställde domstolen att Republiken Polen underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt unionsrätten dels genom att införa olika pensionsåldrar för män och kvinnor i fråga om domare och åklagare i Polen, dels genom att sänka pensionsåldern för domare vid de allmänna domstolarna samtidigt som justitieministern tillerkänts befogenhet att besluta om tillstånd till förlängt domarförordnande.¹⁹³

I sin dom i målet **E.B.** (C-258/17, [EU:C:2019:17](#)), meddelad den 15 januari 2019, uttalade EU-domstolen (stora avdelningen) sig om *tillämpningen av direktiv 2000/78*¹⁹⁴ (nedan kallat *antidiskrimineringsdirektivet*) i förhållande till ett disciplinbeslut meddelat år 1975 om pensionering i förtid av en tjänsteman jämte minskning av vederbörandes pension med 25 procent. Denna disciplinåtgärd vidtogs gentemot en österrikisk polis som dömts för försök till homosexuell otukt med unga personer. År 2009 bestred vederbörande vid pensionsmyndigheten de rättsverkningar som följde av disciplinbeslutet. Den hänskjutande domstolen konstaterade att det aktuella disciplinbeslutet grundade sig på en särbehandling på grund av sexuell läggning, i det att den påföljd som föreskrevs i den, vid det aktuella tillfället, aktuella nationella lagstiftningen skulle ha varit betydligt mindre sträng om det inte funnits något inslag av manlig homosexualitet i det aktuella otuktet med unga personer. Den hänskjutande domstolen beslutade således att fråga EU-domstolen om bestämmelserna i antidiskrimineringsdirektivet är tillämpliga i ett sådant mål som det nationella målet, samt vilka skyldigheter som i sådant fall åligger den nationella domstolen enligt direktivet.

EU-domstolen slog först fast att en sådan situation som den som uppkommit genom förtidspensioneringen av den före detta polisen omfattas av det materiella tillämpningsområdet för antidiskrimineringsdirektivet, under förutsättning att pensionen till den före detta tjänstemannen omfattas av begreppet "lön" i den mening

192| Dom av den 30 april 1996, *CIA Security International* (C-194/94, [EU:C:1996:172](#)).

193| Denna dom har behandlats under rubriken I.1 "Rätt till en opartisk domstol och en rättvis rättegång".

194| Rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet (EGT L 303, 2000, s. 16).

som avses i artikel 157 FEUF. Det ankommer således på den hänskjutande domstolen att bedöma om denna pension enligt nationell rätt anses vara en lön som fortsätter att betalas ut inom ramen för ett anställningsförhållande som fortsätter efter det att tjänstemannen börjat få pension.

Vad gäller tillämpningen av antidiskrimineringsdirektivet i tiden, erinrade EU-domstolen därefter om följande. Även om en ny bestämmelse inte är tillämplig på rättsliga situationer som har uppkommit och blivit bestående under den äldre bestämmelsens giltighetstid, är den tillämplig på framtida verkningar av dessa situationer liksom på nya situationer. Härav följer att en sanktionsåtgärd som består i att polisen förtidspensioneras, trots att den vilar på en skillnad i behandling på grund av sexuell läggning och innebär direkt diskriminering i den mening som avses i artikel 2.2 a i antidiskrimineringsdirektivet, inte längre kan ifrågasättas med stöd av direktivet då disciplinåtgärden blev slutlig före utgången av fristen för att införliva antidiskrimineringsdirektivet och uttömde alla sina rättsverkningar vid den tidpunkt då detta direktiv trädde i kraft. Tillämpningen av antidiskrimineringsdirektivet från och med den dag då införlivandefristen för direktivet gick ut kräver däremot att den nationella domstolen, för perioden från och med detta datum, ska göra en förnyad prövning av den 25-procentiga minskningen av vederbörandes pension, för att fastställa den pension polistjänstemannen skulle ha erhållit i avsaknad av varje diskriminering på grund av sexuell läggning.

I domen i målet **Cresco Investigation** (C-193/17, [EU:C:2019:43](#)), som meddelades den 22 januari 2019, fastställde domstolen (stora avdelningen) att *den österrikiska lagstiftning enligt vilken långfredagen endast är en betald helgdag för arbetstagare som är medlemmar i vissa kristna kyrkor och endast sådana arbetstagare, om de arbetar denna dag, har rätt till ett helgdagstillägg, är oförenlig med artikel 21 i stadgan, vilken kan åberopas i tvister mellan enskilda, och med antidiskrimineringsdirektivet.*

Parterna i det nationella målet var ett privatdetektivföretag och en av dess anställda som hade arbetat en långfredag utan att erhålla ett helgdagstillägg då detta, enligt nationell lagstiftning, var förbehållet arbetstagare som är medlemmar i vissa kyrkor. Den anställde ansåg att han hade utsatts för diskriminering på grund av religion och krävde att arbetsgivaren skulle betala ut detta tillägg. Den hänskjutande domstolen vände sig till EU-domstolen med ett antal frågor rörande den österrikiska lagstiftningens förenlighet med artikel 21 i stadgan och med antidiskrimineringsdirektivet.

Domstolen fastställde till att börja med att denna lagstiftning inför en direkt diskriminering på grund av religion, i den mening som avses i artikel 2.2 a i antidiskrimineringsdirektivet. Den särbehandling som införs genom den nationella lagstiftningen grundar sig nämligen direkt på arbetstagarnas religion. Vidare berör denna särbehandling kategorier av arbetstagare vilka befinner sig i jämförbara situationer. Såväl beviljandet av en betald helgdag på långfredagen som av ett helgdagstillägg för arbetstagare som är medlemmar i en av de kyrkor som avses förutsätter nämligen endast att arbetstagaren formellt tillhör en av dessa kyrkor. Sådana arbetstagare är således fria att använda denna helgdag på det sätt som de önskar, till exempel för att vila eller för någon fritidsaktivitet, medan andra arbetstagare som önskar använda långfredagen till att vila eller för någon fritidsaktivitet inte kommer i åtnjutande av motsvarande helgdag. Förstnämnda arbetstagare har vidare rätt till sådant tillägg även om de har arbetat på långfredagen utan att ha känt någon skyldighet eller något behov av att fira denna religiösa högtid. Deras situation skiljer sig i detta avseende inte från situationen för andra arbetstagare som arbetat på långfredagen utan att ha rätt till ett sådant tillägg.

Domstolen fastställde vidare att syftet med den österrikiska lagstiftningen i fråga, nämligen att ta hänsyn till den särskilda betydelse som långfredagen har för medlemmarna i de berörda kyrkorna, visserligen omfattas av skyddet av religionsfriheten. Den direkta diskriminering som lagstiftningen inför kan likväl inte vara berättigad på grundval av artikel 2.5 eller artikel 7.1 i antidiskrimineringsdirektivet. Möjligheten för arbetstagare som inte tillhör de kristna kyrkor som avses i lagstiftningen i fråga att fira en religiös högtid som inte infaller på en helgdag har nämligen beaktats i österrikisk lag. Detta har inte skett genom beviljande av ytterligare en helgdag, utan genom att arbetsgivarna har en omsorgsplikt gentemot sina anställda, som gör det möjligt för dem att, vid behov, få rätt att vara frånvarande från arbetet under den tid som behövs

för fullgörandet av vissa religiösa ceremonier. Härav följer att den lagstiftning som är i fråga inte är nödvändig för att skydda religionsfriheten, i den mening som avses i artikel 2.5 i nämnda direktiv. Av samma skäl kan denna lagstiftning inte heller anses omfatta särskilda åtgärder för att kompensera för ett missgynnande av de berörda arbetstagarna i deras yrkesliv i den mening som avses i artikel 7.1 i antidiskrimineringsdirektivet, vilka iakttar proportionalitetsprincipen och, så långt det är möjligt, likhetsprincipen.

Vad avser genomförandet i det nationella målet av förbudet mot diskriminering på grund av religion bekräftade domstolen att antidiskrimineringsdirektivet inte kan åberopas i en tvist mellan enskilda för att undgå tillämpning av bestämmelser i en medlemsstat när dessa, såsom i förevarande fall, inte kan tolkas i överensstämmelse med detta direktiv. Det är emellertid inte antidiskrimineringsdirektivet som sådant som infört principen om likabehandling i arbetslivet. Den principen härleds nämligen ur olika internationella instrument och medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner. Dessutom är förbudet mot diskriminering på grund av religion eller övertygelse tvingande som en allmän princip i unionsrätten och stadfäst i artikel 21.1 i stadgan.

Det förbudet är följaktligen i sig tillräckligt för att ge enskilda en rätt som kan åberopas som sådan i en tvist på ett område som omfattas av unionsrätten. Den nationella domstolen är sålunda skyldig att säkerställa det rättsliga skydd för arbetstagare som följer av denna artikel för att garantera dess fulla verkan. Den nationella domstolen ska underlåta att tillämpa varje diskriminerande bestämmelse i nationell rätt, utan att behöva begära eller avvakta att lagstiftaren upphäver den.

Domstolen drog sålunda slutsatsen att till dess att den österrikiska lagstiftaren har vidtagit åtgärder för att återställa likabehandling åligger det arbetsgivarna, med stöd av artikel 21 i stadgan, att garantera arbetstagare som inte tillhör någon av de kyrkor som avses i de nationella bestämmelserna en behandling som är identisk med den behandling som enligt dessa bestämmelser är förbehållen arbetstagare som är medlemmar i någon av nämnda kyrkor.

I sin dom **Hakelbracht m.fl.** (C-404/18, [EU:C:2019:523](#)), som avkunnades den 20 juni 2019, prövade domstolen *omfattningen av det skydd som föreskrivs i artikel 24 i direktiv 2006/54¹⁹⁵(nedan kallat jämställdhetsdirektivet), mot repressalier gentemot arbetstagare som missgynnas av arbetsgivaren på grund av det stöd de har bistått en person som utsatts för könsdiskriminering med. Domstolen prövade vidare om en medlemsstat har möjlighet att begränsa nämnda skydd till att gälla enbart officiella vittnen.*

Domen är en del av ett mål mellan en arbetstagare och dennes före detta arbetsgivare i vilket nämnda arbetstagare begärde ersättning som följd av att hon sagts upp nio månader efter det att hon motsatt sig arbetsgivarens beslut att inte anställa en lämplig sökande med motiveringen att hon var gravid. Arbetstagaren ansågs vara anledningen till att den nämnda sökanden hade inkommit med ett klagomål till Institut pour l'égalité des femmes et des hommes (institutet för likabehandling av kvinnor och män), eftersom hon informerat den sökande om att hon inte anställts på grund av sin graviditet.

Domstolen slog fast att artikel 24 i jämställdhetsdirektivet utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken – i en situation där en person som anser sig utsatt för diskriminering på grund av kön har inkommit med klagomål – en arbetstagare som agerat till stöd för denna person i detta sammanhang åtnjuter skydd mot repressalier från arbetsstagarens sida enbart om han eller hon uppträtt som vittne under utredningen av klagomålet och vederbörandes vittnesmål uppfyller de formella krav som föreskrivs i den aktuella bestämmelsen.

¹⁹⁵ | Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/54/EG av den 5 juli 2006 om genomförandet av principen om lika möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet (EUT L 204, 2006, s. 23).

Domstolen fann att den arbetstagarkategori som kan komma i åtnjutande av det skydd som föreskrivs i den bestämmelsen ska ges en vid tolkning. Nämda bestämmelses ordalydelse begränsar nämligen inte skyddet till att gälla enbart arbetstagare som inkommit med klagomål, inbegripet deras arbetstagarrepresentanter, eller till arbetstagare som uppfyller vissa formella krav vilka utgör ett villkor för att ges en viss ställning – som till exempel vittne.

Med beaktande av vad som eftersträvas med jämställdhetsdirektivet betonade domstolen därefter att adekvata rättsliga eller administrativa förfaranden för att säkerställa efterlevnaden av de skyldigheter som fastställs i detta direktiv, i enlighet med artikel 17 i nämnda direktiv, måste vara tillgängliga för alla som anser sig förfördelade på grund av att principen om likabehandling inte har tillämpats på dem. Sistnämnda bestämmelse utgör enligt domstolen ett särskilt uttryck för principen om ett effektivt domstolsskydd, vilken kommer till uttryck i artikel 47 i stadgan.

Av detta drog domstolen slutsatsen att effektiviteten av det skydd som krävs enligt jämställdhetsdirektivet mot diskriminering på grund av kön inte skulle säkerställas om det inte omfattade sådana åtgärder som en arbetstagare skulle kunna vidta mot arbetstagare som – på ett formellt eller informellt sätt – agerat till försvar för den skyddade personen eller vittnat till dennes fördel. Dessa arbetstagare skulle kunna avskräckas från att ingripa till förmån för nämnda person av rädsla för att berövas skydd om de inte uppfyller vissa formkrav, såsom de som är aktuella i det nationella målet. Detta skulle i sin tur på ett allvarligt sätt kunna äventyra det syfte som eftersträvas med jämställdhetsdirektivet och minska sannolikheten att fall av diskriminering på grund av kön upptäcks och åtgärdas.

I domen **Safeway** (C-171/18, [EU:C:2019:839](#)), som meddelades den 7 oktober 2019, prövade EU-domstolen (stora avdelningen) frågan huruvida en *åtgärd, som vidtogs för att undanröja en diskriminering som fastställts av EU-domstolen i domen av den 17 maj 1990, Barber* (C-262/88, [EU:C:1990:209](#)) (nedan kallad Barber-domen), kan anses vara förenlig med den i artikel 119 i EG-fördraget föreskrivna principen om lika lön mellan kvinnliga och manliga arbetstagare.¹⁹⁶ Diskrimineringen bestod i att olika normala pensionsåldrar hade fastställts beroende på kön, nämligen 65 år för män och 60 år för kvinnor. För att åtgärda denna diskriminering infördes retroaktivt en enhetlig normal pensionsålder på 65 år för samtliga till pensionssystemet anslutna personer. EU-domstolen har slagit fast att artikel 119 i EG-fördraget, om det inte finns något sakligt skäl, utgör hinder för att det vidtas en sådan åtgärd som utjämnar den normala pensionsåldern för perioden mellan det datum då denna åtgärd kungjordes och det datum då den vidtogs, och detta även då ett sådant tillvägagångssätt är tillåtet enligt nationell rätt och enligt stiftelseförordnandet för pensionssystemet.

Det pensionssystem som är i fråga i det nationella målet skapades av Safeway Ltd år 1978 i form av en trust (stiftelse). Till följd av Barber-domen informerade Safeway och Safeway Pension Trustees Ltd, som ansvarar för förvaltningen av pensionssystemet, i september och december 1991 om att pensionssystemet skulle komma att ändras, med verkan från den 1 december 1991, genom att det infördes en enhetlig normal pensionsålder på 65 år för samtliga anslutna personer. Det var emellertid först den 2 maj 1996 som denna ändringsåtgärd formellt antogs i form av ett stiftelseförordnande, med verkan från och med den 1 december 1991. Talan har därefter väckts i Förenade kungariket där fråga uppkommit om denna retroaktiva ändring av den normala pensionsåldern kunde anses vara förenlig med unionsrätten.

EU-domstolen erinrade för det första om att konsekvenserna av konstaterandet av en sådan diskriminering som den i Barber-domen skiljer sig åt beroende på vilka anställningsperioder som berörs. När det gäller de i målet aktuella perioderna – det vill säga anställningsperioder som ligger mellan den dag då domen meddelades

¹⁹⁶ Den bestämmelse som var tillämplig vid tidpunkten för de aktuella omständigheterna i det nationella målet och som motsvarar nuvarande artikel 157 FEUF.

och det datum då det i det berörda pensionssystemet vidtogs åtgärder för att åstadkomma likabehandling – bör personerna i den missgynnade kategorin (i det aktuella fallet män) beviljas samma förmåner som personer i den gynnade kategorin (i det aktuella fallet kvinnor).

EU-domstolen angav för det andra de krav som ska vara uppfyllda beträffande åtgärder som vidtas för att undanröja en diskriminering som strider mot artikel 119 i EG-fördraget, för att kunna anses åstadkomma den likabehandling som föreskrivs i denna bestämmelse. Dessa åtgärder får i princip inte underkastas villkor som innebär att diskrimineringen består, inte ens under en övergångsperiod. Dessutom måste även rättssäkerhetsprincipen iakttas, vilket innebär att blotta införandet av en praxis, som inte har någon bindande rättsverkan i förhållande till de berörda personerna, inte är tillåtet. EU-domstolen slog således fast att det inom ramen för det aktuella pensionssystemet inte vidtagits några åtgärder som uppfyller de angivna kraven förrän den 2 maj 1996, genom det stiftelseförordnande som antogs den dagen, och inte då de ansvariga för pensionssystemet underrättade de anslutna personerna i september och december 1991.

Mot denna bakgrund fann EU-domstolen att det skulle strida inte bara mot syftet att utjämna arbetsvillkoren på ett sätt som gör att framsteg uppnås, såsom framgår av ingressen till EG-fördraget samt av artikel 117 däri, utan även mot rättssäkerhetsprincipen och mot de krav som uppställs i EU-domstolens praxis om bland annat artikel 119 i EG-fördraget, om man godtog en sådan åtgärd som den här aktuella som med retroaktiv verkan (i det aktuella fallet per den 1 december 1991) utjämnar den normala pensionsåldern till den nivå som gällde för personer i den tidigare missgynnade kategorin, det vill säga till 65 år.

EU-domstolen erinrade emellertid om att åtgärder som syftar till att undanröja en diskriminering som strider mot unionsrätten i undantagsfall kan vidtas med retroaktiv verkan, förutsatt att dessa åtgärder faktiskt svarar mot ett tvingande skäl av allmänintresse. Risken för att den ekonomiska balansen i ett pensionssystem allvarligt rubbas kan visserligen utgöra ett sådant tvingande skäl av allmänintresse, men det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera att den aktuella åtgärden svarar mot syftet att undvika att den ekonomiska balansen rubbas på sätt som angetts.

2. Arbetstidens förläggning

Domstolen (stora avdelningen) uttalade sig i domen i målet **CCOO** (C-55/18, [EU:C:2019:402](#)), som meddelades den 14 maj 2019, om *de åtgärder som medlemsstaterna ska vidta för att säkerställa att arbetstagarnas rätt till en begränsning av den längsta tillåtna arbetstiden samt till dygns- och veckovila iakttas och i synnerhet frågan huruvida iakttagandet av denna rätt kräver att det inrättas ett system som gör det möjligt att beräkna den dagliga arbetstiden för varje arbetstagare*. Denna dom hade sin grund i en tvist mellan en arbetstagarorganisation och en arbetsgivare, i syfte att erhålla ett rättsligt avgörande i vilket det fastställs att arbetsgivaren är skyldig att inrätta ett system för registrering av personalens faktiska dagliga arbetstid. Ett sådant system skulle göra det möjligt att kontrollera dels att de fastställda arbetstiderna iakttas, dels att arbetsgivaren uppfyller sin skyldighet att överlämna uppgifter om det övertidsarbete som fullgjorts varje månad till de fackliga företrädarna.

Domstolen slog fast att artiklarna 3, 5 och 6 i direktiv 2003/88,¹⁹⁷ jämförda med artikel 31.2 i stadgan, samt artikel 4.1, artikel 11.3 och artikel 16.3 i direktiv 89/391,¹⁹⁸ ska tolkas så, att de utgör hinder för en lagstiftning

¹⁹⁷ Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/88/EG av den 4 november 2003 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden (EUT L 299, 2003, s. 9).

¹⁹⁸ Rådets direktiv 89/391/EEG av den 12 juni 1989 om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet (EGT L 183, 1989, s. 1; svensk specialutgåva, område 5, volym 4, s. 146).

vilken, enligt den tolkning som ges i nationell rättspraxis, inte innebär att arbetsgivare är skyldiga att inrätta ett system som gör det möjligt att beräkna den dagliga arbetstiden för varje arbetstagare.

Domstolen erinrade i detta avseende inledningsvis om att det i bestämmelserna i direktiv 2003/88 preciseras vilken grundläggande rättighet varje arbetstagare har till en begränsning av den längsta tillåtna arbetstiden och till dygns- och veckovila som uttryckligen anges i artikel 31.2 i stadgan och bestämmelserna i nämnda direktiv ska följaktligen tolkas mot bakgrund av stadgan.

Vad mer specifikt gäller inrättandet av ett system som gör det möjligt att beräkna den dagliga arbetstiden för varje arbetstagare, påpekade domstolen att det, i avsaknad av ett sådant system, inte är möjligt att på ett objektivt och tillförlitligt sätt fastställa det antal timmar som arbetstagaren har arbetat samt arbetstidens förläggning och att det inte heller är möjligt att fastställa hur många timmar som arbetats utöver den ordinarie arbetstiden, det vill säga övertid. Under dessa omständigheter fann domstolen att det förefaller orimligt svårt, för att inte säga praktiskt omöjligt, för arbetstagarna att hävda sina rättigheter enligt unionsrätten, i syfte att faktiskt kunna komma i åtnjutande av den begränsning av veckoarbetstiden och de minimitider för dygns- och veckovila som föreskrivs i det direktivet.

Objektivt och tillförlitligt fastställande av antalet arbetstimmar per dag och vecka är av grundläggande betydelse för att fastställa om den längsta tillåtna veckoarbetstiden enligt definitionen i artikel 6 i direktiv 2003/88 som enligt den artikeln omfattar övertid iakttas under den beräkningsperiod som avses i artikel 16 b eller artikel 19 i det direktivet, och, vidare för att fastställa huruvida de minimitider för dygns- och veckovila som definieras i artiklarna 3 respektive 5 i det direktivet har iakttagits under varje 24-timmarsperiod när det gäller dygnsvila eller under den beräkningsperiod som avses i artikel 16 a i det direktivet när det gäller veckovila.

Domstolen slog fast att med hänsyn till att medlemsstaterna måste vidta de åtgärder som behövs för att säkerställa att minimitiden för vila iakttas och att det inte förekommer någon överträdelse av den längsta tillåtna veckoarbetstiden för att säkerställa att direktiv 2003/88 ges full verkan, är nationella bestämmelser i vilka det inte föreskrivs någon skyldighet att tillämpa ett system som möjliggör ett objektivt och tillförlitligt fastställande av antalet arbetstimmar per dygn och vecka, inte sådana att den ändamålsenliga verkan hos de rättigheter som följer av artikel 31.2 i stadgan och av det direktivet säkerställs. Bestämmelserna frångår nämligen såväl arbetsgivare som arbetstagare möjligheten att kontrollera om dessa rättigheter iakttas och kan därmed undergräva syftet med direktivet som består i att säkerställa ett bättre skydd av arbetstagarnas säkerhet och hälsa.

Slutligen tillade domstolen att den omständigheten att en arbetstagare, enligt nationella processuella bestämmelser, har rätt att använda sig av andra bevismedel, såsom vittnesmål, innehåll i e-postmeddelanden, mobiltelefoner eller datorer, i syfte att tillhandahålla uppgifter som ger vid handen att dessa rättigheter har åsidosatts och därigenom få till stånd en omvänd bevisbörda, inte föranleder någon annan bedömning. Enligt domstolen gör nämligen sådan bevisning det inte möjligt att på ett objektivt och tillförlitligt sätt fastställa den dagliga och veckovisa arbetstiden för arbetstagaren. Vad särskilt gäller vittnesmål underströk domstolen att arbetstagaren är den svagare avtalsparten i anställningsförhållandet. Domstolen har även slagit fast att de utrednings- och sanktionsbefogenheter som enligt den nationella lagstiftningen tillkommer tillsynsorgan såsom yrkesinspektionen inte kan utgöra ett alternativ till det ovannämnda systemet för att beräkna den dagliga arbetstiden för varje arbetstagare. I avsaknad av ett sådant system saknar dessa myndigheter nämligen ett effektivt medel för att få tillgång till objektiva och tillförlitliga uppgifter om längden på arbetstagarnas arbetstid i varje företag, vilket skulle kunna visa sig vara nödvändigt för att de ska kunna utföra sina tillsynsuppgifter och, i förekommande fall, vidta sanktionsåtgärder.

Domstolen preciserade även att medlemsstaterna har ett utrymme för skönsmässig bedömning när det gäller att fastställa de närmare bestämmelserna för genomförandet av ett sådant system, särskilt bestämmelser om utformningen av systemet, varvid hänsyn i förekommande fall ska tas till särdragen hos de berörda verksamhetsområdena, och till och med till vissa företags särdrag, bland annat deras storlek.

3. Rätt till årlig betald semester

I domen **TSN och AKT** (de förenade målen C-609/17 och C-610/17, [EU:C:2019:981](#)), meddelad den 19 november 2019, slog domstolen (stora avdelningen) fast att artikel 7.1 i direktiv 2003/88, där en minimiperiod på fyra veckors årlig betald semester föreskrivs, inte utgör hinder för nationella bestämmelser och kollektivavtal enligt vilka fler dagar av årlig betald semester än den angivna minimiperioden kan beviljas, samtidigt som dessa ytterligare semesterdagar inte kan flyttas fram i fall av sjukdom. Domstolen konstaterade även att artikel 31.2 i stadgan, där det bland annat föreskrivs att alla arbetstagare ska ha rätt till årlig betald semester, inte är tillämplig med avseende på sådana nationella bestämmelser och kollektivavtal.

De båda målen vid den hänskjutande domstolen avser arbetstagare som enligt kollektivavtalen för deras respektive yrkesbranscher hade rätt till årlig betald semester som överskred den minimiperiod på fyra veckor som föreskrivs i direktiv 2003/88, nämligen sju veckor (i mål C-609/17) respektive fem veckor (i mål C-610/17). Dessa arbetstagare, som varit oförmögna att arbeta på grund av sjukdom under en period av årlig betald semester, hade begärt att deras respektive arbetsgivare skulle flytta fram den del av semestern som de inte hade kunnat tillgodogöra sig. Deras arbetsgivare har emellertid nekat framflyttning av semesterdagarna i den mån de motsvarade den del av den årliga betalda semestern som överskred den minimiperiod på fyra veckor som föreskrivs i direktiv 2003/88.

Vad beträffar direktiv 2003/88 erinrar domstolen om att detta direktiv inte utgör hinder för nationella bestämmelser vari föreskrivs en rätt till årlig betald semester under en längre period än den period på fyra veckor som föreskrivs i artikel 7.1 i nämnda direktiv. Rätten till årlig betald semester utöver denna minimiperiod regleras i detta fall inte av direktivet utan av nationell rätt, bland annat vad avser villkoren för beviljande och förlust av dessa ytterligare semesterdagar. Medlemsstaterna har följaktligen rätt att föreskriva huruvida arbetstagare, som har varit arbetsoförmögna på grund av sjukdom under hela eller en del av perioden för årlig betald semester, ska kunna flytta fram semester eller inte, under förutsättning att den årliga betalda semester som arbetstagarna faktiskt kan tillgodogöra sig alltfjämt åtminstone är lika med den minimiperiod om fyra veckor som föreskrivs i direktiv 2003/88.

Vad beträffar stadgan, vars tillämpningsområde fastställs i artikel 51.1 i denna, erinrade domstolen om att med avseende på åtgärder som vidtas av medlemsstaterna riktar sig bestämmelserna i stadgan till dem endast när de tillämpar unionsrätten. När emellertid medlemsstaterna antar nationella bestämmelser eller tillåter framförhandlingen av kollektivavtal, vilka ger arbetstagarna rätt till dagar av årlig betald semester som överstiger den i direktiv 2003/88 föreskrivna minimiperioden på fyra veckor, samtidigt som framflyttning av sådana ytterligare semesterdagar i fall av sjukdom nekas, kan de inte anses tillämpa direktivet i den mening som avses i artikel 51.1 i stadgan. Denna stadga och särskilt artikel 31.2 i denna kan således inte tillämpas.

Härvidlag underströk domstolen bland annat att direktiv 2003/88, som har antagits med stöd av artikel 137.2 EG, nu artikel 153.2 FEUF, endast innehåller minimikrav på säkerhet och hälsa vid förläggningen av arbetstiden. Enligt artikel 153.4 FEUF utgör sådana minimikrav inte hinder för någon medlemsstat att bibehålla eller införa sådana mera långtgående skyddsåtgärder som är förenliga med fördragen. Härav följer att medlemsstaterna

vid utövandet av sina kvarstående befogenheter inom det socialpolitiska området får anta mer långtgående bestämmelser än de som införs genom unionslagstiftarens ingripande, under förutsättning att de inte äventyrar enhetligheten i nämnda ingripande.

Domstolen konstaterade således att när medlemsstaterna ger arbetsmarknadens parter rätt att bevilja årlig betald semester som överstiger den i direktiv 2003/88 föreskrivna minimiperioden på fyra veckor eller ger arbetsmarknadens parter möjlighet att göra detta, omfattas rätten till denna semester samt villkoren för en eventuell framflyttning av denna, i fall av sjukdom under semesterperioden, av medlemsstaternas kvarstående befogenhet, utan att denna rätt eller dessa villkor regleras av direktivet. När unionsbestämmelserna inom det berörda området inte reglerar en viss aspekt eller ålägger medlemsstaterna någon specifik skyldighet med avseende på en viss situation, kan den nationella lagstiftning som en medlemsstat inför vad gäller denna aspekt vidare inte anses omfattas av tillämpningsområdet för stadgan.

4. Skydd för arbetstagare vid arbetsgivarens insolvens

I domen i målet **Pensions-Sicherungs-Verein** (C-168/18, [EU:C:2019:1128](#)), som meddelades den 19 december 2019, fann domstolen vid en tolkning av artikel 8 i direktiv 2008/94 om skydd för arbetstagare vid arbetsgivarens insolvens,¹⁹⁹ att en minskning av de tjänstepensionsförmåner som utbetalas till en tidigare arbetstagare, på grund av den tidigare arbetsgivarens insolvens, anses orimligt stor när den tidigare arbetstagaren redan lever, eller på grund av denna minskning kommer att leva, under gränsen för fattigdomsrisk. Enligt domstolen påverkas inte detta konstaterande av att den berörde uppbär minst hälften av de förmåner som följer av vederbörandes förvärvade rättigheter.

I det mål som är anhängigt vid den hänskjutande domstolen har en tysk medborgare sedan december 2000 uppburit en tjänstepension som består av ett månatligt pensionstillägg och ett årligt jultillägg, vilka beviljas direkt av den tidigare arbetsgivaren. Dessutom erhåller den berörde en pension som den tyska pensionskassan utbetalar på grundval av avgifter som den tidigare arbetsgivarens betalat in. Med anledning av ekonomiska svårigheter som drabbade pensionskassan år 2003, nedsattes – med tillstånd från den federala finansinspektionen – de förmåner som utbetalas. Den tidigare arbetsgivaren kompenserade denna minskning fram till år 2012, när ett insolvensförfarande inleddes mot arbetsgivaren. Från och med denna tidpunkt erhåller den tidigare arbetstagaren inte längre någon kompensation för nämnda minskning, eftersom det privaträttsliga organ som Tyskland på tjänstepensionsområdet har utsett som garantiorgan till skydd mot risken för arbetsgivarnas insolvens endast tar över betalningen av det månatliga pensionstillägget och det årliga jultillägget, men inte för denna kompensation.

Domstolen påpekade inledningsvis att situationen i det nationella målet avsåg en före detta arbetstagare vars tidigare arbetsgivare blivit insolvent och, vid den tidpunkt då insolvens inträdde och på grund av denna, det skett en inskränkning av vederbörandes förvärvade rättigheter till ålderspensionsförmåner. Domstolen drog av detta slutsatsen att artikel 8 i direktiv 2008/94 var tillämplig på en sådan situation som den i förevarande mål.

Vad därefter beträffar de omständigheter under vilka det ska anses att en minskning av tjänstepensionsförmånerna är orimligt stor, vilket medför en skyldighet för medlemsstaterna att säkerställa ett visst skydd för arbetstagarna, erinrade domstolen om att medlemsstaterna vid införlivandet av artikel 8 i direktiv 2008/94 har ett stort utrymme för skönsmässig bedömning och att de endast är skyldiga att säkerställa det minimiskydd som

¹⁹⁹ | Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/94/EG av 22 oktober 2008 om skydd för arbetstagare vid arbetsgivarens insolvens (EUT L 283, s. 36).

krävs enligt denna bestämmelse. Domstolen erinrade härvidlag om att en före detta arbetstagare, vid arbetsgivarens insolvens, måste erhålla minst hälften av de ålderspensionsförmåner som följer av arbetstagarens förvärvade rättigheter. Detta utesluter emellertid inte, trots denna minimigaranti, att de förluster som uppkommit under vissa omständigheter kan anses vara orimligt stora. Domstolen preciserade i detta avseende att en minskning av ålderspensionsförmånerna ska anses som orimligt stor när den berördes förmåga att tillgodose sina behov allvarligt påverkas. Detta är fallet med en före detta arbetstagare som redan lever eller på grund av denna minskning kommer att leva under den gräns för fattigdomsrisk som Eurostat har fastställt för den berörda medlemsstaten, varvid den berörda medlemsstaten är skyldig att garantera en ersättning som, utan att den nödvändigtvis täcker samtliga förluster som lidits, medför att förlusterna inte blir orimligt stora.

Slutligen slog domstolen fast att artikel 8 i direktiv 2008/94, såtillvida att den ålägger medlemsstaterna att säkerställa ett minimiskydd för en före detta arbetstagare som drabbats av en orimligt stor minskning av ålderspensionsförmåner, innehåller en klar, precis och ovillkorlig skyldighet som syftar till att tillerkänna enskilda rättigheter. Denna bestämmelse kan således åberopas gentemot ett privaträttsligt organ som utsetts av den berörda medlemsstaten som det garantiorgan som på tjänstepensionsområdet tillhandahåller skydd mot risken för arbetsgivares insolvens, när detta organ, med hänsyn till den uppgift som det har anförtrots och de villkor på vilka den utförs, kan likställas med staten, under förutsättning att den garantiuppgift som det anförtrots faktiskt omfattar de slags ålderspensionsförmåner för vilka minimiskyddet enligt nämnda artikel 8 har begärts.

5. Utstationering av arbetstagare

Domstolen (stora avdelningen) slog i domen **Dobersberger** (C-16/18, [EU:C:2019:1110](#)), vilken meddelades den 19 december 2019, fast att *direktiv 96/71²⁰⁰ inte är tillämpligt på arbetstagare som är anställda av ett företag med hemvist i en medlemsstat och som utför ombordtjänster, städtjänster eller cateringtjänster på tåg i internationell trafik som färdas genom den medlemsstat där järnvägsföretaget har hemvist*, när arbetstagarna utför en betydande del av det arbete som är kännetecknande för dessa tjänster i den medlemsstat där deras företag har hemvist och det är där som de påbörjar eller avslutar sin tjänstgöring.

Michael Dobersberger är verkställande direktör för ett företag med hemvist i Ungern, vilket inom ramen för en rad avtal om underentreprenad med företag med hemvist i Österrike respektive Ungern, ombesörjde tillhandahållandet av ombordtjänster på vissa av Österreichische Bundesbahns (Österrikes statliga järnvägsbolag) tåg i internationell trafik. Dessa tåg färdades genom Österrike och hade Budapest (Ungern) som avgångs- eller slutstation. Tjänsterna utfördes av arbetstagare som var bosatta i Ungern, varav flertalet hade ställts till förfogande av ett annat ungerskt företag. Samtliga arbetstagare hade centrum för sina levnadsintressen i Ungern och det var där som de påbörjade och avslutade sin tjänstgöring. Det var dessutom i Budapest som de tog emot leveranser av livsmedel och drycker och lastade dessa på tågen. Det var också i Budapest som de var skyldiga att kontrollera lagerlistor och räkna ut omsättningen.

Efter en kontroll i Österrike ålades Michael Dobersberger administrativa påföljder av straffrättslig karaktär för att ha åsidosatt de bestämmelser i den österrikiska lagstiftningen om social trygghet som reglerar utstationeringen av arbetstagare i den medlemsstaten. Enligt österrikiska myndigheter var de ungerska arbetstagarna utstationerade i Österrike, vilket innebar att Michael Dobersberger var skyldig att uppfylla vissa administrativa skyldigheter. Han skulle således, en vecka innan påbörjandet av tjänstgöringen, ha

200| Europaparlamentets och rådets direktiv 96/71/EG av den 16 december 1996 om utstationering av arbetstagare i samband med tillhandahållande av tjänster (EGT L 18, 1997, s. 1).

anmält att dessa arbetstagare skulle anlitas samt på arbetsplatsen ha hållit tillgängliga anställningsavtal och andra handlingar angående löneutbetalningar samt handlingar angående arbetstagarnas anslutning till systemet för social trygghet. Samtliga handlingar skulle ha hållits tillgängliga på tyska.

Under dessa omständigheter uppkom frågan huruvida direktiv 96/71, vilket den österrikiska lagstiftningen om social trygghet syftar till att införliva, är tillämpligt på tillhandahållandet av tjänster på ett tåg i internationell trafik, vilket utförs av arbetstagare som är anställda av ett företag med hemvist i en medlemsstat, för att fullgöra ett avtal som ingåtts med ett järnvägsföretag som har sitt säte i en annan medlemsstat, när tåget färdas genom sistnämnda medlemsstat.

Domstolen preciserade för det första att ombordtjänster, städtjänster eller catering på tåg inte har en nära anknytning till tjänsten att transportera resenärer med tåg. Sådana tjänster omfattas följaktligen inte av artiklarna 90–100 FEUF om transporter, utan av artiklarna 56–62 FEUF avseende tjänster, med undantag av artikel 58.1 FEUF. De kan därför omfattas av direktiv 96/71, vilket har antagits med stöd av de primärrättsliga bestämmelserna avseende tjänster.

I syfte att avgöra huruvida de aktuella tjänsterna omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 96/71, prövade domstolen begreppet utstationerad arbetstagare, i den mening som avses i direktivet. Domstolen fann att en arbetstagare inte kan anses vara utstationerad i en annan medlemsstat, såvida inte utförandet av arbetet har tillräcklig anknytning till denna medlemsstat. Arbetstagare som utför en stor del av sitt arbete i den medlemsstat i vilken det företag har hemvist som har anvisat dem att tillhandahålla tjänster på tåg i internationell trafik, och som påbörjar eller avslutar sin tjänstgöring i den medlemsstaten, har dock inte tillräcklig anknytning till den eller de medlemsstater som tågen färdas igenom för att anses vara "utstationerade", i den mening som avses i direktiv 96/71, i dessa stater. Deras situation omfattas därför inte av direktivet.

Domstolen tillade att det saknar betydelse att tillhandahållandet av de aktuella tjänsterna, i en kedja av underentreprenörer, omfattas av ett avtal som ingåtts mellan ett företag med hemvist i samma medlemsstat som järnvägsföretaget, vilket är avtalsmässigt bundet till detta företag. Det är inte heller relevant att företaget anvisat arbetstagare att tillhandahålla tjänsterna som ställts till dess förfogande av ett företag med hemvist i förstnämnda företags medlemsstat.

XVI. Folkhälsa

I domen **VIPA** (C-222/18, [EU:C:2019:751](#)), meddelad den 18 september 2019, slog domstolen fast att en medlemsstat kan förbjuda apotek att lämna ut receptbelagda läkemedel på grundval av en rekvisition som utfärdats av hälso- och sjukvårdspersonal med behörighet att förskriva läkemedel och som utövar sin verksamhet i en annan medlemsstat, när sådana rekvisitioner inte innehåller namnet på den berörda patienten.

VIPA, som är ett bolag bildat enligt ungersk rätt och som bedriver näringsverksamhet i form av ett apotek, lämnade ut receptbelagda läkemedel på grundval av rekvisitioner som utfärdats av ett hälso- och sjukvårdsföretag i Förenade kungariket och en läkare med verksamhet i Österrike, vilka saknade tillstånd att bedriva hälso- och sjukvårdsverksamhet från den ungerska hälso- och sjukvårdsmyndigheten. Det nationella läkemedels- och livsmedelsinstitutet i Ungern ålade följaktligen VIPA böter på 45 000 000 ungerska forint (HUF) (cirka 140 000 euro), förbjöd bolaget att fortsätta med den olagliga utlämningen av läkemedel i det aktuella apoteket och återkallade apotekets tillstånd att bedriva verksamhet.

VIPA överklagade detta beslut till Förvaltnings- och arbetsdomstolen i Budapest (Ungern) som till EU-domstolen har ställt frågan huruvida skyldigheten att erkänna recept som utfärdats i en annan medlemsstat enligt artikel 11.1 i direktiv 2011/24²⁰¹ även gäller rekvisitioner som inte innehåller namnet på den patient för vilken läkemedlen är avsedda.

Domstolen påpekade inledningsvis att det i artikel 3 k i direktiv 2011/24, där begreppet recept definieras, inte föreskrivs huruvida namnet på den berörda patienten måste anges. I artikel 11.1 i samma direktiv hänvisas däremot i samtliga språkversioner, utom i den ungerska och portugisiska versionen, till recept där patienten namnges. I genomförandedirektiv 2012/52,²⁰² där det i artikel 3 jämförd med bilagan till detta genomförandedirektiv föreskrivs att de recept som avses i artikel 11.1 i direktiv 2011/24 ska innehålla uppgifter som gör att patienten kan identifieras, framgår emellertid att skyldigheten att erkänna recept enligt denna artikel 11.1 inte omfattar rekvisitioner där den berörda patienten inte är namngiven.

Denna tolkning vinner stöd av de mål som eftersträvas genom direktiv 2011/24 som syftar till att göra det lättare för enskilda patienter att få tillgång till säker och högkvalitativ gränsöverskridande hälso- och sjukvård.²⁰³ Sådana rekvisitioner som de ifrågavarande kan emellertid inte garantera säkerheten för och hälsan hos den patient som slutligen mottar läkemedlen. Syftet med sådana rekvisitioner är vidare inte att en patient ska kunna införskaffa läkemedel, utan att hälso- och sjukvårdspersonal ska kunna införskaffa läkemedel för användning i den egna verksamheten. Domstolen slog följaktligen fast att det skulle stå i strid med de mål som eftersträvas med direktiv 2011/24 att göra bedömningen att sådana rekvisitioner som inte innehåller den berörda patientens namn ändå omfattas av den skyldighet att erkänna recept som föreskrivs i detta direktiv.

Domstolen slog vidare fast att den ifrågavarande nationella lagstiftningen utgjorde en sådan begränsning av den fria rörligheten för varor som är förbjuden enligt artikel 35 FEUF, men att en sådan begränsning emellertid kan vara motiverad, bland annat genom artikel 36 FEUF, i synnerhet av hänsyn till intresset att skydda människors hälsa och liv. Domstolen gjorde i detta avseende bedömningen att den nationella lagstiftningen är ägnad att säkerställa att receptbelagda läkemedel kommer befolkningen i den medlemsstat där det apotek som lämnar ut dem har sitt säte till nytta och därigenom bidrar till att garantera en stabil, säker och högkvalitativ försörjning av receptbelagda läkemedel till befolkningen i denna medlemsstat. Om export av receptbelagda läkemedel, till en potentiellt betydande kvantitet, för vård av patienter i en annan medlemsstat med stöd av sådana rekvisitioner som de ifrågavarande i det nationella målet var möjlig skulle det kunna leda till en otillräcklig läkemedelsförsörjning till apoteken och följaktligen till att patienterna i den berörda medlemsstaten inte får sina behov av receptbelagda läkemedel tillgodosedda, vilket skulle strida mot den skyldighet som föreskrivs i artikel 81 andra stycket direktiv 2001/83.²⁰⁴

Således slog domstolen fast att artiklarna 35 och 36 FEUF ska tolkas på så sätt, att de inte utgör hinder för en nationell lagstiftning som den som är aktuell i det nationella målet, i den mån denna lagstiftning motiveras av målet att skydda personers liv och hälsa, är ägnad att säkerställa att detta mål uppnås och inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera.

201| Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/24/EU av den 9 mars 2011 om tillämpningen av patienträttigheter vid gränsöverskridande hälso- och sjukvård (EUT L 88, 2011, s. 45).

202| Kommissionens genomförandedirektiv 2012/52/EU av den 20 december 2012 om åtgärder för att underlätta erkännandet av recept som utfärdats i en annan medlemsstat (EUT L 356, 2012, s. 68).

203| Artikel 1.1 och 1.2 i direktiv 2011/24, jämförd med skälen 10 och 11 i samma direktiv.

204| Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/83/EG av den 6 november 2001 om upprättande av gemenskapsregler för humanläkemedel (EGT L 311, 2001, s. 67), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/62/EG av den 8 juni 2011 (EUT L 174, 2011, s. 74). I artikel 81 andra stycket i detta direktiv anges att innehavaren av ett godkännande för försäljning av ett läkemedel och distributörerna av detta läkemedel som faktiskt släpps ut på marknaden i en medlemsstat, inom gränserna för sina ansvarsområden, ska ombesörja tillräckliga och fortlöpande leveranser av läkemedlet till apotek och personer som är behöriga att lämna ut läkemedel så att patienterna i den berörda medlemsstaten får sina behov tillgodosedda.

XVII. Konsumentskydd

Fyra domar bör uppmärksammas på konsumentskyddsområdet. Den första domen rör tolkningen av begreppen "konsument" och "näringsidkare" i den mening som avses i direktiv 93/13 om oskäliga villkor²⁰⁵ inom ramen för ett avtal om hypotekslån som ett bolag beviljat en av sina anställda, och hans maka. De två andra domarna rör frågor om ett villkor om uppsägning till förtida betalning i ett avtal om hypotekslån som bedömts vara oskäligt ändå delvis kan fortsätta att gälla och huruvida det förfarande för utmätning av intecknad egendom som inletts med stöd av detta villkor kan fortgå. Den fjärde och sista domen rör bland annat tolkningen av begreppen "konsument" och "leverans utan föregående beställning", i den mening som avses i direktiv 2011/83 om konsumenträttigheter,²⁰⁶ i samband med nationell lagstiftning om värmeenergileverans. Även domen **Kanyeba m.fl.** (förenade målen C-349/18–C-351/18), som avser frågan huruvida ett avtalsvillkor i ett transportavtal är oskäligt ska nämnas.²⁰⁷

I domen **Pouvin och Dijoux** (C-590/17, [EU:C:2019:232](#)), som meddelades den 21 mars 2019, uttalade sig domstolen om tolkningen av begreppen "konsument" och "näringsidkare", såsom de definieras i direktiv 93/13, i samband med en begäran om betalning av resterande belopp i samband med ett bostadslån som ett bolag hade beviljat en anställd och dennes maka, för att finansiera förvärvet av en permanentbostad.

I enlighet med en artikel i låneavtalet föreskrevs att avtalet skulle upphöra att gälla automatiskt den dag då låntagaren oavsett orsak inte längre ingick i företagets personalstyrka. Efter det att den anställda sagt upp sin anställning, upphörde han och hans maka att amortera på lånet. Med tillämpning av nämnda artikel väckte bolaget talan mot låntagarna för att erhålla återbetalning av resterande belopp såvitt avser kapital- och räntebelopp samt belopp i enlighet med en vitesklausul.

I det målet konstaterade domstolen i första instans att klausulen om att låneavtalet automatiskt skulle upphöra att gälla var oskälig. Denna dom upphävdes därefter av appellationsdomstolen, som slog fast att låneavtalet i fråga automatiskt hade upphört att gälla den dag då arbetstagaren sade upp sig. Arbetstagaren och dennes maka överklagade denna dom, eftersom de ansåg att de hade agerat i egenskap av konsument. De åberopade att ett avtalsvillkor, såsom det i det nationella målet, ska anses vara oskäligt om det innebär att låneavtalet upphör att gälla till följd av skäl som inte hänför sig till avtalet.

Vad för det första gäller begreppet "konsument"²⁰⁸ slog domstolen fast att detta begrepp ska tolkas så, att en anställd i ett företag och dennes make eller maka som med nämnda företag ingår ett kreditavtal, som huvudsakligen är förbehållet anställda vid företaget och som är avsett att finansiera förvärv av fast egendom för privata ändamål, ska betraktas som "konsumenter". Domstolen preciserade att den omständigheten att en fysisk person ingår ett avtal, annat än ett anställningsavtal, med sin arbetsgivare, inte i sig utgör hinder för att den personen anses utgöra en "konsument" i den mening som avses i direktiv 93/13. Vad beträffar den omständigheten att anställningsavtal har undantagits från tillämpningsområdet för detta direktiv, slog

205| Rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169).

206| Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/83/EU av den 25 oktober 2011 om konsumenträttigheter och om ändring av rådets direktiv 93/13/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 1999/44/EG och om upphävande av rådets direktiv 85/577/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7/EG (EUT L 304, 2011, s. 64), artikel 27.

207| Denna dom behandlas under rubrik X "Transport".

208| Artikel 2 b i direktiv 93/13.

domstolen fast att ett fastighetskreditavtal som en arbetsgivare beviljar sin anställda och dennes make/maka inte kan kvalificeras som ett "anställningsavtal" eftersom det inte reglerar ett anställningsförhållande eller anställningsvillkoren.

Vad för det andra gäller begreppet "näringsidkare"²⁰⁹ slog domstolen fast att detta begrepp omfattar ett företag som inom ramen för sin näring eller yrkesverksamhet ingår ett kreditavtal med en anställd och dennes make/maka, vilket huvudsakligen är förbehållet anställda vid företaget, även om beviljande av krediter inte utgör en del av företagets huvudsakliga verksamhet. Härvidlag preciserade domstolen att även om den huvudsakliga verksamheten för en sådan arbetsgivare inte består i att tillhandahålla finansiella instrument utan i att tillhandahålla energi, förfogar arbetsgivaren över information och fackkunskap, personalresurser och materiella resurser som en fysisk person, det vill säga den andra avtalsparten, inte kan antas ha. Domstolen tillade att den omständigheten att företaget erbjuder sina anställda att ingå ett sådant avtal och därigenom ger dem möjlighet att förvärva egendom, har till syfte att attrahera och behålla en kvalificerad och skicklig arbetskraft, vilket gynnar arbetsgivarens näring och yrkesverksamhet. I detta sammanhang underströk domstolen att det saknar betydelse om arbetsgivaren eventuellt får en direkt inkomst enligt avtalet eller inte, för bedömningen av om denne ska anses vara en "näringsidkare" i den mening som avses i direktiv 93/13. Domstolen underströk att en vid tolkning av begreppet "näringsidkare" bidrar till att uppnå målet med direktivet att skydda konsumenten i egenskap av den svagare parten i ett avtal som ingåtts med en näringsidkare och att återställa jämvikten mellan parterna.

Genom dom av den 26 mars 2019 i de förenade målen **Abanca Corporación Bancaria** (C-70/17, [EU:C:2019:250](#)) och **Bankia** (C-179/17, [EU:C:2019:250](#)), uttalade sig domstolen (stora avdelningen) om *tolkningen av artiklarna 6 och 7 i direktiv 93/13*.

De nationella målen rörde situationer i vilka sökandena hade ingått avtal om hypotekslån i Spanien, vilka innehöll ett avtalsvillkor som gjorde det möjligt att säga upp avtalet till förtida betalning bland annat i det fall då en enda månatlig delbetalning hade uteblivit.

De hänskjutande domstolarna vände sig till EU-domstolen för att få klarhet i huruvida artiklarna 6 och 7 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt, att ett villkor om uppsägning av ett avtal om hypotekslån till förtida betalning som har bedömts vara oskäligt ändå delvis kan fortsätta att gälla, efter det att de delar som innebär att det är oskäligt har strukits, och, om så inte är fallet, att det förfarande för utmätning av intecknad egendom som inletts med stöd av detta villkor ändå kan fortgå genom tillämpning av en utfyllnadsbestämmelse i nationell rätt, eftersom det kan strida mot konsumenternas intressen att inte kunna använda sig av detta förfarande.

Domstolen fann i detta hänseende att artiklarna 6 och 7 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att de utgör hinder för att låta ett villkor om uppsägning av ett hypotekslån till förtida betalning, som förklarats vara oskäligt, bestå till viss del genom att upphäva de delar av villkoret som gör det oskäligt, när ett sådant upphävande innebär att innehållet i villkoret ändras på ett sätt som påverkar dess innebörd. Domstolen fann vidare att dessa artiklar inte utgör hinder för att den nationella domstolen avhjälpert ett sådant oskäligt villkors ogiltighet genom att ersätta det med den nya lydelsen av den författningsbestämmelse som har legat till grund för detta villkor och som är tillämplig för det fall avtalsparterna har kommit överens om detta, under förutsättning att det aktuella hypotekslånet inte kan bestå om nämnda oskäliga villkor upphävs och under förutsättning att det fastställs att en ogiltigförklaring av avtalet i dess helhet skulle innebära att konsumenten utsätts för mycket negativa konsekvenser.

209| Artikel 2 c i direktiv 93/13.

I detta sammanhang erinrade domstolen om att artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell bestämmelse som innebär att en nationell domstol, när den fastställer att ett oskäligt villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument är ogiltigt, kan fylla ut detta avtal genom att ändra innehållet i detta villkor. För det fall en nationell domstol skulle ha möjlighet att ändra innehållet i oskäliga villkor i sådana avtal kunde detta äventyra förverkligandet av det långsiktiga syftet med artikel 7 i direktiv 93/13. En sådan möjlighet skulle nämligen motverka den avskräckande effekt det har på näringsidkarna att sådana oskäliga villkor helt enkelt inte kan tillämpas gentemot konsumenterna, eftersom näringsidkarna skulle vara benägna att använda villkoren med vetskap om att även om de skulle ogiltigförklaras så skulle den nationella domstolen kunna utfylla avtalet i nödvändig utsträckning på ett sådant sätt att deras intressen tillvaratogs.

I en situation där ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument inte kan bestå efter det att ett oskäligt villkor har förklarats vara ogiltigt, utgör artikel 6.1 i direktiv 93/13 emellertid inte hinder för att den nationella domstolen, med tillämpning av avtalsrättens principer, ogiltigförklarar det oskäliga villkoret och ersätter det med en utfyllnadsregel i nationell rätt i situationer då en ogiltigförklaring av ett oskäligt avtalsvillkor skulle tvinga den nationella domstolen att ogiltigförklara avtalet i dess helhet och konsumenten därmed skulle drabbas av mycket negativa konsekvenser, och därmed bestraffas.

Ett sådant utbyte är fullt motiverat enligt direktiv 93/13. Ett sådant utbyte är nämligen förenligt med syftet med artikel 6.1 i direktivet, eftersom syftet med denna bestämmelse är att ersätta den formella jämvikt mellan avtalsparternas rättigheter och skyldigheter som följer av avtalet med en verklig jämvikt så att parterna blir jämbördiga, och inte att alla avtal som innehåller oskäliga villkor ska ogiltigförklaras.

Om det inte var tillåtet att ersätta ett oskäligt avtalsvillkor med en utfyllnadsregel i nationell rätt och den nationella domstolen därmed tvingades att ogiltigförklara avtalet i dess helhet, skulle konsumenten kunna komma att drabbas av mycket negativa konsekvenser, så att den avskräckande verkan av ogiltigförklaringen av avtalet skulle riskera att gå förlorad. När det gäller ett låneavtal medför en sådan ogiltigförklaring i princip att det resterande lånebeloppet omedelbart förfaller till betalning i en omfattning som riskerar att övergå konsumentens ekonomiska resurser och därmed drabba konsumenten snarare än långivaren, och långivaren skulle således inte bli avskräckt från att införa oskäliga villkor i de avtal som denne erbjuder.

Av liknande skäl fann domstolen att artikel 6.1 i direktiv 93/13 – i en situation där ett avtal om hypotekslån som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument inte kan bestå efter upphävandet av ett oskäligt villkor vars lydelse grundar sig på en lagbestämmelse vilken är tillämplig om det finns en överenskommelse om detta mellan avtalsparterna – inte heller kan tolkas så, att den utgör hinder för att en nationell domstol, för att undvika att förklara avtalet ogiltigt, ersätter detta villkor med den nya lydelsen av denna referenslagbestämmelse, som införts efter det att avtalet ingåtts, eftersom en ogiltigförklaring av avtalet skulle innebära att konsumenten utsätts för mycket negativa konsekvenser.

Det ankommer på de hänskjutande domstolarna att, i enlighet med nationell rätt och genom en objektiv tolkning, pröva huruvida det förhållandet att dessa villkor upphävs medför att avtalen om hypotekslån inte längre kan bestå.

I ett sådant fall ankommer det på de hänskjutande domstolarna att pröva huruvida en ogiltigförklaring av de avtal om hypotekslån som är aktuella i de nationella målen innebär att de berörda konsumenterna utsätts för mycket negativa konsekvenser. I det aktuella fallet påpekade domstolen att det av beslutet om hänskjutande framgick att en sådan ogiltigförklaring kan få konsekvenser, i synnerhet, med avseende på de processuella bestämmelser i nationell lagstiftning enligt vilka bankerna, i domstol, kan utverka att konsumenterna ska betala tillbaka hela det utestående lånet.

I domen **EVN Bulgaria Toplofikatsia och Toplofikatsia Sofia** (C-708/17 och C-725/17, [EU:C:2019:1049](#)),²¹⁰ meddelad den 5 december 2019, fann EU-domstolen att *direktiv 2011/83 om konsumenträttigheter*²¹¹ och *direktiv 2005/29 om otillbörliga affärsmetoder*²¹² inte utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken ägarna till en lägenhet i ett samägt flerfamiljshus, som är anslutet till ett fjärrvärmesystem, är skyldiga att bidra till kostnaderna för värmeenergiförbrukningen i fastighetens gemensamma utrymmen och fjärrvärmecentral, trots att de inte personligen har begärt leverans av värme och inte använder den i sin lägenhet. EU-domstolen fann även att direktiv 2006/32²¹³ och direktiv 2012/27²¹⁴ om energieffektivitet inte heller utgör hinder för nämnda lagstiftning, enligt vilken fakturor som avser förbrukningen av värmeenergi ska upprättas för varje ägare av en lägenhet i den samägda fastigheten, i proportion till lägenhetens uppvärmbara volym.

De nationella förfarandena handlar om två käromål där det yrkats att ägarna till lägenheter i samägda flerfamiljshus ska förpliktas att betala fakturor avseende värmeenergi som förbrukats i fjärrvärmecentralen och i de gemensamma utrymmena i dessa fastigheter. Dessa ägare har bestritt betalningsskyldighet för fakturorna, och gjort gällande att det visserligen är riktigt att deras fastighet är ansluten till fjärrvärmenätet enligt ett leveransavtal mellan samfälligheten och värmeenergileverantören. Icke desto mindre har de inte personligen samtyckt till att få värmeenergi levererad och de använder inte värmeenergi i sina egna lägenheter.

EU-domstolen tog först ställning till hur konsumentbegreppet i direktiv 2011/83²¹⁵ ska tolkas. EU-domstolen slog därvid fast att de som äger eller är innehavare av en nyttjanderätt till en lägenhet i ett samägt flerfamiljshus som är anslutet till ett fjärrvärmenät utgör konsumenter i egenskap av värmeenergikunder, i den mån som dessa ägare eller nyttjanderättshavare är fysiska personer som handlar för ändamål som ligger utanför deras närings- eller yrkesverksamhet. Av detta drog domstolen slutsatsen att de avtal om fjärrvärmeleverans som är i fråga i de nationella målen ingår i kategorin avtal mellan näringsidkare och konsumenter, i den mening som avses i artikel 3.1 i direktiv 2011/83.

EU-domstolen preciserade därefter begreppet "leverans utan föregående beställning" av en vara i den mening som avses i artikel 27 i direktiv 2011/83. EU-domstolen angav i denna del att överföringen av värmeenergi till fjärrvärmecentralen och, följaktligen, till de gemensamma utrymmena i en samägd fastighet, vilken genomförts efter beslut av samfälligheten att ansluta fastigheten till fjärrvärmenätet, i enlighet med nationell rätt, inte utgör leverans av fjärrvärme utan föregående beställning.

Slutligen uttalade EU-domstolen sig om faktureringsmetoden avseende värmeenergiförbrukning i samägda fastigheter. EU-domstolen påpekade således att medlemsstaterna enligt direktiv 2006/32²¹⁶ så långt det är tekniskt möjligt ska se till att slutförbrukare av bland annat el och fjärrvärme har individuella mätare som med precision visar slutförbrukarens faktiska energiförbrukning. Det är enligt EU-domstolen emellertid svårt

210| Denna dom rör även området energieffektivitet. Se rubrik XIX "Energi".

211| Artikel 27 i direktiv 2011/83.

212| Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/29/EG av den 11 maj 2005 om otillbörliga affärsmetoder som tillämpas av näringsidkare gentemot konsumenter på den inre marknaden och om ändring av rådets direktiv 84/450/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7/EG, 98/27/EG och 2002/65/EG samt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 2006/2004 (nedan kallat direktivet om otillbörliga affärsmetoder) (EUT L 149, 2005, s. 22), artikel 5.1 och 5.5.

213| Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/32/EG av den 5 april 2006 om effektiv slutanvändning av energi och om energitjänster och om upphävande av rådets direktiv 93/76/EEG (EUT L 114, 2006, s. 64), artikel 13.2.

214| Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/27/EU av den 25 oktober 2012 om energieffektivitet, om ändring av direktiven 2009/125/EG och 2010/30/EU och om upphävande av direktiven 2004/8/EG och 2006/32/EG (EUT L 315, 2012, s. 1), artikel 10.1.

215| Artikel 2.1 i direktiv 2011/83.

216| Artikel 13.2 i direktiv 2006/32.

att föreställa sig hur fakturor som avser uppvärmning i samägda fastigheter, särskilt med avseende på fjärrvärmecentralen och de gemensamma utrymmena, helt ska kunna individualiseras i samägda flerfamiljshus, med tanke på att lägenheterna i en sådan fastighet inte är självständiga när det gäller uppvärmning eftersom värmen cirkulerar mellan uppvärmda utrymmen och utrymmen som inte värms upp i samma utsträckning eller inte alls. Mot denna bakgrund fann EU-domstolen att direktiv 2006/32 och direktiv 2012/27 – med hänsyn till det stora utrymme för skönsmässig bedömning som tillerkänns medlemsstaterna vad gäller beräkningsmetoden vid fakturering av värmeenergiförbrukning i samägda flerfamiljshus – inte utgör hinder för att beräkningsmetoden för värme som överförs från fjärrvärmesystemet i en sådan fastighet fördelar förbrukningen på lägenheterna i proportion till deras uppvärmbara volym.

XVIII. Miljö

Vad gäller miljöskydd finns det anledning att erinra om flera domar. En första dom rör tillämpningen av försiktighetsprincipen på området för utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden. En andra dom handlar om möjligheten att vid de nationella domstolarna åberopa direktiv 91/676 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket. Tre ytterligare domar ska nämnas. Den första rör tolkningen av livsmiljödirektivet och de två andra rör tillämpningen av direktiv 85/337/EEG om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt.²¹⁷

1. Försiktighetsprincipen

I sin dom **Blaise m.fl.** (C-616/17, [EU:C:2019:800](#)), meddelad den 1 oktober 2019, prövade domstolen (stora avdelningen) huruvida Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 av den 21 oktober 2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden är giltig med beaktande av försiktighetsprincipen.²¹⁸ Begäran om förhandsavgörande hade framställts i ett brottmål i vilket Mathieu Blaise och tjugo andra personer stod åtalade för att, gemensamt och i samråd, ha skadat annans egendom. De hade tagit sig in i butiker belägna i departementet Ariège (Frankrike) och skadat dunkar med ogräsmedel, som innehöll glyfosat, och skyltfönster av glas. De tilltalade gjorde gällande att deras agerande var tillåtet enligt försiktighetsprincipen och att det hade haft till syfte att uppmärksamma butikerna och deras kunder på de faror som försäljningen av ogräsmedel innehållande glyfosat var förenad med. Den hänskjutande domstolen ansåg att den, för att kunna ta ställning till detta argument, måste pröva huruvida förordning nr 1107/2009 var giltig med beaktande av försiktighetsprincipen och ställde därför frågor till EU-domstolen om detta.

EU-domstolen har preciserat innebörden av denna princip och erinrat om att unionslagstiftaren måste följa försiktighetsprincipen när den antar bestämmelser om utsläppande på marknaden av växtskyddsmedel. Eftersom syftet med förordning nr 1107/2009 är att införa bestämmelser om produktgodkännande av växtskyddsmedel och godkännande av verksamma ämnen som finns i sådana produkter, med avseende på

²¹⁷ Även domen **Deutsche Umwelthilfe** (C-752/18), som meddelades den 19 december 2019, bör omnämnas. I denna dom uttalade sig domstolen angående de nationella domstolarnas vidtagande av verkställighetsåtgärder genom att förordna om frihetsberövande mot ansvariga personer hos nationella myndigheter när dessa varaktigt vägrar att rätta sig efter ett domstolsavgörande som förelägger dem att fullgöra sina skyldigheter enligt direktiv 2008/50 om luftkvalitet. En redogörelse för den domen finns under rubriken IV "Unionsrätt och nationell rätt".

²¹⁸ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 av den 21 oktober 2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden och om upphävande av rådets direktiv 79/117/EEG och 91/414/EEG (EGT L 309, 2009, s. 1).

deras utsläppande på marknaden, behövde unionslagstiftaren inrätta ett regelverk som gjorde det möjligt för de behöriga myndigheterna att få tillgång till tillräckliga uppgifter för att på ett tillfredsställande sätt kunna bedöma de hälsorisker som användningen av dessa verksamma ämnen och växtskyddsmedel kan medföra, när de tar ställning till om respektive produkt eller ämne ska godkännas. Härvidlag framhöll domstolen att eftersom det var nödvändigt att göra avvägningar mellan flera olika mål och principer och då genomförandet av de relevanta kriterierna var komplicerat, måste domstolsprövningen med nödvändighet begränsas till frågan huruvida unionslagstiftaren hade gjort sig skyldig till en uppenbart oriktig bedömning.

Domstolen slog därefter fast att den omständigheten att förordningen inte innehåller någon definition av begreppet verksamt ämne inte är oförenlig med försiktighetsprincipen. När sökanden lämnar in sin ansökan om produktgodkännande av ett växtskyddsmedel är denne nämligen skyldig att ange alla ämnen som ingår i produktens sammansättning och som uppfyller kriterierna i förordningen. Sökanden har således inte rätt att skönsmässigt välja vilken beståndsdel i produkten som ska betraktas som ett verksamt ämne. Lagstiftaren kan inte anses ha gjort någon uppenbart oriktig bedömning genom att ålägga sökanden dessa skyldigheter i fråga om identifiering av verksamma ämnen.

Domstolen fann vidare att förordningen är förenlig med försiktighetsprincipen, i den mån som det i förordningen föreskrivs att de kumulerade effekterna av ett växtskyddsmedel ska beaktas. I bestämmelserna om förfarandet för godkännande av verksamma ämnen och förfarandet för produktgodkännande av växtskyddsmedel föreskrivs att man vid prövningen av ansökningarna ska göra en bedömning av eventuella skadliga effekter av produkten, inklusive eventuella skadliga effekter av interaktionen mellan produktens beståndsdelar. Förordningen grundas inte heller på någon uppenbart oriktig bedömning på denna punkt.

Domstolen gjorde samma bedömning vad gäller tillförlitligheten av de tester, studier och analyser som ska beaktas i samband med produktgodkännandet av ett växtskyddsmedel. Enligt domstolen innebär den omständigheten att det är sökanden som ska lämna in obligatoriska tester, studier och analyser i förfarandena för godkännande av ett verksamt ämne och produktgodkännande av ett växtskyddsmedel, utan att någon oberoende motanalys ges in, inte att försiktighetsprincipen har åsidosatts. Förordningen ålägger härvidlag sökanden att lägga fram bevis för att produkterna inte har några skadliga effekter och reglerar kvaliteten på de tester och analyser som ska ges in samt ålägger de behöriga myndigheterna, till vilka ansökan har lämnats in, att göra en oberoende och objektiv bedömning. Myndigheterna ska i detta sammanhang även beakta andra relevanta uppgifter än de som sökanden har lämnat. De ska i synnerhet beakta de mest tillförlitliga vetenskapliga uppgifter som finns tillgängliga och de senaste resultaten av den internationella forskningen, och ska inte ge företräde åt de studier som har lämnats in av sökanden i samtliga fall. Slutligen preciserade domstolen att förordningen inte befriar sökanden från att tillhandahålla cancerogenicitets- och toxicitetstester avseende den berörda produkten. En sådan produkt kan nämligen endast godkännas om de behöriga myndigheterna kan utesluta att den har några omedelbara eller fördröjda skadliga hälsoeffekter på människor.

Det hade följaktligen inte framkommit någon omständighet som påverkar giltigheten av förordning nr 1107/2009.

2. Skydd mot att vatten förorenas av nitrater

I domen **Wasserleitungsverband Nördliches Burgenland m.fl.** (C-197/18, [EU:C:2019:824](#)), meddelad den 3 oktober 2019, slog domstolen för första gången fast att fysiska och juridiska personer som direkt berörs av förorening av grundvattnet inför nationella domstolar kan åberopa vissa bestämmelser i direktiv 91/676 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket²¹⁹ (nedan kallat direktivet om skydd mot nitrater).

Domen meddelades i ett mål mellan å ena sidan vattendistributören i Burgenland Nord (Österrike), en österrikisk kommun som driver en täkt för bruksvatten, och en enskild som äger en brunn för privat bruk, i egenskap av sökande, och å andra sidan österrikiska förbundsministeriet för hållbarhet och turism. Sökandena hade klagat på att grundvattnet är förorenat i deras region, och att nitrathalten regelbundet överstiger det gränsvärde om 50 mg/l som föreskrivs i direktivet om skydd mot nitrater. De har i detta sammanhang begärt att åtgärder ska vidtas i syfte att sänka nitrathalten i det aktuella vattnet. Ministeriet menar däremot att sökandena saknar rätt att kräva att sådana åtgärder vidtas. Domstolen ombads därför att klargöra huruvida fysiska och juridiska personer, såsom de tre klagandena i det nationella målet, kan åberopa bestämmelserna i direktivet om skydd mot nitrater för att kräva att sådana nationella åtgärder som föreskrivs i direktivet antas eller ändras för att sänka nitrathalten i grundvattnet.

Domstolen erinrade inledningsvis om att enskilda, för att bevara direktivets bindande verkan liksom deras ändamålsenliga verkan, i princip inte i nationell rätt kan hindras från att åberopa de bestämmelser som föreskrivs i dessa unionsrättsliga rättsakter. De fysiska och juridiska personer som direkt berörs av ett åsidosättande av ett direktivs bestämmelser måste åtminstone kunna kräva av behöriga myndigheter, i förekommande fall på rättslig väg, att de aktuella skyldigheterna uppfylls.

Därefter påpekade domstolen att en nitrathalt i grundvattnet som överskrider eller riskerar att överskrida de 50 mg/l som föreskrivs i direktivet om skydd mot nitrater strider mot direktivets huvudsakliga syfte. Detta huvudsakliga syfte är att ge enskilda möjlighet till ett berättigat nyttjande av grundvattnet. Om nämnda gränsvärde inte iakttas ska vattnet anses förorenat. Redan risken för att gränsvärdet på 50 mg/l ska överskridas utgör en störning av ett normalt nyttjande av vattnet och gör det nödvändigt för dem som innehar vattentäkten att genomföra saneringsåtgärder. Nämnda personer berörs således direkt av att det huvudsakliga syftet med direktivet om skydd mot nitrater har åsidosatts och måste kunna anhängiggöra ärenden och mål vid nationella myndigheter respektive domstolar med krav på att medlemsstaterna iakttar de skyldigheter som åligger dem enligt detta direktiv.

Domstolen erinrade härvidlag om att när nitrater från jordbruket väsentligen bidrar till förorening av vattnet är direktivet om skydd mot nitrater tillämpligt och innebär en skyldighet för medlemsstaterna att upprätta åtgärdsprogram och vidta alla åtgärder som är nödvändiga för att sänka nitrathalten och undvika att nitrathalten om 50 mg/l i vattnet överskrider eller riskerar att överskridas. Medlemsstaterna måste härvid noga övervaka vattenstatusen inom ramen för övervakningsprogram och på utvalda mätplatser, med beaktande av bästa tillgängliga vetenskapliga och tekniska data.

Medlemsstaternas skyldighet enligt direktivet om skydd mot nitrater att vidta alla nödvändiga åtgärder för att sänka nitrathalten i grundvattnet är klar, precis och ovillkorlig, vilket innebär att den kan åberopas av enskilda mot medlemsstaterna.

²¹⁹ | Rådets direktiv 91/676/EEG av den 12 december 1991 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket (EGT L 375, 1991, s. 1; svensk specialutgåva, område 15, volym 10, s. 192).

Mot denna bakgrund slog domstolen således fast att när jordbruket väsentligen bidrar till föroreningen av grundvattnet måste fysiska och juridiska personer, vars normala nyttjande av sina vattentäkter störs, kunna kräva att behöriga nationella myndigheter ändrar ett befintligt åtgärdsprogram eller vidtar ytterligare åtgärder som föreskrivs i direktivet om skydd för nitrater, så snart nitrathalten i grundvattnet, i avsaknad av sådana åtgärder, överskrider eller riskerar att överskrida 50 mg/l.

3. Livsmiljödirektivet

I domen ***Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola*** (C-674/17, [EU:C:2019:851](#)), som meddelades den 10 oktober 2019 och som rör *tolkningen av rådets direktiv 92/43 av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter*²²⁰ (nedan kallat livsmiljödirektivet), slog domstolen (andra avdelningen) fast samtliga de villkor som ska vara uppfyllda för att medlemsstaterna ska kunna anta åtgärder som utgör ett undantag från förbudet att avsiktligt döda exemplar av de arter som kräver noggrant skydd.²²¹ Det rör sig i det aktuella fallet om varg (*canis lupus*).

Genom två beslut av den 18 december 2015 beviljade Finlands viltcentral fällandet av sju vargar, mellan den 23 januari och den 21 februari 2016, i landskapet Norra Savolax. Det huvudsakliga ändamålet var att stoppa olagligt dödande, det vill säga tjuvjakt. En finländsk naturskyddsförening överklagade dessa två beslut. Finlands Högsta förvaltningsdomstol som hade att pröva överklagandet uppmuntrade EU-domstolen att fastställa huruvida livsmiljödirektivet utgjorde hinder för att anta sådana beslut.

EU-domstolen besvarade frågan med att livsmiljödirektivet ska tolkas så, att det utgör hinder för att anta sådana beslut om besluten inte uppfyller samtliga de villkor som det har preciserat.

Sådana undantag ska således för det första på ett klart, tydligt och underbyggt sätt ange det mål som eftersträvas och på grundval av rigorösa vetenskapliga uppgifter styrka att undantagen är ägnade att uppnå målet. Domstolen fann i det aktuella fallet att bekämpandet av tjuvjakten kunde åberopas som ett mål som omfattas av direktivet men att tillstånd att bedriva stamvårdande jakt faktiskt måste kunna minska den olagliga jakten, och detta i en omfattning som får en positiv nettoeffekt på vargstammens bevarandestatus.

Det ska för det andra styrkas på ett tydligt och adekvat sätt att det mål som eftersträvas inte kan uppnås genom en annan lämplig lösning. Domstolen påpekade i detta hänseende att enbart förekomsten av en sådan olaglig aktivitet som tjuvjakt eller de svårigheter som är förenade med genomförandet av kontroller av densamma inte är en tillräcklig omständighet i detta avseende. Tvärtom ska en strikt och effektiv kontroll av den olagliga aktiviteten prioriteras.

Det erinras för det tredje i artikel 16 i livsmiljödirektivet om att upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos bestånden av de berörda arterna i deras naturliga utbredningsområde är en nödvändig förutsättning för beviljandet av sådana undantag. Undantagen ska således grundas på kriterier som fastställts för att säkerställa bevarandet på lång sikt av utvecklingen och den sociala stabiliteten hos den berörda arten. En bedömning av bevarandestatusen och den inverkan som undantagen kan ha på denna ska dessutom göras i samband med undantagen. Medlemsstaterna ska för övrigt i enlighet med försiktighetsprincipen inte bevilja

220| Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (EGT L 206, 1992, s. 7; svensk specialutgåva, område 15, volym 11, s. 114).

221| I artikel 12.1 a i livsmiljödirektivet föreskrivs att medlemsstaterna ska vidta nödvändiga åtgärder för införande av ett strikt skyddssystem i det naturliga utbredningsområdet för de djurarter som finns förtecknade i punkt a i bilaga IV därtill, med förbud bland annat mot att avsiktligt fånga eller döda exemplar av dessa arter i naturen, oavsett hur detta görs.

eller tillämpa sådana undantag om det finns en viss osäkerhet om huruvida ett sådant undantag försvårar upprätthållandet eller återställandet av en gynnsam bevarandestatus hos bestånden av en utrotningshotad art.

Medlemsstaterna ska slutligen för det fjärde uppfylla de särskilda villkor som definieras i artikel 16.1 e i livsmiljödirektivet. Medlemsstaterna ska i detta hänseende definiera den begränsade och fastställda mängd exemplar som kan omfattas av undantaget på ett sätt så att detta inte medför en betydande negativ inverkan på det berörda beståndets struktur. De ska vidare selektivt och i begränsad omfattning fastställa vilka exemplar som omfattas därav, vilket kan innebära att enskilda individer ska utses. Medlemsstaterna ska slutligen i detta avseende se till att både beviljandet och tillämpningen av dessa undantag kontrolleras på ett effektivt sätt och i rätt tid.

4. Bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt

På detta område ska två domar omnämnas. I domen i målet **kommissionen/Irland (Vindkraftspark i Derrybrien)** (C-261/18, [EU:C:2019:955](#)), som meddelades den 12 november 2019, ålade domstolen (stora avdelningen) Irland ekonomiska påföljder på grund av att medlemsstaten inte följt domen av den 3 juli 2008 i målet *kommissionen/Irland*,²²² där domstolen hade fastställt att direktiv 85/337²²³ om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt hade åsidosatts. Denna dom behandlades ovan under rubriken V.1.1 "Talan om fördragsbrott".

Genom domen **Inter-Environnement Wallonie och Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen** (C-411/17, [EU:C:2019:622](#)) av den 29 juli 2019 uttalade sig domstolen (stora avdelningen), om tolkningen av direktiv 92/43 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter och direktiv 2011/92 om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt.²²⁴ Domen ingår i en tvist mellan å ena sidan två föreningar, Inter-Environnement Wallonie ASBL och Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen ASBL vars verksamhetsföremål utgörs av miljöskydd och skydd för livsmiljön och, å andra sidan, Conseil des ministres (Ministerrådet, Belgien). Målet rör den lag genom vilken Konungariket Belgien, för det första, har föreskrivit att den industriella elproduktionen i ett kärnkraftverk som för närvarande inte är i drift ska återupptas för en tid av nästan tio år och, för det andra, med tio år har skjutit upp det ursprungligen föreskrivna slutdatumet för stängningen och upphörandet av den industriella elproduktionen vid ett kärnkraftverk som är i drift. Föreningarna har i huvudsak anmärkt på att de belgiska myndigheterna antog den lagen utan att ha iakttagit kraven på föregående bedömning som föreskrivs i de ovannämnda direktiven.

I det här sammanhanget slog domstolen fast att de omtvistade åtgärderna avseende förlängning av den industriella elproduktionen i ett kärnkraftverk är "projekt" i den mening som avses i direktiv 2011/92 och direktiv 92/43, eftersom de med nödvändighet innebär omfattande arbeten som förändrar de fysiska förhållandena i de aktuella områdena. Projektet ska i princip omfattas av en miljökonsekvensbedömning och en bedömning av inverkan på de berörda områdena innan dessa åtgärder vidtas. Den omständigheten att genomförandet av de åtgärderna kräver att ytterligare rättsakter antas, såsom att ett nytt individuellt

222| Domstolens dom av den 3 juli 2008, **kommissionen/Irland** (C-215/06, [EU:C:2008:380](#)).

223| Rådets direktiv 85/337/EEG av den 27 juni 1985 om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt (EGT L 175, 1985, s. 40; svensk specialutgåva, område 15, volym 6, s. 226).

224| Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/92/EU av den 13 december 2011 om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt (EUT L 26, 2012, s. 1).

tillstånd för industriell elproduktion meddelas för det ena av de båda kärnkraftverken, är inte avgörande i detta avseende. Även de arbeten som är oupplösligt förbundna med de ovannämnda åtgärderna ska vara föremål för en miljökonsekvensbedömning innan åtgärderna vidtas, om arbetenas beskaffenhet och deras potentiella inverkan på miljön och skyddsområdena kan identifieras med tillräcklig precision i detta skede.

Enligt direktiv 2011/92 får en medlemsstat – i syfte att trygga sin elförsörjning – undanta ett sådant projekt från miljökonsekvensbedömning för att trygga sin elförsörjning endast om den visar bland annat att det föreligger en rimligt sannolik risk för tryggandet av elförsörjningen och att projektet är så brådskande att det kan motivera att någon miljökonsekvensbedömning inte görs. Den möjligheten till undantag ska emellertid uppfattas så, att den inte påverkar tillämpningen av skyldigheten att göra en miljökonsekvensbedömning för projekt som, såsom i det nationella målet, har gränsöverskridande påverkan.

Ändamålet är visserligen att trygga att en medlemsstats elförsörjning alltid utgör ett tvingande skäl som har ett väsentligt allmänintresse i den mening som avses i direktiv 92/43 som motiverar att projektet genomförs trots en negativ bedömning och trots att alternativa lösningar saknas. Situationen är dock en annan när en prioriterad livsmiljötyp eller en prioriterad art finns i ett skyddsområde som kan påverkas av projektet. I så fall skulle endast behovet att avvärja ett verkligt och allvarligt hot om avbrott i den berörda medlemsstatens elförsörjning utgöra ett skäl som berör allmän säkerhet i den mening som avses i det direktivet, och kan utgöra en sådan motivering. Domstolen slog slutligen fast att en nationell domstol, undantagsvis och om det är tillåtet enligt nationell rätt, får låta verkningarna bestå av åtgärder, såsom de åtgärder som är aktuella i det nationella målet, vilka antagits i strid med skyldigheterna enligt direktiv 2011/92 och direktiv 92/43, om bibehållandet av verkningarna är motiverat av tvingande skäl som har samband med behovet att avvärja ett verkligt och allvarligt hot om avbrott i den berörda medlemsstatens elförsörjning, vilket inte skulle kunna avvärjas genom andra medel eller alternativ, särskilt inom ramen för den inre marknaden. Ett bibehållande av åtgärdernas verkningar får emellertid endast omfatta den tidsrymd som är absolut nödvändig för att avhjälpa denna rättsstridighet.

5. Energi från förnybara energikällor

I dom av den 24 oktober 2019, **Prato Nevoso Termo Energy** (C-212/18, [EU:C:2019:898](#)), bekräftade domstolen att *de italienska bestämmelserna om tillstånd för användning av flytande biobränslen, som erhållits genom behandling av vegetabiliska spilloljor, som energikälla i ett kraftverk, i princip varken strider mot direktiv 2008/98²²⁵ om avfall eller mot direktiv 2009/28²²⁶ om främjande av användningen av energi från förnybara energikällor.*

I det aktuella fallet ansökte Prato Nevoso Termo Energy Srl (nedan kallat bolaget Prato Nevoso), som driver ett kraftvärmeverk, hos provinsen Cuneo (Italien) om tillstånd att, som energikälla för kraftverket, ersätta metangas med ett flytande biobränsle, i förevarande fall en vegetabilisk olja som härrör från insamling och kemisk behandling av använd frityrolja. Den behöriga nationella myndigheten avtog denna ansökan i enlighet med tillämplig italiensk lagstiftning, med motiveringen att vegetabilisk olja inte finns med i den nationella förteckning som innehåller de bränslekategorier som härrör från biomassa som kan användas i en anläggning som avger utsläpp i luften utan att behöva iaktta de regler som gäller för energiåtervinning av avfall. Den italienska lagstiftningen medför således att det flytande biobränsle som härrör från kemisk behandling av

225| Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/98/EG av den 19 november 2008 om avfall och om upphävande av vissa direktiv (EUT L 312, 2008, s. 3).

226| Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/28/EG av den 23 april 2009 om främjande av användningen av energi från förnybara energikällor och om ändring och ett senare upphävande av direktiven 2001/77/EG och 2003/30/EG (EUT L 140, 2009, s. 16), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/1513 av den 9 september 2015 (EUT L 239, 2015, s. 1).

använd frityrolja ska anses vara avfall och inte ett bränsle. Bolaget Prato Nevoso överklagade avslagsbeslutet till den hänskjutande domstolen, som har ställt tolkningsfrågan huruvida en sådan nationell lagstiftning är förenlig med bestämmelserna i de ovannämnda direktiven.

Med stöd av bland annat domen i målet *Tallinna Vesi*²²⁷ av den 28 mars 2019, konstaterade domstolen att direktiv 2008/98 om avfall i princip inte utgör hinder för att en medlemsstat tillämpar nationella bestämmelser om energiåtervinning av avfall på användningen, såsom bränsle, av ett flytande biobränsle som härrör från avfall, med motiveringen att detta avfall inte ingår i någon av de kategorier som anges i den nationella förteckningen över tillåtna bränslen i en anläggning som avger utsläpp i luften. Enligt domstolen ändras inte detta konstaterande av de bestämmelser om nationella tillståndsförfaranden som föreskrivs i direktiv 2009/28 om främjande av användningen av energi från förnybara energikällor, eftersom dessa bestämmelser inte avser förfaranden för antagande av kriterier för när avfall upphör att vara avfall.

Domstolen påpekade emellertid att det i ett sådant fall ska prövas huruvida de nationella myndigheterna, utan att göra sig skyldiga till en uppenbart oriktig bedömning, kunde dra slutsatsen att det aktuella flytande biobränslet skulle betraktas som avfall. Domstolen erinrade, med hänvisning till syftena med direktiv 2008/98 och dess möjlighet att tillhandahålla den hänskjutande domstolen alla uppgifter som den domstolen kan ha nytta av för att lösa tvisten, om att det i artikel 6.1 i direktiv 2008/98 föreskrivs att visst avfall upphör att vara avfall när det har genomgått en återvinningsåtgärd eller materialutnyttjande och uppfyller de särskilda kriterier som medlemsstaterna ska fastställa med iakttagande av flera villkor, bland annat att användningen "inte [kommer] att leda till allmänt negativa följder för miljön eller människors hälsa". Mot bakgrund av de argument som den italienska regeringen har anfört, påpekade domstolen att det förhållandet att den vetenskapliga osäkerhet som i viss mån råder kring miljöriskerna av att ett visst ämne, likt det flytande biobränsle som är aktuellt i det nationella målet, upphör att vara avfall kan föranleda en medlemsstat att besluta att inte medta detta ämne på förteckningen över godkända bränslen. I enlighet med försiktighetsprincipen i artikel 191.2 FEUF ska nämligen medlemsstaten, om det efter en undersökning av de bästa vetenskapliga data som finns på området fortfarande är osäkert om användning, under vissa precisa omständigheter, av ett visst ämne som härstammar från avfallsåtervinning inte har någon som helst negativ påverkan på miljö och människors hälsa, avhålla sig från att föreskriva kriterier för när ämnet upphör att vara avfall eller en möjlighet att anta ett individuellt beslut som fastställer att ämnet upphört att vara avfall.

XIX. Energi

På detta område ska två domar omnämnas. Den första är domen av den 5 december 2019, *EVN Bulgaria Toplofikatsia och Toplofikatsia Sofia* (C-708/17 och C-725/17, [EU:C:2019:1049](#)), i vilken domstolen prövade huruvida nationell lagstiftning om värmeenergileverans var förenlig med unionsrätten.²²⁸

Den andra är domen *GRDF* (C-236/18, [EU:C:2019:1120](#)), som meddelades den 19 december 2019, vari domstolen uttalade sig om *det tidsmässiga tillämpningsområdet för de nationella tillsynsmyndigheternas beslutsbefogenheter, enligt artikel 41.11 i direktiv 2009/73*²²⁹ om den inre marknaden för naturgas, när dessa agerar i egenskap av tvistlösande myndighet på marknaden för naturgas.

227| Domstolens dom av den 28 mars 2019, *Tallinna Vesi* (C-60/18, [EU:C:2019:264](#)).

228| Denna dom behandlas under rubriken XVII "Konsumentskydd".

229| Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/73/EG av den 13 juli 2009 om gemensamma regler för den inre marknaden för naturgas och om upphävande av direktiv 2003/55/EG (EUT L 211, 2009, s. 94).

Målet har sitt ursprung i en tvist mellan två naturgasleverantörer och GRDF, den systemansvariga för naturgasnätet i Frankrike, och rör giltigheten av en klausul i parternas avtal om överföring av naturgas till distributionsnätet, vilka ingåtts åren 2005 och 2008. Enligt denna klausul var leverantörerna skyldiga att, inom ramen för de avtal som ingåtts med slutkunderna, driva in de belopp som slutkunderna var skyldiga att erlagga i enlighet med GRDF:s tariff för distributionstjänster och överföra dessa belopp till GRDF, även vid utebliven betalning från slutförbrukarna. År 2014 fastställdes, i ett beslut från tvistlösningsorganet vid Commission de régulation de l'énergie (Energitillsynsmyndigheten, Frankrike) (nedan kallat CRE) att avtalen var oförenliga med direktiv 2009/73 från och med den dag de hade ingåtts. GRDF överklagade detta beslut, som fastställts efter överklagande, till Cour de cassation (Högsta domstolen, Frankrike), vilken beslutade att begära ett förhandsavgörande från EU-domstolen för att få klarhet i om direktiv 2009/73 utgjorde hinder för att låta verkningarna av ett beslut från en tillsynsmyndighet omfatta tiden innan tvisten mellan parterna uppkom.

Domstolen slog fast att nämnda direktiv inte utgör hinder för att en tillsynsmyndighet, som agerar i egenskap av tvistlösande myndighet, fattar beslut om att den systemansvariga ska se till att ett med en leverantör ingånget avtal om överföring av naturgas står i överensstämmelse med unionsrätten avseende hela avtalsperioden, inklusive perioden innan tvisten mellan parterna hade uppstått. I detta avseende påpekade domstolen inledningsvis att det i artikel 41.11 i direktiv 2009/73 inte uttryckligen anges vilka rättsverkningar tillsynsmyndighetens beslut, när denna agerar i egenskap av tvistlösande myndighet, har i tiden. Efter en tolkning av nämnda bestämmelse mot bakgrund av det mål som eftersträvas med och det sammanhang i vilket direktiv 2009/73 ingår, påpekade domstolen att tillsynsmyndigheten har, enligt artikel 41.1 b i direktivet, till uppgift att säkerställa iakttagandet av de skyldigheter som åligger de systemansvariga för distributionsnätet, däribland skyldigheten att tillämpa ordningen för tredje parts tillträde till nätet på ett objektivet sätt och utan att någon diskriminerande åtskillnad görs mellan systemanvändarna. Detta innebär att medlemsstaterna är skyldiga att se till att tillsynsmyndigheten har befogenheten, enligt artikel 41.10 i direktiv 2009/73, att anta bindande beslut gentemot naturgasföretag, genom att ålägga dem att vid behov ändra villkoren för anslutning och tillträde till nätet, inbegripet tarifferna, så att de är proportionerliga och tillämpas på ett icke-diskriminerande sätt. En begränsning av de tidsmässiga verkningarna av beslut från tillsynsmyndigheten, när denna agerar i egenskap av tvistlösande myndighet, till tiden efter det att tvisten mellan parterna uppstått, skulle strida mot målsättningarna med direktiv 2009/73 och äventyra dess ändamålsenliga verkan.

Domstolen slog vidare fast att denna tolkning av artikel 41.11 i direktiv 2009/73 inte påverkades av principerna om rättssäkerhet och skydd för berättigade förväntningar. Även om en nationell domstol i undantagsfall kan tillåtas att, på de villkor som domstolen fastställer, upprätthålla vissa verkningar av en ogiltigförklarad nationell rättsakt, har den hänskjutande domstolen i förevarande fall inte nämnt några konkreta omständigheter som kan medföra någon specifik risk för rättsosäkerhet. GRDF har visserligen gjort gällande att de aktuella transportavtalen förhandlats fram under CRE:s ledning och kontroll, men har inte visat att CRE lämnade tydliga försäkringar om att den omtvistade klausulen var förenlig med unionsrätten, vilket det emellertid ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera.

XX. Utomeuropeiska länder och territorier

I domarna **kommissionen/Förenade kungariket** (C-391/17, [EU:C:2019:919](#)) och **kommissionen/Nederländerna** (C-395/17, [EU:C:2019:918](#)), meddelade den 31 oktober 2019, slog domstolen fast att *Förenade kungariket och Konungariket Nederländerna hade underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 4.3 FEU* genom att inte kompensera för den förlust av egna medel som är en följd av att myndigheterna i Anguilla utfärdade exportcertifikat EXP avseende import av aluminium med ursprung i Anguilla under perioden 1999/2000 och att myndigheterna i Curaçao och Aruba utfärdade varucertifikat EUR.1 avseende import av mjölkpulver och

ris med ursprung i Curaçao under perioden 1997/2000 och import av grovt mjöl och krossgryn med ursprung i Aruba under perioden 2002/2003, i strid med bestämmelserna i besluten om associering av utomeuropeiska länder och territorier med Europeiska ekonomiska gemenskapen/Europeiska gemenskapen²³⁰ (nedan kallade ULT-besluten).

Vad gäller ULT beslutade medlemsstaterna enligt EG-fördraget att associera utomeuropeiska länder och territorier som hade särskilda förbindelser med vissa medlemsstater, däribland Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland och Konungariket Nederländerna, med unionen. Enligt fördraget ska berörda ULT omfattas av en särskild associeringsordning som fastställts i fördraget. Denna särskilda ordning innebär bland annat att varor med ursprung i ULT kan importeras tullfritt till medlemsstaterna. Villkoren för denna befrielse preciseras i ULT-besluten så, att varor som har sitt ursprung i ULT och, under vissa förutsättningar, varor som inte har sitt ursprung i ULT men som omsätts fritt i ett ULT och återexporteras som sådana till gemenskapen ska accepteras för import till unionen utan tullar, och utan skatter med motsvarande verkan. Det framgår dessutom av ULT-besluten att både medlemsstaterna och de behöriga myndigheterna i ULT, gemensamt med kommissionen, deltar i de åtgärder som unionen vidtar inom ramen för dessa beslut.

Tullmyndigheterna i det exporterande ULT utfärdar ett certifikat som bevis på att villkoren för nämnda tullbefrielse är uppfyllda. Detta certifikat kan bli föremål för en kontroll i efterhand av importstatens tullmyndigheter. Tvister i detta avseende behandlas av en kommitté som är sammansatt av företrädare för medlemsstaterna och har en företrädare för kommissionen som ordförande. De lokala myndigheterna i det exporterande ULT deltar däremot inte.

I mål C-391/17 hade ett bolag etablerat i Anguilla under år 1998 infört ett system för omlastning som innebar att import av aluminium från tredjeländer tulldeklarerades i Anguilla och därefter fraktades till unionen. Myndigheterna i Anguilla hade utfärdat exportcertifikat för ifrågakvarande återexport samtidigt som de hade beviljat importörerna i unionen ett transportbidrag.

I mål C-395/17 hade mjölkpulver och ris med ursprung i Curaçao importerats till Tyskland under åren 1997–2000. Likaså hade grovt mjöl och krossgryn med ursprung i Aruba importerats till Nederländerna under åren 2002 och 2003. Myndigheterna i Curaçao och Aruba hade utfärdat varucertifikat för dessa varor trots att de inte uppfyllde kraven för att klassificeras som varor med ursprung i ULT vilka omfattas av befrielsen från tull och avgifter med motsvarande verkan.

Undersökningar genomfördes i båda fallen. Efter undersökningarna antog kommissionen beslut i vilka den, efter att ha konstaterat att de aktuella certifikaten var rättsstridiga, fann att det inte fanns anledning att göra bokföring i efterhand av de tullar som sammanhörde med den import som genomförts mot uppvisande av dessa certifikat. På grundval av dessa beslut avstod de medlemsstater som importerat varorna med ursprung i Anguilla, Curaçao och Aruba från att bokföra tullarna i efterhand. Kommissionen begärde följaktligen att Förenade kungariket och Konungariket Nederländerna skulle kompensera för den förlust av unionens egna medel som följde av utfärdandet av de aktuella certifikaten. Eftersom medlemsstaterna bestred allt ansvar i detta avseende beslutade kommissionen att väcka talan om fördragsbrott mot dem.

Domstolen prövade kommissionens talan mot bakgrund av principen om lojalt samarbete såsom den stadfästs i artikel 4.3 FEU.

²³⁰| Rådets beslut 91/482/EEG av den 25 juli 1991 om associering av de utomeuropeiska länderna och territorierna med Europeiska ekonomiska gemenskapen (EGT L 263, 1991, s. 1; svensk specialutgåva, område 1, volym 18, s. 3) och rådets beslut 2001/822/EG av den 27 november 2001 om associering av de utomeuropeiska länderna och territorierna med Europeiska gemenskapen (EGT L 314, 2001, s. 1).

Inledningsvis erinrade domstolen om att de båda medlemsstaterna, enligt artikel 198 första stycket FEUF, hör till de medlemsstater som har särskilda förbindelser med ULT och att den särskilda associeringsordningen, vid den tidpunkt då de aktuella certifikaten utfärdades, grundade sig på dessa särskilda förbindelser. Utmärkande för dessa förbindelser är att ULT inte är självständiga stater utan är avhängiga en medlemsstat vilken bland annat företräder dem internationellt. Enligt nämnda bestämmelse ska den särskilda associeringsordningen endast tillämpas på länder och territorier som har särskilda förbindelser med den berörda medlemsstaten, vilken har begärt att den särskilda associeringsordningen ska tillämpas på dem.

Därefter konstaterade domstolen att utfärdandet av de omtvistade certifikaten reglerades i ULT-besluten och följaktligen i unionsrätten. Myndigheterna i ULT var således skyldiga att iaktta de krav som uppställdes i dessa beslut. De förfaranden som inrättats i dessa beslut för att lösa tvister eller andra problem i detta sammanhang återspeglar den centrala roll som de särskilda förbindelserna mellan berört ULT och den medlemsstat till vilken detta är knutet har för associeringsordningen. Dessa särskilda förbindelser ger upphov till ett särskilt ansvar för medlemsstaten gentemot unionen när myndigheterna i ULT utfärdar certifikat i strid med nämnda beslut. Domstolen preciserade att det tullförfarande som gällde för de aktuella varorna var förmånligt och av undantagskaraktär. Därför gällde medlemsstaternas skyldighet, grundad på lojalitetsprincipen, att vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa unionsrättens tillämplighet och verkan med särskild styrka i det aktuella fallet. Härav drog domstolen slutsatsen att de båda berörda medlemsstaterna är ansvariga gentemot unionen för alla fel som begåtts av myndigheterna i deras ULT i samband med utfärdandet av de ifrågavarande certifikaten.

Slutligen angav domstolen att i den mån som utfärdandet av dessa certifikat i strid med ULT-besluten har hindrat importmedlemsstaten från att ta ut de tullar den skulle ha uppburit om inget sådant certifikat hade utfärdats, utgör den förlust av unionens egna medel som följer därav en otillåten följdverkan av en överträdelse av unionsrätten. Den medlemsstat som är ansvarig gentemot unionen för det rättsstridiga utfärdandet av certifikaten är således skyldig att kompensera för förlusten. Kompensationsskyldigheten utgör endast ett särskilt uttryck för den skyldighet som följer av principen om lojalt samarbete, enligt vilken medlemsstaterna är skyldiga att vidta alla nödvändiga åtgärder för att avhjälpa en överträdelse av unionsrätten och undanröja de otillåtna följdverkningarna av överträdelsen. Dröjsmålsränta ska utgå på det belopp som motsvarar förlusten och räntan ska beräknas från och med den dag då kommissionen begärde kompensation för förlusten. Enbart kompensation för det tullbelopp som inte har kunnat tas ut räcker nämligen inte för att undanröja de otillåtna följdverkningarna av ett rättsstridigt utfärdande av de aktuella certifikaten.

XXI. Internationella avtal

Lyttrandet om **övergripande avtal om ekonomi och handel mellan EU och Kanada** (yttrande 1/17, [EU:C:2019:341](#)), som avgavs i plenum den 30 april 2019, förklarade domstolen att *avsnitt F i kapitel 8 i det övergripande avtalet om ekonomi och handel (Ceta) mellan Kanada, å ena sidan, och Europeiska unionen och dess medlemsstater å andra sidan, i syfte att införa en mekanism för tvistlösning mellan investerare och stater (nedan kallad tvistlösningsmekanismen), var förenligt med Europeiska unionens primärrätt*. I enlighet med denna mekanism ska det inrättas en tribunal, en överprövningstribunal och, så småningom, en multilateral investeringstribunal.

Domstolen erinrade inledningsvis om att ett internationellt avtal endast kan vara förenligt med unionsrätten under förutsättning att avtalet inte undergräver autonomi hos unionens rättsordning. Denna autonomi, som gäller i förhållande till såväl medlemsstaternas rättsordningar som internationell rätt, följer av unionens och unionsrättens väsentliga särdrag. Den nämnda autonomi grundas således på att unionen har ett eget konstitutionellt ramverk.

Domstolen konstaterade inledningsvis att den planerade tvistlösningsmekanismen inte är en del av unionens domstolssystem. Det forum som är planerat för Ceta är nämligen separat från Kanadas, unionens och medlemsstaternas interna domstolar. Följaktligen fann domstolen att det inte är oförenligt med unionsrätten att Ceta föreskriver att det ska inrättas tribunaler, eller att avtalet ger dessa tribunaler behörighet att tolka och tillämpa avtalets bestämmelser. Däremot kan sådana tribunaler inte ges behörighet att tolka eller tillämpa andra bestämmelser i unionsrätten än de som förekommer i Ceta eller att meddela skiljedomar som kan få till följd att unionsinstitutionerna inte kan bedriva sin verksamhet i enlighet med unionens konstitutionella ramverk.

Härvidlag påpekade domstolen att Ceta inte ger de planerade tribunalerna någon annan behörighet att tolka eller tillämpa unionsrätten än behörigheten att tolka och tillämpa bestämmelserna i detta avtal. Vad gäller villkoret att avtalet inte ska få till följd att unionsinstitutionerna inte kan bedriva sin verksamhet i enlighet med unionens konstitutionella ramverk konstaterade domstolen att de planerade tribunalernas behörighet undergräver autonomi hos unionens rättsordning om den utformas på ett sådant sätt att dessa tribunaler, när de bedömer inskränkningar i näringsfriheten vilka avses med ett käromål, skulle kunna ifrågasätta skyddsnivån för ett allmänintresse som legat till grund för unionens införande av dessa inskränkningar för samtliga aktörer. Av Ceta framgår emellertid att de planerade tribunalernas prövningsrätt inte sträcker sig så långt att de kan ifrågasätta den skyddsnivå i fråga om ett allmänintresse som unionen har fastställt efter en demokratisk process. Följaktligen fann domstolen att avsnitt F i kapitel 8 i Ceta inte undergräver autonomi hos unionens rättsordning.

Vad gällde tvistlösningsmekanismens förenlighet med den allmänna principen om likabehandling nämndes i begäran om yttrande en skillnad i behandling som följer av att det är omöjligt för de företag och fysiska personer i medlemsstaterna som gör investeringar i unionen att angripa unionens åtgärder vid de tribunaler som ska inrättas enligt Ceta, medan kanadensiska företag och fysiska personer som gör investeringar i unionen kan angripa dessa åtgärder vid de nämnda tribunalerna. Härvidlag erinrade domstolen om att artikel 20 i stadgan inte innehåller någon uttrycklig begränsning av dess tillämpningsområde och således är tillämplig i samtliga fall som regleras av unionsrätten, såsom dem som omfattas av tillämpningsområdet för ett internationellt avtal som ingåtts av unionen. Vidare tillkommer denna grundläggande rättighet alla personer som befinner sig i en situation som omfattas av unionsrätten, oavsett personernas ursprung. Likheten inför lagen är ett uttryck för likabehandlingsprincipen, som innebär att lika situationer inte får behandlas olika. Emellertid konstaterade domstolen att kanadensiska företag och fysiska personer som investerar i unionen, å ena sidan, och företag och fysiska personer som är hemmahörande i en medlemsstat och som investerar i unionen, å andra sidan, inte befinner sig i jämförbara situationer, varför den skillnad i behandling som nämndes i begäran om yttrande inte utgör en diskriminering.

Vad gällde tvistlösningsmekanismens förenlighet med rätten att få sin sak prövad av en oavhängig domstol erinrade domstolen inledningsvis om att unionen omfattas av bestämmelserna i artikel 47 andra och tredje styckena i stadgan, i vilka denna rätt stadfästs. Även om Kanada förvisso inte är bundet av garantierna i stadgan, är unionen likväl bunden av dessa och den kan således inte ingå ett avtal som inrättar tribunaler som är behöriga att meddela skiljedomar som är bindande för unionen och att handlägga tvister som anhängiggörs vid dem av rättssubjekt i unionen utan att sådana garantier föreskrivs. Domstolen påpekade därefter att införandet av en mekanism som inte ingår i parternas domstolssystem syftar till att säkerställa att de utländska investerarnas förtroende även avser den instans som är behörig att fastställa att den stat i vilken de har gjort investeringar har åsidosatt avsnitten C och D i kapitel 8 i Ceta. De planerade tribunalernas oavhängighet och de utländska investerarnas möjlighet att få sin sak prövad av dessa tribunaler är följaktligen ouppplösligt knutna till syftet att bidra till en fri och rättvis handel, som anges i artikel 3.5 FEU och som eftersträvas med Ceta. Vad gäller möjligheten att få sin sak prövad av de planerade tribunalerna påpekade domstolen att det i avsaknad av bestämmelser som syftar till att säkerställa att fysiska personer och små och medelstora företag har ekonomisk möjlighet att få sin sak prövad finns en risk för att tvistlösningsmekanismen i praktiken endast kan utnyttjas av investerare som har stora ekonomiska resurser. Tribunalen påpekade

därefter att Ceta inte innehåller några åtaganden enligt vilka bestämmelser som säkerställer att den tillgänglighetsnivå som erfordras enligt artikel 47 i stadgan kommer att införas så snart dessa tribunaler har inrättats. Enligt uttalande nr 36, som ingår i den kontext där rådet antar beslutet om bemyndigande av undertecknandet av Ceta på unionens vägnar, ska emellertid kommissionen och rådet åta sig att säkerställa att små och medelstora företag har möjlighet att få sin sak prövad av de planerade tribunalerna. Domstolen fann att detta åtagande var tillräckligt för att det ska kunna anses att Ceta är förenligt med kravet på att det ska vara möjligt att få sin sak prövad av tribunalerna.

Slutligen konstaterade domstolen att Ceta innehåller tillräckliga garantier för att de planerade tribunalerna uppfyller oavhängighetskravet, och detta såväl vad gäller den externa aspekten av kravet på oavhängighet, som innebär att de berörda tribunalerna ska fullgöra sina uppgifter helt självständigt, som den interna aspekten av oavhängighetskravet, som avser kravet på att tribunalerna ska hålla samma avstånd i förhållande till parterna i målet samt att deras medlemmar inte får ha något personligt intresse av utgången av tvisten.

XXII. EU:s offentliga förvaltning

I domen *Spanien/parlamentet* (C-377/16, [EU:C:2019:249](#)), som meddelades den 26 mars 2019, ogiltigförklarade domstolen (stora avdelningen), inom ramen för en talan om ogiltigförklaring, enligt artikel 263 FEUF, en inbjudan till intresseanmälan som utfärdats av Europaparlamentet för rekrytering av kontraktsanställda till chaufförtjänster. Enligt inbjudan var det endast engelska, franska och tyska som kunde väljas som språk 2 i uttagningsförfarandet och det var endast dessa språk som kunde användas som kommunikationsspråk för själva förfarandet.

Europaparlamentet hade den 14 april 2016 offentliggjort en inbjudan till intresseanmälan i syfte att upprätta en reservlista för rekrytering av kontraktsanställda chaufförer. I avdelning IV i inbjudan angavs att rekryteringen förutsatte "[t]illfredsställande kunskaper ... i engelska, franska eller tyska" som "språk 2". Enligt parlamentet berodde denna begränsning på att det med hänsyn till tjänstens intresse är påkallat att "de nyanställda omedelbart ska kunna utföra sina uppgifter och kommunicera effektivt i sitt dagliga arbete", och att det är dessa tre språk som institutionen använder sig av mest. För att anmäla sitt intresse behövde sökandena dessutom fylla i ett elektroniskt formulär på Europeiska rekryteringsbyråns (Epsos) webbplats som endast fanns tillgängligt på dessa tre språk.

Vad gäller begränsningen av valet av språk för kommunikationen mellan de sökande och Epsos inom ramen för det aktuella uttagningsförfarandet, fann domstolen att det inte kunde uteslutas att vissa sökande hade berövats möjligheten att använda sig av valfritt officiellt unionsspråk för att göra sin intresseanmälan, och således hade särbehandlats på grund av språket. I detta sammanhang erinrade domstolen bland annat om att det av artikel 2 i förordning nr 1/58²³¹ framgår att skriftliga handlingar som en person, som lyder under en medlemsstats jurisdiktion, ställer till unionens institutioner efter avsändarens val får avfattas på något av de officiella språken, enligt artikel 1 i denna förordning. Denna rätt att välja vilket av unionens officiella språk man vill använda i kontakterna med institutionerna är av grundläggande betydelse och utgör ett väsentligt uttryck för respekten för unionens språkliga mångfald, vars betydelse det erinras om i artikel 3.3 fjärde stycket FEU samt i artikel 22 i stadgan. Vad beträffar just förfarandena för uttagning av EU-personal har institutionerna dock möjlighet att införa begränsningar vad gäller användningen av de officiella språken

231| Rådets förordning nr 1 av den 15 april 1958 om vilka språk som ska användas i Europeiska ekonomiska gemenskapen (EGT 17, 1958, s. 385; svensk specialutgåva, område 1, volym 1, s. 16), i dess lydelse enligt rådets förordning (EU) nr 517/2013 av den 13 maj 2013 (EUT L 158, 2013, s. 1).

i detta sammanhang, under förutsättning att dessa begränsningar, i enlighet med artikel 1d.6 i Tjänsteföreskrifterna för tjänstemännen i Europeiska unionen (nedan kallade tjänsteföreskrifterna), som är tillämplig på kontraktsanställda med stöd av artikel 80.4 i anställningsvillkoren för övriga anställda,²³² på objektiva och rimliga grunder kan motiveras av ett legitimt mål av allmänt intresse inom ramen för personalpolitiken och står i proportion till det eftersträlvade målet. I det aktuella fallet hade Europaparlamentet dock inte angett något skäl som kunde styrka att det förelåg ett legitimt mål av allmänt intresse som motiverade att valet av kommunikationsspråk hade begränsats till endast engelska, franska och tyska.

Vad gäller den omständigheten att valet av "språk 2" var begränsat till dessa språk med avseende på uttagningsförfarandet som sådant, fann domstolen att sökande som inte hade sådana språkkunskaper att de uppfyllde detta krav saknade möjlighet att delta i uttagningsförfarandet, till och med om de hade tillräckliga kunskaper i två eller fler av unionens övriga officiella språk, i enlighet med villkoren i artikel 82.3 e i anställningsvillkoren för övriga anställda. Denna begränsning kan utgöra en särbehandling på grund av språk. Även om det i tjänstens intresse kan vara påkallat att de anställda besitter specifika språkkunskaper, såsom ett legitimt mål av allmänt intresse, så ankommer det dock på den institution som beslutar att endast tillåta att ett begränsat antal av unionens officiella språk används i ett visst urvalsförfarande, och som i detta avseende förfogar över ett stort utrymme för skönsmässig bedömning, att visa att en sådan begränsning är lämplig för att tillgodose reella krav kopplade till de arbetsuppgifter som väntar. Begränsningen ska stå i proportion till detta intresse och vara grundad på klara, objektiva och förutsebara kriterier som är sådana att de sökande kan förstå de bakomliggande skälen och unionsdomstolen kan pröva om begränsningen är lagenlig.

Domstolen fann i detta fall att den motivering som lämnas i avdelning IV i inbjudan till intresseanmälan inte i sig räcker för att styrka att tjänsten som chaufför vid Europaparlamentet i praktiken kräver kunskaper i ett av de tre aktuella språken och inte i de övriga av unionens officiella språk. Då Europaparlamentet inte heller, med stöd av artikel 6 i förordning nr 1/58, har antagit några interna regler om närmare villkor för hur regleringen av språkanvändningen ska tillämpas, kan det emellertid inte utan beaktande av de arbetsuppgifter som de anställda i praktiken kommer att utföra med framgång göras gällande att det nödvändigtvis är dessa tre språk som man har störst nytta av för samtliga arbetsuppgifter vid denna institution. Domstolen fann att den omständigheten att arbetsbeskrivningen för chaufförtjänsterna indikerade att dessa skulle komma att utföra huvuddelen av sina arbetsuppgifter i Bryssel, Luxemburg och Strasbourg, det vill säga i tre städer belägna i medlemsstater där franska eller tyska ingår bland de officiella språken, inte räckte för att motivera begränsningen i fråga. Parlamentet har nämligen inte styrkt att begränsningen till vart och ett av de språk som anges som "språk 2" i uttagningsförfarandet har skett på objektiva och rimliga grunder med hänsyn till arbetsuppgifter som är specifika för de tjänster som ska tillsättas. Parlamentet har inte heller klargjort varför något annat av de officiella språken som eventuellt skulle kunna vara av relevans för sådana tjänster däremot inte kunde väljas.

Vad gäller konsekvenserna av ogiltigförklaringen av inbjudan till intresseanmälan ogiltigförklarade domstolen den reservlista som har upprättats med stöd av inbjudan. Domstolen konstaterade att de sökande som har upptagits på reservlistan inte i denna egenskap har garanterats någon anställning och att endast det faktum

232| Rådets förordning (EEG, Euratom, EKSG) nr 259/68 av den 29 februari 1968 om fastställande av tjänsteföreskrifter för tjänstemännen i Europeiska gemenskaperna och anställningsvillkor för övriga anställda i dessa gemenskaper samt om införande av särskilda tillfälliga åtgärder beträffande kommissionens tjänstemän (EGT L 56, 1968, s. 1; svensk specialutgåva, område 1, volym 1, s. 39), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) nr 1023/2013 av den 22 oktober 2013 (EUT L 287, 2013, s. 15).

att sökande har upptagits på reservlistan således inte kunde anses skapa några berättigade förväntningar som kräver att konsekvenserna av den ogiltigförklarade inbjudan till intresseanmälan ska fortsätta att gälla. Däremot skulle ogiltigförklaringen inte påverka anställningar som eventuellt redan hade ägt rum.

I domen i målet **kommissionen/Italien** (C-621/16 P, [EU:C:2019:251](#)), som meddelades den 26 mars 2019, fastställde domstolen (stora avdelningen) *den dom varigenom tribunalen*²³³ *med stöd av artiklarna 1d och 28 i tjänsteföreskrifterna, artikel 1.2 i bilaga III till tjänsteföreskrifterna och artikel 1 i rådets förordning nr (EEG) nr 1/58, hade ogiltigförklarat två meddelanden om allmänna uttagningsprov från Europeiska rekryteringsbyrån (Epsa) för att upprätta en anställningsreserv av handläggare. Enligt meddelandena var det endast engelska, franska och tyska som kunde väljas som språk 2 i uttagningsförfarandet och för kommunikationen med Epsa.*

Vad för det första gäller frågan huruvida talan kunde prövas i första instans erinrade domstolen inledningsvis om att en talan om ogiltigförklaring kan väckas avseende alla åtgärder – oavsett slag eller form – som har vidtagits av institutionerna och som är avsedda att ha bindande rättsverkningar. Därefter slog domstolen fast att tribunalen hade gjort en riktig bedömning avseende meddelandenas rättsliga karaktär när den fann att de omtvistade meddelandena om uttagningsprov inte utgjorde bekräftande rättsakter eller rena verkställighetsåtgärder i förhållande till de allmänna bestämmelserna för allmänna uttagningsprov, utan rättsakter med "bindande rättsverkningar vad avser språkförordningen för de aktuella uttagningsproven", och att dessa således utgjorde rättsakter mot vilka talan kunde väckas. Domstolen preciserade härvidlag att anordnandet av ett uttagningsprov styrs av ett meddelande i vilket provets väsentliga delar, som exempelvis de språkkunskaper som krävs med hänsyn till tjänsternas art, ska fastställas i enlighet med bestämmelserna i bilaga III till tjänsteföreskrifterna. Meddelandet innehåller således "regelverket" för det aktuella uttagningsprovet utifrån det mål som har uppställts av tillsättningsmyndigheten, och detta meddelande har således bindande rättsverkningar. Denna bedömning av den rättsliga karaktären hos de omtvistade meddelandena om uttagningsprov stöddes, i det förevarande fallet, av ordalydelsen i de allmänna bestämmelserna för allmänna uttagningsprov, vilka har antagits av Epsa, liksom av ordalydelsen i de omtvistade meddelandena om uttagningsprov som sådana.

För det andra, vad gäller utövandet av tribunalens prövning och hur ingående den kan vara, erinrade domstolen om att unionens institutioner ska ges ett stort utrymme för skönsmässig bedömning när de organiserar sin verksamhet, och särskilt när de fastställer kriterierna för den kompetens som krävs för de tjänster som ska tillsättas och när de – på grundval av dessa kriterier och i tjänstens intresse – bestämmer villkoren och formerna för anordnandet av uttagningsprov. Detta utrymme för skönsmässig bedömning avgränsas dock genom artikel 1d i tjänsteföreskrifterna. Den artikeln förbjuder all diskriminering på grund av språk och föreskriver att särbehandling på grund av språk som är resultatet av att språkreglerna för ett uttagningsprov innehåller en begränsning till ett visst antal officiella språk endast kan godtas om en sådan begränsning är sakligt motiverad och står i proportion till de reella krav som tjänsten ställer. Dessutom måste varje villkor beträffande specifika språkkunskaper vara grundat på klara, objektiva och förutsebara kriterier som är sådana att de sökande kan förstå skälen till detta villkor och unionsdomstolen kan pröva om villkoret är lagenligt.

Eftersom frågan huruvida begränsningen är lagenlig beror på om den är sakligt motiverad och proportionerlig gjorde tribunalen rätt när den gjorde en utredning i det konkreta fallet för att ta reda på huruvida de omtvistade meddelandena om uttagningsprov, de allmänna bestämmelserna för allmänna uttagningsprov och den bevisning som inlämnats av kommissionen innehöll några "konkreta indikationer" på att det i tjänstens intresse, objektivt sett, var motiverat att begränsa valet av språk 2 i uttagningsprovet. Det ankommer nämligen

233| Tribunalens dom av den 15 september 2016, **Italien/kommissionen** (T-353/14 och T-17/15, [EU:T:2016:495](#)).

på tribunalen att inte bara pröva huruvida de bevis som åberopats är materiellt riktiga, tillförlitliga och samstämmiga, utan att även pröva om dessa bevis utgör samtliga relevanta uppgifter som ska beaktas för att bedöma en komplicerad situation och om de styrker de slutsatser som dragits.

För det tredje slog domstolen fast att tribunalen, när det gäller begränsningen av de språk som kan användas i kommunikationen mellan sökandena och Epso, förde ett felaktigt resonemang när den slog fast att möjligheten att begränsa de officiella språk som ska användas för kommunikationen mellan Epso och de sökande i ett uttagningsprov regleras genom förordning nr 1/58. Det är förvisso riktigt att det i domen Italien/kommissionen (C-566/10 P)²³⁴ slogs fast att eftersom det inte förelåg några specialbestämmelser för tjänstemän och övriga anställda i arbetsordningarna för de institutioner som berördes av de meddelanden om uttagningsprov som var aktuella i det målet, kunde relationerna mellan dessa institutioner och deras tjänstemän och övriga anställda inte anses ligga helt utanför tillämpningsområdet för förordning nr 1/58. Denna precisering avsåg dock inte de språk som används för kommunikationen mellan Epso och de sökande, utan de språk som används för offentliggörandet av meddelanden om uttagningsprov. Vid förfaranden för rekrytering av EU-personal är det således möjligt att tillåta särbehandling avseende språkreglerna i uttagningsprov med stöd av artikel 1d.6 i tjänsteföreskrifterna. Domstol fann i det aktuella fallet dock att tribunalen med rätta hade slagit fast att de skäl som anförts till stöd för valet av kommunikationsspråk inte var sådana att de räckte som motivering, i den mening som avses i artikel 1d.1 och 1d.6 i tjänsteföreskrifterna, av begränsningen av valet av språk för kommunikationen med Epso, då det i de omtvistade meddelandena om uttagningsprov inte preciserades vilka objektivt verifierbara uppgifter som låg till grund för nämnda begränsning, vilken måste stå i proportion till de reella krav som tjänsten ställer.

Genom domen **HK/kommissionen** (C-460/18 P, [EU:C:2019:1119](#)), meddelad den 19 december 2019, upphävde domstolen tribunalens dom av den 3 maj 2018, HK/kommissionen,²³⁵ och avgjorde slutligt tvisten genom att ogilla klagandens talan om ogiltigförklaring av Europeiska kommissionens beslut om att han, i egenskap av efterlevande make efter en tjänsteman, inte skulle beviljas efterlevandepension, och hans talan om ersättning för den materiella och ideella skada han påstod sig ha lidit.

Målet avsåg klagandens ansökan om att han, i egenskap av efterlevande make efter en tjänsteman vid Europeiska kommissionen som hade avlidit den 11 april 2015 och som klaganden varit gift med sedan den 9 maj 2014, skulle beviljas efterlevandepension. Paret hade varit sambor sedan 1994. Klaganden hade regelbundet fått pengar från sin maka, eftersom han på grund av hälsoproblem inte hade möjlighet att arbeta eller utbilda sig.

Inledningsvis upphävde domstolen den dom varigenom tribunalen ogillat klagandens talan, av det skälet att tribunalen hade åsidosatt sin motiveringsskyldighet. I detta avseende påpekade domstolen att det inte framgick på ett klart och begripligt sätt av domskälen i den överklagade domen hur tribunalen hade resonerat när den fastställde vilka personer som kan beviljas efterlevandepension i enlighet med artikel 17 första stycket i bilaga VIII till tjänsteföreskrifterna, vilket var av avgörande betydelse för frågan om de situationer som skulle jämföras vid prövningen av huruvida denna bestämmelse var förenlig med principen om icke-diskriminering var lika.

Domstolen ansåg att målet var färdigt för avgörande och fann att kommissionen hade rätt att neka klaganden efterlevandepension av det skälet att han inte uppfyllde det villkor som uppställs i artikel 17 första stycket i bilaga VIII till tjänsteföreskrifterna, avseende att äktenskapet med den avlidne tjänstemannen ska ha varat i minst ett år.

234| Domstolens dom av den 27 november 2012, **Italien/kommissionen** (C-566/10 P, [EU:C:2012:752](#)).

235| T-574/16, ej publicerad, [EU:T:2018:252](#).

Domstolen påpekade att varken en omständigheten att sambor inte omfattas av tillämpningsområdet för artikel 17 första stycket i bilaga VIII till tjänsteföreskrifterna, eller den omständigheten att denna bestämmelse uppställer ett krav på att äktenskapet ska ha varat under en viss minimiperiod, var uppenbart olämplig i förhållande till syftet med efterlevandepension och inte heller stod i strid med principen om icke-diskriminering.

Domstolen framhöll härvidlag att rätten till efterlevandepension inte är beroende av att den berörda personen har varit ekonomiskt beroende av den avlidne. För att kunna beviljas sådan pension måste den berörda personen däremot ha varit bunden till den avlidne tjänstemannen genom ett civilrättsligt förhållande som har gett upphov till en rad rättigheter och skyldigheter dem emellan, såsom äktenskap eller, under vissa villkor, en registrerad stabil samlevnadsform.

Domstolen preciserade att dessa villkor bland annat innehåller ett krav på att den efterlevande partnern kan uppvisa en officiell handling erkänd av en medlemsstat eller av någon behörig myndighet i en medlemsstat, som bekräftar att paret levde tillsammans i ett förhållande utan att vara gifta med varandra, samt att de inte hade rättslig möjlighet att ingå äktenskap. Domstolen fann således att eftersom ett *de facto*-förhållande, såsom ett samboförhållande, i princip inte ger upphov till någon lagreglerad status för de personer som har valt denna form av samlevnad, och därmed inte uppfyller de uppställda villkoren, befinner sig sambor inte i en situation som kan likställas med situationen vare sig för gifta personer eller för personer som är registrerade i en stabil levnadsform och som uppfyller de föreskrivna villkoren för att beviljas efterlevandepension.

Domstolen ansåg även att unionslagstiftaren, för att bekämpa missbruk eller till och med bedrägerier, har ett utrymme för skönsmässig bedömning när den fastställer vem som har rätt till efterlevandepension, och att villkoret att äktenskapet ska ha varat minst ett år för att den efterlevande maken ska kunna beviljas efterlevandepension syftar till att försäkra sig om att förhållandet mellan de berörda personerna var verkligt och stabilt.

Domstolen fann slutligen att talan om ersättning för påstådd materiell och ideell skada också skulle ogillas, eftersom de yrkanden som klaganden framställt i detta avseende hade ett nära samband med de yrkanden om ogiltigförklaring som redan hade ogillats.

C | Verksamheten vid domstolens kansli år 2019

Av **Marc-André Gaudissart**, biträdande justitiesekreterare

Inom en flerspråkig rättskipande institution som Europeiska unionens domstol har kansliet en särskild ställning och fullgör en mängd uppgifter av olika slag. Kansliet utgör nämligen länken mellan domstolarna i medlemsstaterna och parternas företrädare, å ena sidan, och institutionen med ledamöternas kabinett och tjänsteavdelningar, å andra sidan. Men kansliet har naturligtvis först och främst till uppgift att säkerställa att förfarandena genomförs smidigt och effektivt och att administrera akterna i målen. Kansliets arbete sträcker sig från det att den inlägga genom vilken målet anhängiggörs antecknas i dagboken till dess att domstolens avgörande i målet delges parterna eller den nationella domstol som framställt begäran om förhandsavgörande. Antalet inkomna och avgjorda mål påverkar således direkt kansliets arbetsbörda och dess kapacitet att hantera de många utmaningar det ställs inför inom de mest skilda områden.

Det gångna året har ånyo präglats av en intensiv verksamhet, både vad gäller måltillströmningen och antalet avgjorda mål. Nedanstående rader kommer därför huvudsakligen att ägnas åt en översikt av de huvudsakliga statistiska trender som kan skönjas och inte de övriga uppgifter som kansliet fullgör, även om dessa har tagit en stor del av dess resurser i anspråk under år 2019. Kansliets resurser har framför allt ägnats åt arbetet med att se till att bestämmelserna om skydd för personuppgifter efterlevs men även åt pågående arbeten och tankar **angående** möjligheten att införa ett integrerat målhanteringssystem.

I. Inkomna mål

Medan man skulle kunna tro att måltillströmningen uppnådde en historisk nivå år 2018, med inte mindre än 849 anhängiggjorda mål under ett och samma år, har statistiken ännu en gång kullkastat alla prognoser: Under det gångna året ökade antalet anhängiggjorda mål med 14 %, och inte mindre än **966 nya mål inkom till domstolen under år 2019**. Aldrig tidigare har ett så högt antal mål anhängiggjorts! I likhet med föregående två år förklaras ökningen i mycket stor utsträckning av att målen avseende begäran om förhandsavgörande ånyo ökat – med 641 sådana mål motsvarar denna måltyp två tredjedelar av samtliga mål som anhängiggjordes under år 2019 och... mer än en fördubbling av antalet mål angående begäran om förhandsavgörande jämfört med för tio år sedan (begäran om förhandsavgörande framställdes i 302 mål år 2009)! – men även av att en tydlig ökning kan noteras av antalet överklaganden. Med 266 mål motsvarar överklaganden, överklaganden av interimistiska beslut och överklaganden av beslut om intervention nämligen hela 27 % av de mål som anhängiggjordes år 2019 (jämfört med något mer än 23 % året före). Ökningen förklaras till stor del av det stora antal avgöranden som tribunalen meddelade år 2018, vilket är kopplat till det utökade antalet domare.

Med 35 mål anhängiggjorda under år 2019 – jämfört med 57 året före – minskade antalet mål om fördragsbrott å sin sida betydligt. På nuvarande stadium är det dock för tidigt att dra några slutsatser härav: minskningen av denna typ av mål kan även bero på den särskilda institutionella kontext som rådde förra året då "Juncker-kommissionens" mandat löpte ut och en ny kommission tillträdde som kan komma att inta ett annat förhållningssätt än sin föregångare i fråga om fördragsbrott. Slutligen väckte Revisionsrätten under föregående år talan i ett mål med stöd av artikel 286.6 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, och Europaparlamentet beslutade att inhämta yttrande (1/19) från domstolen enligt artikel 218.11 i samma fördrag angående frågan huruvida det är förenligt med fördragen att unionen ansluter sig till Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Istanbulkonventionen).

Vad gäller begäran om förhandsavgörande kan det noteras att domstolar i samtliga medlemsstater utan undantag vänt sig till domstolen år 2019. På samma sätt som under år 2018 är det Tyskland, Italien och Spanien som ligger i topp vad gäller den «geografiska» rankningen för begäran om förhandsavgörande som framställts år 2019 – med 114, 70 respektive 64 sådana mål anhängiggjorda av domstolar i dessa medlemsstater under det gångna året. Det som framför allt tilldrar sig läsarens uppmärksamhet är dock antalet begäran om förhandsavgörande som gjorts av domstolar i de medlemsstater som anslöt sig till unionen år 2004, 2007 eller 2013, samt det relativt höga antalet mål om förhandsavgörande som härrör från domstolar i Förenade kungariket (18), trots att denna medlemsstat beslutat att lämna Europeiska unionen.

Med 49 respektive 39 mål om förhandsavgörande år 2019, intog Rumänien och Polen fjärde och femte plats i den «geografiska» rankningen av mål om begäran om förhandsavgörande – framför ursprungsmedlemsstater såsom Belgien, Frankrike eller Nederländerna (vars domstolar vände sig till EU-domstolen 38, 32 respektive 28 gånger under år 2019) –, medan antalet mål med begäran framställda av domstolarna i Bulgarien (24 mål om begäran om förhandsavgörande), Kroatien (10 mål), Lettland (12 mål), Slovakien (10 mål) eller Slovenien (5 mål) också ökade väsentligt. Utvecklingen vittnar onekligen om den livliga dialog EU-domstolen utvecklat med domstolarna i samtliga medlemsstater. Dialogen präglas dock ibland av outtalade farhågor: vissa frågor som ställs till domstolen rör så känsliga ämnen som medlemsstaternas efterlevnad av för en rättsstat så grundläggande regler och principer som bland annat tillsättning av domare eller deras pensionsålder, förekomst av oberoende och opartiska disciplinförfaranden men även beviljande av minimirättigheter för asylsökande och för personer som åtnjuter internationellt skydd.

Dessutom har de mål som anhängiggjorts vid domstolen år 2019 – oavsett om det rör sig om en begäran om förhandsavgörande eller direkt talan eller överklagande – avsett ett mycket stort spektrum av områden som återspeglar den rikedom av ämnen och de olika områden som regleras i unionsrätten; allt från obligatoriska minimiperioder för vila och lika lön för manliga och kvinnliga arbetstagare som befinner sig i en jämförbar situation, till ersättning för flygpassagerare på grund av inställda flygningar eller orimliga förseningar. Målen har vidare även gällt frågeställningar som kravet på lämplig information till allmänheten vid lansering av vissa växtskyddsmedel och nödvändigheten att garantera lämplig konsumentinformation om livsmedels innehåll eller exakta geografiska ursprung. I likhet med år 2018, intas täten emellertid alltid av följande tre måltyper: mål som rör området med frihet, säkerhet och rättvisa (105 nya mål), skatt (74 mål) samt intellektuell och industriell äganderätt (likaså 74 mål). I början av år 2019, inkom även ett stort antal överklaganden mot domar som meddelades av tribunalen i december 2018 på området för statligt stöd och konkurrens, vilket är orsaken till det synnerligen stora antalet nya mål på dessa två områden (med 59 respektive 42 nya mål).

Slutligen kan det noteras att det under det gångna året har begärts påskyndad handläggning i ett stort antal mål. Under år 2019 begärdes sålunda skyndsamt handläggning i inte mindre än 58 mål (jämfört med 36 mål år 2018 och 31 mål år 2017) och handläggning enligt förfarandet för brådskande mål begärdes (eller föreslogs) i ett tjugotal mål (det vill säga ett mål mer än under föregående år och fem mål mer jämfört med år 2017). Ansökningarna har inte bifallits i samtliga fall men har icke desto mindre tvingat EU-domstolen att, inom en kort tidsfrist, pröva de omständigheter som åberopats i varje enskilt fall för att avgöra om något av dessa förfaranden skulle tillämpas eller inte. Prövningen ledde rent konkret till att handläggning skedde enligt förfarandet för brådskande mål i elva mål och att påskyndad handläggning tillämpades i tre andra mål.

II. Avgjorda mål

Effekterna av den synnerligen stora måltillströmningen under det gångna året har lyckligtvis kunnat mildras genom att ett mycket stort antal mål har avgjorts. Med 865 avgjorda mål under år 2019, har domstolen nämligen satt ett nytt rekord. Det tidigare rekordet noterades året före med 760 avgjorda mål år 2018. Siffrorna motsvarar en ökning med 14 %!

Utan att här i detalj redogöra för de mål som avgjorts under år 2019 och deras betydelse – läsaren hänvisas härvidlag till redogörelsen för rättspraxis i den andra delen av förevarande rapport – bör särskilt tre omständigheter uppmärksammas vid studien av de statistiska uppgifter som nämns nedan.

Den första omständigheten gäller tveklöst att en mycket stor andel mål avgjordes genom särskilt uppsatt beslut under år 2019. Medan domstolen under år 2018 meddelade ungefär 218 sådana beslut, uppgick denna siffra till 293 beslut år 2019, alla kategorier sammantagna. Ökningen kan förklaras av två faktorer.

En orsak till denna ökning är en mer utbredd användning av samtliga möjligheter som ges i rättegångsreglerna för att inom en kort frist avgöra mål som anhängiggörs vid domstolen. Detta gäller i synnerhet den möjlighet som artikel 99 i samma regler erbjuder och som ger domstolen möjlighet att, genom särskilt uppsatt beslut som är motiverat, snabbt besvara tolkningsfrågor om en fråga i en begäran om förhandsavgörande är identisk med en fråga som domstolen redan har avgjort, om svaret på en sådan fråga klart kan utläsas av rättspraxis eller om svaret på frågan inte lämnar utrymme för rimligt tvivel (inte mindre än 57 mål avgjordes med stöd av denna bestämmelse under år 2019).

Vidare är en annan bakomliggande orsak till ökningen att Europaparlamentets och rådet förordning (EU, Euratom) 2019/629, av den 17 april 2019,¹ trädde i kraft den 1 maj 2019. Genom denna förordning infördes en mekanism med prövningstillstånd för vissa kategorier av överklagande med följd att domstolen nu har möjlighet att bevilja prövningstillstånd – helt eller delvis – för sådana överklaganden endast för det fall de ger upphov till en fråga som är viktig för unionsrättens enhetlighet, konsekvens eller utveckling. Då detta villkor inte ansetts uppfyllt – eller åtminstone inte tillräckligt styrkt av klagandeparten – antog domstolen ett stort antal (27) beslut om avvisning av överklaganden under år 2019, vilket bidragit till ökningen av antalet slutliga beslut.

Det kan vidare noteras att artikel 182 i domstolens rättegångsregler tillämpades för första gången. Bestämmelsen ger domstolen möjlighet att fastställa att det är uppenbart att överklagandet är välgrundat när domstolen redan har avgjort en eller flera rättsfrågor som är identiska med dem som aktualiseras genom grunderna för överklagandet.

Vad gäller fördelningen av avgjorda mål utifrån dömande sammansättning är det värt att nämna yttrande (1/17) som domstolen meddelade i plenum den 30 april 2019, beträffande förenligheten med unionsrätten av den mekanism för lösning av tvister mellan investerare och stater som föreskrivs i frihandelsavtalet mellan Kanada å ena sidan och Europeiska unionen och dess medlemsstater å andra sidan (Ceta) samt den stora andelen avgöranden från domstolens stora avdelning. Denna avdelning avgjorde inte mindre än 82 mål år 2019. Även den allt större andelen avgöranden som avkunnats av avdelningar med tre domare förtjänar ett särskilt omnämnande. Under år 2019, avgjordes hela 351 mål av avdelningar sammansatta av tre domare, genom dom eller beslut, mot 251 mål år 2018. Denna betydande ökning ska ses mot bakgrund av en hög arbetsbelastning och kan delvis förklaras av domstolens vilja att ge en ökad betydelse åt dessa dömande sammansättningar och hänskjuta lämpliga mål dit, i förekommande fall förenat med förslag till avgörande

1| EGT L 111, 17.4.2001, s. 1.

vilket tidigare varit mer ovanligt i mål som hänsköts till sådana dömande sammansättningar. Andelen avgöranden från avdelningar med fem domare ökade något under år 2019, då dessa dömande sammansättningar avgjorde 343 mål under föregående år jämfört med 323 året innan.

Slutligen ska det noteras att domstolen har lyckats hålla handläggningstiderna på en stabil nivå, eller till och med minska dessa, trots det stora antalet nya mål. Den genomsnittliga handläggningstiden i mål om förhandsavgörande var under år 2019 15,5 månader (och 3,7 månader för mål som handlades enligt förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande) jämfört med 16 respektive 3,1 månader år 2018. I mål om direkt talan och överklagande låg däremot den genomsnittliga handläggningstiden på 19,1 månader (jämfört med 18,8 månader år 2018) respektive 11,1 månader (jämfört med 13,4 månader). Resultatet har i stor utsträckning sin förklaring i att domstolen i större omfattning avgjort mål genom särskilt uppsatt beslut, särskilt på området för immateriell och industriell äganderätt inom vilket ett stort antal överklaganden av tribunalens avgöranden har avvisats antingen enligt artiklarna 170a eller 170b i domstolens rättegångsregler (med stöd av den nya mekanismen med prövningstillstånd), eller enligt artikel 181 i samma regler.

III. Pågående mål

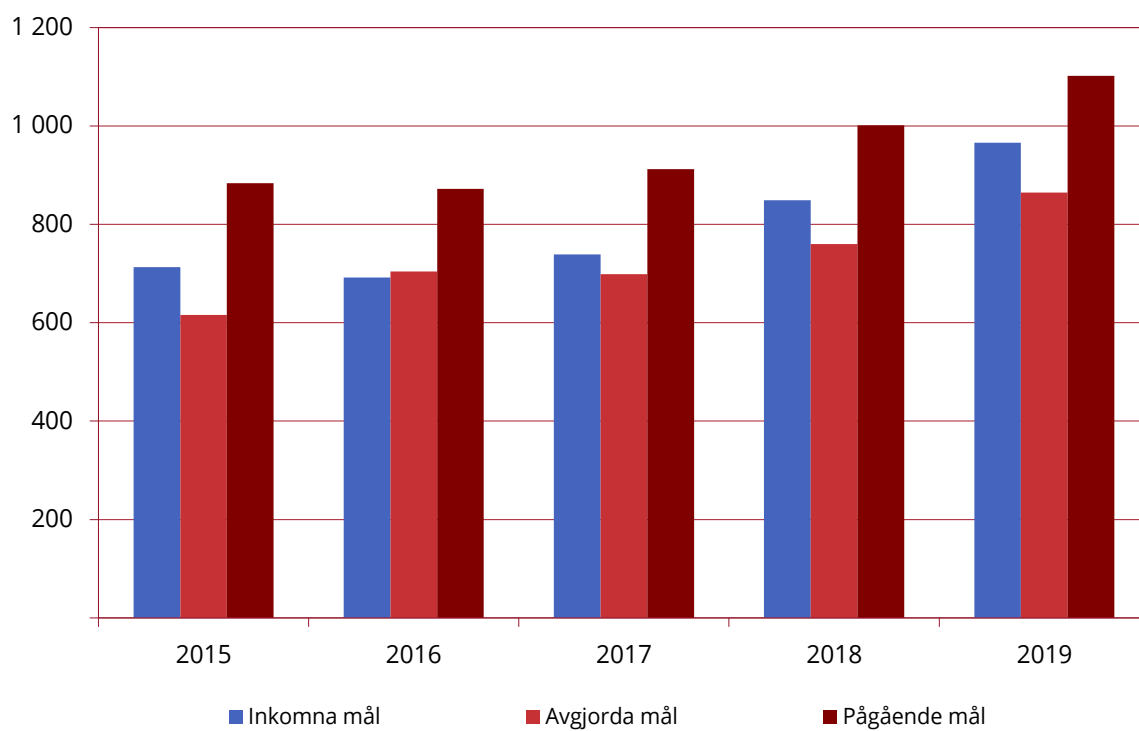
Som en logisk följd av den betydande ökningen av antalet inkomna mål år 2019 – vilken var större än ökningen av antalet avgjorda mål som likaså den var stor – ökade även antalet anhängiga mål vid domstolen jämfört med föregående år och uppgick till **1 102 mål den 31 december 2019** (1 013 efter förening).

Det är mot denna bakgrund som ikraftträdandet – den 1 maj 2019 – av mekanismen med prövningstillstånd för överklaganden ska ses. Detsamma gäller även de ändringar domstolen gjorde under det gångna året av sina rättegångsregler, av rekommendationerna till nationella domstolar om begäran om förhandsavgörande samt av sina praktiska anvisningar till parterna i mål vid domstolen. Omfattningen av dessa ändringar beskrivs ovan i det första avsnittet av detta kapitel. Ändringarna syftar till att klargöra, komplettera eller förenkla de bestämmelser som reglerar förfarandet vid domstolen och att precisera ramen för domstolens relationer med nationella domstolar och parterna. De ska ge domstolen möjlighet att i viss mån begränsa antalet mål som anhängiggörs, utan att detta påverkar andra åtgärder som kan komma att föreslås i framtiden om måltillströmningen fortsätter att öka. Syftet är att förenkla hanteringen av vissa mål och att kunna omfördela domstolens och tribunalens behörighet.

D | Domstolens verksamhetsstatistik

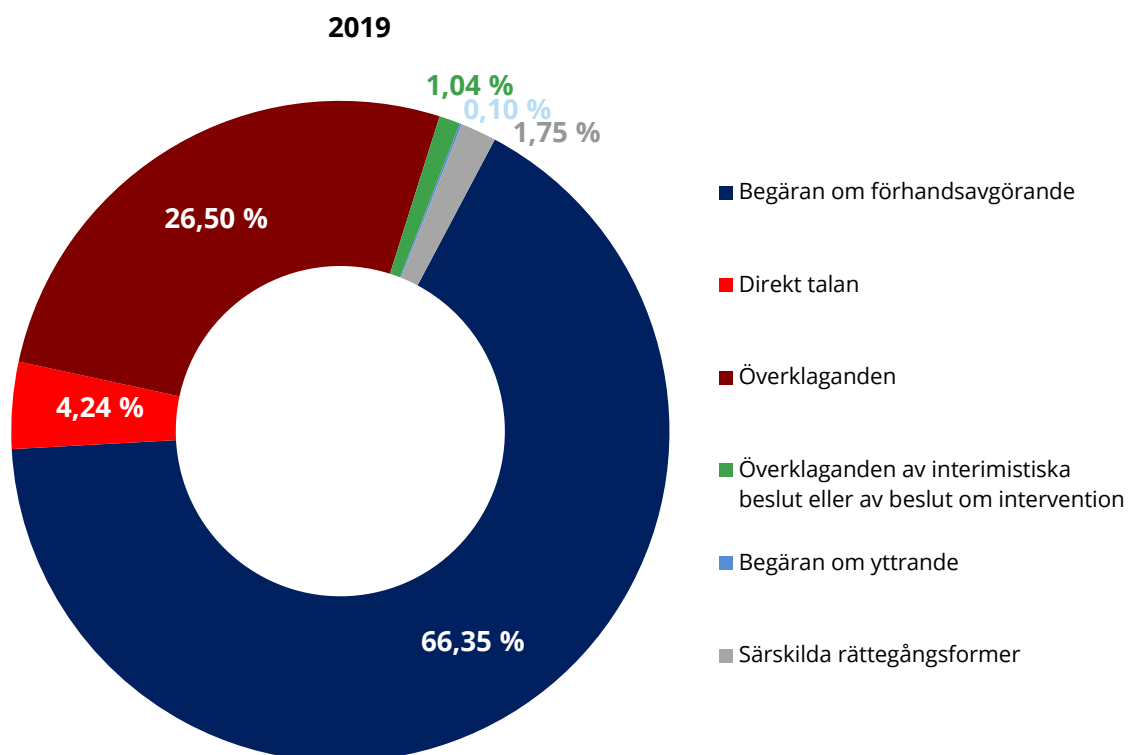
I. Domstolens allmänna verksamhet – Inkomna, avgjorda och pågående mål (2015–2019)	155
II. Inkomna mål – Typ av förfaranden (2015–2019)	156
III. Inkomna mål – Berört rättsområde (2015–2019)	157
IV. Inkomna mål – Berört rättsområde (2019)	158
V. Inkomna mål – Antalet mål om förhandsavgörande per medlemsstat (2015–2019)	159
VI. Inkomna mål – Talan om fördragsbrott (2015–2019)	160
VII. Avgjorda mål – Typ av förfaranden (2015–2019)	161
VIII. Avgjorda mål – Domar, yttranden, beslut (2019)	162
IX. Mål som avgjorts genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär – Dömande sammansättning (2015–2019)	163
X. Mål avgjorda genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär – Berört rättsområde (2015–2019)	164
XI. Mål avgjorda genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär – Berört rättsområde (2019)	165
XII. Avgjorda mål – Domar i mål om fördragsbrott: utgången i målen (2015–2019)	166
XIII. Avgjorda mål – Överklaganden, utgången i målet (2015–2019)	167
XIV. Avgjorda mål – Handläggningstid i månader (2015–2019)	168
XV. Pågående mål per den 31 december – Typ av förfaranden (2015–2019)	169
XVI. Pågående mål per den 31 december – Dömande sammansättning (2015–2019)	170
XVII. Skyndsam handläggning (2015–2019)	171
XVIII. Brådskanie mål om förhandsavgörande (2015–2019)	172
XIX. Interimistiska förfaranden (2015–2019)	173
XX. Överklaganden enligt artikel 58a i stadgan (2019)	174
XXI. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952–2019) – Inkomna mål samt domar eller yttranden	175
XXII. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952–2019) – Antalet inkomna mål om förhandsavgörande per medlemsstat och år	177
XXIII. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952–2019) – Antalet inkomna mål om förhandsavgörande per medlemsstat och domstol	179
XXIV. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952–2019) – Antalet inkomna mål om förhandsavgörande per medlemsstat och domstol	182
XXV. Verksamheten vid domstolens kansli (2015–2019)	183

**I. Domstolens allmänna verksamhet –
Inkomna, avgjorda och pågående mål (2015–2019)**

	2015	2016	2017	2018	2019
Inkomna mål	713	692	739	849	966
Avgjorda mål	616	704	699	760	865
Pågående mål	884	872	912	1 001	1 102

II. Inkomna mål – Typ av förfaranden (2015–2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
Begäran om förhandsavgörande	436	470	533	568	641
Direkt talan	48	35	46	63	41
Överklaganden	206	168	141	193	256
Överklaganden av interimistiska beslut eller av beslut om intervention	9	7	6	6	10
Begäran om yttrande	3		1		1
Särskilda rättegångsformer ¹	11	12	12	19	17
Totalt	713	692	739	849	966
Ansökningar om interimistiska åtgärder	2	3	3	6	6

1| Följande förfaranden anses vara "särskilda rättegångsformer": rättshjälp, fastställelse av rättegångskostnader, rättelse, återvinning av tredskodom, tredjemanstalan, tolkning av dom eller särskilt uppsatt beslut, resning, prövning av förste generaladvokatens förslag om omprövning av ett avgörande av tribunalen, förfaranden om utmätning, kvarstad och andra säkerhetsåtgärder, mål rörande immunitet.

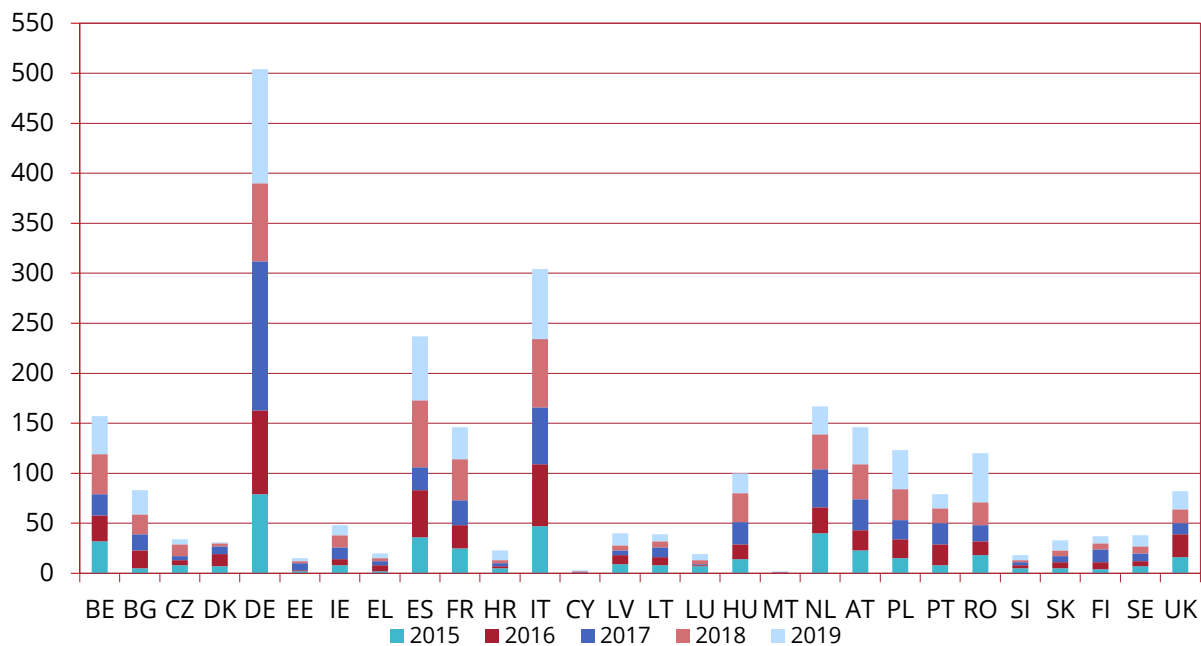
III. Inkomna mål – Berört rättsområde (2015-2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
Anslutning av nya stater			1		
Associering av utomeuropeiska länder och territorier	1				
Beskattnings	49	70	55	71	73
Bolagsrätt	1	7	1	2	3
Ekonomisk och monetär politik	11	1	7	3	11
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	3		2		1
Energi	1	3	2	12	6
Etableringsfrihet	12	16	8	7	8
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	53	76	98	82	106
Europeiska unionens yttre åtgärder	3	4	3	4	4
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning, ...)	6	3	6	6	8
Folkhälsa	10	1	1	4	6
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	1	3	3	1	
Fri rörlighet för kapital	6	4	12	9	6
Fri rörlighet för personer	15	28	16	19	41
Fri rörlighet för varor	8	3	6	4	8
Frihet att tillhandahålla tjänster	24	15	18	37	12
Gemensam fiskeripolitik	1	3	1	1	1
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	12	7	6	7	19
Handelspolitik	15	20	8	5	10
Immaterialrätt och industriell äganderätt	88	66	73	92	74
Industripolitik	11	3	6	4	7
Institutionell rätt	24	22	26	34	38
Jordbruk	17	27	14	26	24
Konkurrens	40	35	8	25	42
Konsumentskydd	40	23	36	41	73
Miljö	47	30	40	50	47
Offentlig upphandling	26	19	23	28	27
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	5	2	2	1	3
Skiljedomsklausul			5	2	3
Social trygghet för migrerande arbetstagare	7	10	7	14	2
Socialpolitik	32	33	43	46	41
Statligt stöd	29	39	21	26	59
Tillgång till handlingar	7	6	1	10	5
Tillnärmning av lagstiftning	22	34	41	53	29
Transport	27	32	83	39	54
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	29	13	14	14	18
Unionsmedborgarskap	6	7	8	6	8
Unionsrättens principer	13	11	12	29	33
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott			2		
EUF-fördraget	702	676	719	814	910
Säkerhetskontroll				1	
Skydd för allmänheten				1	1
Euratomfördraget				2	1
Unionsrättens principer				1	1
EU-fördraget				1	1
Förfarande	9	13	12	12	16
Immunitet och privilegier	2	2		2	3
Institutionell rätt				2	
Tjänsteföreskrifterna		1	8	16	35
Övrigt	11	16	20	32	54
TOTALT	713	692	739	849	966

IV. Inkomna mål – Berört rättsområde (2019)

	Begäran om förhandsavgörande	Direkt talan	Överklaganden	Överklaganden av interimistiska beslut eller av beslut om intervention	Begäran om yttrande	Totalt	Särskilda rättegångsformer
Beskattning	67	5		1		73	
Bolagsrätt	2		1			3	
Ekonomisk och monetär politik	3		8			11	
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning			1			1	
Energi	4	1	1			6	
Etableringsfrihet	8					8	
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	103	3				106	
Europeiska unionens yttre åtgärder	2		1		1	4	
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning, ...)	7	1				8	
Folkhälsa	3		2	1		6	
Fri rörlighet för kapital	5	1				6	
Fri rörlighet för personer	40	1				41	
Fri rörlighet för varor	8					8	
Frihet att tillhandahålla tjänster	12					12	
Gemensam fiskeripolitik		1				1	
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik			19			19	
Handelspolitik	5		5			10	
Immaterialrätt och industriell äganderätt	15	1	58			74	
Industripolitik	6	1				7	
Institutionell rätt	2	4	30	1		38	1
Jordbruk	14	1	8	1		24	
Konkurrens	12		27	3		42	
Konsumentskydd	72		1			73	
Miljö	30	12	5			47	
Offentlig upphandling	25	1	1			27	
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)			3			3	
Skiljedomsklausul			3			3	
Social trygghet för migrerande arbetstagare	2					2	
Socialpolitik	40		1			41	
Statligt stöd	17	1	39	2		59	
Tillgång till handlingar			4	1		5	
Tillnärmning av lagstiftning	25	1	3			29	
Transport	51	3				54	
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	18					18	
Unionsmedborgarskap	8					8	
Unionsrättens principer	32	1				33	
EUF-fördraget	638	39	221	10	1	910	1
Skydd för allmänheten		1				1	
Euratomfördraget		1				1	
Unionsrättens principer	1					1	
EU-fördraget	1					1	
Förfarande			1			16	15
Immunitet och privilegier	1	1				3	1
Tjänsteföreskrifterna	1		34			35	
Övrigt	2	1	35			54	16
TOTALT	641	41	256	10	1	966	17

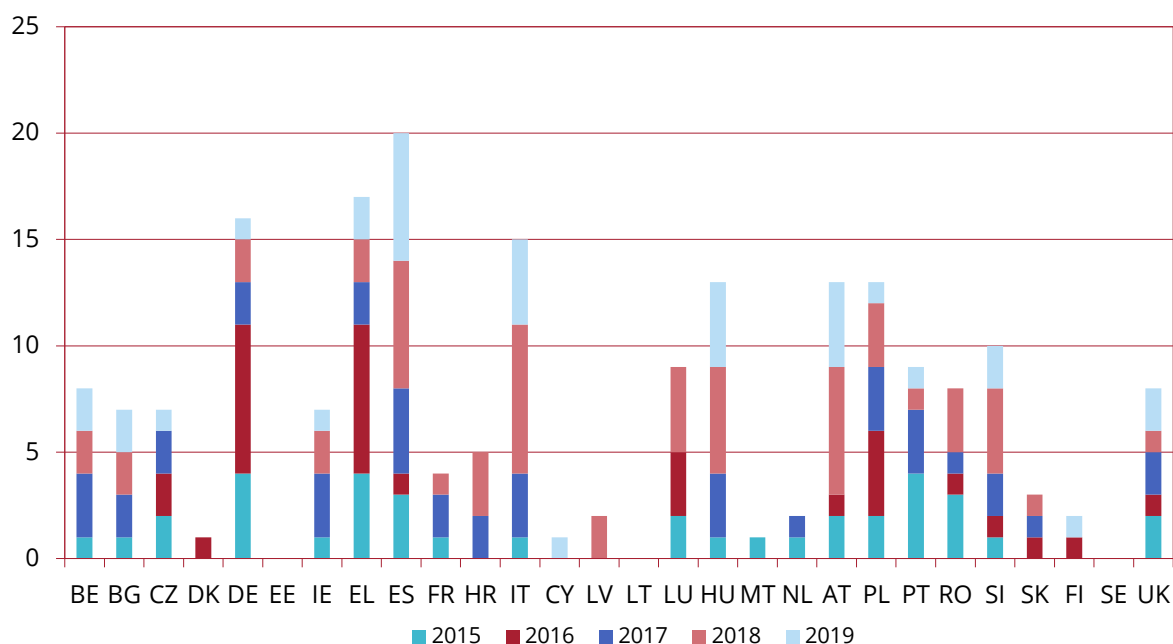
V. Inkomna mål – Antalet mål om förhandsavgörande per medlemsstat (2015-2019)

	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Belgien	32	26	21	40	38	157
Bulgarien	5	18	16	20	24	83
Tjeckien	8	5	4	12	5	34
Danmark	7	12	8	3	1	31
Tyskland	79	84	149	78	114	504
Estland	2	1	7	2	3	15
Irland	8	6	12	12	10	48
Grekland	2	6	4	3	5	20
Spanien	36	47	23	67	64	237
Frankrike	25	23	25	41	32	146
Kroatien	5	2	3	3	10	23
Italien	47	62	57	68	70	304
Cypern				1	1	2
Lettland	9	9	5	5	12	40
Litauen	8	8	10	6	7	39
Luxemburg	7	1	1	4	6	19
Ungern	14	15	22	29	20	100
Malta		1			1	2
Nederländerna	40	26	38	35	28	167
Österrike	23	20	31	35	37	146
Polen	15	19	19	31	39	123
Portugal	8	21	21	15	14	79
Rumänien	18	14	16	23	49	120
Slovenien	5	3	3	2	5	18
Slovakien	5	6	6	6	10	33
Finland	4	7	13	6	7	37
Sverige	7	5	8	7	11	38
Förenade kungariket	16	23	11	14	18	82
Övrigt ¹	1					1
Totalt	436	470	533	568	641	2 648

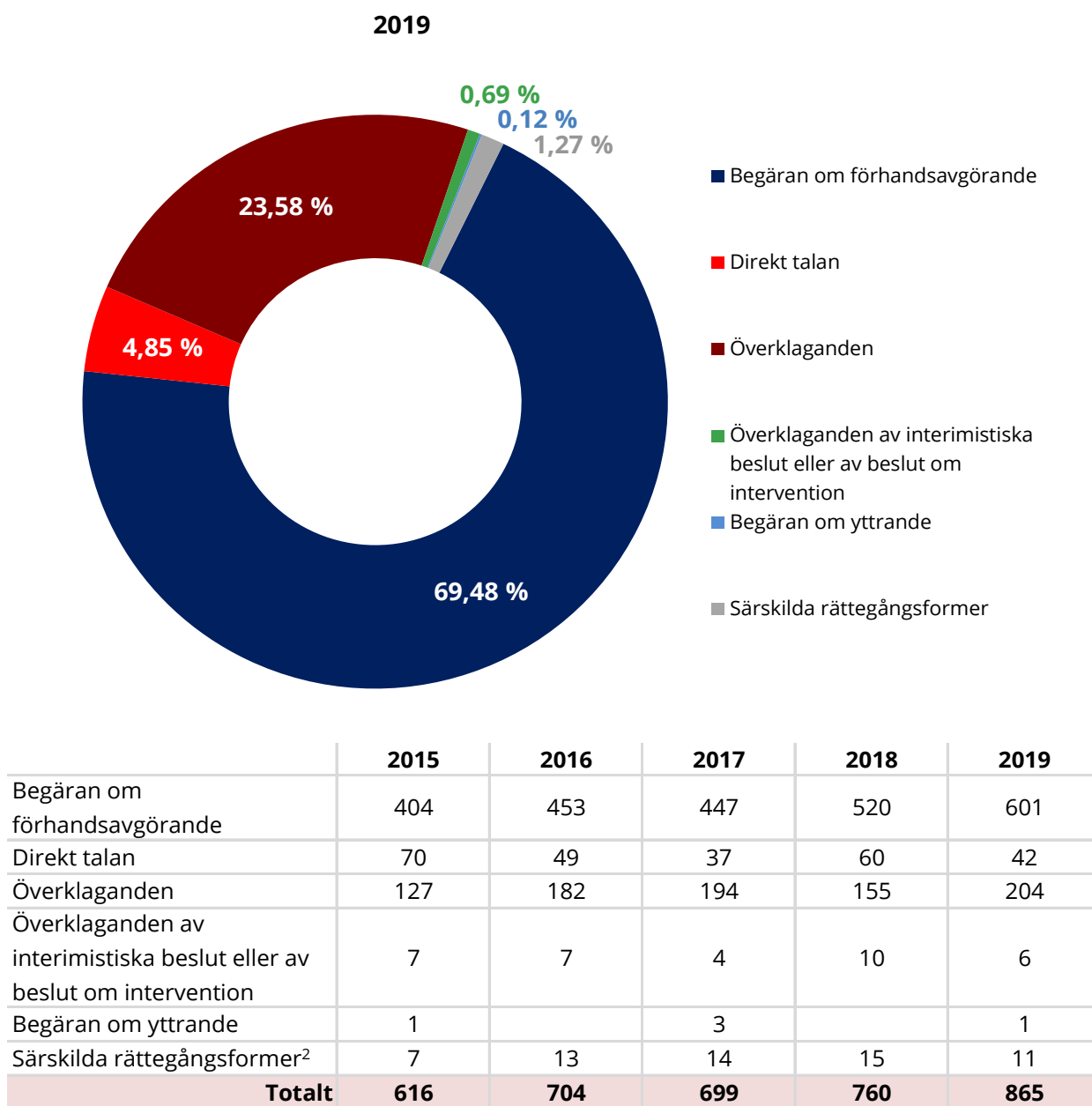
1| Mål C-169/15, *Montis Design* (Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof)

VI. Inkomna mål – Talan om fördragsbrott (2015–2019)

	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Belgien	1		3	2	2	8
Bulgarien	1		2	2	2	7
Tjeckien	2	2	2		1	7
Danmark		1				1
Tyskland	4	7	2	2	1	16
Estland						
Irland	1		3	2	1	7
Grekland	4	7	2	2	2	17
Spanien	3	1	4	6	6	20
Frankrike	1		2	1		4
Kroatien			2	3		5
Italien	1		3	7	4	15
Cypern					1	1
Lettland				2		2
Litauen						
Luxemburg	2	3		4		9
Ungern	1		3	5	4	13
Malta	1					1
Nederländerna	1		1			2
Österrike	2	1		6	4	13
Polen	2	4	3	3	1	13
Portugal	4		3	1	1	9
Rumänien	3	1	1	3		8
Slovenien	1	1	2	4	2	10
Slovakien		1	1	1		3
Finland		1			1	2
Sverige						
Förenade kungariket	2	1	2	1	2	8
Totalt	37	31	41	57	35	201

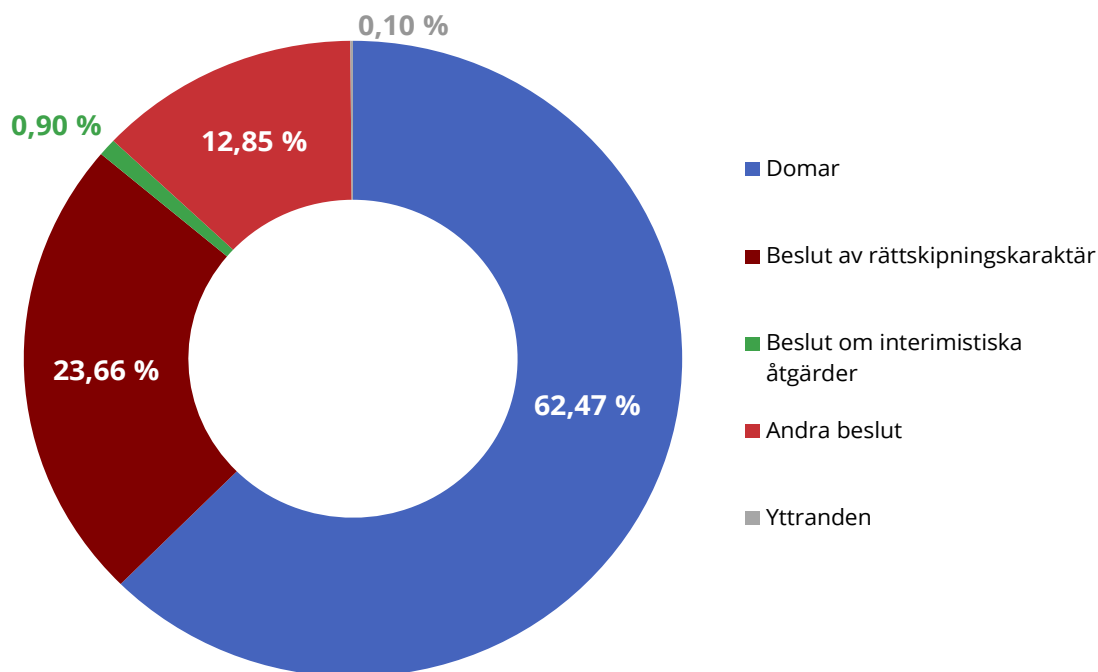
VII. Avgjorda mål – Typ av förfaranden (2015–2019)¹

1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (ett målnummer = ett mål).

2| Följande förfaranden anses vara "särskilda rättegångsformer": rättshjälp, fastställelse av rättegångskostnader, rättelse, återvinning av tredskodom, tredjemanstalan, tolkning av dom eller särskilt uppsatt beslut, resning, prövning av förste generaladvokatens förslag om omprövning av ett avgörande av tribunalen, förfaranden om utmätning, kvarstad och andra säkerhetsåtgärder, mål rörande immunitet.

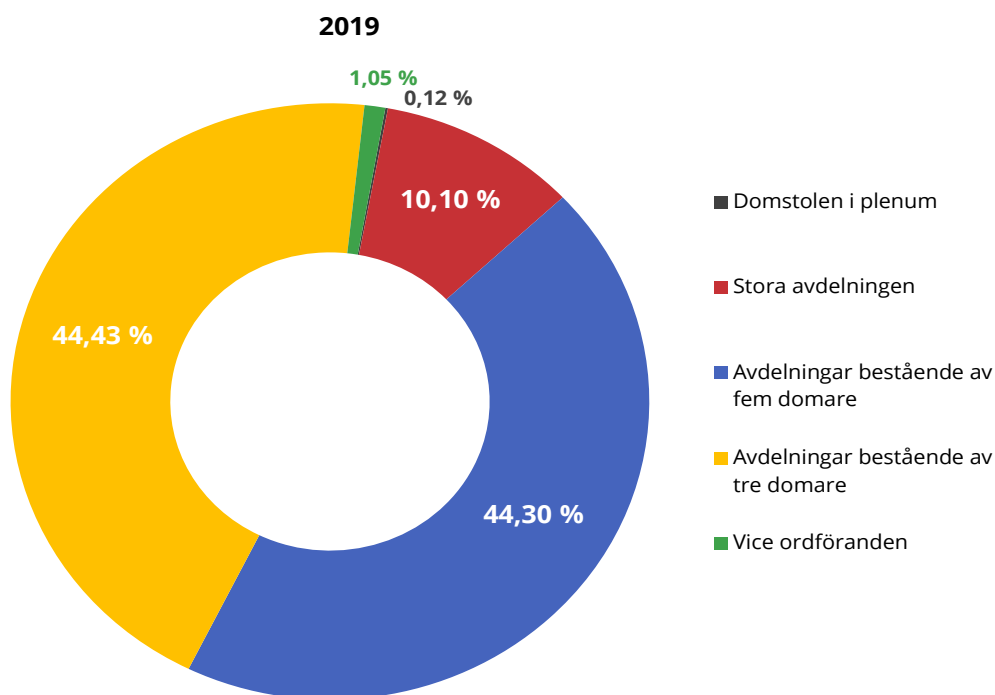
VIII. Avgjorda mål – Domar, yttranden, beslut (2019)¹

	Domar	Beslut av rättskipningskaraktär ²	Beslut om interimistiska åtgärder ³	Andra beslut ⁴	Yttranden	Totalt
Begäran om förhandsavgörande	375	70		83		528
Direkt talan	32			9		41
Överklaganden	84	106	1	8		199
Överklaganden av interimistiska beslut eller av beslut om intervention			6			6
Begäran om yttrande					1	1
Särskilda rättegångsformer		10		1		11
Totalt	491	186	7	101	1	786

- De angivna siffrorna (nettosiffror) visar antalet mål med beaktande av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (en grupp förenade mål = ett mål).
- Beslut varigenom domstolen skiljer sig från ett mål på annat sätt än genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller genom återförvisning till tribunalen.
- Beslut som meddelats till följd av en talan enligt artiklarna 278 FEUF, 279 FEUF eller 280 FEUF eller enligt motsvarande bestämmelser i Euratomfördraget, eller beslut som meddelats till följd av ett överklagande av ett beslut om interimistiska åtgärder eller intervention.
- Beslut som innebär att domstolen skiljer sig från målet genom avskrivning, beslut om att anledning saknas att döma i saken eller beslut om återförvisning till tribunalen.

**IX. Mål som avgjorts genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär –
Dömande sammansättning (2015-2019)¹**

	2015			2016			2017			2018			2019		
	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt
Domstolen i plenum							1		1	1		1	1		1
Stora avdelningen	47		47	54		54	46		46	76		76	77		77
Avdelningar bestående av fem domare	298	20	318	280	20	300	312	10	322	300	15	315	317	21	338
Avdelningar bestående av tre domare	93	89	182	120	162	282	151	105	256	153	93	246	163	176	339
Vice ordföranden		7	7		5	5		3	3		7	7		8	8
Totalt	438	116	554	454	187	641	510	118	628	530	115	645	558	205	763

1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (ett målnummer = ett mål).

2| Beslut varigenom domstolen skiljer sig från ett mål på annat sätt än genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller genom återförvisning till tribunalen.

X. Mål avgjorda genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär – Berört rättsområde (2015–2019)¹

	2015	2016	2017	2018	2019
Anslutning av nya stater		1		1	
Beskattning	55	41	62	58	68
Bolagsrätt	1	1	4	1	1
Ekonomisk och monetär politik	3	10	2	3	7
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	4	2		1	
Energi	2		2	1	9
Etableringsfrihet	17	27	10	13	5
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	49	52	61	74	85
Europeiska unionens yttre åtgärder	1	5	1	3	4
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning, ...)	1	2	7	2	6
Folkhälsa	5	4	5		6
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	1	3	2	3	1
Fri rörlighet för kapital	8	7	1	13	8
Fri rörlighet för personer	13	12	17	24	25
Fri rörlighet för varor	9	5	2	6	2
Frihet att tillhandahålla tjänster	17	14	13	21	23
Gemensam fiskeripolitik	3	1	2	2	2
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	6	11	10	5	8
Handelspolitik	4	14	14	6	11
Immaterialrätt och industriell äganderätt	51	80	60	74	92
Industripolitik	9	10	8	2	7
Institutionell rätt	27	20	27	28	28
Jordbruk	20	13	22	15	23
Konkurrens	23	30	53	12	20
Konsumentskydd	29	33	20	19	38
Miljö	27	53	27	33	50
Offentlig upphandling	14	31	15	22	20
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	1	1	7	1	1
Skiljedomsklausul				3	2
Social trygghet för migrerande arbetstagare	14	5	6	10	12
Socialpolitik	30	23	26	42	36
Statligt stöd	26	26	33	29	20
Sysselsättning	1				
Tillgång till handlingar	3	4	9	2	5
Tillnärmning av lagstiftning	24	16	29	28	44
Transeuropeiska nät		1			
Transport	9	20	17	38	25
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	20	27	19	12	12
Unionsmedborgarskap	4	8	5	10	7
Unionsrättens principer	12	13	14	10	17
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott	1		2		
EUF-fördraget	544	626	614	627	730
Skydd för allmänheten	1				1
Euratomfördraget	1				1
Unionsrättens principer					1
EU-fördraget					1
Förfarande	4	14	13	10	11
Immunitet och privilegier	2	1		1	
Institutionell rätt					2
Tjänsteföreskrifterna	3		1	7	18
Övrigt	9	15	14	18	31
TOTALT	554	641	628	645	763

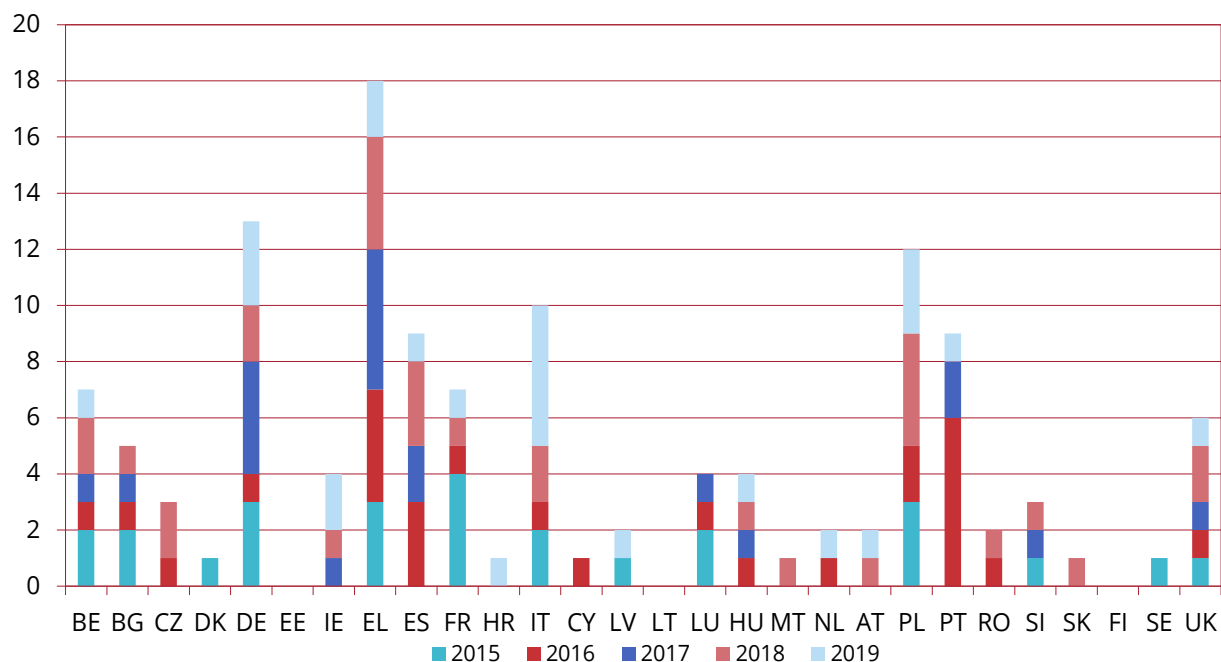
1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (ett målnummer = ett mål).

XI. Mål avgjorda genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär – Berört rättsområde (2019)¹

	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt
Beskattning	2	3	5
Bolagsrätt	4		4
Ekonomisk och monetär politik	19	4	23
Energi	12	8	20
Etableringsfrihet	7		7
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	2		2
Europeiska unionens yttre åtgärder	16	4	20
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning, ...)	6		6
Folkhälsa		1	1
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	8	20	28
Fri rörlighet för kapital	8	1	9
Fri rörlighet för personer	1		1
Fri rörlighet för varor	48	2	50
Frihet att tillhandahålla tjänster	73	12	85
Gemensam fiskeripolitik	61	7	68
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	5		5
Handelspolitik	4	4	8
Immaterialrätt och industriell äganderätt	2		2
Industripolitik	16	9	25
Institutionell rätt	18	5	23
Jordbruk	15	5	20
Konkurrens	11		11
Konsumentskydd	2		2
Miljö	7		7
Offentlig upphandling	7	1	8
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	7		7
Skiljedomsklausul	28	8	36
Social trygghet för migrerande arbetstagare	10	7	17
Socialpolitik	31	61	92
Statligt stöd	29	9	38
Tillgång till handlingar	35	9	44
Tillnärmning av lagstiftning	1		1
Transport	6		6
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	11	1	12
Unionsmedborgarskap	21	4	25
Unionsrättens principer	12		12
EUF-fördraget	545	185	730
Skydd för allmänheten	1		1
Euratomfördraget	1		1
Unionsrättens principer	1		1
EU-fördraget	1		1
Förfarande	2		2
Institutionell rätt		11	11
Tjänsteföreskrifterna	9	9	18
Övrigt	11	20	31
TOTALT	558	205	763

- 1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (ett målnummer = ett mål).
- 2| Beslut varigenom domstolen skiljer sig från ett mål på annat sätt än genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller genom återförvisning till tribunalen.

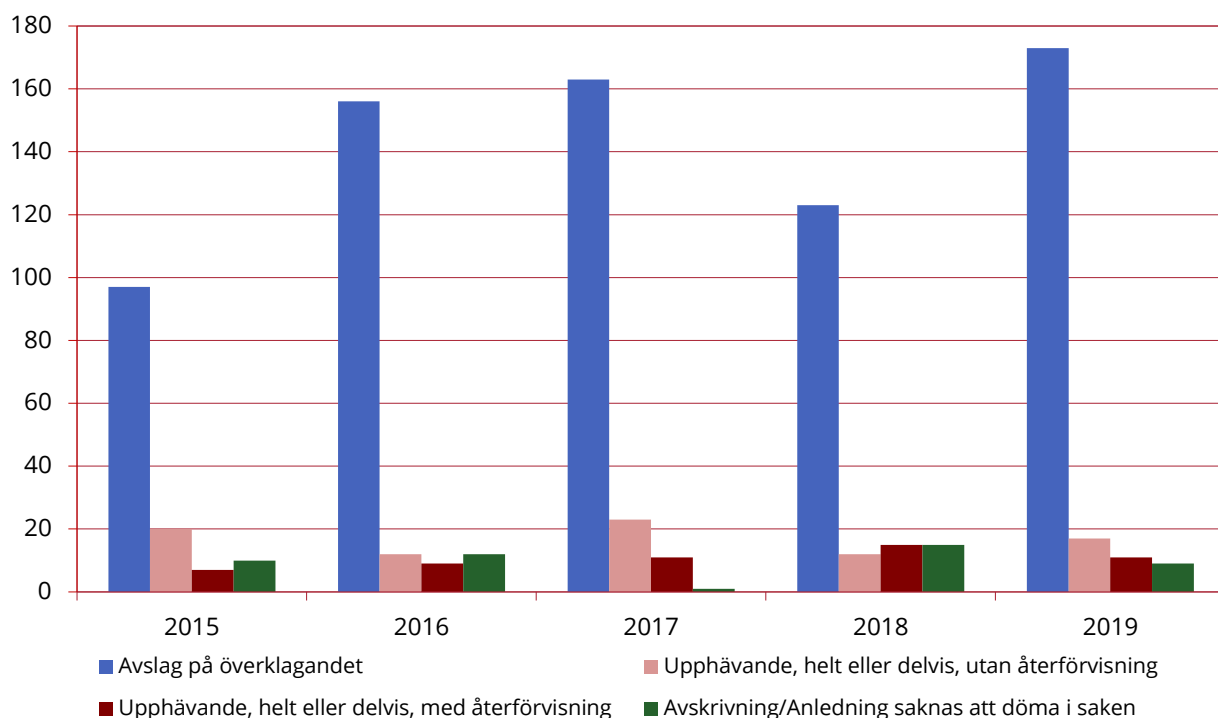
XII. Avgjorda mål – Domar i mål om fördragsbrott: utgången i målen (2015–2019)¹

	2015		2016		2017		2018		2019	
	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag
Belgien	2		1		1		2		1	
Bulgarien	2		1		1		1			
Tjeckien			1				2			1
Danmark	1							1		
Tyskland	3		1		4		2	1	3	
Estland										
Irland		1			1		1		2	
Grekland	3		4		5		4		2	
Spanien			3		2		3		1	1
Frankrike	4		1				1		1	
Kroatien									1	
Italien	2		1				2		5	1
Cypern			1							
Lettland	1								1	
Litauen										
Luxemburg	2		1		1					
Ungern			1		1		1		1	
Malta				1			1			
Nederländerna			1	1					1	
Österrike				1			1	1	1	
Polen	3	1	2				4		3	
Portugal			6		2				1	
Rumänien			1				1			
Slovenien	1				1		1			
Slovakien		2					1			
Finland										
Sverige	1									
Förenade kungariket	1	1	1	1	1		2		1	
Totalt	26	5	27	4	20		30	3	25	3

1| De angivna siffrorna (nettosiffror) visar antalet mål med beaktande av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (en grupp förenade mål = ett mål).

XIII. Avgjorda mål – Överklaganden, utgången i målet (2015–2019)^{1 2}
(domar och beslut av rättskipningskaraktär)

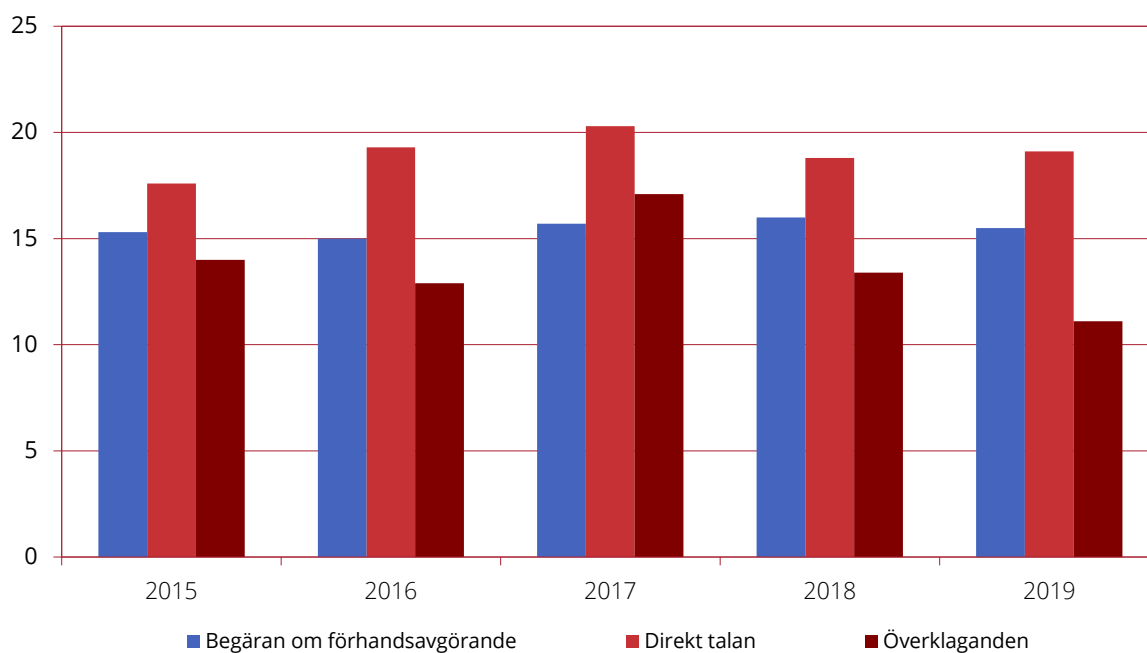

	2015			2016			2017			2018			2019		
	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt
Avslag på överklagandet	37	60	97	63	93	156	103	60	163	59	64	123	63	110	173
Upphävande, helt eller delvis, utan återförvisning	19	1	20	12		12	23		23	11	1	12	17		17
Upphävande, helt eller delvis, med återförvisning	6	1	7	9		9	11		11	14	1	15	9	2	11
Avskrivning/Anledning saknas att döma i saken		10	10		12	12		1	1		15	15		9	9
Totalt	62	72	134	84	105	189	137	61	198	84	81	165	89	121	210

1| Detaljerade uppgifter om överklaganden av tribunalens avgöranden finns i avsnittet om tribunalens verksamhetsstatistik

2| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (ett målnummer = ett mål). De inbegriper även sådana överklaganden som avses i artikel 58a i protokollet om stadgan för Europeiska unionens domstol som avvisats eller för vilka prövningstillstånd inte meddelats enligt artiklarna 170a och 170b i rättegångsreglerna. Se tabell XX för närmare upplysningar om den mekanism som avses i artikel 58a i stadgan.

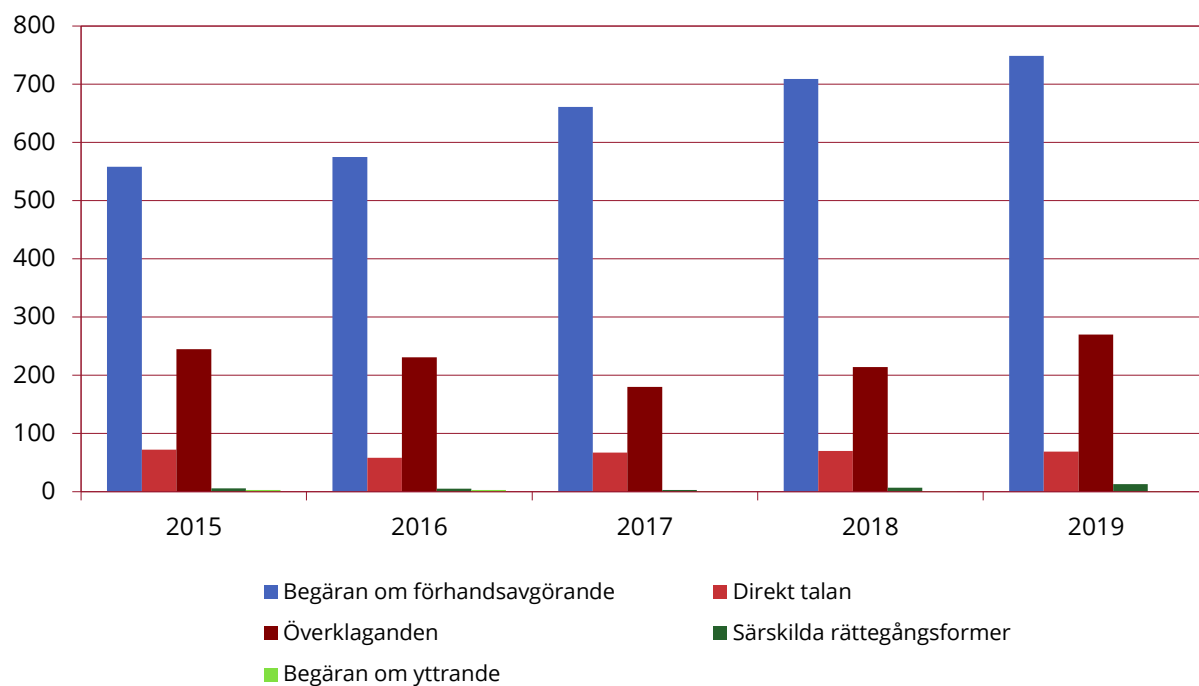
XIV. Avgjorda mål – Handläggningstid i månader (2015–2019)¹ (domar och beslut av rättskipningskaraktär)

	2015	2016	2017	2018	2019
Begäran om förhandsavgörande	15,3	15	15,7	16	15,5
Brådslande mål om förhandsavgörande	1,9	2,7	2,9	3,1	3,7
Skyndsamt handläggning	5,3	4	8,1	2,2	9,9
Direkt talan	17,6	19,3	20,3	18,8	19,1
Skyndsamt handläggning				9	10,3
Överklaganden	14	12,9	17,1	13,4	11,1
Skyndsamt handläggning		10,2			

1| Följande typer av mål omfattas inte av beräkningen av handläggningstiden: mål som innehåller en mellandöm eller en åtgärd för bevisupptagning, yttranden, särskilda rättegångsformer (det vill säga rättshjälp, fastställelse av rättegångskostnader, rättelse, återvinning av tredsdom, tredjemandatan, tolkning av dom eller särskilt uppsatt beslut, resning, prövning av förste generaladvokatens förslag om omprövning av ett avgörande från tribunalen, förfaranden om utmätning, kvarstad och andra säkerhetsåtgärder och mål rörande immunitet), mål som avslutas genom ett beslut om avskrivning, beslut att anledning saknas att döma i saken eller beslut om återförvisning till tribunalen, interimistiska förfaranden samt överklaganden angående interimistiska åtgärder eller intervention.

XV. Pågående mål per den 31 december – Typ av förfaranden (2015–2019)¹

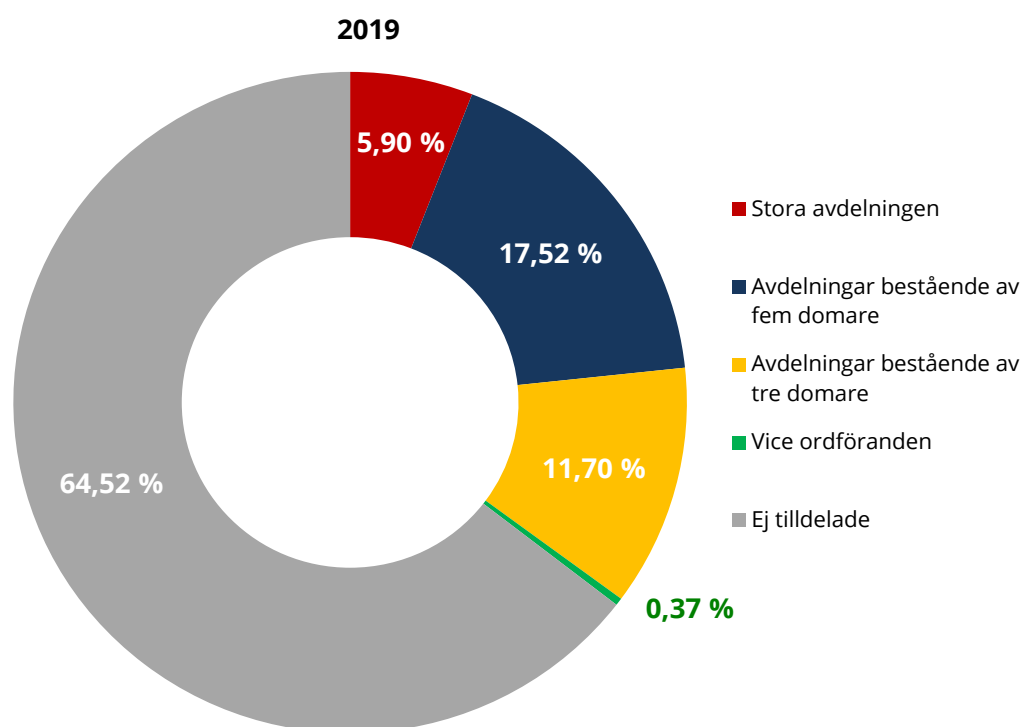

	2015	2016	2017	2018	2019
Begäran om förhandsavgörande	558	575	661	709	749
Direkt talan	72	58	67	70	69
Överklaganden	245	231	180	214	270
Särskilda rättegångsformer ²	6	5	3	7	13
Begäran om yttrande	3	3	1	1	1
Totalt	884	872	912	1 001	1 102

1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (ett målnummer = ett mål).

2| Följande förfaranden anses vara "särskilda rättegångsformer": rättshjälp, fastställelse av rättegångskostnader, rättelse, återvinning av tredskodom, tredjemanstalan, tolkning av dom eller särskilt uppsatt beslut, resning, prövning av förste generaladvokatens förslag om omprövning av ett avgörande av tribunalen, förfaranden om utmätning, kvarstad och andra säkerhetsåtgärder, mål rörande immunitet.

XVI. Pågående mål per den 31 december – Dömande sammansättning (2015–2019)¹

	2015	2016	2017	2018	2019
Domstolen i plenum		1		1	
Stora avdelningen	38	40	76	68	65
Avdelningar bestående av fem domare	203	215	194	236	192
Avdelningar bestående av tre domare	54	75	76	77	130
Vice ordföranden	2	2	4	1	4
Ej tilldelade	587	539	562	618	711
Totalt	884	872	912	1 001	1 102

1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (ett målnummer = ett mål).

XVII. Skyndsam handläggning (2015–2019)

Ansökningar om skyndsam handläggning¹

	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Begäran om förhandsavgörande	18	20	30	33	50	151
Direkt talan			1	3	3	7
Överklaganden		1		1	4	6
Särskilda rättegångsformer					1	1
Totalt	18	21	31	37	58	165

Ansökningar om skyndsam handläggning – utfall av ansökan²

	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Bifall	1	4	4	9	3	21
Avslag	23	12	30	17	56	138
Det saknas anledning att fatta beslut i ärendet ³		4	1	3	1	9
Prövningen ännu ej avslutad	3	4		8	6	21
Totalt	27	24	35	37	66	189

- 1| Siffrorna i denna tabell avser antalet ingivna ansökningar under det aktuella året, oberoende av under vilket år det mål som ansökan avser anhängiggjordes.
- 2| Siffrorna i denna tabell avser antalet beslut som meddelats under det aktuella året angående en ansökan om skyndsam handläggning, oberoende av under vilket år ansökan ingavs.
- 3| Det har inte varit nödvändigt att fatta ett formellt beslut angående ansökan på grund av att målet avskrivits eller på grund av att det har avgjorts genom dom eller beslut.

XVIII. Brådiskande mål om förhandsavgörande (2015–2019)

Ansökningar om att förfarandet för brådiskande mål om förhandsavgörande ska tillämpas¹

	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Civilrättsligt samarbete	4		5	5		14
Straffrättsligt samarbete	5	7	6	8	10	36
Polissamarbete					4	4
Gränser, asyl och invandring	2	5	4	5	5	21
Övriga				1	1	2
Totalt	11	12	15	19	20	77

Ansökningar om att förfarandet för brådiskande mål om förhandsavgörande ska tillämpas – bifall eller avslag på ansökan²

	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Bifall	5	9	4	12	11	41
Avslag	5	4	11	7	7	34
Prövningen ännu ej avslutad	1				2	3
Totalt	11	13	15	19	20	78

1| Siffrorna i denna tabell avser antalet ingivna ansökningar under det aktuella året, oberoende av under vilket år det mål som ansökan avser anhängiggjordes.

2| Siffrorna i denna tabell avser antalet beslut som meddelats under det aktuella året angående en ansökan om tillämpning av förfarandet för brådiskande mål, oberoende av under vilket år en sådan ansökan ingavs.

XIX. Interimistiska förfaranden (2015–2019)

Ansökningar om interimistiska åtgärder¹

	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Forskning och teknisk utveckling samt rymden		1				1
Industripolitik			1			1
Institutionell rätt				2		2
Jordbruk		1			1	2
Konkurrens	2			1	3	6
Miljö		1	1			2
Offentlig upphandling			1			1
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)					1	1
Statligt stöd				2	1	3
Unionsrättens principer				1		1
Totalt	2	3	3	6	6	20

Interimistiska förfaranden – utfall av ansökan²

	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Bifall		2	1	5	1	9
Avslag		3		3	4	10
Prövningen ännu ej avslutad	2		2		1	5
Totalt	2	5	3	8	6	24

1| Siffrorna i denna tabell avser antalet ingivna ansökningar under det aktuella året, oberoende av under vilket år det mål som ansökan avser anhängiggjordes.

2| Siffrorna i denna tabell avser antalet beslut som meddelats under det aktuella året angående en ansökan om interimistiska åtgärder, oberoende av under vilket år ansökan ingavs.

XX. Överklaganden enligt artikel 58a i stadgan (2019)

Överklagande av ett avgörande av tribunalen som avser ett beslut av en oberoende överklagandenämnd

	2019
Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet	36
Gemenskapens växtsortsmyndighet	2
Totalt	38

Beslut om prövningstillstånd¹

	2019
Prövningstillstånd beviljat	
Prövningstillstånd inte beviljat	27
Avvisning	2
Avslag	
Totalt	29

1| Siffrorna i denna tabell avser antalet ingivna ansökningar under det aktuella året, oberoende av under vilket år det mål som ansökan avser anhängiggjordes.

**XXI. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952–2019) –
Inkomna mål samt domar eller yttranden**

År	Inkomna mål ¹							Domar/Yttranden ²
	Begäran om förhandsavgörande	Direkt talan	Överklaganden	Överklaganden av interimistiska beslut eller av beslut om intervention	Begäran om yttrande	Totalt	Ansökningar om interimistiska åtgärder	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1 218				1 324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174

>>>

1| Siffrorna i denna tabell avser samtliga mål som anhängiggjorts vid domstolen med undantag av särskilda rättegångsformer.

2| Siffrorna i denna kolumn avser antalet avkunnade domar eller yttranden, med beaktande av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (en grupp förenade mål = ett mål).

År	Inkomna mål ¹							Domar/Yttranden ²
	Begäran om förhandsavgörande	Direkt talan	Överklaganden	Överklaganden av interimistiska beslut eller av beslut om intervention	Begäran om yttrande	Totalt	Ansökningar om interimistiska åtgärder	
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
2014	428	74	111		1	614	3	416
2015	436	48	206	9	3	702	2	399
2016	470	35	168	7		680	3	412
2017	533	46	141	6	1	727	3	466
2018	568	63	193	6		830	6	462
2019	641	41	256	10	1	949	6	491
Totalt	11 358	9 134	2 653	144	28	23 317	379	12 443

1| Siffrorna i denna tabell avser samtliga mål som anhängiggjorts vid domstolen med undantag av särskilda rättegångsformer.

2| Siffrorna i denna kolumn avser antalet avkunnade domar eller yttranden, med beaktande av att vissa mål har förenats på grund av samband dem emellan (en grupp förenade mål = ett mål).

XXII. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952–2019) –
Antalet inkomna mål om förhandsavgörande per medlemsstat och år

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Övrigt¹	Totalt
1961																			1										1	1
1962																			5										5	5
1963																1			5										6	6
1964												2							4										6	6
1965					4					2									1										7	7
1966																			1										1	1
1967	5				11					3						1			3										23	23
1968	1				4					1		1							2										9	9
1969	4				11					1						1													17	17
1970	4				21					2		2							3										32	32
1971	1				18					6		5				1			6										37	37
1972	5				20					1		4							10										40	40
1973	8				37					4		5				1			6										61	61
1974	5				15					6		5							7									1	39	39
1975	7			1	26					15		14				1			4									1	69	69
1976	11				28					8		12							14								1		75	75
1977	16			1	30					14		7							9								5		84	84
1978	7			3	46					12		11							38								5		123	123
1979	13			1	33					18		19				1			11								8		106	106
1980	14			2	24					14		19							17								6		99	99
1981	12			1	41					17		11				4			17								5		108	108
1982	10			1	36					39		18							21								4		129	129
1983	9			4	36					15		7							19								6		98	98
1984	13			2	38					34		10							22								9		129	129
1985	13				40					45		11				6			14								8		139	139
1986	13			4	18			2	1	19		5				1			16								8		91	91
1987	15			5	32			2	17	36		5				3			19								9		144	144
1988	30			4	34				1	38		28				2			26								16		179	179
1989	13			2	47			1	2	28		10				1			18			1					14		139	139
1990	17			5	34			4	2	21		25				4			9			2					12		141	141
1991	19			2	54			2	3	29		36				2			17			3					14		186	186
1992	16			3	62			1	5	15		22				1			18			1					18		162	162
																													>>>	

>>>

1| Mål C-265/00, **Campina Melkunie** (Cour de justice Benelux/Benelux Gerichtshof).
Mål C-196/09, **Miles m.fl.** (Chambre de recours des écoles européennes).
Mål C-169/15, **Montis Design** (Cour de justice Benelux/Benelux Gerichtshof).

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Övrigt ¹	Totalt
1993	22			7	57		1	5	7	22		24				1			43			3						12		204
1994	19			4	44		2		13	36		46				1			13			1						24		203
1995	14			8	51		3	10	10	43		58				2			19	2		5					6	20		251
1996	30			4	66			4	6	24		70				2			10	6		6				3	4	21		256
1997	19			7	46		1	2	9	10		50				3			24	35		2				6	7	18		239
1998	12			7	49		3	5	55	16		39				2			21	16		7				2	6	24		264
1999	13			3	49		2	3	4	17		43				4			23	56		7				4	5	22		255
2000	15			3	47		2	3	5	12		50							12	31		8				5	4	26	1	224
2001	10			5	53		1	4	4	15		40				2			14	57		4				3	4	21		237
2002	18			8	59			7	3	8		37				4			12	31		3				7	5	14		216
2003	18			3	43		2	4	8	9		45				4			28	15		1				4	4	22		210
2004	24			4	50		1	18	8	21		48				1	2		28	12		1				4	5	22		249
2005	21		1	4	51		2	11	10	17		18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221
2006	17		3	3	77		1	14	17	24		34			1	1	4		20	12	2	3			1	5	2	10		251
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26		43			1		2		19	20	7	3	1		1	5	6	16		265
2008	24		1	6	71	2	1	9	17	12		39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28		29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33		49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31		44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15		65		5	2	8	18	1	44	23	6	14	13		9	3	8	16		404
2013	26	10	7	6	97	3	4	5	26	24		62	3	5	10		20		46	19	11	14	17	1	4	4	12	14		450
2014	23	13	6	10	87		5	4	41	20	1	52	2	7	6		23		30	18	14	8	28	4	3	8	3	12		428
2015	32	5	8	7	79	2	8	2	36	25	5	47		9	8	7	14		40	23	15	8	18	5	5	4	7	16	1	436
2016	26	18	5	12	84	1	6	6	47	23	2	62		9	8	1	15	1	26	20	19	21	14	3	6	7	5	23		470
2017	21	16	4	8	149	7	12	4	23	25	3	57		5	10	1	22		38	31	19	21	16	3	6	13	8	11		533
2018	40	20	12	3	78	2	12	3	67	41	3	68	1	5	6	4	29		35	35	31	15	23	2	6	6	7	14		568
2019	38	24	5	1	114	3	10	5	64	32	10	70	1	12	7	6	20	1	28	37	39	14	49	5	10	7	11	18		641
Totalt	919	161	74	196	2 641	30	125	190	591	1 052	24	1 583	9	77	68	102	207	4	1 076	593	197	203	211	27	60	128	152	655	3	11 358

1] Mål C-265/00, **Campina Melkunie** (Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof).

Mål C-196/09, **Miles m.fl.** (Chambre de recours des écoles européennes).

Mål C-169/15, **Montis Design** (Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof).

**XXIII. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952–2019) –
Antalet inkomna mål om förhandsavgörande per medlemsstat och domstol**

			Totalt
Belgien	Cour constitutionnelle	42	
	Cour de cassation	100	
	Conseil d'État	95	
	Övriga domstolar	682	919
Bulgarien	Върховен касационен съд	6	
	Върховен административен съд	24	
	Övriga domstolar	131	161
Tjeckien	Ústavní soud		
	Nejvyšší soud	10	
	Nejvyšší správní soud	33	
	Övriga domstolar	31	74
Danmark	Højesteret	36	
	Övriga domstolar	160	196
Tyskland	Bundesverfassungsgericht	2	
	Bundesgerichtshof	248	
	Bundesverwaltungsgericht	149	
	Bundesfinanzhof	336	
	Bundesarbeitsgericht	44	
	Bundessozialgericht	77	
	Övriga domstolar	1 785	2 641
Estland	Riigikohus	14	
	Övriga domstolar	16	30
Irland	Supreme Court	39	
	High Court	46	
	Övriga domstolar	40	125
Grekland	Άρειος Πάγος	13	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	61	
	Övriga domstolar	116	190
Spanien	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	107	
	Övriga domstolar	483	591
Frankrike	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	140	
	Conseil d'État	149	
	Övriga domstolar	762	1 052
Kroatien	Ustavni sud		
	Vrhovni sud	1	
	Visoki upravni sud	1	
	Visoki prekršajni sud		
	Övriga domstolar	22	24

>>>

Italien	Corte Costituzionale	4	
	Corte suprema di Cassazione	170	
	Consiglio di Stato	204	
	Övriga domstolar	1 205	1 583
Cypern	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Övriga domstolar	5	9
Lettland	Augstākā tiesa	21	
	Satversmes tiesa	2	
	Övriga domstolar	54	77
Litauen	Konstitucinis Teismas	2	
	Aukščiausiasis Teismas	23	
	Vyriausiasis administracinis teismas	25	
	Övriga domstolar	18	68
Luxemburg	Cour constitutionnelle	1	
	Cour de cassation	28	
	Cour administrative	33	
	Övriga domstolar	40	102
Ungern	Kúria	31	
	Fővárosi Ítéltábla	8	
	Szegedi Ítéltábla	4	
	Övriga domstolar	164	207
Malta	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Övriga domstolar	4	4
Nederländerna	Hoge Raad	301	
	Raad van State	131	
	Centrale Raad van Beroep	69	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	166	
	Tariefcommissie	35	
	Övriga domstolar	374	1 076
Österrike	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	137	
	Verwaltungsgerichtshof	111	
	Övriga domstolar	340	593
Polen	Trybunał Konstytucyjny	1	
	Sąd Najwyższy	29	
	Naczelny Sąd Administracyjny	53	
	Övriga domstolar	114	197
Portugal	Supremo Tribunal de Justiça	16	
	Supremo Tribunal Administrativo	65	
	Övriga domstolar	122	203
Rumänien	Înalta Curte de Casație și Justiție	22	
	Curtea de Apel	102	
	Övriga domstolar	87	211

>>>

Slovenien	Ustavno sodišče	1	
	Vrhovno sodišče	19	
	Övriga domstolar	7	27
Slovakien	Ústavný Súd	1	
	Najvyšší súd	22	
	Övriga domstolar	37	60
Finland	Högsta domstolen	26	
	Högsta förvaltningsdomstolen	63	
	Työtuomioistuin	5	
	Övriga domstolar	34	128
Sverige	Högsta domstolen	25	
	Högsta förvaltningsdomstolen	37	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	4	
	Övriga domstolar	81	152
Förenade kungariket	House of Lords	40	
	Supreme Court	18	
	Court of Appeal	94	
	Övriga domstolar	503	655
Övriga	Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof ¹	2	
	Europaskolornas överklagandenämnd ²	1	3
Totalt			11 358

1| Mål C-265/00, *Campina Melkunie*.
Mål C-169/15, *Montis Design*.

2| Mål C-196/09, *Miles m.fl.*

**XXIV. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952-2019) –
Antalet inkomna mål om förhandsavgörande per medlemsstat och domstol**

XXV. Verksamheten vid domstolens kansli (2015–2019)

Typ av intervention	2015	2016	2017	2018	2019
Handlingar som förts in i kansliets dagbok	89 328	93 215	99 266	108 247	113 563
Inlagor och andra handlingar som getts in via e-Curia (i procent)	69 %	75 %	73 %	75 %	80 %
Muntliga förhandlingar som sammankallats och genomförts	256	270	263	295	270
Muntliga förhandlingar för föredragande av generaladvokatens förslag till avgörande vilka sammankallats och genomförts	239	319	301	305	296
Domar, yttranden och beslut varigenom domstolen skiljer sig från målet vilka delgetts parterna	570	645	654	684	785
Förhandlingsprotokoll (muntliga yttranden, förslag till avgörande och domar)	894	1 001	1 033	1 062	1 058
Meddelanden i EUT om inkomna mål	639	660	679	695	818
Meddelanden i EUT om avgjorda mål	546	522	637	661	682

E | Domstolens sammansättning

(Protokollär ordning per den 31 december 2019)

Första raden från vänster till höger:

Förste generaladvokaten M. Szpunar, avdelningsordförandena M. Vilaras och A. Arabadjiev, vice ordföranden R. Silva de Lapuerta, ordföranden K. Lenaerts, avdelningsordförandena J.-C. Bonichot, A. Prechal, E. Regan och M. Safjan

Andra raden från vänster till höger:

Domaren M. Ilešič, generaladvokaten J. Kokott, avdelningsordförandena L.S. Rossi, S. Rodin, P.G. Xuereb och I. Jarukaitis samt domarna E. Juhász och J. Malenovský

Tredje raden från vänster till höger:

Domarna F. Biltgen, D. Šváby, T. von Danwitz och L. Bay Larsen, generaladvokaten E. Sharpston samt domarna C. Toader, C. Vajda och K. Jürimäe

Fjärde raden från vänster till höger:

Domaren N.J. Piçarra, generaladvokaterna M. Bobek och M. Campos Sánchez-Bordona, domaren C. Lycourgos samt generaladvokaterna H. Saugmandsgaard Øe, E. Tanchev och G.Hogan

Femte raden från vänster till höger:

Domaren N. Jääskinen, generaladvokaterna P. Pikamäe och G. Pitruzzella, domarna A. Kumin och N. Wahl samt justitiesekreteraren A. Calot Escobar

1. Förändringar i domstolens sammansättning år 2019

Högtidlig sammankomst den 6 februari 2019

Genom beslut av den 1 februari 2019 utnämndes Priit Pikamäe, som efterträder Nils Wahl, till generaladvokat vid domstolen för perioden 5 februari 2019–6 oktober 2024.

En högtidlig sammankomst hölls vid domstolen den 6 februari 2019 med anledning av att Nils Wahl lämnar sin tjänst och Priit Pikamäe avlägger högtidlig försäkran och tillträder sin tjänst.

Högtidlig sammankomst den 20 mars 2019

Företrädarna för medlemsstaternas regeringar har genom beslut av den 6 mars 2019 utnämnt Andreas Kumin till domare vid domstolen för perioden 12 mars 2019–6 oktober 2024. Andreas Kumin ersätter Maria Berger.

En högtidlig sammankomst hölls vid domstolen den 20 mars 2019 med anledning av att Maria Berger lämnar sin tjänst och Andreas Kumin avlägger högtidlig försäkran och tillträder sin tjänst.

9 juni 2019

Yves Bot, generaladvokat vid domstolen sedan den 7 oktober 2006, avled.

17 juni 2019

Den 29 maj 2019 valdes Egils Levits, domare vid domstolen sedan den 11 maj 2004, till Republiken Lettlands president av Republiken Lettlands parlament. Egils Levits avgick därför från sin tjänst som domare vid domstolen, med verkan från och med den 17 juni 2019.

Högtidlig sammankomst den 7 oktober 2019

Genom beslut av den 1 februari 2019 utnämndes Niilo Jääskinen till domare i domstolen för perioden 7 oktober 2019–6 oktober 2021. Han efterträder därmed Allan Rosas.

Genom beslut av den 10 juli 2019 utnämndes vidare Nils Wahl till domare i domstolen för perioden 7 oktober 2019–6 oktober 2024. Han efterträder därmed Carl Gustav Fernlund.

En högtidlig sammankomst hölls vid domstolen den 7 oktober 2019 med anledning av att Allan Rosas och Carl Gustav Fernlund lämnade sin tjänst och Niilo Jääskinen och Nils Wahl avlägger högtidlig försäkran och tillträder sin tjänst.

2. Protokollär ordning

Per den 31 december 2019

K. LENAERTS, ordförande
R. SILVA de LAPUERTA, vice ordförande
J.-C. BONICHOT, ordförande på första avdelningen,
A. ARABADJIEV, ordförande på andra avdelningen
A. PRECHAL, ordförande på tredje avdelningen
M. VILARAS, ordförande på fjärde avdelningen
E. REGAN, ordförande på femte avdelningen
M. SZPUNAR, förste generaladvokat
M. SAFJAN, ordförande på sjätte avdelningen
S. RODIN, ordförande på nionde avdelningen,
P.G. XUEREB, ordförande på sjunde avdelningen
L.S. ROSSI, ordförande på åttonde avdelningen
I. JARUKAITIS, ordförande på tionde avdelningen
J. KOKOTT, generaladvokat
E. JUHÁSZ, domare
M. ILEŠIČ, domare
J. MALENOVSKÝ, domare
L. BAY LARSEN, domare
E. SHARPSTON, generaladvokat
T. von DANWITZ, domare
C. TOADER, domare
D. ŠVÁBY, domare
C. VAJDA, domare
F. BILTGEN, domare
K. JÜRIMÄE, domare
C. LYCOURGOS, domare
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, generaladvokat
H. SAUGMANSGAARD ØE, generaladvokat
M. BOBEK, generaladvokat
E. TANCHEV, generaladvokat
N. PIÇARRA, domare
G. HOGAN, generaladvokat:
G. PITRUZZELLA, generaladvokat
P. PIKAMÄE, generaladvokat
A. KUMIN, domare
N. JÄÄSKINEN, domare
N. WAHL, domare

A. CALOT ESCOBAR, justitiesekreterare

3. Domstolens tidigare ledamöter

(efter tjänstetillträde)

Domare och generaladvokater

Massimo PILOTTI, domare (1952–1958), ordförande (1952–1958) (†)
Petrus SERRARENS, domare (1952–1958) (†)
Otto RIESE, domare (1952–1963) (†)
Louis DELVAUX, domare (1952–1967) (†)
Jacques RUEFF, domare (1952–1959 och 1960–1962) (†)
Charles Léon HAMMES, domare (1952–1967), ordförande (1964–1967) (†)
Adrianus VAN KLEFFENS, domare (1952–1958) (†)
Maurice LAGRANGE, generaladvokat (1952–1964) (†)
Karl ROEMER, generaladvokat (1953–1973) (†)
Rino ROSSI, domare (1958–1964) (†)
Nicola CATALANO, domare (1958–1961) (†)
Andreas Matthias DONNER, domare (1958–1979), ordförande (1958–1964) (†)
Alberto TRABUCCHI, domare (1962–1972), generaladvokat (1973–1976) (†)
Robert LECOURT, domare (1962–1976), ordförande 1967–1976 (†)
Walter STRAUSS, domare (1963–1970) (†)
Riccardo MONACO, domare (1964–1976) (†)
Joseph GAND, generaladvokat (1964–1970) (†)
Josse J. MERTENS de WILMARS, domare (1967–1984), ordförande (1980–1984) (†)
Pierre PESCATORE, domare (1967–1985) (†)
Hans KUTSCHER, domare (1970–1980), ordförande (1976–1980) (†)
Alain Louis DUTHEILLET DE LAMOTHE, generaladvokat (1970–1972) (†)
Henri MAYRAS, generaladvokat (1972–1981) (†)
Cearbhall Ó'DÁLAIGH, domare (1973–1974) (†)
Max SØRENSEN, domare (1973–1979) (†)
Jean-Pierre WARNER, generaladvokat (1973–1981) (†)
Alexander J. MACKENZIE STUART, domare (1973–1988), ordförande (1984–1988) (†)
Gerhard REISCHL, generaladvokat (1973–1981) (†)
Aindrias O'KEEFFE, domare (1974–1985) (†)
Francesco CAPOTORTI, domare (1976), generaladvokat (1976–1982) (†)
Giacinto BOSCO, domare (1976–1988) (†)
Adolphe TOUFFAIT, domare (1976–1982) (†)
Thijmen KOOPMANS, domare (1979–1990) (†)
Ole DUE, domare (1979–1994), ordförande (1988–1994) (†)
Ulrich EVERLING, domare (1980–1988) (†)
Alexandros CHLOROS, domare (1981–1982) (†)
Gordon SLYNN, generaladvokat (1981–1988), domare (1988–1992) (†)
Simone ROZÈS, generaladvokat (1981–1984)
Pieter VERLOREN van THEMAAT, generaladvokat (1981–1986) (†)
Fernand GRÉVISSE, domare (1981–1982 och 1988–1994) (†)
Kai BAHLMANN, domare (1982–1988) (†)
G. Federico MANCINI, generaladvokat (1982–1988), domare (1988–1999) (†)

Yves GALMOT, domare (1982–1988) (†)
Constantinos KAKOURIS, domare (1983–1997) (†)
Carl Otto LENZ, generaladvokat (1984–1997)
Marco DARMON, generaladvokat (1984–1994) (†)
René JOLIET, domare (1984–1995) (†)
Thomas Francis O'HIGGINS, domare (1985–1991) (†)
Fernand SCHOCKWEILER, domare (1985–1996) (†)
Jean MISCHO, generaladvokat (1986–1991 och 1997–2003) (†)
José Carlos de CARVALHO MOITINHO de ALMEIDA, domare (1986–2000)
José Luís da CRUZ VILAÇA, generaladvokat (1986–1988),
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSIAS, domare (1986–2003), ordförande (1994–2003) (†)
Manuel DIEZ de VELASCO, domare (1988–1994) (†)
Manfred ZULEEG, domare (1988–1994) (†)
Walter VAN GERVEN, generaladvokat (1988–1994) (†)
Francis Geoffrey JACOBS, generaladvokat (1988–2006)
Giuseppe TESAURO, generaladvokat (1988–1998)
Paul Joan George KAPTEYN, domare (1990–2000)
Claus Christian GULMANN, generaladvokat (1991–1994), domare (1994–2006)
John L. MURRAY, domare (1991–1999)
David Alexander Ogilvy EDWARD, domare (1992–2004)
Antonio Mario LA PERGOLA, domare (1994 et 1999–2006), generaladvokat (1995–1999) (†)
Georges COSMAS, generaladvokat (1994–2000)
Jean-Pierre PUISSOCHET, domare (1994–2006)
Philippe LÉGER, generaladvokat (1994–2006)
Günter HIRSCH, domare (1994–2000)
Michael Bendik ELMER, generaladvokat (1994–1997)
Peter JANN, domare (1995–2009)
Hans RAGNEMALM, domare (1995–2000) (†)
Leif SEVÓN, domare (1995–2002)
Nial FENNELLY, generaladvokat (1995–2000)
Melchior WATHELET, generaladvokat (1995–2003), generaladvokat (2012–2018)
Dámaso RUIZ-JARABO COLOMER, generaladvokat (1995–2009) (†)
Romain SCHINTGEN, domare (1996–2008)
Krateros IOANNOU, domare (1997–1999) (†)
Siegbert ALBER, generaladvokat (1997–2003)
Antonio SAGGIO, generaladvokat (1998–2000) (†)
Vassilios SKOURIS, domare (1999–2015), ordförande (2003–2015)
Fidelma O'KELLY MACKEN, domare (1999–2004)
Ninon COLNERIC, domare (2000–2006)
Stig von BAHR, domare (2000–2006)
Antonio TIZZANO, generaladvokat (2000–2006), därefter domare (2006–2018), vice ordförande 2015–2018
José Narciso da CUNHA RODRIGUES, domare (2000–2012)
Christiaan Willem Anton TIMMERMANS, domare (2000–2010)
Leendert A. GEELHOED, generaladvokat (2000–2006) (†)
Christine STIX-HACKL, generaladvokat (2000–2006) (†)
Allan ROSAS, domare (2002–2019)
Luís Miguel POIARES PESSOA MADURO, generaladvokat (2003–2009)
Konrad Hermann Theodor SCHIEMANN, domare (2004–2012)
Jerzy MAKARCZYK, domare (2004–2009)
Pranas KŪRIS, domare (2004–2010)

Georges ARESTIS, domare (2004–2014)
Anthony BORG BARTHET, domare (2004–2018)
Ján KLUČKA, domare (2004–2009)
Uno LÖHMUS, domare (2004–2013)
Egils LEVITS, domare (2004–2019)
Aindrias Ó CAOIMH, domare (2004–2015)
Paolo MENGOZZI, generaladvokat (2006–2018)
Pernilla LINDH, domare (2006–2011)
Yves BOT, generaladvokat (2006–2019) (†)
Ján MAZÁK, generaladvokat (2006–2012)
Verica TRSTENJAK, generaladvokat (2006–2012)
Jean-Jacques KASEL, domare (2008–2013)
Maria BERGER, domare (2009–2019)
Niilo JÄÄSKINEN, generaladvokat (2009–2015)
Pedro CRUZ VILLALÓN, generaladvokat (2009–2015)
Egidijus JARAŠIŪNAS, domare (2010–2018)
Carl Gustav FERNLUND, domare (2011–2019)
Nils WAHL, generaladvokat (2012–2019)

Ordförande

Massimo PILOTTI (1952–1958) (†)
Andreas Matthias DONNER (1958–1964) (†)
Charles Léon HAMMES (1964–1967) (†)
Robert LECOURT (1967–1976) (†)
Hans KUTSCHER (1976–1980) (†)
Josse J. MERTENS de WILMARS (1980–1984) (†)
Alexander John MACKENZIE STUART (1984–1988) (†)
Ole DUE (1988–1994) (†)
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSIAS (1994–2003) (†)
Vassilios SKOURIS (2003–2015)

Justitiesekreterare

Albert VAN HOUTTE (1953–1982) (†)
Paul HEIM (1982–1988)
Jean-Guy GIRAUD (1988–1994)
Roger GRASS (1994–2010)

Kapitel II

Tribunalen

A | Tribunalens verksamhet år 2019

Av tribunalens ordförande **Marc van der Woude**

År 2019 har på många sätt varit ett utomordentligt viktigt år för tribunalen.

Under året firade tribunalen för det första sitt 30-årsjubileum. Tribunalen inrättades genom rådets beslut av den 24 oktober 1988 och dess första ledamöter tillträdde sina ämbeten den 25 september 1989. För att högtidlighålla jubileet anordnade tribunalen ett symposium med rubriken "Europeiska unionens tribunal i den digitala tidsåldern". Symposiet hade två teman: "En domstolsprövning som är tillgänglig för alla" och "En effektiv domstolsprövning av hög kvalitet". I symposiet deltog ett stort antal företrädare för europeiska, nationella och internationella institutioner samt professorer i juridik, domare, jurister och advokater från samtliga medlemsstater. Ett material från detta symposium av mycket hög kvalitet finns tillgängligt på Curias webbsida.

Vidare har tribunalen genomgått stora förändringar såvitt gäller dess sammansättning, såväl med anledning av den partiella ny tillsättning av domare som regelbundet sker som med anledning av att den tredje etappen av reformen av institutionens domstolsstruktur har genomförts. Den 20 mars 2019 välkomnade tribunalen domaren R. Frendo, såsom efterträdare till domaren P.G. Xuereb som i sin tur utnämndes till domare vid domstolen den 8 oktober 2018. Vid en ceremoni som anordnades den 26 september 2019 hade tribunalen tillfälle att avtacka de åtta domare som lämnat institutionen, nämligen I. Pelikánová, G. Berardis, E. Bieliūnas, L. Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín, A. Dittrich, E. Perillo, M. Prek, Prek och I. Ulloa Rubio. Vid den högtidssammankomst som hölls samma dag välkomnade tribunalen fjorton nya domare, nämligen T. Perišin, O. Porchia, T.R. Pynnä, P. Škvařilová-Pelzl, M. Stancu, G. Steinfatt, G. Hesse, J.C. Laitenberger, R. Mastroianni, J. Martín y Pérez de Nanclares, I. Nömm, R. Norkus, M. Sampol Pucurull och L. Truchot. Den 31 december 2019 bestod tribunalen av sammanlagt 52 domare.

För att förbereda genomförandet av denna tredje etapp av reformen vidtog tribunalen för det tredje en rad åtgärder i syfte att säkerställa att en god och kvalitativ rättskipning tillhandahålls inom en rimlig frist. Den första åtgärden gäller antalet avdelningar på tribunalen. På grund av det större antalet domare har antalet avdelningar behövt utökas från nio till tio. Varje avdelning består av fem domare.¹ För att främja utbyte mellan domarna på dessa avdelningar sammanträder de inte längre i två underavdelningar sammansatta av tre domare under ledning av samma avdelningsordförande, utan i sex underavdelningar enligt ett roterande system.

Den andra åtgärden som införts sedan den 30 september 2019 gäller specialisering av avdelningarna på området för immaterialrätt respektive personalmål. Det har således beslutats att sex avdelningar handlägger den första typen av mål och fyra avdelningar ansvarar för den andra kategorin av mål. Alla övriga mål kommer även fortsättningsvis att fördelas mellan samtliga avdelningar. All fördelning av mål mellan avdelningarna – såväl inom områden som är föremål för specialisering som inom andra områden – kommer även fortsättningsvis att ske enligt ett roterande system som kan anpassas efter arbetsbördan och med hänsyn till om målen har samband med varandra. Sistnämnda undantag innebär att mål som avser samma angripna rättsakt eller som ger upphov till liknande frågeställningar i princip tilldelas samma avdelning, och till och med samma referent.

1] Vid behov kan två av dessa avdelningar utökas till sex domare.

Den tredje åtgärden gäller sammansättningen av stora avdelningen vilken ändrats för att ge domare som inte är avdelningsordförande möjlighet att oftare delta i denna dömande sammansättning bestående av 15 domare. Sedan den 26 september 2019 består stora avdelningen av tribunalens ordförande, vice-ordförande, ett begränsat antal avdelningsordförande, domare på den avdelning som inledningsvis handlagt målet och andra domare som valts utifrån sin tjänstgöringstid eller utifrån omvänd tjänstgöringstid.

Tribunalen har för det fjärde funnit det viktigt att ordföranden och vice-ordföranden deltar i den dömande verksamheten i större utsträckning, samtidigt som hänsyn tas till deras särskilda ansvarsuppgifter vilka inte är förenliga med dömande verksamhet på heltid. Ordföranden ersätter således en domare som fått förhinder på avdelningar i utökad sammansättning med fem domare och vice-ordföranden deltar på avdelningar i utökad sammansättning med fem domare för högst ett mål per avdelning och per år. Det ska i detta sammanhang betonas att tribunalen har bekräftat att vice-ordförandens huvudsakliga uppgift är att se till att rättspraxis är konsekvent och håller hög kvalitet.

Samtliga dessa åtgärder bör göra det möjligt för tribunalen att säkerställa att den sista etappen av reformen bär frukt, i synnerhet vad gäller fortsatta ansträngningar för att minska målens handläggningstid och ett mera systematiskt hänskjutande av mål till utökade dömande sammansättningar bestående av fem eller femton domare.

Trots de utmaningar som genomförandet av den sista etappen av reformen liksom tribunalens partiella nytillsättning, för det femte, gett upphov till har tribunalen kunnat uppnå tillfredsställande resultat. På det statistiska planet råder det i stort sett balans mellan å ena sidan antalet anhängiggjorda mål (939) och antalet avgjorda mål (874) och å andra sidan de 1398 mål som just nu är pågående. Detta med beaktande av att ett stort antal konnexa mål anhängiggjordes i slutet på året. Denna tillfredsställande situation speglas i målens handläggningstid som fortsätter att minska. Handläggningstiden för mål som avgörs genom dom eller beslut uppgick till 17 månader år 2019 jämfört med 20 månader år 2018 och cirka 26 månader under de första åren av sistnämnda decennium. Denna klara förbättring är en av behållningarna med reformen av unionens domstolsstruktur. En annan fördel gäller tribunalens möjlighet att i större utsträckning avgöra mål i dömande sammansättningar bestående av fem domare i mål som förtjänar detta och därmed öka dessa avgörandens vikt. Sedan år 2016 ligger antalet mål som avgjorts av avdelningar i utökad sammansättning på runt 60 mål per år jämfört med mindre än ett tiotal i början av decenniet.

B | Rättspraxis från tribunalen år 2019

Utvecklingstrender i rättspraxis

Av tribunalens vice ordförande **Savvas Papasavvas**

Efter en genomgång av tribunalens avgöranden från år 2019 kan man konstatera att dess praxis spänner över ett stort antal områden. Tvisterna som avgörs i tribunalen är även ofta av stor betydelse. Den har hanterat de utmaningar som följer härav genom att, på samma sätt som året dessförinnan, regelbundet använda sig av den möjlighet att sammanträda i en avdelning med fem domare som erbjuds genom artikel 50 i stadgan för Europeiska unionens domstol. Vad gäller de frågor som har behandlats har tribunalen vid flera tillfällen slagit fast överträdelser av unionsrätten och de grundläggande rättigheterna. Under år 2019 har den även haft tillfälle att klargöra vissa processrättsliga frågor. Vissa helt nya frågor har även varit föremål för prövning i tribunalen i dess egenskap av domstol i första instans, liksom ärenden av grundläggande rättslig och ekonomisk betydelse.

Som garant för efterlevnaden av unionsrättens principer ogiltigförklarade tribunalen, i dom av den 10 januari 2019, **RY/kommissionen** (T-160/17, [EU:T:2019:1](#)), ett beslut av Europeiska kommissionen om att, på grund av bristande förtroende, säga upp ett avtal om tillsvidareanställning med en tillfälligt anställd. Tribunalen fann nämligen att kommissionen hade åsidosatt den anställdes rätt att yttra sig, vilken föreskrivs i artikel 41.2 a i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. I domar av den 11 juli 2019, **Janukovyjt/rådet** (T-244/16 och T-285/17, [EU:T:2019:502](#)) och **Klymenko/rådet** (T-274/18, [EU:T:2019:509](#)), ogiltigförklarade tribunalen flera rättsakter av Europeiska unionens råd¹ rörande restriktiva åtgärder som vidtagits med hänsyn till situationen i Ukraina. Dessa rättsakter ogiltigförklarades i den del rådet hade beslutat att sökandena, Ukrainas före detta president respektive den före detta ministern för intäkts- och avgiftsfrågor i Ukraina, skulle kvarstå i den förteckning över personer, enheter och organ som omfattades av dessa restriktiva åtgärder. Tribunalen tillämpade de principer som utvecklats i den rättspraxis som bygger på domen av den 19 december 2018, **Azarov/rådet** (C-530/17 P, [EU:C:2018:1031](#)), och fann att det inte var styrkt att rådet, före antagandet av de angripna rättsakterna, hade kontrollerat att de ukrainska rättsliga myndigheterna hade iakttagit sökandenas rätt till försvar och till ett effektivt domstolsskydd. Av detta skäl ogiltigförklarade tribunalen de angripna rättsakterna.

Tribunalen har även haft tillfälle att klargöra vissa aspekter som rör sakprövningsföresättningar. I beslut av den 30 april 2019, **Rumänien/kommissionen** (T-530/18, överklagat till domstolen,² [EU:T:2019:269](#)), preciserade tribunalen sålunda vid vilken tidpunkt talfristen börjar löpa i fråga om en individuell rättsakt som inte endast har delgetts sin adressat utan även offentliggjorts. Relevant datum i detta avseende är enligt tribunalen offentliggörandet i EUT när detta offentliggörande, som utgör en förutsättning för att rättsakten ska träda i kraft, föreskrivs i EUF-fördraget, respektive datum för delgivning i övriga fall som anges i artikel 297.2 tredje stycket FEUF, vilket bland annat gäller beslut som anger till vem eller vilka de riktar sig. I enlighet med dessa principer fann tribunalen att den talan som Rumänien väckt den 7 september 2018 hade väckts för sent och

1] I målen T-244/16 och T-285/17 hade närmare bestämt yrkats ogiltigförklaring av rådets beslut (Gusp) 2016/318 av den 4 mars 2016 (EUT L 60, 2016, s. 76), och av rådets genomförandeförordning (EU) 2016/311 av den 4 mars 2016 (EUT L 60, 2016, s. 1), av rådets beslut (Gusp) 2017/381 av den 3 mars 2017 (EUT, L 58, 2017, s. 34), och av rådets genomförandeförordning (EU) 2017/374 av den 3 mars 2017 (EUT L 58, 2017, s. 1), och, i mål T-274/18, av rådets beslut (Gusp) 2018/333 av den 5 mars 2018 (EUT L 63, 2018, s. 48), och av rådets genomförandeförordning (EU) 2018/326 av den 5 mars 2018 (EUT L 63, 2018, s. 5).

2] Mål C-498/19 P, **Rumänien/kommissionen**.

skulle avvisas. I dom av den 20 september 2019, **Venezuela/rådet** (T-65/18, överklagad till domstolen,³ [EU:T:2019:649](#)), tog tribunalen även ställning till frågan om tredjeländers talerätt. Tribunalen konstaterade först att Bolivarianska republiken Venezuela, i egenskap av stat, inte uttryckligen och specifikt utpekades i de angripna bestämmelserna och att den inte heller kunde jämföras med en aktör som vanligtvis bedriver ekonomisk verksamhet. Efter detta konstaterande fann tribunalen att denna stats rättsliga ställning inte påverkades direkt av de angripna bestämmelserna och avvisade talan.

Tribunalen har även ställts inför nya rättsfrågor, exempelvis i det mål där den meddelade dom den 10 september 2019, **Polen/kommissionen** (T-883/16, överklagad till domstolen,⁴ [EU:T:2019:567](#)). I den domen biföll tribunalen Republiken Polens talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut om godkännande av den ändring av villkoren vad gäller undantaget för OPAL-gasledningen som föreslagits av den tyska tillsynsmyndigheten.⁵ Tribunalen ogiltigförklarade kommissionens beslut på grund av att den åsidosatt principen om energisolidaritet, vilken är inskriven i artikel 194.1 FEUF och vilken tribunalen tog ställning till för första gången i denna dom. I dom av den 12 december 2019, **Conte/EUIPO (CANNABIS STORE AMSTERDAM)** (T-683/18, [EU:T:2019:855](#)), ogillade tribunalen överklagandet av det beslut som fattats av en överklagandenämnd vid Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) om att neka registrering av varumärket "CANNABIS STORE AMSTERDAM" med motiveringen att det stred mot allmän ordning. Tribunalen hade hittills aldrig gjort en prövning av ett varumärke som kunde uppfattas så att det hänvisade till olaglig narkotika mot bakgrund av artikel 7.1 f i förordning 2017/1001.⁶ Den 20 september 2019 uttalade sig tribunalen, för första gången, i domen **BASF Grenzach/Echa** (T-125/17, [EU:T:2019:638](#)), om det uppdrag som överklagandenämnden vid Europeiska kemikaliemyndigheten (Echa) har och vilka befogenheter som tillkommer den nämnden. Närmare bestämt fastställde tribunalen hur omfattande och ingående överklagandenämndens prövning ska vara inom ramen för ett överklagande av ett beslut varigenom Echa begärt ytterligare information avseende utvärderingen av ämnet triklosan, med tillämpning av förordning (EG) nr 1907/2006.⁷ Slutligen bör även domen av den 8 maj 2019, **Stemcor London och Samac Steel Supplies/kommissionen** (T-749/16, [EU:T:2019:310](#)) nämnas. I den domen ogillade tribunalen talan om ogiltigförklaring av genomförandeförordning (EU) 2016/1329,⁸ om retroaktivt uttag av den slutgiltiga antidumpningstullen på import av vissa kallvalsade platta produkter av stål med ursprung i Folkrepubliken Kina och Ryska federationen. Detta var första gången som tribunalen tog ställning till den mekanism som föreskrivs i artikel 10.4 i grundförordningen om antidumpning.⁹ Enligt

3| Mål C--872/19 P, **Venezuela/rådet**.

4| Mål C--848/19 P, **Tyskland/Polen**.

5| Kommissionens beslut C(2016) 6950 final av den 28 oktober 2016 om ändring av villkoren för undantag för OPAL-gasledningen från kraven på tillträde för tredje part och reglerade tariffer som beviljats enligt direktiv 2003/55/EG.

6| Enligt artikel 7.1 f i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/1001 av den 14 juni 2017 om EU-varumärken (EUT L 154, 2017, s. 1) får varumärken som strider mot allmän ordning eller mot allmän moral inte registreras.

7| Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning (EEG) nr 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG (EUT L 396, 2006, s. 1, och rättelse i EUT L 136, 2007, s. 3).

8| Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2016/1329 av den 29 juli 2016 om uttag av den slutgiltiga antidumpningstullen på import av vissa kallvalsade platta produkter av stål med ursprung i Folkrepubliken Kina och Ryska federationen (EUT L 210, 2016, s. 27).

9| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/1036 av den 8 juni 2016 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska unionen (EUT L 176, 2016, s. 21).

denna mekanism får kommissionen retroaktivt ta ut en antidumpningstull på produkter som införts för konsumtion högst 90 dagar före den dag då de provisoriska åtgärderna började tillämpas (men inte innan undersökningen inleddes).

Tribunalen har även avgjort de så kallade tax rulings-målen. I dom av den 14 februari 2019, **Belgien och Magnetrol International/kommissionen** (T-131/16 och T-263/16, överklagad till domstolen,¹⁰ [EU:T:2019:91](#)), beslutade den, efter en talan som väckts med stöd av artikel 263 FEUF, att ogiltigförklara beslut 2016/1699 i vilket det system som tillämpats i Belgien sedan år 2004 med undantag från skatteplikt för överskjutande vinst för belgiska enheter som ingår i multinationella företagskoncerner, förklarades olagligt och oförenligt med den inre marknaden, och kommissionen förordnade om återkrav av stödet.¹¹ I dom av den 24 september 2019, **Luxemburg och Fiat Chrysler Finance Europe/kommissionen** (T-755/15 och T-759/15, [EU:T:2019:670](#)), ogillade tribunalen däremot den talan om ogiltigförklaring som väckts av Storhertigdömet Luxemburg och bolaget Fiat Chrysler Finance Europe mot kommissionens beslut i vilket det förhandsbesked som de luxemburgska skattemyndigheterna lämnat till företaget Fiat Chrysler Finance Europe kvalificerades som statligt stöd.¹²

I. Processrättsliga frågor

1. Begreppet rättsakt mot vilken talan kan väckas

Genom beslut av den 15 mars 2019, **Silgan Closures och Silgan Holdings/kommissionen** (T-410/18, överklagat till domstolen, ¹³ [EU:T:2019:166](#)), avvisade tribunalen talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut att, i enlighet med artikel 2.1 i förordning nr 773/2004,¹⁴ inleda ett förfarande enligt artikel 101 FEUF mot ett flertal bolag verksamma inom sektorn för metallförpackningar, däribland sökandena. Härvidlag godtog tribunalen kommissionens invändning om rättegångshinder, och slog fast att det angripna beslutet utgjorde en förberedande rättsakt som inte gav upphov till rättsverkningar för sökandena i den mening som avses i artikel 263 FEUF.

Tribunalen erinrade inledningsvis om att verkningarna och den rättsliga karaktären av det angripna beslutet ska bedömas mot bakgrund av beslutets funktion inom ramen för det förfarande som leder till att ett beslut antas i enlighet med kapitel III i förordning nr 1/2003.¹⁵

10| Mål C-337/19 P, **kommissionen/Belgien och Magnetrol International**.

11| Kommissionens beslut (EU) 2016/1699 av den 11 januari 2016 om den statliga stödordning för skattelättnader vid överskjutande vinst SA.37667 (2015/C) (f.d. 2015/NN) som Belgien har genomfört (EUT L 260, 2016, s. 61).

12| Kommissionens beslut (EU) 2016/2326 av den 21 oktober 2015 om det statliga stöd SA.38375 (2014/C) (f.d. 2014/NN) som Luxemburg har genomfört till förmån för Fiat (EUT L 351, 2016, s. 1).

13| Mål C-418/19 P, **Silgan Closures och Silgan Holdings/kommissionen**.

14| Kommissionens förordning (EG) nr 773/2004 av den 7 april 2004 om kommissionens förfaranden enligt artiklarna [101 och 102 FEUF] (EUT L 123, 2004, s. 18).

15| Rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna (101 och 102 FEUF) (EGT L 1, 2003, s. 1).

Vad särskilt gäller följderna av artikel 11.6 i förordning nr 1/2003, som anger att för det fall att kommissionen inleder ett sådant förfarande som avses i det angripna beslutet frångås medlemsstaternas konkurrensmyndigheters sin behörighet att tillämpa artikel 101 FEUF med avseende på omständigheter som omfattas av det förfarandet, fann tribunalen att dessa följder inte kunde skada sökandenas intressen, utan bestod i att skydda dem mot parallella förfaranden från myndigheternas sida.

Tribunalen fann att denna slutsats gäller inte enbart när ingen nationell myndighet har inlett något förfarande, utan även, och i än högre grad, när en sådan myndighet har inlett ett sådant förfarande och har frångått sin behörighet i enlighet med artikel 11.6 i förordning nr 1/2003. Ett beslut om att inleda ett förfarande enligt artikel 101 i FEUF-fördraget påverkar nämligen inte det berörda företags rättsliga ställning när det, ditintills, inte är föremål för något annat förfarande, och om så är fallet i än högre grad när företaget i fråga redan omfattas av en utredning som inletts av en nationell myndighet.

Tribunalen slog således fast att sökandena inte med framgång kunde åberopa artiklarna 104 och 105 FEUF, som föreskriver att det ska råda ett visst samspel mellan kommissionens behörighet och medlemsstaternas behörighet vid genomförandet av bland annat artikel 101 FEUF. Dessa bestämmelser avser nämligen endast de eventuella fall som inte omfattas av tillämpningsområdet för en genomförandeförordning av artikel 101 FEUF som antagits med stöd av artikel 103 FEUF, såsom förordning nr 1/2003.

Härvidlag påpekade tribunalen att det inte fanns någonting som hindrade sökandena från att ansöka om förmånlig behandling enligt kommissionens meddelande om immunitet mot böter och nedsättning av böter i kartellärenden. När det gäller en konkurrensbegränsande samverkan som kan inverka menligt på konkurrensen i flera medlemsstater och som följaktligen kan leda till ingripanden från flera olika nationella konkurrensmyndigheter och från kommissionen, har ett företag som önskar få förmånlig behandling ett intresse av att ge in ansökningar om immunitet inte enbart till de nationella myndigheterna som eventuellt kan ha befogenhet att tillämpa artikel 101 FEUF, utan även till kommissionen.

I ett sådant fall ankommer det således på det berörda företaget som önskar komma i åtnjutande av ett sådant program att vidta nödvändiga åtgärder så att de fördelar som företaget kan erhålla på grund av förmånlig behandling påverkas i minsta möjliga mån, eller rentav inte påverkas alls, för det fall att kommissionen utövar sin befogenhet i enlighet med förordning nr 1/2003.

Tribunalen påpekade dessutom att det avbrott i preskriptionstiden som det angripna beslutet medför inte heller sträcker sig längre än verkningarna av en rättegångshandling som endast påverkar den aktuella processen, och inte den rättsliga ställningen för företaget som omfattades av utredningen. Denna bedömning avseende rättsverkningarnas rent processuella karaktär gäller inte enbart med avseende på det avbrott i preskriptionstiden som avses i artikel 25 i förordning nr 1/2003, utan även med avseende på det avbrott i preskriptionen av de nationella myndigheternas behörighet att besluta om sanktioner som, i förekommande fall, föreskrivs i nationell rätt.

I det mål som avgjordes genom beslut av den 6 maj 2019, **ABLV Bank/ECB** (T-281/18, överklagat till domstolen,¹⁶ [EU:T:2019:296](#)), hade tribunalen att ta ställning till en talan om ogiltigförklaring av ECB:s beslut varigenom det förklarades att sökanden och dess dotterbolag, ABLV Bank Luxembourg SA, fallerar eller sannolikt kommer att falla, i den mening som avses i artikel 18.1 i förordning nr 806/2014.¹⁷ Inom ramen för detta förfarande framställde ECB två invändningar om rättegångshinder. ECB gjorde i sin första invändning om

16| Mål C-551/19 P, **ABLV Bank/ECB**.

17| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 806/2014 av den 15 juli 2014 om fastställande av enhetliga regler och ett enhetligt förfarande för resolution av kreditinstitut och vissa värdepappersföretag inom ramen för en gemensam resolutionsmekanism och en gemensam resolutionsfond och om ändring av förordning (EU) nr 1093/2010 (EUT L 225, 2014, s. 1).

rättegångshinder gällande att en bedömning att ett institut fallerar eller sannolikt kommer att falla utgör en förberedande åtgärd, utan bindande verkan, och att nämnda förordning inte ger möjlighet att väcka talan om ogiltigförklaring mot en bedömning att ett institut fallerar eller sannolikt kommer att falla. ECB angav dessutom att det i artikel 86.2 i nämnda förordning uttryckligen föreskrivs att Gemensamma resolutionsnämndens (SRB) beslut kan bli föremål för en sådan talan. ECB hävdade i den andra invändningen om rättegångshinder att sökanden inte direkt berörs av de bedömningarna huruvida ett institut fallerar eller sannolikt kommer att falla, eftersom sådana bedömningar dels inte direkt påverkar sökandens rättsliga ställning, dels lämnar ett utrymme för skönsässig bedömning åt de myndigheter som ansvarar för deras genomförande.

Vad gäller den första invändningen om rättegångshinder erinrade tribunalen inledningsvis om sin fasta praxis enligt vilken endast rättsakter med bindande rättsverkningar som kan påverka sökandens intressen, genom att klart förändra dennes rättsliga ställning, kan angripas av en fysisk eller juridisk person. När det gäller rättsakter som utarbetas i olika etapper, efter ett internt förfarande, kan dessutom talan i princip endast väckas mot de åtgärder genom vilka en institution slutgiltigt fastställer sin ståndpunkt efter detta förfarande, medan talan inte kan väckas mot preliminära åtgärder vilkas syfte är att förbereda det slutliga beslutet, vars rättsstridighet kan åberopas inom ramen för en talan avseende detta. Talan kan däremot inte väckas mot en mellankommande rättsakt om det kan fastställas att den rättsstridighet som denna rättsakt är behäftad med kan åberopas till stöd för en talan mot det slutliga beslut i vars beredning den ingår. I ett sådant fall utgör möjligheten att väcka talan mot det beslut genom vilket förfarandet avslutas ett tillräckligt effektivt domstolsskydd.

Vidare framhöll tribunalen att de angripna rättsakterna innehåller en bedömning från ECB i frågan huruvida de berörda instituten fallerar eller sannolikt kommer att falla och att ECB inte har någon beslutanderätt enligt de bestämmelser som reglerar antagande av en resolutionsordning. Det framgår nämligen av skäl 26 i förordning nr 806/2014 att ECB och SRB visserligen bör kunna bedöma om ett kreditinstitut fallerar eller kommer att falla, men att endast SRB är behörig att bedöma huruvida villkoren för en resolution är uppfyllda och att anta en resolutionsordning om den så anser vara fallet. Tribunalen ansåg dessutom att det av artikel 18.1 i nämnda förordning uttryckligen framgår att det ankommer på SRB att bedöma om de tre villkor som uppställs i denna bestämmelse är uppfyllda. ECB har visserligen befogenhet att tillhandahålla en bedömning vad avser det första villkoret, det vill säga om ett kreditinstitut fallerar eller kommer att falla, men det rör sig endast om en bedömning, som inte är bindande för SRB.

Tribunalen ansåg slutligen att de angripna rättsakterna bör ses som förberedande steg i förfarandet för att göra det möjligt för SRB att fatta beslut om resolution av bankerna i fråga och de kan således inte bli föremål för en talan om ogiltigförklaring. De ändrar inte sökandens rättsliga ställning. De aktuella rättsakterna består nämligen av ECB:s bedömning av de faktiska omständigheterna i frågan huruvida sökanden och dess dotterbolag fallerar eller sannolikt kommer att falla. Denna bedömning har inga obligatoriska verkningar men utgör grunden för SRB:s beslut att anta en resolutionsordning eller ett beslut om att en resolution inte skulle ligga i det allmännas intresse. De angripna rättsakterna utgör således inte rättsakter mot vilka talan kan väckas, i den mening som avses i artikel 263 FEUF, varför tribunalen avvisade talan i dess helhet, utan att det var nödvändigt att yttra sig över den andra invändning om rättegångshinder som ECB hade framställt.

I beslut **RATP/kommissionen** (T-422/18, [EU:T:2019:339](#)), avvisade tribunalen en talan om ogiltigförklaring av ett ursprungligt beslut av kommissionen att bevilja tillgång till handlingar på grund av att det angripna beslutet återkallats och ersatts innan talan väcktes.

Den 5 mars 2018, beviljade kommissionens generaldirektorat (GD) för transport och rörlighet en sökande som framställt en ursprunglig ansökan delvis tillgång till skrivelser som den verkställande direktören för Régie autonome des transports parisiens (RATP) tillställt kommissionen. Sedan en bekräftande ansökan om tillgång ingetts, antog kommissionens generalsekreterare ett beslut den 7 juni 2018 i vilket denne vägrade all spridning av de omtvistade handlingarna.

Sedan RATP fått kännedom om den ursprungliga ansökan om tillgång och om att en censurerad version av de omtvistade handlingarna hade tillställts den som ansökt om tillgång, väckte bolaget den 6 juli 2018 talan om ogiltigförklaring av beslutet att bevilja delvis tillgång till de nämnda handlingarna.

Tribunalen fann att det angripna beslutet endast utgjorde ett första ställningstagande av kommissionen och i sin helhet har ersatts av beslutet av den 7 juni 2018, varför det är det sistnämnda beslutet som har avslutat förfarandet och således har karaktären av ett beslut. Vid den tidpunkt då talan väcktes hade det angripna beslutet således redan ersatts av beslutet av den 7 juni 2018 och försvunnit från unionens rättsordning och hade därför inte längre någon verkan. Talan hade följaktligen inte något föremål när den väcktes och skulle därför avvisas.

Sökanden saknade vidare ett berättigat intresse av att få saken prövad, eftersom ogiltigförklaringen av det angripna beslutet inte ändrade verkan av att de omtvistade handlingarna spridits.

Tribunalens beslut att avvisa talan om ogiltigförklaring av det angripna beslutet på grund av att den inte har något föremål påverkar emellertid inte sökandens möjlighet att väcka skadeståndstalan.

2. Talerätt

I beslutet **Associazione GranoSalus/kommissionen** (T-125/18, överklagat till domstolen,¹⁸ [EU:T:2019:92](#)), meddelat den 14 februari 2019, ogillade tribunalen en ansökan om ogiltigförklaring av genomförandeförordning 2017/2324.¹⁹

Förevarande mål hade sin bakgrund i Europeiska kommissionens förnyelse av godkännandet av glyfosat, ett verksamt ämne som särskilt används som herbicid. Sökanden, en sammanslutning av veteproducenter och konsumenter samt deras skyddsorganisationer, yrkade att tribunalen skulle ogiltigförklara genomförandeförordning 2017/2324 och att tribunalen, som en åtgärd för bevisupptagning, skulle förordna om att vissa avsnitt i rapporten från Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet (Efsa) skulle företes – nämligen de avsnitt där undersökningarna av glyfosats potentiella effekter på människors hälsa granskas – för att de skulle kunna jämföras med andra dokument som avsåg den aktuella frågan.

Vad först avsåg frågan om sökanden skulle kunna göra gällande ett eget intresse, fann tribunalen att sökanden inte hade uppgett att den haft en roll i utarbetandet av genomförandeförordning 2017/2324 eller att den haft särskilda rättigheter i det förfarande som lett till att akten antagits, och att den därför inte hade ett sådant intresse på grundval av vilket den i sitt namn skulle ha kunnat väcka talan om ogiltigförklaring vid tribunalen.

Vad sedan avser frågan huruvida sökandens medlemmar hade talerätt, konstaterade tribunalen att sökandens medlemmar i förevarande fall inte kunde anses vara dem som genomförandeförordning 2017/2324 riktar sig till, eftersom de i rättsakten inte hade angetts som dess adressater. Tribunalen ansåg, såvitt avser påståendet att vissa av sökandens medlemmar berördes personligen av rättsakten, i deras allmänna egenskap av konsumenter och unionsmedborgare, att rättsakten påverkade sökandens medlemmar i deras objektiva egenskap av konsumenter, unionsmedborgare eller veteproducenter på samma sätt som alla andra konsumenter, unionsmedborgare eller veteproducenter som, faktiskt eller potentiellt, befann sig i en identisk situation.

18| Mål C-313/19 P, **Associazione GranoSalus/kommissionen**.

19| Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2017/2324 av den 12 december 2017 om förnyelse av godkännandet av det verksamma ämnet glyfosat i enlighet med Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden, och om ändring av bilagan till kommissionens genomförandeförordning (EU) nr 540/2011 (EUT L 333, 2017, s. 10).

Vad beträffar frågan huruvida genomförandeförordning 2017/2324 skulle kvalificeras som en regleringsakt som inte medför genomförandeåtgärder, påpekade tribunalen att glyfosat skulle bedömas i två steg. I ett första steg ska ämnet godkännas av kommissionen. I ett andra steg ska varje medlemsstat godkänna att produkter som innehåller detta ämne släpps ut på marknaden. Detta gäller även förnyelsen av godkännandet av ämnet. Av detta förfarande följer att genomförandeförordning 2017/2324 medför verkningar, genom förnyelsen av de produktgodkännanden för utsläppande på marknaden som härrör från de nationella myndigheterna, vilka följaktligen utgör genomförandeåtgärder.

I domen **Air France/kommissionen** (T-894/16, [EU:T:2019:508](#)), vilken meddelades den 11 juli 2019, avvisade tribunalen den talan om ogiltigförklaring som hade väckts av flygbolaget Air France mot ett beslut om statligt stöd som hade fattats av kommissionen. Beslutet avsåg vissa åtgärder som franska myndigheter hade genomfört till förmån för flygplatsen Marseille Provence och de flygbolag som använder denna flygplats.²⁰

Flygplatsen Marseille Provence är en av Frankrikes största flygplatser. År 2004 beslutade denna flygplats att bredvid sin huvudterminal låta uppföra en ny terminal för lågprisflygningar. Syftet var att öka trafiken på nytt och att i högre grad fokusera på europeiska destinationer. För att finansiera uppförandet av den nya terminalen mottog flygplatsoperatören bland annat ett investeringsstöd från franska staten. En särskild reglering som innebar sänkta passageraravgiftstaxor infördes också för den nya terminalen. Slutligen ingicks ett avtal om köp av reklamutrymme som löpte på fem år, vilket kunde förnyas. Syftet med avtalet var att marknadsföra Marseille som destination för att locka till sig ett stort antal passagerare.

Kommissionen prövade dessa olika åtgärder mot bakgrund av reglerna om statligt stöd. Kommissionen fann att flygplatsen Marseille Provence hade mottagit ett investeringsstöd som var förenligt med den inre marknaden enligt artikel 107.3 c FEUF. Beträffande de sänkta flygplatsavgifter som var tillämpliga på den nya terminalen, vilken var förbehållen lågprisflygningar, och avtalet om köp av reklamutrymme fann kommissionen däremot att det inte var fråga om något stöd i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF. Air France väckte talan om ogiltigförklaring mot kommissionens beslut och gjorde bland annat gällande att lågprisflygbolag såsom Ryanair fick en konkurrensfördel av den nya terminalen som var avsedd för denna typ av flygningar.

Tribunalen avvisade emellertid Air Frances talan med hänvisning till att företaget saknade talerätt enligt artikel 263 fjärde stycket FEUF.

Tribunal underströk härvidlag att en sökande, såsom Air France, måste uppfylla de dubbla rekvisiten att vara direkt och personligen berörd av det angripna beslutet. Enligt fast rättspraxis kan Air France endast vara personligen berörd om företaget är konkurrent till mottagaren av det stöd som är föremål för det beslut som angripits vid tribunalen och dess ställning på marknaden påtagligt har påverkats av stödåtgärderna.

Mot bakgrund av dessa principer konstaterade tribunalen därefter att den investeringssubvention som beviljats för uppförandet av den nya terminalen vid flygplatsen Marseille Provence endast hade beviljats flygplatsoperatören, som var den enda mottagaren. Eftersom det inte förelåg något konkurrensförhållande mellan flygplatsoperatören och Air France var det företaget följaktligen inte personligen berört av kommissionens beslut att förklara att subventionen var förenlig med den inre marknaden.

Beträffande de sänkta flygplatsavgifter som gällde för den nya terminalen för lågprisflygningar och avtalet om köp av reklamutrymme fann tribunalen att den relevanta marknad på vilken effekterna av dessa åtgärder ska bedömas utgörs av samtliga förbindelser från och till den flygplatsen, oberoende av vilken terminal som

20| Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2017/2324 av den 12 december 2017 om förnyelse av godkännandet av det verksamma ämnet glyfosat i enlighet med Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden, och om ändring av bilagan till kommissionens genomförandeförordning (EU) nr 540/2011 (EUT L 333, 2017, s. 10).

används. Det ankom således på Air France att, i egenskap av sökande, visa att företagets konkurrensställning på den marknaden påverkades påtagligt av de sänkta flygplatsavgifterna och köpet av reklamutrymme. Även om det skulle antas att åtgärderna direkt påverkade Air Frances konkurrensställning på den relevanta marknaden, med hänsyn till företagets konkurrens med Ryanair, har Air France inte lagt fram några uppgifter som gör det möjligt att dra slutsatsen att en sådan påverkan skulle vara påtaglig. Air Frances talan avvisades därför i sin helhet.

Genom domen **Venezuela/rådet** (T-65/18, överklagad till domstolen,²¹ [EU:T:2019:649](#)), som meddelades den 20 september 2019, avvisade tribunalen den talan om ogiltigförklaring som Bolivarianska republiken Venezuela (nedan kallad Venezuela) väckt mot tre av rådets rättsakter om att, inom ramen för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken (Gusp), införa restriktiva åtgärder med anledning av situationen i Venezuela.²²

Efter att ha erinrat om att det i artikel 263 fjärde stycket FEUF bland annat föreskrivs att en fysisk eller juridisk person ska vara direkt berörd av det beslut som är föremål för talan om ogiltigförklaring för att talan ska kunna tas upp till prövning, påpekade tribunalen att de bestämmelser i de angripna rättsakterna som avsågs i förevarande fall (nedan kallade de angripna bestämmelserna) uppställde ett förbud mot att sälja eller tillhandahålla varje fysisk eller juridisk person, enhet eller organ i Venezuela vissa vapen, viss utrustning och teknik, samt ett förbud mot att tillhandahålla sådana fysiska eller juridiska personer, enheter eller organ i Venezuela vissa tjänster. I detta avseende påpekade tribunalen att tillämpningen av dessa förbud begränsades till unionens territorium, fysiska personer som var medborgare i en medlemsstat, juridiska personer som hade bildats eller stiftats enligt en medlemsstats rätt, samt juridiska personer, enheter och organ med avseende på varje form av affärsverksamhet som helt eller delvis bedrevs i unionen. Tribunalen noterade även att Venezuela, i egenskap av stat, inte avsågs uttryckligen och specifikt i de angripna bestämmelserna.

Tribunalen fann dessutom att Venezuela inte kunde jämföras med en aktör som vanligtvis bedriver ekonomisk verksamhet. I egenskap av stat måste Venezuela således utöva sina offentliga befogenheter, i synnerhet inom ramen för sina uppdrag inom statliga verksamhetsområden såsom försvar, polis och övervakning.

Till skillnad från en aktör vars kapacitet är begränsad till sitt syfte har Venezuela, i egenskap av stat, dessutom ett verksamhetsområde som kännetecknas av en oerhört stor mångfald. Det mycket stora antalet befogenheter som tillkommer Venezuela innebär således att denna stat skiljer sig från en aktör som vanligtvis bedriver en viss ekonomisk verksamhet. Härvidlag påpekade tribunalen att de uppgifter från Eurostat som Venezuela inkommit med, angående det sammanlagda värdet av handelstransaktioner avseende de varor som omfattades av de angripna bestämmelserna, inte kunde bevisa att Venezuela, genom att köpa de ifrågavarande varorna och tjänsterna, agerade i egenskap av en enhet som kunde likställas med en ekonomisk aktör som var verksam på marknaderna för dessa varor och tjänster, och inte inom ramen för sina statliga verksamhetsområden. Den omständigheten att de angripna bestämmelserna förbjöd aktörer med säte i unionen att ha ekonomiska och finansiella förbindelser med varje fysisk eller juridisk person, enhet eller organ i Venezuela, kunde inte heller leda till slutsatsen att de angripna bestämmelserna direkt berörde Venezuela i den mening som avses i artikel 263 fjärde stycket FEUF. Eftersom de angripna bestämmelserna inte uppställde ett direkt förbud för Venezuela att köpa och importera den avsedda utrustningen eller erhålla tjänsterna i fråga, och inte heller påverkade Venezuelas förmåga att utöva sina suveräna rättigheter över de områden och tillgångar som faller

21| Mål C-872/19 P, **Venezuela/rådet**.

22| I det aktuella målet yrkades ogiltigförklaring av rådets förordning (EU) 2017/2063 av den 13 november 2017 om restriktiva åtgärder med anledning av situationen i Venezuela (EUT L 295, 2017, s. 21), rådets genomförandeförordning (EU) 2018/1653 av den 6 november 2018 om genomförande av förordning nr 2017/2063 (EUT L 276, 2018, s. 1), och rådets beslut (Gusp) 2018/1656 av den 6 november 2018 om ändring av beslut (Gusp) 2017/2074 om restriktiva åtgärder med anledning av situationen i Venezuela (EUT L 276, 2018, s. 10).

under dess jurisdiktion, fann tribunalen att det inte fanns något som gav vid handen att rådets avsikt var att förminska Venezuelas rättskapacitet, med följderna att bestämmelserna inte kunde anses direkt påverka Venezuelas rättsliga ställning.

Vad slutligen beträffade Venezuelas argument att om den nekades talerätt skulle den berövas allt domstolsskydd, eftersom den i avsaknad av nationella genomförandeåtgärder inte kunde väcka talan vid medlemsstaternas domstolar, erinrade tribunalen om att de sakprövningsförutsättningar som anges i artikel 263 fjärde stycket FEUF visserligen ska tolkas mot bakgrund av rätten till ett effektivt domstolsskydd, men denna rättighet likväl inte kan leda till ett kringgående av de i förutsättningar som uttryckligen föreskrivs i EUF-fördraget.

Mot bakgrund av ovanstående fann tribunalen att talan skulle avvisas i sin helhet i den del den avsåg de angripna bestämmelserna.

3. Tidsfrist för att väcka talan

I beslutet i målet **Rumänien/kommissionen** (T-530/18, överklagat till domstolen,²³ [EU:T:2019:269](#)), meddelat den 30 april 2019, tog tribunalen ställning till Rumäniens talan om delvis ogiltigförklaring av ett genomförandebeslut från kommissionen om undantagande från unionsfinansiering av vissa betalningar som verkställs av medlemsstaterna inom ramen för de europeiska jordbruksfonderna.²⁴ Genom detta beslut ålade kommissionen Rumänien en finansiell korrigering till ett sammanlagt belopp på över 90 miljoner euro. I målet hade tribunalen tillfälle att precisera vid vilken tidpunkt som talefristen mot en individuell rättsakt börjar löpa, såsom ett beslut som meddelas med stöd av artikel 297.2 tredje stycket FEUF, då adressaten tagit del av beslutet på två olika sätt. I detta mål delgavs nämligen det angripna beslutet Rumäniens ständiga representation vid Europeiska unionen den 14 juni 2018, och det offentliggjordes i Europeiska unionens officiella tidning (EUT) den 15 juni 2018.

I detta avseende erinrade tribunalen för det första om att enligt artikel 263 sjätte stycket FEUF ska talan om ogiltigförklaring väckas inom två månader från den dag då åtgärden offentliggjordes eller delgavs sökanden eller, om så inte skett, från den dag då denne fick kännedom om akten, allt efter omständigheterna. Dessutom ska fristerna rörande förfarandet förlängas med tio dagar med hänsyn tagen till avstånd i enlighet med artikel 60 i rättegångsreglerna; i artikel 59 i rättegångsreglerna föreskrivs att när fristen för att väcka talan mot en rättsakt som antagits av en institution börjar löpa från tidpunkten för rättsaktens offentliggörande i EUT ska fristen räknas från utgången av den fjortonde dagen efter den dag då rättsakten offentliggjordes.

Tribunalen angav sedan att tidsfristen, vad gäller talan om ogiltigförklaring, för väckande av talan börjar löpa vid offentliggörandet i EUT när detta offentliggörande, som utgör en förutsättning för att rättsakten ska träda i kraft, föreskrivs i EUF-fördraget, och vid delgivning i övriga fall som anges i artikel 297.2 tredje stycket FEUF, bland annat beslut som anger till vem eller vilka de riktar sig. Då det gäller en akt som anger till vem eller vilka den riktar sig, är det endast den text som delgetts dessa som äger giltighet, även när akten också offentliggjorts i EUT. I förevarande fall riktar sig det angripna beslutet uttryckligen till Rumänien som adressat och detta fick verkan gentemot Rumänien genom delgivningen. Talefristen började löpa från och med denna

23| Mål C-498/19 P, *Rumänien/rådet*.

24| Kommissionens genomförandebeslut (EU) 2018/873 av den 13 juni 2018 om undantagande från unionsfinansiering av vissa betalningar som verkställs av medlemsstaterna inom ramen för Europeiska garantifonden för jordbruket (EGFJ) och inom ramen för Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (Ejflu) (EUT L 152, 2018, s. 29).

delgivning och i och med att artikel 59 i rättegångsreglerna inte kunde tillämpas så löpte talefristen ut den 24 augusti 2018, med hänsyn tagen till avstånd. Tribunalen fann därmed att Rumäniens talan som väckts den 7 september 2018 hade väckts för sent och därför skulle avvisas.

Sökandens argument kunde enligt tribunalen inte föranleda någon annan bedömning.

Rumänien gjorde för det första gällande att tidsfristen för väckande av talan i förevarande fall började löpa den dag då det angripna beslutet offentliggjordes i EUT. Detta följer av att det saknas ett automatiskt samband mellan, å ena sidan, regeln om när tidsfristen för att väcka talan om ogiltigförklaring av en unionsakt börjar löpa och, å andra sidan, den tidpunkt då den aktuella rättsakten träder i kraft eller får rättsverkningar, även om beslutet redan fått verkningar på grund av att det tidigare delgetts. Tribunalen fann bland annat att Rumäniens argument bygger på en förväxling mellan villkoren för upptagande till prövning av en talan om ogiltigförklaring enligt artikel 263 FEUF och villkoren för giltigheten av den rättsakt som har angripits genom en sådan talan.

Rumänien gjorde för det andra gällande att det sedan länge finns fast praxis hos kommissionen att i EUT offentliggöra sådana beslut som det här aktuella och samtidigt delge dem till adressaterna. I denna ovanliga situation anser Rumänien att tidsfristen för väckande av talan ska börja löpa den dag då besluten offentliggörs. Tribunalen fann i denna del att även om det antas att en sådan praxis finns då beslutet har delgetts tidigare, så ska detta datum beaktas vid beräkningen av talefristen och inte det datum då beslutet senare delgavs i EUT. Att endast ha delgivningen såsom utgångspunkt för när fristen för att väcka talan om ogiltigförklaring mot rättsakter där adressater anges garanterar rättssäkerhet och ett effektivt domstolsskydd, till skillnad från en hybridlösning där den som är mottagare av en rättsakt och som i vederbörlig ordning delgetts densamma ytterligare måste göra en utredning om huruvida rättsakten eventuellt publiceras i EUT, vilket inte är säkert då det inte är obligatoriskt.

Rumänien framförde för det tredje argumentet att det förekommer skillnader mellan den text som offentliggjorts i EUT och den text som delgetts, vilken var ofullständig. Tribunalen erinrade om att delgivningen är det förfarande varigenom den institution som antog den individuella rättsakten underrättar adressaterna om rättsakten och därigenom ger dem möjlighet att få kännedom om innehållet i och skälen till den aktuella rättsakten. Den omständigheten att det förekom obetydliga olikheter är inte ägnad att hindra Rumänien från att på ett tillräckligt precist och klart sätt få kännedom om innehållet i det angripna beslutet samt att förstå skälen till beslutet. Dessa skillnader har således inte någon betydelse på tillämpningen av fristen för väckande av talan om ogiltigförklaring..

4. Rättshjälp

I beslutet **OP/kommissionen** (T-630/18 AJ, [EU:T:2019:365](#)) som meddelades den 23 maj 2019, avslog tribunalen den ansökan om rättshjälp som sökanden hade gett in enligt artikel 147 i tribunalens rättegångsregler. Som skäl för beslutet angavs att upplysningar och bestyrkande handlingar var otillräckliga för att bedöma sökandens ekonomiska situation.

Beträffande prövningen av sökandens ekonomiska situation ska det i enlighet med artikel 147.3 i rättegångsreglerna av de upplysningar och bestyrkande handlingar som åtföljer ansökan vara möjligt att bedöma huruvida sökanden med hänsyn till sin ekonomiska situation helt eller delvis saknar möjlighet att bära kostnaderna för att biträdas eller företrädas vid tribunalen. För att en sådan bedömning ska kunna göras måste sökanden lägga fram upplysningar och handlingar som är daterade tillräckligt nära i tiden i förhållande till dagen för framställandet av ansökan för att möjliggöra en objektiv uppskattning av sökandens ekonomiska förmåga att bära nämnda kostnader.

Tribunalen konstaterade att såsom uttryckligen framgår av de anvisningarna i formuläret för ansökan om rättshjälp, skulle sökanden ha lagt fram uppgifter avseende sina inkomster under år 2017 och till och med år 2018.

Tribunalen fann inledningsvis att de handlingar avseende år 2016 som hade getts in i samband med en tidigare ansökan om rättshjälp inte kunde tas i beaktande avseende den relevanta tidsperioden. Tribunalen kvalificerade de uppgifter som sökanden hade lämnat och enligt vilka hennes försörjning kommer från ersättningar för de utlägg som hon haft i olika ännu pågående processer som summariska och motsägelsefulla, eftersom denna typ av inkomster inte kan jämföras med en inkomst som kan täcka en persons dagliga uppehälle. Tribunalen påpekade att sökanden i sin ansökan inte har angett den yrkesverksamhet som hon förefaller ha bedrivit under den relevanta perioden. I avsaknad av någon som helst förklaring ankommer det på sökanden att ange de materiella och ekonomiska villkor under vilka hon bedrivit denna verksamhet och lägga fram upplysningar och bevis för hennes aktuella inkomster.

Tribunalen konstaterade i detta sammanhang att det inte var möjligt att fastställa vilka inkomster som gjort det möjligt för sökanden att försörja sig under den relevanta perioden. Mot bakgrund av dessa omständigheter drog tribunalen slutsatsen att sökanden inte hade visat att hon på grund av sin ekonomiska situation helt eller delvis saknar möjlighet att bära kostnaderna för att biträdas eller företrädas vid tribunalen. Eftersom villkoret i artikel 146.1 i rättegångsreglerna inte var uppfyllt avskog tribunalen under dessa omständigheter ansökan om rättshjälp, utan att ta ställning till frågan huruvida det är uppenbart att den planerade talan inte kan prövas eller att det är uppenbart att den helt saknar rättslig grund.

I domen **Frank/kommissionen** (T-478/16, [EU:T:2019:399](#)), som meddelats den 11 juni 2019, ogillade tribunalen Regine Franks ansökan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut av den 17 juni 2016 och av den 16 september 2016, genom vilka denna institution underförstått respektive uttryckligen hade avslagit sökandens ansökan om stöd för ett forskningsprojekt.

Regine Frank hade, i samband med en ansökningsomgång avseende ramprogrammet Horisont 2020,²⁵ lämnat in en stödansökan till genomförandeorganet för Europeiska forskningsrådet (ERCEA) för ett projekt om ljustransporter i kvasi-kristaller och icke-periodiska strukturer. Sökanden hade lämnat in ansökan för det tekniska universitetet i Kaiserslauterns räkning. Universitetet underrättade emellertid ERCEA om att det inte åtog sig att vara värdinstitution för det projekt som sökanden sökt stöd för. Universitetet klargjorde också att sökanden utan tillstånd hade använt ett godkännandebrev för 2015 års ansökningsomgång för att lämna ansökan inom ramen för 2016 års ansökningsomgång. Eftersom det inte fanns något giltigt godkännandebrev avskog ERCEA stödansökan. Kommissionen fastställde avslaget, först underförstått och därefter i ett uttryckligt avslagsbeslut.

Tribunalen skulle först bedöma konsekvenserna av en advokats beslut att inte längre företräda en sökande som erhöll rättshjälp i förfarandet vid tribunalen. Tribunalen hade i förevarande fall, genom beslut av den 16 februari 2017, beviljat sökanden rättshjälp och godtagit sökandens val av ombud. Den 5 mars 2018 meddelade sökandens ombud emellertid tribunalens kansli att han inte längre önskade företräda sökanden. Tribunalen underrättade därefter sökanden om att hon måste ge en annan advokat uppdrag att företräda henne vid den muntliga förhandlingen den 31 januari 2019. På förhandlingsdagen hade sökanden inte efterkommit tribunalens anmodan. Hon ansökte då personligen om att artikel 148.5 i tribunalens rättegångsregler skulle tillämpas. I denna bestämmelse föreskrivs de villkor på vilka en advokat, på initiativ av tribunalens justitiesekreterare, får ges i uppdrag att företräda en part vid tribunalen.

25| Ansökningsomgångar och tillhörande verksamheter inom ramen för Europeiska forskningsrådets arbetsprogram 2016 som omfattas av Horisont 2020 – ramprogrammet för forskning och innovation (2014–2020) (EUT C 253, 2015,

Tribunalen slog härvidlag fast att när den berörda personen själv har föreslagit en advokat kräver, för det första, tillämpningen av artikel 148.5 i rättegångsreglerna, med avseende på ett byte av nämnda advokat, att en ny ansökan om rättshjälp ges in enligt artikel 147.2 och 147.3 i rättegångsreglerna. Vidare får ett sådant byte göras enligt artikel 148.5 i rättegångsreglerna endast om det är nödvändigt på grund av objektiva omständigheter som inte rör den berörda personens uppträdande eller vilja, såsom dödsfall, pensionering eller att advokaten underlåtit att följa yrkesmässiga eller etiska skyldigheter. Det faktum att en advokat avsäger sig att företräda en part i förfarandet genom att hänvisa till att partens uppträdande allvarligt begränsar advokatens roll utgör därför inte ett giltigt skäl som skulle kunna motivera att artikel 148.5 i rättegångsreglerna tillämpas.

Tribunalen avvisade därefter yrkandet om ogiltigförklaring av kommissionens underförstådda avslagsbeslut. Tribunalen slog således fast att kommissionens underlåtenhet att avge ett svar utgör ett underförstått avslagsbeslut i anledning av det administrativa överklagandet som kan bli föremål för en talan om ogiltigförklaring. Innan talan väcktes vid tribunalen hade kommissionen emellertid antagit ett beslut genom vilket den uttryckligen avslagit det administrativa överklagandet. Den hade därmed återkallat det underförstådda avslagsbeslutet.

Vad sedan gällde villkoren för att en ansökan om stöd ska vara berättigad erinrade tribunalen om att sökanden, inför bedömningen av hennes ansökan, måste hänvisa till ett giltigt godkännandebrev från ett vårduniversitet. Tribunalen preciserade slutligen att vårdinstitutionens identitet är en väsentlig faktor i en stödansökan och att den inte i sig kan ersättas eller kompletteras utan att det innebär en väsentlig ändring av ansökan. Sökanden kunde därför inte klandra ERCEA för att inte ha gett henne tillfälle att söka en annan vårdinstitution.

II. Institutionell rätt

I domen **RE/kommissionen** (T-903/16, [EU:T:2019:96](#)), som meddelades den 14 februari 2019, prövade tribunalen en talan om ogiltigförklaring av en skrivelse som innebar att en ansökan om tillgång till personuppgifter avslogs, vilken väckts av en anställd vid kommissionen. Sökanden var föremål för en administrativ utredning som genomfördes av kommissionens direktorat för säkerhet.²⁶ Nämnda direktorat avslog genom den angripna skrivelsen sökandens ansökan om tillgång till sina personuppgifter med stöd av förordning nr 45/2001.²⁷ Kommissionen hävdade bland annat att denna skrivelse utgjorde en rättsakt som enbart bekräftade ett tidigare beslut att neka tillgång till uppgifterna, vilket inte hade angripits av sökanden inom talefristen, och att sökanden inte hade något berättigat intresse av att väcka talan mot nämnda skrivelse, eftersom den avsåg personuppgifter som sökanden redan hade fått tillgång till.

Vid sin prövning av huruvida yrkandena om ogiltigförklaring kunde tas upp till prövning fann tribunalen för det första att en person, inom ramen för förordning nr 45/2001, när som helst på nytt kan begära att få tillgång till personuppgifter som personen tidigare har nekats tillgång till. En sådan ansökan medför att den berörda institutionen är skyldig att pröva om det tidigare avslagsbeslutet fortfarande är välgrundat. En ny prövning av huruvida ett tidigare beslut att inte ge tillgång till personuppgifter fortfarande är välgrundat leder således till antagandet av en rättsakt som inte är rent bekräftande i förhållande till den tidigare rättsakten, utan utgör en rättsakt som kan bli föremål för en talan om ogiltigförklaring. Det följer nämligen av artikel 13 c i förordning nr 45/2001, som ger den berörde rätt att "när som helst" få tillgång till sina

²⁶ | Direktoratet för säkerhet vid kommissionens generaldirektorat för personal och säkerhet.

²⁷ | Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 45/2001 av den 18 december 2000 om skydd för enskilda då gemenskapsinstitutionerna och gemenskapsorganen behandlar personuppgifter och om den fria rörligheten för sådana uppgifter (EGT L 8, 2001, s. 1).

personuppgifter, att den personen har en varaktig och fortlöpande rätt till tillgång till sina personuppgifter. Därtill kommer att de undantag och begränsningar som avses i artikel 20.1 i förordning nr 45/2001 endast får tillämpas under den tid då de är nödvändiga. När det gäller behandling av personuppgifter är den berörda personens situation i faktiskt och rättsligt hänseende till sin art stadd i utveckling, varför enbart det förhållandet att tiden går kan medföra att en tidigare tillåten behandling av personuppgifter kan bli onödig eller till och med rättsstridig.

För det andra slog tribunalen fast att det inte finns någon bestämmelse i förordning nr 45/2001 som ålägger den berörde att motivera eller rättfärdiga sin ansökan om tillgång till sina personuppgifter. Härav följer att en sökande i ett mål om tillgång till personuppgifter kan åberopa att det vid den tidpunkt då den angripna rättsakten antogs förelåg nya och väsentliga omständigheter som motiverade en ny prövning, trots att sökanden underlåtit att nämna dem i sin ansökan om tillgång. Eftersom de skäl som låg till grund för det tidigare avslagsbeslutet i förevarande fall hade samband med den administrativa utredningen avseende sökanden, fann tribunalen att avslutandet av den administrativa utredningen utgjorde en ny och väsentlig omständighet som motiverade en omprövning av sökandens rätt till tillgång till sina personuppgifter. Behovet av en sådan omprövning gjorde sig än mer gällande i detta fall, eftersom sökanden hade låtit en rimlig tid (mer än sex månader) förflyta innan han gav in en ny ansökan om tillgång till sina personuppgifter.

För det tredje ansåg tribunalen att berörda personer på det område som omfattas av förordning nr 45/2001 har en varaktig och fortlöpande rätt till tillgång till sina personuppgifter. I denna rätt ingår rätten att begära tillgång till sina personuppgifter, även när personen redan har fått tillgång till alla eller vissa av dessa uppgifter. Mot denna bakgrund skulle en ogiltigförklaring av den angripna skrivelsen, även i den del den avser personuppgifter som sökanden redan har fått tillgång till, kunna medföra rättsverkningar för sökanden och en fördel för honom.

Mot bakgrund av dessa överväganden fann tribunalen att yrkandena om ogiltigförklaring kunde tas upp till prövning.

Vid prövningen av huruvida yrkandena om ogiltigförklaring var välgrundade fann tribunalen att talan skulle bifallas på den grunden att motiveringsskyldigheten hade åsidosatts. Eftersom det var fråga om ett nytt avslagsbeslut som borde ha fattats efter omprövning, kunde det nämligen inte utgöra en tillräcklig motivering att enbart hänvisa till tidigare beslut. Tribunalen ogiltigförklarade därför den angripna skrivelsen, i den del den innebar ett avslag på sökandens ansökan om tillgång till vissa av sina personuppgifter.

I domen **EPSU och Goudriaan/kommissionen** (T-310/18, [EU:T:2019:757](#)), som meddelades den 24 oktober 2019, ogillade tribunalen en talan om ogiltigförklaring av ett beslut av kommissionen att inte för rådet lägga fram ett förslag till beslut om genomförande på unionsnivå av ett avtal mellan den europeiska arbetsmarknadens parter.

I december 2015 ingick arbetsmarknadens parter, med stöd av artikel 155.1 FEUF, ett avtal med rubriken "Allmän ram för information till och samråd med tjänstemän och andra anställda i statsförvaltningarna" (nedan kallat avtalet). De begärde därefter gemensamt att kommissionen skulle lägga fram ett förslag för att avtalet skulle genomföras på unionsnivå genom ett beslut av rådet fattat med stöd av artikel 155.2 FEUF. I mars 2018 underrättade emellertid kommissionen arbetsmarknadens parter om att den inte avsåg att lägga fram något sådant förslag för rådet. Som skäl för beslutet att inte lägga fram något förslag hänvisade kommissionen till för det första statsförvaltningarnas särskilda karaktär, med hänsyn till att dessa utövar offentliga maktbefogenheter, för det andra att det i många medlemsstaters rättsordningar finns bestämmelser om information till och samråd med tjänstemän och andra anställda i statsförvaltningarna och för det tredje att det föreligger betydande skillnader mellan medlemsstaterna vad gäller definitionen av och avgränsningen av statsförvaltningarna, varför tillämpningsområdet för ett eventuellt beslut av rådet om genomförande av avtalet skulle komma att variera mellan medlemsstaterna.

Tribunalen fann inledningsvis att kommissionens beslut att inte lägga fram något förslag utgjorde en rättsakt mot vilken talan kunde väckas. Beslutet kunde nämligen inte anses utgöra en förberedande rättsakt, och den eventuella förekomsten av ett stort utrymme för skönsässig bedömning utgjorde inte hinder för att talan kunde tas upp till prövning.

Tribunalen betonade därefter att i en situation där arbetsmarknadens parter har förhandlat fram och ingått ett avtal med stöd av artikel 155.1 FEUF och de undertecknande parterna gemensamt har begärt att avtalet ska genomföras på unionsnivå genom ett beslut som rådet antar med stöd av artikel 155.2 FEUF, är kommissionen inte skyldig att bifalla denna begäran utan har befogenhet att bedöma huruvida det finns skäl att lägga fram ett förslag om detta för rådet.

Tribunalen tillade i detta sammanhang att kommissionen inte bara ska pröva huruvida ett sådant avtal är strikt lagenligt, utan även ska beakta unionens allmänna intresse och, följaktligen, pröva huruvida det är lämpligt att genomföra avtalet på unionsnivå, även utifrån politiska, ekonomiska och sociala överväganden.

Tribunalen preciserade slutligen att kommissionen förfogar över ett stort utrymme för skönsässig bedömning och att kommissionens beslut att inte lägga fram något förslag ska bli föremål för en begränsad prövning från tribunalens sida.

III. Konkurrensregler tillämpliga på företag

1. Rättspraxis på området för artikel 101 FEUF

I domen **Pometon/kommissionen** (T-433/16, överklagad till domstolen,²⁸ [EU:T:2019:201](#)), som meddelades den 28 mars 2019, ändrade tribunalen, efter att ha delvis ogiltigförklarat Europeiska kommissionens beslut C (2016) 3121 final om ett förfarande enligt artikel 101 FEUF och artikel 53 i avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), det bötesbelopp som i detta beslut ålagts bolaget Pometon SpA för att ha deltagit i en konkurrensbegränsande samverkan som bestod i avtal eller samordnade förfaranden med fyra andra företag som i huvudsak syftade till att samordna priserna på stålslipmedel i hela EES. Det angripna beslutet antogs efter ett "hybridförfarande" med tidsförskjutning, eftersom de fyra övriga företag som deltog i kartellen hade varit föremål för förlikningsbeslutet C (2014) 2074 final, som antagits på grundval av artiklarna 7 och 23 i förordning nr 1/2003,²⁹ samtidigt som Pometon hade beslutat att frånträda förlikningsförfarandet.

Vad gäller Pometons invändning att kommissionen hade utgått från att företaget var skyldigt genom att hänvisa till företagets beteende flera gånger i förlikningsbeslutet, erinrade tribunalen inledningsvis om att det administrativa förfarandet avseende konkurrensbegränsande samverkan vid kommissionen regleras i artikel 41 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och att principen om oskuldspresumtion i artikel 48.1 i stadgan om de grundläggande rättigheterna i tillämpliga delar även är tillämplig på administrativa förfaranden som rör överensstämmelsen med de europeiska konkurrensbestämmelser, med hänsyn till de aktuella överträdelsernas art samt arten och svårighetsgraden av de sanktionsåtgärder som kan knytas därtill. Därefter påpekade tribunalen att skyddet av skyldigheten om opartiskhet enligt artikel 41 i stadgan om de grundläggande rättigheterna innebär att kommissionen, i samband med ett

28| Mål C-440/19 P, **Pometon/kommissionen**.

29| Rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna [101] och [102 FEUF] (EGT L 1, 2003, s. 1).

förfarande som blivit ett hybridförfarande, utarbetar och motiverar förlikningsbeslutet genom att vidta alla erforderliga språkliga åtgärder så att beslutet, även om det inte är riktat till det företag som frånträdde förlikningsförfarandet, inte påverkar samtliga de rättssäkerhetsgarantier som tillkommer företaget i samband med ett senare kontradiktoriskt förfarande. Med hänvisning till de tolkningskriterier som Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna utvecklade i domen av den 27 februari 2014, Karaman mot Tyskland, prövade tribunalen först om de språkliga åtgärder som åtföljde omnämmandet av vissa av Pometons beteenden gjorde det möjligt att helt utesluta varje misstanke om att kommissionen medvetet hade utgått ifrån att företaget varit skyldigt och burit ansvar. Därefter prövade tribunalen huruvida hänvisningarna till dessa beteenden varit nödvändiga för att fastställa ansvaret för de företag till vilka förlikningsbeslutet var riktat. Tribunalen konstaterade härvidlag att de omtvistade hänvisningarna avseende Pometon inte kunde anses utgöra bevis på brist på opartiskhet hos kommissionen gentemot Pometon och inte heller på att oskuldspresumtionen inte hade iakttagits i det angripna beslutet.

Efter en erinran om reglerna om bevisbördan för den som gör gällande att artikel 101.1 FEUF åsidosatts, och om bevisföringen avseende detta, slog tribunalen därefter fast att kommissionen hade styrkt såväl att Pometon hade deltagit i en enda, fortlöpande överträdelse av artikel 101.1 FEUF, som utgjordes av de olika delarna av den aktuella konkurrensbegränsande samverkan, som överträdelsens varaktighet. Den samlade bevisning som kommissionen hade undersökt visade nämligen att Pometon – som inte bestritt kvalificeringen av överträdelsen som en enda, fortgående överträdelse – inte bara var fullt medveten om den konkurrensbegränsande samverkans främsta egenskaper, utan också om dess geografiska omfattning, och att Pometon således avsett att delta i denna överträdelse. I avsaknad av några som helst uppgifter om Pometons avståndstagande från den konkurrensbegränsande samverkan, hade kommissionen dessutom styrkt att Pometon inte avbrutit sitt deltagande i den enskilda och pågående överträdelsen i fråga, även om kommissionen för en period på cirka sexton månader inte hade några direkta bevis på hemliga kontakter.

Tribunalen prövade slutligen yrkandet om ogiltigförklaring av det angripna beslutet eller ändring av de böter på 6 197 000 euro som ålagts Pometon. Pometon gjorde härvidlag gällande att nivån för justeringen av grundbeloppet för böterna, som kommissionen hade fastställt med tillämpning av punkt 37 i riktlinjerna för beräkning av böter,³⁰ inte var tillräckligt motiverad och att denna justeringsnivå inte heller var förenlig med proportionalitetsprincipen och principen om likabehandling.

Vad gällde yrkandet om ogiltigförklaring konstaterade tribunalen att skälen i det angripna beslutet inte innehöll tillräckligt exakta uppgifter om den beräkningsmetod som använts, och om de bedömningskriterier som beaktats för att, på grundval av varje företags eget ansvar, särskilja nivån på den nedsättning av grundbeloppet som beviljades Pometon från de nivåer som tillämpats för övriga kartelldeltagare, som accepterat att nå en förlikning. Kommissionen hade nämligen huvudsakligen och i allmänna ordalag hänvisat till att det fanns skillnader mellan Pometons eget deltagande och de andra kartelldeltagarnas eget deltagande, samt till behovet av att fastställa ett bötesbelopp som stod i proportion till den överträdelse som begåtts av detta företag och som skulle vara tillräckligt avskräckande. Tribunalen fann följaktligen att det angripna beslutet innebar ett åsidosättande av motiveringsskyldigheten vad gäller procentsatsen för den exceptionella nedsättning som beviljats Pometon enligt punkt 37 i riktlinjerna, och ogiltigförklarade artikel 2 i det angripna beslutet, i vilken Pometons bötesbelopp fastställdes.

Vad gäller yrkandet om ändring av bötesbeloppet påpekade tribunalen att den, efter de förklaringar som kommissionen lämnat i sina skrivelser, kunde känna till den beräkningsmetod och de kriterier som kommissionen tillämpat, både i det angripna beslutet och i förlikningsbeslutet, och således, vid utövandet av sin obegränsade behörighet att pröva beslut, kunde bedöma huruvida dessa var lämpliga. Vidare erinrade tribunalen om att

30| Riktlinjer för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 23.2 a i förordning (EG) nr 1/2003 (EUT C 210, 2006, s. 2).

unionsdomstolen kan ändra det angripna beslutet, även om det inte ogiltigförklaras, för att upphäva, sätta ned eller höja ålagda böter. Utövandet av denna behörighet innebär att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt överförs till unionsdomstolen. Det ankom således på tribunalen att fastställa det lämpliga bötesbeloppet, och dess utrymme för skönsmässig bedömning begränsades endast av kriterierna avseende överträdelsens allvar och varaktighet, vilka anges i artikel 23.3 i förordning nr 1/2003, och av den övre gränsen på 10 procent av det berörda företags sammanlagda omsättning under föregående räkenskapsår, under förutsättning att den iakttog proportionalitetsprincipen, principen att påföljder ska vara individuella, principen om likabehandling och motiveringsskyldigheten.

Vad gäller kriteriet avseende varaktigheten av Pometons deltagande i den enskilda och pågående överträdelsen i fråga, fann tribunalen att detta villkor redan hade vederbörligen beaktats när kommissionen fastställde det grundläggande bötesbelopp som inte har bestridits av sökanden. Vad därefter beträffar tillämpningen av det rättsliga kriteriet avseende överträdelsens allvar, påpekade tribunalen att det ankom på den att fastställa en nivå på anpassning av det grundläggande bötesbelopp som, mot bakgrund av de kriterier som den anser är lämpliga, står i proportion till hur allvarlig den överträdelse som Pometon begått är och som även är tillräckligt avskräckande. Härvidlag fann tribunalen det lämpligt att, vid utövandet av sin obegränsade behörighet att pröva beslut, först beakta Pometons eget ansvar i deltagandet i den aktuella kartell en, sedan beakta företagets förmåga att, genom sitt rättsstridiga handlande, snedvrider konkurrensen på marknaden för stålslipmedel och, slutligen, dess storlek, genom att för var och en av dessa olika faktorer, jämföra Pometons eget ansvar och enskilda situation med dem för de övriga kartelldeltagarna. Mot bakgrund av omständigheterna i det aktuella fallet föranledde nämnda faktorer tribunalen att bevilja Pometon en exceptionell nedsättningssats på 75 procent av grundbeloppet för de böter som justerats på grund av förmildrande omständigheter, såsom detta fastställts i det angripna beslutet, och att på så sätt fastställa Pometons bötesbelopp till 3 873 375 euro.

Genom domen **Recylex m.fl./kommissionen** (T-222/17, överklagad till domstolen,³¹ [EU:T:2019:356](#)), av den 23 maj 2019, ogillade tribunalen den talan som Recylex SA, Fonderie et Manufacture de Métaux SA och Harz-Metall GmbH (nedan kallade Recylex), bolag verksamma inom produktion av återvunnen bly och andra varor, väckt med yrkande om att de böter som bolagen påförts genom kommissionens beslut³² angående en överträdelse av artikel 101 FEUF skulle nedsättas. Denna överträdelse bestod i ingångna avtal eller samordnade förfaranden mellan fyra företagskoncerner i Belgien, Tyskland, Frankrike och Nederländerna. Den bestod närmare bestämt i en samordning av inköpspriset på blybatterier för bilar för tillverkning av återvunnet bly.

Det administrativa förfarande som låg till grund för det angripna beslutet inleddes till följd av att JCI, en av de berörda företagskoncernerna, hade gett in en begäran om immunitet. Därefter begärde även Eco-Bat, en annan företagskoncern, och slutligen Recylex immunitet, alternativt nedsättning av bötesbeloppet i enlighet med 2006 års tillkännagivande om samarbete.³³ JCI beviljades således immunitet medan Eco-Bat beviljades nedsättning av bötesbeloppet med 50 procent, av det skälet att det var det första företaget att lämna bevis som hade ett betydande mervärde. Recylex, som var det andra företaget att lämna sådana bevis, beviljades en nedsättning med 30 procent.

31| Mål C-563/19 P, **Recylex m.fl./kommissionen**.

32| Kommissionens beslut C(2017) 900 final av den 8 februari 2017, angående ett förfarande enligt artikel 101 FEUF (ärende AT.40018 – Återvinning av bilbatterier).

33| Kommissionens tillkännagivande om immunitet mot böter och nedsättning av böter i kartellärenden (EUT C 298, 2006, s. 17).

I detta sammanhang anmodades tribunalen att uttala sig i frågan huruvida, i ett fall där två företag har lämnat bevis med ett betydande mervärde, det företag som var det andra att lämna sådana bevis kan ersätta det första, om det visar sig att det första företags samarbete inte uppfyller villkoren i punkt 12 i 2006 års tillkännagivande om samarbete.

Härvidlag konstaterade tribunalen att det följer av själva logiken i 2006 års tillkännagivande om samarbete att den eftersträfvade verkan är att skapa en osäkerhet inom kartellerna genom att uppmuntra till att de avslöjas för kommissionen. Osäkerheten uppstår just därför att deltagarna i kartellen är medvetna om att endast en av dem kommer att kunna beviljas immunitet mot böter genom att avslöja de andra deltagarna i överträdelsen och således utsätta dem för risken att åläggas böter. Inom ramen för detta system och enligt samma logik ska de företag som är snabbast med att samarbeta beviljas mer omfattande nedsättningar av de böter som de annars skulle åläggas än dem som beviljas företag som erbjuder samarbete i ett senare skede. Den kronologiska ordningen i vilken kartellmedlemmarna erbjuder kommissionen samarbete och hur snabbt erbjudandet kommer utgör således grundstenarna i det system som inrättats genom 2006 års tillkännagivande om samarbete.

I domen **Hitachi-LG Data Storage och Hitachi-LG Data Storage Korea/kommissionen** (T-1/16, [EU:T:2019:514](#)),³⁴ som meddelades den 12 juli 2019, ogillade tribunalen den talan som väckts av Hitachi-LG Data Storage, Inc. och dess dotterbolag Hitachi-LG Data Storage Korea Inc. (nedan kallade sökandebolagen). Sökandebolagen hade yrkat nedsättning av de böter som de ålagts genom kommissionens beslut C(2015) 7135 final av den 21 oktober 2015³⁵ på grund av deras överträdelse av konkurrensreglerna inom sektorn för tillverkning och leverans av optiska diskenheter.

Efter en administrativ undersökning som inletts efter ett klagomål konstaterade kommissionen att tretton bolag hade deltagit i en konkurrensbegränsande samverkan på marknaden för optiska diskenheter. Enligt det angripna beslutet hade kommissionen funnit att deltagarna i denna samverkan, åtminstone under perioden 23 juni 2004 till och med 25 november 2008, hade samordnat sina beteenden beträffande upphandlingar som organiserades av datortillverkarna Dell och Hewlett Packard. Kommissionen angav att de deltagande bolagen, genom ett nät av bilaterala kontakter, hade försökt se till att priserna på optiska diskenheter låg kvar på högre nivåer än de skulle ha gjort om dessa bilaterala kontakter inte hade ägt rum. Kommissionen påförde således sökandebolagen böter med ett belopp på 37 121 000 euro för deras överträdelse av artikel 101 FEUF och artikel 53 i EES-avtalet.

Sökandebolagen åberopade två grunder till stöd för yrkandet om nedsättning av böterna. För det första gjorde de gällande att kommissionen åsidosatt principen om god förvaltningssed och motiveringsskyldigheten. För det andra åberopade de felaktig rättstillämpning såtillvida som kommissionen inte avvikit från den allmänna metod som anges i riktlinjerna för beräkning av böter i syfte att, med hänsyn till de särskilda omständigheterna i ärendet och sökandebolagens roll på marknaden för optiska diskenheter, sätta ned de böter som dessa ålades. I svaret på tribunalens åtgärder för processledning angav sökandebolagen att de begärde att tribunalen skulle utöva sin obegränsade behörighet och pröva kommissionens underförstådda beslut om avslag på deras begäran om nedsättning av böterna och pröva denna begäran i sak.

I det avseendet angav tribunalen att en "talan där domstolen har obegränsad behörighet" inte ges ställning av ett självständigt rättsmedel i fördraget och denna obegränsade behörighet kan således endast utövas inom ramen för tribunalens laglighetskontroll av institutionernas rättsakter, i synnerhet vid talan om

34| Jämför även, på samma tema, dom av den 12 juli 2019, **Sony och Sony Electronics/kommissionen** (T-762/15, [EU:T:2019:515](#)), och dom av den 12 juli 2019, **Quanta Storage/kommissionen** (T-772/15, [EU:T:2019:519](#))

35| Kommissionens beslut C(2015) 7135 final av den 21 oktober 2015 om ett förfarande enligt artikel 101 FEUF och artikel 53 i EES-avtalet (ärende AT.39639 – Optiska diskenheter).

ogiltigförklaring. Tribunalen konstaterade således att talan omfattade ett yrkande om delvis ogiltigförklaring av det angripna beslutet, i den del kommissionen hade avslagit sökandebolagens begäran om nedsättning av de påförda böterna. Vidare fann tribunalen att talan omfattade ett yrkande om ändring av detta beslut på så sätt att sökandebolagen önskade utverka att tribunalen själv skulle bifalla denna begäran och sätta ned böterna i enlighet därmed.

Vad gäller den första grunden underkände tribunalen sökandebolagens argument att kommissionen hade åsidosatt skyldigheten att motivera varför den inte avsåg att tillämpa, såsom sökandebolagen begärt, undantaget i punkt 37 i riktlinjerna för beräkning av böter, enligt vilket kommissionen får avvika från den i riktlinjerna föreskrivna metoden. Tribunalen fann att kommissionen endast var skyldig att i det angripna beslutet motivera vilken metod som använts vid beräkningen av böterna och inte vilka omständigheter som den inte beaktat vid denna beräkning. I synnerhet var kommissionen inte skyldig att motivera varför den inte tillämpat det undantag som anges i punkt 37 i nämnda riktlinjer.

Tribunalen underkände även anmärkningarna rörande åsidosättande av principen om god förvaltningssed. Den bekräftade bland annat att kommissionen hade varit noggrann i det administrativa förfarandet då den, för det första, hade hört sökandebolagen och tagit ställning till deras synpunkter innan rådgivande kommittén för kartell- och monopolfrågor avgav ett skriftligt yttrande om det preliminära utkastet till beslut och, för det andra, hade tillställt denna kommitté de viktigaste uppgifterna för beräkningen av böterna i enlighet med artikel 14.3 i förordning nr 1/2003.

Vad gäller den andra grunden angav tribunalen att en nedsättning av böterna med stöd av punkt 37 i riktlinjerna endast kan medges i undantagsfall, om omständigheterna i ett enskilt ärende kräver att kommissionen avviker från den i riktlinjerna föreskrivna allmänna metoden för beräkning av böter eller om det krävs för att uppnå en tillräcklig avskräckande effekt. Tribunalen fann i detta avseende att ingen av de omständigheter som sökandebolagen åberopat motiverade en sådan nedsättning av bötesbeloppet med stöd av punkt 37 i riktlinjerna.

I domen ***Toshiba Samsung Storage Technology och Toshiba Samsung Storage Technology Korea/kommissionen*** (T-8/16, överklagad till domstolen,³⁶ [EU:T:2019:522](#)) som meddelades den 12 juli 2019 ogillade tribunalen den talan som väckts av Toshiba Samsung Storage Technology Corp. och dess dotterbolag Toshiba Samsung Storage Technology Korea Corp. (nedan kallade sökandebolagen). Dessa hade i första hand yrkat ogiltigförklaring av kommissionens beslut C(2015) 7135 av den 21 oktober 2015, och i andra hand nedsättning av de böter som de ålagts genom detta beslut på grund av deras överträdelse av konkurrensreglerna inom sektorn för tillverkning och leverans av optiska diskenheter.

Efter en administrativ undersökning som inletts efter ett klagomål konstaterade kommissionen att tretton bolag hade deltagit i en konkurrensbegränsande samverkan på marknaden för optiska diskenheter. Enligt det angripna beslutet hade kommissionen funnit att deltagarna i denna samverkan, åtminstone under perioden 23 juni 2004 till och med 25 november 2008, hade samordnat sina beteenden beträffande upphandlingar som organiserades av datortillverkarna Dell och Hewlett Packard. Kommissionen angav att de deltagande bolagen, genom ett nät av bilaterala kontakter, hade försökt se till att priserna på optiska diskenheter låg kvar på högre nivåer än de skulle ha gjort om dessa bilaterala kontakter inte hade ägt rum. Kommissionen påförde således sökandebolagen böter med ett belopp på 41 304 000 euro för deras överträdelse av artikel 101 FEUF och artikel 53 i EES-avtalet.

36| Mål C-700/19 P, Toshiba Samsung Storage Technology och Toshiba Samsung Storage Technology Korea/kommissionen.

Sökandebolagen åberopade flera grunder till stöd för sin talan. De gjorde bland annat gällande ett åsidosättande av väsentliga formföreskrifter och rätten till försvar samt felaktig rättstillämpning vid fastställandet av överträdelsens geografiska omfattning och vid konstaterandet att det rörde sig om en enda fortlöpande överträdelse.

Vad gäller frågan huruvida det rörde sig om en enda fortlöpande överträdelse angav tribunalen att det begreppet förutsätter en samling beteenden som antagits av olika parter i samma ekonomiska konkurrensbegränsande syfte. Det följer således av själva begreppet "en enda och fortlöpande överträdelse" att en sådan överträdelse innebär en "samling beteenden eller överträdelser". Sökandebolagen kunde således inte med framgång göra gällande att kommissionen hade inkluderat ytterligare en rättslig kvalificering i det angripna beslutet genom att, utöver den enda och fortlöpande överträdelse som konstaterats i meddelandet om invändningar, finna att denna bestod i flera "åtskilda överträdelser", eftersom det just var dessa olika konkurrensbegränsande beteenden som utgjorde denna enda överträdelse.

Tribunalen fann dessutom att den omständigheten att vissa särdrag i den konkurrensbegränsande samverkan hade utvecklats med tiden, bland annat upptagandet av nya deltagare, minskningen av antalet deltagare eller utvidgningen av samverkan så att den även omfattade Hewlett Packard, inte kunde utgöra hinder för att kommissionen kvalificerade denna samverkan som en enda och fortlöpande överträdelse, mot bakgrund av att syftet med samverkan var oförändrat.

Genom dom i målet **Printeos m.fl./kommissionen** (T-466/17, [EU:T:2019:671](#)) av den 24 september 2019 ogillade tribunalen den talan som väckts av flera bolag verksamma vid försäljning av standardkuvert via katalog och särskilda tryckta kuvert (nedan kallade sökandena), i första hand om delvis ogiltigförklaring av ett beslut av Europeiska kommissionen³⁷ att ålägga dem böter för överträdelse av artikel 101 FEUF (nedan kallat det angripna beslutet). Denna överträdelse bestod av avtal eller samordnade förfaranden mellan sökandena och fyra andra företagskoncerner inom ett antal europeiska länder.

Det angripna beslutet antogs till följd av beslutet om delvis ogiltigförklaring,³⁸ på grund av bristande motivering, av kommissionens tidigare beslut³⁹ om att ålägga sökandena böter på 4 729 000 EUR, vilket antogs i ett förlikningsförfarande (nedan kallat det ursprungliga beslutet). Till följd av denna dom antog kommissionen det angripna beslutet och ändrade det ursprungliga beslutet samtidigt som böter ålades med samma belopp.

Tribunalen fann för det första att kommissionen, när ogiltigförklaringen av en unionsrättsakt grundade sig på ett förfarandefel, såsom en bristande motivering, och unionsdomstolen inte utnyttjade sin obegränsade behörighet för att ändra de ålagda böterna, kunde fatta ett nytt beslut om att ålägga sökandena böter utan att riskera invändningar grundade på åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen, principen om skydd för berättigade förväntningar och principen *ne bis in idem*. Tribunalen preciserade i detta avseende att tillämpningen av principen *ne bis in idem* förutsatte att det hade fattats ett beslut avseende överträdelsen eller att lagenligheten av den bedömning som gjordes av överträdelsen hade kontrollerats. Principen *ne bis in idem* utgör inte i sig hinder för att på nytt vidta åtgärder som avser samma konkurrensbegränsande beteende, när ett första beslut har ogiltigförklarats på formella grunder, utan att de påtalade omständigheterna har prövats i sak. Ogiltigförklaringen utgör således inte ett "frikännande" i den mening som detta begrepp har

37| Kommissionens beslut C(2017) 4112 final av den 16 juni 2017, om ändring av kommissionens beslut C(2014) 9295 final av den 10 december 2014, angående ett förfarande enligt artikel 101 [FEUF] och artikel 53 i EES-avtalet (AT.39780 – Kuvert).

38| Tribunalens dom av den 13 december 2016, **Printeos m.fl./kommissionen** (T-95/15, [EU:T:2016:722](#)).

39| Kommissionens beslut C(2014) 9295 final av den 10 december 2014 om ett förfarande enligt artikel 101 [FEUF] och artikel 53 i EES-avtalet (ärende AT.39780 – Kuvert).

i straffrättslig mening. Tribunalen ansåg att detta tillvägagångssätt även gällde vid ogiltigförklaring, på grund av bristande motivering, av ett beslut om åläggande av böter, när detta beslut hade fattats efter ett förlikningsförfarande.

Vad för det andra gäller grunden om åsidosättande av principen om likabehandling vid fastställandet av bötesbeloppet, fann tribunalen att det, för att kontrollera att denna princip hade iakttagits, fanns anledning att göra en åtskillnad mellan, å ena sidan, obligatorisk likabehandling vid fastställande av grundbeloppet för de böter som ska åläggas de berörda företagen, och, å andra sidan, tillämpningen av det högsta beloppet på 10 procent i förhållande till nämnda företag i enlighet med artikel 23.2 andra stycket i förordning nr 1/2003, som kan variera beroende på deras respektive totala omsättning. Även om kommissionen hade fog för att välja en metod för beräkning av grundbeloppet som grundade sig på försäljningsvärdet under ett helt år som omfattades av överträdelsen för att fastställa överträdelsens ekonomiska betydelse och den relativa vikt som varje företag som deltagit i överträdelsen hade, var den nämligen skyldig att iakttä likabehandlingsprincipen i detta sammanhang. Tillämpningen av ett högsta belopp om 10 procent för att fastställa det slutliga bötesbeloppet var däremot i princip varken beroende av denna ekonomiska betydelse för överträdelsen, av varje deltagande företags relativa vikt, eller av hur allvarig den överträdelsen var eller hur länge den pågått, utan hade en rent automatisk karaktär som var uteslutande knuten till dess totala omsättning, vilket medförde att nämnda tillämpning i kraft av själva sakförhållandet var förenlig med principen om likabehandling.

Tribunalen fann emellertid att kommissionen gjorde en felaktig bedömning när den fann att resultatet av tillämpningen av ett högsta belopp om 10 procent på ett mellanliggande stadium av beräkningen av de böter som skulle åläggas i kraft av själva sakförhållandet (*ipso facto*) ledde till ett resultat som var förenligt med principen om likabehandling. Tribunalen angav att kommissionen, genom ett sådant tillvägagångssätt, som inte omfattades av tillämpningsområdet för artikel 23.2 i förordning nr 1/2003, använde sig av sitt utrymme för skönsmässig bedömning enligt punkt 37 i riktlinjerna för beräkningen av de påförda böterna med tillämpning av artikel 23.2 a i förordning nr 1/2003. Efter prövning av den anpassning av grundbeloppet som gjorts enligt detta tillvägagångssätt med avseende på de olika koncerner som det angripna beslutet riktade sig till, fann tribunalen att en av dessa koncerner fått en förmånlig behandling utan att det förelåg objektiva grunder för denna behandling. Tribunalen fann likväl att sökandena inte kan åberopa den rättsstridighet som följer av en sådan skillnad i behandling till deras fördel.

Vad beträffar den parallella tillämpningen av artikel 101 FEUF och nationell konkurrensrätt, i förevarande fall med avseende på verkningarna i Spanien av sökandenas beteende, som var föremål för den tredje grunden avseende åsidosättande av skälighetsprincipen, konstaterade tribunalen inledningsvis att det angripna beslutet inte avsåg denna medlemsstat och att den spanska konkurrensmyndigheten hade ålagt påföljder för beteenden som förekommit under en annan period. Tribunalen slog fast att en fullständig och tillräckligt avskräckande påföljd för sökandenas konkurrensbegränsande beteende under sådana omständigheter krävde just att hänsyn togs till alla dess effekter på dessa olika områden, inklusive i tiden, vilket innebär att kommissionen inte kan klandras för att den, av samma skäl, inte satte ned de böter som ålagts sökandena i de ursprungliga och angripna besluten.

2. Rättspraxis på området för koncentrationer

I domen i målet **KPN/kommissionen** (T-370/17, [EU:T:2019:354](#)), meddelad den 23 maj 2019, tog tribunalen ställning till Europeiska kommissionens beslut C(2016) 5165 final av den 3 augusti 2016 om att förklara en företagskoncentration, genom vilken Vodafone Group och Liberty Global Europe Holding (anmälade parter) gemensamt tar kontroll över ett självständigt fungerande gemensamt företag i Nederländerna på telekommunikationsmarknaden, förenlig med den inre marknaden och med avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet. Sökanden, som är ett nederländskt företag som konkurrerar med de anmälade parterna,

bedriver verksamhet bland annat inom sektorn för kabelnät för tv-tjänster i Nederländerna, och sökanden överklagade nämnda beslut. Talan avser särskilt huruvida det finns vertikala konkurrensproblem inom distributionskedjan för tv-innehåll.

Tribunalen uttalade sig först angående en grund där sökanden gjort gällande att kommissionen gjort en uppenbart oriktig bedömning vid avgränsningen av den relevanta marknaden. Tribunalen erinrade i detta avseende om att frågan huruvida två varor eller tjänster ingår i samma marknad medför att det ska göras en bedömning av huruvida dessa varor eller tjänster på grund av sina egenskaper, sitt pris och den tilltänkta användningen av konsumenterna betraktas som utbytbara. Tribunalen konstaterade att kommissionen inte gjort sig skyldig till någon uppenbart oriktig bedömning när den inte delade in grossistmarknaden för tillhandahållande och förvärv av betal-tv-kanaler med ett premiumsportinnehåll i ytterligare segment, med hänsyn till att kanalerna för detaljistleverantörer av tv-tjänster var utbytbara på grund av liknande kundkrets och liknande innehåll.

Tribunalen prövade därefter huruvida kommissionen gjort en uppenbart oriktig bedömning angående koncentrationens vertikala effekter, särskilt avskärmningseffekter avseende insatsprodukter rörande kanalen Ziggo Sport Totaal på marknaden för grossisttillhandahållande av betal-tv-kanaler med ett premiumsportinnehåll. Tribunalen erinrade först om att det framgår av riktlinjerna om icke horisontella koncentrationer att det är fråga om avskärmning av insatsprodukter om den nya enheten efter koncentrationen sannolikt skulle begränsa tillgången till produkter och tjänster som skulle ha levererats om koncentrationen inte hade ägt rum. Kommissionen ska när den bedömer sannolikheten för att en koncentration ska leda till konkurrenshämmande avskärmning av insatsprodukter först granska om det sammanslagna företaget efter koncentrationen skulle ha möjlighet att på ett påtagligt sätt avskärma insatsprodukter. Därefter granskar kommissionen om den nya enheten skulle ha någon drivfjäder att göra detta. Slutligen undersöker kommissionen om en avskärmningsstrategi skulle ha en betydande negativ inverkan på konkurrensen i efterföljande led. Tribunalen framhöll att dessa tre villkor är kumulativa. Det innebär att det är tillräckligt att ett av dem inte är uppfyllt för att risken för konkurrenshämmande avskärmning av insatsprodukter kan uteslutas. När det gäller det första av dessa villkor, kan detta vara uppfyllt endast om det vertikalt integrerade företag som skapas genom koncentrationen har en betydande grad av marknadsakt på marknaden i föregående led, det vill säga, i det nu aktuella fallet, marknaden för grossisttillhandahållande av betal-tv-kanaler med ett premiumsportinnehåll. Tribunalen slog fast att kommissionen inte gjort någon uppenbart oriktig bedömning när den i det angripna beslutet fann att den enhet som bildas genom koncentrationen inte skulle ha förmåga att genomföra en avskärmning av insatsprodukter på grund av att dess marknadsandel understeg 10 procent.

IV. Statligt stöd

1. Upptagande till prövning

I domarna **NeXovation/kommissionen** (T-353/15, överklagad till domstolen,⁴⁰ [EU:T:2019:434](#)) och **Ja zum Nürburgring/kommissionen** (T-373/15, överklagad till domstolen,⁴¹ [EU:T:2019:432](#)), vilka meddelades den 19 juni 2019, ogillade tribunalens första avdelning i utökad sammansättning respektive talan om delvis

40| Mål C-665/19 P, **NeXovation/kommissionen**.

41| Mål C-647/19 P, **Ja zum Nürburgring/kommissionen**.

ogiltigförklaring av ett beslut av Europeiska kommissionen angående ett statligt stöd till förmån för komplexet Nürburgring i Tyskland för uppförandet av en fritidspark, av hotell och restauranger samt för anordnandet av biltävlingar.⁴²

Mellan åren 2002 och 2012 erhöll de offentliga företag som ägde Nürburgring (nedan kallade säljarna) huvudsakligen stöd från den tyska delstaten Rheinland-Pfalz. Detta stöd har varit föremål för ett formellt granskningsförfarande enligt artikel 108.2 FEUF, vilket kommissionen inledde år 2012. Samma år konstaterades att säljarna var insolventa och det beslutades att deras tillgångar skulle säljas. Ett anbudsförfarande för försäljningen av tillgångarna inleddes, vilket ledde till att nämnda tillgångar såldes till Capricorn Nürburgring Besitzgesellschaft GmbH (nedan kallat Capricorn).

En anbudsgivare, närmare bestämt NeXovation, Inc., och en tysk bilsportsförening, närmare bestämt Ja zum Nürburgring eV, inkom med klagomål till kommissionen med motiveringen att anbudsförfarandet varken hade varit överblickbart eller icke-diskriminerande och inte hade lett till något marknadspris. I beslutet konstaterade kommissionen att vissa av de stödåtgärder som beviljats säljarna var olagliga och oförenliga med den inre marknaden. Kommissionen beslutade även att Capricorn inte påverkades av ett eventuellt återkrav av stödet och att försäljningen av tillgångarna från Nürburgring till Capricorn inte utgjorde statligt stöd. Kommissionen ansåg att anbudsförfarandet hade genomförts på ett överblickbart och icke-diskriminerande sätt. NeXovation, Inc. och Ja zum Nürburgring eV väckte talan mot kommissionens beslut.

Vad för det första gäller beslutet om ekonomisk kontinuitet mellan säljarna och Capricorn, erinrade tribunalen om att ett beslut om ekonomisk kontinuitet ska anses "höra samman med och komplettera" det slutliga beslutet om berörda stöd som föregår detta. I den mån det angripna beslutet ska anses "höra samman med och komplettera" det beslut som antogs efter det formella granskningsförfarandet om stöd till säljarna kan sökandena endast göra anspråk på att vara personligen berörda om detta beslut särskiljer dem från alla andra personer och därigenom berör dem personligen på motsvarande sätt som den som beslutet är riktat till, vilket inte var fallet i förevarande mål.

Vad därefter gällde beslutet om försäljning av Capricorns tillgångar, ett beslut som antogs efter genomförandet av den preliminära granskningen av stöd, och inte efter ett formellt granskningsförfarande, fann tribunalen att i princip alla företag som gör gällande att det föreligger ett konkurrensförhållande, aktuellt eller potentiellt, kan tillerkännas egenskapen av "berörd part" i den mening som avses i artikel 108.2 FEUF. Följaktligen fann tribunalen att när det gällde detta beslut hade sökandena talerätt som berörda parter och behöll ett berättigat intresse av att få saken prövad som följer av skyddet för processuella rättigheter som tillkommer sökandena i denna egenskap enligt artikel 108.2 i FEUF.

Slutligen erinrade tribunalen om att det kan presumeras att marknadspriset motsvarar det högsta anbudet när ett företag överläts genom ett öppet, överblickbart och villkorslöst anbudsförfarande, förutsatt att det fastställs, för det första, att anbudet är bindande och trovärdigt samt, för det andra, att det inte är motiverat att beakta andra ekonomiska faktorer än priset.

42| Kommissionens beslut (EU) 2016/151 av den 1 oktober 2014 om det statliga stöd SA.31550 (2012/C) (f.d. 2012/NN) som Tyskland har genomfört till förmån för Nürburgring (EUT L 34, 2016, s. 1).

2. Begreppet statligt stöd

a. Förekomsten av en ekonomisk fördel

Genom domen **Fútbol Club Barcelona/kommissionen** (T-865/16, överklagad till domstolen,⁴³ [EU:T:2019:113](#)),⁴⁴ meddelad den 26 februari 2019, ogiltigförklarade tribunalen kommissionens beslut (EU) 2016/2391 av den 4 juli 2016 om statligt stöd SA.29769 (2013/C) (f.d. 2013/NN) som Spanien har beviljat vissa spanska fotbollsklubbar, med motiveringen att kommissionen inte hade styrkt förekomsten av en ekonomisk fördel som beviljats dem som omfattas av den aktuella åtgärden.

Det angripna beslutet avsåg en spansk lag som antogs år 1990, i vilken alla spanska professionella idrottsklubbar ålades att byta juridisk form till idrottsaktiebolag, med undantag för de professionella idrottsklubbar som gått med överskott under de år som föregick lagens antagande. Sökanden, Fútbol Club Barcelona, och tre andra professionella fotbollsklubbar som omfattades av detta undantag, hade således valt att fortsätta bedriva verksamhet i form av icke-vinstdrivande juridiska personer, och de omfattades, av denna anledning, av en särskild inkomstskattesats. Eftersom denna särskilda skattesats till och med år 2016 var lägre än den skattesats som var tillämplig på idrottsaktiebolag, förklarade kommissionen, i det angripna beslutet, att denna lagstiftning, genom att införa ett privilegium avseende företagsbeskattning till förmån för de fyra berörda klubbarna, utgjorde olagligt stöd som var oförenligt med den inre marknaden och ålade Konungariket Spanien att avskaffa det, och att återkräva de enskilda stöd som betalats ut till stödmottagarna enligt nämnda stödordning.

I sin dom fann tribunalen först och främst att talan inte kunde vinna bifall på den grund som avsåg ett åsidosättande av artikel 49 FEUF. I denna grund gjorde sökanden gällande att kommissionen borde ha slagit fast att skyldigheten för professionella sportklubbar att byta juridisk form till idrottsaktiebolag strider mot nämnda artikel. Tribunalen erinrade i detta avseende om att kommissionen i ett förfarande som inlemts avseende statligt stöd, utom i fall då den aktuella åtgärden är oförenlig med den inre marknaden på grund av att artikel 49 FEUF åsidosatts, inte är behörig att fastställa förekomsten av en separat överträdelse av artikel 49 FEUF och därav dra nödvändiga rättsliga slutsatser.

Därefter prövade tribunalen den grund som avsåg fel som kommissionen påstås ha begått vid prövningen av den fördel som lagstiftningen ger de fyra berörda klubbarna. Tribunalen erinrade om att kommissionen har skyldighet att göra en helhetsbedömning av komplexa åtgärder för att avgöra om de berörda företagen därigenom fått ekonomiska fördelar som de inte skulle ha erhållit på normala marknadsvillkor och preciserade att detta även gäller vid bedömningen av en stödordning. Tribunalen påpekade härvid att även om kommissionen, vad gäller en stödordning, kan begränsa sig till att granska den ifrågavarande stödordningens allmänna och abstrakta särdrag, utan att vara skyldig att undersöka varje enskild tillämpning av stödordningen för att pröva om den innebär stöd, så måste denna granskning emellertid innefatta en undersökning av stödordningens olika konsekvenser, såväl gynnsamma som ogynnsamma, för stödmottagarna, om regelverket har en sådan utformning att det är osäkert om det medför en sådan fördel som det påstås medföra.

43| Mål C-362/19 P, **kommissionen/Fútbol Club Barcelona**.

44| Jämför även, på samma tema, dom av den 20 mars 2019, **Hércules Club de Fútbol/kommissionen** (T-766/16, [EU:T:2019:173](#)), dom av den 22 maj 2019, **Real Madrid Club de Fútbol/kommissionen** (T-791/16, [EU:T:2019:346](#)), och dom av den 26 februari 2019, **Athletic Club/kommissionen** (T-679/16, ej publicerad, [EU:T:2019:112](#)).

Den nationella lagstiftning som avses i det angripna beslutet kan sammanfattas som att den, vad gäller spansk professionell idrott, inskränker den personkrets som omfattas av tillämpningsområdet för det skattesystem som gäller för icke-vinstdrivande enheter, varför tribunalen valde att pröva om kommissionen, i det angripna beslutet, har styrkt att det skattesystem som gäller för icke-vinstdrivande enheter, som helhet, är sådant att det kan leda till att de som omfattas därav försätts i en mer gynnsam situation än om de hade varit tvungna att bedriva sin verksamhet i form av idrottsaktiebolag. Enligt tribunalen var detta emellertid inte fallet. Efter att ha understrukt att kommissionen, när den antog det angripna beslutet, hade tillgång till uppgifter som framhävde särdragen i den särskilda skatteordningen för icke-vinstdrivande enheter, närmare bestämt att skatteavdraget för återinvestering av extraordinär vinst begränsats mer än vad som är fallet för idrottsaktiebolag, förklarade tribunalen att kommissionens argument inte ger stöd för slutsatsen att icke-vinstdrivande enheters mindre möjligheter att göra skatteavdrag uppväger fördelen av en lägre nominell skattesats. Eftersom kommissionen inte hade uppfyllt sin skyldighet att styrka att den omtvistade åtgärden medförde en fördel för dem som berörs av den, konstaterade tribunalen att artikel 107.1 FEUF hade åsidosatts och ogiltigförklarade det angripna beslutet.

b. Tillskrivande av ansvar – användning av statliga medel

I domen *Italien m.fl./kommissionen* (T-98/16, T-196/16 och T-198/16, överklagad till domstolen,⁴⁵ [EU:T:2019:167](#)), meddelad den 19 mars 2019, angående en talan enligt artikel 263 FEUF, ogiltigförklarade tribunalen kommissionens beslut 2016/1208⁴⁶ om det statliga stöd som Italien har genomfört till förmån för en italiensk bank, Banca Tercas, och slog fast att kommissionen felaktigt hade bedömt att de omtvistade åtgärderna kunde tillskrivas staten samt innebar användning av statliga medel.

En italiensk bank, Banca Popolare di Bari (BPB), hade år 2013 uttryckt sitt intresse av att teckna en kapitalökning i en annan italiensk bank, Banca Tercas, som sedan år 2012 hade ställts under särskild förvaltning på grund av de oriktigheter som Republiken Italiens centralbank (Banca d'Italia) hade konstaterat inom sistnämnda bank. Ett av de villkor som BPB hade uppställt för denna transaktion var att Fondo Interbancario di Tutela dei Depositi (FITD) helt täckte Banca Tercas ekonomiska underskott och att sistnämnda bank förhandsgranskades. FITD är ett konsortium mellan banker av ömsesidig karaktär, som inrättades enligt italiensk civilrättslig lag för att skydda medlemmarnas gemensamma intressen. Sedan det skapades kan FITD ingripa till förmån för sina medlemmar, inte bara enligt en (numera lagstadgad) insättningsgaranti för insättarna (det obligatoriska ingripandet), utan också på frivillig basis enligt dess stadga, om ingripandet kan sänka de kostnader som kan uppstå från insättningsgarantin och som bärs av dess medlemmar (frivilliga ingripanden, såsom den frivillig stödåtgärd eller det förebyggande ingripandet i förevarande fall).

Efter att ha försäkrat sig om att ett ingripande till förmån för Banca Tercas var ekonomiskt mer fördelaktigt än att ersätta denna banks insättare, beslutade FITD år 2014 att täcka dess underskott av kapital och bevilja den vissa garantier. Dessa åtgärder godkändes av Italiens centralbank. Europeiska kommissionen inledde en fördjupad granskning av dessa åtgärder på grund av sina tvivel gällande dessa åtgärders förenlighet med de unionsrättsliga bestämmelserna om statligt stöd. Genom beslut 2016/1208, som överklagats i förevarande mål, konstaterade kommissionen att de omtvistade åtgärderna utgjorde stöd som Republiken Italien hade beviljat Banca Tercas.

45| Mål C-425/19 P, *kommissionen/Italien m.fl.*

46| Kommissionens beslut (EU) 2016/1208 av den 23 december 2015 om det statliga stöd som Italien har genomfört till förmån för banken Tercas (ärende SA.39451 (2015/C) (f.d. 2015/NN)) (EUT L 203, 2016, s. 1).

Efter att ha erinrat om domstolens praxis avseende kvalificeringen av statligt stöd i den mening som avses i artikel 107 FEUF, prövade tribunalen inledningsvis huruvida åtgärderna kunde tillskrivas italienska staten och därefter huruvida de hade vidtagits med hjälp av statliga medel.

Tribunalen bedömde i första hand att kommissionen felaktigt hade ansett sig ha styrkt att italienska myndigheter hade utövat ett väsentligt offentligt inflytande vid utformningen av FITD:s ingripande till förmån för Banca Tercas, eftersom det inte förelåg tillräcklig bevisning för att styrka att åtgärden vidtogs under inflytande eller kontroll av de italienska myndigheterna, och att den således kunde tillskrivas den italienska staten i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF. När det gäller en åtgärd som har tillhandahållits av ett privaträttsligt organ erinrade tribunalen om att det ankom på kommissionen att förklara och motivera faktorer som gör det möjligt att dra slutsatsen att det föreligger tillräcklig bevisning för att styrka att åtgärden vidtogs under inflytande eller kontroll av de offentliga myndigheterna. Tribunalen granskade därefter omfattningen av FITD:s offentligrättsliga mandat och sedan dess självständighet under ingripandet.

Vad gäller denna första fråga konstaterade tribunalen att FITD:s stödåtgärder huvudsakligen syftar till att uppfylla dess medlemsbankers privata intressen och att stödåtgärderna inte innebär ett verkställande av något offentligt uppdrag som getts av den italienska lagstiftaren. Det offentligrättsliga mandat som FITD hade tillerkänts enligt italiensk lagstiftning bestod endast i att skydda insättningar (inom ett föreskrivet tak på 100 000 euro per insättare) enligt insättningsgarantisystemet när en medlemsbank blir föremål för administrativ tvångslikvidation. Utanför denna ram utgjorde FITD:s agerande inte ett verkställande av ett offentligt uppdrag som ålagts enligt italiensk lagstiftning. Tribunalen bedömde således att stödåtgärderna hade ett annat syfte än skyddet av insättningar vid administrativ tvångslikvidation och att de inte innebar något verkställande av ett offentligt mandat.

Vad gäller den andra frågan bedömde tribunalen att kommissionen inte hade styrkt att de italienska myndigheterna var delaktiga vid antagandet av den ifrågavarande åtgärden. Tribunalen påpekade i detta avseende att FITD är ett privaträttsligt konsortium som agerar "på uppdrag av medlemsbankerna och i deras intresse" och att dess ledningsorgan utses av FITD:s bolagsstämma, vilket, i likhet med bolagsstämman, består uteslutande av representanter för medlemsbankerna. Tribunalen konstaterade i detta avseende att Italiens centralbanks godkännande av FITD:s ingripande till förmån för Banca Tercas inte utgör ett bevis med stöd av vilket den omtvistade åtgärden kan tillskrivas den italienska staten, eftersom denna endast för tillsynsändamål kontrollerar att åtgärden överensstämmer med tillämpliga bestämmelser. Tribunalen konstaterade även att närvaron av Italiens centralbanks representanter under mötena i FITD:s ledningsorgan inte heller utgör ett tecken på att åtgärden i fråga kan tillskrivas staten, eftersom de endast är observatörer utan vare sig rösträtt eller rådgivande roll. Kommissionen har inte heller förebringat någon bevisning för att Italiens centralbank på ett avgörande sätt kunde påverka förhandlingarna mellan, å ena sidan, FITD och, å andra sidan, BPB och den särskilda kriskommissarien. Dessa förhandlingar utgör nämligen endast ett uttryck för en sund och vanlig dialog med behöriga tillsynsmyndigheter i syfte att underrätta Italiens centralbank om ärendets utveckling för att snabbare kunna fatta beslut om huruvida den ifrågavarande åtgärden kunde godkännas så snart den antogs av FITD:s ledningsorgan. Kommissionen har inte visat att Italiens centralbanks uppmaning till FITD att nå en balanserad överenskommelse med BPB vad gäller täckningen av Banca Tercas underskott av kapital har haft någon inverkan på FITD:s beslut att ingripa till förmån för denna sistnämnda bank. Tribunalen bedömde vidare att den omständigheten att kriskommissarien har behörighet att inleda ett sådant förfarande som kan leda till antagandet av en stödåtgärd från FITD:s genom en icke-bindande begäran, inte heller kan anses påverka FITD:s möjlighet att självständigt besluta om en sådan åtgärd. Ingivandet av en sådan ansökan innebär nämligen inte att FITD ska bevilja denna ansökan eller att dess självständighet påverkas vad gäller innehållet i stödåtgärden om den beslutar att agera. FITD:s påstående att den själv kan ta initiativ till att inleda förfarandet för att genomföra en stödåtgärd motsades inte heller av FITD:s stadgar eller den italienska lagstiftningen.

Tribunalen bedömde i andra hand, med beaktande av de tre omständigheter som kommissionen hade åberopat till stöd för att FITD:s ingripande var finansierat genom statliga medel, att det inte hade styrkts att det stöd som hade beviljats Banca Tercas kontrollerades av italienska myndigheter eller att de sistnämnda förfogade över dem.

Tribunalen godtog inte kommissionens påstående att FITD hade ett offentligt mandat och att dess ingripande till förmån för Banca Tercas vidtogs för att skydda insättarnas insättningar, utan hänvisade till sin bedömning vad gäller frågan huruvida FITD:s ingripande kunde tillskrivas staten. Tribunalen konstaterade vidare att kommissionen inte hade förmått visa att Italiens centralbank genom den formella kontrollen av FITD:s användning av medel hade försökt styra användningen av privata medel som denna förfogade över. Slutligen fann tribunalen att den omständigheten att de bidrag som använts av FITD för att finansiera stödåtgärderna var obligatoriska till sin utformning, eftersom medlemsbankerna i praktiken inte hade något annat val än att ansluta sig till FITD och att dessa banker inte kan lägga in veto mot FITD:s beslut eller välja att inte delta i de åtgärder som FITD har beslutat om, förblir teoretisk och saknar betydelse för det aktuella ingripandet. I detta avseende påpekade tribunalen bland annat att de medel som användes för FITD:s ingripande var privata medel som tillhandahållits av dess medlemsbanker, att skyldigheten för FITD:s medlemmar att bidra till ingripandet inte hade sitt ursprung i lag, utan i en bestämmelse i tjänsteföreskrifter av privat karaktär där FITD:s medlemmars självständighet att fatta beslut bevarades, och att FITD, innan den beslutade att ingripa och därmed mobilisera sina medlemmars privata medel, säkerställde att kostnaden för dessa stödåtgärder var lägre än kostnaden som Banca Tercas likvidation skulle medföra för medlemmarna och så även genomförandet av den lagstadgade insättningsgarantin för insättarna, och således vidtogs i BPB:s, Tercas och i alla dess medlemmars intresse.

3. Nationella skatteåtgärder

a. Åtgärder till förmån för nationella hamnar

I domen **UPF/kommissionen** (T-747/17, [EU:T:2019:271](#)) som meddelades den 30 april 2019 ogillade tribunalen den talan om ogiltigförklaring som Union des ports de France (UPF) väckt mot Europeiska kommissionens beslut av den 27 juli 2017,⁴⁷ i vilket kommissionen konstaterade att den ordning för befrielse från bolagsskatt som Frankrike genomfört till förmån för sina hamnar var oförenlig med den inre marknaden mot bakgrund av bestämmelserna om befintligt stöd⁴⁸ och att den skulle avskaffas.

Det angripna beslutet antogs efter det att kommissionen, under år 2013, genomfört en undersökning i samtliga medlemsstater för att få en helhetsbild av hur deras hamnar fungerade och hur de beskattades. I beslutet konstaterades att den befrielse från bolagsskatt som beviljats aktörer som är verksamma inom hamnsektorn utgjorde ett befintligt statligt stöd som var oförenligt med den inre marknaden. Kommissionen krävde följaktligen att skattebefrielsen avskaffades och att intäkterna av de berörda företagens verksamhet belades med bolagsskatt från och med början av det beskattningsår som följde på beslutets antagande.

Tribunalen fann inledningsvis att det angripna beslutet endast kunde få rättsverkningar gentemot stödmottagarna om de franska myndigheterna vidtog genomförandeåtgärder. UPF hade emellertid, i egenskap av branschorganisation som försvarar och företräder sina medlemmar, talerätt mot de angripna beslutet,

⁴⁷| Kommissionens beslut (EU) 2017/2116 av den 27 juli 2017 om stödordning SA.38398 (2016/C, f.d. 2015/E) som Frankrike har genomfört – Beskattning av hamnar i Frankrike (EUT L 332, 2017, s. 24) (nedan kallar det angripna beslutet).

⁴⁸| Artikel 107.1 FEUF

under förutsättning av medlemmarna själva inte väckt talan. I det avseendet konstaterade tribunalen att samtliga UPF:s medlemmar var franska hamnar eller stora franska kusthamnar, eller industri- och handelskamrar som skötte driften av sådana hamnar, och som lagenligt omfattades av ordningen för befrielse från bolagsskatt. Medlemmarna var dessutom juridiska personer enligt offentlig rätt som bildats genom dekret och inte till följd av privata initiativ och som ingick i en begränsad krets av aktörer, vilka kunde identifieras när det angripna beslutet antogs och var de som faktiskt drog nytta av den befintliga stödordningen.

Tribunalen fann emellertid att det inte hade gjorts någon felaktig rättstillämpning i det angripna beslutet och underkände UPF:s samtliga anmärkningar, bland annat de anmärkningar som avsåg kommissionens påstått oriktiga bedömning av den ekonomiska arten av de franska hamnarnas verksamhet och klassificeringen av hamnarna som företag. Den konstaterade således att det klart framgick av det angripna beslutet att det endast avsåg intäkter av ekonomisk verksamhet som bedrevs av de gynnade enheterna och att det endast var med avseende på sådan verksamhet som dessa hade ansetts utgöra företag. Tribunalen fann även att kommissionen hade fog för sin bedömning att den verksamhet som franska hamnar bedrev, utöver den verksamhet som bestod i myndighetsutövning, såsom tillsyn av sjötrafikens säkerhet eller föroreningsbegränsande övervakning, var av ekonomisk art. Den omständigheten att en del av en enhets verksamhet innefattar ett utövande av offentliga maktbefogenheter utgör nämligen inte i sig hinder för att kvalificera enheten som ett företag med avseende på resten av dess – ekonomiska – verksamhet. Om den berörda enhetens ekonomiska verksamhet kan skiljas från dess utövande av offentliga maktbefogenheter, ska dessutom enheten betraktas som ett företag för den delen av sin verksamhet.

Tribunalen slog även fast att kommissionen inte gjorde någon felaktig bedömning vad gäller villkoren avseende snedvridning av konkurrensen och påverkan på handeln. I synnerhet konstaterade tribunalen att även om det antas att en granskning av den individuella situationen för vissa hamnar på öar eller i utomeuropeiska områden skulle visa att dessa villkor inte är uppfyllda ska denna granskning när det gäller en befintlig stödordning utföras av medlemsstaten i samband med återkrav av stödet eller i ett senare skede, enligt principen om lojalt samarbete mellan kommissionen och den berörda medlemsstaten.

Tribunalen fann vidare att kommissionen inte gjorde något fel vid genomförandet av förfarandet för kontroll av befintligt stöd genom att kräva att de franska myndigheterna visade att skatteåtgärden i fråga var förenlig med den inre marknaden. Det finns i det avseendet inget skäl att göra åtskillnad mellan förfarandet för nytt stöd och befintligt stöd under det formella granskningsförfarandet. Det finns inte heller något skäl att anse att bevisbördan omkastas när det gäller att avgöra huruvida en befintlig stödordning är förenlig med den inre marknaden.

Slutligen slog tribunalen fast att kommissionen inte hade åsidosatt principen om god förvaltningssed genom att inleda förfaranden avseende statligt stöd mot endast tre medlemsstater, samtidigt som den underlät att vidta åtgärder mot de medlemsstater som avsågs med 2013 års undersökning, vilka hade medgett att de tillämpade skatteordningar som avvek från de unionsrättsliga bestämmelserna. Bland annat konstaterade tribunalen att kravet på opartiskhet inte innebär att kommissionen måste genomföra flera utredningar samtidigt eller anta bindande beslut i förfaranden rörande statligt stöd. Dessutom kan inte en medlemsstats eventuella åsidosättande av en skyldighet enligt fördraget anses vara berättigad av den omständigheten att även andra medlemsstater underlåter att uppfylla denna skyldighet.

I domen *Havenbedrijf Antwerpen och Maatschappij van de Brugse Zeehaven/kommissionen* (T-696/17, [EU:T:2019:652](#)), som meddelades den 20 september 2019, ogillade tribunalen en talan om ogiltigförklaring som väckts av hamnarna i Antwerpen och Brygge mot Europeiska kommissionens beslut av den 27 juli 2017, i vilket kommissionen slog fast att den ordning för befrielse från bolagsskatt som genomförts till förmån för nämnda hamnar utgjorde statligt stöd som är oförenligt med fördraget och krävde att det skulle avskaffas.⁴⁹

Kommissionen antog det angripna beslutet efter att år 2013 ha genomfört en undersökning i samtliga medlemsstater för att få en helhetsbild av hur hamnarna i medlemsstaterna fungerar och hur de beskattas. I beslutet konstaterade kommissionen att den ordning för befrielse från bolagsskatt för belgiska hamnar som införts genom artikel 180.2 i Wetboek van de inkomstenbelastingen 1992 (1992 års inkomstskattelag, nedan kallad WIB) utgjorde en befintlig stödordning som var oförenlig med den inre marknaden. Kommissionen krävde därför bland annat att den aktuella skattebefrielsen skulle avskaffas och att Belgien skulle ta ut bolagsskatt på inkomster från de belgiska hamnarnas verksamhet från och med början av det beskattningsår som följde på beslutets antagande.

Tribunalen ogillade talan på grund av att den fann att kommissionen hade gjort en riktig bedömning när den ansåg att de båda hamnarna skulle anses utgöra företag i den mån de bedrev ekonomisk verksamhet och att den ordning för skattebefrielse som gällde för hamnarna gynnade dem och därmed utgjorde en selektiv åtgärd enligt reglerna om statligt stöd.⁵⁰

Tribunalen fann nämligen för det första att kommissionen hade gjort en riktig bedömning när den ansåg att hamnarna åtminstone delvis bedrev ekonomisk verksamhet, eftersom de tillhandahöll hamnanvändarna en tjänst bestående i tillgång till hamninfrastrukturen i utbyte mot en "hamnavgift" och särskilda tjänster mot betalning, till exempel lotsning, lyftning, lasthantering eller förtöjning, och eftersom hamnarna gjorde viss infrastruktur eller viss mark tillgänglig för företag för att tillgodose sina egna behov eller för att tillhandahålla nämnda särskilda tjänster. I det avseendet preciserade tribunalen att den omständigheten att hamnarna har offentliga maktbefogenheter av icke-ekonomisk art, exempelvis i fråga om sjötrafikkontroll, sjötrafiksäkerhet och föroreningsbegränsande övervakning, eller den omständigheten att de är ålagda att utföra tjänster av allmänt intresse inte i sig utgjorde hinder för att anse att hamnarna utgör företag, eftersom de även bedrev ekonomisk verksamhet bestående i att erbjuda varor och tjänster på marknaden mot ersättning. Tribunalen fann vidare att det inte hade visats att hamnarnas ekonomiska verksamhet endast var av underordnad betydelse och oskiljaktigt knuten till deras offentliga maktbefogenheter. Tribunalen slog slutligen fast att även om det ansågs att hamnarna i Antwerpen och Brygge åtnjöt ett lagstadgat monopol och att det i Belgien inte fanns några privata hamnaktörer som konkurrerade med dem, så fanns det ändå en marknad för hamntjänster, på vilken det rådde konkurrens på unionsnivå mellan olika kusthamnar, i synnerhet längs sträckan Hamburg-Rotterdam-Antwerpen.

Tribunalen fann för det andra att kommissionen hade gjort en riktig bedömning när den ansåg att den ordning för skattebefrielse som gällde för hamnarna enligt artikel 180.2 WIB gav dem en selektiv fördel i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF. I det avseendet erinrade tribunalen om att den kontroll som ska göras vid prövningen av selektivitetskriteriet omfattar att i ett första skede fastställa referensramen, det vill säga vilket allmänt eller "normalt" skattesystem som är tillämpligt i den berörda medlemsstaten, och att därefter visa att den aktuella skatteåtgärden avviker från detta allmänna system i så måtto att den medför att åtskillnad görs i behandlingen av ekonomiska aktörer som mot bakgrund av målet med det allmänna systemet i faktiskt och rättsligt hänseende befinner sig i jämförbara situationer.

49| Kommissionens beslut (EU) 2017/2115 av den 27 juli 2017 om den stödordning SA.38393 (2016/C, f.d. 2015/E) som Belgien har genomfört – Hamnbeskattning i Belgien (EUT L 332, 2017, s. 1) (nedan kallat det angripna beslutet).

50| Artikel 107.1 FEUF.

I det aktuella fallet angavs i artikel 1 WIB att bolag var skattskyldiga för bolagsskatt och att andra juridiska personer än bolag var skattskyldiga för skatt för juridiska personer. Med bolag avsågs enligt artikel 2.5 a WIB varje enhet som är en juridisk person och som driver rörelse eller bedriver vinstdrivande verksamhet.

I det avseendet fann tribunalen inledningsvis att kommissionen hade gjort en riktig bedömning när den ansåg att hamnarna i princip utgjorde "bolag" när det gällde huvuddelen av deras verksamhet, vilken utgjordes av ekonomisk verksamhet, och att om artikel 180.2 WIB inte fanns, skulle hamnarna normalt vara skattskyldiga för bolagsskatt i den mån de bedrev vinstdrivande verksamhet och inte för skatt för juridiska personer, enligt artiklarna 1 och 2 WIB. Genom artikel 180.2 WIB undantogs således hamnarna ovillkorligen från skattskyldighet för bolagsskatt, trots att de drev rörelse eller bedrev vinstdrivande verksamhet i den mening som avses i artikel 2.5 a WIB, och tribunalen fann därför att dessa bestämmelser inte följde av referenssystemets struktur och därmed utgjorde ett undantag från det systemet. Tribunalen konstaterade därefter att kommissionen hade gjort en riktig bedömning när den ansåg att nyss nämnda undantag medförde en åtskillnad i behandling mellan de för bolagsskatt skattskyldiga bolagen och hamnarna, trots att dessa mot bakgrund av målet med referensramen – som var att beskatta vinster i bolag som drev rörelse eller bedrev vinstdrivande verksamhet – i faktiskt och rättsligt hänseende befann sig i jämförbara situationer. Tribunalen fann slutligen att undantaget inte var motiverat med hänvisning till arten av och strukturen hos systemet för inkomstbeskattning. I det avseendet påpekade tribunalen bland annat att eftersom det avgörande kriteriet för att omfattas av bolagsskatt var att den berörda enheten drev rörelse eller bedrev vinstdrivande verksamhet, var det inte möjligt att mot bakgrund av skattesystemets styrande principer motivera att hamnarna i skattemässigt hänseende behandlades mer förmånligt än andra bolag med hänvisning till omständigheter som att hamnarna var undantagna från skattskyldighet för bolagsskatt på grund av att de inte delade ut vinsterna utan återinvesterade dem, att de hade mål som gick utöver deras egna intressen, att de enligt sina bolagsordningar eller motsvarande inte drevs i vinstsyfte, att de utgjorde en del av den offentliga förvaltningen och att de utförde uppgifter av allmänt intresse.

b. Beskattning av bolag som ingår i en multinationell koncern

I domen i målet **Belgien och Magnetrol International/kommissionen** (T-131/16 och T-263/16, överklagad till domstolen,⁵¹ [EU:T:2019:91](#)), som meddelades den 14 februari 2019, ogiltigförklarade tribunalen, avseende en talan om ogiltigförklaring enligt artikel 263 FEUF, kommissionens beslut (EU) 2016/1699 av den 11 januari 2016 i vilket det system som Belgien har tillämpat sedan år 2004 med undantag från skatteplikt för överskjutande vinst för belgiska enheter som ingår i multinationella företagskoncerner, förklarades olagligt och oförenligt med den inre marknaden, och kommissionen förordnade om återkrav av stödet.⁵²

Enligt artikel 185.2 b i Code des impôts sur les revenus de 1992 (1992 års inkomstskattelag) (nedan kallad CIR 92), som bygger på den armlängdsprincip som slås fast i artikel 9 i det modellavtal som utarbetats av Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) beträffande skatter på inkomst och kapital, kan beskattningsunderlaget för bolag som ingår i multinationella bolagskoncerner som är skattskyldiga i Belgien anpassas, uppåt eller nedåt, från fall till fall på grundval av de tillgängliga uppgifter som tillhandahålls av bland annat den skattskyldiga personen, genom justering av vinster från koncerninterna gränsöverskridande transaktioner, när de internpriser som tillämpas inte återspeglar marknadsmekanismerna och armlängdsprincipen. Den positiva justeringen tillåter en ökning av vinsten för ett inhemskt bolag som ingår i en multinationell

51| Mål C-337/19 P, *kommissionen/Belgien och Magnetrol International*.

52| Beslut (EU) 2016/1699 av den 11 januari 2016 om den statliga stödordning för skattelättnader vid överskjutande vinst SA.37667 (2015/C) (f.d. 2015/NN) som Belgien har genomfört (delgivet med nr C(2015) 9837) (EUT L 260, 2016, s. 61).

koncern för att omfatta vinst som skulle ha uppkommit i det inhemska bolaget till följd av en viss transaktion på armlängds avstånd. Den negativa justeringen syftar å sin sida till att undvika eller eliminera dubbelbeskattning. Dessa justeringar kan godkännas av de belgiska skattemyndigheterna genom ett förhandsbesked (*tax ruling*).

Tribunalen slog för det första fast att den inte kunde bifalla talan såvitt avser grunden om kommissionens påstådda inkräktande på Konungariket Belgiens exklusiva befogenhet vad gäller direkt beskattning. Härvidlag erinrade tribunalen om att även om frågor om direkta skatter på unionsrättens nuvarande stadium omfattas av medlemsstaternas befogenhet, ska dessa inte desto mindre iaktta unionsrätten när de utövar denna befogenhet. En åtgärd varigenom de offentliga myndigheterna beviljar vissa företag en fördelaktig skattebehandling som försätter mottagarna i en ekonomiskt mer gynnsam situation än andra skattskyldiga personer kan anses utgöra statligt stöd. Kommissionen är behörig att säkerställa efterlevnaden av bestämmelserna om statligt stöd, och den kan därmed inte klandras för att ha överskridit sina befogenheter.

För det andra konstaterade tribunalen att kommissionen gjorde en felaktig bedömning när den i förevarande fall drog slutsatsen att det förelåg en stödordning i den mening som avses i artikel 1 d i förordning 2015/1589.⁵³ Enligt denna bestämmelse är en stödordning "varje rättsakt på grundval av vilket individuellt stöd kan beviljas företag som i rättsakten definieras på ett allmänt och abstrakt sätt, utan att några ytterligare genomförandeåtgärder krävs, samt varje rättsakt på grundval av vilket stöd, som inte är hänförbart till ett visst projekt, kan beviljas ett eller flera företag för obestämd tid och/eller med obestämt belopp". Enligt tribunalen innebär denna definition att eftersom individuella stöd beviljas utan ytterligare genomförandeåtgärder ska de huvudsakliga aspekterna av stödordningen i fråga nödvändigtvis framgå av de rättsakter som identifierats som grund för denna ordning. Vidare innebär denna definition att de nationella myndigheterna, när de tillämpar nämnda ordning, inte har ett utrymme för skönsmässig bedömning vad gäller fastställandet av de huvudsakliga aspekterna av det aktuella stödet och huruvida stödet ska beviljas. De nationella myndigheternas befogenhet bör nämligen begränsas till ett tekniskt genomförande av de bestämmelser som kan utgöra den ifrågavarande ordningen, i förekommande fall efter att ha kontrollerat att sökandena uppfyller de villkor som krävs för att åtnjuta den. Därutöver måste de rättsakter som ligger till grund för stödordningen på ett allmänt och abstrakt sätt definiera mottagarna, även om det stöd som beviljas dem förblir obestämt.

I förevarande fall konstaterade tribunalen för det första att även om några av de huvudsakliga delarna i den ordning som kommissionen använder i beslutet (EU) 2016/1699 visserligen kunde härröra från de rättsakter som kommissionen angett i detta beslut, var detta dock inte fallet för samtliga dessa huvudsakliga delar, inbegripet tvåstegsmetoden för beräkningen av överskjutande vinst som omfattar nettomarginalmetoden (TNMM), och kravet på investeringar, skapande av sysselsättning, centralisering eller en ökning av verksamheten i Belgien. Följaktligen påverkades genomförandet av dessa rättsakter och därför beviljandet av det påstådda stödet nödvändigtvis av att ytterligare genomförandeåtgärder vidtas. För det andra ansåg tribunalen att de belgiska skattemyndigheterna vid antagandet av besluten om förhandsbesked om den överskjutande vinsten hade ett utrymme för skönsmässig bedömning av alla huvudsakliga delar av det omtvistade systemet med skattelättnader som gjorde det möjligt för dessa myndigheter att påverka de egenskaper, belopp, eller villkor enligt vilka stödet beviljas, vilket också utesluter att det föreligger en stödordning. Härvidlag konstaterade tribunalen att de belgiska skattemyndigheterna, när de antog ett beslut om negativ justering, inte tekniskt genomförde regelverket, utan gjorde en kvalitativ och kvantitativ bedömning av varje ansökan "från fall till fall" utifrån de rapporter och den bevisning som det berörda företaget hade tillhandahållit, för att avgöra om det var berättigat att beviljas nämnda justering. För det tredje påpekade tribunalen att mottagarna av den påstådda stödordningen, vilken enligt artikel 185.2 b CIR 92 är tillämplig på företag som ingår i en multinationell koncern inom ramen för deras ömsesidiga gränsöverskridande förbindelser, inte definieras

53| Rådets förordning (EU) 2015/1589 av den 13 juli 2015 om tillämpningsföreskrifter för artikel 108 FEUF (EUT L 248, 2015, s. 9).

på ett allmänt och abstrakt sätt i de rättsakter som ligger till grund för den stödordning som kommissionen identifierat, varför de med nödvändighet måste definieras genom ytterligare genomförandeåtgärder. För det fjärde fann tribunalen att kommissionen inte hade lyckats visa att det systematiska tillvägagångssätt från de belgiska skattemyndigheternas sida som den hade identifierat uppfyllde kraven i artikel 1 d i förordning 2015/1589.

I dom av den 24 september 2019 i de förenade målen **Luxemburg och Fiat Chrysler Finance Europe/ kommissionen** (T-755/15 och T-759/15, [EU:T:2019:670](#)) ogillade tribunalen (sjunde avdelningen i utökad sammansättning) den talan om ogiltigförklaring som hade väckts av Storhertigdömet Luxemburg och av företaget Fiat Chrysler Finance Europe mot Europeiska kommissionens beslut i vilket det förhandsbesked som de luxemburgska skattemyndigheterna lämnat till företaget Fiat Chrysler Finance Europe kvalificerades som statligt stöd.⁵⁴

Fiat Chrysler Finance Europe, tidigare kallat Fiat Finance and Trade Ltd (nedan kallat FFT), ingår i fordonskoncernen Fiat/Chrysler och tillhandahåller kassaflödes- och finansieringstjänster till bolag i nämnda koncern i Europa. Eftersom FFT har sitt säte i Luxemburg hade FFT ansökt hos de luxemburgska skattemyndigheterna om ett förhandsbesked i skattehänseende (*tax ruling*) (nedan kallat förhandsbeskedet). Till följd av denna begäran antog de luxemburgska myndigheterna ett förhandsbesked som visade en metod för fastställande av FFT:s ersättning för tjänster som tillhandahölls andra bolag i Fiat/Chryslerkoncernen, vilket gjorde det möjligt för FFT att årligen fastställa sin skattepliktiga vinst i Storhertigdömet Luxemburg.

I det angripna beslutet fann kommissionen att detta förhandsbesked utgjorde statligt stöd i den mening som avses i artikel 107 FEUF, närmare bestämt ett driftstöd som var oförenligt med den inre marknaden. Den konstaterade vidare att Storhertigdömet Luxemburg inte hade underrättat kommissionen om det aktuella förhandsbeskedet och att Storhertigdömet Luxemburg inte hade iakttagit genomförandeförbudet, vilket strider mot bestämmelserna i artikel 108.3 FEUF. Kommissionen beslutade således att stödet var oförenligt med den inre marknaden och skulle återkrävas. Storhertigdömet Luxemburg och FFT väckte var för sig talan om ogiltigförklaring av detta beslut.

Direkt beskattning omfattas av medlemsstaternas exklusiva behörighet, varför tribunalen för det första erinrade om att kommissionen, genom att pröva frågan huruvida det aktuella förhandsbeskedet var förenligt med reglerna om statligt stöd, inte har genomfört någon "dold skatteharmonisering" utan utövat sin behörighet enligt unionsrätten. Eftersom kommissionen är behörig att se till att artikel 107 FEUF följs, kan den inte klandras för att ha överskridit sina befogenheter när den prövade det aktuella förhandsbeskedet i syfte att kontrollera om det utgjorde ett statligt stöd och, om så var fallet, huruvida detta var förenligt med den inre marknaden.

För det andra angav tribunalen att när den nationella skattelagstiftningen innebär att den vinst som följer av ett företags ekonomiska verksamhet beskattas som om den följer av transaktioner som genomförts på marknadsmässiga villkor, får kommissionen använda sig av armlängdsprincipen för att kontrollera att transaktioner inom koncernen ersätts som om de hade förhandlats fram mellan oberoende företag och, följaktligen, huruvida ett förhandsbesked ger mottagaren en fördel i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF. Tribunalen preciserade i detta avseende att armlängdsprincipen, såsom den har identifierats av kommissionen i det angripna beslutet, utgör ett verktyg som gör det möjligt för den att kontrollera att koncerninterna transaktioner ersätts som om de hade förhandlats fram mellan självständiga företag. Den konstaterade således att detta verktyg, mot bakgrund av luxemburgsk skattelagstiftning, ingår i utövandet

54| Kommissionens beslut (EU) 2016/2326 av den 21 oktober 2015 om det statliga stöd SA.38375 (2014/C) (f.d. 2014/NN) som Luxemburg har genomfört till förmån för Fiat (EUT L 351, 2016, s. 1)

av kommissionens befogenheter enligt artikel 107 FEUF. Kommissionen kunde således i förevarande fall kontrollera om den prisnivå för koncerninterna transaktioner som hade fastställts i det aktuella förhandsbeskedet motsvarade den prisnivå som förhandlats fram under marknadsmässiga villkor.

Vad för det tredje gäller styrkandet av att det förelåg en fördel, ansåg tribunalen att metoden för att fastställa ersättningen till FFT som erkänts genom det aktuella förhandsbeskedet inte gjorde det möjligt att nå ett resultat enligt armlängdsprincipen och att det tvärtom hade minimerat FFT:s ersättning, på grundval av vilken den skatt som skulle betalas av FFT fastställdes.

Vad för det fjärde gäller prövningen av selektiviteten hos den fördel som FFT beviljades genom det aktuella förhandsbeskedet fann tribunalen att kommissionen inte hade gjort någon felaktig bedömning när den fann att den fördel som FFT hade beviljats var selektiv, eftersom det nämnda förhandsbeskedet ansågs utgöra ett individuellt stöd och de villkor som är knutna till presumtionen om selektivitet var uppfyllda i förevarande fall. Tribunalen tillade att kommissionen under alla omständigheter även hade visat att den aktuella åtgärden var selektiv på grundval av en analys av selektiviteten i tre steg.

Vad för det femte gäller återkravet av stödet bekräftade tribunalen att återkravet av stödet i förevarande fall varken stred mot rättssäkerhetsprincipen eller Storhertigdömet Luxemburgs rätt till försvar.

I dom av den 24 september 2019 i de förenade målen **Nederländerna m.fl./kommissionen** (T-760/15 och T-636/16, [EU:T:2019:669](#)), ogiltigförklarade tribunalen (sjunde avdelningen i utökad sammansättning) Europeiska kommissionens beslut att kvalificera ett förhandsbesked till företaget Starbucks Manufacturing Emea BV (nedan kallat SMBV) som statligt stöd.⁵⁵

SMBV är ett dotterbolag i Starbucks-koncernen som ansvarar för viss produktion och distribution inom nämnda koncern. Den 28 april 2008 ingick de nederländska skattemyndigheterna ett avtal om förhandsbesked i fråga om priser med SMBV (nedan kallat förhandsbeskedet), vilket syftade till att fastställa SMBV:s ersättning för sin verksamhet inom Starbucks-koncernen. Ersättningen till SMBV användes därefter årligen i syfte att årligen fastställa den skattepliktiga vinsten i SMBV för beräkning av bolagsskatt i Nederländerna. Den 21 oktober 2015 antog kommissionen ett beslut i vilket det angavs dels att förhandsbeskedet utgjorde statligt stöd som var oförenligt med den inre marknaden, dels att stödet skulle återkrävas. Konungariket Nederländerna, å ena sidan, och Starbucks Corp. och SMBV å andra sidan, väckte var och en talan om ogiltigförklaring av detta beslut.

Direkt beskattning omfattas av medlemsstaternas exklusiva behörighet. Tribunalen erinrade därför för det första om att medlemsstaterna likväl ska utöva denna behörighet med iakttagande av unionsrätten. Medlemsstaternas åtgärder i fråga om direkt beskattning är således inte uteslagna från tillämpningsområdet för bestämmelserna om kontroll av statligt stöd, även om de avser frågor som inte hade varit föremål för harmonisering i unionen. Av detta följer att kommissionen kunde kvalificera en skatteåtgärd såsom ett förhandsbesked som statligt stöd, under förutsättning att villkoren för en sådan kvalificering var uppfyllda.

För det andra angav tribunalen att när den nationella skattelagstiftningen innebär att den vinst som följer av ett företags ekonomiska verksamhet beskattas som om den följer av transaktioner som genomförts på marknadsmässiga villkor, får kommissionen använda sig av armlängdsprincipen för att kontrollera att transaktioner inom koncernen ersätts som om de hade förhandlats fram mellan oberoende företag och, följaktligen, huruvida ett förhandsbesked ger mottagaren en fördel i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF. Tribunalen preciserade i detta avseende att armlängdsprincipen, såsom den har identifierats av

⁵⁵ | Kommissionens beslut (EU) 2017/502 av den 21 oktober 2015 om det statliga stöd SA.38374 (2014/C f.d. 2014/NN) som Nederländerna har genomfört till förmån för Starbucks (EUT L 83, 2017, s. 38)

kommissionen i det angripna beslutet, utgör ett verktyg som gör det möjligt för den att kontrollera att koncerninterna transaktioner ersätts som om de hade förhandlats fram mellan självständiga företag. Den konstaterade således att detta verktyg, mot bakgrund av nederländsk skattelagstiftning, ingår i utövandet av kommissionens befogenheter enligt artikel 107 FEUF. Kommissionen kunde således i förevarande fall kontrollera om den prisnivå för koncerninterna transaktioner som hade fastställts i det aktuella förhandsbeskedet motsvarade den prisnivå som hade förhandlats fram under marknadsmässiga villkor.

Vad för det tredje gäller styrkande av att det förelåg en fördel, ansåg tribunalen emellertid att kommissionen inte hade lyckats visa att det aktuella förhandsbeskedet hade gett en fördel i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF genom att minska SMBV:s skattebörda. Tribunalen förkastade närmare bestämt de olika resonemang som kommissionen lagt till grund för sin bedömning att förhandsbeskedet hade gett SMBV en fördel genom att godta en metod för fastställande av internpriser som inte gjorde det möjligt att uppnå ett resultat i enlighet med armlängdsprincipen.

Tribunalen underkände således först det resonemang enligt vilket förhandsbeskedet gav SMBV en fördel, eftersom valet i sig av metoden för att fastställa priserna för koncerninterna transaktioner inte ledde till en trovärdig uppskattning av ett marknadsbaserat resultat i enlighet med armlängdsprincipen. Enbart den omständigheten att metodföreskrifterna inte hade iakttagits leder nämligen inte nödvändigtvis till en minskning av skattebördan, och det var även nödvändigt att kommissionen visade att de metodologiska fel som den hade identifierat i det aktuella förhandsbeskedet inte gjorde det möjligt att göra en tillförlitlig uppskattning av ett resultat enligt armlängdsprincipen och att de hade lett till en minskning av den skattepliktiga vinsten i förhållande till den skattebörda som följer av tillämpningen av de normala bestämmelserna i den nationella rätten på ett företag som befinner sig i en faktisk situation som är jämförbar med SMBV:s situation och som utövar sin verksamhet på marknadens villkor. Kommissionen hade emellertid inte lagt fram något sådant bevis.

I detta avseende påpekade tribunalen bland annat att kommissionen inte hade åberopat någon omständighet som gjorde det möjligt att dra slutsatsen att den metod som användes i förhandsbeskedet för att fastställa internpriset, det vill säga nettomarginalmetoden, med nödvändighet ledde till ett för lågt resultat, vilket gav SMBV en fördel. På samma sätt angav tribunalen att enbart kommissionens konstaterande, att förhandsbeskedet inte hade innehållit någon analys av den licensavgift som SMBV hade utbetalat till ett företag i Starbucks-koncernen för användning av dess immateriella rättigheter, bland annat rostningsmetoderna och annan know-howseende rostning, inte var tillräckligt för att visa att denna licensavgift faktiskt inte var förenlig med armlängdsprincipen. Vad gäller storleken på den licensavgift som SMBV betalade, enligt den analys av SMBV:s funktioner och en analys av de jämförbara rostningsavtal som kommissionen hade undersökt, ansåg tribunalen dessutom att kommissionen inte hade visat att den innebar en fördel i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF.

Därefter prövade tribunalen kommissionens alternativa resonemang, enligt vilket, även om nettomarginalmetoden kunde användas i förevarande fall för att fastställa internpriset, förhandsbeskedet gav SMBV en fördel, eftersom det sätt att tillämpa nämnda metod som angav i förhandsbeskedet var felaktigt. Tribunalen påpekade i detta avseende att kommissionen inte hade visat att de olika fel som den hade identifierat i sättet att tillämpa nettomarginalmetoden hade gett SMBV en fördel, oavsett om det var godkännandet genom förhandsbeskedet av SMBV som testenheter vid tillämpningen av nettomarginalmetoden, valet av indikator på vinstnivån för tillämpning av nettomarginalmetoden eller vissa korrigeringar som gjorts av nämnda indikator.

4. Subventioner till investeringar i kollektivtrafikföretag

I domar av den 12 juli 2019, *Keolis CIF m.fl./kommissionen* (T-289/17, [EU:T:2019:537](#)), *Transdev m.fl./kommissionen* (T-291/17, [EU:T:2019:534](#)), *Région Île-de-France/kommissionen* (T-292/17, [EU:T:2019:532](#)), *Optile/kommissionen* (T-309/17, [EU:T:2019:529](#)), *Ceobus m.fl./kommissionen* (T-330/17, [EU:T:2019:527](#)) och *STIF-IDF/kommissionen* (T-738/17, [EU:T:2019:526](#)), ogillade Tribunalen i respektive fall talan om delvis ogiltigförklaring av kommissionens beslut av den 2 februari 2017 om de två stödordningar som Frankrike har genomfört till förmån för busstransportbolag i regionen Île-de-France.⁵⁶

Samtliga dessa mål rör två stödordningar till förmån för busstransportföretag i regionen Île-de-France. Den första genomfördes av regionen Île-de-France mellan åren 1994 och 2008 och den andra genomfördes av Syndicat Transport Île de France (STIF-IDF) från år 2008. De stöd som betalades ut inom ramen för dessa stödordningar syftade till att främja inköp av utrustning till företag som bedrev reguljär kollektivtrafik i regionen Île-de-France och att kompensera dessa företag för deras investeringskostnader.

I det beslut som angreps vid tribunalen fann kommissionen att dessa båda stödordningar var förenliga med den inre marknaden. Kommissionen konstaterade dock att de ekonomiska stöd som beviljats enligt dessa stödordningar hade genomförts olagligen, eftersom de utgjorde "nytt stöd" och inte hade anmälts till kommissionen. Kommissionen konstaterade i detta avseende närmare bestämt att artikel 108.3 FEUF åsidosatts, enligt vilken medlemsstater som avser att bevilja eller ändra ett statligt stöd inte får genomföra de planerade åtgärderna förrän kommissionen har gjort en förhandsgranskning av planerna. Artikel 108.3 FEUF innebär således en "standstill-skyldighet", som är tillämplig på nytt stöd men inte på befintligt stöd.

Genom domarna *Keolis CIF m.fl./kommissionen*, *Transdev m.fl./kommissionen*, *Optile/kommissionen* och *Ceobus m.fl./kommissionen* ogillade tribunalen i respektive fall talan som hade väckts av flera företag som utförde persontransporter på väg inom denna region och som syftade till ogiltigförklaring av det angripna beslutet i den del det avsåg den stödordning som genomförts av regionen Île-de-France mellan åren 1994 och 2008. Flera av sökandena anförde att kommissionen på olika sätt åsidosatt motiveringsskyldigheten, men dessa argument godtog inte av tribunalen. Till stöd för sin talan bestred sökandena vidare att de investeringsstöd som transportföretag hade erhållit inom ramen för den ifrågasatta stödordningen skulle kvalificeras som nytt stöd. Vägtransportföretagen åberopade dessutom att preskriptionsreglerna i artikel 17 i förordning 2015/1589⁵⁷ hade åsidosatts.

Vad gäller kvalificeringen av den stödordning som genomförts av regionen Île-de-France mellan åren 1994 och 2008 som nytt stöd, underkände tribunalen invändningarna om åsidosättande av artikel 1 b i) i förordning 2015/1589 åsidosatts, enligt vilken stöd som införts innan EUF-fördraget trädde i kraft i den berörda medlemsstaten ska anses vara befintligt stöd. Sökandena hade nämligen inte inför tribunalen lagt fram tillräcklig bevisning för att visa att den aktuella stödordningen hade införts vid en tidigare tidpunkt än den dag då Fördraget om upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen trädde i kraft i Frankrike, den 1 januari 1958. Tribunalen underkände även invändningarna om åsidosättande av artikel 1 b v) i förordning 2015/1589, enligt vilken allt stöd som inte utgjorde något stöd när det infördes men senare blev ett stöd på grund av utvecklingen av den inre marknaden, utan att medlemsstaten företagit någon ändring, är att

⁵⁶ | Kommissionens beslut (EU) 2017/1470 av den 2 februari 2017 om de stödordningar SA.26763 2014/C (f.d. 2012/NN) som Frankrike har genomfört till förmån för busstransportföretag i regionen Île-de-France (EUT L 209, 2017, s. 24).

⁵⁷ | Rådets förordning (EU) 2015/1589 av den 13 juli 2015 om genomförandebestämmelser för artikel 108 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUT L 248, 2015, s. 9).

betrakta som befintligt stöd. Tribunalen kunde därvidlag konstatera att de transportföretag som erhållit stöd hade kunnat använda den utrustning som finansierades genom stödet i sin konkurrensutsatta transportverksamhet, redan från införandet av stödprogrammet i fråga. Vad gäller perioden 1994–2008 hade de berörda transportföretagen inte heller bestritt kvalificeringen av de bidrag som beviljats som statligt stöd i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF. Kommissionens slutsats att samtliga kriterier som föreskrivs i denna bestämmelse var uppfyllda för denna period låg dessutom i linje med den bedömning som gjorts i flera avgöranden från nationella domstolar som meddelats på området.

Tribunalen underkände även invändningarna om åsidosättande av artikel 17 i förordning 2015/1589, som föreskriver en preskriptionstid på tio år för återkrav av stöd. Tribunalen påpekade att denna preskriptionsregel endast avser kommissionens befogenheter och därför inte ska tillämpas i ett fall som det förevarande där, som i det aktuella fallet, kommissionen har erkänt att de olagliga stöden är förenliga med den inre marknaden efter det att de beviljats. Tribunalen erinrade emellertid om att de nationella myndigheternas befogenheter avseende en eventuell återbetalning av sådant stöd endast omfattas av de preskriptionsregler i nationell rätt som är tillämpliga vid den nationella domstolen.

I domen **Région Île-de-France/kommissionen** ogillade tribunalen den talan som väckts av regionen Île-de-France. Tribunalen fann att sökanden inte kunde klandra kommissionen för att ha åsidosatt motiveringsskyldigheten vid sin bedömning av dels den selektiva karaktären hos den stödordning som gällde mellan åren 1994 och 2008, dels den otillbörliga ekonomiska fördel som beviljades de slutliga stödmottagarna. Tribunalen fann vidare att det inte fanns anledning att ifrågasätta bedömningen i det angripna beslutet av om stödordningen medförde en ekonomisk fördel och om den var selektiv. Tribunalen preciserade att de företag som härrörde från andra medlemsstater eller andra franska regioner inte kunde komma i fråga för de omtvistade bidragen. Endast företag verksamma på marknaden för reguljär persontransport inom regionen Île-de-France kunde dra fördel av dessa. Tribunalen underkände även grunden om åsidosättande av artikel 1 b i) och v) i förordning 2015/1589.

I domen **STIF-IDF/kommissionen** ogillade tribunalen den talan som väckts av STIF-IDF om ogiltigförklaring av det angripna beslutet i den del det avsåg de stödordning som STIF-IDF infört från år 2008. Den delen av det angripna beslutet avsåg mer specifikt en rad avtal mellan STIF-IDF och privata företag som bedrev reguljär kollektivtrafik i regionen Île-de-France, enligt vilka STIF-IDF skulle betala ut ekonomiska bidrag till företagen som ersättning för fullgörande av den allmänna trafikplikt som företagen omfattades av enligt avtal.

Till stöd för sin talan om ogiltigförklaring åberopade STIF-IDF den fasta rättspraxis enligt vilken en statlig åtgärd inte utgör statligt stöd i den mening som avses i artikel 107 FEUF när den utgör vederlag för tjänster som de mottagande företagen har tillhandahållit för att fullgöra skyldigheter avseende allmännyttiga tjänster och åtgärden i själva verket inte gynnar dessa företag ekonomiskt och således inte ger dessa företag en fördelaktigare konkurrensställning än konkurrerande företag. För att en sådan ersättning i ett konkret fall inte ska anses utgöra statligt stöd, måste dock de så kallade Altmarkkriterierna⁵⁸ vara uppfyllda. Enligt det fjärde av de kriterierna ska storleken på den nödvändiga ersättningen fastställas på grundval av en analys av de kostnader som ett genomsnittligt, välskött och lämpligt utrustat företag skulle ha för att uppfylla skyldigheten att tillhandahålla allmännyttiga tjänster enligt de krav som ställs på dessa. I sin talan kritiserade STIF-IDF närmare bestämt kommissionen för att i det angripna beslutet felaktigt ha bedömt att den omtvistade stödordningen inte uppfyllde det kriteriet och för att ha åsidosatt sin motiveringsskyldighet i detta avseende.

58| Det handlar om fyra kriterier för att nämnda rättspraxis ska vara tillämplig, vilka angavs i domen av den 24 juli 2003, **Altmark Trans och Regierungspräsidium Magdeburg** (C-280/00, [EU:C:2003:415](#), punkterna 88–93).

Efter att ha bekräftat att kommissionen i tillräcklig mån hade redogjort för skälen till att den ansåg att den omtvistade stödordningen inte uppfyllde det fjärde Altmarkkriteriet, påpekade tribunalen att den bevisning som STIF-IDF hade lagt fram till stöd för sina invändningar i huvudsak bestod av hänvisningar till metodologiska verktyg som den hade använt i ett tidigare led för att fastställa storleken på de ekonomiska bidrag som skulle utbetalas till de avtalsslutande företagen, samt till de olika kontroller i efterhand som utförts för att granska de investeringar som företagen gjort. Eftersom denna bevisning inte var relevant eller, i vart fall, inte tillräcklig för att avgöra om ersättningsbeloppet hade fastställts i enlighet med det fjärde Altmarkkriteriet, konstaterade tribunalen att de uppgifter som STIF-IDF hade lämnat inte gjorde det möjligt att fastställa att den bedömning av den omtvistade stödordningen som gjordes i det angripna beslutet med avseende på detta kriterium utgjorde en felaktig rättstillämpning eller en oriktig bedömning.

5. Tillämpning i tiden av bestämmelser om statligt stöd

I domen **European Food m.fl./kommissionen** (förenade målen T-624/15, T-694/15 och T-704/15, överklagad till domstolen,⁵⁹ [EU:T:2019:423](#)), som meddelades den 18 juni 2019, ogiltigförklarade tribunalen kommissionens beslut (EU) 2015/1470 av den 30 mars 2015,⁶⁰ varigenom utbetalning av det skadestånd som ådömts enligt skiljedom meddelad av en skiljedomstol som upprättats under överinseende av Internationella centrumet för biläggande av investeringstvister (ICSID) förklarades utgöra statligt stöd som var oförenligt med den inre marknaden.

Ett bilateralt investeringsavtal om främjande och ömsesidigt skydd av investeringar ingicks den 29 maj 2002 mellan Konungariket Sveriges regering och Rumäniens regering (nedan kallat investeringsavtalet). Investeringsavtalet trädde i kraft den 1 juli 2003. I artikel 2.3 i investeringsavtalet anges att varje avtalsslutande part ska garantera att de ska behandla investeringar som görs av investerare från den andra parten rättvist och skäligt. År 2005, i samband med Rumäniens förhandlingar om anslutning till Europeiska unionen (som slutligen ägde rum den 1 januari 2007) upphävde den rumänska regeringen den undantagsförordning som gav vissa investerare i missgynnade regioner en rad investeringsincitament och som hade antagits genom regeringsbeslut nr 24/1998. Fem investerare (nedan kallade skiljedomssökandena) som hade dragit förmån av undantagsförordningen ansåg att Rumänien hade åsidosatt sin skyldighet att behandla investeringar från svenska investerare rättvist och skäligt. De väckte därför den 28 juli 2005 talan vid en skiljedomstol i enlighet med artikel 7 i investeringsavtalet. Genom dom av den 11 december 2013 fastställde skiljedomstolen att Rumänien skulle förpliktas att utge skadestånd till skiljedomssökandena med ett belopp på cirka 178 miljoner euro. Kommissionen kvalificerade utbetalningen av dessa skadestånd jämte ränta, plus ränta som har löpt sedan skiljedomen meddelades, som nytt statligt stöd, vilket var oförenligt med den inre marknaden, och antog således det angripna beslutet för att hindra Rumänien från att verkställa skiljedomen. De bolag som är direkt berörda av nämnda beslut (nedan kallade sökandena) har väckt talan om ogiltigförklaring av beslutet med stöd av artikel 263 FEUF.

Vad gäller den grund som åberopats av sökandena avseende att unionsrätten inte är tillämplig under förhållanden som föregår Rumäniens anslutning till Europeiska unionen, konstaterade tribunalen att Rumäniens antagande av incitamenten och upphävandet av undantagsordningen, investeringsavtalets ikraftträdande, och Rumäniens åsidosättanden i samband med detta liksom skiljedomssökandenas talan vid skiljedomstolen, samtliga ägde rum innan Rumänien anslöt sig till unionen och att upphävandet av dessa

59| Mål C-638/19 P, *kommissionen/European Food m.fl.*

60| Kommissionens beslut (EU) 2015/1470 av den 30 mars 2015 om det statliga stöd SA.38517 (2014/C) (f.d. 2014/NN) som Rumänien har genomfört Skiljedomen Micula mot Rumänien av den 11 december 2013 [delgivet med nr C(2015) 2112] (EUT L 232, 2015, s. 43) (nedan kallat det omtvistade beslutet).

incitament utgör den skadevållande händelse för vilken sökandena beviljades den aktuella ersättningen. Tribunalen fann att skiljedomssökandenas rätt till ersättning uppstod vid den tidpunkt då Rumänien upphävde incitamenten år 2005, det vill säga före denna stats anslutning till unionen. Eftersom unionsrätten inte var tillämplig i Rumänien under denna period, bedömde tribunalen att kommissionen inte hade kunnat utöva sin behörighet enligt fördraget vad gäller statligt stöd. Tribunalen påpekade att även om en ny bestämmelse i princip ska tillämpas omedelbart på framtida verkningar av en situation som har uppkommit under en äldre bestämmelses giltighetstid, kan verkningarna av skiljedomen inte anses utgöra framtida verkningar av en situation som uppkommit före anslutningen, eftersom skiljedomen retroaktivt framkallade slutligt förvärvade verkningar som endast "fastställdes" med avseende på dåtid, det vill säga verkningar som delvis redan hade fastställts före anslutningen, med beaktande av att genomförandet av skiljedomen, såsom kommissionen konstaterade i sitt beslut, återupprättade den situation som de sökande sannolikt skulle ha befunnit sig i om incitamenten aldrig hade upphävts av Rumänien och att detta utgjorde driftstöd.

Tribunalen erinrade vidare om att skadestånd inte kan betraktas som stöd, utom när det ersätter ett indraget olagligt eller oförenligt statligt stöd, och att i den mån unionsrätten inte är tillämplig på skadestånd som syftar till att kompensera för upphävandet av incitamenten, kan detta inte betraktas som ersättning för upphävandet av ett olagligt eller med unionsrätten oförenligt stöd. Av detta skäl bedömde tribunalen att kommissionens beslut var rättsstridigt i den mån det innebar att utdömt skadestånd jämte ränta kvalificerades som en fördel och som stöd i den mening som avses i artikel 107 FEUF.

V. Immaterialrätt

1. EU-varumärken

a. Absoluta registreringshinder

I det mål som avgjordes genom domen av den 14 februari 2019, *Bayer Intellectual Property/EUIPO (Återgivning av ett hjärta)* (T-123/18, [EU:T:2019:95](#)), hade tribunalen att pröva ett överklagande av ett beslut av första överklagandenämnden vid Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) om avslag på överklagandet av granskarens beslut att avslå en ansökan om registrering av ett figurmärke som föreställer ett hjärta. Överklagandenämnden ansåg att omsättningskretsen skulle komma att uppfatta det sökta varumärket som en återgivning av ett hjärta och således som en hänvisning till det faktum att tjänsterna i fråga rör området kardiologi.

Tribunalen erinrade för det första om att ett varumärke ska göra det möjligt för omsättningskretsen att särskilja de varor som det avser från varor från andra företag utan att denna krets behöver visa prov på särskild uppmärksamhet, vilket innebär att frågan om den särskiljningsförmåga som krävs för att ett varumärke ska registreras inte kan vara beroende av denna omsättningskrets uppmärksamhetsnivå.

Tribunalen erinrade för det andra om att det av fast rättspraxis följer att EUIPO ska utöva sin behörighet i enlighet med de allmänna principerna i unionsrätten. Även om EUIPO utifrån principen om likabehandling och god förvaltningssed ska beakta de beslut som tidigare meddelats i fråga om liknande ansökningar och ägna särskild uppmärksamhet åt frågan huruvida det finns anledning att besluta på samma sätt, måste emellertid den prövningen ske i överensstämmelse med legalitetsprincipen. Dessutom ska, av rättssäkerhetsskäl och i synnerhet för att uppfylla kraven på god förvaltning, varje prövning av en ansökan om registrering vara strikt och fullständig för att förhindra att varumärken registreras eller förklaras ogiltiga när så inte ska ske.

Den prövningen måste därför göras i varje konkret fall. En registrering av ett kännetecken som varumärke ska nämligen prövas utifrån de specifika villkor som följer av sakomständigheterna i det enskilda fallet och som visar huruvida det föreligger något registreringshinder för kännetecknet i fråga.

Tribunalen påpekade att det av dessa principer följer att det ankommer på överklagandenämnderna att, när de beslutar att göra en annan bedömning än den de gjort i tidigare meddelade beslut avseende liknande ansökningar som det hänvisas till inför dessa, uttryckligen motivera varför de avviker från det som fastställts i de besluten. En sådan motiveringsskyldighet avseende en avvikelse i förhållande till tidigare meddelade beslut är emellertid av mindre betydelse när det rör en prövning som sker helt utifrån det sökta varumärket än när det gäller sakomständigheter som inte är strikt avhängiga det varumärket. Vidare följer det av nämnda rättspraxis att de beslut som överklagandenämnderna ska fatta enligt förordning 2017/1001⁶¹ beträffande registrering av ett kännetecken som EU-varumärke, fattas inom ramen för en normbunden behörighet och inte inom ramen för en befogenhet att företa skönmässiga bedömningar. Lagenligheten av överklagandenämndernas beslut ska därför enbart bedömas på grundval av denna förordning, såsom den tolkas av unionsdomstolen. Överklagandenämnderna kan därmed inte vara bundna av EUIPO:s tidigare meddelade beslut.

Tribunalen konstaterade att prövningen av det sökta varumärkets särskiljningsförmåga i förevarande fall skulle ske helt utifrån detta varumärke och inte utifrån de sakomständigheter som klaganden åberopat. Således var det korrekt av överklagandenämnden att endast anföra att klaganden inte kunde åberopa EUIPO:s tidigare meddelade beslut till stöd för att det sökta varumärket inte skulle omfattas av det registreringshinder som avses i artikel 7.1 b i förordning 2017/1001. Tribunalen noterade att överklagandenämnden under alla förhållanden uttryckligen hade motiverat varför den avvek från slutsatserna i det tidigare meddelade beslut som klaganden hade hänvisat till. Den anförde nämligen i sak att de där aktuella produkterna inte specifikt avsåg kardiologi, så att dessa produkter inte, till skillnad från de tjänster som är aktuella i förevarande mål, hade något "direkt, och omedelbart identifierbart, samband med det mänskliga hjärtat". Tribunalen ansåg vidare att klaganden inte kunde ifrågasätta giltigheten av detta resonemang utan att ifrågasätta huruvida vägran att registrera det sökta varumärket var välgrundad. Tribunalen fann emellertid att det var korrekt av överklagandenämnden att slå fast att det sökta varumärket omfattades av det registreringshinder som avses i artikel 7.1 b i förordning 2017/1001.

I domen i målet **adidas/EUIPO – Shoe Branding Europe (Återgivning av tre parallella ränder)** (T-307/17, [EU:T:2019:427](#)), som meddelades den 19 juni 2019, ogillade tribunalen överklagandet av det beslut som Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) meddelat och genom vilket den myndigheten förklarade att ett figurmärke som återger tre parallella svarta ränder mot en vit bakgrund är ogiltigt, med motiveringen att detta varumärke helt saknade särskiljningsförmåga, inbegripet särskiljningsförmåga till följd av användning.

I förevarande fall hade adidas AG registrerat ett figurmärke bestående av tre parallella lika breda ränder på jämnt avstånd från varandra placerade på produkten i vilken riktning som helst. Shoe Branding Europe BVBA hade ingett en ansökan om att detta varumärke skulle förklaras ogiltigt med hänvisning till att det saknade särskiljningsförmåga i den mening som avses i artikel 52.1 a i förordning nr 207/2009,⁶² jämförd med artikel 7.1 b i samma förordning. EUIPO biföll ansökan om ogiltighetsförklaring, med motiveringen att det ifrågavarande varumärket helt saknade såväl ursprunglig särskiljningsförmåga som särskiljningsförmåga som förvärvats till följd av användning.

61| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/1001 av den 14 juni 2017 om EU-varumärken (EUT L 154, 2017, s. 1).

62| Rådets förordning (EG) nr 207/2009 av den 26 februari 2009 om EU-varumärken (EUT L 78, 2009, s. 1).

Tribunalen hade för det första, för att avgöra vilka former av användning av ett varumärke som kan beaktas, att fastställa huruvida begreppet användning av varumärket i den mening som avses i artiklarna 7.3 och 52.2 i förordning nr 207/2009 ska tolkas på samma sätt som begreppet verkligt bruk i artikel 15.1 i samma förordning.

Tribunalen slog härvidlag fast att begreppet användning av ett varumärke i den mening som avses i artiklarna 7.3 och 52.2 i förordning nr 207/2009 ska tolkas så, att det inte endast omfattar användning av varumärket i den form som angavs i registreringsansökan och som i förekommande fall registrerats, utan även användning av varumärket i former som endast försumbart skiljer sig från denna form och som därför vid en helhetsbedömning kan anses motsvara nämnda form.

Tribunalen påpekade för det andra att det, i fråga om ett ytterst enkelt varumärke, måste anses att till och med små förändringar av varumärket kan utgöra en icke försumbar variation, vilket innebär att den förändrade formen vid en helhetsbedömning inte kan anses motsvara den registrerade formen av varumärket. Ju enklare ett varumärke är, desto mindre är nämligen möjligheten att det har särskiljningsförmåga och desto större är möjligheten att en förändring av varumärket påverkar något av dess väsentliga särdrag och således förändrar omsättningskretsens uppfattning av varumärket.

För det tredje konstaterade tribunalen att den registrerade formen av det aktuella varumärket kännetecknades av användningen av tre svarta ränder mot en vit bakgrund. Härav drog tribunalen slutsatsen att en omvänd färgkombination, med hänsyn till det aktuella varumärkets ytterst enkla utformning och vikten av den färgkombination som användes vid registreringen, inte kan betecknas som en försumbar variation jämfört med den registrerade formen av varumärket i fråga. Tribunalen fann följaktligen att EUIPO hade fog för att underkänna den bevisning som inte visar varumärket i fråga, utan som visar andra kännetecken bestående av tre vita (eller ljusa) ränder mot en svart (eller mörk) bakgrund.

I domen av den 12 december 2019, **Conte/EUIPO (CANNABIS STORE AMSTERDAM)** (T-683/18, [EU:T:2019:855](#)), ogillade tribunalen överklagandet av det beslut som fattats av överklagandenämnden vid Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) om att neka registrering av varumärket "CANNABIS STORE AMSTERDAM" med motiveringen att det stred mot allmän ordning.

Klaganden, Santa Conte, hade ansökt om registrering av ett figurkännetecken innehållande ordelementet "CANNABIS STORE AMSTERDAM" och ett figurelement som återgav cannabisblad, för varor och tjänster som omfattas av klasserna 30, 32 och 43 (livsmedel, drycker och utskänkning av mat och dryck). EUIPO:s överklagandenämnd nekade registrering med stöd av artikel 7.1 f i förordning nr 2017/1001⁶³ eftersom den ansåg att kännetecknet stred mot allmän ordning.

För det första erinrade tribunalen om att det avgörande kriteriet för bedömningen av huruvida ett kännetecken strider mot allmän ordning är hur omsättningskretsen uppfattar varumärket, vilket kan grundas på definitioner som är vaga ur vetenskaplig eller teknisk synvinkel, vilket innebär att det är den konkreta och aktuella uppfattningen av kännetecknet som är av betydelse, oberoende av huruvida de uppgifter som konsumenten har tillgång till är fullständiga. Överklagandenämnden gjorde således rätt när den betonade att den "särskilda formen på cannabisbladet ofta används i media som symbol för marijuana", och därmed inte hänvisade till ett vetenskapligt faktum, utan till uppfattningen hos omsättningskretsen. Tribunalen delade vidare överklagandenämndens bedömning att omsättningskretsen skulle uppfatta ordet "amsterdam" som en hänvisning till staden i Nederländerna som tolererar användning av narkotika och är känd för sina "coffee shops".

⁶³ Enligt artikel 7.1 f i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/1001 av den 14 juni 2017 om EU-varumärken (EUT L 154, 2017, s. 1) får varumärken som strider mot allmän ordning eller mot allmän moral inte registreras.

Vad för det andra gällde omsättningskretsen angav tribunalen att den bestod av den breda allmänheten i unionen, vilken inte nödvändigtvis förfogar över exakta vetenskapliga eller tekniska kunskaper om narkotika i allmänhet, och om cannabis i synnerhet, även om denna situation kan variera beroende på vilken medlemsstat allmänheten befinner sig i. Eftersom klaganden i varumärkesansökan hänvisat till gängse konsumentvaror och -tjänster som är avsedda för den breda allmänheten utan åtskillnad på grundval av ålder, finns det vidare inte något giltigt skäl för att begränsa omsättningskretsen till enbart yngre personer.

För det tredje konstaterade tribunalen att produkter som härrör från cannabis med en halt av tetrahydrocannabinol (THC) på mer än 0,2 procent i många länder i Europeiska unionen betraktas som olaglig narkotika. Kännetecknet som kan uppfattas som stridande mot allmän ordning eller mot allmän moral är inte desamma i samtliga medlemsstater, vilket bland annat kan bero på språkliga, historiska, sociala eller kulturella betingelser. Tribunalen fann därför att överklagandenämnden haft fog för att åberopa lagstiftningen i dessa medlemsstater, inte på grund av deras normativa verkan, utan som såsom faktiska uppgifter som kan ligga till grund för en bedömning av vilken uppfattning omsättningskretsen i de aktuella medlemsstaterna har av det aktuella kännetecknet. Vidare fann tribunalen att kännetecknet skulle uppfattas av den engelskspråkiga omsättningskretsen som att det betyder "cannabisbutik i Amsterdam" och av den icke engelsktalande omsättningskretsen som att det betyder "cannabis i Amsterdam", vilket i båda fallen, förstärkt av bilden av cannabisblad, som är den mediala symbolen för marijuana, utgör en klar och entydig hänvisning till den narkotika som saluförs där.

Vad för det fjärde gällde begreppet allmän ordning underströk tribunalen att varje överträdelse av lagen inte nödvändigtvis strider mot allmän ordning. Det krävs nämligen att denna överträdelse påverkar ett intresse som anses vara av grundläggande betydelse för den eller de berörda medlemsstaterna i enlighet med deras eget värdesystem. I förevarande fall konstaterade tribunalen att kampen mot spridningen av cannabis är särskilt känslig i de medlemsstater där konsumtion och användning av den narkotika som härrör från cannabis fortfarande är förbjuden, och detta svarar mot ett folkhälsoskäl som syftar till att bekämpa de skadliga effekterna av ett sådant ämne.

Mot denna bakgrund fann tribunalen att det aktuella kännetecknet, som av omsättningskretsen skulle komma att uppfattas som en upplysning om att de livsmedel och drycker som avsågs i varumärkesansökan, och de tjänster som hänförde sig till dessa, innehöll narkotika som är olaglig i flera medlemsstater, stred mot allmän ordning.

b. Relativa registreringshinder

I det mål som gav upphov till domen av den 7 februari 2019, **Swemac Innovation/EUIPO-SWEMAC Medical Appliances (SWEMAC)** (T-287/17, [EU:T:2019:69](#)), överklagade innehavaren av EU-varumärket SWEMAC det beslut genom vilket överklagandenämnden hade ogiltigförklarat nämnda varumärke med anledning av att det fanns ett äldre kännetecken, nämligen det äldre svenska företagsnamnet Swemac Medical Appliances AB.

I målet uppkom bland annat frågan huruvida, såsom klaganden hade gjort gällande, den omständigheten att klaganden kunde åberopa en rättighet som är äldre än det äldre kännetecknet innebar att den part som hade yrkat ogiltigförklaring, som var innehavare av det äldre kännetecknet, inte hade rätt att förbjuda användningen av ett yngre EU-varumärke, varmed villkoret i artikel 8.4 b i förordning nr 207/2009 inte skulle vara uppfyllt.

Tribunalen påpekade i detta avseende att när innehavaren av det ifrågasatta EU-varumärket har en äldre rättighet som kan medföra att det äldre varumärke som ansökan om ogiltigförklaring grundar sig på blir ogiltigt, åligger det enligt rättspraxis denne att vid behov vända sig till den behöriga nationella myndigheten eller domstolen för att om han så önskar få detta varumärke ogiltigförklarat.

Tribunalen erinrade dessutom om rättspraxis, som avser invändningsförfaranden, enligt vilken den omständigheten att innehavaren av ett ifrågasatt varumärke är innehavare av ett nationellt varumärke som är ännu äldre än det äldre varumärket i sig saknar betydelse eftersom invändningsförfarandet på unionsnivå inte har till syfte att lösa tvister på nationell nivå.

Enligt rättspraxis kan giltigheten av ett nationellt varumärke nämligen inte bestridas inom ramen för ett registreringsförfarande för ett EU-varumärke utan endast inom ramen för ett ogiltighetsförfarande som inletts i den berörda medlemsstaten. Även om det ankommer på Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) att, på grundval av de bevis som det åligger den som framställt invändningen att lägga fram, kontrollera huruvida det nationella varumärket som åberopats till stöd för invändningen finns, har den inte behörighet att pröva en tvist mellan detta varumärke och ett annat nationellt varumärke, vilket är en tvist som endast de nationella myndigheterna har behörighet att pröva.

Så länge det äldre nationella varumärket faktiskt är skyddat, är den omständigheten att det finns en äldre nationell registrering eller annan rättighet som är äldre än detta enligt rättspraxis följaktligen inte relevant vid en invändning mot en ansökan om registrering av ett EU-varumärke, även om det sökta EU-varumärket är identiskt med ett äldre nationellt varumärke som sökanden innehar eller med en annan rättighet som är äldre än det nationella varumärket som lagts till grund för invändningen.

Tribunalen noterade att den redan haft tillfälle att påpeka att även om äldre rättigheter till domännamn antas kunna likställas med en äldre nationell registrering, ankommer det i vilket fall som helst inte på tribunalen att avgöra en tvist där ett äldre nationellt varumärke står i konflikt med äldre rättigheter till domännamn. Sådana tvister omfattas nämligen inte av tribunalens behörighet.

Tribunalen bedömde att det var lämpligt att analogt tillämpa denna rättspraxis i förevarande fall. Oaktat de skyldigheter som åligger EUIPO och den roll som tribunalen har ankommer det varken på EUIPO eller tribunalen att lösa en konflikt mellan det äldre kännetecknet och ett annat företagsnamn eller varumärke som inte registrerats på nationell nivå, inom ramen för ett ogiltighetsförfarande mot ett EU-varumärke.

Härav följde enligt tribunalen att frågan om den äldre rättigheten skulle undersökas i förhållande till registreringen av det omtvistade EU-varumärket och inte i förhållande till åberopade äldre rättigheter vilka innehavaren av det ifrågasatta EU-varumärket, i förevarande fall klaganden, skulle kunna ha i förhållande till den part som hade yrkat ogiltigförklaring, som är innehavare av det äldre kännetecknet. Den enda äldre rättighet som skulle beaktas med avseende på utgången i förevarande mål var följaktligen det äldre kännetecknet.

Bakgrunden till målet **Puma/EUIPO – CMS (CMS Italy)** (T-161/16, [EU:T:2019:350](#)), i vilket tribunalen meddelade sitt beslut den 22 maj 2019, var den följande: PUMA hade invänt mot registreringen av figurmärket CMS Italy, vars huvudsakliga figurelement utgörs av ett kattdjur som hoppar åt höger. Till stöd för invändningen hade PUMA åberopat tre internationella registreringar av figurmärken, vilkas enda eller huvudsakliga beståndsdel utgörs av ett kattdjur som hoppar åt vänster, och som har rättsverkan i fler olika medlemsstater. PUMA:s invändning grundade sig på det registreringshinder som avses i artikel 8.5 i förordning nr 207/2009 (nu artikel 8.5 i förordning 2017/1001).

Invändningen hade avslagits med motiveringen att det inte hade styrkts att de äldre varumärkena var kända. Invändningsenheten hade bland annat vägrat att beakta ett antal tidigare beslut från Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO), i vilka det hade slagits fast att vissa av dessa varumärken var kända, och

vilka invändaren hade åberopat som bevis. Som skäl för detta hade invändningsenheten angett att laglighetsprövningen av EUIPO:s beslut ska ske på grundval av förordning nr 207/2009, såsom den har tolkats av EU-domstolen, och inte på grundval av en tidigare beslutspraxis. Överklagandet av detta beslut hade avslagits av överklagandenämnden, vilken underförstått hade godtagit denna bedömning och tillbakavisat den bevisning som klaganden hade lagt fram inför nämnden, huvudsakligen med motiveringen att det inte rörde sig om "kompletterande" bevisning utan om huvudbevisning.

Tribunalen fastställde genom ett särskilt uppsatt beslut med stöd av artikel 132 i rättegångsreglerna att det var uppenbart att överklagandet var välgrundat med beaktande av domen av den 28 juni 2018, **EUIPO/Puma** (C-564/16 P, [EU:C:2018:509](#)), och sammanfattade lärdomarna av den domen. Tribunalen erinrade särskilt om att när de tidigare beslut från EUIPO som en invändare åberopar som bevisning, i den del det i dessa beslut har konstaterats att det äldre varumärke som åberopas till stöd för invändningen enligt artikel 8.5 i förordning nr 207/2009 var känt, är utförliga vad gäller bevisunderlaget och de omständigheter som ligger till grund för detta konstaterande, så utgör dessa beslut en viktig indikation på att varumärket även inom ramen för det pågående invändningsförfarandet kan betraktas som känt i den mening som avses i den bestämmelsen.

Tribunalen konstaterade i förevarande fall att klaganden på ett precist sätt, till styrkande av att de äldre varumärkena var kända, hade åberopat tre tidigare beslut från EUIPO som utgjorde en färsk beslutspraxis i vilken det hade fastställts att två av de tre äldre varumärkena – som avsåg varor som var identiska med eller liknade de aktuella varorna och avsåg vissa av de medlemsstater som berördes i det aktuella fallet – var kända. Det ankom således på överklagandenämnden att beakta dessa beslut från EUIPO och utreda frågan huruvida det fanns anledning eller inte att besluta på samma sätt och att, om så inte befanns vara fallet, uttryckligen motivera denna avvikande bedömning. Överklagandenämnden hade genom att finna att besluten helt saknade relevans åsidosatt principen om god förvaltningssed. Tribunalen ogiltigförklarade således överklagandenämndens beslut.

I domen i målet **Luciano Sandrone/EUIPO - J. García Carrión (Luciano Sandrone)** (T-268/18, [EU:T:2019:452](#)), som meddelades den 27 juni 2019, ogiltigförklarade tribunalen det beslut som meddelades av andra överklagandenämnden vid Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) den 26 februari 2018, genom vilket den upphävde invändningsenhetens beslut av den 12 april 2017 att avslå den invändning som framställts av innehavaren av det äldre ordmärket DON LUCIANO, registrerat för "Alkoholhaltiga drycker (ej öl)", mot ansökan om registrering av ordmärket Luciano Sandrone för "Alkoholhaltiga drycker utom öl; preparat för framställning av alkoholhaltiga drycker".

När det gäller jämförelsen av kännetecknen underkände tribunalen, som först och främst sökt efter en dominerande beståndsdel, överklagandenämndens bedömning att förnamnet Luciano, som ingår i det kännetecknet som var föremål för ansökan, uppfattas som sällsynt av omsättningskretsen i Tyskland och Finland. Tribunalen gjorde här en åtskillnad mellan själva användningen av förnamnet och omsättningskretsens kännedom om detta namn, med beaktande av handelsflödet inom unionen och de elektroniska kommunikationsmedel som finns idag. Även om det är uppenbart att förnamnet Luciano inte är så utbrett bland befolkningen i Tyskland och i Finland, innebär inte detta i sig att detta förnamn uppfattas som ett ovanligt förnamn i dessa medlemsstater.

Tribunalen kom således fram till att överklagandenämnden borde anse att beståndsdelens "luciano" var dominerande i det äldre varumärket, vilket den mycket riktigt gjort, liksom beståndsdelens "sandrone" i det sökta kännetecknet – eftersom detta efternamn inte uppfattas som vanligt – vilket den däremot inte gjort.

Vad gäller den begreppsmässiga jämförelsen påpekade tribunalen att överklagandenämnden inte identifierat något särskilt begrepp som kunde knytas till för- och efternamnet i fråga. Enbart den omständigheten att omsättningskretsen associerar det sökta kännetecknet med ett förnamn och ett efternamn, och således med en fiktiv eller verklig specifik person, och att det äldre varumärket uppfattas såsom åsyftande en person

med namnet Luciano, saknar därför betydelse för den begreppsmässiga jämförelsen av de motstående kännetecknen. Tribunalen underkände således överklagandenämndens bedömning och fann, i likhet med EUIPO, som i sina inlagor avvikit från överklagandenämndens bedömning på denna punkt, att det i förevarande fall inte var möjligt att göra någon begreppsmässig jämförelse, eftersom förnamn och namn i de motstående kännetecknen inte innehöll något begrepp.

Beträffande helhetsbedömningen av risken för förväxling, påpekade tribunalen att överklagandenämnden gjort fel genom att inte beakta att beståndsdelen "sandrone" var dominerande i det sökta kännetecknet och att det var omöjligt att göra någon begreppsmässig jämförelse. Den noterade vidare att överklagandenämnden inte hade beaktat flera av särdragen hos varorna i fråga, närmare bestämt att namnen har stor betydelse när det gäller viner, vare sig det rör sig om efternamn eller namn på vingårdar, eftersom de tjänar som referens till och beteckning av vinerna. Det är således den särskiljande beståndsdelen "sandrone" som tjänar till att identifiera klagandens viner, eller benämningen i sin helhet, det vill säga "luciano sandrone", men inte enbart beståndsdelen "luciano". Tribunalen betonade att överklagandenämnden inte heller tagit hänsyn till att verkliga eller påhittade spanska och italienska namn ofta används i vinsektorn, och att konsumenterna är vana vid varumärken som innehåller dessa beståndsdelar, vilket innebär att de inte kommer att tro att detta innebär att alla de varor som hör under detta namn härrör från samma ursprung varje gång ett namn av denna typ förekommer hos ett varumärke tillsammans med andra beståndsdelar.

Tribunalen fann därför att det i vinsektorn, där användningen av kännetecken som består av namn eller förnamn är mycket vanligt förekommande, är osannolikt att genomsnittskonsumenten tror att det finns ekonomiska band mellan innehavarna av de motstående kännetecknen enbart på grund av att dessa delar det italienska förnamnet Luciano. Av enbart denna omständighet kan således inte slutsatsen dras att det såvitt gäller varumärken för viner föreligger en risk för förväxling, eftersom omsättningskretsen inte förväntar sig att det är en enda producent som använder sig av detta vanliga förnamn såsom beståndsdel i ett varumärke.

c. Processuella frågor

I domen *mobile.de/EUIPO (Bild av en bil i en pratbubbla)* (T-629/18, [EU:T:2019:292](#)), meddelad den 7 maj 2019, uttalade sig tribunalen om handläggningen av en ansökan om begränsning av den förteckning över varor och tjänster som omfattades av ansökan om registrering av ett varumärke. Denna ansökan hade ingetts av klaganden under förfarandet inför överklagandenämnden till följd av att EUIPO:s granskare delvis avslagit ansökan om registrering och den avsåg alla de varor och tjänster för vilka registrering hade vägrats. I stället för att konstatera att det inte längre fanns anledning att fatta beslut i saken hade överklagandenämnden avvisat överklagandet med motiveringen att den handling som ingetts av klaganden, och som hänvisade till nämnda ansökan om begränsning, inte uppfyllde kraven för att kunna godtas som en redogörelse för grunderna för överklagandet, eftersom den inte innehöll något argument som motiverade att granskarens beslut skulle upphävas. EUIPO anslöt sig till klagandens yrkande om att överklagandenämndens beslut skulle ogiltigförklaras.

Tribunalen påpekade först att det förhållandet att EUIPO hade anslutit sig till klagandens yrkande inte innebar att tribunalen var befriad från att pröva huruvida det överklagade beslutet var lagenligt. Överklagandenämndernas oavhängighet medför nämligen att EUIPO inte kan ändra eller upphäva ett beslut som fattats av en överklagandenämnd och inte heller ge överklagandenämnden instruktioner om detta.

Tribunalen erinrade därefter om att en varumärkessökande när som helst kan begränsa den förteckning över varor och tjänster som ingetts i samband med varumärkesansökan och således även under överklagandeförfarandet. Eftersom ansökan om begränsning av varorna och tjänsterna hade ingetts inom den tidsfrist som gäller för att inge en inlägga med en redogörelse för grunderna för överklagandet, var överklagandenämnden skyldig att pröva denna ansökan, oberoende av om en sådan inlägga hade ingetts.

Tribunalen fann därför att överklagandenämnden, genom att underlåta att pröva nämnda ansökan om begränsning, hade åsidosatt artikel 49.1 i förordning 2017/1001, jämförd med artikel 27.5 i den delegerade förordningen 2018/625,⁶⁴ och tribunalen ogiltigförklarade därför det överklagade beslutet.

2. Formgivningar

Genom domen i målet **Rietze/EUIPO – Volkswagen (Fordonet VW Caddy)** (T-192/18, [EU:T:2019:379](#)), som meddelades den 6 juni 2019, fastställde tribunalen det beslut som Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) fattat om att formgivningen för VW Caddy var ny i den mening som avses i artikel 5 i förordning nr 6/2002⁶⁵ och hade särprägel i den mening som avses i artikel 6 i den förordningen. Det målet härrör ur ett ogiltighetsförfarande som inletts av klaganden, Rietze, som är ett tyskt bolag som saluför miniatyrbilar. Den omtvistade formgivningen var en formgivning som designerar fordonet VW Caddy, som intervenienten förde ut på marknaden år 2011. För att styrka att en tidigare formgivning gjorts tillgänglig, hänvisade klaganden till en tidigare modell av det fordonet, nämligen VW Caddy (2K), som fördes ut på marknaden år 2004.

För det första godtog tribunalen inte klagandens argument att EUIPO först och främst borde ha gjort en avvägning mellan de motstående formgivningarnas kännetecken, för det andra bedöma deras gemensamma drag och för det tredje skilja mellan deras estetiska och tekniska egenskaper.

För det andra underkände tribunalen klagandens argument att EUIPO hade underlåtit att beakta viss bevisning där en illustration av den tidigare formgivningen återgavs. Tribunalen erinrade om att det ankommer på den som har gett in ansökan om ogiltighetsförklaring att tillhandahålla exakta och fullständiga återgivningar av den tidigare formgivningen och att det inte kan fordras att överklagandenämnden kombinerar olika bilder av varan där den tidigare formgivningen ingår eller att den ersätter en beståndsdel som återges på de flesta bilderna med en beståndsdel som återfinns på endast en bild. Tribunalen ogillade därför överklagandet.

3. Växtförädlarrätt

I domen i målet **Mema/CPVO (Braeburn 78 (11078))** (T-177/16, [EU:T:2019:57](#)), som meddelades den 5 februari 2019, preciserade tribunalen omfattningen av den prövning som överklagandenämnden vid Gemenskapens växtsortsmyndighet (CPVO) är skyldig att göra, varvid den bland annat drog paralleller till de skyldigheter som åligger överklagandenämnden vid Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO). I detta mål hade CPVO:s överklagandenämnd genom sitt beslut fastställt CPVO:s beslut att avslå klagandens ansökan om gemenskapens växtförädlarrätt för äppelsorten "Braeburn 78". CPVO ansåg i huvudsak att denna sort inte i tillräcklig utsträckning skilde sig från sorten "Royal Braeburn".

⁶⁴| Kommissionens delegerade förordning (EU) 2018/625 av den 5 mars 2018 om komplettering av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/1001 om EU-varumärken och om upphävande av delegerad förordning (EU) 2017/1430 (EUT L 104, 2018, s. 1).

⁶⁵| Rådets förordning (EG) nr 6/2002 av den 12 december 2001 om gemenskapsformgivning (EGT L 3, 2002, s. 1).

Tribunalen erinrade först om att CPVO:s uppgift kännetecknas av en teknisk och vetenskaplig komplexitet när det gäller villkoren för bedömningen av ansökningar om gemenskapens växtförädlarrätt, vilket innebär att myndigheten måste ges ett utrymme för skönsmässig bedömning när den fullgör sina uppgifter, bland annat vad gäller kontrollen av huruvida en sort är särskiljbar. CPVO:s överklagandenämnd är emellertid bunden av principen om god förvaltningssed, enligt vilken det ankommer på nämnden att omsorgsfullt och opartiskt undersöka samtliga faktiska och rättsliga omständigheter i det ärende som den har att pröva. Dessutom ska bestämmelserna om förfarandena vid CPVO i tillämpliga delar gälla överklagandeförfarandet. Principen om prövning av sakförhållanden på eget initiativ, som föreskrivs i artikel 76 i förordning nr 2100/94,⁶⁶ ska således tillämpas även i ett sådant förfarande vid överklagandenämnden.

Tribunalen konstaterade därefter att artikel 72 i förordning nr 2100/94, enligt vilken överklagandenämnden får vidta de åtgärder som kunnat vidtas av den enhet som meddelat det överklagade beslutet eller återförvisa ärendet till denna enhet för handläggning, är avfattad i liknande ordalag som artikel 71.1 i förordning 2017/1001.⁶⁷ Det framgår av denna bestämmelse och av systematiken i förordning 2017/1001 att överklagandenämnden vid prövning av ett överklagande har samma behörighet som den enhet som fattat det överklagade beslutet och att dess prövning avser hela tvisten, såsom den föreligger vid prövningstillfället. Det följer även av denna artikel att det finns en funktionell kontinuitet mellan EUIPO:s enheter och överklagandenämnderna av vilken det följer att de sistnämnda, när de prövar beslut som fattats av EUIPO:s enheter i första instans, är skyldiga att grunda sitt beslut på alla sak- och rättsförhållanden som parterna har åberopat, antingen i förfarandet vid den enhet som har avgjort ärendet i första instans eller i förfarandet angående överklagandet. När det gäller omfattningen av den prövning som EUIPO:s överklagandenämnder är skyldiga att göra med avseende på det överklagade beslutet gäller att denna inte är beroende av att den part som överklagat gör gällande någon särskild grund genom att kritisera den tolkning eller tillämpning av en rättsregel som gjorts av den enhet vid EUIPO som avgjort ärendet i första instans eller en sådan enhets bevisvärdering.

Tribunalen fann, med hänsyn till likheten mellan bestämmelserna i förordning 2017/1001 och förordning nr 2100/94, att liknande principer bör tillämpas på förfarandena vid CPVO.

Tribunalen konstaterade slutligen att det överklagade beslutet måste anses sakna motivering eller att motiveringen i vart fall var otillräcklig, och ogiltigförklarade beslutet.

⁶⁶ Rådets förordning (EG) nr 2100/94 av den 27 juli 1994 om gemenskapens växtförädlarrätt (EGT L 227, 1994, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 60, s. 196).

⁶⁷ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/1001 av den 14 juni 2017 om EU-varumärken (EUT L 154, 2017, s. 1).

VI. Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik – Restriktiva åtgärder

1. Bekämpande av terrorism

Den 6 mars 2019 prövade tribunalen, i domen ***Hamas/rådet*** (T-289/15, överklagad till domstolen,⁶⁸ [EU:T:2019:138](#)) en talan om ogiltigförklaring av beslut (Gusp) 2015/521 och genomförandeförordning (EU) 2015/513,⁶⁹ vilken väckts av Hamas, som hade upptagits i förteckningen över grupper och enheter som omfattas av särskilda restriktiva åtgärder mot vissa personer och enheter i syfte att bekämpa terrorism. Även om det enbart var namnet på Hamas terroristgren (Hamas-Izz al-Din al-Qassem) som var upptaget i de ursprungliga förteckningarna från år 2001,⁷⁰ upptogs från och med år 2003, i samband med uppdateringen av 2001 års rättsakter, även namnet på organisationens politiska gren (Hamas) i förteckningarna⁷¹. I redogörelsen för skälen till de angripna rättsakterna uppgav rådet att det hade grundat sig på fyra nationella beslut, nämligen ett beslut av en brittisk myndighet (Förenade kungarikets inrikesminister) (nedan kallat Home Secretarys beslut) och tre beslut av amerikanska myndigheter.

Som skäl för att ogilla talan, i den mån den avsåg de sistnämnda besluten, erinrade tribunalen inledningsvis om att begreppet ”behörig myndighet” i artikel 1.4 i gemensam ståndpunkt 2001/931⁷² inte är begränsat till medlemsstaternas myndigheter, utan i princip även kan omfatta myndigheter i tredjeländer, med hänsyn till att ett sådant nära samarbete mellan världens alla stater är motiverat för att genomföra Förenta nationernas säkerhetsråds resolution 1373 (2001) och för att bekämpa terrorism på global nivå, vilket är syftet med denna resolution.

Vad gäller användningen av beslut från sådana myndigheter i tredjeländer, slog tribunalen fast att rådet, när det grundar sig på ett beslut av detta slag, först måste kontrollera huruvida beslutet har fattats med iakttagande av rätten till försvar och rätten till ett effektivt domstolsskydd. Rådet ska närmare bestämt i

68| Mål C-386/19 P, ***Hamas/rådet***.

69| Rådets beslut (Gusp) 2015/521 av den 26 mars 2015 om uppdatering och ändring av förteckningen över personer, grupper och enheter som omfattas av artiklarna 2, 3 och 4 i gemensam ståndpunkt 2001/931/Gusp om tillämpning av särskilda åtgärder i syfte att bekämpa terrorism och om upphävande av beslut 2014/483/Gusp (EUT L 82, 2015, s. 107) och rådets genomförandeförordning (EU) 2015/513 av den 26 mars 2015 om genomförande av artikel 2.3 i förordning (EG) nr 2580/2001 om särskilda restriktiva åtgärder mot vissa personer och enheter i syfte att bekämpa terrorism och om upphävande av genomförandeförordning (EU) nr 790/2014 (EUT L 82, 2015, s. 1).

70| Namnet på denna terroristgren var upptaget i förteckningen i bilagan till rådets gemensamma ståndpunkt 2001/931/PESC av den 27 december 2001 om tillämpning av särskilda åtgärder i syfte att bekämpa terrorism (EUT L 344, 2001, s. 93) och i den förteckning som upprättats genom rådets beslut 2001/927/EG av den 27 december 2001 om upprättande av den förteckning som avses i artikel 2.3 i rådets förordning (EG) nr 2580/2001 om särskilda restriktiva åtgärder mot vissa personer och enheter i syfte att bekämpa terrorism (EGT L 344, 2001, s. 83).

71| Rådets gemensamma ståndpunkt 2003/651/GUSP av den 12 september 2003 om uppdatering av gemensam ståndpunkt 2001/931/GUSP om tillämpning av särskilda åtgärder i syfte att bekämpa terrorism och om upphävande av gemensam ståndpunkt 2003/482/GUSP (EUT L 229, 2003, s. 42) och rådets beslut 2003/646/EG av den 12 september 2003 om genomförande av artikel 2.3 i förordning (EG) nr 2580/2001 om särskilda restriktiva åtgärder mot vissa personer och enheter i syfte att bekämpa terrorism och om upphävande av beslut 2003/480/EG (EUT L 229, 2003, s. 22).

72| Den första meningen i denna bestämmelse har följande lydelse: ”Förteckningen i bilagan skall upprättas på grundval av exakta uppgifter eller fakta i det relevanta ärendet som visar att ett beslut har fattats av en behörig myndighet beträffande de personer, grupper eller enheter som avses, oavsett om det gäller inledande av undersökningar eller rättsliga åtgärder i fråga om en terroristhandling, försök att begå, deltaga i eller underlätta en sådan handling, grundat på bevis eller allvarliga och trovärdiga indicier eller en dom för sådana handlingar.”

redogörelser för skälen för sina rättsakter lämna sådana uppgifter som gör att det kan anses att rådet har förvärvat sig om att dessa rättigheter har iakttagits. Enligt tribunalen ska rådet i detta syfte i redogörelsen för skälen ange på vilka grunder det anser att beslutet från tredjeland som rådet grundar sitt ställningstagande på har antagits med iakttagande av rätten till försvar och rätten till ett effektivt domstolsskydd, varvid de uppgifter som lämnas härom i förekommande fall kan vara kortfattade. Tribunalen fann i förevarande fall att uppgiften om att ett beslut från en myndighet i tredjeland har offentliggjorts i en officiell tidning i det landet inte är tillräcklig för att rådet ska anses ha uppfyllt sin skyldighet att kontrollera huruvida rätten till försvar har iakttagits i landet i fråga. Eftersom motiveringen avseende de amerikanska besluten inte var tillräcklig, ansåg tribunalen att dessa beslut inte kunde läggas till grund för de angripna rättsakterna. Tribunalen angav vidare att det i artikel 1.4 i gemensam ståndpunkt 2001/931 inte krävs att rådets rättsakter grundar sig på flera beslut av behöriga myndigheter, varför de angripna rättsakterna hade kunnat grundas enbart på Home Secretarys beslut. Den fortsatta prövningen av förevarande talan skulle därför begränsas på så sätt att den skulle ske med utgångspunkt i att de angripna rättsakterna grundat sig på det beslutet.

Vad gäller den kritik som hade anförts mot att Home Secretarys beslut var ett förvaltningsbeslut, fann tribunalen att den omständigheten att ett beslut är ett förvaltningsbeslut och inte ett domstolsavgörande inte i sig är avgörande för tillämpningen av artikel 1.4 i gemensam ståndpunkt 2001/931, eftersom det av lydelsen av denna bestämmelse framgår att en icke-rättslig myndighet kan utgöra en behörig myndighet i den mening som avses i den bestämmelsen. Även om det av artikel 1.4 andra stycket i gemensam ståndpunkt 2001/931 framgår att beslut från rättsliga myndigheter är att föredra, utgör artikeln inget hinder mot att beakta beslut från förvaltningsmyndigheter när dessa myndigheter, enligt nationell rätt, *de facto* har behörighet att fatta beslut som syftar till att bekämpa terrorism och de, trots att de endast är förvaltningsmyndigheter, ändå kan anses "likställda" med rättsliga myndigheter, då deras beslut kan prövas av domstol. Tribunalen fann att detta villkor var uppfyllt i förevarande fall, eftersom det omtvistade beslutet av Home Secretary kunde överklagas till domstol. Tribunalen ansåg därför att denna förvaltningsmyndighet skulle betraktas som en behörig myndighet i den mening som avses i ovannämnda bestämmelse.

Tribunalen angav vidare att det krav som ställs i artikel 1.4 första stycket i gemensam ståndpunkt 2001/931 på att rådet, innan det för upp personer eller enheter i förteckningar avseende frysning av tillgångar med stöd av beslut som fattats av behöriga myndigheter, ska kontrollera att beslutet är "grundat på bevis eller allvarliga och trovärdiga indicier", endast rör beslut om inledande av undersökningar eller rättsliga åtgärder och inte gäller fällande domar. Tribunalen ansåg att Home Secretarys beslut i förevarande fall inte var ett beslut om inledande av undersökningar eller rättsliga åtgärder utan skulle likställas med en fällande dom, vilket innebar att rådet vid tillämpning av artikel 1.4 i gemensam ståndpunkt 2001/931 inte var skyldigt att i redogörelsen för skälen för de angripna rättsakterna ange de bevis och allvarliga indicier som denna myndighets beslut grundat sig på.

Tribunalen angav slutligen att enbart den omständigheten, att det nationella beslut som låg till grund för det ursprungliga uppförandet alltså gäller, inte kan leda till slutsatsen att risken för att berörd person eller enhet är inblandad i terrorism kvarstår. Rådet måste därför grunda det fortsatta upptagandet av denna person eller enhet i förteckningen på en aktuell bedömning av situationen, med beaktande av senare inträffade omständigheter som visar att den risken kvarstår. Tribunalen ansåg att så skett i förevarande fall, eftersom rådet grundade det fortsatta upptagandet av sökandens namn i de omtvistade förteckningarna dels på att beslut som ansetts vara beslut av behöriga myndigheter i den mening som avses i artikel 1.4 i gemensam ståndpunkt 2001/931 fortfarande gällde, dels på omständigheter som utgjorde de senaste uppgifter som rådet självt hade åberopat och som visade att risken för att Hamas alltså var inblandad i terroristorganisationer kvarstod.

2. Ukraina

I domarna *Janukovyjtj/rådet* (T-244/16 och T-285/17, [EU:T:2019:502](#)) och *Klimenko/rådet* (T-274/18, [EU:T:2019:509](#)) meddelade den 11 juli 2019 ogiltigförklarade tribunalen flera rättsakter från rådet,⁷³ rörande restriktiva åtgärder som vidtagits med hänsyn till situationen i Ukraina. Genom dessa rättsakter förlängdes giltigheten av förteckningen över de personer, enheter och organ som avsågs med dessa åtgärder,⁷⁴ i den del det beslutades att låta sökandena, Ukrainas före detta president respektive den före detta ministern för intäkts- och avgiftsfrågor i Ukraina, kvarstå i förteckningen. Rådet hade beslutat att föra upp sökandena i förteckning av det skälet att förundersökningar bedrevs mot dem i Ukraina för brott bestående i förskingring av offentliga medel och olaglig utförelse av medlen ur Ukraina. Beslutet att låta dem kvarstå i förteckningen grundades på att sökandena var föremål för straffrättsliga förfaranden som genomfördes av myndigheterna i Ukraina avseende förskingring av statliga medel eller tillgångar.

I enlighet med de principer som utvecklats i den rättspraxis som bygger på domen av den 19 december 2018, *Azarov/rådet*,⁷⁵ erinrade tribunalen inledningsvis, i båda de aktuella målen, om att unionsdomstolen, ska kontrollera lagenligheten av samtliga unionsrättsakter med avseende på iakttagandet av de grundläggande rättigheterna. Rådet kan visserligen grunda ett beslut om att vidta eller bibehålla restriktiva åtgärder på ett beslut av ett tredjeland men är därvid skyldigt att kontrollera att myndigheterna där har iakttagit rätten till försvar och rätten till ett effektivt domstolsskydd när de fattade detta beslut. Tribunalen preciserade i det avseendet att den omständigheten att tredjelandet i fråga har anslutit sig till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (nedan kallad Europakonventionen) visserligen medför att Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan kallad Europadomstolen) är behörig att kontrollera att de rättigheter som följer av Europakonventionen iakttas. Den omständigheten innebär likväl inte att nämnda krav på kontroll blir överflödigt. Dessutom åligger det rådet, för att fullgöra sin motiveringsskyldighet, att i beslutet om restriktiva åtgärder visa att det har kontrollerat att beslutet från det tredjeland som rådet baserar dessa åtgärder på antogs med iakttagande av dessa rättigheter. Rådet är vidare skyldigt att genomföra denna kontroll oberoende av eventuella bevis som sökandena lagt fram.

Därefter angav tribunalen att även om rådet hävdade att en domstolsprövning hade genomförts i Ukraina under brottsutredningens gång och att flera domstolsavgöranden hade meddelats i det sammanhanget, vilket visade att rådet hade kunnat kontrollera att nämnda rättigheter hade iakttagits, räcker inte dessa avgöranden i sig för att visa att de ukrainska myndigheternas beslut att genomföra de brottsutredningar som låg till grund för rådets beslut att bibehålla de restriktiva åtgärderna har fattats med iakttagande av sökandenas rätt till försvar och till ett effektivt domstolsskydd. Samtliga domstolsavgöranden som rådet hänvisat till var nämligen ett led i de brottmålsförfaranden som legat till grund för beslutet att föra upp och bibehålla sökandenas namn i förteckningen och endast av underordnad karaktär i förhållande till dessa förfaranden, eftersom de avsåg antingen säkerhetsåtgärder eller processuella frågor.

73] I målen T-244/16 och T-285/17 yrkades ogiltigförklaring av rådets beslut (Gusp) 2016/318 av den 4 mars 2016 (EUT L 60, 2016, s. 76), rådets genomförandeförordning (EU) 2016/311 av den 4 mars 2016 (EUT L 60, 2016, s. 1), rådets beslut (Gusp) 2017/381 av den 3 mars 2017 (EUT L 58, 2017, s. 34) och av rådets genomförandeförordning (EU) 2017/374 av den 3 mars 2017 (EUT L 58, 2017 s. 1), och i mål T-274/18 yrkades ogiltigförklaring av rådets beslut (Gusp) 2018/333 av den 5 mars 2018 (EUT L 63, 2018, s. 48) och av rådets genomförandeförordning (EU) 2018/326 av den 5 mars 2018 (EUT L 63, 2018, s. 5).

74] Det vill säga de personer, enheter och organ som avses i artikel 1 i rådets beslut 2014/119/Gusp av den 5 mars 2014 om restriktiva åtgärder mot vissa personer, enheter och organ med hänsyn till situationen i Ukraina (EUT L 66, 2014, s. 26), i dess lydelse enligt rådets beslut (Gusp) 2015/143 av den 29 januari 2015 (EUT L 24, 2015, s. 16) och i artikel 2 i rådets förordning (EU) nr 208/2014 av den 5 mars 2014 (EUT L 66, 2014, s. 1), i dess lydelse enligt rådets förordning (EU) 2015/138 av den 29 januari 2015 (EUT L 24, 2015, s. 1).

75] Domstolens dom av den 19 december 2018, *Azarov/rådet* (C-530/17 P, [EU:C:2018:1031](#)).

I domen **Klimenko/rådet** (T-274/18) underströk tribunalen särskilt att rådet inte hade förklarat på vilket sätt dessa domstolsavgöranden möjliggjorde slutsatsen att de aktuella rättigheterna hade tillvaratagits när det ukrainska brottmålsförfarandet, vilket låg till grund för de restriktiva åtgärder som beslutades år 2014, fortfarande befann sig i förundersökningsskedet. I det avseendet hänvisade tribunalen till Europakonventionen⁷⁶ och stadgan om de grundläggande rättigheterna,⁷⁷ av vilka det framgår att rätten till ett effektivt domstolsskydd bland annat innefattar rätten att få sin sak prövad inom skälig tid. Tribunalen framhöll att Europadomstolen redan har påpekat att en överträdelse av denna princip kan fastställas, bland annat när förundersökningsskedet i brottmålsförfarandet har kännetecknats av ett antal perioder av inaktivitet som kan tillskrivas de myndigheter som ansvarar för utredningen. Vidare erinrade tribunalen om att när en person är föremål för restriktiva åtgärder sedan flera år tillbaka på grund av den brottsutredning som genomförs i det berörda tredjelandet är rådet skyldigt att fördjupa sin undersökning av huruvida myndigheterna där eventuellt har åsidosatt denna persons grundläggande rättigheter. Följaktligen borde rådet åtminstone ha angett skälen till att det ansåg sig kunna finna att dessa rättigheter hade iakttagits vad gäller frågan huruvida sökandens fall hade prövats inom skälig tid.

I samma mål hade rådet framfört en invändning om rättegångshinder med åberopande av att sökanden, genom att hänvisa till domen **Azarov/rådet**, hade åberopat en ny grund. Tribunalen lämnade denna invändning utan avseende och prövade därefter målet i sak. Tribunalen angav med avseende på invändningen om rättegångshinder, för det första, att domstolen i domen **Azarov/rådet**, efter att ha beslutat att domen av den 7 juli 2017, **Azarov/rådet**⁷⁸ skulle upphävas, fann att målet var färdigt för avgörande och ogiltigförklarade de omtvistade rättsakterna. Domstolen konstaterade att det skett ett åsidosättande av motiveringsskyldigheten, vilket är en grund avseende tvingande rätt som kan tas upp i vilket skede som helst i förfarandet. För det andra påpekade tribunalen att de argument som sökanden anfört med åberopande av domen **Azarov/rådet** under alla omständigheter hade ett nära samband med vissa punkter i ansökan och därför kunde prövas. Tribunalen angav, för det tredje, att eftersom domstolen hade kullkastat den praxis från tribunalen som förelåg vid den tidpunkt då sökanden väckte sin talan ska det anses att domen **Azarov/rådet** utgör en rättslig omständighet som kan motivera att en ny grund eller en ny anmärkning framställs.

VII. Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning

I domen **Ungern/kommissionen** (T-139/15, [EU:T:2019:156](#)), meddelad den 12 mars 2019, ogillade tribunalen den talan om ogiltigförklaring som Ungern väckt, enligt artikel 263 FEUF, mot kommissionens genomförandebeslut (EU) 2015/103.⁷⁹ Genom detta beslut hade Ungern påförts en finansiell korrigering motsvarande 25 procent av det stödbelopp vid fullständig nedmontering av sockerproduktionsplatser som ungerska sockerproducenter beviljats inom ramen för den tillfälliga ordningen för omstrukturering av sockerindustrin.

76| Artikel 6.1.

77| Artikel 47.

78| Tribunalens dom av den 7 juli 2017, **Azarov/rådet** (T-215/15, [EU:T:2017:479](#)).

79| Kommissionens genomförandebeslut (EU) 2015/103 av den 16 januari 2015 om undantagande från EU-finansiering av vissa betalningar som verkställts av medlemsstaterna inom ramen för Europeiska garantifonden för jordbruket (EGFJ) och inom ramen för Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (Ejflu) (EUT L 16, 2015, s. 33).

Tribunalen hade först anledning att pröva frågan vid vilken tidpunkt det skulle bedömas huruvida silor utgjorde produktionsanläggningar som skulle monteras ned för beviljande av omstruktureringsstöd vid fullständig nedmontering eller huruvida de omfattades av något av de undantag som domstolen angett i domen av den 14 november 2013, *SFIR m.fl.* (C-187/12–C-189/12, [EU:C:2013:737](#)).

Tribunalen ansåg att silornas kvalificering skulle fastställas vid tidpunkten för ansökan om stödet och inte efter omstruktureringen. För att uppnå målet att minska den olönsamma produktionskapaciteten i unionen, vilket eftersträvas med de aktuella bestämmelserna, hade unionslagstiftaren således föreskrivit två ordningar för omstrukturering som skiljer sig åt beroende på typen av nedmontering, nämligen fullständig eller delvis nedmontering, vilka ledde till olika belopp av omstruktureringsstöd. Vid fullständig nedmontering var det möjligt att undantagsvis bevara alla anläggningar som inte var nödvändiga för att producera socker, isoglukos eller inulinsirap eller som inte var direkt relaterade till framställningen av dessa produkter, såsom anläggningar för förpackning. Vid delvis nedmontering var det däremot möjligt att bevara anläggningar som var nödvändiga för att producera socker, isoglukos eller inulinsirap eller som var direkt relaterade till framställning av nämnda produkter, vilket bland annat förutsatte att de inte längre användes för framställning av produkter som omfattades av den gemensamma organisationen av marknaden för socker.

Om kvalificeringen av silorna hade fastställts i slutet av omstruktureringen skulle detta, för det första, såväl vid fullständig nedmontering som vid delvis nedmontering, ha gjort det möjligt att bevara silor som vid tidpunkten för ansökan om stöd utgjorde produktionsanläggningar. Bevarandet av en del av produktionsanläggningarna skulle följaktligen inte längre vara utmärkande för delvis nedmontering, utan skulle utvidgas till att även omfatta fullständig nedmontering, trots att aktörerna i sistnämnda fall, på grund av de höga kostnaderna i samband med sådan nedmontering, skulle erhålla omstruktureringsstöd med ett belopp som var 25 procent högre än det som beviljas vid delvis nedmontering. Silor som antagligen utgjorde produktionsanläggningar vid tidpunkten för ansökan om omstruktureringsstöd skulle, för det andra, inte ha angetts i omstruktureringsplanen som produktionsanläggningar som skulle monteras ned, i strid med artikel 4.3 c i förordning nr 320/2006.⁸⁰ Åtagandet om att montera ned alla produktionsanläggningar, som skulle fogas till ansökan om omstruktureringsstöd för fullständig nedmontering, skulle för det tredje vara felaktigt eftersom det inte skulle omfatta alla produktionsanläggningar som fanns när åtagandet gjordes.

Tribunalen prövade därefter huruvida kommissionen, med hänsyn till de objektiva svårigheterna att tolka de aktuella bestämmelserna vad gäller frågan om bevarande av silor vid fullständig nedmontering, borde ha minskat beloppet för den finansiella korrigeringen eller till och med ha avhållit sig från att tillämpa någon som helst korrigering enligt de riktlinjer som fastställts i dokument VI/5330/97,⁸¹ närmare bestämt i andra stycket under rubriken "Särskilda fall" i bilaga 2 till nämnda dokument (nedan kallat särskilt fall).

Enligt tribunalen är det särskilda fallet en viktighetsfaktor som den berörde inte automatiskt har rätt att göra gällande. Tillämpningen av ett särskilt fall förutsätter att vissa villkor är uppfyllda. Dels ska den brist som kommissionen har konstaterat vid förfarandet för avslutande av räkenskaperna följa av svårigheter att tolka unionsbestämmelserna, dels ska de nationella myndigheterna ha gjort vad som krävs för att avhjälpa bristerna så snart dessa har upptäckts av kommissionen.

⁸⁰ | Rådets förordning (EG) nr 320/2006 av den 20 februari 2006 om inrättande av en tillfällig ordning för omstrukturering av sockerindustrin i gemenskapen och om ändring av förordning (EG) nr 1290/2005 om finansieringen av den gemensamma jordbrukspolitiken (EUT L 58, 2006, s. 42).

⁸¹ | Kommissionens dokument VI/5330/97 av den 23 december 1997, med rubriken "Riktlinjer för utvärdering av budgetkonsekvenserna i samband med granskningen av och beslutet att avsluta räkenskaperna för garantisektionen vid EUGFJ".

VIII. Hälsoskydd

Genom domen **GMPO/kommissionen** (T-733/17, överklagad till domstolen,⁸²[EU:T:2019:334](#)), meddelad den 16 maj 2019, ogillade tribunalen, i sin helhet, sökanden GMP-Orphans (GMPO) talan med yrkande om delvis ogiltigförklaring av kommissionens beslut att stryka ett läkemedel med den aktiva substansen trientin från Europeiska unionens register över särlekemedel, av det skälet att läkemedlet inte uppfyllde de kriterier som uppställs i förordning nr 141/2000,⁸³ nämligen att det, i förhållande till ett annat jämförbart och redan godkänt läkemedel, ska vara till "stor nytta" för patienter som lider av en allvarlig sjukdom. För det fall att läkemedlet hade klassificerats som särlekemedel hade sökanden haft ensamrätt på marknaden under tio år från det att läkemedlet godkännts för försäljning.

Sökandens huvudargument avsåg att dess läkemedel, som var föremål för ett förfarande för godkännande för försäljning genom det centraliserade förfarande som införts genom förordning nr 726/2004,⁸⁴ genom ett sådant godkännande, i kraft av själva rättsförhållandet (*ipso jure*), i förhållande till ett annat jämförbart läkemedel som endast godkännts för marknaden i en medlemsstat, var av "stor nytta" för patienter i den mening som avses i förordning nr 141/2000.

Tribunalen påpekade att det inte följer av någon bestämmelse i varken förordning nr 141/2000 eller förordning nr 847/2000⁸⁵ att ett godkännande för försäljning av ett särlekemedel på unionsnivå i sig medför en stor nytta i förhållande till ett existerande läkemedel som är lika effektivt och redan godkänt, om än i endast en medlemsstat. Tribunalen fann även att sponsorn inte kan stödja sig på presumtioner eller allmänna påståenden i detta avseende, såsom exempelvis en eventuell otillräcklig tillgång till en existerande behandling som redan har godkänts i medlemsstaterna. Sponsorn måste däremot visa, på grundval av konkreta och trovärdiga uppgifter, att det nya läkemedlet kommer att vara till nytta för patienterna och medföra ett bidrag till hälso- och sjukvården. Härvidlag preciserade tribunalen att den förväntade fördelen av det nya läkemedlet, i förhållande till befintliga läkemedel, måste överstiga en viss kvantitativ eller kvalitativ tröskel för att den ska anses vara "stor" eller "betydande" i den mening som avses i den relevanta lagstiftningen.

I förevarande fall uppgav särlekemedelskommittén vid Europeiska läkemedelsmyndigheten, i det yttrande som kommissionen lagt till grund för det angripna beslutet, att sökanden inte hade förebringat tillräcklig bevisning för att kunna styrka att det förelåg problem med tillgången till det redan befintliga läkemedlet. I detta avseende konstaterade tribunalen visserligen att särlekemedelskommitténs yttrande inte innehöll några komplexa tekniska eller vetenskapliga bedömningar, utan att det främst grundades på faktiska uppgifter avseende tillgången på referensläkemedlet inom unionen, men att tribunalens prövning av huruvida detta yttrande var lagenligt likväl var fullständig. Tribunalen påpekade dels att kommitténs utredning för att kontrollera de påståenden som sökanden framfört där hade högt bevisvärde, dels att den bevisning som sökanden hade förebringat för kommittén hade bedömts korrekt. Tribunalen fann således att det angripna beslutet, som innehöll särlekemedelskommitténs yttrande, inte var behäftat med en felaktig bedömning.

82| Mål C-575/19 P, **GMPO/kommissionen**.

83| Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 141/2000 av den 16 december 1999 om särlekemedel (EGT L 18, 2000 s. 1).

84| Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 726/2004 av den 31 mars 2004 om inrättande av gemenskapsförfaranden för godkännande av och tillsyn över humanläkemedel och veterinärmedicinska läkemedel samt om inrättande av en europeisk läkemedelsmyndighet (EUT L 136, 2004, s. 1)

85| Kommissionens förordning (EG) nr 847/2000 av den 27 april 2000 om tillämpningsföreskrifter för klassificeringen av läkemedel som särlekemedel och om definitionen av uttrycken "liknande läkemedel" och "klinisk överlägsenhet" (EGT L 103, 2000, s. 5).

IX. Energi

I sin dom i målet **Polen/kommissionen** (T-883/16, överklagad till domstolen,⁸⁶ [EU:T:2019:567](#)), meddelad den 10 september 2019, biföll tribunalen Republiken Polens talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut om godkännande av de ändrade villkoren vad gäller undantaget för OPAL-gasledningen, på förslag från den tyska tillsynsmyndigheten.⁸⁷

Gasledningen OPAL utgör markdelen av gasledningen Nord Stream 1, som transporterar gas från Ryssland till Europa genom att kringgå de "traditionella" transitländerna som Ukraina, Polen och Slovakien. Kommissionen godkände år 2009 under vissa villkor den tyska tillsynsmyndighetens beslut att undanta gasledningen OPAL från bestämmelserna i direktiv 2003/55⁸⁸ (senare ersatt med direktiv 2009/73⁸⁹) om tillträde för tredje part till gasledningsnätet och avgiftsreglerna. Eftersom Gazprom aldrig hade uppfyllt ett av de villkor som kommissionen hade uppställt kunde detta företag endast utnyttja gasledningen OPAL med upp till 50 procent av dess kapacitet sedan den togs i bruk år 2011.

På begäran av Gazprom meddelade den tyska tillsynsmyndigheten år 2016 kommissionen om sin avsikt att ändra vissa bestämmelser gällande det undantag som beviljats år 2009. Den planerade ändringen skulle innebära att gasledningen OPAL:s transportkapacitet utnyttjades fullt ut, under förutsättning att minst 50 procent av denna kapacitet kunde säljas på auktion. Kommissionen godtog denna ändring under vissa villkor. Eftersom kommissionens beslut innebar att Gazprom kunde minska kvantiteten gas som transporterades via Ukraina och Slovakien, samt följaktligen via Polen, väckte denna sistnämnda medlemsstat talan vid tribunalen om ogiltigförklaring av beslutet och åberopade bland annat att dess energisäkerhet skulle försvagas.

Tribunalen konstaterade inledningsvis att den grund som avsåg åsidosättande av artikel 36.1 a i direktiv 2009/73 var verkningslös och inte kunde prövas i sak. Enligt nämnda bestämmelse kan sammanlänkningsavtal av gasledningar på begäran, under en fastställd tid, undantas från bestämmelserna i direktivet avseende tredje parts tillträde till gasledningsnätet, om flera villkor är uppfyllda. Eftersom försörjningstrygghet utgör ett av villkoren ansåg Polen att kommissionen hade åsidosatt denna bestämmelse. Tribunalen påpekade emellertid i detta avseende att det var investeringen i större nya gasinfrastrukturprojekt, i förevarande fall uppförandet av gasledningen OPAL, som måste uppfylla kriteriet avseende förbättrad energiförsörjning. Det ankom följaktligen på kommissionen att inom ramen för det ursprungliga beslutet år 2009 försäkra sig om att den planerade investeringen uppfyllde detta kriterium. Kommissionen var däremot inte skyldig att pröva nämnda kriterium inom ramen för antagandet av det angripna beslutet år 2016, i vilket endast en ändring av de villkor som undantaget var förenat med godkändes. Eftersom ingen ny investering förutsågs i detta skede och den ändring av villkoren för driften som den tyska tillsynsmyndigheten hade föreslagit inte ändrade gasledningen i egenskap av infrastruktur, kunde denna fråga inte besvaras annorlunda år 2016 än år 2009.

86| Mål C-848/19 P, **Tyskland/Polen**.

87| Kommissionens beslut C(2016) 6950 final av den 28 oktober 2016 om ändring av villkoren för undantag för OPAL-gasledningen från kraven på tillträde för tredje part och reglerade tariffer som beviljats enligt direktiv 2003/55/EG.

88| Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/55/EG av den 26 juni 2003 om gemensamma regler för den inre marknaden för naturgas och om upphävande av direktiv 98/30/EG (EUT L 176, 2003, s. 57).

89| Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/73/EG av den 13 juli 2009 om gemensamma regler för den inre marknaden för naturgas och om upphävande av direktiv 2003/55/EG (EUT L 211, 2009, s. 94).

Tribunalen prövade därefter för första gången principen om energisolidaritet som omnämns i artikel 194.1 FEUF, och vars åsidosättande Polen har åberopat. Härvid konstaterade tribunalen att principen om energisolidaritet, i egenskap av särskilt uttryck på området för energi av den allmänna principen om solidaritet mellan medlemsstaterna, innefattar rättigheter och skyldigheter för både unionen och medlemsstaterna. Principen om energisolidaritet kan emellertid inte begränsas till skyldigheter till ömsesidigt bistånd i extraordinära krissituationer när det gäller gasförsörjning eller den inre marknaden för naturgas. Tvärtom innefattar solidaritetsprincipen även en allmän skyldighet för unionen och medlemsstaterna att, inom ramen för utövandet av deras respektive behörighet, beakta andra aktörers intressen. Vad särskilt angår unionens energipolitik, innebär detta att unionen och medlemsstaterna, vid utövandet av sina befogenheter inom ramen för denna politik, ska sträva efter att undvika att vidta åtgärder som negativt kan påverka unionens och de övriga medlemsstaternas intressen när det gäller försörjningstryggheten, deras ekonomiska och politiska livskraft samt spridningen av gasförsörjningskällor eller försörjningen. Unionsinstitutionerna och medlemsstaterna ska således vid genomförandet av denna politik beakta såväl unionens som de olika medlemsstaternas intressen och göra en avvägning mellan dessa intressen i händelse av konflikter.

Mot bakgrund av denna räckvidd av solidaritetsprincipen ankom det på kommissionen att, inom ramen för antagandet av det angripna beslutet år 2016, bedöma om den ändring av reglerna för driften av gasledningen OPAL, som den tyska tillsynsmyndigheten hade föreslagit, kunde påverka andra medlemsstaters energiintressen och, om så var fallet, göra en avvägning mellan dessa intressen och det intresse som nämnda ändring medförde för Förbundsrepubliken Tyskland och, i förekommande fall, unionen. Eftersom en sådan bedömning saknades i det angripna beslutet har detta ogiltigförklarats av tribunalen.

X. Kemiska produkter (*Reach*)

Genom domen **BASF Grenzach/Echa** (T-125/17, [EU:T:2019:638](#)), som meddelades den 20 september 2019 av tribunalen i utökad sammansättning, uttalade sig tribunalen för första gången om överklagandenämnden vid Europeiska kemikaliemyndighetens (Echa) uppdrag och befogenheter och, i synnerhet, om omfattningen och noggrannheten av överklagandenämndens prövning inom ramen för ett överklagande av ett beslut varigenom Echa begärt ytterligare information avseende utvärderingen av ämnet triklosan, med tillämpning av förordning nr 1907/2006⁹⁰.

Sökandebolaget, som är tillverkare av triklosan, är den enda registranten av detta ämne i den mening som avses i nyssnämnda förordning. Sedan Echa antagit ett beslut om att begära ytterligare information från sökanden överklagade sökanden detta beslut till Echas överklagandenämnd, som delvis avslag överklagandet. Genom sin talan vid tribunalen yrkade sökanden att beslutet från Echas överklagandenämnd skulle ogiltigförklaras, med stöd av grunder avseende att överklagandenämnden hade åsidosatt sitt prövningsuppdrag genom att inte ha vidtagit en ny prövning av de vetenskapliga bedömningar som låg till grund för Echas ursprungliga beslut. Då sökanden inte kunde vinna framgång med sina argument, ogillade tribunalen talan med hänsyn till följande överväganden.

⁹⁰ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning (EEG) nr 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG (EUT L 396, 2006, s. 1, och rättelse i EUT L 136, 2007, s. 3).

Angående omfattningen av det prövningsuppdrag som åvilar Echas överklagandenämnd, påpekade tribunalen inledningsvis att det inte i någon bestämmelse i vare sig förordning nr 1907/2006 eller förordning nr 771/2008⁹¹ uttryckligen föreskrivs att överklagandenämnden, vid ett överklagande av ett beslut om att begära ytterligare information som Echa antagit i samband med utvärderingen av ett ämne, ska vidta en ny prövning av det slag som sökanden krävt, det vill säga en prövning mot bakgrund av alla relevanta rättsliga och faktiska omständigheter, bland annat vetenskapliga frågor, av huruvida ett nytt beslut med samma innehåll som det överklagade beslutet lagenligt kan antas vid den tidpunkt då överklagandet avgörs. Av bestämmelserna i dessa två förordningar framgår tvärtom att överklagandenämnden vid ett sådant överklagande endast ska pröva om de argument som klaganden har anfört kan visa att det överklagade beslutet innehåller något fel. Tribunalen konstaterade således att eftersom förfarandet vid överklagandenämnden, i enlighet med de allmänna processuella regler som föreskrivs i förordning nr 771/2008, är kontradiktoriskt, bestäms föremålet för förfarandet vid Echas överklagandenämnd av de grunder som klaganden har åberopat där, och följaktligen kan en sådan talan endast syfta till en prövning av huruvida de omständigheter som sökanden har lagt fram kan visa att beslutet i fråga innehåller felaktigheter.

Tribunalen påpekade även att det framgår av systematiken i förordning nr 1907/2006 att de förfaranderegler som är tillämpliga på Echa när detta organ beslutar i första instans, inte är direkt tillämpliga på överklagandenämnden. Tribunalen fann således att överklagandenämnden inte är skyldig att göra en ny prövning som är jämförbar med den som Echa gjort när den antagit ett beslut i första instans. Tribunalen slog bland annat fast att det inte ankommer på överklagandenämnden att upprepa den vetenskapliga utvärdering som skett inom ramen för Echas ursprungliga beslut, dels eftersom denna utvärdering, som ska göras med hänsyn till försiktighetsprincipen, endast ska överlåtas på vetenskapliga experter, dels eftersom det inte i någon bestämmelse i förordningarna nr 1907/2006 och nr 771/2008 föreskrivs att en sådan ny vetenskaplig utvärdering ska ske inom ramen för överklagandeförfarandet vid överklagandenämnden.

Angående med vilken noggrannhet Echas överklagandenämnd ska utföra sin prövning, fann tribunalen vidare att eftersom överklagandenämndens prövning, till skillnad från unionsdomstolens, avser ytterst komplicerade vetenskapliga sakomständigheter som ingår i ett beslut som har antagits av Echa, är den inte begränsad till en kontroll av huruvida uppenbara fel föreligger. Med hänsyn till de vetenskapliga och juridiska kvalifikationerna hos ledamöterna i Echas överklagandenämnd, har nämnden nämligen tillgång till de sakkunskaper som är nödvändiga för att denna själv ska kunna bedöma ytterst komplicerade vetenskapliga sakomständigheter. Följaktligen ska överklagandenämnden på grundval av ledamöternas rättsliga och vetenskapliga kompetens pröva huruvida klagandens argument kan visa att de överväganden som beslutet grundar sig på är felaktiga.

Genom domen **Tyskland/Echa** (T-755/17, [EU:T:2019:647](#)), som meddelades den 20 september 2019, uttalade sig tribunalen om överklagandenämnden vid Europeiska kemikaliemyndighetens (Echa) uppdrag och befogenheter och, i synnerhet, om omfattningen och noggrannheten av överklagandenämndens prövning inom ramen för ett överklagande av ett beslut varigenom Echa begärt ytterligare information avseende utvärderingen av ämnet benpat, med tillämpning av förordning nr 1907/2006.

Sedan Echa antagit ett beslut om att begära ytterligare information från bolag som registrerat ämnet benpat hos Echa, överklagade dessa bolag beslutet till Echas överklagandenämnd, varvid det omtvistade beslutet delvis ogiltigförklarades. Genom sin talan vid tribunalen yrkade Förbundsrepubliken Tyskland att beslutet från Echas överklagandenämnd skulle ogiltigförklaras, främst med hänvisning till att överklagandenämnden

⁹¹ | Kommissionens förordning (EG) nr 771/2008 av den 1 augusti 2008 om fastställande av en organisationsordning och en arbetsordning för Echas överklagandenämnd (EUT L 206, 2008, s. 5).

saknade behörighet att pröva grunder som syftade till att styrka att Echas beslut var behäftat med sakfel. Då den sökande medlemsstaten inte kunde vinna framgång med sina argument ogillades talan delvis av tribunalen, som fann att Echas överklagandenämnd är behörig att pröva sådana grunder.

Tribunalen erinrade för det första, med hänsyn till att ledamöterna i Echas överklagandenämnd utses på grundval av deras erfarenhet, samt vetenskapliga och juridiska kvalifikationer, om att överklagandenämnden har tillgång till de sakkunskaper som är nödvändiga för att denna själv ska kunna bedöma vetenskapliga sakomständigheter, varvid dessa sakkunskaper syftar till att säkerställa att överklagandenämnden kan göra en balanserad bedömning av såväl rättsliga som tekniska aspekter. Tribunalen påpekade för det andra att varken förordning nr 1907/2006 eller förordning nr 771/2008 innehåller några särskilda regler om överklaganden av beslut som antas under utvärderingen av ett ämne.

För det tredje ansåg tribunalen att målsättningarna med möjligheten att överklaga Echas beslut vid överklagandenämnden talar för att överklagandenämnden är behörig att pröva grunder som syftar till att visa att ett sådant beslut innehåller sakfel. Härvidlag fann tribunalen att eftersom den prövning som utförs av överklagandenämnden är noggrannare än den som utförs av unionsdomstolen, är överklagandenämndens behörighet inte begränsad till en kontroll av huruvida uppenbara fel är för handen, utan omfattar en kontroll av de tekniska aspekterna av ett beslut om att begära ytterligare information. En inskränkning av överklagandenämndens behörighet skulle vidare resultera i att överklagandenämnden inte fullt ut skulle kunna fullgöra sitt uppdrag, som är att begränsa antalet tvister vid unionsdomstolen samtidigt som rätten till ett effektivt rättsmedel garanteras, och skulle även strida mot de överväganden som ligger till grund för införandet av reglerna om prövningstillstånd i mål som redan har prövats två gånger, det vill säga först vid överklagandenämnden och därefter vid tribunalen.⁹²

För det fjärde fann tribunalen att för det fall att den behörighet som tillkommer Echas överklagandenämnd begränsas är det inte möjligt att garantera ett effektivt rättsmedel i den mening som avses i artikel 47 första stycket i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Efter att ha erinrat om att överklagandenämnden, inom ramen för ett kontradiktoriskt förfarande, endast ska pröva huruvida de anförda argumenten kan visa att beslutet innehåller något fel, fann tribunalen att för det fall att överklagandenämndens behörighet skulle begränsas på det sätt som gjorts gällande, skulle grunder avseende att Echas beslut var behäftat med sakfel inte med framgång kunna åberopas inom ramen för en talan vid tribunalen mot överklagandenämndens beslut. Synsättet att överklagandenämndens behörighet är begränsad skulle dessutom innebära att onödiga överklaganden måste inges till överklagandenämnden, eftersom en sökande som yrkar på att Echas beslut ska ogiltigförklaras, endast med stöd av grunder avseende att beslutet är behäftat med sakfel, måste inge ett överklagande till överklagandenämnden, trots att ett sådant överklagande i så fall nödvändigtvis skulle behöva avslås.

XI. Dumpning

I domen **Foshan Lihua Ceramic/kommissionen** (T-310/16, [EU:T:2019:170](#)), meddelad den 20 mars 2019, ogillade tribunalen en talan väckt av Foshan Lihua Ceramic, en kinesisk exporterande tillverkare (nedan kallad sökanden), med yrkande om ogiltigförklaring av kommissionens beslut, genom vilket kommissionen avskog en begäran om status som ny exporterande tillverkare vad gäller de slutgiltiga antidumpningsåtgärder som

⁹² Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2019/629 av den 17 april 2019 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT L 111, 2019, s. 1).

genom genomförandeförordning (EU) nr 917/2011⁹³ (nedan kallad förordningen om slutgiltig tull) införts på import av keramiska plattor med ursprung i Folkrepubliken Kina. Sökanden deltog inte i det administrativa förfarande som ledde fram till antagandet av den nämnda förordningen och påfördes antidumpningstullsats som hade fastställts utifrån den högsta dumpningsmarginal som hade kunnat konstateras för en representativ vara tillverkad av en exporterande tillverkare som hade samarbetat. Kommissionen avslag begäran om att beviljas status som ny exporterande tillverkare med motiveringen att sökanden inte styrkt att man uppfyllde villkoren för att beviljas denna status.

Tribunalen noterade för det första att artikel 11.5 i förordning nr 1225/2009⁹⁴ (nedan kallad grundförordningen), i vilken det föreskrivs att de relevanta bestämmelserna i denna förordning beträffande förfaranden för och utförandet av undersökningar, däribland artiklarna 5.10, 5.11 och 6.7, endast ska gälla de översynsförfaranden som föreskrivs i artikel 11.2–11.4 i grundförordningen, är följaktligen inte tillämplig inom ramen för en undersökning som grundas på artikel 3 i förordningen om slutgiltig tull.

Vad gäller påståendet om åsidosättande av artikel 9.5 i Avtalet om tillämpning av artikel VI i Allmänna tull- och handelsavtalet 1994 (GATT) (nedan kallat antidumpningsavtalet),⁹⁵ konstaterade tribunalen att även om ordalydelsen i artikel 11.4 första till tredje styckena i grundförordningen, med undantag av det tredje villkoret avseende export som skett efter den ursprungliga undersökningsperioden, liknar ordalydelsen i artikel 9.5 i antidumpningsavtalet, innehåller artikel 11.4 i grundförordningen även ett fjärde stycke, där det anges att denna artikel inte är tillämplig när institutionerna har använt sig av ett stickprovsförfarande inom ramen för den ursprungliga undersökningen. Detta undantag syftar till att nya exporterande tillverkare inte ska omfattas av ett mer förmånligt förfarande än det som tillämpats på de tillverkare som samarbetade i den ursprungliga undersökningen, men inte ingick i urvalet. Denna aspekt beaktades inte i antidumpningsavtalet. Artikel 11.4 fjärde stycket i grundförordningen ger således uttryck för unionslagstiftarens vilja att – såvitt gäller villkoren för att inleda en förnyad prövning för nya exporterande tillverkare – anta en egen ordning inom unionens rättsordning. Av detta följer att nämnda bestämmelse inte kan anses utgöra en åtgärd i syfte att i unionens rättsordning säkerställa genomförandet av en särskild förpliktelse som unionen ålagt sig inom ramen för WTO. Artikel 9.5 i antidumpningsavtalet har följaktligen inte direkt verkan i unionens rättsordning.

Tribunalen fann därefter att eftersom den undersökning som genomförs enligt artikel 3 i förordningen om slutgiltig tull har mer begränsade syften än den undersökning som genomförs enligt artikel 11.4 i grundförordningen, är det motiverat att ett mindre antal personer underrättas om inledandet av en undersökning enligt artikel 3 i förordningen om slutgiltig tull. Medan den undersökning som genomförs enligt artikel 11.4 i grundförordningen inte endast syftar till att fastställa huruvida aktören i fråga är en ny exporterande tillverkare, utan också till att, för det fallet att den första frågan besvaras jakande, fastställa aktörens individuella dumpningsmarginal, har nämligen den undersökning som genomförs enligt artikel 3 i förordningen om slutgiltig tull inget annat syfte än att kontrollera huruvida aktören i fråga faktiskt är en ny exporterande tillverkare. Under denna undersökning ska aktören visa att han under den ursprungliga undersökningsperioden inte exporterade de produkter med ursprung i Kina som anges i artikel 1.1 i

93| Rådets genomförandeförordning (EU) nr 917/2011, av den 12 september 2011, om införande av en slutgiltig antidumpningstull och slutgiltigt uttag av den preliminära tull som införts på import av vissa keramiska plattor med ursprung i Folkrepubliken Kina (EUT L 238, 2011, s. 1).

94| Rådets förordning (EG) nr 1225/2009 av den 30 november 2009 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen (EUT L 343, 2009, s. 51), i dess senaste lydelse enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 37/2014 av den 15 januari 2014 om ändring av vissa förordningar om den gemensamma handelspolitiken vad gäller förfarandena för antagande av vissa åtgärder (EUT L 18, 2014, s. 1).

95| Avtalet om tillämpning av artikel VI i Allmänna tull- och handelsavtalet 1994 (GATT) (EGT L 336, 1994, s. 103; svensk specialutgåva, område 11, volym 38, s. 105), som återfinns i bilaga 1 A till avtalet om upprättande av Världshandelsorganisationen (WTO) (EGT L 336, 1994, s. 3; svensk specialutgåva, område 11, volym 38, s. 5).

förordningen om slutgiltig tull, att han inte är förbunden med någon exportör eller tillverkare som omfattas av de åtgärder som införts genom förordningen om slutgiltig tull och att han antingen faktiskt har exporterat de berörda varorna eller genom avtal har gjort ett oåterkalleligt åtagande att exportera en betydande kvantitet till unionen efter den ursprungliga undersökningsperiodens slut. Eftersom dessa villkor avser den ifrågavarande aktörens egen situation, är det naturligtvis denne som är bäst lämpad att lämna nödvändiga uppgifter, och inte tredje parter.

Vad slutligen gäller bevisbördan och dess omfattning klargjorde tribunalen att den bevisbörda som åligger den som ansöker om status som ny exporterande tillverkare emellertid på intet sätt är omöjlig att uppfylla, vare sig enligt artikel 3 i förordningen om slutgiltig tull eller enligt artikel 11.4 i grundförordningen. Genom att företagen lämnar in fullständiga, samstämmiga och kontrollerbara uppgifter och bevis om bland annat all sin försäljning och koncernstrukturen kan kommissionen, om så faktiskt inte varit fallet, utesluta att den berörda produkten exporterades till unionen under den ursprungliga undersökningsperioden och till och med dra slutsatsen att det sökande företaget inte är förbundet med någon exporterande tillverkare som påförts antidumpningstullarna i fråga.

Det ankommer härvid inte på kommissionen att visa att sökanden exporterade den berörda produkten till unionen eller att bolaget är förbundet med företag som påförts antidumpningstullarna i fråga och inte heller att lägga fram bevis för detta. För att avslå en begäran om denna status räcker det i materiellt hänseende att den bevisning som lämnats in av aktören i fråga är otillräcklig för att styrka dennes påståenden. Däremot ankommer det på kommissionen att, i sin roll vid undersökningar avseende beviljandet av status som ny exporterande tillverkare, med alla medel som den har tillgång till kontrollera huruvida de påståenden och den bevisning som läggs fram av aktören i fråga är korrekta.

I sin dom i målet **Stemcor London och Samac Steel Supplies/kommissionen** (T-749/16, [EU:T:2019:310](#)), meddelad den 8 maj 2019, ogillade tribunalen en talan om ogiltigförklaring av kommissionens förordning nr 2016/1329⁹⁶ (nedan kallad den angripna förordningen) om retroaktivt uttag av den slutgiltiga antidumpningstullen på import av vissa kallvalsade platta produkter av stål med ursprung i Folkrepubliken Kina och Ryska federationen.

I denna dom uttalade tribunalen sig för första gången om den mekanism som föreskrivs i artikel 10.4 i grundförordningen avseende antidumpning.⁹⁷ Enligt denna mekanism får kommissionen retroaktivt ta ut en antidumpningstull på produkter som införts för konsumtion högst 90 dagar före den dag då de provisoriska åtgärderna började tillämpas (men inte innan undersökningen inleddes) under förutsättning att "produkten i fråga under en längre tid har dumpats, eller att importören var eller borde ha varit medveten om dumpningens omfattning och den påstådda eller konstaterade skadan" (artikel 10.4 c) och att "utöver den importnivå som vållat skada under undersökningsperioden ytterligare en betydande ökning av import äger rum vilken med hänsyn till tidpunkten, omfattningen och övriga omständigheter sannolikt kommer att allvarligt undergräva den positiva verkan av den slutgiltiga antidumpningstull som ska tillämpas" (artikel 10.4 d).

Sökandena gjorde för det första gällande att kommissionen gjort flera fel i samband med tillämpningen och tolkningen av rekvisiten i artikel 10.4 c i grundförordningen. Tribunalen godtog inte den förordade tolkningen att importörernas medvetenhet ska styrkas med avseende på "faktisk" dumpning och inte endast "påstådd" sådan för att rekvisitet i artikel 10.4 c i grundförordningen ska vara uppfyllt. Tribunalen fann vidare att orden "påstådd" eller "faktisk" ska anses avse såväl dumpningens omfattning som skadans omfattning för att säkerställa den ändamålsenliga verkan med denna bestämmelse.

96| Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2016/1329 av den 29 juli 2016 om uttag av den slutgiltiga antidumpningstullen på import av vissa kallvalsade platta produkter av stål med ursprung i Folkrepubliken Kina och Ryska federationen (EUT L 210, 2016, s. 27).

97| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/1036 av den 8 juni 2016 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska unionen (EUT L 176, 2016, s. 21).

Tribunalen fann vidare att bevisningen i den icke-konfidentiella versionen av klagomålet och i tillkännagivandet om inledandet av undersökningen i förevarande fall var tillräcklig för att importörerna, som är erfarna näringsidkare, skulle bli medvetna om omfattningen av den påstådda dumpningen i den mening som avses i artikel 10.4 i grundförordningen redan då undersökningen inleddes.

Med avseende på artikel 10.4 d i grundförordningen slog tribunalen fast att den relevanta perioden för att bedöma den "ytterligare betydande importökningen" ska inbegripa den tid som förflutit från och med offentliggörandet av tillkännagivandet om inledandet av undersökningen, eftersom det är just från denna tidpunkt som importörerna blev medvetna om att tullar sannolikt skulle tillämpas retroaktivt och i efterhand på registrerad import och att de därför kunde frestas att importera de berörda produkterna i stora mängder som en förberedelse inför införandet av sådana tullar.

Tribunalen preciserade därefter att den ytterligare betydande importökningen ska fastställas med utgångspunkt i en helhetsbedömning för att avgöra huruvida importen som helhet sannolikt kommer att allvarligt undergräva den positiva verkan av de slutgiltiga tullarna och därmed vålla unionsindustrin ytterligare skada, utan att beakta varje berörd importörs enskilda och subjektiva situation.

Tribunalen uttalade att det ska bedömas från fall till fall huruvida ökningen är "betydande". Bedömningen ska inte göras enbart utifrån en jämförelse av de vägda månatliga genomsnitten för den import som skedde under undersökningsperioden och av den som skedde under den period som omfattade tillkännagivandet om inledandet av undersökningen och införandet av de provisoriska åtgärderna, utan det ska även tas hänsyn till andra relevanta omständigheter, i synnerhet utvecklingen av den totala förbrukningen av den berörda produkten i unionen, lagerutvecklingen och marknadsandelarnas utveckling.

Kommissionen gjorde således enligt tribunalen en korrekt bedömning när den drog slutsatsen att den ytterligare betydande importökningen, mot bakgrund av importens omfattning, den tidpunkt då den skedde samt andra omständigheter, såsom mycket lägre priser och betydande lageruppbbyggnad, har haft ytterligare en negativ inverkan på priserna och unionsindustrins marknadsandel i unionen och därför sannolikt kunde komma att allvarligt undergräva den positiva verkan av den slutgiltiga antidumpningstullen.

Genom dom av den 3 december 2019, **Yieh United Steel/kommissionen** (T-607/15, [EU:T:2019:831](#)), ogillade tribunalen den talan som Yieh United Steel Corp väckt om ogiltigförklaring av kommissionens genomförandeförordning nr 2015/1429 om införande av antidumpningstullar på import av kallvalsade platta produkter av rostfritt stål med ursprung i Folkrepubliken Kina och Taiwan.⁹⁸

Målet har sitt ursprung i ett antidumpningsförfarande som kommissionen genomförde under åren 2014 och 2015, och som ledde till att det, genom den angripna förordningen, infördes en antidumpningstull på 6,8 procent på import av kallvalsade platta produkter av rostfritt stål. Sökanden är ett företag etablerat i Taiwan som bedriver verksamhet inom tillverkning och distribution av de produkter som omfattas av denna antidumpningstull.

Sökanden väckte talan vid tribunalen i syfte att få till stånd en ogiltigförklaring av genomförandeförordning nr 2015/1429 till den del den rör sökanden, under påståendet att artikel 2 i grundförordningen om dumpning hade åsidosatts.⁹⁹ Enligt artikel 2.2 i denna förordning fastställs "normalvärdet" på de produkter som omfattas av antidumpningstullen i allmänhet på grundval av försäljningen av en likadan produkt, avsedd för förbrukning

⁹⁸ | Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2015/1429 av den 26 augusti 2015 om införande av en preliminär antidumpningstull på import av kallvalsade platta produkter av rostfritt stål med ursprung i Folkrepubliken Kina och Taiwan (EUT L 224, 2015, s. 10).

⁹⁹ | Rådets förordning (EG) nr 1225/2009 av den 30 november 2009 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen (EUT L 343, 2009, s. 51, och rättelse i EUT L 343, 2010, s. 22).

på exportlandets hemmamarknad. Enligt artikel 2.1 i samma förordning grundar sig normalvärdet på den vara som omfattas av antidumpningstullen vanligtvis på de priser som oberoende kunder har betalat eller ska betala vid normal handel.

Sökanden ifrågasatte i detta hänseende bland annat kommissionens beslut att inte godta sökandens begäran om avdrag för värdet på det återvunna metallskrotet från produktionskostnaden för den vara som omfattades av antidumpningstullen vid fastställandet av dess normalvärde. Sökanden ansåg dessutom att kommissionen gjorde fel när den inte beaktade vissa delar av dess försäljning till en i exportlandet oberoende kund, tillika distributör för den berörda produkten, som enligt sökanden utgjorde inhemsk försäljning, eftersom den inte var menad för export eller vars slutdestination var okänd för sökanden. Kommissionen vägrade istället att beakta denna försäljning vid fastställandet av normalvärdet för den berörda produkten, eftersom det enligt utredningen påstods finnas objektiva bevis för att nämnda försäljning i själva verket avsåg exportförsäljning, varav en viss del dessutom hade varit föremål för exportorienterade rabatter.

Tribunalen fann först och främst att kommissionen hade rätt att avslå ansökan om att få dra av värdet på det återvunna metallskrotet från produktionskostnaden för den vara som omfattades av antidumpningstullen, eftersom den inte haft möjlighet att noggrant kontrollera om kostnaderna i samband med produktion och försäljning av metallskrotet på ett rimligt sätt återspeglades i sökandens bokföring.

Vad gäller sökandens begäran om att försäljningen av kallvalsade platta produkter av rostfritt stål till en oberoende kund i exportlandet ska beaktas, påpekade tribunalen för det första att även om det föreligger skillnader mellan de olika språkversionerna av artikel 2.2 i grundförordningen om dumpning, hänvisar ett stort antal av dessa språkversioner till den berörda produktens destination och inte till producentens avsikt vad gäller nämnda destination vid tidpunkten för försäljningen.

Därefter påpekade tribunalen dels att de uttryck, i artikel 2.1 i antidumpningsavtalet GATT,¹⁰⁰ som används på de tre officiella språken är "destined for consumption" på engelska, "destiné à la consommation" på franska respektive "destinado al consumo" på spanska, dels att bestämmelserna i grundförordningen om dumpning i möjligaste mån ska tolkas mot bakgrund av motsvarande bestämmelser i nämnda antidumpningsavtal.

Tolkningen att det inte är nödvändigt att efterforska säljarens "avsikt" eller "specifika kännedom" om den aktuella produktens slutdestination bekräftas dessutom av tribunalens analys av det sammanhang i vilket artikel 2 i grundförordningen om dumpning ingår.

Denna tolkning är även förenlig med syftet med antidumpningsundersökningen, som är att hitta objektiv bevisning. Att i detta sammanhang som villkor för att utesluta försäljning av produkter som har exporterats vid fastställandet av normalvärdet, kräva bevis för säljarens avsikt i fråga om den berörda produktens slutdestination, skulle enligt tribunalen göra det möjligt att vid fastställandet av normalvärdet beakta priser på exporterade varor som skulle kunna påverka och äventyra ett korrekt fastställande av nämnda normalvärde.

Tribunalen preciserade slutligen att nämnda tolkning är förenlig med principerna om förutsebarhet och rättssäkerhet, medan tillämpningen av ett kriterium som grundar sig på säljarens avsikt eller kännedom skulle innebära att frågan huruvida försäljningspriset på de exporterade produkterna ska beaktas vid fastställandet av normalvärdet skulle bero på en subjektiv omständighet, som i praktiken kan visa sig slumpmässig eller till och med omöjlig att fastställa.

¹⁰⁰ | Artikel VI i Allmänna tull- och handelsavtalet 1994 (GATT) (EGT L 336, 1994, s. 103, som återfinns i bilaga 1 A till avtalet om upprättande av Världshandelsorganisationen (WTO) (EGT L 336, 1994, s. 3).

Tribunalen fann således att sökanden i förevarande fall inte hade visat att kommissionen gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning eller en uppenbart oriktig bedömning av de faktiska omständigheterna genom att inte beakta sökandens försäljning till en oberoende kund vid fastställandet av normalvärdet på den produkt som var föremål för antidumpningsförfarandet.

XII. Tillgång till institutionernas handlingar

År 2019 hade tribunalen tillfälle att precisera begreppet information som rör miljöutsläpp, undantaget avseende skydd för handlingar för internt bruk och räckvidden av den allmänna presumtionen om sekretess för handlingar hänförliga till granskningsförfaranden avseende statligt stöd.

1. Begreppet information om miljöutsläpp

I domen *Tweedale/Efsa* (T-716/14, [EU:T:2019:141](#), [EU:T:2019:141](#)) av den 7 mars 2019, biföll tribunalen en talan enligt artikel 263 FEUF av Anthony C. Tweedale om delvis ogiltigförklaring av det beslut som Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet (Efsa) fattat om avslag på ansökan om tillgång till toxikologiska studier om glyfosat på grundval av artikel 4.2 i förordning nr 1049/2001.¹⁰¹ Efsa ansåg att det inte fanns något övervägande allmänintresse av att lämna ut delar av de begärda studierna, eftersom dessa inte "rör miljöutsläpp" i den mening som avses i förordning nr 1367/2006.¹⁰² Sökanden gjorde bland annat gällande åsidosättande av artikel 4.2 i förordning nr 1049/2001 och artikel 6.1 i förordning nr 1367/2006, såtillvida att de begärda studierna kunde kvalificeras som information som rör miljöutsläpp i den mening som avses i sistnämnda bestämmelse.

Tribunalen erinrade först och främst om att en unionsinstitution till vilken en begäran om tillgång till en handling kommit in inte kan motivera sin vägran att lämna ut handlingen med stöd av undantaget avseende skydd för en viss fysisk eller juridisk persons affärsintressen i den mening som avses i artikel 4.2 första strecksatsen i förordning nr 1049/2001, när informationen i detta dokument utgör information som rör miljöutsläpp i den mening som avses i artikel 6.1 i förordning nr 1367/2006. Tribunalen fann att frågan uppkom huruvida informationen i de begärda studierna utgör information som rör miljöutsläpp i den mening som avses i den bestämmelsen.

När det gäller begreppet "information som rör miljöutsläpp", ansåg tribunalen att det begreppet inte kunde begränsas till att avse endast information om de utsläpp som faktiskt gjorts i miljön vid tillämpningen av växtskyddsmedlet eller det verksamma ämnet på växter eller mark, utan att begreppet även omfattar information om förutsägbara utsläpp av växtskyddsmedlet eller det verksamma ämnet i miljön, under normala eller realistiska användningsförhållanden som motsvarar de villkor som gäller för godkännandet för försäljning av produkten eller av det verksamma ämnet i det område där produkten eller substansen är avsedd att användas.

¹⁰¹ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1049/2001 av den 30 maj 2001 om allmänhetens tillgång till Europaparlamentets, rådets och kommissionens handlingar (EGT L 145, 2001, s. 43).

¹⁰² Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1367/2006 av den 6 september 2006 om tillämpning av bestämmelserna i Århuskonventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor på gemenskapens institutioner och organ (EUT L 264, 2006, s. 13).

Tribunalen slår härvid fast att ett verksamt ämne som ingår i växtskyddsmedel, såsom glyfosat, inom ramen för dess normala användning är avsett att släppas ut i miljön på grund av dess funktion och förutsebara utsläpp av ämnet kan således inte anses vara rent hypotetiska eller ens förutsebara. Eftersom glyfosat har varit tillåtet i medlemsstaterna sedan år 2002 och verkligen har använts i växtskyddsmedel, är utsläppen av glyfosat i miljön reella. De begärda studierna avser således att fastställa toxiciteten hos ett verksamt ämne som faktiskt förekommer i miljön.

Tribunalen betonade vidare att begreppet information som rör miljöutsläpp enligt domstolens praxis inte är begränsat till information som gör det möjligt att utvärdera utsläpp som sådana, utan även avser information om dessa utsläpps inverkan på miljön. I den meningen fann tribunalen att de begärda studierna avsåg att fastställa de gränser under vilka glyfosat, när detta ämne förekommer i livsmedel, inte utgör någon risk, på kort eller lång sikt, för människors hälsa och således bestämma de olika värdena avseende vilken inverkan utsläpp av glyfosat har på människors hälsa. Tribunalen angav att för att studier ska kunna kvalificeras som information som rör miljöutsläpp, är det inte viktigast under vilka förhållanden studierna genomförts – bland annat att de genomförts i laboratorium – utan vilket syfte de har.

Tribunalen fann att tillgång till de begärda studierna skulle göra det möjligt för sökanden att förstå på vilket sätt utsläpp av glyfosat i miljön riskerar att påverka människans hälsa och att de begärda studierna därför ska anses utgöra information som rör miljöutsläpp, i den mening som avses i artikel 6.1 i förordning nr 1367/2006.

2. Undantag avseende skydd för handlingar för internt bruk

I det mål som avgjordes genom domen av den 12 mars 2019, *De Masi och Varoufakis/ECB* (T-798/17, överklagad till domstolen,¹⁰³ [EU:T:2019:154](#)), hade tribunalen att ta ställning till en talan om ogiltigförklaring av Europeiska centralbankens (ECB) beslut att inte bevilja sökandena, Fabio de Masi och Yanis Varoufakis, tillgång till handlingen med rubriken "Svaret på frågor angående tolkningen av artikel 14.4 i protokollet om stadgan för Europeiska centralbankssystemet och Europeiska centralbanken". Denna handling innehöll svaret från en extern rådgivare avseende juridisk rådgivning som begärts av ECB angående ECB-rådets befogenheter enligt nämnda artikel 14.4. I handlingen undersöktes särskilt de förbud, begränsningar eller villkor som ECB-rådet kan kräva för nationella centralbankers utförande av uppgifter utanför ECBS, i den mån dessa skulle kunna strida mot ECBS mål och funktioner. ECB avlog ansökan om tillgång till den omtvistade handlingen dels med stöd av det undantag som föreskrivs i artikel 4.2 andra strecksatsen i beslut 2004/258,¹⁰⁴ avseende skyddet för juridisk rådgivning, och dels med stöd av det undantag som föreskrivs i artikel 4.3 första stycket i samma beslut avseende skyddet för handlingar för internt bruk.

När det gäller undantag avseende skydd för handlingar som är avsedda för internt bruk framhöll tribunalen de skillnader som föreligger mellan lydelsen i artikel 4.3 första stycket i beslut 2004/258 och lydelsen i artikel 4.3 i förordning nr 1049/2001. Tribunalen fann att det, när det gäller det undantag som föreskrivs i artikel 4.3 första stycket i beslut 2004/258, inte uppställs något krav på att styrka att utlämnandet allvarligt undergräver beslutsförfarandet. Vidare konstaterade tribunalen att det allmänintresse som ligger till grund för detta undantag dels avser att skydda ECB:s utrymme för övervägande som möjliggör konfidentiella

103| Mål C-342/19 P, *De Masi och Varoufakis/ECB*.

104| Europeiska centralbankens beslut 2004/258/EG av den 4 mars 2004 om allmänhetens tillgång till Europeiska centralbankens handlingar (ECB/2004/3) (EUT L 80, 2004, s. 42), i ändrad lydelse enligt Europeiska centralbankens beslut 2011/342/EU av den 9 maj 2011 (ECB/2011/6) (EUT L 158, 2011, s. 37) och Europeiska centralbankens beslut (EU) 2015/529 av den 21 januari 2015 (ECB/2015/1) (EUT L 84, 2015, s. 64).

meningsutbyten inom institutionens beslutsfattande organ i samband med överläggningar och inledande samråd, dels till att skydda konfidentiella meningsutbyten mellan ECB och de behöriga nationella myndigheterna. Tribunalen slog således fast att ECB gjorde en riktig bedömning när den fann att den omtvistade handlingen var en handling för internt bruk i den mening som avses i artikel 4.3 första stycket i beslut 2004/258, eftersom den ansåg att handlingen var avsedd att ge information och stöd i samband med ECB-rådets överläggningar inom ramen för den behörighet som detta råd tilldelats genom artikel 14.4 i protokollet om ECBS och ECB.

Vad gäller argumentet att det förelåg ett övervägande allmänintresse av att den aktuella handlingen lämnades ut, fann tribunalen att ett sådant intresse inte hade visats i förevarande fall. Tribunalen framhöll att intresset av att få tillgång till den omtvistade handlingen såsom en påstådd förberedande handling rörande överenskommelsen om akut likviditetsstöd under alla omständigheter inte kan ges företräde framför det allmänintresse som ligger till grund för undantaget i artikel 4.3 första stycket i beslut 2004/258.

ECB gjorde följaktligen en riktig bedömning när den grundade sitt beslut att inte medge tillgång till den aktuella handlingen på det undantag från rätten till tillgång som föreskrivs i artikel 4.3 första stycket i beslut 2004/258 rörande en handling för internt bruk.

3. Räckvidden av den allmänna presumtionen om sekretess för handlingar hänförliga till granskningsförfaranden avseende statligt stöd

I det mål som avgjordes genom domen *Commune de Fessenheim m.fl./kommissionen* (T-751/17, [EU:T:2019:330](#)), som meddelades den 14 maj 2019, prövade tribunalen huruvida den allmänna presumtionen för sekretess för handlingar som är hänförliga till granskningsförfaranden avseende statligt stöd är tillämplig på handlingar som utväxlats inom ramen för en förhandsanmälan.

I förevarande fall tillställde den franska regeringen kommissionen, inom ramen för ett förfarande för förhandsanmälan, ett protokoll om ersättning till koncernen Électricité de France (EDF) med anledning av nedläggningen av kärnkraftverket i Fessenheim. I slutet av detta förfarande avgav kommissionen ett yttrande om huruvida protokollet var förenligt med unionsbestämmelserna om statligt stöd.

Commune de Fessenheim och andra lokala myndigheter som berördes av nedläggningen av kärnkraftverket begärde, med stöd av förordning nr 1049/2001, att kommissionen skulle tillställa dem yttrandet som avslutade förfarandet för förhandsanmälan.

Kommissionen avlog ansökan om att få tillgång till denna handling med hänvisning till undantaget avseende skyddet för syftet med utredningar, vilket föreskrivs i artikel 4.2 tredje strecksatsen i nämnda förordning, och åberopade härvid den allmänna presumtionen för sekretess för handlingar som är hänförliga till granskningsförfaranden avseende statligt stöd.

Tribunalen ogillade talan mot kommissionens beslut och fann att den allmänna presumtionen för sekretess var tillämplig på handlingar som utväxlats inom ramen för en förhandsanmälan, av två skäl.

För det första kan skriftväxlingen i samband med föranmälan följas av en preliminär granskning eller till och med av ett formellt granskningsförfarande enligt förordning 2015/1589.¹⁰⁵ Om de handlingar som utväxlas i samband med föranmälan skulle kunna lämnas ut, skulle den presumtion för sekretess som tillämpas på handlingar som är hänförliga till granskningsförfarandet enligt denna förordning förlora sin verkan, eftersom de handlingar som presumptionen avser skulle kunna lämnas ut i förväg.

För det andra ska skriftväxlingen i samband med föranmälan genomföras i en anda av förtroende mellan kommissionen och den berörda medlemsstaten. Om kommissionen ger tillgång till känsliga uppgifter som medlemsstaterna tillhandahållit under skriftväxlingen i samband med föranmälan, kan dessa stater bli mindre benägna att dela med sig av sådana uppgifter. Samarbetsviljan utgör emellertid en grundförutsättning för ett gott resultat av skriftväxlingen som, enligt reglerna om bästa praxis, syftar till att förbättra kvaliteten på anmälan och därmed till att på bästa sätt kunna komma fram till lösningar för att komma till rätta med situationer som kan vara problematiska utifrån unionslagstiftningen om statligt stöd.

XIII. Personalmål

1. Uppsägning av anställningsavtal

I domen **RY/kommissionen** (T-160/17, [EU:T:2019:1](#)), som meddelades den 10 januari 2019, ogiltigförklarade tribunalen kommissionens beslut att säga upp ett avtal om tillsvidareanställning med en tillfälligt anställd, eftersom kommissionen hade åsidosatt den anställdes rätt att yttra sig, vilken föreskrivs i artikel 41.2 a i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

Den berörda personen anställdes som tillfälligt anställd enligt artikel 2 c i anställningsvillkoren för övriga anställda i Europeiska unionen (nedan kallade anställningsvillkoren) och tjänstgjorde vid en kommissionsledamots kansli. Efter det att kommissionen beslutat att säga upp vederbörandes anställningsavtal anförde denne klagomål över detta beslut enligt artikel 90.2 i tjänsteföreskrifterna för tjänstemän i Europeiska unionen, hos den myndighet som har befogenhet att sluta anställningsavtal vid kommissionen (nedan kallad anställningsmyndigheten). Som skäl för klagomålet uppgav han att han inte hade informerats om skälen för uppsägningen, och att han inte hade getts möjlighet att yttra sig häröver vid anställningsmyndigheten. Anställningsmyndigheten avslog klagomålet med motiveringen att skyldigheten att ge den berörda personen tillfälle att yttra sig före uppsägningen inte gällde när det var fråga om en tillfälligt anställd som anställts enligt artikel 2 c i anställningsvillkoren och beslutet att säga upp anställningsavtalet fattades på grund av bristande förtroende.

Tribunalen slog inledningsvis fast att den specifika arten av arbetsuppgifterna inom en kommissionsledamots kansli och nödvändigheten av ett förtroendefullt förhållande inte innebär att den berörda arbetstagaren kan nekas rätten att yttra sig innan ett beslut om att ensidigt säga upp honom, på grund av bristande förtroende, antas. Tribunalen erinrade om att den berördes rätt att yttra sig, innan ett enskilt beslut som berör denne negativt antas, uttryckligen anges i artikel 41.2 a i stadgan om de grundläggande rättigheterna, vilken har samma rättsliga värde som fördragen. Tribunalen tillade att det är av särskild vikt att rätten att yttra sig iakttas när det är fråga om uppsägning på initiativ av administrationen av ett avtal om tillsvidareanställning av en tillfälligt anställd, eftersom en sådan åtgärd, hur välgrundad den än är, utgör en rättsakt som medför

¹⁰⁵ | Rådets förordning (EU) 2015/1589 av den 13 juli 2015 om genomförandebestämmelser för artikel 108 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUT L 248, 2015, s. 9).

allvarliga konsekvenser för den berörda personen. Den preciserade vidare att kommissionsledamoten, efter det att den anställde har getts tillfälle att yttra sig, kan komma att konstatera att förtroendeförhållandet kan återupprättas. Även om det inte ankommer på anställningsmyndigheten att ersätta den berörda kommissionsledamotens bedömning med sin egen när det gäller frågan om det verkligen föreligger ett bristande förtroende, ska anställningsmyndigheten ändå pröva om det verkligen har gjorts gällande att förtroendet brister eller har gått förlorat, kontrollera att sakförhållandena återgetts på ett korrekt sätt och, slutligen, försäkra sig om att begäran om uppsägning, mot bakgrund av de skäl som anförs för uppsägningen, inte innebär ett åsidosättande av grundläggande rättigheter eller maktmissbruk. Anställningsmyndigheten kan därvid, utifrån de synpunkter som lämnats av den berörda personen, bedöma att särskilda omständigheter utgör skäl för att överväga andra åtgärder än uppsägning.

Slutligen fann tribunalen att det, när en tillfälligt anställd bestrider att han eller hon har fått tillfälle att yttra sig, ankommer på anställningsmyndigheten att lägga fram bevis för att den berörde har fått tillfälle att lägga fram sina synpunkter med anledning av kommissionens avsikt att säga upp anställningsavtalet på grund av bristande förtroende.

I domen **L/parlamentet** (T-59/17, [EU:T:2019:140](#)), som meddelades den 7 mars 2019, ogiltigförklarade tribunalen ett beslut av parlamentet om uppsägning av ett avtal om anställning som ackrediterad parlamentsassistent till en parlamentsledamot på grund av att ledamoten inte längre hyste något förtroende för assistenten då denne utövat extern verksamhet utan att i förväg ansöka om tillstånd härtill. Tribunalen hade härvid att pröva huruvida det "förtroende" som avses i artikel 139.1 d i anställningsvillkoren för övriga anställda i Europeiska unionen (nedan kallade anställningsvillkoren), på vilket arbetsrelationen mellan parlamentsassistenten och ledamoten av Europaparlamentet grundar sig, hade kunnat förloras i den mening som avses i nämnda artikel på grund av att assistenten utövat extern verksamhet utan att ansöka om tillstånd härtill, när det av handlingarna i målet framgick att nämnda ledamot låg bakom nämnda verksamhet.

Tribunalen slog fast att även om det inte ankommer på den myndighet som är behörig att sluta anställningsavtal för parlamentets räkning (nedan kallad anställningsmyndigheten) att ersätta den berörda parlamentsledamotens bedömning med sin egen när det gäller frågan om förtroendet verkligen förlorats, ska anställningsmyndigheten ändå pröva om beslutet grundas på omständigheter som rimligen kan motivera beslutet. Den konstaterade dessutom att när den institution som beslutat att säga upp ett avtal om anställning som ackrediterad parlamentssekreterare särskilt har hänvisat till förlorat förtroende som grund för beslutet om uppsägning, ska tribunalen pröva om denna grund är rimlig.

Tribunalen ansåg att den aktuella parlamentsledamoten inte kunde ha varit ovetande om att sökanden utövade ett juridiskt yrke parallellt med sitt arbete som ackrediterad parlamentsassistent, eftersom det av handlingarna i målet framgick att sökanden utövat denna verksamhet på ledamotens instruktioner. Den ansåg vidare att parlamentsledamoten måste ha varit medveten om att denna verksamhet inte hade föregåtts av någon ansökan enligt artikel 12b.1 i tjänsteföreskrifterna, eftersom nämnda ledamot inte av anställningsmyndigheten hade uppmanats att yttra sig angående den externa verksamheten i fråga, såsom föreskrivs i artikel 6.2 i tillämpningsföreskrifterna för avdelning VII i anställningsvillkoren. Tribunalen påpekade för övrigt att parlamentsledamoten inte rimligen kunde förvänta sig att den ifrågavarande externa verksamheten, med hänsyn till dess art, skulle bli föremål för en formell ansökan om tillstånd till parlamentet. Verksamheten bestod nämligen bland annat i att lämna in asylansökningar i Ryssland och i Schweiz för att göra det möjligt för parlamentsledamoten att undgå ett fängelsestraff, att företräda ledamoten vid domstol i samma syfte och att främja att talan väcktes angående mänskliga rättigheter för att höja ledamotens anseende, i syfte att göra det svårare att frihetsberöva ledamoten i ett straffrättsligt förfarande som inletts mot honom. Tribunalen ansåg därför att de skäl som parlamentsledamoten anfört för att motivera beslutet om uppsägning, det vill säga förtroendeförlust, inte föreföll rimliga, och att anställningsmyndigheten således gjort en uppenbart oriktig bedömning genom att bifalla parlamentsledamotens begäran om uppsägning.

2. Automatisk pensionering

Tribunalen meddelade den 12 juni 2019 domen **RV/kommissionen** (T-167/17, [EU:T:2019:404](#)), i vilken tribunalen biföll den talan som hade väckts av en tidigare tjänsteman med yrkande om ogiltigförklaring av kommissionens beslut att entlediga vederbörande i tjänstens intresse enligt artikel 42c i tjänsteföreskrifterna för tjänstemän i Europeiska unionen och samtidigt automatiskt pensionera densamme enligt artikel 42c femte stycket.

Tribunalen förklarade till att börja med att den måste ta ställning till problematiken kring definitionen av tillämpningsområdet för artikel 42c i tjänsteföreskrifterna, trots att sökanden inte hade anfört någon grund där denna problematik omnämns. Tribunalen beslutade att utreda denna fråga på grundval av två alternativa överväganden.

Tribunalen angav för det första att den måste definiera tillämpningsområdet för artikel 42c i tjänsteföreskrifterna och hur denna bestämmelse ska tillämpas i ett fall då en tjänsteman redan uppnått "pensionsåldern", eftersom en sådan prövning är en förutsättning för att kunna pröva sökandens invändningar och tribunalen har en rättslig skyldighet att utreda denna problematik, med risk för att avgörandet annars skulle fattas på felaktiga rättsliga grunder. Tribunalen noterade för det andra att det i vart fall slagits fast att en grund som avser lagens tillämpningsområde avser tvingande rätt och att det ankommer på unionsdomstolen att pröva den ex officio. Tribunalen ansåg därför att den uppenbart skulle åsidosätta sitt åliggande att bedöma lagenligheten, om den avstod från att ex officio påpeka att det angripna beslutet antagits med stöd av en bestämmelse som inte kan vara tillämplig i det aktuella fallet, det vill säga artikel 42c i tjänsteföreskrifterna, och om den till följd av detta avgjorde den anhängiga tvisten genom att själv tillämpa en sådan bestämmelse.

I sak fann tribunalen, genom en bokstavstolkning, systematisk tolkning och teleologisk tolkning av artikel 42c i tjänsteföreskrifterna, att denna bestämmelse inte kan tillämpas på tjänstemän som liksom sökanden har uppnått sin pensionsålder, i den mening som avses i nämnda bestämmelse.

3. Social trygghet

Genom dom av den 30 april 2019, **Wattiau/parlamentet**, (T-737/17, [EU:T:2019:273](#)) ogiltigförklarade tribunalen ett beslut som fattats av avräkningskontoret i Luxemburg, vilket är en del av Europeiska unionens gemensamma sjukförsäkringssystem (nedan kallat RCAM), i vilket sökanden, som är före detta EU-tjänsteman och numera pensionerad och ansluten till RCAM, ålades att betala 15 procent av en sjukvårdsfaktura som utstälts av ett luxemburgskt sjukhus på grund av syrgasbehandlingar i en tryckkammare som han genomgått. Sökanden ansåg att fakturabeloppen som avsåg de aktuella tjänsterna utgjorde en överprissättning i förhållande till det belopp som skulle ha fakturerats en person som var ansluten till det nationella hälso- och sjukvårdssystemet. Till stöd för sitt yrkande om ogiltigförklaring framställde sökanden en invändning om rättsstridighet avseende det avtal som ingåtts år 1996 mellan, å ena sidan, Europeiska gemenskaperna och Europeiska investeringsbanken (EIB) och, å andra sidan, Entente des hôpitaux luxembourgeois (Föreningen för luxemburgska sjukhus) och Storhertigdömet Luxemburg om fastställande av taxor för sjukhusvård för personer som är anslutna till RCAM och till EIB:s sjukkasse (nedan kallat 1996 års avtal).

Tribunalen fann inledningsvis att invändningen om rättsstridighet kunde tas upp till prövning. Tribunalen ansåg närmare bestämt att 1996 års avtal inte enbart kunde likställas med en rättsakt som antagits av unionsinstitutionerna, i den mening som avses i artikel 277 FEUF, utan att den även var en rättsakt med allmän räckvidd. Vidare ansåg tribunalen att 1996 års avtal hade ett direkt rättsligt samband med det angripna beslutet. Ett av de belopp som anges i det angripna beslutet följde nämligen av den lista över taxor som hade upprättats med tillämpning av 1996 års avtal och som bilagts detta.

Vad gäller frågan huruvida invändningen om rättsstridighet var välgrundad ansåg tribunalen att det aktuella faktureringsystemet utgjorde en indirekt diskriminering på grund av nationalitet. I detta avseende fann tribunalen för det första att de personer som var anslutna till RCAM befann sig i en situation som var jämförbar med den som de personer som var anslutna till Luxemburgs nationella sjukförsäkringskassa befann sig i, när dessa två kategorier av försäkringstagare erhöll samma vård.

För det andra slog tribunalen fast att de taxor som tillämpades på de personer som var anslutna till RCAM, vilka följde av den lista över taxor som antagits på grundval av 1996 års avtal, var betydligt högre än de som tillämpades på personer som var anslutna till Luxemburgs nationella sjukförsäkringskassa. Genom 1996 års avtal infördes nämligen ett faktureringsystem i enlighet med vilket de som var anslutna till RCAM tog på sig såväl de fasta kostnaderna som de rörliga kostnaderna för den aktuella sjukhustjänsten, medan de som var anslutna till Luxemburgs nationella sjukförsäkringskassa inte hade några kostnader, i form av fakturering, för samma behandling.

För det tredje och sista påpekade tribunalen att det i förevarande fall inte fanns något legitimt mål som motiverade skillnaden i behandling mellan de personer som var anslutna till de två systemen för ersättning för vård, såsom den följde av den lista över taxor som bifogats 1996 års avtal.

4. Visselblåsare

I domen **Rodriguez Prieto/kommissionen** (T-61/18, överklagad till domstolen,¹⁰⁶ [EU:T:2019:217](#)), som meddelades den 4 april 2019, ogiltigförklarade tribunalen Europeiska kommissionens beslut att avslå en begäran om bistånd som grundades på artikel 24 i tjänsteföreskrifterna för tjänstemän inom Europeiska unionen. Tribunalen fann därvid att oskuldspresumtionen för sökanden hade åsidosatts.

Sedan år 1996 hade Eurostat ombesörjt spridning till allmänheten av insamlade statistiska uppgifter med hjälp av Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer, som hade organiserat ett nätverk av försäljningsställen. År 1998 krävde sökanden, som var enhetschef vid Eurostat, att det inom Eurostat skulle genomföras en internrevision. Efter att oegentligheter konstaterats och Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (Olaf) genomfört en utredning, överlämnade kommissionen år 2003 ärendet till franska myndigheter som påbörjade ett straffrättsligt förfarande, där sökanden först kallades som vittne och sedan blev föremål för förundersökning. Sökanden gav in en första begäran om bistånd enligt artikel 24 i tjänsteföreskrifterna, och gjorde därvid gällande att han var visselblåsare och att kommissionen skulle betala hans advokatkostnader. Denna begäran avslogs.

De franska domstolarna fattade beslut om att avskriva misstankarna mot samtliga personer som hade delgetts misstanke om brott inom ramen för det straffrättsliga förfarandet, däribland sökanden. Kommissionen överklagade såväl till första som till andra instans, men båda överklagandena avslogs. Sökanden ingav då en andra begäran om bistånd för att kommissionen skulle betala hans advokatkostnader vid franska domstolar. Alternativt gjorde sökanden gällande att kommissionen inte iakttagit hans ställning som visselblåsare och att kommissionen borde ha skyddat honom, och att kommissionens agerande stred mot artikel 22a i tjänsteföreskrifterna. Sökanden yrkade därvid skadestånd. Kommissionen avslog hans yrkanden, varpå sökanden väckte talan vid tribunalen.

106| Mål C-457/19 P, **Rodriguez Prieto/kommissionen**.

Vad inledningsvis gäller tillämpligheten av artikel 24 i tjänsteföreskrifterna erinrade tribunalen om följande. Artikel 24 syftar till att institutionerna ska försvara sina tjänstemän mot handlingar som utförs av tredje man – inte mot åtgärder som härrör från institutionerna själva. De franska myndigheternas åtgärder utgör normala inslag i ett straffrättsligt förfarande, och de utgör inte rättsstridiga angrepp mot honom som kunde motivera bistånd. Vidare var artikel 24 i tjänsteföreskrifterna inte tillämplig, eftersom sökanden i själva verket har begärt bistånd av kommissionen mot kommissionens egna handlingar, nämligen de handlingar som låg till grund för det straffrättsliga förfarande och i synnerhet de handlingar som medförde att detta straffrättsliga förfarande fortsatte.

Vad sedan gäller det påstådda åsidosättandet av sökandens ställning som visselblåsare erinrade tribunalen om följande. Artikel 22a i tjänsteföreskrifterna, som trädde i kraft den 1 maj 2004, ålägger samtliga tjänstemän en skyldighet att lämna information om förhållanden som ger anledning att misstänka olaglig verksamhet eller allvarligt åsidosättande av förpliktelser från unionstjänstemäns sida. Tribunalen påpekade dessutom att det redan före detta datum förhöll sig så, att om en tjänsteman hade fått kännedom om rättsstridigheter eller åsidosättanden av lagstadgade förpliktelser som kunde skada unionens ekonomiska intressen och på eget initiativ underrättade sina överordnade om dessa, hade han eller hon rätt att få skydd av den institution för vilken han eller hon arbetade mot eventuella repressalier till följd av detta avslöjande liksom rätt att inte behandlas av institutionen på ett sätt som var till hans eller hennes nackdel, förutsatt att han eller hon hade agerat i god tro. Tribunalen tillade emellertid att detta skydd inte gärna kan omfatta utredningar avsedda att slå fast huruvida, och i vilken utsträckning, han eller hon själv har varit inblandad i de oegentligheter som han eller hon har avslöjat. Om sådana utredningar visar att tjänstemannen faktiskt har varit inblandad, kan det förhållandet att han eller hon på eget initiativ avslöjade oegentligheterna på sin höjd utgöra en förmildrande omständighet inom ramen för eventuella sanktionsförfaranden. Den av sökanden åberopade ställningen som visselblåsare var således inte ägnad att skydda honom mot förfaranden.

Den fråga som uppkom här var således huruvida kommissionen gjorde sig skyldig till rättsstridiga handlingar genom att ligga bakom att det straffrättsliga förfarandet fortsatte efter avskrivningsbeslutet. Möjligheten att kunna göra gällande sina rättigheter domstolsvägen, med den rättsliga kontroll som detta innebär, är ett uttryck för en allmän rättsprincip, och de är endast i rena undantagsfall som en institution kan begå tjänstefel genom att väcka talan. Tribunalen fann därefter att något tjänstefel inte begåtts och den avslog yrkandet om ersättning för den skada som sökanden påstod sig ha åsamkats genom att han varit föremål för ett straffrättsligt förfarande mellan åren 2003 och 2016.

Tribunalen erinrade om att oskuldspresumtionen, även i avsaknad av ett straffrättsligt förfarande, gäller för en tjänsteman som anklagas för att ha åsidosatt sina skyldigheter enligt tjänsteföreskrifterna på ett så allvarligt sätt att det är motiverat att Olaf inleder en utredning, eftersom utredningen kan föranleda förvaltningen att vidta lämpliga och i förekommande fall stränga åtgärder av varjehanda slag. Därefter konstaterade tribunalen att kommissionen i det aktuella fallet hade åsidosatt sökandens rätt till oskuldspresumtion genom att avslå hans begäran om att kommissionen skulle ersätta kostnaderna för hans försvar inom ramen för det nationella straffrättsliga förfarandet med motiveringen, i allt väsentligt, att det fortfarande rådde en intressemotsättning dem emellan, trots att sökanden friats i det straffrättsliga förfarandet.

5. Säkerheten för personalen i unionens tjänst

I domen **Missir Mamachi di Lusignano m.fl./kommissionen** (T-502/16, [EU:T:2019:795](#)), som meddelades den 20 november 2019, biföll tribunalen den skadeståndstalan som modern, brodern och systemen till Alessandro Missir Mamachi di Lusignano (nedan kallad sökandena) hade väckt. Alessandro Missir Mamachi di Lusignano var EU-tjänsteman och mördades i Rabat (Marocko).

Alessandro Missir Mamachi di Lusignano (nedan kallad Alessandro Missir eller den avlidne tjänstemannen) och hans maka mördades den 18 september 2006 i Rabat (Marocko), där han skulle tillträda tjänsten som politisk och diplomatisk rådgivare vid Europeiska kommissionens delegation. Mordet begicks i ett möblerat hus som hyrdes av kommissionens delegation åt den avlidna tjänstemannen, hans maka och deras fyra barn. Sökandenas talan i förevarande mål är en följd av tribunalens dom av den 7 december 2017, **Missir Mamachi di Lusignano m.fl./kommissionen** (T-401/11 P RENV-RX, [EU:T:2017:874](#)), i vilken tribunalen prövade yrkandet om ersättning från den avlidne tjänstemannens far och barn. Sökandena angav i sina yttranden att även om de beslut som redan meddelats hade lett till ersättning för vissa skador, återstod det andra skador som de önskade skulle bedömas inom ramen för förevarande talan, nämligen den ideella skada som modern, brodern och systemen till den avlidne tjänstemannen lidit. Kommissionen invände att yrkandet om ersättning för den ideella skada som den avlidne tjänstemannens mor gjort gällande inte kunde tas upp till sakprövning, eftersom det framställts för sent. När det gäller de ideella skador som Alessandro Missirs bror och syster gjort gällande, svarade kommissionen att dessa sökande, förutom att de hade inkommit för sent med sina anspråk, inte kunde anses som personer som omfattas av tjänsteföreskrifterna för tjänstemän i Europeiska unionen (nedan kallade tjänsteföreskrifterna).

Tribunalen fick härvid anledning att, för det första, uttala sig i frågan huruvida en avliden tjänstemans bröder och systrar har behörighet att väcka talan om skadestånd i enlighet med artikel 270 FEUF. Tribunalen angav att det kriterium som är avgörande för huruvida någon har sådan behörighet är huruvida denne omfattas av begreppet "person som omfattas av tjänsteföreskrifterna" (artikel 91.1 i tjänsteföreskrifterna). I artikel 73 i tjänsteföreskrifterna föreskrivs att i händelse av den försäkrade tjänstemannens död, ska betalning av garanterade belopp gå till tjänstemannens make och barn eller, om det inte finns någon person i denna kategori, till andra efterlevande i rakt nedstigande led, om det inte finns någon person i denna kategori, till tjänstemannens efterlevande i uppstigande led och, om det inte finns någon person i denna kategori, till institutionen själv. Eftersom det i artikeln inte sägs något om efterlevande i sidled hävdade kommissionen att sådana personer inte har rätt till ersättning för den skada som de lidit. Kommissionen tillade att även om dessa efterlevande i sidled skulle omfattas av artiklarna 40, 42b och 55a i tjänsteföreskrifterna, så saknade detta relevans i förevarande fall, eftersom dessa artiklar inte är tillämpliga på en tjänsteman som förlorar sitt liv till följd av att institutionen har underlåtit att uppfylla sin skyddsplikt. Tribunalen angav att kriteriet "person som omfattas av tjänsteföreskrifterna" inte kan anses vara uppfyllt enbart på grund av att sökanden på något sätt berörs av tjänsteföreskrifterna. Det krävs att sökanden antingen berörs på grund av ett relevant samband mellan sökanden och den rättsakt som denne ifrågasätter eller på grund av att det föreligger ett sådant samband mellan sökanden och tjänstemannen som gör att sökandens intressen självständigt skadas på det sätt som påstås. Tribunalen konstaterade att så är fallet inte endast med avseende på efterlevande i rakt nedstigande led, efterlevande i uppstigande led och, tjänstemannens make, utan även dennes syskon. Anledningen till att dessa personer omfattas "av tjänsteföreskrifterna", antingen av artikel 73 eller av artiklarna 40, 42b och 55a i tjänsteföreskrifterna, är nämligen att lagstiftaren önskat att, genom konkreta bestämmelser i tjänsteföreskrifterna, beakta deras nära anknytning till tjänstemannen. Bröder och systrar ska följaktligen anses "omfattas av tjänsteföreskrifterna" när det ska avgöras vilken väg som ska väljas när de vill begära ersättning för den ideella skada som de lidit till följd av deras broders eller systers dödsfall, för vilket institutionen, enligt deras mening, är ansvarig.

För det andra fick tribunalen anledning att uttala sig i frågan huruvida sökandena, såsom kommissionen hävdade, inte framställt sin begäran om skadestånd inom en skälig tidsfrist, och ta ställning till sökandenas invändning om att kommissionen anfört denna invändning om rättegångshinder för sent. Tribunalen påpekade att domstolens rättspraxis - enligt vilken frågan om en preskriptionsfrist har iakttagits, enligt artikel 46.1 i Europeiska unionens domstols stadga, inte kan prövas ex officio av unionsdomstolen - i tillämpliga delar även gäller för den preskription som inträffar vid utgången av den rimliga tid inom vilken ett skadeståndsyrkande grundat på tjänsteföreskrifterna ska framställas. Kommissionens invändning om rättegångshinder utgjorde således inte en fråga avseende tvingande rätt som tribunalen borde ha prövat på eget initiativ. Tribunalen tog därför ställning till sökandenas invändning om att invändningen om rättegångshinder hade väckts för sent och fann att talan inte kunde vinna bifall såvitt avsåg denna invändning. Tribunalen prövade därefter invändningen om rättegångshinder på grund av att talan väckts för sent, och ogillade även denna invändning, med preciseringen att även om den femåriga preskriptionsfrist för utomobligatoriskt skadeståndsansvar som föreskrivs i artikel 46 i stadgan för Europeiska unionens domstol inte är tillämplig i tvister mellan unionen och dess anställda, måste emellertid, enligt fast rättspraxis, hänsyn tas till den referenspunkt som denna frist innebär, för att bedöma huruvida en begäran har framställts inom en rimlig tidsfrist.

För det tredje, vad gäller målet i sak, biföll tribunalen, i enlighet med de principer som tillämpades i domen **Missir Mamachi di Lusignano m.fl./kommissionen** (T-401/11 P RENV-RX), det yrkande om ersättning för ideell skada som den avlidne tjänstemannens mor framställt. Vad gäller det yrkande om ersättning som framställts av den avlidne tjänstemannens bror och syster, och villkoren för denna ersättning, det vill säga skadeståndsgrundande fel, orsakssamband och ideell skada, angav tribunalen att kommissionens ansvar för mordet på Alessandro Missir, som konstaterats i ett lagakraftvunnet avgörande, och principen om kommissionens solidariska skadeståndsansvar för de skador som uppstått till följd av detta mord, fullt ut kan överföras på förevarande fall. Vad gäller den ideella skada som den avlidne tjänstemannens bror och syster lidit, påpekade tribunalen att artikel 73 i tjänsteföreskrifterna, såsom den tolkats i rättspraxis, inte utgör hinder för att en avliden tjänstemans bröder och systrar, när unionen är ansvarig för dödsfallet, i förekommande fall, kan få ersättning för den ideella skada som de lidit till följd av dödsfallet. Med beaktande av att denna fråga inte regleras i unionsrätten, valde tribunalen att hänvisa till den omständigheten att det av medlemsstaternas rättsordningar följer en allmän princip, enligt vilken en nationell domstol, under omständigheter som liknar dem i förevarande fall, kan erkänna en rätt för en avliden arbetstagares bröder och systrar att, i förekommande fall, begära ersättning för den ideella skada som de lidit till följd av dödsfallet.

XIV. Talan om skadestånd

I domen i målet **Printeos/kommissionen** (T-201/17, överklagad till domstolen,¹⁰⁷ [EU:T:2019:81](#)), som meddelades den 12 februari 2019, biföll tribunalen, inom ramen för en talan om utomobligatoriskt skadeståndsansvar enligt artikel 268 FEUF, sökandens förstahandsyrkande om ersättning för den skada som uppkommit till följd av Europeiska kommissionens vägran att betala dröjsmålsränta på det kapitalbelopp som återbetalades till sökanden som en följd av att det beslut genom vilket sökanden ålades att betala böter för en överträdelse av artikel 101 FEUF hade ogiltigförklarats.

Europeiska kommissionen konstaterade genom beslut C(2014) 9295 final av den 10 december 2014, om ett förfarande enligt artikel 101 FEUF och artikel 53 i EES-avtalet (AT.39780 – Kuvert) (nedan kallat beslutet av den 10 december 2014) att bland annat Printeos (sökanden) hade överträtt artikel 101 FEUF och artikel 53 i avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) genom att ha deltagit i en kartell som ingåtts

107| Mål C-301/19 P, **kommissionen/Printeos**.

och genomförts på den europeiska marknaden för standardkuvert via katalog och särskilda tryckta kuvert. Kommissionen ålade följaktligen sökanden, gemensamt och solidariskt med vissa av dess dotterbolag, böter på 4 729 000 euro.

Genom ansökan som inkom till tribunalens kansli den 20 februari 2015, väckte Printeos en talan grundad på artikel 263 FEUF. Förstahandsyrkandet avsåg delvis ogiltigförklaring av beslutet av den 10 december 2014. Den 9 mars 2015 gjorde Printeos en preliminär betalning av de böter som företaget hade ålagts. Genom dom av den 13 december 2016, **Printeos m.fl./kommissionen**,¹⁰⁸ biföll tribunalen yrkandet om delvis ogiltigförklaring av beslutet av den 10 december 2014. Kommissionen återbetalade följaktligen till sökanden kapitalbeloppet för de preliminärt inbetalade böterna, men vägrade emellertid, i enlighet med artikel 90.4 a andra meningen i kommissionens delegerade förordning (EU) nr 1268/2012¹⁰⁹ (nedan kallad den omtvistade bestämmelsen), att bifalla yrkandet om dröjsmålsränta på det preliminärt inbetalade bötesbeloppet, eftersom den totala avkastningen på institutionens investeringar i finansiella tillgångar var negativ. I den omtvistade bestämmelsen föreskrivs nämligen att när böter eller straffavgifter upphävs eller sänks ska, när alla rättsmedel har uttömts, belopp som redan felaktigt har inkasserats, återbetalas till den berörda tredje parten, tillsammans med upplupen ränta. I fall där den totala avkastningen för den aktuella perioden har varit negativ ska endast det nominella värdet av de belopp som har inkasserats felaktigt återbetalas.

Efter att ha erinrat om förutsättningarna för unionens utomobligatoriska skadeståndsansvar, konstaterade tribunalen att sökanden bland annat hade åberopat ett åsidosättande av artikel 266 FEUF och den kontrollerade därför huruvida det förelåg en tillräckligt klar överträdelse av denna bestämmelse. Tribunalen fann att artikel 266 FEUF utgör en rättsregel som har till syfte att ge enskilda rättigheter, eftersom det i den artikeln föreskrivs en absolut och ovillkorlig skyldighet för den institution vars rättsakt har förklarats ogiltig att – i den sökandes intresse vars talan bifallits – vidta de åtgärder som är nödvändiga för att följa domen om ogiltigförklaring. Denna skyldighet motsvaras av en rättighet för sökanden att få se denna skyldighet bli fullständigt fullgjord. Vid ogiltigförklaring av ett beslut att ålägga böter följer av rättspraxis att sökandens rätt att åter bli försatt i den situation som denne befann sig i före beslutet. Detta innebär bland annat att det kapitalbelopp som betalats in felaktigt till följd av det ogiltigförklarade beslutet ska återbetalas samt att dröjsmålsränta ska betalas. Till skillnad från kompensationsränta utgör betalning av dröjsmålsränta en åtgärd för att följa en dom om ogiltigförklaring, i den mening som avses i artikel 266 första stycket FEUF, i den mån som den åtgärden syftar till att schablonmässigt gottgöra borgenären för att det inte varit möjligt att förfoga över fordran och uppmuntra gäldenären att så snart som möjligt följa domen om ogiltigförklaring (dom av den 12 februari 2015, **kommissionen/IPK International**, C-336/13 P, [EU:C:2015:83](#), punkterna 29 och 30; beslut av den 21 mars 2006, **Holcim (France)/kommissionen**, T-86/03, ej publicerat, [EU:T:2006:90](#), punkterna 30 och 31; dom av den 10 oktober 2001, **Corus UK/kommissionen**, T-171/99, [EU:T:2001:249](#), punkterna 50, 52 och 53).

Tribunalen underströk därefter att den omtvistade bestämmelsen, med hänsyn till det sammanhang i vilket den ingår samt dess uttryckliga hänvisning till rättsmedel och till den situationen att ålagda böter ogiltigförklaras, är avsedd att genomföra de krav som föreskrivs i artikel 266 första stycket FEUF och att den därför ska tolkas mot bakgrund av den bestämmelsen. Tribunalen konstaterade att i den delegerade förordningen nr 1268/2012 varken preciseras uttrycken "tillsammans med upplupen ränta" eller kvalificeras denna ränta som "dröjsmålsränta" eller "förseningsränta". Efter att ha erinrat om att den skyldighet som följer direkt av artikel 266 första stycket FEUF syftar till att lämna schablonmässig gottgörelse för att någon inte har kunnat förfoga över en fordran och därigenom iakttä principen om restitutio in integrum, konstaterade tribunalen

¹⁰⁸ | Tribunalens dom av den 13 december 2016, **Printeos m.fl./kommissionen** (T-95/15, [EU:T:2016:722](#)).

¹⁰⁹ | Kommissionens delegerade förordning (EU) nr 1268/2012 av den 29 oktober 2012 om tillämpningsföreskrifter för Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) nr 966/2012 om finansiella regler för unionens allmänna budget (EUT L 362, 2012, s. 1).

att kommissionen – till följd av den ogiltigförklaring med retroaktiv verkan som skett av beslutet av den 10 december 2014 – var i dröjsmål med återbetalningen av böternas kapitalbelopp från och med den preliminära inbetalningen av böterna.

Av detta drog tribunalen slutsatsen att kommissionen följaktligen – för att följa domen i mål T-95/15 – var skyldig att enligt artikel 266 första stycket FEUF, inte endast återbetala böternas kapitalbelopp, utan även betala dröjsmålsränta för att lämna schablonmässig gottgörelse för att det inte varit möjligt att förfoga över detta belopp under referensperioden och att kommissionen inte hade något utrymme för skönsmässig bedömning i detta avseende. Åsidosättandet av denna absoluta och ovillkorliga skyldighet utgör en tillräckligt klar överträdelse av denna rättsregel, vilken kan ådra unionen utomobligatoriskt skadeståndsansvar.

Tribunalen fann dessutom att den skada som Printeos lidit utgjorde en tillräckligt direkt följd av kommissionens åsidosättande av skyldigheten att bevilja dröjsmålsränta enligt artikel 266 första stycket FEUF. Skadan uppgår till den förlust av dröjsmålsränta under referensperioden som utgör den schablonmässiga gottgörelsen för att Printeos inte kunnat förfoga över beloppet under samma period och som motsvarar Europeiska centralbankens (ECB)s refinansieringsränta med tillägg av 2 procentenheter.

Tribunalen dömde därför Europeiska unionen, företrädd av kommissionen, att ersätta den skada som sökanden lidit till följd av att ett förfallet belopp på 184 592,95 euro i dröjsmålsränta – avseende perioden 9 mars 2015–1 februari 2017 – inte betalats till sökanden, jämte dröjsmålsränta från och med dagen för denna doms avkunnande till dess att full betalning sker. Dröjsmålsräntan ska beräknas enligt den räntesats som ECB tillämpar på sina huvudsakliga refinansieringstransaktioner med ett tillägg av 3,5 procentenheter.

I domen **Steinhoff m.fl./ECB** (T-107/17, överklagad till domstolen,¹¹⁰ [EU:T:2019:353](#)), som meddelades den 23 maj 2019, ogillade tribunalen en talan om skadestånd för den påstådda skada som privata borgenärer lidit till följd av Europeiska centralbankens (ECB) yttrande angående skuldinstrument som emitterats och garanterats av Republiken Grekland.¹¹¹

Den 2 februari 2012 vände sig Republiken Grekland i enlighet med artikel 127.4 FEUF jämförd med artikel 282.5 FEUF till ECB med en begäran om yttrande angående förslag till lag nr 4050/2012 som innebar en ändring av de tillämpliga villkoren för överlåtbara skuldinstrument, emitterade eller garanterade av den grekiska staten inom ramen för överenskommelser med deras innehavare, i syfte att genomföra en omstrukturering av den grekiska statsskulden, vilken bland annat grundade sig på tillämpningen av ”klausuler om kollektivt agerande”. ECB yttrade sig positivt om lagförslaget, varvid detta antogs av det grekiska parlamentet den 23 februari 2012.

Avsikten med mekanismen med klausuler om kollektivt agerande var att göra de föreslagna ändringarna rättsligt bindande för alla innehavare av skuldinstrument som omfattas av grekisk rätt och som emitterats före den 31 december 2011 – såsom de identifierats i den rättsakt av ministerrådet genom vilken anmodan till privata investerare att delta godtogs (*Private Sector Involvement*, nedan kallat PSI) – förutsatt att dessa ändringar godkänns kollektivt och utan åtskillnad avseende serie, av innehavare av skuldinstrument som representerar minst två tredjedelar av det nominella värdet av dessa instrument. Den erforderliga majoriteten för att genomföra det planerade utbytet av skuldinstrument uppnåddes, varvid samtliga innehavare av grekiska skuldinstrument, inbegripet de som motsatte sig utbytet, fick se sina skuldinstrument utbytta med tillämpning av lag nr 4050/2012 och därmed värdet på instrumenten nedskrivet. Efter att sökandena hade

110| Mål C-571/19 P, **EMB Consulting m.fl./ECB**.

111| ECB:s yttrande av den 17 februari 2012 om villkoren för skuldinstrument emitterade eller garanterade av den grekiska staten (CON/2012/12).

avslagit erbjudandet om utbyte av deras skuldinstrument, deltog de såsom innehavare av grekiska skuldinstrument i omstruktureringen av den grekiska statsskulden genom PSI och klausuler om kollektivt agerande som genomfördes med stöd av lag nr 4050/2012.

Sökandena har genom sin talan gjort gällande att ECB är ansvarig för den skada som de anser sig ha lidit på grund av att ECB, i sitt yttrande underlät att uppmärksamma Republiken Grekland på att den omstrukturering av den grekiska statsskulden som planerades i form av obligatoriskt utbyte av skuldinstrument var rättsstridig.

Tribunalen framhöll beträffande ECB:s utomobligatoriska skadeståndsansvar, för det första, att ECB:s yttranden inte är bindande för de nationella myndigheterna. Enligt skäl 3 och artikel 4 i beslut 98/415¹¹² ska nämligen de nationella myndigheterna endast beakta dessa yttranden och de får inte påverka deras ansvar för de områden som berörs av förslagen till rättsregler. Härav följer att även om iakttagandet av skyldigheten till samråd med ECB kräver att ECB på ett ändamålsenligt sätt kan tillkännage de nationella myndigheterna sin ståndpunkt, kan den inte ålägga de nationella myndigheterna att ansluta sig till dess ståndpunkt. Tribunalen konstaterade, för det andra, att ECB har ett stort utrymme för skönsmässig bedömning vid antagandet av sina yttranden. ECB:s stora utrymme för skönsmässig bedömning innebär att endast ett uppenbart och allvarligt åsidosättande av gränserna för denna befogenhet kan ådra ECB utomobligatoriskt ansvar. Följaktligen kan endast en tillräckligt klar överträdelse av en rättsregel som ger rättigheter till enskilda ådra ECB utomobligatoriskt ansvar.

I detta sammanhang slog tribunalen fast att sökandena hade fel i sitt påstående att ECB gjort sig skyldig till en rättsstridig handling som kan ådra den utomobligatoriskt ansvar genom att i det omtvistade yttrandet inte ha uppmärksammat det åsidosättande av principen *pacta sunt servanda* som de anser att antagandet av lag nr 4050/2012 innebar gentemot dem. Sökandenas tecknande av de omtvistade skuldinstrumenten som emitterats och garanterats av Republiken Grekland har skapat ett avtalsförhållande mellan dem och Republiken Grekland. Detta avtalsförhållande regleras inte av principen *pacta sunt servanda* i artikel 26 i Wienkonventionen om traktaträtten.¹¹³ I enlighet med artikel 1 i konventionen äger denna nämligen endast tillämpning på traktater mellan stater. Följaktligen är inte artikel 26 i Wienkonventionen om traktaträtten en rättsregel som ger sökandena rättigheter.

Vidare påpekade tribunalen att ECB:s yttranden inte riktar sig till enskilda rättssubjekt och att de inte heller som huvudsyfte avser avtalsförhållanden mellan en enskild person och en medlemsstat till följd av att medlemsstaten emitterat skuldinstrument. Enligt artikel 2 i beslut 98/415 riktar sig ECB:s yttranden till medlemsstaternas myndigheter, vilka ska höra ECB och inte enskilda rättssubjekt. Då ECB följaktligen i det aktuella fallet konsulterades av Republiken Grekland angående ett förslag till rättsregler rörande de nationella bankerna och de regler som gäller finansinstitut, är ECB inte tvungen, med hänsyn till att dessa regler har en påtaglig inverkan på de finansinstitutens och marknadernas stabilitet, att uttala sig om huruvida denna medlemsstat iakttar den allmänna principen inom avtalsrätten *pacta sunt servanda* i förhållande till innehavare av skuldinstrument. ECB:s behörighet att avge yttranden ger sålunda inte sökandena rätt att begära att detta organ ska ange en överträdelse av en avtalsenlig rättighet som de har i förhållande till Republiken Grekland till följd av att de tecknat grekiska skuldinstrument som emitterats och garanteras av denna stat.

Tribunalen konstaterade därefter att nedskrivningen av värdet på sökandenas skuldinstrument därmed inte utgör en åtgärd som är oproportionerlig i förhållande till målet att skydda Republiken Greklands och euroområdet ekonomi mot en risk för inställda betalningar från Greklands sida och att landets ekonomi

112| Rådets beslut 98/415/EG av den 29 juni 1998 om nationella myndigheters samråd med Europeiska centralbanken rörande förslag till rättsregler (EGT L 189, 1998, s. 42).

113| Wienkonventionen om traktaträtten av den 23 maj 1969 (Förenta nationernas traktatsamling, vol. 1155, s. 331).

kollapsar. Sökandena hade således felaktigt påstått att de berörda åtgärderna innebar ett åsidosättande av rätten till egendom som garanteras i artikel 17.1 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

Tribunalen slog vidare fast att det inte förelåg något åsidosättande av den fria rörligheten för kapital i enlighet med artikel 63.1 FEUF. Den fann att de åtgärder som genomfördes genom lag nr 4050/2012 var motiverade av tvingande hänsyn till allmänintresset, eftersom de förhållanden som låg till grund för denna lag var verkligt exceptionella. Utan en omstrukturering var nämligen åtminstone en selektiv betalningsinställelse från Republiken Greklands sida ett sannolikt perspektiv på kort sikt. De berörda åtgärderna var även avsedda att trygga stabiliteten i euroområdet banksystem i sin helhet och det var inte visat att de aktuella åtgärderna var oproportionerliga. Åtgärderna gjorde det möjligt att återställa stabiliteten i euroområdet banksystem i sin helhet och gick inte utöver vad som krävdes för att återställa stabiliteten. I synnerhet skulle ett deltagande av privata borgenärer i utbytet av grekiska skuldinstrument på helt frivillig grund, såsom sökandena hade föreslagit, inte ha gjort det möjligt att säkerställa att utbytet av instrument blev framgångsrik. Om inte en likabehandling mellan de olika privata borgenärerna hade garanterats skulle nämligen endast ett fåtal av dessa ha godtagit utbytet med tanke på den moraliska risken, nämligen att de skulle ha fått ta konsekvenserna av de risker som de borgenärer tagit som inte deltog i utbytet av grekiska skuldinstrument.

Slutligen fann tribunalen att sökandena felaktigt hade åberopat en rättsstridighet som ådrar ECB ansvar gentemot sökandena genom att ECB inte hade angett att det förelåg ett åsidosättande av artikel 124 FEUF. Enligt artikel 124 FEUF är nämligen varje åtgärd, i den mån den inte är baserad på tillsynsmässiga hänsyn, förbjuden som ger bland andra medlemsstaterna en positiv särbehandling hos finansinstitut. Syftet är att skapa incitament för medlemsstaterna att iaktta en sund finanspolitik genom att förhindra att en monetär finansiering av offentliga underskott eller en positiv särbehandling av myndigheter på finansmarknaderna leder till alltför stor skuldsättning eller alltför stora underskott hos medlemsstaterna. Lag nr 4050/2012 syftar emellertid inte till att förvärpa Republiken Greklands skuldsättning utan tvärtom till att med beaktande av dess alltför stora omfattning minska skuldsättningen genom att skriva ned värdet av de instrument som innehades av sökandena. Vidare bidrog lagförslaget till att bibehålla både de offentliga grekiska finanserna och stabiliteten i euroområdets finansiella system. Under alla omständigheter syftar artikel 124 FEUF inte till att skydda sökandena och artikeln ger dem inga rättigheter.

XV. Interimistiska åtgärder

I beslutet **Agrochem-Maks/kommissionen** (T-574/18 R, [EU:T:2019:25](#)), som meddelades den 21 januari 2019, avslog tribunalens ordförande ansökan om interimistiska åtgärder med stöd av artiklarna 278 FEUF och 279 FEUF, ingivet av ett bolag verksamt på den kroatiska marknaden för växtskyddsmedel, i syfte att beviljas uppskov med verkställigheten av genomförandeförordning (EU) 2018/1019 om att inte förnya godkännandet av det verksamma ämnet oxasulfuron.¹¹⁴ Ansökan om interimistiska åtgärder hade framställts inom ramen för en talan om ogiltigförklaring av nämnda genomförandeförordning. Bolaget gjorde i huvudsak gällande att det orsakats en allvarlig och irreparabel skada på grund av risken för att bolagets omsättning skulle påverkas negativt, för att bolaget skulle förlora marknadsandelar och se sitt totala värde minska.

¹¹⁴ | Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2018/1019 av den 18 juli 2018 om att inte förnya godkännandet av det verksamma ämnet oxasulfuron i enlighet med Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden, och om ändring av kommissionens genomförandeförordning (EU) nr 540/2011 (EUT L 183, 2018, s. 14).

Vad för det första gäller kravet på skyndsamhet och, närmare bestämt, frågan om hur allvarig den påstådda skadan är i förevarande fall, erinrade tribunalens ordförande om att en förlust på mindre än 10 procent av omsättningen för företag som är verksamma på starkt reglerade marknader, inte innebär att de ekonomiska svårigheter som de sistnämnda står inför riskerar att äventyra deras existens. Vidare betonades att det, vid en ekonomisk förlust på nästan två tredjedelar av dessa företags omsättning – även om de ekonomiska svårigheter som detta kan medföra faktiskt skulle kunna äventyra deras existens – inom en starkt reglerad sektor, såsom växtskyddssektorn, som ofta kräver betydande investeringar och där behöriga myndigheter kan behöva ingripa när det uppkommer risker för folkhälsan, av skäl som inte alltid kan förutses av de berörda företagen, ankommer på dessa företag att, för att inte själva behöva stå för de skador som uppstår till följd av dessa ingripanden, ha en lämplig policy för att skydda sig mot följderna av sådana ingripanden. Vid bedömningen av skadans allvar kan inte domaren med behörighet att besluta om interimistiska åtgärder nöja sig med att på ett mekaniskt och formellt sätt hänvisa till de relevanta omsättningsarna, utan måste även beakta de faktiska omständigheterna i det enskilda fallet vid tidpunkten för antagandet av beslutet för att bedöma sambandet med den skada som uppstått i form av minskad omsättning. Enligt tribunalens ordförande ska detta förbud mot en mekanisk och formell bedömning, som åberopats bland annat för att göra det möjligt för tribunalen att bedöma om den påstådda skadans allvar är bevisad trots att omsättningen inte överstiger det vägledande tröskelvärde på 10 procent, även förstås på så sätt att det åligger tribunalen att bedöma om skadan, trots att detta tröskelvärde har överstigits, inte ska bedömas som allvarig.

I detta avseende påpekade tribunalens ordförande först och främst dels att en distributör av det berörda ämnet inte behöver bära samma ekonomiska bördor som dem som uppkommer i samband med utvecklingen av en verksamhet som tillverkare, dels att det ankommer på distributören att visa att det saknas livskraftiga alternativ.

Tribunalens ordförande slog därefter fast att den omständigheten att sökandebolaget är verksamt på en starkt reglerad marknad innebär att bolagets affärsstrategi måste beaktas. Inom ramen för denna bedömning och utan ytterligare upplysningar om sådana åtgärder som sökanden kunde ha vidtagit för att undvika en potentiellt riskfylld situation med hänsyn till den ifrågavarande marknadens art övertygar inte den omständigheten att det vägledande tröskelvärde på tio procent har överskridits i sig domaren med behörighet att besluta om interimistiska åtgärder om att den påstådda skadan är allvarig.

Det har i detta sammanhang ytterligare en gång understrukits att principen om skydd för berättigade förväntningar endast aktualiseras där den situation som kan ge upphov till sådana förväntningar uppstått till följd av handlandet från den institution som är behörig att fatta det slutgiltiga beslutet. Denna princip kan därför inte åberopas inom ramen för ett förfarande för att förnya godkännandet av ett växtskyddsmedel såsom i förevarande mål enbart till följd av resultaten i den preliminära rapporten från den rapporterande medlemsstaten. Denna rapport är endast ett mellanstadium i ett välkänt förfarande och kan inte föregripa det beslut som kommissionen slutligen fattar

Vad vidare gäller intresseavvägningen och, i synnerhet, vad gäller det aktuella bolagets argument att det berörda verksamma ämnet inte utgör en känd fara för folkhälsan, har tribunalens ordförande påpekat bland annat att det aktuella bolaget inte kan vinna framgång med argumentet att ämnet har använts på ett säkert sätt i unionen under en lång period utan att några skadliga effekter för människors hälsa någonsin har rapporterats. På växtskyddsområdet är vetenskaplig utveckling inte ovanlig, vilket ger tillfälle till ytterligare bedömningar av ämnen mot bakgrund av nya kunskaper och vetenskapliga rön. Detta är skälet till de förfaranden för förnyelse och de tidsmässiga begränsningar av tillstånd som gäller för godkännanden för försäljning. Följaktligen ska domaren med behörighet att besluta om interimistiska åtgärder vid intresseavvägningen beakta dels sådana risker som hittills har identifierats, dels sådana risker som inte kan uteslutas. Det ankommer inte på nämnda domare att göra tekniska bedömningar av vetenskapliga uppgifter, vilket skulle gå utöver dess behörighet. De argument avseende avsaknaden av risk för folkhälsan som anförts i syfte att visa att talan vid första påseendet framstår som faktiskt och rättsligt befogad (*fumus boni juris*),

omfattas följaktligen av prövningen av förfarandets lagenlighet och kan inte, i avsaknad av annat stöd och med förbehåll för det fall att det skett en uppenbar felbedömning, medföra att domstolen med behörighet att besluta om interimistiska åtgärder, vid en intresseavvägning, gör bedömningen att dessa argument ska väga tyngre än de ifrågasatta bedömningar som, i princip har grundats på en minutiös och uttömmande undersökning. Detta gäller i än högre grad när den påstådda skadan inte, beträffande folkhälsan, följer av de vetenskapliga uppgifter som har samlats in, utan just av frånvaron av sådana uppgifter. Det faktum att uppgifter saknas innebär inte att det kan uteslutas att det föreligger folkhälsorisker, vilka följaktligen ska beaktas i förhållande till andra befintliga intressen med beaktande av dels att de krav som är knutna till skyddet för folkhälsan i princip måste väga tyngre än de ekonomiska övervägandena, dels att tvingande hänsyn till skyddet för folkhälsan kan motivera inskränkningar som medför negativa konsekvenser – även betydande – för vissa ekonomiska aktörer.

I beslutet **Athanasiadou och Soulantikas/kommissionen** (T-762/18 R, [EU:T:2019:574](#)), som meddelades den 10 september 2019, underkände tribunalens ordförande, efter en ansökan om interimistiska åtgärder, invändningen om rättegångshinder avseende att ingen huvudtalan väckts.

Sofia Athanasiadou och Konstantinos Soulantikas, med hemvist i Grekland, bildade bolaget ECOSE. Bolaget ingick ett avtal om stöd med Genomförandeorganet för utbildning, audiovisuella medier och kultur för att genomföra ett projekt kallat "Aktiva seniorer". Efter en revisionsrapport där det föreslogs att ett belopp på 59 696,98 euro skulle återkrävas, beslutade kommissionen att återkräva detta belopp jämte upplupen ränta från ECOSE (nedan kallat det angripna beslutet). I enlighet med bestämmelserna i den grekiska civilprocesslagen delgav kommissionen det angripna beslutet och betalningsföreläggandet genom en förrättningsman. Den 30 oktober 2018 gav sökandena in ett bestridande till Monomeles Protodikeio Athinon (domstol i första instans med ensamdomare i Aten, Grekland). Den 31 december 2018 gav sökandena på grundval av artikel 299 FEUF,¹¹⁵ in en begäran om uppskov med verkställigheten av det angripna beslutet till tribunalen. I sitt yttrande anförde kommissionen att ansökan om interimistiska åtgärder inte kunde tas upp till sakprövning, med motiveringen att det inte hade väckts någon talan om ogiltigförklaring av det angripna beslutet, i strid med artiklarna 161 och 156¹¹⁶ i tribunalens rättegångsregler.

Tribunalens ordförande erinrade för det första om att han är ensam behörig att besluta om uppskov med verkställigheten av det angripna beslutet, medan de berörda nationella domstolarnas behörighet är begränsad till en kontroll av att genomförandeåtgärderna är rättsenliga.¹¹⁷

För det andra påpekade han att artikel 156 i rättegångsreglerna föreskriver olika förfaranden beroende på vilken rättslig grund ansökan om interimistiska åtgärder grundar sig på. Villkoret i artikel 156.1 i rättegångsreglerna att en ansökan om uppskov med verkställigheten av en rättsakt från en institution endast kan prövas om

115| Enligt artikel 299 FEUF ska akter antagna av kommissionen som medför betalningsskyldighet för andra än stater vara verkställbara. Verkställigheten ska följa de civilprocessrättsliga regler som gäller i den medlemsstat inom vars territorium den sker. Beslutet om att verkställighet ska ske ska bifogas avgörandet utan andra formaliteter än kontroll av avgörandets äkthet genom den nationella myndighet som varje medlemsstats regering ska utse för detta ändamål och anmäla till kommissionen och Europeiska unionens domstol. När dessa formaliteter uppfyllts på begäran av den berörda parten, får denne fullfölja verkställigheten enligt den nationella lagstiftningen genom att hänskjuta ärendet direkt till den behöriga myndigheten. Verkställigheten får skjutas upp endast genom beslut av Europeiska unionens domstol. Domstolarna i de berörda staterna ska dock vara behöriga beträffande klagomål om att verkställigheten inte genomförs på regelrätt sätt.

116| Enligt artikel 156.1 i tribunalens rättegångsregler kan en ansökan enligt artikel 278 FEUF och artikel 157 EA om uppskov med verkställighet av en rättsakt som har utfärdats av en institution endast prövas om sökanden har angripit rättsakten genom att väcka talan vid tribunalen.

117| I enlighet med artikel 299 FEUF, jämförd med artikel 256.1 FEUF samt artiklarna 39.1 och 53.1 i stadgan för Europeiska unionens domstol.

en talan om ogiltigförklaring av rättsakten har väckts dessförinnan eller samtidigt är uttryckligen begränsat till ansökningar som getts in med stöd av artikel 278 FEUF eller artikel 157 EA. Den skyldigheten är följaktligen inte nödvändigtvis tillämplig i förevarande fall.

För det tredje konstaterade tribunalens ordförande att en sådan skyldighet skulle beröva sökandena rätten till ett effektivt rättsmedel.¹¹⁸ För att de nationella domstolarna ska ha den tid som krävs för att kunna utöva sin behörighet att kontrollera lagenligheten av genomförandeåtgärderna i enlighet med artikel 299.4 FEUF, måste det under de aktuella omständigheterna vara möjligt att begära att unionsdomstolen i förekommande fall beslutar om uppskov med verkställigheten, då den är ensam behörig att fatta ett sådant beslut.

Han underströk att de grunder som i det fallet åberopats för att visa att talan framstår som faktiskt och rättsligt befogad (*fumus boni juris*) ska bestå i grunder som omfattas av den nationella domstolens behörighet och som framstår som välgrundade. Grunder som avser beslutets lagenlighet saknar verkan, såvida de inte anförts inom ramen för en talan som väckts med stöd av artikel 278 FEUF i samband med en huvudtalan som väckts i enlighet med artikel 263 FEUF, eftersom det endast är vid den domstol som prövar talan om ogiltigförklaring som det kan bestridas att ett sådant beslut som är verkställbart är välgrundat, enligt denna bestämmelse.

Tribunalens ordförande påpekade att det i detta hänseende, och utan att det i detta skede var nödvändigt att uttala sig om huruvida de var välgrundade, kunde påpekas att vissa av de grunder som sökandena anfört till stöd för att villkoret om *fumus boni juris* var uppfyllt i förevarande mål avsåg just förfarandet för verkställighet i Grekland och ett korrekt genomförande av verkställighetsåtgärderna och att de följaktligen omfattades av den nationella domstolens behörighet. Följaktligen syftade förevarande ansökan om interimistiska åtgärder till att göra det möjligt för den nationella domstolen att utöva sin behörighet enligt artikel 299 FEUF.

Tribunalens ordförande underkände följaktligen invändningen om rättegångshinder avseende att ingen huvudtalan väckts. Slutligen avslogs ansökan om interimistiska åtgärder på grund av att det inte förelåg något krav på skyndsamhet.

¹¹⁸ Rätten till ett effektivt rättsmedel stadfästs i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och garanteras i artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som undertecknades i Rom den 4 november 1950.

C | Verksamheten vid tribunalens kansli år 2019

av **Emmanuel Coulon**, justitiesekreterare vid tribunalen

I en brytpunkt mellan två epoker utgjorde år 2019 inledningen på en ny era för tribunalen och dess kansli.

I ett historiskt perspektiv utmärks detta år av firandet av tribunalens trettioårsjubileum.¹ År 2019 var även det år då den reform av Europeiska unionens domstolsstruktur – som inleddes genom en förordning av den 16 december 2015² – fullbordades. Trettio år efter det att de tolv första domarna och justitiesekreteraren tog plats i den nyinrättade rättsliga instansen har tribunalen – som enligt lag sedan september 2019 består av två ledamöter per medlemsstat, biträdda av en justitiesekreterare – blivit den internationella domstol som har flest ledamöter i världen.

Kansliets organisation och funktionssätt har otvivelaktigt påverkats av denna förändring av tribunalens storlek, av de genomförandeåtgärder som är avsedda att säkerställa att tribunalens avgöranden blir verkningsfulla och det bistånd som ges tribunalens ordförande för att förbereda de nya ledamöternas ankomst samt arbetet med att från slutet av september 2019 genomföra de projekt som ordföranden Marc van der Woude har gett hög prioritet.

Kansliet anpassar sig dock kontinuerligt efter de nya förutsättningarna och ser utmaningen att hantera förändringar som en naturlig del av dess arbete och det har konstant, metodiskt och engagerat bistått tribunalen både i frågor rörande den dömande verksamheten och i administrativa frågor. Kansliets personal, som är medveten om den djupgående betydelsen av dessa förändringar, har bidragit till denna gemensamma framgång. Kansliet har varit en stabil pelare som tribunalen har kunnat stödja sig på.

Trots många och snabba förändringar har kansliet visat på sin förmåga att arbeta tillsammans med domarna, personalen i kabinetten och med institutionens gemensamma avdelningar för att skapa ett värde som kommer alla till nytta. Kansliet, som genomsyras av en genuin servicekultur, har varit en flerspråkig knutpunkt i kontakterna med advokater och ombud som företräder parternas intressen i de mål som prövas av unionsdomstolen.

Kansliets personalstyrka, som bestod av 72 budgeterade tjänster (55 assistenter och 17 handläggare), minskade i september till 69 tjänster inom ramen för en omfördelning i syfte att inrätta de nya domarnas kabinett. När den biträdande justitiesekreteraren tillträdde sin tjänst under maj månad blev det möjligt att genomföra den lika brådskande som nödvändiga omorganisationen av kansliet. Detta var en välkommen förändring.

Kansliets bistånd till den dömande verksamheten och tribunalens förvaltning har tagit olika former.

1] På domstolens webbplats kan läsare ta del av skrifterna från det symposium som ägde rum den 25 september 2019 på temat "Europeiska unionens tribunal i den digitala tidsåldern" och den film som tillägnas tribunalens första ledamöter och alla de personer som har bidragit till instansens värv sedan den inrättades.

2] Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2015/2422 av den 16 december 2015 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT 2015, L 341, s. 14), och Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2016/1192 av den 6 juli 2016 om överföring till Europeiska unionens tribunal av behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda (EUT L 200, 2016, s. 137).

I. Bidrag till arbetet med den dömande verksamheten

Kansliet har fullgjort sitt uppdrag enligt rättegångsreglerna uppdrag att biträda tribunalen i frågor som rör den dömande verksamheten genom att

- säkerställa att förfarandet genomförs på ett ändamålsenligt sätt och att akterna i de olika målen är i ordning,
- sköta kommunikationen mellan parternas ombud och domarna, och
- aktivt bistå domarna och deras medarbetare.

Efter en relativ avmattning i måltillströmningen år 2018 har den, med 939 nya mål under det gångna året, åter accelererat men inte nått 2016 års historiska rekord.

Antalet avgjorda mål ligger fortsatt på en hög nivå men minskade i förhållande till år 2018. År 2019 avgjordes sammanlagt 874 mål jämfört med 1 009 mål föregående år. Denna smärre statistiska tillbakagång kan i stor utsträckning förklaras av faktorer som sammanhänger med den omständigheten att ett betydande antal domare har lämnat sin tjänst, osäkerheten kring förnyelsen av flera domares förordnande, tillsättningen av 14 domare, den fullständiga omorganisationen av avdelningarnas sammansättning och omfördelningen av samtliga pågående mål (med undantag av mål där förfarandet är i överläggningsskedet eller i vilka det beslutats att målet ska avgöras före den 26 september 2019 utan den muntliga delen av förfarandet).

Den 31 december 2019 uppgick antalet pågående mål till 1 398.

Den genomsnittliga handläggningstiden har varit kortare än 17 månader för den måltyp som avgörs genom dom eller särskilt uppsatt beslut och kortare än 20 månader för den måltyp som avgörs genom dom.

a. Hantering av akterna i målen

Verksamheten i kansliet vad gäller akthanteringen ligger i kvantitativt hänseende på samma nivå som år 2018.

Kansliet förde in 54 723 handlingar i dagboken, på 21 rättegångsspråk (av de 24 rättegångsspråk som anges i rättegångsreglerna), behandlade 939 ansökningar genom vilka talan väckts och 4 446 andra inlagor som rättegångsdeltagarna gett in i de pågående målen, verkställde de beslut som tribunalens olika avdelningar fattat om åtgärder för processledning eller för bevisupptagning. Kansliet avfattade även 1 699 meddelanden för publicering i Europeiska unionens officiella tidning.

Det är givetvis inte möjligt att här redovisa alla uppgifter som ger en uppfattning om omfattningen av det arbete som kansliet har utfört. Att identifiera vissa av dem, i synnerhet statistiska uppgifter, är emellertid tillräckligt för att belysa omfattningen av kansliets verksamhet.

- De 9 734 inlagor som getts in omfattade 288 interventionsansökningar och 251 ansökningar om konfidentiell behandling i förhållande till övriga rättegångsdeltagare eller i förhållande till allmänheten.,
- 11 024 missiv (det vill säga drygt 918 varje månad) har upprättats av kansliet och sänts (i elektronisk form) till domarnas kabinett i samband med målens handläggning.

- Hundratals åtgärder för processledning och tiotals åtgärder för bevisupptagning har genomförts, såvitt gäller bland annat företeende av handlingar som enligt vad rättegångsdeltagarna har hävdats är konfidentiella.

Inledandet av flera grupper eller serier av mål under året inom de delar av konkurrensrätten som är tillämpliga på medlemsstaterna (statligt stöd) och institutionell rätt har ställt krav på samordnad hantering både inom kansliet och med de dömande sammansättningarna, för att handlägga ansökningar om förlängda frister, förening av mål, intervention, beslut om en andra skriftväxling och, i förekommande fall, konfidentiell handläggning av vissa uppgifter i akten i vart och ett av dessa mål. Denna samordning ställer krav på en viss organisatorisk flexibilitet från kanslipersonalens sida, som ibland är svår att förena med det absoluta kravet på att behärska de rättegångsspråk som gäller i dessa grupper eller serier av mål.

Handläggningen av vissa mycket känsliga mål på området för konkurrensreglerna tillämpliga på företag har dessutom gjort det nödvändigt att införa regler för att garantera största möjliga sekretess för uppgifterna i målen och säkerställa säker intern kommunikation inom tribunalen själv. Dessa interna förfaranden tillämpas utöver de som syftar till att garantera den säkerhet som gäller för upplysningar och handlingar som inges med stöd av artikel 105.1 eller 105.2 i rättegångsreglerna, det vill säga uppgifter som rör unionens eller en eller flera av dess medlemsstaters säkerhet eller internationella förbindelser.³

Kansliets uppgifter har även fullgjorts av elva handläggare med ansvar för akterna i målen⁴ under 334 avdelningssammanträden och under muntliga förhandlingar som har hållits i 315 mål. Efter varje avdelningssammanträde och varje förhandling har dessa handläggare – utöver arbetet med att förbereda akterna i målen – ansvarat för upprättandet av ett protokoll som ska godkännas av domarna.

Två sifferuppgifter är intressanta som en illustration av den genomsnittliga volymen på de akter som kansliet ansvarar för. För det första uppgår de inlagor som getts in till kansliet via applikationen e-Curia totalt till 749 895 sidor. För det andra upptar handlingarna i de 1 398 mål som i slutet av år 2019 var under handläggning 636 hyllmeter.

Kansliet har vid fullgörandet av sina uppgifter fortsatt att dra stor nytta av de bestämmelser i rättegångsreglerna som trädde i kraft den 1 juli 2015, särskilt på immaterialrättens område (nya regler för språkanvändning och avskaffandet av en andra skriftväxling har kraftigt bidragit till förkortningen av den genomsnittliga handläggningstiden på detta område). Tribunalen har dessutom utnyttjat möjligheten att avgöra ett mål utan muntlig förhandling, särskilt i de fall då parterna inte har begärt att någon sådan ska hållas. Detta var fallet i 39 procent av samtliga mål, oavsett måltyp, och i 52 procent av alla immaterialrättsliga mål. Följden av att det inte hålls någon muntlig förhandling är – förutom att ingen kortfattad förhandlingsrapport på rättegångsspråket behöver upprättas – att dom kan meddelas snabbare i målet (i genomsnitt har handläggningstiden legat på 15,1 månader när förhandling inte har hållits jämfört med 22,7 månader med förhandling).

Andelen mål om direkt talan som avgörs genom dom utan en andra skriftväxling har även ökat (22 procent jämfört med 13 procent år 2018⁵).

3] Ingen handling ingavs år 2019 i enlighet med bestämmelserna i med tribunalens beslut (EU) 2016/2387 av den 14 september 2016 om säkerhetsbestämmelser för upplysningar eller handlingar som har getts in enligt artikel 105.1 eller 105.2 i rättegångsreglerna (EUT L 355, 2016, s. 18).

4] Med beaktande av personalomsättningen i tjänstegrupp AD.

5] De immaterialrättsliga målen ingår inte denna beräkning, eftersom det enligt rättegångsreglerna inte sker någon andra skriftväxling i denna kategori av mål.

I personalmål beslutades det i 22 procent av målen (jämfört med 32 procent år 2018) att det inte skulle ske en andra skriftväxling. Det kan noteras att ansträngningarna att nå en förlikning har gett resultat i två personalmål.

Slutligen, även om det är problematiskt att tre av fem ansökningar på det immaterialrättsliga området uppvisar formella brister som måste avhjälpas är det glädjande att den andelen stadigt sjunker vad gäller direkt talan i andra mål än överklaganden i immaterialrättsliga mål (24 procent).

Mycket lägligt har kansliet även dragit fördel av digitaliseringen av dokumenthanteringen⁶ vilken har möjliggjorts genom de nya bestämmelserna om obligatorisk användning, från och med den 1 december 2018, av e-Curia för utväxling av inlagor och andra dokument mellan parternas ombud och tribunalen.⁷ Vinsterna av denna rationalisering har varit mycket värdefulla under år 2019,⁸ eftersom de har gjort det möjligt att mildra verkningarna av att kansliets tjänster efterfrågas i än högre grad, bland annat som en följd av att antalet kabinett vid tribunalen ökar.

Kansliet är skyldigt att så snabbt som möjligt behandla alla inlagor som ges in och alla beslut som fattas av domarna.

Av objektiva skäl ska emellertid behandlingen av vissa inlagor prioriteras framför andra, exempelvis när handlingar ges in kort tid före förhandlingen eller när en part återkallar talan när överläggning i målet redan har påbörjats. Inlagor i brådskande mål ska behandlas utan dröjsmål. Detta gäller bland annat ansökningar om interimistiska åtgärder som åtföljs av en begäran om att tribunalen ska meddela ett beslut under rättegången (det vill säga redan innan den andra parten har haft möjlighet att inge ett yttrande), där ordföranden inom några timmar efter ingivandet ska meddela sitt beslut. Vid flera tillfällen år 2019 har kansliet, på extremt kort tid, handlagt ansökan om interimistiska åtgärder och ombesörjt delgivningen, ibland sent på kvällen, av ordförandens beslut rörande denna.

b. Bidrag till att enhetlighet uppnås

I enlighet med tribunalens riktlinjer syftar även kansliets bidrag till den dömande verksamheten till att främja en enhetlig beslutspraxis och tolkning av de processuella reglerna. Kansliet har således arbetat med detta mål för ögonen.

För det första bistår kansliet kabinetten i deras handläggning fram till dess att överläggning i målet påbörjas. Syftet är främst att tillhandahålla ordföranden, avdelningsordförandena och de dömande sammansättningarna de uppgifter de behöver för att snabbt kunna träffa ett avgörande.

6| Tack vare den obligatoriska användningen av e-Curia är det slut med hanteringen av blandade format (papper och dokument i elektronisk form), inskanningen av handlingar som getts in i pappersform efter att ha skickats med telefax, den dubbla registreringen uppgifter i kansliets databas över processuella uppgifter samt kontrollen av att den inlägga som getts in i pappersform överensstämde med den som kommit in via fax. På detta sätt har kansliet även kommit tillrätta med de återkommande problem som uppstod när inlagor skulle tas emot eller delges via telefax, särskilt vad gäller omfångsrika handlingar.

7| Samtliga rättegångsdeltagare (sökande, svarande och intervenienter) och alla typer av förfaranden berörs. Vissa undantag är emellertid möjliga för att säkerställa rätten till domstolsprövning (särskilt när det är tekniskt omöjligt att använda e-Curia eller när en sökande som inte företräds av en advokat ansöker om rättshjälp).

8| Även om andelen inlagor som ges in via denna applikation inte är 100 procent utan 93 procent, eftersom andra sätt än e-Curia används för att inge ansökningar om rättshjälp, handlingar som företes under de muntliga förhandlingarna, bilagor i form av USB-minnen eller DVD-skivor med innehåll som inte kan översändas via e-Curia och skrivelser där domstolen meddelar att ett överklagande har ingetts eller som där den översänder sitt avgörande i målet om överklagande.

Vid en första bedömning av de mål som kommer in till tribunalen fastställer kansliet saken i målet, vilket rättsområde som berörs och huruvida det finns konnexa mål. Denna uppgift fullgör kansliet oavsett på vilket rättegångsspråk talan har väckts. Denna uppgift, vilken kansliet har som mål att fullgöra inom tio arbetsdagar från det att ansökan kom in, syftar särskilt till att förse tribunalens ordförande med de upplysningar som behövs för att kunna fördela målen. Det är även i detta sammanhang som kansliet anger om det har begärts skyndsam handläggning eller handläggning med förtur samt om en rättegångsdeltagare har begärt anonymitet. Kansliet anger dessutom om ett mål inte omfattas av tribunalens behörighet eller om det framstår som uppenbart att målet ska avvisas.

Vid behandlingen av inlagor som ges in i pågående mål sänds dessa till domarna tillsammans med ett missiv med angivande av de processuella frågor som uppkommer och ett i vissa fall detaljerat förslag till hur dessa ska hanteras.

Sammanfattningsvis sker ett dagligt och nära samarbete mellan kansliets och domarkabinettens personal. Genom att kansliet deltar i avdelningarnas administrativa möten (avdelningssammanträden) underlättas informationsutbytet och det är på detta sätt, med nödvändig bakgrundsinformation, möjligt att snabbt verkställa de dömande sammansättningarnas beslut i processuella frågor.

För det andra bidrar kansliet till kunskapsdelning genom att se till att tribunalen har tillgång till relevant dokumentation. Information om processuella frågor uppdateras regelbundet och beslut i processuella frågor görs tillgängliga enligt ett visst klassificeringsschema. Varje månad upprättas även en redogörelse för processrättslig praxis från tribunalen, domstolen och Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Dessa verktyg för analys, uppföljning och information samt kansliets tematiska produkter upprättas för att uppfylla de förväntningar som finns på en domstol som har gjort enhetlighet till en prioritering. De är en del av mekanismerna för att förebygga och upptäcka skillnader i beslutsförfaranden och rättspraxis och kompletterar således, på ett begränsat område, det centrala uppdrag som tribunalens vice ordförande har anförtrotts, nämligen att utveckla ett centrum för övergripande rättslig analys som syftar till att förstärka enhetligheten i och kvaliteten på rättspraxis.

c. Förebyggande åtgärder knutna till risken för en avtalslös Brexit

I syfte att bistå advokater som deltar i förfarandena vid tribunalen och för att skapa de bästa förutsättningarna för att rätten till ett effektivt domstolsskydd ska garanteras under alla omständigheter har kansliet vidtagit vissa förebyggande åtgärder som sammanhänger med risken för att Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland lämnar unionen utan ett utträdesavtal.

Med hänsyn till risken för att barristers, solicitors och advocates från Förenade kungariket ("advokater från Förenade kungariket") inte längre uppfyller de villkor som uppställs i artikel 19 i protokollet om stadgan för Europeiska unionens domstol,⁹ för att kunna företräda en part vid tribunalen i händelse av en Brexit utan utträdesavtal, har en informationskampanj vid två tillfällen riktats till ombuden för parterna i mål som pågår vid tribunalen. Genom individuella skrivelser har justitiesekreteraren uppmärksammat dem på de processuella konsekvenserna av att Förenade kungariket lämnar unionen utan att underteckna ett utträdesavtal och har uppmanat dem att vidta lämpliga åtgärder för att tillvarata sina klienters intressen.

9] I artikel 19 fjärde stycket i protokollet om stadgan för Europeiska unionens domstol föreskrivs att "[e]ndast en advokat som är behörig att uppträda inför domstol i någon av medlemsstaterna eller i en annan stat som är part i avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet får företräda eller biträda en part vid domstolen".

Den första informationskampanjen genomfördes i god tid före den 12 april 2019, kort tid efter det att Förenade kungarikets parlament den 29 mars 2019 hade beslutat att inte godta utkastet till utträdesavtal.

Den andra kampanjen genomfördes några dagar före det planerade utträdesdatumet den 31 oktober 2019.

De successiva förlängningarna av den frist som föreskrivs i artikel 50.3 FEU, vilka beslutades av Europeiska rådet några timmar innan fristen löpte ut, gjorde det slutligen möjligt att undvika att Förenade kungariket lämnade unionen utan ett avtal år 2019.

II. Åtgärder inom ramen för den tredje etappen av reformen

a. Åtgärder i samband med att ett rekordhögt antal domare lämnar respektive tillträder sin tjänst

I mars 2019 välkomnade tribunalen den maltesiska domare som utnämnts som efterträdare till den domare som i oktober 2018 påbörjade sin tjänstgöring vid domstolen.

Som ett led i den partiella nytillsättningen av tribunalens ledamöter enligt artikel 254 andra stycket FEUF,¹⁰ lämnade åtta domare sin tjänst och sju domare avlade högtidlig försäkran inför domstolen. Samma dag avlade även sju domare som utnämnts inom ramen för reformens tredje och sista etapp högtidlig försäkran inför domstolen.

Tribunalen har således tagit emot 15 nya domare år 2019, varav 14 den 26 september 2019. Antalet ledamöter av tribunalen ökade från och med detta datum från 46 till 52.¹¹

En rad åtgärder har vidtagits i samband med dessa ändringar i tribunalens sammansättning. Åtgärderna genomfördes under samordning av ordförandens kabinett och justitiesekreteraren (och en del av dennes personal) av institutionens gemensamma tjänsteavdelningar, särskilt direktoratet för byggnader och säkerhet, direktoratet för personal och direktoratet för informationsteknik.

Åtgärderna bestod i att

- i tid frigöra de utrymmen som behövs för iordningställandet av lokaler för de nya domarna i tribunalen och personalen i deras kabinett samt för att inrätta en lokal där samtliga ledamöter (domare och justitiesekreteraren) kan sammanträda för att utföra arbetet vid plenimötet i enlighet med de behov som tribunalen har angett,
- ombesörja rekryteringar, omplaceringar och vidta åtgärder med anledning av anställningsavtals upphörande i fråga om personalen i kabinettet (rättssekreterare och assistenter), i form av förslag som ska godkännas av de behöriga myndigheterna,

¹⁰| Den 31 augusti 2019 löpte 23 domares förordnande ut. Det ska noteras att tribunalen för perioden 1–26 september 2019 har antagit ett beslut om tribunalens verksamhet (EUT C 238, 2019, s. 2).

¹¹| Den 31 december 2019 hade flera medlemsstater fortfarande inte föreslagit kandidater till domartjänsterna.

- förse de nya kabinetterna med it- och telefonutrustning och anpassa it-applikationerna med hänsyn till det nya antalet avdelningar och deras sammansättning (övergång till 60 dömande sammansättningar med tre domare och tio dömande sammansättningar med fem domare),
- ta emot de nya domarna: De behöver få en helhetsbild av tribunalens verksamhet, de olika förfarandena, instansens it-applikationer (avseende handläggningen av mål, dokumentökning och ledamöternas verksamhet), multimediematerial, olika regelverk som ska följas (bland annat bestämmelserna om skydd av personuppgifter) och de parametrar som tribunalen ska följa (bland annat på området för it-säkerhet). För detta syfte har mycket specialiserade presentationer som organiserats av tribunalens ordförandeskap hållits av rättssekreterare, tjänstemän och andra anställda vid kansliet och institutionens gemensamma tjänsteavdelningar. Dessa presentationer har åtföljts av ett välkomstprogram anordnat av justitiesekreteraren under vilket företrädare för institutionens högsta ledning har kunnat presentera sina respektive avdelningar och deras verksamhet och prioriteringar.

I och med att den tredje etappen i reformen genomförts utan att det budgeterats för inrättande av nya tjänster till domarnas kabinett, har fördjupade diskussioner ägt rum under hela året för att besluta hur kabinetterna för de domare som efterträtt en avgående domare och för de ytterligare domarna ska utformas. Den lösning som tribunalen har valt kommer gradvis att göra det möjligt att från och med den 1 januari 2020 återställa en funktionell likställdhet mellan samtliga domare i tribunalen.

b. Åtgärder för tribunalens organisation

För det första har tribunalens organisation setts över mot bakgrund av det ökade antalet domare. Antalet avdelningar har utökats från nio till tio. Varje avdelning består hädanefter av fem domare, men möjligheten att bilda avdelningar bestående av sex domare när samtliga domare har utnämnts kvarstår.

För det andra har sättet att bilda de dömande sammansättningarna ändrats i syfte att dessa ska bli mer diversifierade. Till och med den 26 september 2019 delades avdelningen med fem domare upp i två permanenta dömande sammansättningar som hade samma avdelningsordförande. Sedan den 30 september 2019 har antalet dömande sammansättningar ökat genom införandet av ett rotationssystem för domarna. En avdelning bestående av fem domare kan utgöra sex dömande sammansättningar.

För det tredje har sättet att fastställa vilka domare som ska ingå i stora avdelningen, som ska bestå av 15 domare, ändrats för att även domare som inte är avdelningsordförande ska kunna ingå i den allt eftersom mål hänvisas dit. Fram till den 26 september 2019 bestod den stora avdelningen av tribunalens ordförande, vice ordförande, samtliga avdelningsordförande och domarna i den avdelning som ursprungligen tilldelats målet. Från och med detta datum ska i stället den stora avdelningen bestå av tribunalens ordförande, vice ordförande, ett begränsat antal avdelningsordförande, domare vid den avdelning som ursprungligen tilldelats målet samt andra domare som utses enligt en ordning som omväxlande följer rangordningen efter tjänsteålder och motsatt ordning.

För det fjärde har tribunalen beslutat att införa en viss specialisering för avdelningarna. På detta sätt ansvarar således fyra avdelningar för prövningen av personalmål¹² och sex avdelningar ansvarar för de immaterialrättsliga målen.¹³ Alla övriga mål fördelas mellan samtliga avdelningar.

¹²| Det rör sig om talan som väckts med stöd av artikel 270 FEUF och, i förekommande fall, artikel 50a i protokollet om stadgan för Europeiska unionens domstol.

¹³| Det rör sig om överklaganden av beslut som fattats av överklagandenämnderna vid Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) och gemenskapens växtsortsmyndighet (CPVO).

I detta sammanhang har tribunalen – med anpassningar för att beakta avdelningarnas relativa specialisering – bibehållit det system för tilldelning av mål som föreskrivs i rättegångsreglerna, vilket bygger på turordningsregeln, med förbehåll för de undantag som gäller när vissa mål har samband med varandra (det vill säga när flera mål rör samma sak eller ingår i en serie av mål eller också uppvisar juridiska likheter) och med hänsyn till att arbetsbördan ska fördelas jämnt.

För det femte har tribunalen beslutat att stärka ordförandens och vice ordförandens medverkan i den dömande verksamheten. Av skäl som har samband med omfattningen av deras ansvar har det bekräftats att ordföranden och vice ordföranden inte ska vara fast knutna till de dömande sammansättningarna. Sedan den 27 september 2019 ersätter ordföranden däremot en domare som är förhindrad att tjänstgöra (vice ordföranden hade tidigare denna roll). Vice ordföranden, vars främsta ansvar är att bidra till att bevara enhetligheten i rättspraxis, ska dessutom ingå i dömande sammansättningar som utökas till fem domare i ett mål per avdelning och år.

Samtliga dessa beslut som har fattats inom ramen för utökningen av antalet domare i tribunalen har föregåtts av reflektioner och förslag som justitiesekreteraren och vissa av kansliets medarbetare deltog i. Samtliga beslut har offentliggjorts i Europeiska unionens officiella tidning och är tillgängliga på webbplatsen Curia.¹⁴

III. Andra former av bistånd till tribunalens verksamhet

Kansliet har, genom justitiesekreteraren och dennes företrädare, bistått tribunalens olika organ (särskilt plenimötet, avdelningsordförandenas sammanträde och kommittén för rättegångsreglerna) och andra kommittéer och arbetsgrupper efter behov och beroende på vilka ämnen som behandlas (etik, institutionella frågor och it-frågor).

Dessutom har kansliet vidtagit de åtgärder som krävs för publicering och spridning av dokument som rör tribunalen. För det första har justitiesekreteraren ansvarat för publiceringen av rättsfallssamlingen och av offentliggörandet i Europeiska unionens officiella tidning av de beslut som tribunalen har fattat i enlighet med reglerna för förfarandet. Justitiesekreteraren har även ombesörjt spridningen på internet av dokument som rör tribunalen. Tribunalens sida "Förfarandet" på webbplatsen Curia har hela tiden varit uppdaterad. För det andra har åtgärder vidtagits i enlighet med artikel 8.3 tredje stycket i uppförandekoden för ledamöter och tidigare ledamöter av Europeiska unionens domstol för att på institutionens webbplats offentliggöra ledamöternas externa verksamhet som godkänts av tribunalen år 2018.

Det är för övrigt i samband med tillgång till rättsliga avgöranden via internet som justitiesekreteraren, i egenskap av ansvarig för tribunalens publikationer, har tagit emot flera ansökningar om anonymitet i efterhand av fysiska personer som, efter att ha varit part vid tribunalen, har uttryckt en önskan om att deras identitet ska raderas från det avgörande som meddelats av tribunalen eller personaldomstolen som har gjorts tillgängligt för allmänheten via internet. Justitiesekreteraren, som är den som är ansvarig för behandlingen av de personuppgifter som finns i avgörandena efter det att målet avgjorts, har prövat var och en av de ansökningar som han tagit emot.

¹⁴ | Stora avdelningens sammansättning (EUT C 172, 2019, s. 2), riktlinjer för hur målen ska fördelas mellan avdelningarna (EUT C 372, 2019, s. 2) och hur domare som ska ersätta domare som är förhindrade att tjänstgöra ska utses (EUT C 263, 2019, s. 2).

Utan att det påverkar möjligheten att väcka talan för att bestrida lagenligheten av ett beslut som justitiesekreteraren fattar i detta avseende har tribunalen, på samma sätt som domstolen,¹⁵ antagit ett beslut som fastställer den frist inom vilken justitiesekreteraren ska fatta sitt beslut och inrättat en oberoende kontroll av dennes beslut genom en kommitté bestående av tre domare.¹⁶ Därmed har tribunalen agerat i överensstämmelse med artikel 8.3 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna i vilken det anges att "[e]n oberoende myndighet ska kontrollera att [reglerna om skydd av personuppgifter] efterlevs". Tribunalen har på detta sätt även beaktat att Europeiska datatillsynsmannens tillsyn inte omfattar personuppgiftsbehandling som sker som en del av tribunalens dömande verksamhet.¹⁷

IV. Administrativa uppgifter

Arbetsbördan vad gäller tribunalens administration har ökat avsevärt. Denna omständighet har sin logiska förklaring dels i att kansliet ansvarar för att förbereda kommittéernas och arbetsgruppernas regelbundna möten (dagordning, behandling av ärenden, upprättande av protokoll), dels i att antalet administrativa ärenden som ska behandlas i en domstol som den 31 december 2019 bestod av fler än 300 personer blir fler och fler.

Den arbetsbörda som sammanhänger med kansliets administration, personaladministration inom kansliet (rekrytering, bedömningsförfaranden, rättigheter enligt tjänsteföreskrifterna), uppföljning av utvecklingen av it-applikationer, samordning, dokumentation, information och kommunikation (inklusive en fullständig omarbetning av kansliets intranät) har också varit betydande.

I egenskap av administrativ avdelning har kansliet fullgjort en rad andra åtaganden som det ålagts. För att uppfylla lagstadgade krav har åtgärder vidtagits för att

- bidra till att uppfylla lagstadgade miljökrav genom att fortsätta med sina medvetandehöjande insatser på ett strukturerat sätt med andra administrativa aktörer inom institutionen och domarnas kabinett inom ramen för "EMAS" – Eco-Management and Audit Scheme,
- genomföra de bestämmelser som följer av den finansiella lagstiftningen,¹⁸
- se till att bestämmelserna om behandling av personuppgifter vid unionens institutioner, organ och byråer följs,¹⁹

15| Beslut av Europeiska unionens domstol av den 1 oktober 2019 om införande av en intern kontrollmekanism i fråga om personuppgiftsbehandling som sker i samband med domstolens dömande verksamhet (EUT C 383, 2019, s. 2).

16| Tribunalens beslut av den 16 oktober 2019 om införande av en intern kontrollmekanism i fråga om personuppgiftsbehandling som sker i samband med tribunalens dömande verksamhet (EUT C 383, 2019, s. 4).

17| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/1725 av den 23 oktober 2018 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter som utförs av unionens institutioner, organ och byråer och om det fria flödet av sådana uppgifter samt om upphävande av förordning (EG) nr 45/2001 och beslut nr 1247/2002/EG (EUT L 295, 2018, s. 39).

18| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2018/1046 av den 18 juli 2018 om finansiella regler för unionens allmänna budget, om ändring av förordningarna (EU) nr 1296/2013, (EU) nr 1301/2013, (EU) nr 1303/2013, (EU) nr 1304/2013, (EU) nr 1309/2013, (EU) nr 1316/2013, (EU) nr 223/2014, (EU) nr 283/2014 och beslut nr 541/2014/EU samt om upphävande av förordning (EU, Euratom) nr 966/2012 (EUT L 193, 2018, s. 1).

19| Ovannämnda förordningen 2018/1725.

- ge bestämmelserna om skydd för mycket känsliga uppgifter i mål som fastställts av tribunalens ordförande full verkan.

Slutligen har kansliet mobiliserat resurser för att bistå direktoratet för informationsteknologi när förfrågningsunderlaget för ett interinstitutionellt it-projekt utarbetades (projekt för att inrätta ett integrerat målhanteringssystem).

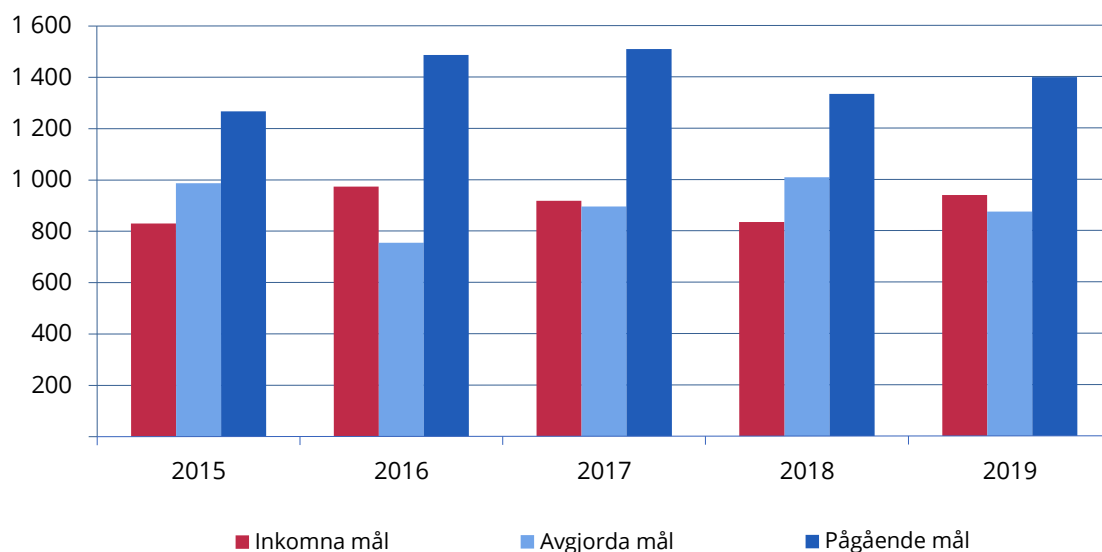
Kansliet har parallellt med sitt uppdrag att bidra till den dömande verksamheten sett till att dokumentation och förfaranden inom kansliet är i överensstämmelse med gällande bestämmelser och att personalen är engagerad i arbetet avseende miljöskydd, skyddet av personuppgifter och it-utvecklingen. I och med att allt större krav ställs på rationalisering samtidigt som smidighet och flexibilitet är nödvändiga har kansliet utnyttjat sina resurser med beaktande av tribunalens verkliga behov och prioriteringar samt de lagstadgade skyldigheter som åligger kansliet i egenskap av administrativ tjänstegren.

D | Tribunalens verksamhetsstatistik

I. Tribunalens allmänna verksamhet – Inkomna, avgjorda och pågående mål (2015–2019)	281
II. Inkomna mål – Typ av förfarande (2015–2019)	282
III. Inkomna mål – Form av talan (2015–2019)	283
IV. Inkomna mål – Berört rättsområde (2015–2019)	284
V. Avgjorda mål – Typ av förfarande (2015–2019)	285
VI. Avgjorda mål – Berört rättsområde (2019)	286
VII. Avgjorda mål – Berört rättsområde (2015–2019)	287
VIII. Avgjorda mål – Dömande sammansättning (2015–2019)	288
IX. Avgjorda mål – Handläggningstid i månader (2015–2019)	289
X. Handläggningstid i månader (2015–2019)	290
XI. Pågående mål per den 31 december – Typ av förfarande (2015–2019)	291
XII. Pågående mål per den 31 december – Berört rättsområde (2015–2019)	292
XIII. Pågående mål per den 31 december – Dömande sammansättning (2015–2019)	293
XIV. Övrigt – Interimistiska beslut (2015–2019)	294
XV. Övrigt – Skyndsam handläggning (2015–2019)	295
XVI. Övrigt – Avgöranden av tribunalen som har överklagats till domstolen (1990–2019)	296
XVII. Övrigt – Fördelning av överklagandena på typ av förfarande (2015–2019)	297
XVIII. Övrigt – Utgången i överklagade mål (2019)	298
XIX. Övrigt – Utgången i överklagade mål (2015–2019)	299
XX. Övrigt – Allmän utveckling (1989–2019)	300
XXI. Verksamheten vid tribunalens kansli (2015–2019)	301
XXII. Sätt på vilka inlagor ges in till tribunalen	302
XXIII. Antal sidor som getts in via e-Curia (2015/2019)	303
XXIV. Meddelanden i <i>Europeiska unionens officiella tidning</i> (2015–2019)	304
XXV. Antal mål där förhandling hållits (2015–2019)	305

I. Tribunalens allmänna verksamhet – Inkomna, avgjorda och pågående mål (2015–2019)^{1 2}

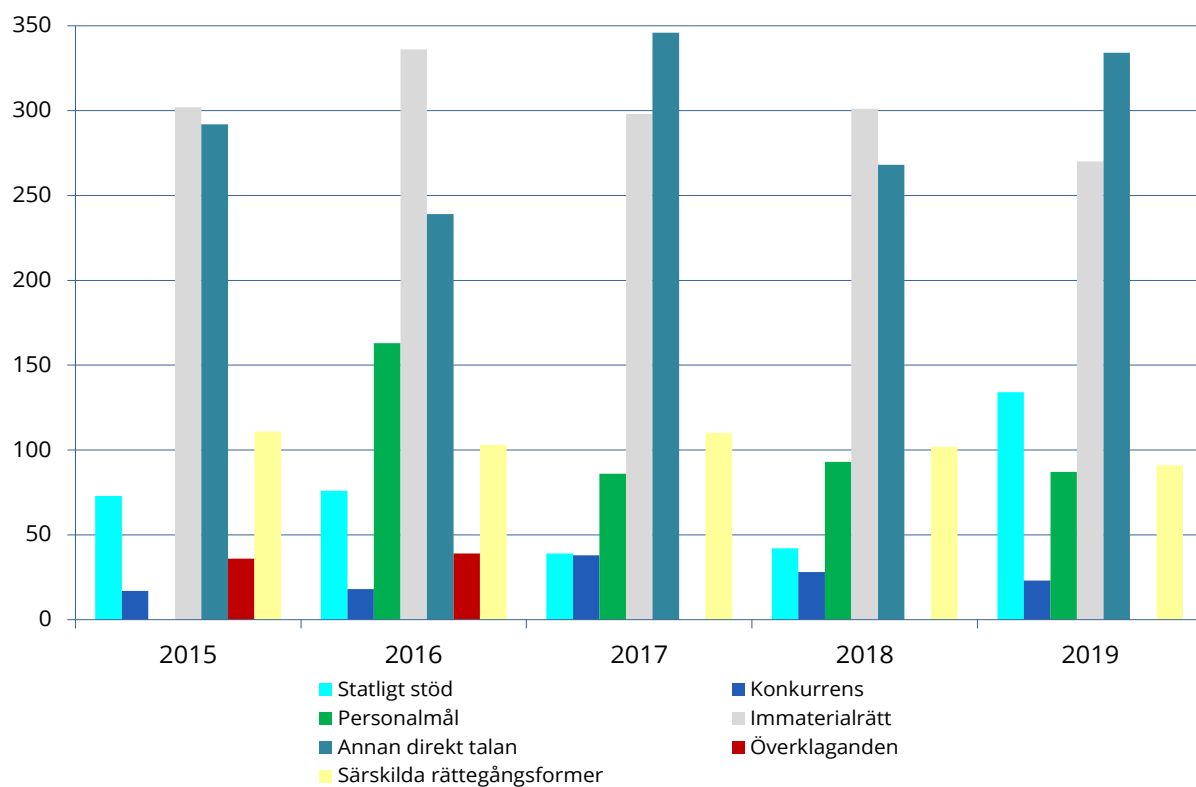
	2015	2016	2017	2018	2019
Inkomna mål	831	974	917	834	939
Avgjorda mål	987	755	895	1 009	874
Pågående mål	1 267	1 486	1 508	1 333	1 398

1| Om inget annat anges beaktas särskilda rättegångsformer i denna tabell och i tabellerna på följande sidor.

Följande förfaranden anses vara "särskilda rättegångsformer": återvinning av tredskodom (artikel 41 i domstolens stadga; artikel 166 i tribunalens rättegångsregler), tredjemanstalan (artikel 42 i domstolens stadga; artikel 167 i tribunalens rättegångsregler), tolkning av dom eller särskilt uppsatt beslut (artikel 43 i domstolens stadga; artikel 168 i tribunalens rättegångsregler), resning (artikel 44 i domstolens stadga; artikel 169 i tribunalens rättegångsregler), rättshjälp (artikel 148 i tribunalens rättegångsregler), rättelse (artikel 164 i tribunalens rättegångsregler), underlåtelse att pröva ett yrkande eller fatta beslut om rättegångskostnaderna (artikel 165 i tribunalens rättegångsregler) och tvist om de ersättningsgilla rättegångskostnaderna (artikel 170 i tribunalens rättegångsregler).

2| Om inget annat anges beaktas inte interimistiska förfaranden i denna tabell eller i tabellerna på följande sidor.

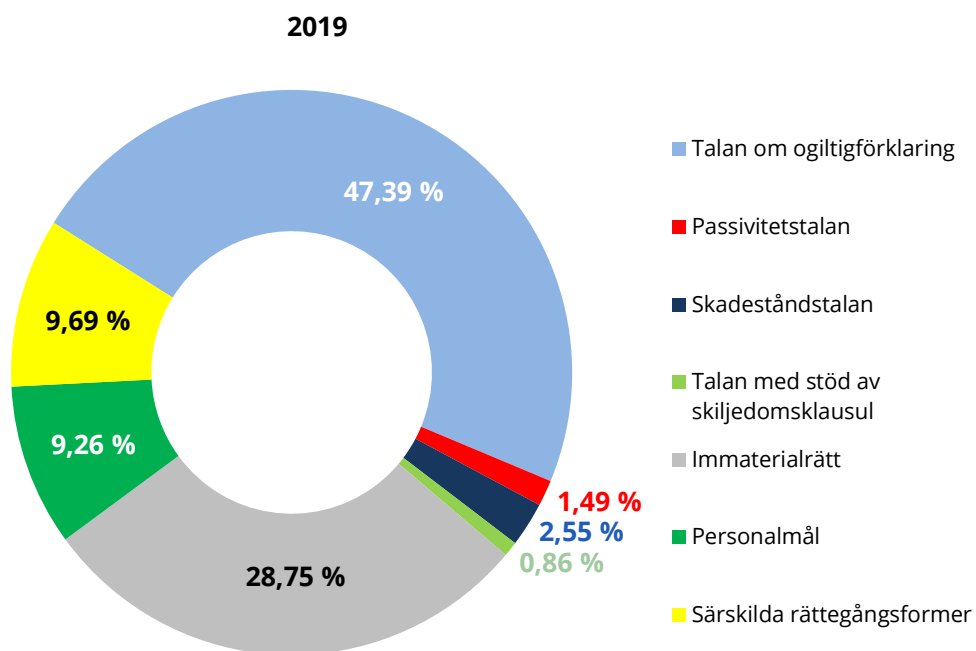
II. Inkomna mål – Typ av förfarande (2015–2019)

	2015	2016 ¹	2017	2018	2019
Statligt stöd	73	76	39	42	134
Konkurrens	17	18	38	28	23
Personalmål		163	86	93	87
Immaterialrätt	302	336	298	301	270
Annan direkt talan	292	239	346	268	334
Överklaganden	36	39			
Särskilda rättegångsformer	111	103	110	102	91
Totalt	831	974	917	834	939

1| Den 1 september 2016 överfördes 123 personalmål och 16 särskilda förfaranden på det området till tribunalen.

III. Inkomna mål – Form av talan (2015–2019)

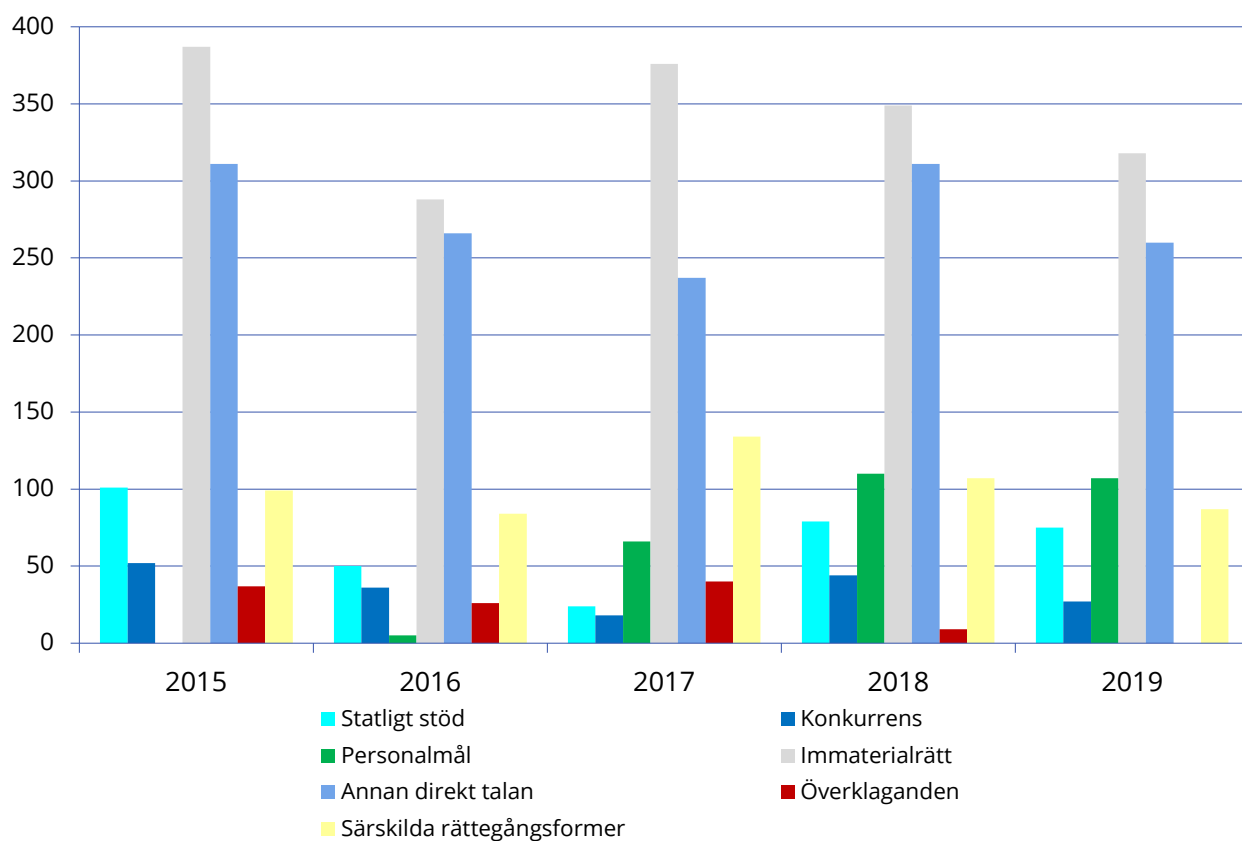

	2015	2016	2017	2018	2019
Talan om ogiltigförklaring	332	297	371	288	445
Passivitetstalan	5	7	8	14	14
Skadeståndstalan	30	19	23	29	24
Talan med stöd av skiljedomsklausul	15	10	21	7	8
Immaterialrätt	302	336	298	301	270
Personal mål		163	86	93	87
Överklaganden	36	39			
Särskilda rättegångsformer	111	103	110	102	91
Totalt	831	974	917	834	939

IV. Inkomna mål – Berört rättsområde (2015–2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
Beskattning	1	2	1	2	
Bolagsrätt	1				
Ekonomisk och monetär politik	3	23	98	27	24
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	5	2	3		3
Energi	3	4	8	1	8
Etableringsfrihet				1	
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa		7		2	1
Europeiska unionens yttre åtgärder	1	2	2	2	6
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning)	7	4	5	4	5
Folkhälsa	2	6	5	9	5
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	10	8	2	1	3
Fri rörlighet för kapital	2	1		1	
Fri rörlighet för personer	1	1	1	1	2
Fri rörlighet för varor	2	1			
Frihet att tillhandahålla tjänster		1			
Gemensam fiskeripolitik		1	2	3	
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik		1			1
Handelspolitik	6	17	14	15	13
Immaterialrätt och industriell äganderätt	303	336	298	301	270
Institutionell rätt	53	52	65	71	148
Jordbruk	37	20	22	25	12
Konkurrens	17	18	38	28	23
Konsumentskydd	2	1		1	1
Kultur		1			
Miljö	5	6	8	7	10
Offentlig upphandling	23	9	19	15	10
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	5	6	10	4	6
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)	55	28	27	40	42
Skiljedomsklausul	15	10	21	7	8
Socialpolitik		1		1	1
Statligt stöd	73	76	39	42	134
Tillgång till handlingar	48	19	25	21	17
Tillnärmning av lagstiftning	1	1	5	3	2
Transeuropeiska nät			2	1	1
Transport				1	1
Tullunionen och gemensamma tulltaxan		3	1		2
Unionsmedborgarskap					1
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott	3	1		1	1
Totalt EG-/FEUF-fördraget	684	669	721	638	761
Tjänsteföreskrifterna	36	202	86	94	87
Särskilda rättegångsformer	111	103	110	102	91
TOTALT	831	974	917	834	939

V. Avgjorda mål – Typ av förfarande (2015–2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
Statligt stöd	101	50	24	79	75
Konkurrens	52	36	18	44	27
Personalmål		5	66	110	107
Immaterialrätt	387	288	376	349	318
Annan direkt talan	311	266	237	311	260
Överklaganden	37	26	40	9	
Särskilda rättegångsformer	99	84	134	107	87
Totalt	987	755	895	1 009	874

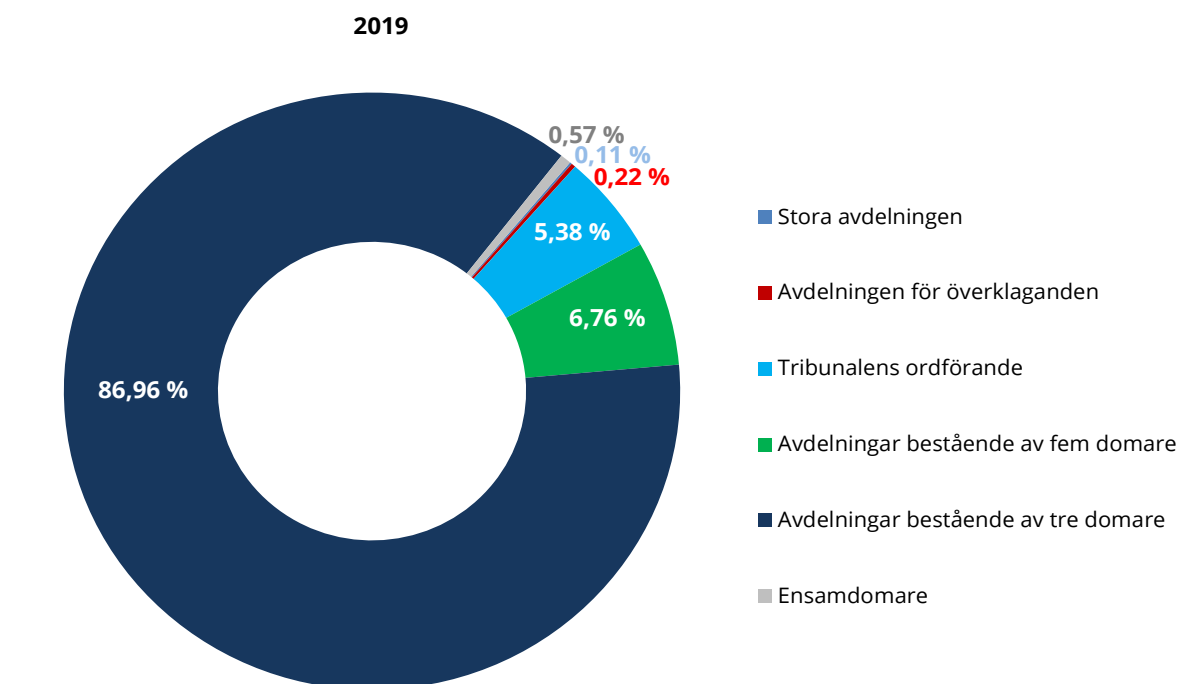
VI. Avgjorda mål – Berört rättsområde (2019)

	Domar	Beslut	Totalt
Beskattning		2	2
Bolagsrätt	1		1
Ekonomisk och monetär politik	7	6	13
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	2		2
Energi	3		3
Etableringsfrihet		1	1
Europeiska unionens yttre åtgärder	1	2	3
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel,	1	3	4
Folkhälsa	3	4	7
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	2	1	3
Fri rörlighet för kapital		1	1
Fri rörlighet för personer		1	1
Handelspolitik	10	2	12
Immaterialrätt och industriell äganderätt	260	58	318
Institutionell rätt	23	48	71
Jordbruk	23	10	33
Konkurrens	18	9	27
Konsumentskydd		1	1
Miljö		6	6
Offentlig upphandling	13	4	17
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av	9	1	10
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)	29	1	30
Skiljedomsklausul	13		13
Socialpolitik	1		1
Statligt stöd	50	25	75
Tillgång till handlingar	10	7	17
Tillnärmning av lagstiftning	2	2	4
Transeuropeiska nät	1	1	2
Unionsmedborgarskap		1	1
Totalt EG-/FEUF-fördraget	482	197	679
Tjänsteföreskrifterna	71	37	108
Särskilda rättegångsformer	1	86	87
TOTALT	554	320	874

VII. Avgjorda mål – Berört rättsområde (2015–2019)
(Domar och beslut)

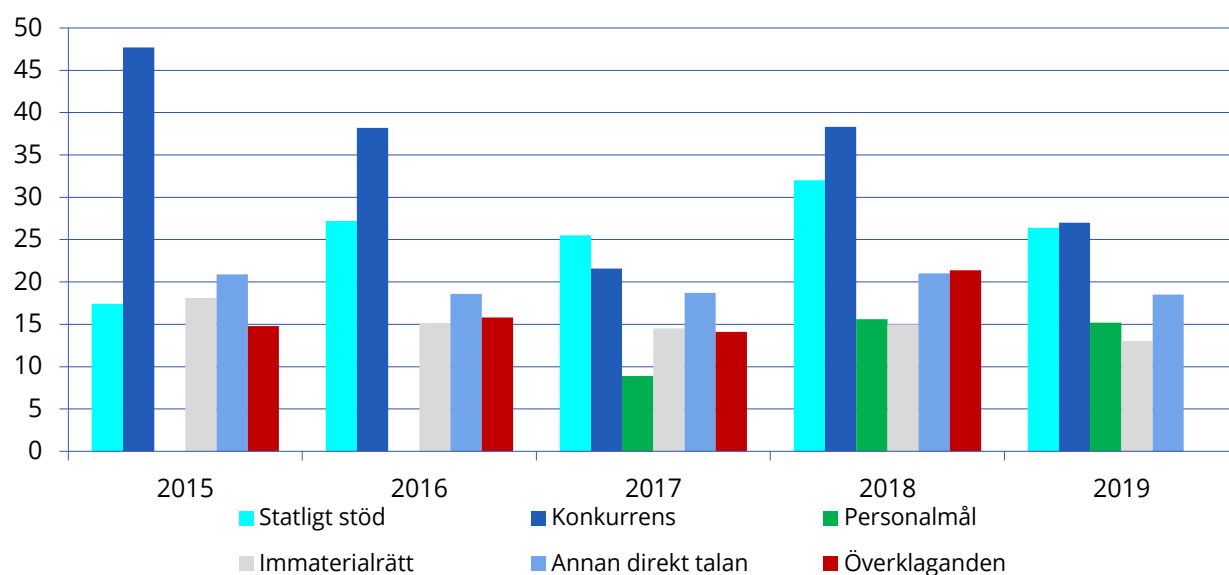
	2015	2016	2017	2018	2019
Anslutning av nya stater	1				
Beskattning	1		3		2
Bolagsrätt	1				1
Ekonomisk och monetär politik	9	2	6	16	13
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	6	1	12	4	2
Energi	1	3	3	6	3
Etableringsfrihet	1				1
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa			5	3	
Europeiska unionens yttre åtgärder	2		4	2	3
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning)	5	1	5	5	4
Folkhälsa	15	3	3	5	7
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	2	6	12	7	3
Fri rörlighet för kapital	2	1			1
Fri rörlighet för personer	1		2	1	1
Fri rörlighet för varor	2	1			
Frihet att tillhandahålla tjänster		1			
Gemensam fiskeripolitik	3	2	2	2	
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	1			1	
Handelspolitik	24	21	15	10	12
Immaterialrätt och industriell äganderätt	388	288	376	349	318
Industripolitik	2				
Institutionell rätt	58	46	54	64	71
Jordbruk	32	34	21	25	33
Konkurrens	52	36	18	44	27
Konsumentskydd	2	1	1	1	1
Kultur		1	1		
Miljö	18	4	3	11	6
Offentlig upphandling	22	20	16	20	17
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	9	8	4	4	10
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)	60	70	26	42	30
Skiljedomsklausul	2	17	17	7	13
Socialpolitik		1		1	1
Statligt stöd	101	50	24	79	75
Tillgång till handlingar	21	13	14	67	17
Tillnärmning av lagstiftning		1	2	1	4
Transeuropeiska nät		2		1	2
Transport	3			1	
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	4	3	5	1	
Unionsmedborgarskap					1
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott		1		3	
Totalt EG-/FEUF-fördraget	851	638	654	783	679
Tjänsteföreskrifterna	37	33	107	119	108
Särskilda rättegångsformer	99	84	134	107	87
TOTALT	987	755	895	1 009	874

VIII. Avgjorda mål – Dömande sammansättning (2015–2019)

	2015			2016			2017			2018			2019		
	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt
Stora avdelningen													1	1	
Avdelningen för överklaganden	23	14	37	25	13	38	29	17	46	9	2	11		2	2
Tribunalens ordförande		44	44		46	46		80	80		43	43		47	47
Avdelningar bestående av fem domare	8	3	11	10	2	12	13	5	18	84	3	87	50	9	59
Avdelningar bestående av tre domare	538	348	886	408	246	654	450	301	751	546	317	863	499	261	760
Ensamdomare	1	8	9	5		5				5		5	5		5
Totalt	570	417	987	448	307	755	492	403	895	644	365	1009	554	320	874

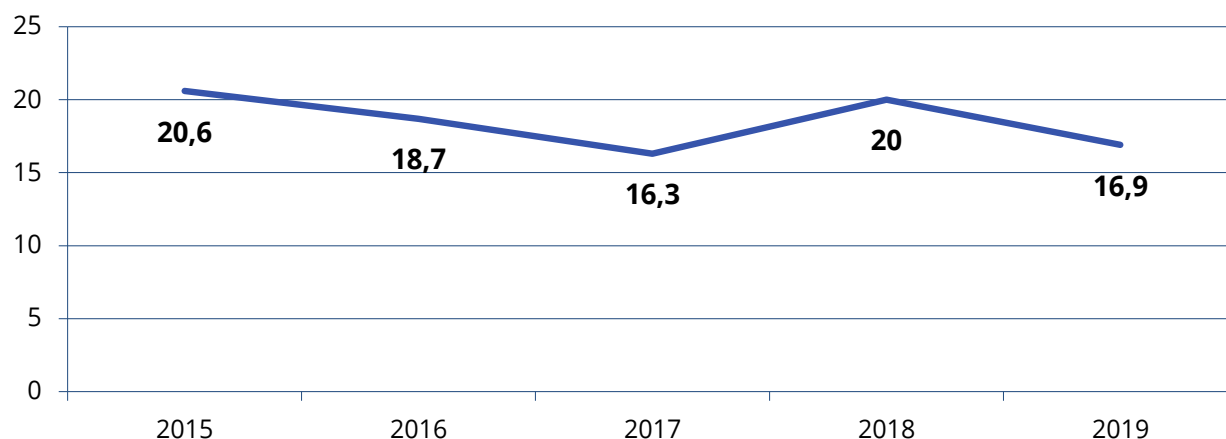
IX. Avgjorda mål – Handläggningstid i månader (2015–2019)¹ (Domar och beslut)

	2015	2016	2017	2018	2019
Statligt stöd	17,4	27,2	25,5	32	26,4
Konkurrens	47,7	38,2	21,6	38,3	27
Personalmål			8,9	15,6	15,2
Immaterialrätt	18,1	15,1	14,5	15	13
Annan direkt talan	20,9	18,6	18,7	21	18,5
Överklaganden	14,8	15,8	14,1	21,4	
Samtliga mål	20,6	18,7	16,3	20	16,9

Handläggningstid (i månader)

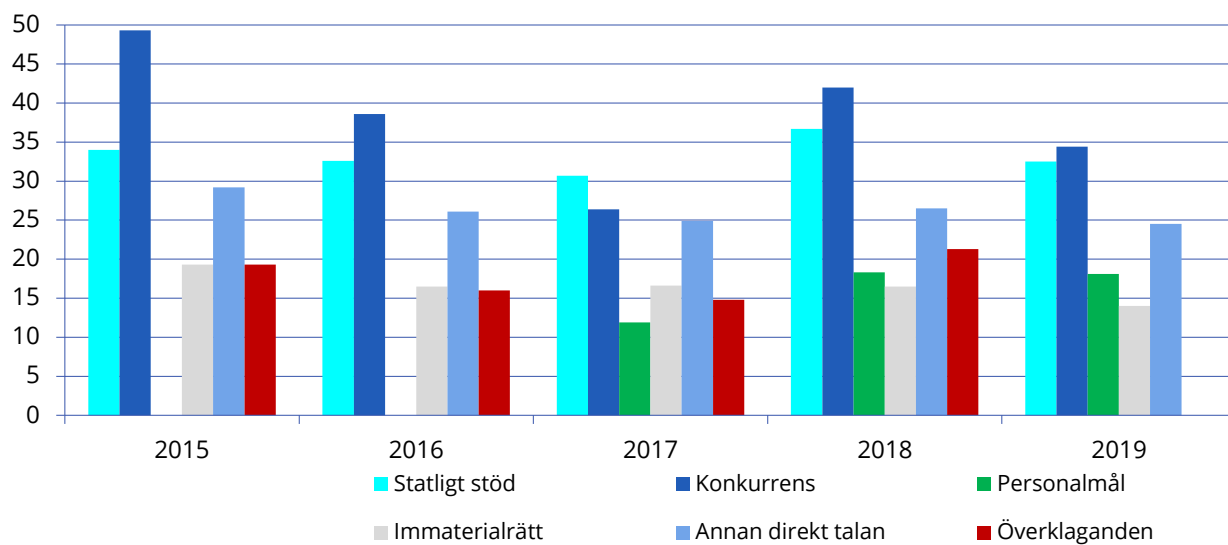
Samtliga mål som avgjorts genom dom eller särskilt uppsatt beslut

¹ Handläggningstiden uttrycks i månader och tiondels månader. Följande typer av mål omfattas inte av beräkningen av genomsnittliga handläggningstider: mål som innehåller en mellandom, särskilda rättegångsformer, överklaganden av beslut om interimistiska åtgärder eller intervention, personalmål som den 1 september 2016 överförts till tribunalen. Den genomsnittliga handläggningstiden för personalmål som överförts till tribunalen den 1 september 2016 och som avgjorts genom dom eller särskilt uppsatt beslut är 20,7 månader (varvid handläggningen vid såväl personaldomstolen som tribunalen beaktas).

X. Handläggningstid i månader (2015–2019)¹

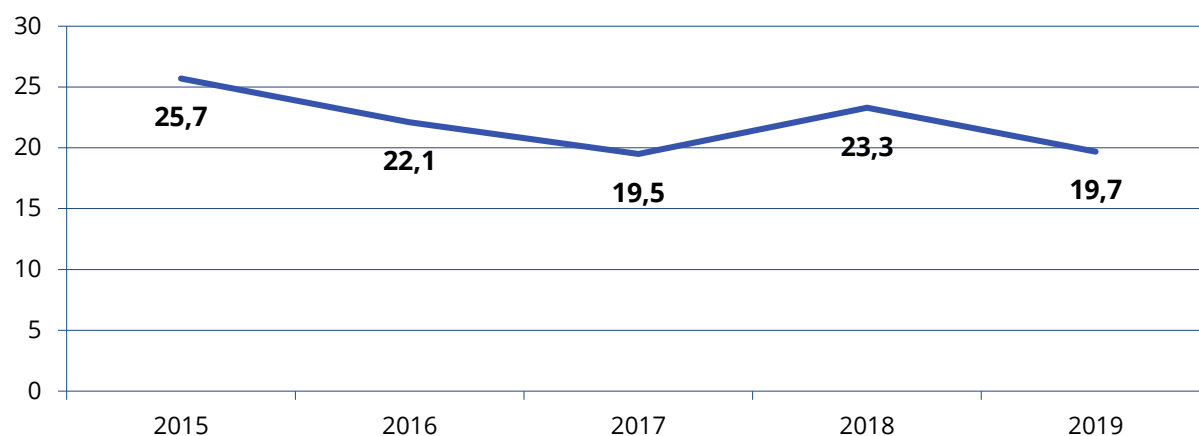
Domar

	2015	2016	2017	2018	2019
Statligt stöd	34	32,6	30,7	36,7	32,5
Konkurrens	49,3	38,6	26,4	42	34,4
Personalmål			11,9	18,3	18,1
Immaterialrätt	19,3	16,5	16,6	16,5	14
Annan direkt talan	29,2	26,1	24,9	26,5	24,5
Överklaganden	19,3	16	14,8	21,3	
Samtliga mål	25,7	22,1	19,5	23,3	19,7

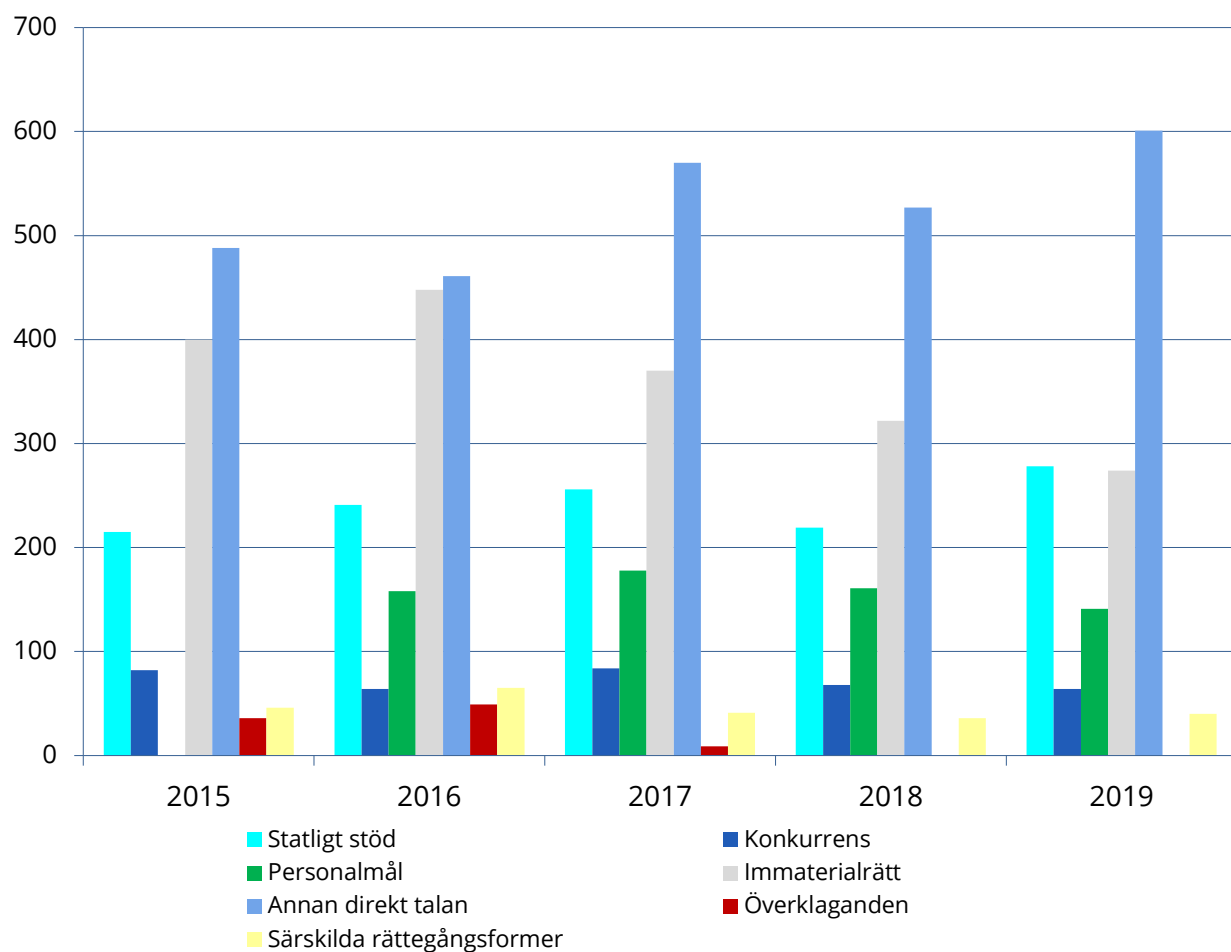
Handläggningstid (i månader)

Samtliga mål som avgjorts genom dom eller särskilt uppsatt beslut

¹ Handläggningstiden uttrycks i månader och tiondels månader. Följande typer av mål omfattas inte av beräkningen av genomsnittliga handläggningstider: mål som innehåller en mellandom, särskilda rättegångsformer, överklaganden av beslut om interimistiska åtgärder eller intervention, personalmål som den 1 september 2016 överförts till tribunalen. Den genomsnittliga handläggningstiden för personalmål som den 1 september 2016 överförts till tribunalen och som avgjorts av tribunalen genom dom är 23,7 månader (varvid handläggningen vid såväl personaldomstolen som tribunalen beaktas).

XI. Pågående mål per den 31 december – Typ av förfarande (2015–2019)

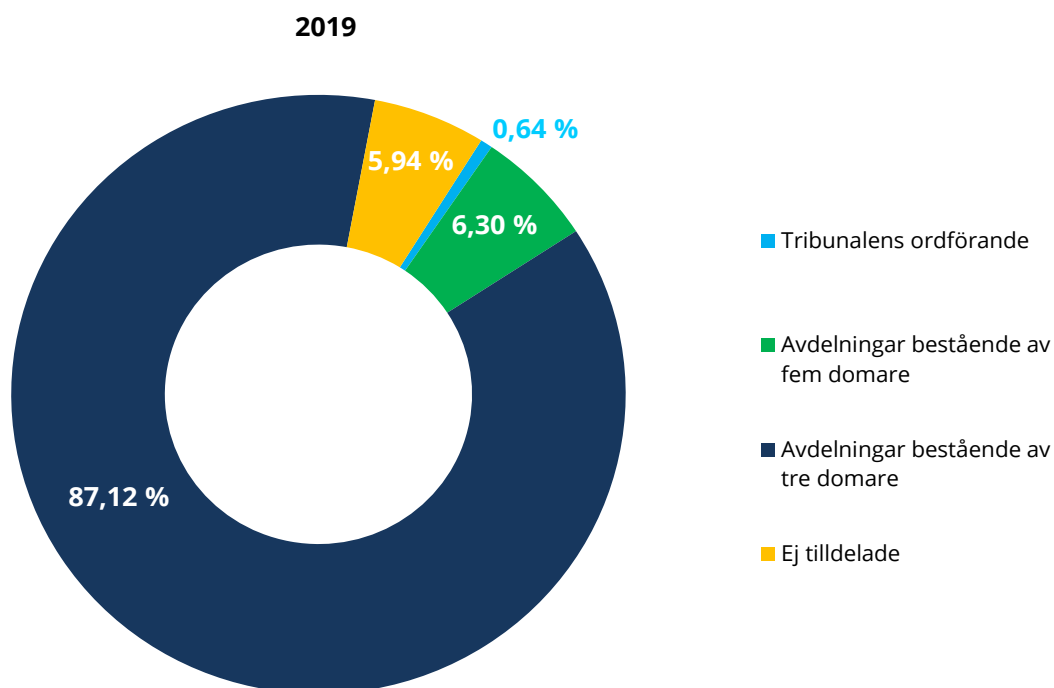

	2015	2016	2017	2018	2019
Statligt stöd	215	241	256	219	278
Konkurrens	82	64	84	68	64
Personalmål		158	178	161	141
Immaterialrätt	400	448	370	322	274
Annan direkt talan	488	461	570	527	601
Överklaganden	36	49	9		
Särskilda rättegångsformer	46	65	41	36	40
Totalt	1 267	1 486	1 508	1 333	1 398

XII. Pågående mål per den 31 december – Berört rättsområde (2015–2019)

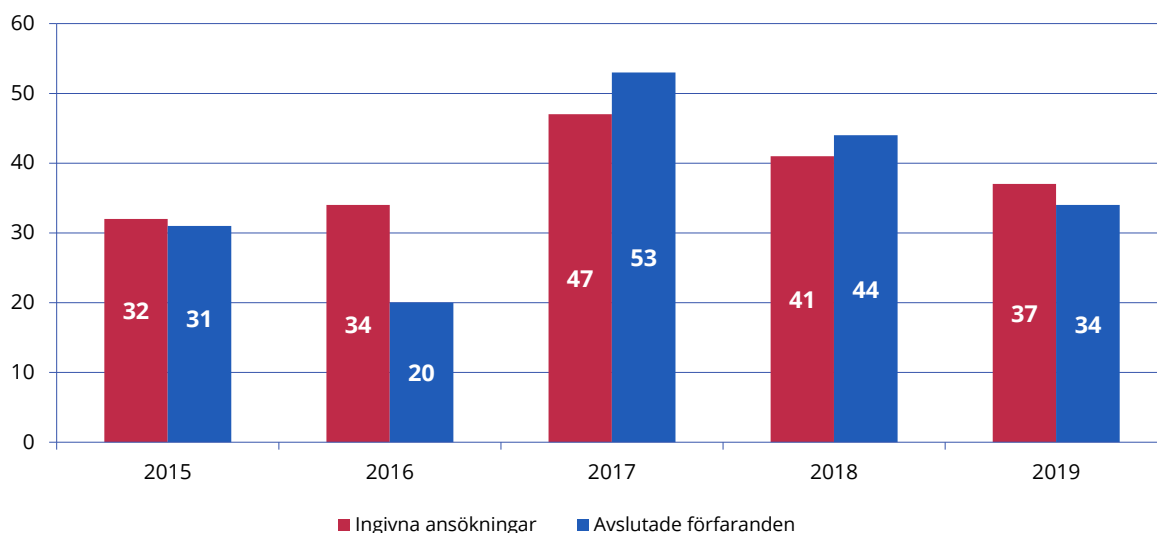
	2015	2016	2017	2018	2019
Beskattning		2		2	
Bolagsrätt	1	1	1	1	
Ekonomisk och monetär politik	3	24	116	127	138
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	14	15	6	2	3
Energi	3	4	9	4	9
Etableringsfrihet				1	
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa		7	2	1	2
Europeiska unionens yttre åtgärder	2	4	2	2	5
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning)	7	10	10	9	10
Folkhälsa	4	7	9	13	11
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	17	19	9	3	3
Fri rörlighet för kapital				1	
Fri rörlighet för personer		1			1
Gemensam fiskeripolitik	2	1	1	2	2
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik		1	1		1
Handelspolitik	40	36	35	40	41
Immaterialrätt och industriell äganderätt	400	448	370	322	274
Institutionell rätt	79	85	96	103	180
Jordbruk	56	42	43	43	22
Konkurrens	82	64	84	68	64
Konsumentskydd	2	2	1	1	1
Kultur	1	1			
Miljö	5	7	12	8	12
Offentlig upphandling	35	24	27	22	15
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	10	8	14	14	10
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)	103	61	62	60	72
Skiljedomsklausul	30	23	27	27	22
Socialpolitik	1	1	1	1	1
Statligt stöd	215	241	256	219	278
Tillgång till handlingar	59	65	76	30	30
Tillnärmning av lagstiftning	1	1	4	6	4
Transeuropeiska nät	2		2	2	1
Transport					1
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	5	5	1		2
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott	3	3	3	1	2
Totalt EG-/FEUF-fördraget	1 182	1 213	1 280	1 135	1 217
Tjänsteföreskrifterna	39	208	187	162	141
Särskilda rättegångsformer	46	65	41	36	40
TOTALT	1 267	1 486	1 508	1 333	1 398

XIII. Pågående mål per den 31 december – Dömande sammansättning (2015–2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
Stora avdelningen				1	
Avdelningen för överklaganden	48	51	11	1	
Tribunalens ordförande	12	12	1	1	9
Avdelningar bestående av fem domare	6	23	100	77	88
Avdelningar bestående av tre domare	1 099	1 253	1 323	1 187	1 218
Ensamdomare	1			2	
Ej tilldelade	101	147	73	64	83
Totalt	1 267	1 486	1 508	1 333	1 398

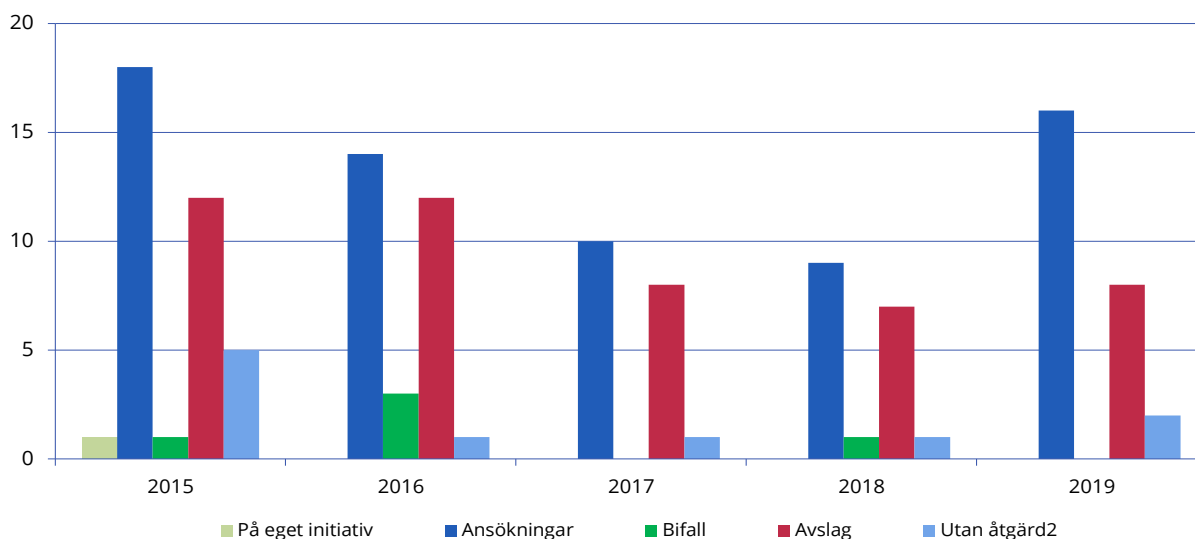
XIV. Övrigt – Interimistiska beslut (2015–2019)

2019

	Inkomna ansökningar om interimistiska åtgärder	Avslutade interimistiska förfaranden	Utgången i målet		
			Bifall	Avskrivning/ Anledning saknas att döma i saken	Avslag
Ekonomisk och monetär politik	1	1			1
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	1	1			1
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning)		1			1
Folkhälsa	3	4			4
Fri rörlighet för personer	1				
Institutionell rätt	6	4		1	3
Jordbruk	4	8		1	7
Konkurrens	2	1			1
Miljö	1	1			1
Offentlig upphandling	6	3			3
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	2	1			1
Statligt stöd	4	3		1	2
Tjänsteföreskrifterna	5	6			6
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	1				
Totalt	37	34		3	31

XV. Övrigt – Skyndsam handläggning (2015–2019)¹

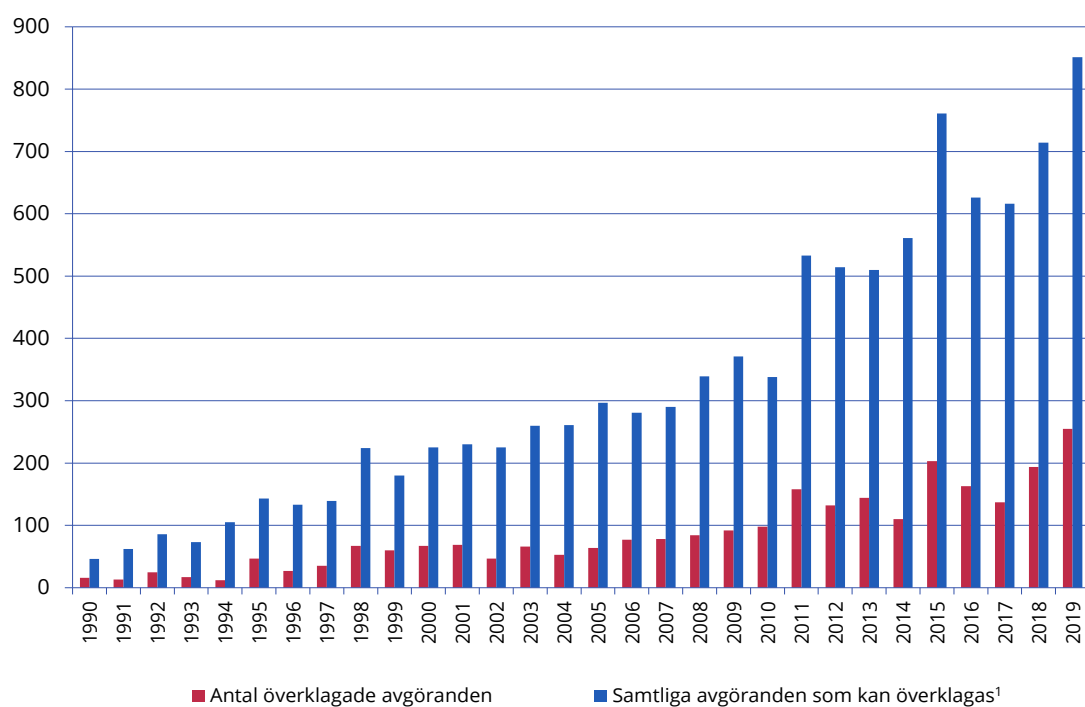
	2015				2016				2017				2018				2019			
	På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målet			På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målet			På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målet			På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målet		
			Bifall	Avslag	Utan åtgärd²			Bifall	Avslag	Utan åtgärd²			Bifall	Avslag	Utan åtgärd²			Bifall	Avslag	Utan åtgärd²
Ekonomisk och monetär politik		1		1									1		1					
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa						3	3						1		1					
Europeiska unionens yttre åtgärder		1		1																
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning)																	1			
Folkhälsa						1	1													
Fri rörlighet för kapital		2			2															
Fri rörlighet för varor						1			1											
Handelspolitik						1	1										1	1		
Immaterialrätt och industriell äganderätt																	5			
Institutionell rätt		2			2	2	2		5	4	1						2	1	1	
Jordbruk		1		1									1		1					
Konkurrens						1	1		1	1			3	1	2		2	1		
Konsumentskydd													1							1
Miljö			1																	
Offentlig upphandling	1	1			1	1	1		1	1										
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)		4		4		1	1										1	1		
Statligt stöd		3		2				2									2	2		
Tillgång till handlingar		2		2		2	2		2	1					1		2	2		
Tjänsteföreskrifterna		1		1		1	1		1	1			2		2					
Totalt	1	18	1	12	5	14	3	12	1	10	8	1	9	1	7	1	16	8	2	

1| Tribunalen kan på ansökan av part och, sedan den 1 juli 2015, på eget initiativ besluta att ett mål ska handläggas skyndsamt.

2| Kategorin "utan åtgärd" omfattar följande fall: återkallelse av ansökan, återkallelse av talan och fall i vilka talan har avgjorts genom beslut innan ansökan om skyndsam handläggning har prövats.

XVI. Övrigt -

Avgöranden av tribunalen som har överklagats till domstolen (1990–2019)

	Antal överklagade avgöranden	Samtliga avgöranden som kan överklagas ¹	Andelen överklagade avgöranden i procent
1990	16	46	35 %
1991	13	62	21 %
1992	25	86	29 %
1993	17	73	23 %
1994	12	105	11 %
1995	47	143	33 %
1996	27	133	20 %
1997	35	139	25 %
1998	67	224	30 %
1999	60	180	33 %
2000	67	225	30 %
2001	69	230	30 %
2002	47	225	21 %
2003	66	260	25 %
2004	53	261	20 %
2005	64	297	22 %
2006	77	281	27 %
2007	78	290	27 %
2008	84	339	25 %
2009	92	371	25 %
2010	98	338	29 %
2011	158	533	30 %
2012	132	514	26 %
2013	144	510	28 %
2014	110	561	20 %
2015	203	761	27 %
2016	163	626	26 %
2017	137	616	22 %
2018	194	714	27 %
2019	255	851	30 %

1| Samtliga avgöranden som kan överklagas – domar, interimistiska beslut och beslut att avslå en interventionsansökan, samt alla beslut genom vilka tribunalen skiljer sig från målet med undantag av beslut om avskrivning och beslut att överföra målet – där tidsfristen för överklagande har löpt ut eller där överklagande har skett.

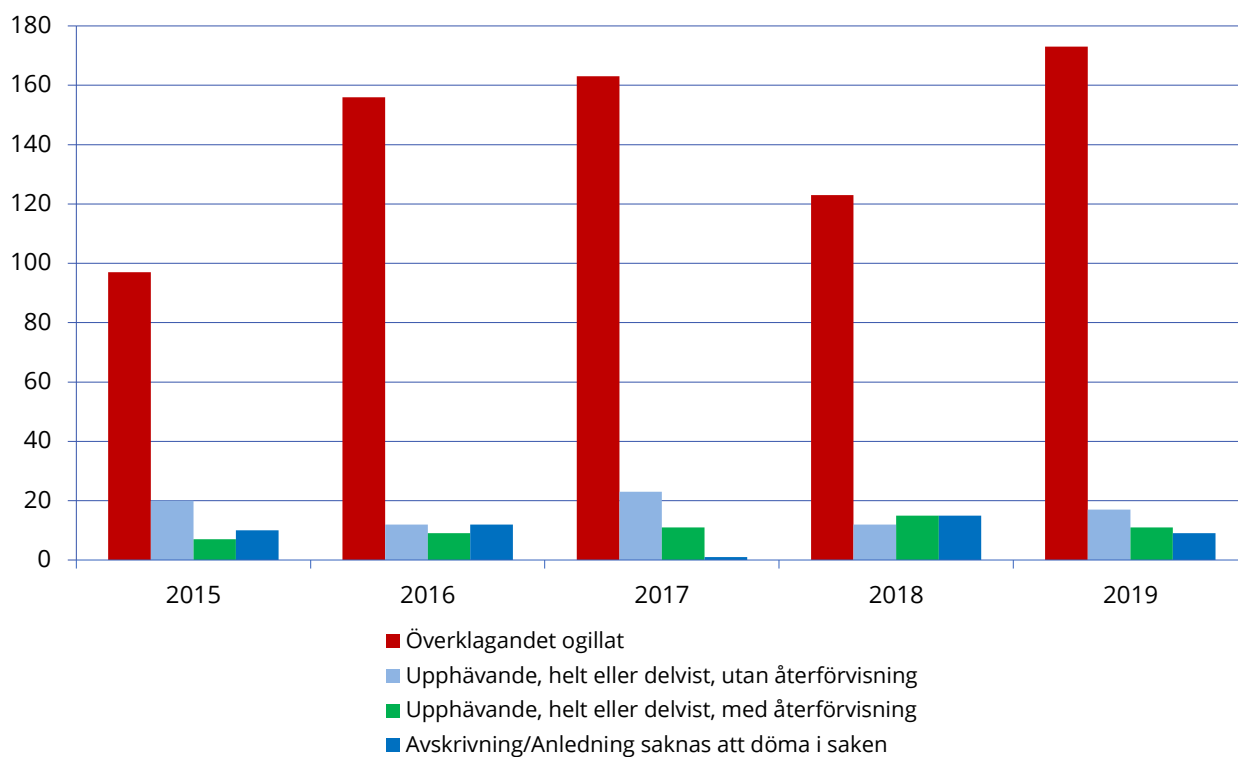
XVII. Övrigt – Fördelning av överklagandena på typ av förfarande (2015–2019)

	2015			2016			2017			2018			2019		
	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent
Statligt stöd	22	75	29 %	23	56	41 %	8	25	32 %	20	55	36 %	38	86	44 %
Konkurrens	32	61	52 %	17	41	41 %	5	17	29 %	21	35	60 %	28	40	70 %
Personalmål							8	37	22 %	15	79	19 %	32	110	29 %
Immaterialrätt	64	333	19 %	48	276	17 %	52	298	17 %	68	295	23 %	57	315	18 %
Annan direkt talan	85	290	29 %	75	253	30 %	61	236	26 %	69	249	28 %	97	297	33 %
Överklaganden		2													
Särskilda rättegångsformer							3	3	100 %	1	1	100 %	3	3	100 %
Totalt	203	761	27 %	163	626	26 %	137	616	22 %	194	714	27 %	255	851	30 %

XVIII. Övrigt – Utgången i överklagade mål (2019)
(Domar och beslut)

	Överklagandet ogillat	Upphävande, helt eller delvist, utan återförvisning	Upphävande, helt eller delvist, med återförvisning	Avskrivning/Anledning saknas att döma i saken	Totalt
Ekonomisk och monetär politik	3		3		6
Energi	3				3
Europeiska unionens yttre åtgärder		1			1
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning)			1		1
Folkhälsa	1	1			2
Forskning och teknisk utveckling samt rymden		1			1
Fri rörlighet för personer	1				1
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	3	2	2		7
Handelspolitik	5	2	1		8
Immaterialrätt och industriell äganderätt	75	2		4	81
Institutionell rätt	24	1	2		27
Jordbruk	6	2	1		9
Konkurrens	14	1			15
Konsumentskydd	1				1
Miljö	3				3
Offentlig upphandling	1				1
Processuella frågor	1				1
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	1				1
Skiljedomsklausul	2				2
Socialpolitik	1				1
Statligt stöd	8	1	1	2	12
Tillgång till handlingar	4	1		1	6
Tillnärmning av lagstiftning	1				1
Tjänsteföreskrifterna	15	2		2	19
Totalt	173	17	11	9	210

XIX. Övrigt – Utgången i överklagade mål (2015–2019)
(Domar och beslut)

	2015	2016	2017	2018	2019
Överklagandet ogillat	97	156	163	123	173
Upphävande, helt eller delvist, utan återförvisning	20	12	23	12	17
Upphävande, helt eller delvist, med återförvisning	7	9	11	15	11
Avskrivning/Anledning saknas att döma i saken	10	12	1	15	9
Totalt	134	189	198	165	210

XX. Övrigt – Allmän utveckling (1989–2019)

Inkomna, avgjorda och pågående mål

	Inkomna mål ¹	Avgjorda mål ²	Pågående mål per den 31 december
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
2013	790	702	1 325
2014	912	814	1 423
2015	831	987	1 267
2016	974	755	1 486
2017	917	895	1 508
2018	834	1 009	1 333
2019	939	874	1 398
Totalt	16 147	14 749	

1| 1989: Domstolen överlämnade 153 mål till den nyinrättade tribunalen.
1993: Domstolen överlämnade 451 mål till följd av den första utvidgningen av tribunalens behörighet.
1994: Domstolen överlämnade 14 mål till följd av den andra utvidgningen av tribunalens behörighet.
2004–2005: Domstolen överlämnade 25 mål till följd av den tredje utvidgningen av tribunalens behörighet.
2016: Den 1 september 2016 överfördes 139 personalmål till tribunalen.

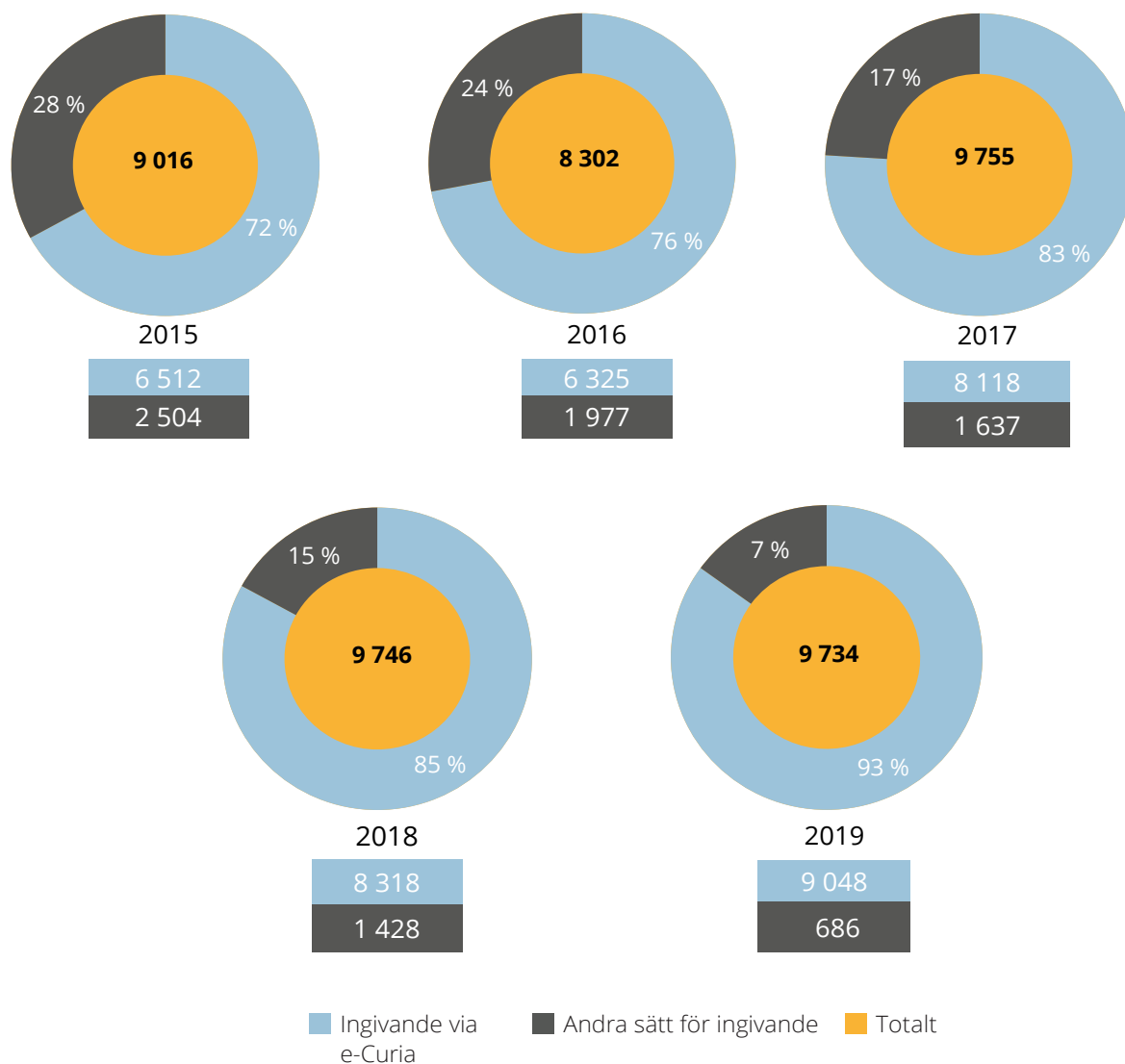
2| 2005–2006: Tribunalen överlämnade 118 mål till den nyinrättade personaldomstolen.

XXI. Verksamheten vid tribunalens kansli (2015-2019)

Typ av åtgärd	2015	2016	2017	2018	2019
Inlagor som förts in i kansliets dagbok ¹	46 432	49 772	55 069	55 389	54 723
Ansökningar varigenom talan väckts ²	831	835	917	834	939
Personalmål som överförts till tribunalen ³	-	139	-	-	-
Andel ansökningar om talans väckande i vilka brister avhjälpas ⁴	42,50 %	38,20 %	41,20 %	35,85 %	35,04 %
Inlagor (utöver ansökningar varigenom talan väckts)	4 484	3 879	4 449	4 562	4 446
Interventionsansökningar	194	160	565	318	288
Ansökningar om konfidentiell behandling (av uppgifter i inlagorna) ⁵	144	163	212	197	251
Förslag till beslut som utarbetas av kansliet ⁶ (beslut om avvisning före delgivning på grund av att det är uppenbart att talan inte kan prövas, beslut om vilandeförklaring/återupptagande, förening av mål, beslut om att invändning om rättegångshinder ska prövas i samband med prövningen i sak, obestridd interventionsansökan, avskrivning, beslut om att anledning saknas att döma i saken i immaterialrättsliga mål, återupptagande av det muntliga förfarandet och rättelse)	521	241	317	285	299
Avdelningssammanträden (med kansliet)	303	321	405	381	334
Förhandlingsprotokoll och protokoll om avkunnande av dom	873	637	812	924	787

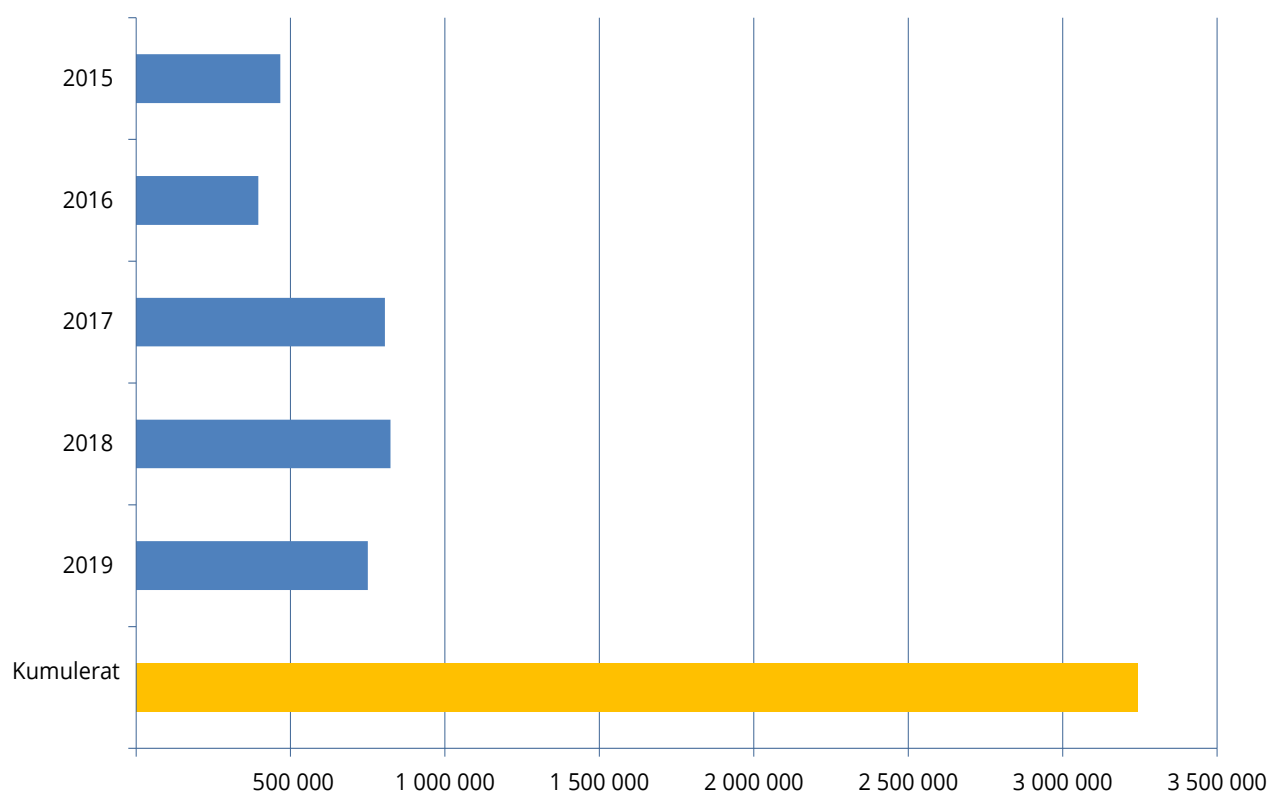
- 1| Detta antal är en indikator på kansliets arbetsbörda, eftersom varje handling som kommer in till eller lämnar kansliet förs in i dagboken. Antalet registrerade inlagor ska bedömas med beaktande av arten av de mål som tribunalen handlägger. Antalet rättegångsdeltagare i målet är begränsat vid direkt talan (sökande, svarande och, i förekommande fall, intervenient(er)) och delgivning sker således endast med dessa rättegångsdeltagare.
- 2| Alla inlagor som ges in (inklusive ansökan varigenom talan väcks) ska föras in i dagboken, föras till akten i målet, vid behov efter avhjälpande av brister, skickas till domarnas kabinett tillsammans med ett i vissa fall utförligt följbrev, eventuellt översäntas och därefter tillställas parterna.
- 3| Den 1 september 2016.
- 4| När en ansökan varigenom talan väcks (detta gäller även alla andra inlagor) inte uppfyller vissa krav ska kansliet se till att bristen avhjälpas i enlighet med rättegångsreglernas föreskrifter.
- 5| Antalet ansökningar om konfidentiell behandling inkluderar inte antalet uppgifter i en eller flera inlagor i fråga om vilka konfidentiell behandling begärts.
- 6| Sedan den 1 juli 2015 då tribunalens nya rättegångsregler trädde i kraft, kan vissa åtgärder (vilandeförklaring/återupptagande, förening av mål, intervention av en medlemsstat eller en institution utan konfidentialitet) – vilka tidigare krävde ett särskilt uppsatt beslut – vidtas genom ett formlost beslut som förs till akten i målet.

XXII. Sätt på vilka inlagor ges in till tribunalen¹

1| Sedan den 1 december 2018 är det obligatoriskt att använda e-Curia för utväxling av dokument med parternas företrädare i samtliga mål vid tribunalen (utom i vissa angivna undantagsfall).

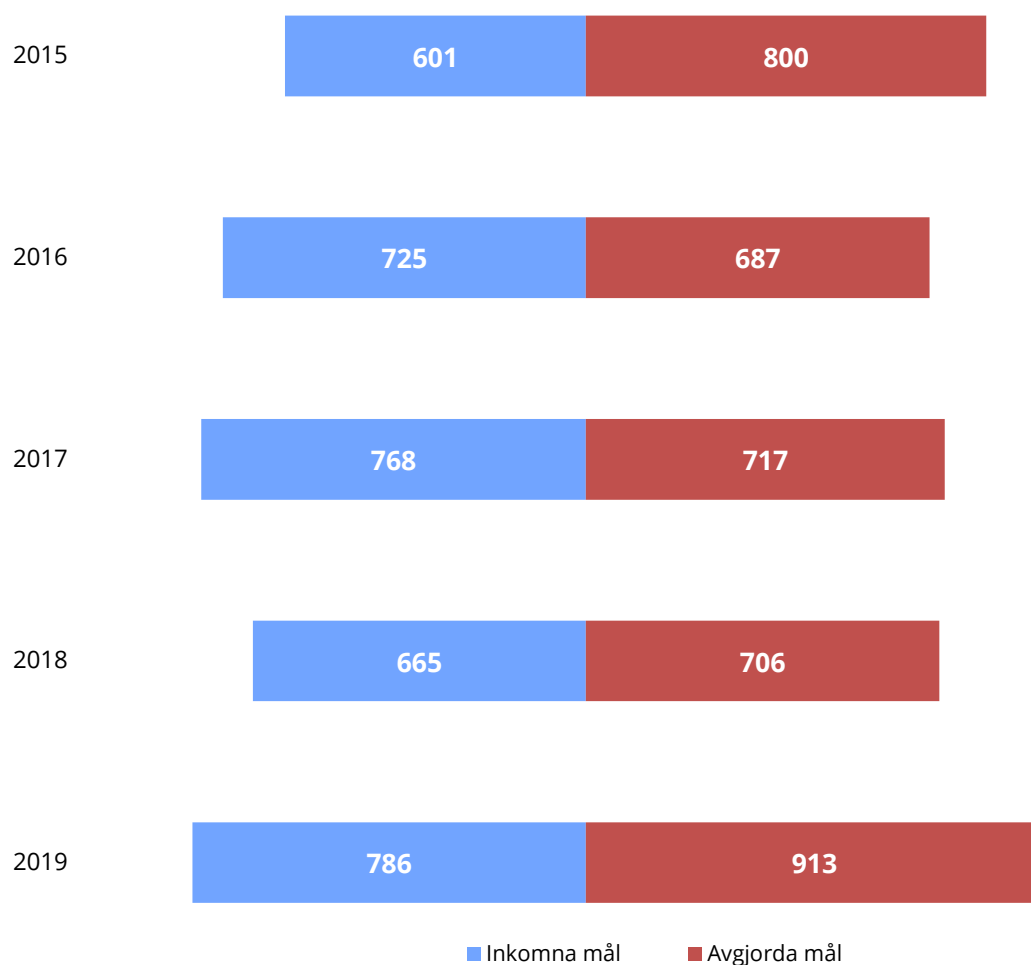
XXIII. Antal sidor som getts in via e-Curia (2015/2019)¹

	2015	2016	2017	2018	2019	Kumulerat
Antal sidor som getts in via e-Curia	466 875	396 072	805 768	823 076	749 895	3 241 686

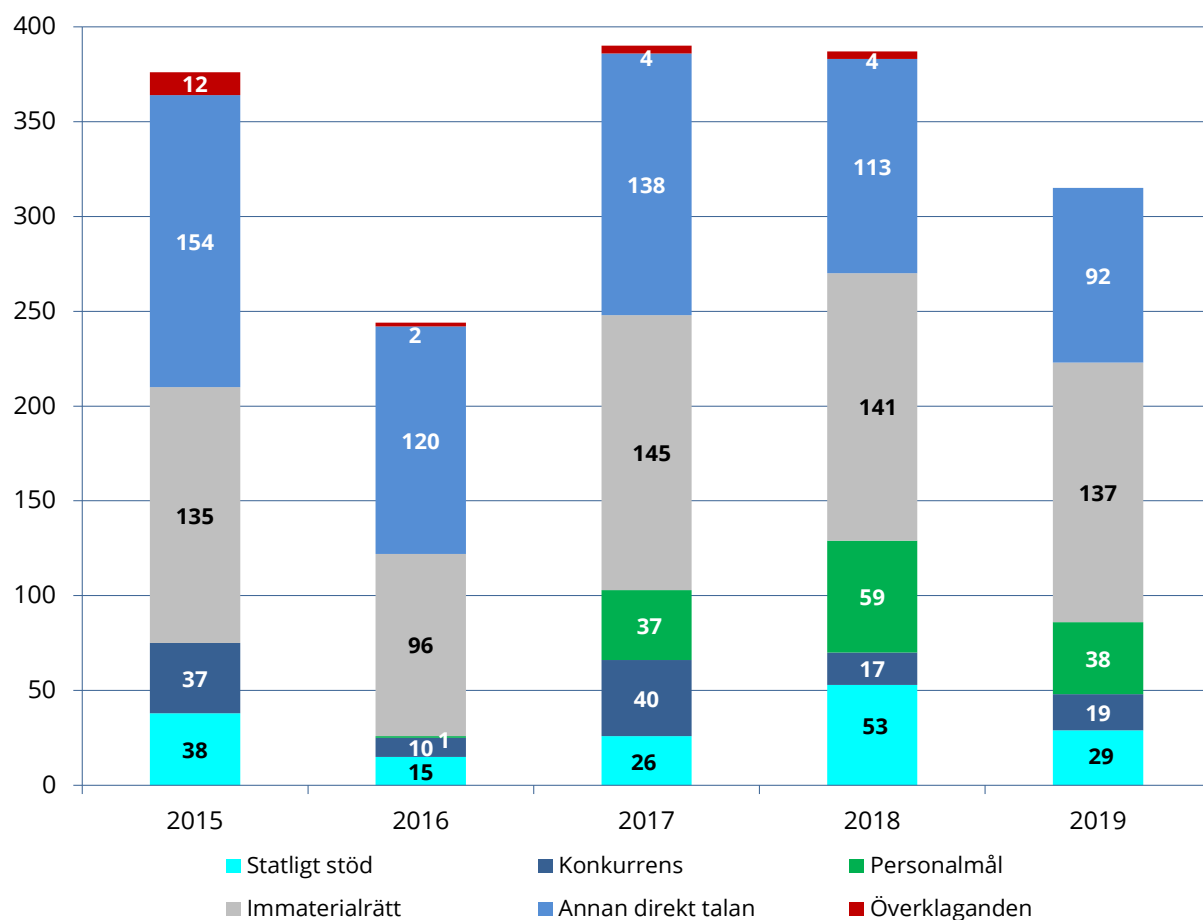
1| För åren 2015–2016 inkluderar uppgifterna inte antalet sidor i ansökningarna varigenom talan väckts.

XXIV. Meddelanden i Europeiska unionens officiella tidning (2015–2019)¹

1| Enligt rättegångsreglerna (artiklarna 79 och 122) ska ett meddelande om nya ansökningar och om avgöranden varigenom tribunalen skiljer sig från målet offentliggöras i Europeiska unionens officiella tidning.

XXV. Antal mål där förhandling hållits (2015–2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
Totalt	376	244	390	387	315

E | Tribunalens sammansättning

(Protokollär ordning per den 31 december 2019)

Första raden från vänster till höger:

Avdelningsordförandena A. Kornezov, J. Svenningsen, A. Marcoulli, S. Gervasoni och V. Tomljenović, tribunalens vice ordförande S. Papasavvas, tribunalens ordförande M. van der Woude, avdelningsordförandena H. Kanninen, A.M. Collins, D. Spielmann, R. da Silva Passos och J. Costeira samt domaren M. Jaeger

Andra raden från vänster till höger:

Domarna C. Iliopoulos, L. Madise, E. Buttigieg, D. Gratsias, S. Frimodt Nielsen, I. Labucka, J. Schwarcz, M. Kancheva, V. Kreuschitz och I.S. Forrester

Tredje raden från vänster till höger:

Domarna O. Spineanu-Matei, B. Berke, R. Barents, F. Schalin, Z. Csehi, V. Valančius, N. Póltorak I. Reine, P. Nihoul och U. Öberg

Fjärde raden från vänster till höger:

Domarna J. Martín y Pérez de Nanclares, J. Laitenberger, T. Pynnä, G. De Baere, K. Kowalik-Bańczyk, J. Passer, C. Mac Eochaidh, R. Frendo, L. Truchot och R. Mastroianni

Femte raden från vänster till höger:

Justitiesekreteraren E. Coulon, domarna R. Norkus, I. Nömm, M. Stancu, G. Hesse, O. Porchia, M. Sampol Pucurull, domarna P. Škvařilová-Pelzl, G. Steinfatt och T. Perišin

1. Förändringar i Tribunalens sammansättning år 2019

Högtidlig sammankomst den 20 mars 2019

Genom beslut av den 6 mars 2019, och efter Peter George Xuerebs utnämning till domare i domstolen, har företrädarna för medlemsstaternas regeringar utnämnt Ramona Frendo till domare i tribunalen. Ramona Frendo ersätter Peter George Xuereb för återstoden av dennes förordnande, det vill säga från den 12 mars 2019 till den 31 augusti 2019.

En högtidlig sammankomst ägde rum vid domstolen den 20 mars 2019 i samband med att denna nya ledamot av tribunalen avlade högtidlig försäkran och tillträdde sin tjänst.

Högtidlig sammankomst den 26 september 2019

I samband med den partiella nytillsättningen av tribunalens ledamöter har företrädarna för medlemsstaternas regeringar, genom beslut av den 1 februari 2019, utnämnt följande personer till domare i tribunalen för perioden 1 september 2019–31 augusti 2025: Stéphane Gervasoni, Mariyana Kancheva, Alexander Kornezov, Ulf Öberg, Inga Reine och Fredrik Schalin.

I samband med den partiella nytillsättningen av tribunalen har företrädarna för medlemsstaternas regeringar, genom beslut av den 29 maj 2019, utnämnt följande personer till domare i tribunalen för perioden 1 september 2019–31 augusti 2025: Eugène Buttigieg, Anthony Collins, Ramona Frendo, Colm Mac Eochaidh, Jan Passer och Vesna Tomljenović.

Som ett led i genomförandet av den tredje etappen av reformen av unionens domstolsstruktur som bland annat innebär en ökning av antalet domare i tribunalen,¹ har företrädarna för medlemsstaternas regeringar utnämnt fjorton nya domare i tribunalen.

- Genom beslut av den 1 februari 2019 utnämndes Laurent Truchot till domare i tribunalen för perioden 1 september 2019–31 augusti 2025. Genom samma beslut utnämndes Mirela Stancu till domare i tribunalen för perioden 1 september 2019–31 augusti 2022.
- Genom beslut av den 6 mars 2019 utnämndes Tuula Pynnä till domare i tribunalen för perioden 1 september 2019–31 augusti 2022.
- Genom beslut av den 29 maj 2019 utnämndes följande personer till domare i tribunalen för perioden 1 september 2019–31 augusti 2025: Johannes Laitenberger, José Martín y Pérez de Nanclares, Rimvydas Norkus, Tamara Perišin, Miguel Sampol Pucurull, Petra Škvařilová-Pelzl och Gabriele Steinfatt. Genom samma beslut utnämndes Iko Nömm till domare i tribunalen för perioden 1 september 2019–31 augusti 2022.
- Genom beslut av den 10 juli 2019 utnämndes Ornella Porchia och Roberto Mastroianni till domare i tribunalen för perioden 1 september 2019–31 augusti 2025.
- Genom beslut av den 4 september 2019 utnämndes Gerhard Hesse till domare i tribunalen för perioden 6 september 2019–31 augusti 2022.

1| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2015/2422 av den 16 december 2015 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT L 341, 2015, s. 14).

En högtidlig sammankomst ägde rum vid domstolen den 26 september 2019, med anledning dels av att nya ledamöter tillträdde sin tjänst som ett led i den partiella ny tillsättningen av tribunalens ledamöter, dels av att de fjorton nya domarna i tribunalen avlade högtidlig försäkran och tillträdde sin tjänst.

Tribunalens ledamöter valde genom beslut av den 27 september 2019 Marc van der Woude till tribunalens ordförande för perioden 27 september 2019–31 augusti 2022 och Savvas Papasavvas till tribunalens vice ordförande för perioden 27 september 2019–31 augusti 2022.

2. Protokollär ordning

Per den 31 december 2019

M. van der WOUDE, tribunalens ordförande
S. PAPASAVVAS, tribunalens vice ordförande
H. KANNINEN, avdelningsordförande
V. TOMLJENOVIC, avdelningsordförande
A.M. COLLINS, avdelningsordförande
S. GERVASONI, avdelningsordförande
D. SPIELMANN, avdelningsordförande
A. MARCOULLI, avdelningsordförande
R. DA SILVA PASSOS, avdelningsordförande
J. SVENNINGSSEN, avdelningsordförande
J. COSTEIRA, avdelningsordförande
A. KORNEZOV, avdelningsordförande
M. JAEGER, domare
I. LABUCKA, domare
S. FRIMODT NIELSEN, domare
J. SCHWARCZ, domare
D. GRATSIAS, domare
M. KANCHEVA, domare
E. BUTTIGIEG, domare
V. KREUSCHITZ, domare
L. MADISE, domare
I.S. FORRESTER, domare
C. ILIOPOULOS, domare
V. VALANČIUS, domare
Z. CSEHI, domare
N. PÓŁTORAK, domare
F. SCHALIN, domare
I. REINE, domare
R. BARENTS, domare
P. NIHOUL, domare
B. BERKE, domare
U. ÖBERG, domare
O. SPINEANU-MATEI, domare
J. PASSER, domare
K. KOWALIK-BAŃCZYK, domare
C. MAC ECHADH, domare
G. DE BAERE, domare
R. FREND, domare
T. PYNNÄ, domare
L. TRUCHOT, domare
J. LAITENBERGER, domare
R. MASTROIANNI, domare
J. MARTÍN Y PÉREZ DE NANCLARES, domare
O. PORCHIA, domare

G. HESSE, domare
M. SAMPOL PUCURULL, domare
M. STANCU, domare
P. ŠKVAŘILOVÁ-PELZL, domare
I. NÖMM, domare
M. STEINFATT, domare
R. NORKUS, domare
T. PERIŠIN, domare

E. COULON, justitiesekreterare

3. Tribunalens tidigare ledamöter

(efter tjänstetillträde)

Domare

Donal Patrick Michael BARRINGTON (1989–1996) (†)
Antonio SAGGIO (1989–1998), ordförande (1995–1998) (†)
David Alexander Ogilvy EDWARD (1989–1992)
Heinrich KIRSCHNER (1989–1997) (†)
Christos YERARIS (1989–1992)
Romain Alphonse SCHINTGEN (1989–1996)
Cornelis Paulus BRIËT (1989–1998)
José Luis da CRUZ VILAÇA (1989–1995), ordförande (1989–1995)
Bo VESTERDORF (1989–2007), ordförande (1998–2007)
Rafael GARCÍA-VALDECASAS Y FERNÁNDEZ (1989–2007)
Jacques BIANCARELLI (1989–1995)
Koen LENAERTS (1989–2003)
Christopher William BELLAMY (1992–1999)
Andreas KALOGEROPOULOS (1992–1998)
Virpi TIILI (1995–2009)
Pernilla LINDH (1995–2006)
Josef AZIZI (1995–2013)
André POTOCKI (1995–2001)
Rui Manuel GENS de MOURA RAMOS (1995–2003)
John D. COOKE (1996–2008)
Jörg PIRRUNG (1997–2007) (†)
Paolo MENGOSZI (1998–2006)
Arjen W.H. MEIJ (1998–2010)
Michail VILARAS (1998–2010)
Nicholas James FORWOOD (1999–2015)
Hubert LEGAL (2001–2007)
Maria Eugénia MARTINS de NAZARÉ RIBEIRO (2003–2016)
Franklin DEHOUSSE (2003–2016)
Ena CREMONA (2004–2012)
Ottó CZÚCZ (2004–2016)
Irena WISZNIEWSKA-BIAŁECKA (2004–2016) (†)
Irena PELIKÁNOVÁ (2004–2019)
Daniel ŠVÁBY (2004–2009)
Vilenas VADAPALAS (2004–2013)
Küllike JÜRIMÄE (2004–2013)
Verica TRSTENJAK (2004–2006)
Enzo MOAVERO MILANESI (2006–2011)
Nils WAHL (2006–2012)
Miro PREK (2006–2019)
Teodor TCHIBEV (2007–2010)
Valeriu M. CIUCĂ (2007–2010)
Santiago SOLDEVILA FRAGOSO (2007–2013)

Laurent TRUCHOT (2007–2013)
Alfred DITTRICH (2007–2019)
Kevin O’HIGGINS (2008–2013)
Andrei POPESCU (2010–2016)
Guido BERARDIS (2012–2019)
Carl WETTER (2013–2016)
Egidijus BIELŪNAS (2013–2019)
Ignacio ULLOA RUBIO (2013–2019)
Ezio PERILLO (2016–2019)
Peter George XUEREB (2016–2018)
Leopoldo CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN (2016–2019)

Ordförande

José Luis da CRUZ VILAÇA (1989–1995)
Antonio SAGGIO (1995–1998) (†)
Bo VESTERDORF (1998–2007)
Marc JAEGER (2007–2019)

Justitiesekreterare

Hans JUNG (1989–2005) (†)

EUROPEISKA UNIONENS DOMSTOL

—
Direktoratet för kommunikation
Enheten för publikationer och elektroniska medier

